

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SOFUS HØGSBRO

BREVVEKSLING
OG DAGBØGER

1874—1901

UDGIVET

AF

HANS LUND

H. ASCHEHOUG & Co., KJØBENHAVN

SOFUS HØGSBRO
BREVVEKSLING OG DAGBØGER
II

Høgsbro til N. J. Termansen.

20. Februar 1874.

. . . . Nu ser det ud til, som om der paa Mandag kommer en vigtig Afstemning, idet Venstre tænker at nægte Overgangen til anden Behandling af det ny store Lønnings-Tillægs-Lovforslag paa $\frac{1}{2}$ Million; man vil henvise de uopsættelige Krav til Afgjørelse paa Finansloven, f. E. de smaa Lønnings Tillæg, men iøvrigt udtale, at denne Sag ikke kan ordnes, før der kommer et Ministerium, Tinget har Tillid til. Sagen er sat til Behandling i Morgen, men vil efter al Rimelighed ikke blive sluttet før paa Mandag og maaske end ikke før Tirsdag. For at være sikker paa, at du faar Underretning i Tide, har jeg endog tænkt at telegrafere til dig eller Svejstrup i Morgen. Kun er jeg lidt kjed af, at jeg ikke kan undgaa at lade dig betale Budet fra Skodborghus

Den nævnte Lønningslov, som endog giver alle med over 2400 Rd. et Tillæg af 300 Rd., selv Ministrene, ligger naturligvis Embedsmændene meget paa Sinde, og en Forkastelse af den vil vel gaa dem og Kjøbenhavn i det hele endnu nærmere end en Forkastelse af Skoleloven. En Opløsning derefter er vel ikke umulig, skjønt den næppe vil være heldig. Bønderne har været langt mere afgjort imod Loven, end jeg indtil i Dag troede mulig. Ellers havde jeg skrevet endnu før.

Inderlig Hilsen til dig og dine fra

S. H.

Johs. Clausen til Høgsbro.

Ryslinge, 26. Februar 1874.

Kjære Hr. Høgsbro. For Deres venlige Brev takker jeg Dem. Angaaende den Udtalelse, som nogle Mænd her i Kredsen udsender om nogle Dage, vil jeg blot bemærke, at Hensigten med den er, dels, at vi ønsker ved denne at komme til at staa frit og klart overfor nuværende og fremtidige Partidannelser : vi kunne ikke i et og alt føle os bundne til Venstre, dels den, at vi tænkte os Muligheden af i al Fald her i Kredsen at bane lidt Vej for en fredeligere Forhandling. Ud-

talelsen vil blive Dem tilstillet med Anmodning om at optage den i Deres Blad. Om De vil synes om den, derom kan jeg selvfølgelig ikke have nogen Mening. — Med virkelig Bedrøvelse have vi set Venstre forkaste Lønningstillæg af politiske Grunde; Fristelsen hertil kan jeg forstaae, men jeg kan rigtignok ikke begribe, at man har villet begaae denne Uretfærdighed mod en Mængde Familier. Hvilken Bitterhed og Harme udsaaes der ikke i Embedsstanden, og hvor vanskeligt bliver det dog for os overfor Modstanderne at give Svar paa Spørgsmaalet: er det ædelt? er det retfærdigt? Saa stærkt Indtryk gjorde blot Tanken om, at Venstre kunde handle saaledes, at vi vare nogle enkelte sammen forleden Aften, der et Øjeblik fattede den Beslutning at ville telegrafere til Dem og *spørge Dem, bede Dem*, om De dog ikke kunde stemme for den Lov; det forekom os, at her var den ønskeligste Lejlighed for Venstre til at vise, at man kun vilde, hvad ædelt var. Hvilken Triumf for Modstanderne! Efter Deres Brev har De selv, kjære Hr. Høgsbro! været ilde stemt, betænkelig ved at stemme. De udtalte her, at hver enkelt Medlem kunde i de enkelte Tilfælde handle frit, var ikke trælunden — det synes ikke at være saa Min Stilling maa fra Dato blive en hel anden overfor Venstre; det betyder visselig ikke meget men naar det til Tider har været min Stolthed, min Glæde at gaae sammen med det menige Folkeparti, i den faste Overbevisning, at dette vilde kun Ret og Retfærdighed, saa kan det nok gjøre virkelig ondt, naar man nødes til at sige det Farvel. Dette vil jeg bede Dem opfatte, kjære Hr. Høgsbro, ikke som Vigtighed, Bebudelsen af Kamp mod Venstre, paa ingen Maade, jeg vil forholde mig ganske stille; der kommer nok bedre Tider, men at det forenede Venstre nu efter min Mening har fældet sin egen Dødsdom, det er vist

Deres hengivne

Johannes Clausen.

Andr. Leth til Høgsbro.

Middelfart, 13. Marts 1874.

Min gamle ven Sofus Høgsbro. Ret længe skal jeg ikke besvære dig, men kun i nogle faa linier nedlægge en indsigelse mod den ekstrakt, du har givet af Blichers og min berigtigelse. Dersom du havde nægtet den optagelse, vilde jeg have kaldt det mindre smukt, men tillige indrømmet, at du var i din ret. Naar du derimod tager lidt deraf efter behag og netop udelader det, som vi ganske særlig vilde have betonet, saa er det endnu mindre smukt, og du er aldeles ikke i din ret. Men det hører jo ind i det system af fortællinger og tilsløringer, hvori „det forenede venstre“ har sin styrke og — sin svaghed. Om du endnu vil vise os den retfærdighed at lade vort lille stykke komme ind i næste nummer, vel at mærke uden plamase paa, skal jeg henstille.

Dersom jeg ikke maatte befrygte, at enhver betingelse for gensidig forstaaelse manglede, vilde jeg søge at klare mit politiske stæde. Nu vil jeg kun sige saa meget: jeg har aldrig sværmet for grundlovs-

ændringen, men — det kan godt være, at jeg tog fejl — jeg ansaa den dengang for en uundgaelig nødvendighed og troede, at det var farligt at drive modstanden til det yderste. At jeg desuden ikke havde klart øje for den store betydning af denne forandring, mindes jeg nok; nu var jeg næppe gaaet ind derpaa. At du drager mit navn frem i denne anledning, finder jeg for saa vidt i sin orden; kun maa jeg beklage, at ogsaa der den sædvanlige tilsløring gør sig gældende, og at der altid lægges kærligheds kaabe over J. A. Hansens og Bergs afstemning ved samme lejlighed. Naar de trods dette fejlgreb kunne gaa og gælde for gode folkelige mænd, saa finder jeg det uretfærdigt, at jeg og andre, som ikke er større syndere, skal stemples med evigt brændemærke. Endnu skal jeg tilføje, at jeg for øjeblikket ikke mindes noget i venstres oprindelige program, som jeg ikke kan være med i. At højre har overlevet sig selv og er uden fremtid, er min overbevisning. Men som *ægte* venstremænd maa jeg være en fjende af det *uægte* venstre, som kalder sig det forenede venstre, med alle dets shatteringer af graat, lysegraat, mørkegraat, mellemgraat, kun aldrig nogen klar og bestemt farve. Dersom man har haft ret i at finde det danske folk tegnet i hint bekendte vers af Ingemann: „jeg fægted med aaben pande for, hvad jeg for *alvor tror*“, saa er dermed det forenedes dom fældet; ti det er efter mit skøn netop aabenhed, alvor og tro paa en god sag, paa sandhedens magt uden alle kneb og kunster, der fattes partiet Niels Lindbergs svar var et pragteksemplar af juristisk haarkløveri, som aldeles gik uden om sagen.

Det er sandt: har du hørt, at Bjørnstjerne Bjørnson er i færd med et nyt signalkifte? Det hedder, at han har opdaget, at ny-rationalismen er den jordbund, hvori fremtiden gror. Hvis saa er, skal det vist snart kendes paa, at der rundt om i landet gror en hel del grønne ny-rationalister op, som fylder luften med deres trompeter.

Undskyld nu, at jeg ikke holdt mit løfte om „de faa linier“. Du husker nok, hvad Balle siger om skrøbelighedssynder, at det er, naar man bliver „overilet imod sin vilje“. Saaledes er det gaaet mig i dag. . . . Det gør mig tit ondt, at alt dette politiske røre bryder saa mangt et venskab og frændskab, og jeg vilde ønske, at den tid maatte komme, da du med glæde og god tro kunde møde din gamle ven

Andr. Leth.

Cornelius Appel til Høgsbro.

Rødding, 17. Marts 1874.

Kjære Høgsbro For ikke at rejse Striden om de politiske Forhold hos Eder herovre hos os, er det bedst, at vi nu ser Tiden an, inden der sker mere fra vor Side. Det væsentlige er opnaaet. Kan „Dannevirke“ ikke nogenlunde holde sig i Skindet, maa vi maaske senere tage Sagen op paany; Poulsen har vist fortalt Dem om vort Møde med Øst-folket hos Krüger.

Krüger har det slet ikke godt i Berlin denne Gang. Han er usædvanlig bitter og ophidset, da man paa en drillende Maade nægter ham Ordet. Dette maa De ikke tale om.

Kjære Høgsbro! Giv De Dem og Deres Gud i Vold og vær ikke forknyt! For mine Øjne klares Forholdene i Danmark sig mere og mere. Det har slet ingen Nød. — Folkelighed contra det Fremmede: det er Kjærnen i Sagen og Striden. Pas endelig paa selv og sig det til Berg og Bojsen og andre gode Mænd, at de maa ikke lade sig forbitte, hverken af Venner eller Fjender. Der er aabenbar mange ærlige Venner af Folkelighed og Frihed, der nu ere i en underlig ophidset Tilstand og ser tosset paa Forholdene, ikke at tale om Personerne. — „Stort det ikke duer, hvad i en Skjærsilds Luer ej luttres, men for-gaar“. — Det bliver nok taaleligt igjen.

Med kjærlig Hilsen fra os alle til Dem og Deres er jeg
Deres taknemmelige
C. Appel.

Otto Jacobsen til Høgsbro.

Nykøbing, 28. Marts 1874.

Kjære Høgsbro. Uagtet jeg er vis paa, at De er saa overbevist om Forsvarligheden af Deres folkelige Virksomhed, at De ikke trænger til Trøst og Beskyttelse mod de elendige Angreb, som sker paa Dem, vil De dog ikke forsmaa et Haandtryk fra mig, hvis Venskab for Dem og Tilslutning til Deres Gjerning har været uforandret i snart 11 Aar, og som heller ikke skal svigte i Fremtiden. Med Harme og Sorg har jeg læst Udtalelserne i „Dansk Ugeblad“, de 39's Erklæring og Bjerres Stykke i „Fædrelandet“. Skammeligt, at man endogsaa drister sig til at bringe Deres Hjertelag for den kristne Tro frem, hvad jo for det første slet Intet har med Politikken at gjøre, og hvorom Ingen uden Hjertekjenderen kan vide Besked, uden forsaavidt at De jo til enhver Tid har talt og handlet som Menighedens og Menighedslivets gode Ven. Det kan man da kalde Intolerance af den ægte Slags, og det er da klart i det mindste, at hvorledes end Grundtvig havde stillet sig til Venstre, han havde ikke fordømt eller fortrædiget de af sine Venner, der vilde slutte sig dertil, og han havde ikke af den Grund angrebet Nogens Forhold til Kristentroen.

Jeg har i dette Øjeblik læst Deres Svar til de 39 og billiger det naturligtvis i Et og Alt. Om en samlet Optræden mod dem kan der ikke være Tale, derimod vilde det rigtignok være meget ønskeligt, om Enkelte vilde optræde mod Erklæringen og dennes Udtalelser. Det er godt, at min Broders Stykke mod Otto Møller kommer ind i Nord. Maanedsskrift; selv havde jeg stor Lyst til at skrive en Protest særlig mod Birkedals og Bjerres Angreb paa Deres Tro, men da jeg for Tiden er Ansøger, har jeg ikke Lyst til at blive yderligere mærket paa det sorte Bræt, end jeg sandsynligvis allerede er, og da mit Navn ingen Vægt har, blev der vel heller intet (tabt) for Sagen ved min Tavshed;

derimod har jeg for et Par Dage siden skrevet til Hostrup og har bedt ham, ligesom i den bjørnsonske Sag, forsøge sig i Mæglerfaget. Jeg er vis paa, at han fuldelig ser Skjævheden navnlig i det omtalte Punkt, men det er dog et stort Spørgsmaal, om han føier mig.

Albr. Sørensen, som for nylig var her paa Gjennemreise, erklærede, at han var kjed af, at han havde sat sit Navn under Erklæringen, og han undskyldte sig med sin enlige Stilling; efter at have læst den finder jeg den imidlertid saa pjaltet og jammerlig, at Underskriverne ikke paa nogen Maade kan undskylde sig, men har dømt sig selv som Kjærlinger og fraskrevet sig al Ret til at kaldes Mænd. Har man dog kjendt Mage, at de vil protestere mod Beboernes Valg af Præster og Lærere, og at de vil nedværdige sig til at omtale Truslerne mod Aarhus og visse Høiskoler!

Ja, nu har De nok faaet tilstækkeligt, kjære Ven, af mine Hjerteudgydelser; jeg ved, De har travlt; men maaske vil det fornøie Deres Hustru. Kjærlig Hilsen til hende og alle Børnene.

Deres

Otto Jacobsen.

.....

A. Kr. Povlsen Dal til Høgsbro.

Galtrup, 2. April 1874.

Kjære Hr. Høgsbro. Saa er da Kampen aabnet mellem Grundtvigianerne paa det politiske Omraade, og F. E. Boisen fortæller i et Brev til Otto Jacobsen, at der tænkes paa en Kæmpe-Modadresse, saadant er vi heroppe ikke videre stemt for, men vil jo nok være med, hvis det kommer. Saadanne Fællesudtalelser har som oftest ikke stort at sige, og kom der en saadan fra Venstre-Grundtvigianerne, saa vilde det straks hedde — naar der var mange Navne under — det er Bjørnbakker og Socialister Størsteparten af Underskriverne. Naar derimod den enkelte skriver, saa tjener dette langt bedre til at kaste Lys over Sagen. Forresten er de 39's Udtalelse saa taaget, uklar og knudret i Sproget, at man har ondt ved at faa Meningen; Jakobsen mener, at Grove har skrevet den og P. Rørdam rettet den; at dog Mænd som Birkedal og Lefolii kan sætte deres Navn under saadant. . . .

Deres

A. Kr. Povlsen Dal.

Niels Lindberg til Høgsbro.

Gjedved, 7. April 1874.

Kjære Høgsbro. . . . Ploug har to Gange været hos Brandt for at formaa ham til at sætte en saadan Udtalelse i Gang. Brandt talte med Fenger derom, men de enedes om intet at gjøre. Siden overtalte Birkedal Fenger til at give sit Navn. . . .

F. E. Boisen havde skrevet en ganske kort Udtalelse imod de 39 med en Tak til „Det forenede Venstre“ for dets Færd paa Rigsdagen og sendt den herover for at faa mit Navn med. Herfra sendtes den til

Melby, men da Boisen havde læst Deres Stykke til de 39, fandt han den overflødig. Melby vilde imidlertid gjerne have den ud, Sagen beror nu hos Boisen i Stege. Meningen var da at sende den rundt til almindelig Underskrift blandt Grundtvigianerne. Vi tænker ganske aabent at lade den følge med „Dansk Folket.“ og saa hente saamange Underskrifter hjem, som den kunde.

Jeg og min Kone er glade for at være borte fra Kjøbenhavn under alt dette, og jeg kan godt forstaa, det maa være drøjt for Dem, navnlig for Deres Hustru og Børn. Vil De hilse dem alle fra os. Her er omtrent alle Venstremænd og Venstrekvinder, de enkelte Højrefolk er gode at omgaas, skjønt det jo ikke gaar af uden Disput. Jeg har skrevet saa skrapt, jeg kan, og det skulde glæde mig, om jeg kunde drage noget af Uvejret fra Deres over paa mit Hovede. De 39 skal ikke dø i Synden, disse 39, der jo ikke har Lov til at krybe bag hinandens Ryg eller nøjes med $\frac{1}{30}$ af Ansvar, men som hver for sig maa være rede til at bære det hele Ansvar.

Deres hengivne

Niels Lindberg.

N. J. Termansen til Høgsbro.

Gammelby, 10. April 1874.

Kjære Høgsbro! Saa tro som min Hukommelse ellers plejer at være, saa heel og holden svigter den mig i den her omhandlede Sag. Jeg mindes, hvorledes Du først fortalte mig, at Grundtvig var kommen paa de Tanker, at Rigsdagen skulde erklære sig at være ubeføjet og uberettiget (incompetent) til at tage den Beslutning, eller rettere foretage den Afstemning, som var krævet af den med Hensyn til den forelagte Grundlovsrevision. Efter at have motiveret det for Dig havde han tilføjet: „det er det Spyd, hvormed Forslaget kan fældes“. Jeg mindes, at Du sagde, „jeg synes, det er noget sært spidsfindigt noget, det maa komme af, at han tænker saa skarpt.“ Men ved Siden af ytrede Du ogsaa Betænkelighed ved at gaa imod ham ved denne Lejlighed. Jeg var fra første Færd klar over min Stilling til Sagen, og jeg sagde Grundtvig det straks. Der blev ført en Del Forhandling om Sagen, og jeg husker, at jeg en Dag var ude hos Grundtvig tilligemed Krabbe og Rejnhold Jensen. Sidstnævnte modsagde Grundtvig meget beskeden, og Krabbe yttrede, da vi gik derfra: „Jeg forstaaer slet ikke denne Tanke hos Grundtvig“. Jeg mindes ogsaa, at jeg var hos Grundtvig sammen med N. Hansen, som Intet sagde, men lod mig tale; men om det var den Aften, Tscherning var med, det husker jeg atter ikke. Jeg mindes saa levende Tscherning ved Thebordet, hvor jeg sad ved hans Side; men hans og Grundtvigs Samtale mindes jeg ikke. Og saa er jeg aldeles i Vildrede med Indholdet af det private Møde, N. Hansen omtaler. Jeg mindes, at Grundtvig pludselig uventet kom i Mødet og udtalte sig; jeg mindes, at jeg straks tog Ordet imod ham, jeg husker ikke, om det var efter min Tale, Grundtvig gik, eller der talte en En-

kelt mere, men jeg mindes, at han gik hurtig, og at jeg gik bag efter, tog ham under Armen og gik med ham ned ad Trappen til Zahlkammerporten, hvor Fru Grundtvig holdt med Vognen. Men var det Adressen til Kongen, der blev forhandlet i dette Møde? For mig har det staaet, som om det var det før omtalte Forslag. Det har altid staaet for mig, at det var dette. Jeg synes ikke, at jeg var fremtrædende i Adressesagen. Hængte de maaske sammen? Var Henvendelsen til Kongen maaske Formen, hvori Gr. vilde have os til at indklæde sit Forslag? Jeg husker godt, at Tscherning holdt paa, at jeg skulde med til Grundtvig, da jeg vilde bede mig fri, men jeg kan ikke huske, om det var Aftenen efter Mødedagen. Derimod husker jeg meget godt, at det var efter Mødet, B. Christensen oppe paa Dit Revisorværelse prædikede for mig om, hvor galt det var af mig ikke at følge Gr., da jeg, hvis Gr. vilde springe ud af Vinduet ned i Slotsgaarden, og jeg ikke kunde faa ham til at lade være, *skulde* springe bag efter. Endvidere synes jeg at mindes, at jeg renskrev Gr.s Udtalelse til Kongen, det vil sige, tog en Afskrift til Benyttelse af Skjønsskriveren, og bragte ham ogsaa Skjønsskriften hjem. Men saa synes jeg tillige at mindes, at Gr. en Dag, jeg var der, kjørte hen til Tscherning. Var det for at konferere med ham om Adressen, eller var det for at faa at vide, om han vilde følge med til Kongen? Da er det vist, Du har ledsaget ham derhen. Det er ærgerligt, at man ikke har holdt Dagbog over slige vigtige Ting. Det er ærgerligt, at N. Hansen synes at skulle være den, der med Bestemthed tør skrive Historie om denne Sag. Jeg mindes dunkelt, at Tscherning i selve Folketinget udtalte Gr.s Tanker. Selv husker den gamle Mand vist ikke Enkeltheder i Sagen. . . .

Din hengivne

N. J. Termansen.

P. Bojsen til Høgsbro.

Gedved, 27. April 1874.

Kære Høgsbro. . . . Lindbergs stykker har gjort stormende lykke, jeg var igaar paa et folkemøde i Randers amt, og der var man meget optaget deraf — alle misbillige de 39s færd — jeg tror, de have ødelagt deres stilling for bestandig. — Otto Møller er bleven meget bister og vil væрге sig med, at han i grundlovsstriden skal have underskrevet en adresse til fordel for den gamle grundlov; jeg kan ikke vide, om det forholder sig rigtigt dermed; i hvert fald er det en underlig færd at underskrive en adresse for grundloven samtidig med, at han stemmer paa en modstander. — Kan De erindre, at der var udsendt nogen adresse i den sag, og hvad tid det var, samt om den *bestemt* gik ud paa at bevare 5te Juni loven; jeg mindes tydelig, at Møller just i den strid var saa heftig, at han paa et møde bad de sognebaandsløserne, som vilde stemme paa Winther, at de vilde blive borte fra hans kirke, og at dette møde blev holdt i foraaret 1865; for-

modentlig vil han ikke finde Lindbergs „rettelse“ tydelig nok, fordi det ser ud, som det var en trykfejl, uagtet han selv har paaanket det for Lindberg. —

Har „Dansk Folketid.“ lidt noget afbræk ved „Morgenbladet“? I saa fald kunde vi nok herfra gøre noget for dets større udbredelse, thi det var stor synd, om den ikke skulde holde sig; den er aldeles nødvendig ved siden af „Morgenbladet“.

De hilses venligst Deres hengivne

P. Bojsen.

.

N. J. Termansen til Høgsbro.

4. Maj 1874.

Kjære Høgsbro! Jeg har længe seet og ogsaa udtalt, at hvad der skete i Fjor Foraar og det, der fulgte senere deraf i Efteraaret, vilde have højst uheldige Følger for den folkelige Sag i vort Fædreland, at det blandt andet vilde gjøre den Ulykke, at Kongen trykte sig tættere og tættere til Mænd, som ellers ikke var hans tidligere Venner, som f. Eks. Klein, og gjøre, at hans Øre blev mere aaben for Røster baade fra Ind- og Udland, der vil gjøre ham mere og mere bange for den folkelige Bevægelse og styrke hans reaktionære Ideer. Men hvert et sindigt Ord i saadanne Tider er som en Røst i Ørken. Gud ved, om der ikke er mere forspildt, end der kan oprettes i vor Tid. Det gaar, hvis det forenede Venstre ikke splittes eller træder op paa en hel anden Maade, mere og mere henimod en Tilstand, hvor Tilbagegangsmagterne komme frem, og det er ikke det allertungeste endda, hvad der sker iblandt os selv, men dette, at som Du selv skriver, „russiske og tyske Statsmænd“ faar Indpas, det kan gjøre en Ulykke for vort Folkeliv og vor Statstilværelse, som er uberegnelig. Kunde Du og andre tænkende Mænd endnu, mens det er Tid, faa Øjet op for, hvad egoistiske Ærgerrigheder ved at bruge jer sætter paa Spil for det Hele.

Hvis Krieger, der til Trods for hans doktrinære Stivsind, dog nok er den aandfuldeste og mest konstitutionelle af alle Ministrene, gaar sin Vej og lader Klein indtage første Plads, saa er Stillingen saa betænkelig, som den vel kan være. Nu, Gud styre Alt til det Bedste. . . .

Din hengivne

N. J. Termansen

L. Bjørnbak til Høgsbro.

19. Maj 1874.

Velædle Hr. Folketingsmand S. Høgsbro. Uagtet jeg vel skjønner, at De ikke ugjerne søger Lejlighed til at stange lidt efter mig nu og da, hvilket maaske forekommer Dem nødvendigt til velbehageligt Offer for adskillige, der ellers kunde forarges over, at De ikke havde den fornødne Afsky for, hvad der kaldes bjørnbaksk, saa er der dog paa den anden Side saa mange Kjendsgjæringer tilstede for mig til

at anse Dem for en fuldstændig oprigtig Demokrat og en Mand, der ikke vil give politisk Had og Forfølgelse Medhold, at jeg har den Tillid til Deres Retsindighed og Hæderlighed, som blandt hæderlige Mænd er Betingelsen for Agtelse og Hengivenhed.

I den Formening antager jeg, at De ikke billiger, at Minister Hall har ikke blot hævnnet sig paa mig ved at undlade at yde min Skole noget af det ved Finansloven dertil bevilgede, men at han endog har — hævnnet Fædrenes Misgjærninger paa Børnene ved ogsaa at undrage min Søns Skole i Gjerlev Understøttelse.

Jeg har i Vinter haft 57 Elever, hvoraf jeg har givet 10 uformuende Fripladser, og min Søn havde 23 Elever i Vinter, har 24 Piger i Sommer, medens Gjerlev Skole under Frederiksen i hans mest glimrende Periode drev det til 12 à 15 Mandselever om Vinteren og ingen Piger om Sommeren. . . .

Da jeg ønsker at behandle denne Halls Bedrift lidt grundigt, var det mig særdeles om at gjøre at faa at vide, dels hvor mange Elever de understøttede Skoler have haft sidste Vinter, men dels ogsaa i Særdeleshed, hvordan Tilstanden har været paa de Skoler, der ingen Understøttelse have faaet, nemlig: Brøderup, Rødkilde, Saksild og Jandrup. — Saksild har ingen Elever haft i Vinter, det ved jeg bestemt, og Jandrup har nok kun havt en 6 à 7 Stk., men af de understøttede er det og nok Tilfældet med mange, f. Eks. Smidstrup, der kun skal have haft 6 à 7 Stk. i Vinter.

Halls Fremfærd synes derfor at have været rent despotisk og vilkaarlig og Understøttelsen tildelt omtrent i Forhold til, som Forstanderne ere Venstre- eller Højremænd, idet de 39's Meningsfæller staa først paa Listen og derfra nedad.

Min Formening er, at De i Deres Egenskab af Statsrevisor kan faa fuldstændig Oplysning Iaar er det mig og min Søn, der ere Sonofret, næste Aar kan det blive mange andre.

Med megen Agtelse

L. Bjørnbak.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Weilbach, 19. Maj 1874.

Kære Høgsbro. Tusind tak for de tilsendte Folketidender — den sidste har jeg faaet fra Meran.

Ethvert af indlægene imod de 39 synes mig er knusende og Birke-dal ynkelig. Efter alle disse stykker og navnlig Peters imod Rørdam, bliver mit overflødigt, og det er jo ogsaa bedre at lade andre kæmpe den strid, som vi ere for meget part i. Jeg snyder Dem derfor for den lovede artikel, frygter jeg, skønt det jo egentlig skulde være tak som forskyldt for de tilsendte numre. Men den sag synes mig nu allerede væsentlig uddebatteret. Derimod vil det vist interessere Dem at høre, at jeg her har haft daglige lange politiske samtaler med Carlsen, der opholder sig her. Strax syntes han at have nogle besynderlige ideer

om nutid og fremtid, som aldeles distancerede mig — tanker, som syntes at gaa i retning af den konservative republik.

Men efter at vi efterhaanden er naaet mere ind paa den praktiske virkelighed og de nuværende forhold, saa gaar vore samtaler meget godt. Hvis det forholder sig rigtig, som han antyder, at han er i overensstemmelse med Estrup og i bitter opposition til det nuværende ministerium, saa kan disse samtaler maaske faa nogen betydning for den nærmeste fremtid. Han forholder sig aabenbart mere venligt overfor venstre, end jeg havde ventet — hans yttringer falder gerne saaledes: Jeg bebrejder Dem ikke noget, men der og der tror jeg, at De har begaaet en fejl o. s. v. Særlig har han udtrykkelig erklæret sig til fordel for Dem overfor Ploug, om hvem han bruger meget stærke og ringagtende udtryk — *unter uns* kan jeg fortælle, at Deres seneste oplysninger om Deres forhold til Grundtvig blev sendt til Carlsen, for at han skulde gøre indsigelse derimod, men han svarede, at Høgsbro's fremsstilling er ganske korrekt. Han har ogsaa vægret sig ved at underskrive de 39's erklæring. I vore samtaler senere har vi gennemgaaet adskillige af venstres lovforslag. Han kan i alt væsentlig slutte sig til begge de kirkelige forslag — uenighed vil kun kunne dreje sig om lønnings-satser og maaske reglerne, hvorefter ministeren kan lægge nogle ansøgninger tilside, ligeledes slutter han sig til enkelte hovedtræk af skoleloven, dog ikke som organisk lov. Han kan maaske bevæges til en lempelig tiendeafløsning. Saa vidt er vi komne, naar man blot ikke holder den røde klud med fæstevæsen og klostre frem, saa kan man faa godsejerne til meget. Jeg vil iltfald fortsætte disse samtaler og se at bringe saa meget ud deraf som muligt. Imidlertid er det ikke værdt at omtale dette videre, førend vi samles paa Møen; ja gamle Christensen har selv givet mig traaden dertil. Naa, nu skal jeg ned at spise og vil derfor slutte med venligste hilsner til Dem og alle Deres og Christensen.

Deres hengivne

Frede Bojsen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 21. Juni 1874.

Kære Høgsbro. Nu nærmer sig jo festdagene herovre, og jeg har travlt med at „arrangere“. Rigtignok har vi ikke hørt noget fra Dem, men betragter det som *ubrødelig aftale*, at De kommer og ikke spiller fornem ligesom Krabbe; maaske kan han dog gøre gavn derovre hos kronprindsen imidlertid. Alle „høvdingerne“ skal bo paa Rødkilde, for at vi lettere kan holde et krigsraad og navnlig et bestyrelsesmøde Tirsdag formiddag. Særligt af denne grund maa De absolut ikke udeblive; men forøvrigt glæder jeg og flere sig til Deres besøg, og jeg haaber ogsaa, det skal lykkes at faa nogle fornøjelige dage midt under kampen. Berg havde anmeldt 2—300 jyder, men der kommer nok kun nogle mindre selskaber. Kunde Deres hustru ikke have lyst til at tage med herover; hun skulde være hjertelig velkommen; rigtignok faar vi gæster

„24 i hver sin krog“, og jeg vilde blive nødt til at skille Dem fra hende, saa at hun maatte bo sammen med fru Grundtvig i præstegaarden. Men det kunde vel ogsaa gaa an; hils hende mange gange og sig hende dette.

Ja, mere faar jeg ikke skrevet — vi tales jo snart ved.

Deres hengivne

Frede Bojsen.

Naar og hvor vil De have ordet?

Høgsbro til C. Krabbe.

3. Juli 1874.

Kjære Hr. Krabbe. Det er meddelt mig fra en, som jeg tror, paalidelig Kilde, at Haffner i Dag er rejst herfra efter at have opgivet at danne et Ministerium. Holstein skal da mene, at alle Forsøg paa Forandring er udtømte, og vil da søge sig ny Ministre i Kriegers, Halls og Thomsens Pladser. Han skal tænke paa Levy fra National-Banken og Kaufmann, men have Møje med at finde en istedet for Hall. En Venstremand vil han ikke søge, som han paastaar, fordi en saadan ikke er antagelig hos Kongen. Men, *naar han har dannet Ministeriet*, vil han „gøre en Svingning til Venstre“, det er: han vil søge Dem ene eller i Forbindelse med et Par af os andre og se at faa at vide, paa hvilke Betingelser Venstre vil undlade at modarbejde det ny Ministerium, ti man maa efter hans Mening til Vinter af al Magt søge at undgaa saavel en ny Opløsning som et Ministerskifte, og han ved formodentlig, at man ogsaa fra Mellempartiet og maaske fra højre Side vil bejle til Venstre. Kunde han faa den første Tid til at glide stille hen, haaber han maaske at faa en Udsoning med Højre og Mellempartiet, og saa behøver han ikke at bryde sig mere om Venstre. Derimod vilde det være ham meget ukjært, om Venstre stillede saadanne Fordringer, at han ikke kunde gennemføre dem uden afgjort at bryde med Landstinget og de nationalliberale, men min Hjemmelsmand mente, at han maaske dog alligevel gik ind derpaa, naar han saae, at intet andet kunde hjælpe (f. E. Omdannelse af Universitetet, Administrationen og lign.). Var Holstein først knyttet til Venstre ved Selvopholdelses-Driften, vilde han vistnok formaa at udsonne Kongen med Venstre, og Klein maatte da træde ud.

Formodentlig har De haft Lejlighed til at gjøre selvstændige og fuldt saa paalidelige Erfaringer om den nuværende Stilling. Men det kunde dog maaske være, at et og andet af det her anførte kunde bruges i Deres nærmere Overvejelse af Forholdne, og derfor har jeg ikke villet undlade at meddele Dem dette nu, da de andre Ministerdannelser er opløste, hvad den samme Hjemmelsmand alt for længere Tid siden forudsagde. Højre skal være indbyrdes aldeles uenigt og raadvildt ligeoverfor den Magt, det ikke nægter sig selv, at Venstre har i Øjeblikket, mens dette derimod synes baade enigt og stærkt.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

N. J. Termansen til Høgsbro.

Gammelby, 10. Juli 1874.

Kjære Høgsbro. Ministerskiftet har jeg ikke rigtig troet paa, thi jeg havde godt Fornemmelsen af, at Klein og Holstein har haget sig saa fast til Kongen, at han slipper dem ej uden i yderste Nødsfald. Kriegers Udtræden giver virkelig ingen Grund til Glæde, thi naar alt kommer til alt, var han vel den aandfuldeste og samvittighedsfuldeste (konstitutionelt taget) af dem alle. Det seer unægtelig mørk ud, og jeg kan kun med Gru tænke paa et længere fortsat Rigsdagsliv, da baade Højres og Venstres Færd er mod mit Syn paa Folkelivets Tarv. Jeg synes, at Du er nær ved at mene, at der er noget i Dinesens Snak om den republikanske Understrøm. Det tror jeg ikke. Jeg tror som Rosenberg, at sligt huserer kun i nogle tomme Hjerner, og kan kun ikke forstaa, hvorledes R. kan komme med noget saa grusomt Tøj, som han gjør, idet han desuagtet vil hævde, at *der er* en saadan Understrøm. Det er jo den klare Selvmodsigelse. Socialismen er ikke en republikansk Strømning, thi den vil ligesaa godt omvælte Republikken som Kongedømmet i den Skikkelse, hvori disse Statsformer nu findes. En anden Sag er det, om man vil kalde for Republikanisme den Betragtning, at en republikansk Regjeringsform (som Schweitsets og Nordamerikas) er en ligesaa god og i visse Henseender bedre Statsform end Kongedømmet; thi det er min og manges. Men derfra og til at være med i en Strømning, der maa have til Maal at omstyrte den bestaaende Forfatning og indføre en ny, er der virkelig et langt Skridt. Thi ligesaa lidt som jeg betragter Kongedømmet som en særlig guddommelig Indretning, lige saa lidt er jeg blind for Republikkens Mangler, og véd i hvert Tilfælde, at enhver Forandring, der skal kjøbes med Edsbrud og Blod, er alle Dage for dyrt kjøbt.

Nu, det Smule Brev var nær ved at blive en Stump Avisartikel.
Din hengivne
N. J. Termansen.

Høgsbro til C. Krabbe.

12. Juli 1874.

Kjære Hr. Krabbe. Der blev holdt Bestyrelsesmøde paa Møn i Tirsdags. Jeg var ikke tilstede, men efter B. Christensens Meddelelse blev man enig om ikke for det første at udstede nogen Fællesudtalelse, og i det hele ikke under den nuværende Ministerkrise at foretage noget ved Bestyrelsens enkelte Medlemmer uden efter fælles Raadslagning.

Fonnesbech gjorde i Gaar en Udflugt for at søge Ministre. Han mangler kun to, Krigs- og Kultusminister; men, skønt han alt i Dag er vendt tilbage, havde han dog endnu ikke faaet dem.

Carlsen synes at være misfornøjet med den Maade, hvorpaa Godsejerne er bleven behandlede først af Kongen og de fratrædende Ministre og derefter af de kjøbenhavnske Dagblade. Han frygter nok, at

de nationalliberale skal trænge Godsejerne til Side, og mener, at en Tilnærmelse mellem dem og Venstre er mulig. Hvorvidt han her er et Udtryk for andre Godsejere, og særlig for Estrup, ved jeg ikke; men umuligt er det jo ikke.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til C. Krabbe.

27. Juli 1874.

Kjære Hr. Krabbe. Nu er Ministeriet dannet, og nu er „Svingningen til Venstre“ begyndt. Tobiesen har forhandlet med J. A. Hansen, og Fønnesbech har sendt Holstein-Ledreborg til mig og Venstre i det hele for at faa at vide, paa hvilke Betingelser vi vil støtte ham. Han vil helst have Overenskomsten, hvis en saadan er mulig, sluttet, inden Kongen og Klein kommer hjem, og skal da vise, at det er ham og ikke Klein, der er Ministeriets Chef. Hansen kommer først hjem imorgen Aften, og jeg har da maattet fungere som (selvtagen) Viceformand.

Jeg har bedet Berg og Bojsen aftale med hinanden, hvilken Dag de kan komme herind, men har senere erfaret, at Berg skal være i Hillerød paa Onsdag. Jeg antager altsaa, at her vil blive holdt et vigtigt Bestyrelsesmøde paa Torsdag; men ved det endnu ikke. Jeg henstiller nu til Dem, om De har Lyst og Lejlighed til at komme tilstede paa denne aldeles løse Underretning, eller om De forinden vil have en bestemt Indbydelse fra J. A. Hansen med nøjagtig Angivelse af Tid og Sted. I saa Fald kan det let blive for sent. Iøvrigt har Holstein erklæret sig villig til, naar vi ønsker det, at rejse personlig til Dem og sætte Dem ind i Sagen; men derved gaar vi andre jo glip af Deres bona concilia.

Baade Landstingets Godsejere og de nationalliberale arbejder ogsaa hver paa sin Vis, saa Venstres Stilling er vel gunstig men dog vanskelig.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Sverdrup rejser herfra i overmorgen og har i disse Dage kun villet tale med mig; men han kommer maaske tilbage hertil over Møn, efter først at have berejst Jylland og maaske taget lige til Dresden. Skal vi tage imod ham som det norske Stortings Formand eller blot som Folkepartiets Fører? I første Fald maatte jo alle Partier med, i sidste Fald kun Folkepartiet. I begge Tilfælde vil det vel være rigtigt, at De som Folketingets Formand og knyttet til Folkepartiet kom herind, og i hvert Fald kunde jeg meget ønske at høre Deres Mening. Ogsaa dette maa overvejes i Bestyrelsesmødet.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 27. Juli 1874.

Kære Høgsbro. Tak for Deres brev og Bjørnsøns sang, som er fortrinlig; tonen er ogsaa køn, og vi indøver den her firstemmig at synge

paa Bogø paa Søndag; saaledes vil den lyde godt, men desværre egner den sig ikke til korsang — dertil er der ikke takt og kurage nok i melodien; der findes vel ikke nogen dansk komponist, der kunde og vilde lave en rigtig marschmelodi til sangen?

Hvad politiken angaar, da er min mening denne. Ingen forhandling med ministeriet Klein, men saa megen som mulig med ministeriet Fønnesbech.

Efter at godsejerne har *afslaaet* at forhandle med os — De kender vel Estrups svar gennem Carlsen til mig — saa er det naturligt, at vi benytter Fønnesbech, som for øjeblikket er godsejernes bittreste modstander og som saadan sikkert vil gaa meget vidt i indrømmelser. Klein derimod er repræsentanten for det personlige regeringssystem — han tror at kunne nøjes med kongegunst; dette system maa for enhver pris snarest muligt brydes, hvis ikke enhver slags parlamentarisme skal blive umulig og den hele politiske udvikling svinde ind til hofintriger. Hvis Fønnesbech derfor er villig til at lukke døren for Klein, naar han kommer hjem, saa skal vi foreløbig støtte ham til gennemførelse af flere eller færre reformer, hvortil Worsaae vist heller ikke er saa ueffen.

Saadan er min opfattelse, og jeg skal være villig til at møde i Kbhvn., naar varsel kommer.

Deres hengivne

Frede Bojsen.

C. Krabbe til Høgsbro.

Feiø, 31. Juli 1874.

Kjære Hr. Høgsbro. . . . Da Deres Meddelelse betegnede sig selv som foreløbig, har jeg ventet et Par Dage, før jeg svarede Dem. Jeg vil dog nu, skjønt jeg ikke har erfaret nærmere, ikke opsætte længere at skrive. . . . Jeg sætter ingen Lid til Oprigtigheden og Alvoren af de foretagne Skridt til en Overenskomst med Venstre; thi det er mig klart, at Ministeriet vilde opnaa en virkelig Fordel ved at kunne sige: „vi have spurgt Venstre, hvad det vilde have gennemført, men Venstre vilde ikke sige, hvad det forlangte, eller forlangte Umuligheder“, og jeg er ikke vis paa, at det ikke er denne Fordel, altsaa Fordelen af en resultatløs Tilnærmelse, mere end Fordelen af en istandbragt Overenskomst, som Fønnesbech har for Øje. — Men selv Oprigtigheden og Alvoren forudsat, nærer jeg liden Tillid til den rette Udførelse af en sluttet Overenskomst; thi man maa vende og dreje det, som man vil, saa er den *personlige* Garanti for Aanden i et Ministeriums Gjerning den eneste, som strækker til. — Det er saaledes uden Spor af sangvinske Forventninger, at jeg siger som min Opfattelse, at Tilnærmelsen bør modtages, og Underhandlingen om muligt drives til et Resultat.

Af de flere Grunde, som bringer mig til denne Opfattelse, er den væsentligste den, at saavel Retsforholdene som Stemningen i Europa

(var det kun en af Delene, saa fik det at være) utvivlsomt ere ufordelagtige for en umiddelbar Fortsættelse af Venstres Kamp. Betydningen heraf maa ikke undervurderes, dels fordi Venstres Sikkerhed i dets egen Stilling uvilkaarlig bliver mindre fast, dels fordi Modstandsevnen fraoven styrkes saa umaadelig derved. — Om Underhandlingernes Gjenstand og Maade bør den Fraværende ikke tale.

Tak, fordi De sendte mig Bjørnsøns smukke Sang, jeg havde allerede glædet mig over den, da jeg modtog mit Abonnent-Exemplar af Deres Blad.

Deres hengivne

Christopher Krabbe.

Høgsbro til C. Krabbe.

31. Juli 1874.

Kjære Hr. Krabbe. Vi var i Gaar samlede her: Berg, Bojsen, J. A. Hansen, B. Christensen, Holstein-Ledreborg og jeg, og overdroges det til mig at opfordre Dem til at være Medindbyder til et privat Festmaaltid for Sverdrup (hos Vincent, 3—5 Rd. — Listen sendes kun til kendte Meningsfæller —), at komme tilstede formodentlig omtrent om 14 Dage, og at føre Forsædet samt udbringe Æresgæstens Skaal. Hvis De ikke vilde det første, vilde vi dog sætte megen Pris paa, om De vilde overtage et af de sidste Hværv. Vi tænkte os, at B. Christensen, J. A. Hansen, Holstein-Ledb. og C. Juel (Overretsprokurator) skulde være de andre Indbydere. Maatte jeg ikke snarest mulig vente Svar herpaa.

Iøvrigt mente vi, at ligesaa villige vi kunde være til at imødekomme Ministeriet, naar det i Gjærningen viste, at det vilde komme os imøde, ligesaa bestemt maatte vi ogsaa kræve Kjendsgerninger for et forandret Sindelag, inden vi kunde forandre vor Holdning ligeoverfor det.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 7. August 1874.

Kære Høgsbro. . . . Jeg længes meget efter at høre, hvorledes det gaar med Holsteins underhandlinger, jeg havde troet, at han var ivrigere, end det syntes, for at bringe en overenskomst istand og frygter lidt for, at han optræder for meget afvisende; i og for sig maa han jo være en principal modstander af Fønnesbech & Tobiesen — jeg da ogsaa, men holder med Sverdrup i, at vi om muligt skal benytte de karle. Venstre har vist Holstein en meget vidtgaende tillid ved at lægge hele forhandlingen i hans haand; skriv lidt til mig om, hvordan det gaar og Deres tanker derom; Morgenbladets stykke syntes mig vel skarpt. Vi havde en nydelig lille fest paa Bogø — alt vel.

Venligst hilsen. Deres hengivne

Frede Bojsen.

Høgsbro til Fr. Bajer.

15. August 1874.

Kjære Bajer! Deres Frygt for Oktober-Forenings-Tanker forstaar jeg; man maa ganske vist være paa sin Plads og passe paa; men man maa dog vist vogte sig for at kaste Mistanke ud, inden man har Vished, og Sammenholdet i Venstre er vist for stærkt til, at *det lader sig udføre*. Man tør ikke. Gjørup har i mange forskellige Skikkelser arbejdet paa Oktober-Foreningens Gjenoplivelse. (Han var jo lønnet Embedsmand under den); men det har hidtil været for-gjæves og vil vist ogsaa blive det i Fremtiden. Ministeriet har søgt at nærme sig til Venstres Bestyrelse; men det har nok mest været paa Skrømt for at udforske os, og vi er ikke gaaet i Fælden. Man vil, at Worsaae skal give efter ligeoverfor os; men han har ikke villet.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

J. L. Holstein-Ledreborg til Høgsbro.

Ledreborg, 26. August 1874.

Herr Statsrevisor Høgsbro. Hvad Forhandlingerne med Ministeriet angaar, saa staar Sagen, saavidt jeg kan skjønne, endnu accurat paa det samme Punct, som da jeg sidst talte med Dem. Det er den *faste Pengeløn* til Præsterne, som volder Vanskelighederne. Optragelsen af Tienden paa Finansloven, Examenscommissioner, Commission til Undersøgelse af de separate Fonds Oprindelse og Præstevalglov (til Nød) er der — tror jeg — ikke noget i Vejen for; men den faste Pengeløn vil man ikke ind paa; man vil have Kornberegning i det mindste for en Del af Lønnen; og dette har jeg for mit Vedkommende sat mig imod paa det allerbestemteste; dels som en Følge af den Aftale, jeg havde truffet med Dem og de andre Herrer, dels fordi det forekommer mig, at en „Overenskomst“ uden dette Punct er en meget tvivlsom Fordel.

De andre Puncter kan og vil man (ó: Venstre) nemlig, saavidt jeg kan se, faa uden Overenskomst. Ministeriet kan i Vinterens Løb ikke give mindre. Binder man altsaa sine Hænder for at faa dem (alene), saa binder man sine Hænder „aldeles gratis“; men det er altid en daarlig Fornøjelse, og navnlig ligeoverfor dette Ministerium, som man maaske kan faa megen Grund til ikke at være altfor overdreven godmodig imod. (Principet Klein er jo trods Søsyege og islandske Skaaler ikke dødt.)

Dertil kommer endnu dette: alle de andre Puncter kan Ministeriet rimeligvis føre igjennem i Vinter, uden at det behøver at lægge sig ud hverken med Højre eller med Landstinget, der begge have en Slags Følelse af, det nu dog engang næppe kan være anderledes mere. Ved en „Overenskomst“ om disse *alene* (med Opgivelse eller Indrømmelse m. H. t. den faste Gage i Penge) vilde man saaledes ikke naa at

bringe Ministeriet ud af den Tvetydighed, der nu omgiver det; man vilde stadig være udsat for Skuffelser, nye Svingninger o. a. l., hvorimod man ved at faa en Overenskomst i Stand om „fast Pengeløn“ ikke blot vilde naa at faa noget igjennem, man ellers kan have ondt ved, men ogsaa sikre sig et meget virksomt Middel til at vide, hvorledes Ministerets politiske Samvittighed ser ud indvendig, om jeg saa maa sige. Faar man dette Punct med i Overenskomsten, saa er Ministeriet trykket saa stærkt over til Venstre, som det i dette Øjeblik lader sig gjøre, og Principet Klein har mistet sin Braad; faar man det ikke med, saa er det modsatte Tilfældet: Ministeriet staar saa med *frie Hænder* og har *bundet Venstre*. — Kort sagt: en Overenskomst om fast Pengeløn er taktisk og politisk en virkelig Fordel, og en Overenskomst uden dette Punct (ø: om det andet alene) er hverken mere eller mindre end en lang Næse; efter hvad jeg har erfaret, kunde man endog faa Ministeriet til uden synderlig Vanskelighed at gaa ind paa en Ordning med *fast Pengeløn* for en Del af Gagen, og *Kornberegning* for en Del. Ja, jeg tror endog, at man i saa Henseende kunde komme temmelig langt i Retning af det faste; heller ikke dette har jeg troet at burde indlade mig paa at forhandle om; thi ogsaa det kan man *efter min fulde Overbevisning let sætte igjennem til Vinter uden Spor af Overenskomst*; thi Ministeriet ved godt, at der ikke er Tale om, at det kan sætte Kornberegning igjennem for hele Lønningen, og er efter min Mening belavet paa at fire stærkt i dette Punct, ligesom paa de andre Puncter, for at faa Fred med Venstre, saalænge det kan gaa uden at spolere Venskabet anderswo.

Men da det efter min Mening just gjælder om ved denne Overenskomst at bringe Ministeriet i en Stilling, hvor det nødes til at bekjende Kuleur, og dette aabenbart kun naas ved „fast Pengeløn“ rent ud, saa har jeg heller ikke indladt mig paa hine Muligheder.

Nu er det ganske vist, at det er meget muligt, at der paa denne Maade slet ingen Overenskomst bliver af. Det skal jeg indrømme; men jeg er stadig gaet ud fra, og maa, som min Overbevisning, bestemt fastholde, at en Overenskomst kun er forsvarlig, fra vort Standpunkt, naar der 1) virkelig naas noget ved den, som man ikke har synderlig Udsigt til at naa paa anden Maade, og 2) naar Ministeriet derved nødes til i Sessionens Løb at søge Støtte i Venstre *imod* Landsting og Højre. — Jeg haaber, at jeg heri er enig med Dem og de andre Herrer, og at De ikke finder, at jeg har været for stædig.

B. Christensen — tror jeg — udtalte sidst, at Krabbe var af den Mening, at det Hele var en Føler fra Ministeriets Side, som senere skulde bruges til at constatere Venstres Umedgørlighed. Afset fra, at Ministeriet i saa Fald (ogsaa i Formen) maatte have forhandlet med Venstre directe, saa tror jeg det hellerikke af andre Grunde. Ministeriet vil virkelig have Fred med Venstre, og det er meget klogt af Ministeriet, men det tør ikke bryde med Højre og Landsting for det, hvad jeg godt kan forstaa, og de vil helst have Freden for Ingenting (For-

slag, som de *dog er nødte* til at gøre, eller om muligt, løse Løfter og glimrende Forhaabninger om de Nationalliberales fuldstændige Tilintetgjørelse (til Fordel for Klein, Tobiesen, Fønnesbech!!!!) og andre — puerilia af samme Art), hvilket jeg oprigtig talt ikke rigtig kan forstaa, da det enten forudsætter stor Naivitet hos Ministrene eller en meget lidt smigrende Forestilling om vor sunde Menneskeforstand. Saa meget er i alle Tilfælde vist: bliver der Intet af Overenskomsten, og det er det rimeligste, saa have vi ved disse Forhandlinger altid faaet et Slags Indblik i Stemninger og Tilstande, som kan være til ikke ringe Nytte, saa meget mere, som det er sket uden at compromittere Nogen.

V. Holms Bemærkninger i „Aalborg Stiftstidende“ kommer mig meget paatværs. Jeg har tænkt paa at skrive til ham, men det nytter vel Intet.

Dersom De hører Noget, saa lad mig det vide. Forresten mener jeg, at vi snart maa have Ende paa dette diplomatiske Mellemspil, da det ikke gaar an, at September Maaned gaar til spilte med Sligt, og at man saa møder til October, uden Enighed og fast Plan, hvilket let kan ske, naar Ministeriet bliver ved at holde En hen med Udsigter. Jeg har tænkt at sætte 1. September som Termin.

Med særdeles Agtelse

Deres forbindtlig J. L. Holstein.

J. L. Holstein-Ledreborg til Høgsbro.

Ledreborg, 2. September 1874.

Hr. Statsrevisor Høgsbro. Min bedste Tak for de tvende Actstykker, som jeg herved tillader mig at sende Dem tilbage. Gedalias Optræden forekommer mig forresten noget mistænkelig, og jeg har nogen Grund til at antage, at han *ikke er sendt* af Fønnesbech til Hansen, men paa egen Haand har spillet Diplomaten til *begge* Sider, og at dette er Grunden til den forunderlige Modsigelse i Correspondancen. Han er en forfængelig Nar, og man maa vist være meget varsom med ham. Lønningssagen er forøvrigt hans Kjephest; det er blevet et Slags Ærgjerighedsspørgsmaal for ham at bringe den i Orden, og det er ikke første Gang i Aar, at han driver Politik med denne. Jeg tænker, at jeg snart vil kunne sige Dem noget bestemtere herom.

M. H. t. Lønningstillægssagens Betydning for Ministeriet skal jeg kun tilføje, at det er muligt, ja rimeligt, at Ministeriet ogsaa tilsigter noget andet og mere ved Forhandlinger om denne end blot at vriste et for Venstre næsten uundværligt Vaaben ud af Hænderne paa dette, nemlig igjennem denne at skaffe Kornberegningssprincippet ind igjennem en Bagdør; dette er baade af Vigtighed for Ministeriet m. H. t. Spørgsmaalet om Præsternes „faste Pengeløn“ og med Hensyn til Embedsmændenes Gager i det Hele; thi er først Principet vedtaget et Sted, saa vil Venstre have ondt ved at holde igjen paa de andre; men at faa Principet slaaet fast i Salen, det har for Fønnesbech sine Van-

skeligheder, da han i sin Tid var med til at faa det slaaet ihjel samme-
steds; er det derimod først garanteret gennem en Udentingsforhand-
ling, saa har han fast Grund under Fødderne, og Resten gaar saa af
sig selv. Ideen er forresten ikke hans egen; men at den er blevet fore-
bragt i Ministeriet, ved jeg; om den er slaaet igennem, vil Tiden vise.

Af Steinmann mener man vist at kunne have Nytte. Han skal være
imod Kjøbenhavns Befæstning og for en Befæstning af „de danske
Indvande, inclusive Øresund“. Jeg er blevet gjort opmærksom her-
paa som Æquivalent for den *faste Pengeløn*, men svarede naturligvis
strax, at det intet Æquivalent var, eftersom Opgivelsen af K.'s Be-
fæstning ingen Garanti afgav, og desuden allerede af den Grund var
betydningsløs, som *Indrømmelse til Venstre*, at dette ogsaa meget let,
uden Steinmanns Hjælp, kunde sætte en Pind for samme, nemlig ved
en ganske simpel Afstemning. Løfter om at *lade noget være* betyder
jo efter Sagens Natur intet *ligeoverfor et Flertal*. Forresten tilføjede
jeg, at jeg var villig til at tage andre „Æquivalenter“ under Overvej-
else, dersom det kun var „den faste Pengeløn“ i og for sig, der var
Ministeriet saa meget imod; og jeg nævnede som saadanne Indrøm-
melser paa Bergs Communallov eller Indkomstskatten; men det synes
at have gjort et Slags apoplektisk Virkning, thi jeg har ikke hørt noget
senere derom.

Skulde der ske noget af Betydning, vilde jeg selvfølgelig være Dem
meget taknemmelig for et Par Ord, da jeg endnu bestandig modtager
Meddelelser fra Ministeriet, og nødigt vil gjøre en Fejl ligeoverfor
saadanne, hvad man let kan, naar man ikke ved, hvad D'Herrer i
Cabinetet har „proberet“ andre Steder. Jeg haaber med det Første
at kunne meddele Dem mere.

Med Højagtelse

Deres ærbødige *J. L. Holstein*.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Roskilde, 4. September 1874.

Kære Høgsbro. . . . Underhandlingerne med v. Esbech spørger
endnu i „Dagstelegraphen“; de maa dog vel nu betragtes som bort-
faldne? Fra Villads Holm havde jeg brev igaar — han skriver slet
intet derom og synes at være paalidelig nok. Kun undrer det mig, at
han opfatter Steinmanns optagelse som et skridt til venstre, støttet til
at S. har udtalt sig imod garnisonstjenesten og Kbhvns' befæstning.

Ellers intet mærkeligt; fader rejser til vennemøde, men med ire-
nisk hensigter; det bliver modstanderne, der skal yppe klammeri.

Venligst hilsen

Deres hengivne *Frede Bojsen*.

J. L. Holstein-Ledreborg til Høgsbro.

Ledreborg, 6. September 1874.

Hr. Statsrevisor Høgsbro. Skjøndt jeg haaber at komme til Byen
imorgen . . . , saa vil jeg dog ikke undlade at takke Dem for Deres

Brev. At Gedalia havde faaet Hansen til Fønnesbech, vidste jeg; men at Samtalen ikke havde ført til Noget, erfarede jeg først af Dem, og jeg tror, at det var en stor Lykke; thi Lønningstillægssagen vil til Vinter, og maaske før, være aldeles undværlig. Havde Venstre „opnaaet“ en *Separatforstaaelse* med Fønnesbech om denne Lov nu, saa vilde det have været værgeløst herefter, medens det, naar det har frie Hænder, paa dette Punct kan stille Fordringer (m. H. t. Administrationens Omordning), som i Løbet af nogen Tid er tilstrækkelige til at bringe ethvert dansk Ministerium til at strække Gevær. Hvad Opsigelsen til Tobiesen angaar, saa har jeg ganske vist (strax efter Modtagelsen af Deres næstsidste Brev) tilstillet Michaelsen en kort Erklæring om, at jeg nu betragtede mig som løst fra ethvert Hensyn; M. bad mig imidlertid *omgaaende* om ikke at *bryde nu*; dels maaske fordi han ikke ganske forstod mit Motiv (han kjendte ikke det nærmere i Sagen mellem F. Gedalia og Venstre, da jeg ikke havde sagt ham det, og Gedalia nok *indtil da* havde tiet dermed), dels fordi han mente, at der endnu var noget at gjøre. Jeg bemyndigede ham da til at vente. At han har fortalt det, var under de givne Forhold ret heldigt, og jeg formoder, at han har gjort det derfor. Kort efter modtog jeg saa — paa anden Haand — en Udtalelse af Tobiesen, som har Betydning, og som jeg derfor skal tillade mig at gjengive her.

Ministeriet *tør* ikke slutte en „Overenskomst“ med Venstre, fordi man derved vilde støde de „gamle rigtige“ (?) Højremænd, hvoraf Følgen vilde blive, at Ministeriet maatte kaste sig i Armene paa Venstre eller gaa af, og ingen af Delene vil det. Ikke desto mindre vil man dog have *Fred* med og *Tillid* hos Venstre, og for at opnaa dette vil man:

1. forelægge Lovforslag, hvormed Venstre „kan være tilfreds“, og *forelægge disse i Udkast forinden Samlingen*,
2. *hermed* „eliminere“ og „begrave“ de „Nationalliberale“ (?) saaledes at „Bønnen ved Graven læses af *Klein selv*“.

Naar saadant er sket i *Løbet af Sessionen*, vilde der *for Venstre*, „som selv ikke er i Stand til at danne et acceptabelt Ministerium“, blive Lejlighed til i Forening med Elementer af det gamle Højre (Godsejere og Augustinere) at danne et — „nyt parlamentarisk Parti“ af stor Vægt og Betydning, hvorved en hel ny Situation vilde indtræde — ogsaa for Ministeriet. Dette mener fremdeles, at Venstre maa være „*blindt*“, naar det ikke er i Stand til at se Situationen saaledes, og vil man, naar Venstre ikke *vil* gaa ind paa dette Project, optage Kampen „med Anvendelsen af de yderste lovlige (?) Midler og føre den til Ende uden Vaklen“. Dette er Ministeriets uforbeholdne oprigtige Mening, og Gjengivelsen af T.'s Udtalelser er efter min fulde Overbevisning paalidelig.

Naar man oversætter det, lyder det saaledes: I Betragtning af, at Ministeriet mangler Midlerne, saavel de lovlige som de ulovlige, til at føre en Kamppolitik igjennem, og i Betragtning af, at Venstre, dels ved en *stræng og ubøjeelig* Fastholden af sine Fordringer, dels ved en

klog Anvendelse af sin Myndighed i alle *specielle* Bevillingsspørgsmaal, kan tvinge dette Ministerium, der lider af en almindelig Mangel paa „qualificeret Agtelse“, til efter et halvt Aars Forløb at spille Fallit — i Betragtning af alt dette maa det „forenede Venstre“ „elimineres“ og „begraves“. — *Da* det imidlertid ikke er lykkedes at afslutte en „Overenskomst“ med Venstre af en *saadan* Natur, at Venstre derved iførte sig en Spændetroje, uden at faa det allerringeste for det og saaledes paa Stedet *afleverede* sig selv til cadavermæssig Behandling, saa maa Maalet naas ad en Omvej, som begynder med, at Venstre *vindes* ved *Skinmedgjørighed* og en dum Sludder om de Nationalliberales Begravelse ved Klein selv —

thi

Dersom dette lykkes, og Venstre som en Følge deraf forsømmer at *benytte* den ualmindelig stærke og fordelagtige Stilling, hvori det for Tiden staar, samt lade Vinteren drive hen med at *opgive* det Ene efter det Andet af pur Medgjørighed, forgylder Embedsmændene og til Løn for Opgivelsen af Kjøbenhavns Befæstning, som dog ikke kan sættes igjennem, omdanner Hæren efter Augustforeningens Statscoup-recept, saa er der ingen Tvivl om, at Ministeriet til Foraaret vil *staa med Palmerne i Hænderne*, samtidig med at *Venstre vil være i en „qualificeret“ Grad — prostitueret, navnlig ligeoverfor Befolkningen*. Heraf vil Følgen blive 1. Forbrydelse 2. Splid og 3. Raadvildhed indenfor Partiet selv, hvilket (Spliden o. s. v.) ville voxte med den stedse klarere Erkjendelse af, at Øjeblikket er forspildt; dette vil saa inden lang Tid efter al Sandsynlighed føre til, at Partiet *sprænges*, og en „hel ny Situation“ og et „nyt parlamentarisk Parti“ oprinder da af en eller anden mere eller mindre unaturlig Alliance. Saaledes vil da endelig Venstres Sag være compromitteret for mange Aar, og Alt det, der er vundet til Dato, være spildt; en ny Sammenslutning af Venstregrupper vil være væsentlig vanskeliggjort eller helt umuliggjort, og Ministeriet Klein, kaldet Fønnesbech, vil vare, til Danmark gaar under, noget der neppe kan vare saa forskrækkelig længe.

Dette er Ministeriets forbeholdne men ubetinget oprigtige Mening. Jeg indrømmer, at Oversættelsen er besørget uden Lexicon, og at Lexiconer er de „Lovudkast“, som Regeringen efter Overenskomsten vil forelægge „*forinden Samlingen*“; men efter det Indtryk, jeg har faaet af lange og trættende Forhandlinger med Ministeriet, er jeg ikke bange for, at min Oversættelse skulde være gal. Imidlertid — man kan jo prøve sig frem; der er Intet vovet ved at lade sig Udkastene „forelægge“ (jo mere Ministeriet *tigger* forgjæves, desto svagere bliver det) forudsat at man forinden har sin Felttogsplan i Orden og saa vel vogter sig for at give efter i Realiteten (Et Ministerium, der forsmaar Flertallets Tillid m. H. t. Personerne, bør aldrig faa denne m. H. t. Sagerne).

Forelæggelse af de omtalte Udkast vil øjeblikkelig vise, om min Opfattelse er rigtig eller ej. Gaar Ministeriet ind paa *virkelige* Ind-

rømmelser og da navnlig saadanne, som afgive Garantier for Fremtiden (ø: føre det med sig, at Ministeriet efterhaanden kommer til at *drive over* til Venstre), saa er min Oversættelse gal, og saa er Grunden til, at man ikke vil slutte en „Overenskomst“, kun *formel* og skyldes Angst for Topsø og Rimestad. I modsat Tilfælde er min Oversættelse derimod rigtig, og hele Ministeriets Optræden fra Juli til Dato, saavel ligeoverfor Holm, som ligeoverfor Winther, mig og sluttelig Hansen, væsenlig diceret af Ønsket om at sprænge det forenede Venstre — senest til Foraaret.

Anden Opfattelse kan jeg ikke faa, og jeg er derfor meget glad over, at De synes at dele den. En vel ført Krig til Vinter vil efter al Sandsynlighed føre Venstres endelige Sejr med sig; Højre (Godsejerne), som endnu ikke tør og ikke vil bryde med Københavnerne for at alliere sig med Venstre, ville saa give Kjøb og det „stærke parlamentariske Parti“ vil saa være dannet, skjøndt paa en vistnok anden Maade end den, Cabinetet F. havde tænkt sig den, nemlig paa det eneste, for Landets Vel, *forsvarlige* Grundlag — en *Samvirken* imellem Godsejere i Landstinget og det *forenede* Venstre som *saadant*. Godsejerne er vel altid en Mils Vej bagved alle andre Mennesker, og de komme aldrig, før end Nøden driver dem, men saa kan man rigtignok ogsaa faa dem for temmelig godt Kjøb.

Med særdeles Højagtelse

Deres J. L. Holstein.

Høgsbro til Johannes Clausen.

27. Oktober 1874.

Kjære Pastor Clausen. Tak for Deres Stykke, som allerede er sat. Deres Ønske om at faa Summen til trængende Højskole-Elever forøget haaber jeg, De skal faa opfyldt endnu i Aar; ti i denne Henseende har Folketinget Overvægten, da det kan ske ved en Bevilling paa Finansloven; men en ny Skolelov eller blot en Forhøjelse af Skolepengene og Frigjørelse af dem kan Folketinget ikke sætte igjennem, før der kommer en Minister, som med god og fast Vilje vil tage sig deraf. Det er denne og lignende Erfaringer, som nøder Folketinget til at kræve Ministre, der vil styre efter Folkets og ikke efter enkelte Hofmænds Vilje; men hidtil har det ikke fundet fornøden Støtte for dette Krav hos Vælgerne, og der vil sandsynligvis endnu gaa længere Tid, før Vælgernes store Flertal ser Betydningen af Minister-Valget.

Jeg takkede Dem i Boltinge for Deres Udtalelser, og dette vilde jeg gjerne have gjentaget, hvis jeg havde faaet Lejlighed til at tale med Dem efter Mødet. Skal slige Vælgermøder faa deres rette Betydning, maa de forskjellige Anskuelser om Landets offentlige Anliggender komme til Udtalelse, og det er højst beklageligt, at deres Talsmænd i Almindelighed enten ikke møder eller ikke taler; ti derved gaar desuden den gode Lejlighed til Folkets politiske og folkelige Vækkelse tabt. Jeg vil derfor være Dem taknemlig, om De oftere vil træde op ved

mine Vælgermøder, om det end er nok saa meget imod mig, og denne Gang var De jo endog mere med mig end mod mig. Jeg kan kun ønske, at de Mænd, der skal udvikle Folkets aandelige Liv, holder Idealerne i Ære og gjør alt, hvad de formaar, for at vække Sansen for dem. Efterhaanden vil Forholdene nok lære dem at skatte de Mænd, der paa Rigsdagen søger at nærme sig og Folket til dem gennem de smaa Skridt, som det der er nødvendigt at tage, selv om de end under Krydsningen mod Vinden en Stund synes at styre i ganske andre Retninger. Men et gammelt Ord siger, at „det bedste“ er „det godes“ værste Fjende, og det sker jo ogsaa, at der er dem, som, i deres Iver for at faa det bedste, vender sig imod dem, der lader sig nøje med noget mindre, og derved arbejder de fælles Modstandere i Hænderne. En Gang vil dog enten de selv eller deres Venner, naar de kun alvorlig vil det bedste, faa Øjet op for deres Vildfarelse og slutte sig til dem, som i Virkeligheden arbejder for det samme Maal som de selv. Dette ligger det mig nær at tænke paa, naar De udtaler Dem for en Frigjørelse af Skolepengene; ti De vil erindre, hvorledes f. E. Kr. Appel bekjæmpede vort Skoleforslag i denne Retning, og derved gjorde sit til, at Frihedens afgjorte Modstandere des lettere kunde trænge det tilbage. De selv synes mig derimod at indskjærpe, at man ikke maa forveksle de Krav, som kan stilles til en Politiker, med dem, der gjøres til en Folkelærer. Enhver af dem har sit særegne Kald og maa have sin særegne Begavelse, men de kan hver paa sin Maade virke til Velsignelse og hjælpe hinanden til dog i Grunden fælles Maal, Folkets sunde og gode aandelige og timelige Udvikling.

Med Tak, oprigtig og hjærtelig Tak, for Deres Virksomhed i Kirke, Skole og Folkeliv og med de bedste Ønsker for Deres betydningsfulde Gjerning.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Dagbøger 1874.

1. Maj. *B. Christensen* har spurgt mig, om han burde søge at komme ind i Landstinget ved Valget i Sommer. Jeg vilde, han skulde selv tage sin Beslutning i denne Henseende.

3. Maj. *Berg* her om Aftenen og opfordrede mig stærkt til at komme til Slagelse og Møn. *B. Christensen* burde søge at komme ind i Landstinget ved Valget i Roskilde i Sommer. Man skulde ikke frygte en Husmands-Bevægelse; men Gaardmændene kunde paa mange Steder have godt deraf. „Morgenbladet“s Redaktør havde viist sig meget taktfuld. *Krabbe* kunde med samme Ret underskrive sig „Folketingets Formand“ i Anbefal. for Morgenbladet som Liebe „L's F“ i Anbef. for Teatret.

4. Maj. *Winther* hos mig i Statsrevisoratet og fortalte, at (*Fonnesbech*) havde sagt ham, at der snart vilde blive Ministerskifte, og at

man haabede at adsplitte Venstre f. E. ved at drage Bjørnbak til sig. W. raadede os til, at *hele* Venstre sluttede sig sammen om at faa Grundlovens Løfteparagrafer indfriede. Han vilde virke for dette Program i Sommer i Jylland. Venstre havde ikke taget tilstrækkeligt Hensyn til ham. Der maatte være fuld Enighed om visse Formaal for at modstaa Farerne. Jeg svarede undvigende.

16. Maj. Løjtnant *Dahl* fra Slagelse og Redaktør *Larsen* (Mgbld.) hos mig om Aftenen. De tænkte paa at faa Folkebanker rundt om i Landet med *Gedalia* som Midtpunkt her i Byen. Jeg raadede til at tale med *Alberti*, men de mente, at han vilde ikke gaa ind derpaa, og at man maatte arbejde uden ham.

18. Maj. Grev *Holstein* (Ledreborg) hos mig om Formiddagen. Ønskede at maatte deltage i Venstres Møder forud for vigtige Afgørelser uden derfor at være Medlem af Partiet, vilde helst, at den samme Frihed gaves til *Termansen*, *Schiørring* og *L. Larsen*, selv om *Winther* og *Kjær* ogsaa derfor maatte tilstedes Adgang fra den anden Side. Tienderne kunde blive ved Sognene og Overskudet anvendes til de fattige. Paa denne Maade kunde man forekomme Socialismen.

24. Maj. Sendte et Brev fra *Berg* til *Bjørnson* om en Sang til 5. Juni. Skrev om Stillingen herhjemme og ønskede, at man igjen maatte høre noget fra ham om vore Forhold.

13. Juni. *Tscherning* hos mig et Par Dage (12.—13.) og talte med mig om sit Forhold til Grundtvig i 1866. Han viste mig et Udkast til Adressen til Kongen, som han havde skrevet Halvdelen af eller mere; men det var ikke den, der blev indsendt. Den var han enig med mig i maatte stamme fra Grundtvig. Adressen var fra de sidste Dage af Samlingen, hvorimod Mødet hos Grundtvig vistnok var tidligere og om en anden Sag, som han dog ikke kunde huske nøjere. — Han mente, at Venstre kunde samles om at gennemføre Grundlovens Løfteparagraffer og var ivrig for at vinde mig for sin Opfattelse af Kirkens Forhold til Staten.

22. Juni. *N. J. Larsen* og *Juel* hos mig. Den sidste tænkte paa at kjøbe Dagens Nyheder eller Folkets Avis for at faa et Blad for Parlamentarismen udenfor Partierne. Jeg tilraadede ham at foretrække *F.'s A.* for *D.'s N.*

23. Juni. *N. J. Larsen* hos mig. Jeg talte med ham om at tage *Svend* til Referent paa Møn 4.—6. Juli og ellers, naar Lejlighed gaves, og han var villig dertil.

7. Juli. Bestyrelsesmøde paa Møn. Endnu intet at foretage sig for det første. *B. Christensen* opstillet til Landstings-Kandidat i Roskilde.

10. Juli. Brev fra Carlsen til B. Christensen. Godsejerne utilfredse med Kongens og Ministeriets Stilling til dem, frygter de nationalliberales Forsøg paa at trænge dem til Side og tilbyde Venstre Tilnærmelse. Kongen har ikke opfordret Frijs til at danne Ministerium og de andre kun paa Skrømt, kun egenlig at træde ind med de gamle Minister. — Juel hos mig; vil fremdeles købe Dagens Nyheder til et „parlamentarisk“ Parti, et Slags Mellemparti, og vil staa i venligt Forhold til Venstre, hvad jeg antog nok lod sig gjøre.

11. Juli. Anbefalede Jens Bek i Halling at virke for Højmarks Valg til Landstinget i Randers.

12. Juli. Ude at bese Albertis *Svovlsyre-Fabriker*, gjorde Bekjendtskab med Hørup. Talte en Del med N. J. Larsen om Mgbltdts Anliggender.

13. Juli. Efter Fischers Sigende har Haffner meddelt Hall d. 2. Juli, at han vilde give efter i Kirke og Skole, men Hall lod, som han vilde beholde Kirkeministeriet. Da Holstein den næste Dag vilde have Hall til at beholde det, sagde han Nej. Da hverken Monrad eller Brix vilde overtage Ministeriet, erklærede Holstein sig fallit. Hermed stemmer et (af Fischer skrevet) Stykke i „Dagens Nyheder“. — D. 25de fortalte Holstein-Ledreborg, at Fønnesbech selv havde fortalt ham, at han ikke havde villet overtage Finansministeriet under Holstein, da han var for igaaet med de nationalliberales. Deri laa Grunden, mente H.-L., at H. Holst. maatte opgive Forsøget paa at blive.

17. Juli. Hos Flor og taler med ham om Appels Ordination og Højskolesalens Indretning til kirkeligt Brug. Skriver til Appel.

19. Juli. Krabbe her i Byen to Nætter og 1 Dag, men søgte hverken Christensen eller mig.

23. Juli. Winther igjen hos mig. Han formaner atter og atter Venstre til at forhandle med Ministeriet og tage mod dets Indrømmelser og gjør opmærksom paa, at det ingen Støtte har uden hos Venstre. Jeg vil holde Venstre fri, at det kan slutte Alliancer, hvor det er bedst tjent dermed.

25. Juli. Carlsen skriver til B. Christensen, at han ikke mer vil arbejde, saa at andre høster Frugten deraf, men Landstingets og Folketingets Flertal bør slutte sig sammen. — Sverdrup kom til mig, og jeg var senere hos ham. Han vil først, naar han kommer tilbage fra en Rejse, gjøre sig bekjendt med Personer og Forhold her. — Holstein-Ledreborg her med Bud fra Fønnesbech om *Forlig med Venstre*. Han gaar paa Mandag til J. A. Hansen, med hvem Tobiesen har talt. Jeg

skrev til Berg og Bojsen og forberedte dem paa at møde her i næste Uge. — Viste Sverdrup omkring i Rigsdagens Lokaler og talte med ham om Statsrevisionen.

28. *Juli.* Sverdrup her om Eftermiddagen og talte med mig om vor politiske Stilling.

29. *Juli.* Sverdrup rejste. Jeg sagde ham Farvel paa Banegaarden og gav ham et Brev med Optegnelser om enkelte, han kunde henvende sig til. (Han søgte derfor Tauber, Jørg. Pedersen (Kl. Berntsen), Niels Rasmussen, Gros (?), men ikke Stadslæge Helveg, Mørk i Aarhus, P. Bojsen, Termansen, Appel o. fl.)

30. *Juli.* Møde af Berg, Bojsen, B. Christensen, J. A. Hansen, Holstein-Ledreborg og mig. Derpaa spist Middag sammen med Berg, Bojsen, J. A. Hansen og Holst.-Led. (i Anledning af Sverdrups Fødselsdag), fulgt Berg til Banegaarden.

31. *Juli.* Fønnesbech og Tobiesen vil ikke give efter i noget, men vil, at Worsaae skal gjøre det.

1. *Aug.* Holstein hos mig. — Worsaae vil ikke give efter.

2. *Aug.* Brev fra Bjørnson med Formaning til at „skifte Signaler“.

3. *Aug.* Holst. Ledreb. og J. A. H. søgte mig om Forhandl. med Ministrene, men traf mig ikke.

4. *Aug.* Holst. Ledreb. hos mig og mældte mig, at Worsaae endnu ikke vilde indrømme noget, hvorfor alt foreløbig afbrødes.

7. *Aug.* Møde hos B. Chr. med J. A. H. og N. J. Larsen (C. Juel kom ikke) om Fest for Sverdrup.

16. *Aug.* Bud fra Bojsen, at Sverdrup var kommet tilbage hertil Byen, syg fra et forgjæves Forsøg paa at naa til Bogø.

17. *Aug.* Hos Sverdrup, men traf ham ikke.

18. *Aug.* Sverdrup hos mig, men traf mig ikke.

21. *Aug.* Rejste med Sverdrup og Hustru til Møn. Boede hos Frede Bojsen. Gjorde en Kjøretur til Østersøen. Tutein gjorde Visit hos Bojsen. — Krabbe og Berg kunde ikke komme.

22. *Aug.* Sverdrup var stærkt forkjølet. Besluttede at opgive Turen til Klinten og Fakkeltøget den følgende Dag og vende hjem over Vordingborg.

25. Aug. Sverdrup med mig hos J. A. Hansen. Paa samme Tid kom Gedalia til Hansen for at høre hans Mening (fra Minist.) om Dyr-tidstillæg. Hansen vilde ikke indlade sig herpaa uden personlig For-handling med Fønnesbech i Vidners Nærvær.

27. Aug. Gedalia sagde J. A. H. og Berg, at Fønnesbech vilde tage mod dem og mig den følgende Dag. — Fest for Sverdrup af J. A. Han-sen, mig (holdt Talen for ham), B. Christ., Alberti, Berg, Zahle, H. Holm, N. J. Larsen og Hørup.

Holstein, Bojsen, Krabbe og Juel kunde ikke komme.

28. Aug. Berg og J. A. H. hos mig. Skriver Brev til Fønnesbech efter B. Christensens Raad. Fon. svarer, at han ikke har ønsket For-handlinger med os. Gedalia faar af mig Oplysning om Sagens Sam-menhæng. — Sverdrup og Hustru hos os om Eftermiddagen.

29. Aug. Appel her. Han misbill. afgjort de kjøbenhavnske Grundt-vigianeres Stilling til Politiken.

30. Aug. Hos J. A. Hansen. Gedalia ønsker ny Underhandlinger, naar Fønnesbech kommer tilbage fra sit Gods. — Skrev til Holstein-Ledreborg om Forhandl. med Minist.

31. Aug. Var hos Sverdrups, som nys var kommen hjem fra en to Dages Rejse i Nordsjælland, med Amalie. Om Aftenen hos Hasle, hvor Appel gjorde Rede for sin Ordination.

1. Sept. Sverdrup sagde Farvel til mig paa Statsrevisoratet, op-fordrede atter til at holde ud som sluttet Parti og vilde se at faa Nord-mændene og Svenskerne til at levere Slag paa hele Linjen. Satte For-ventninger til Hedins Redaktion.

2. Sept. Sverdrup vilde besøge Christensen og Hasle; men da han ikke traf dem, kom han til mig. Gaar ombord om Aftenen og rejser d. 3. om Morgen Kl. 4 med Dampskib over Gøteborg. Jeg telegra-ferede hans Ankomst til Hedlund.

3. Sept. J. A. Hansen tager med Gedalia til Fønnesbech og har en Samtale med ham under 4 Øjne, som de enes om at betragte som ikke holdt. Kommer bagefter til mig, men da han ikke træffer mig, til Christensen og siger ham det. Termansen her i Byen. Kommer til mig om Formiddagen. Jeg hos ham om Aftenen. Har været hos To-biesen og Worsaae, men ikke faaet noget godt Indtryk af dem.

12. Sept. Holst.-Ledreborg hos mig. Har opsagt Underhandlingerne med Fønnesb. Ønsker at stemme sammen med Venstre om Udvalg.

2. *Novbr.* traf Tobiesen mig paa Gangen og talte med mig om de kirkelige Love, Forhøjelse af Meniges Løn m. m. Han spurgte, om vi ikke vilde tage vore Ændringsf. tilbage om den sidste Sag, naar Regjeringen lovede at ville bringe den frem inden Samlingens Slutning, som Steinmann Dagen efter sagde det i Tinget. Jeg lovede at tale med Bojsen derom; men han afslog det bestemt, og jeg billigede hans Grunde. Dette sagde B. den følgende Dag til Tob., som henvendte sig til ham, da jeg ikke var tilstede. Senere samme Dag indtraf det omstaaende.

D. 3. *Novbr.* kaldte Tobiesen mig ind i en Vinduesfordybning under Forhandlingen om Tillæg til Meniges Løn og efter en Indledning om Sagen opfordrede mig til at gaa til Worsaae og tale med ham. Jeg krævede Udsættelse hermed, til Udvalgene var valgt. Han vilde i det hele, at jeg skulde skille mig fra andre i Venstre, saa syntes han endog at antyde, at der kunde være Mulighed for Ministerpladser. Jeg svarede, at Venstre vilde holde sammen, saalænge Ministeriet traadte op som hidtil. Han mente, at Min. ved at forhandle om Præstelønningsagen og Fattigsagen gav Mulighed for Samarbejde i Aar, og saa kunde man til næste Aar tage fat paa andre Sager. Jeg foreholdt ham nogle af Ministeriets skarpe Handlinger f. E. mod Andersen i Kjældernæs. Han mente, den var fuldkommen forsvarlig, og krævede vor Imødekommen. Jeg svarede, at først maatte Ministeriet komme imøde. Paa Foranledning nævnedes jeg Krabbe og Holstein som Ministre, der kunde forene Venstre. Holstein vilde han ikke høre om, jeg lod ham falde, men holdt paa Krabbe. Ja, mente han, naar Rigsdagen gjorde det muligt, at Klein kunde blive Minister for Island, kunde Krabbe blive Justitsminister. Jeg indlod mig ikke herpaa, men betonedes stærkt, at kun naar Venstre havde sine Anskuelser repræsenterede i Ministeriet, var der en Bro, hvorpaa der var Mulighed for en Overenskomst. Jeg vidste ikke, om Krabbe vilde gaa med ind i Ministeriet; jeg havde aldrig talt med ham derom; men dette var nødvendigt, hvis den maadeholdne Del af Venstre skulde faa Magt. Han bad mig virke til, at Venstre tog mod Pladser i Regjeringskommissionen om Arbejdersagen. Jeg svarede, at det kunde jeg ikke; ti jeg havde selv oplevet i Kirkekom., hvor uheldig Venstres Stilling var i saadanne Komm., og jeg kunde ikke fortænke nogen i, at han ikke vilde spille Tid og Kraft paa unyttigt Arbejde. Min. spurgte, om man da skulde have lutter parlamentariske Kom. Nej, men Venstre skulde være repræsenteret i Regjeringen. Her afbrød han Samtalen for at høre paa Billes Bemærkninger.

Iøvrigt havde han ogsaa beklaget sig over Venstres Omtale af Kongen. Jeg fandt, den var Nødværge overfor Ministeriets Tagen til Indtægt af ham for deres Parti; men han mente, at Venstre ikke deraf skulde lade sig forlede til at gjøre Kongen til Part. Dette, mente jeg, kunde ikke blive anderledes, saa længe Regjeringen gjorde det fra

sin Side. Kongen kunde ikke lide Hall, Krieger osv., men han maatte ogsaa faa Uvilje mod Venstre, som det optraadte. Jeg mente, at Kongens Omgivelser maatte vise Kongen, at et Parti af danske Bønder nødvendig maatte være ham hengiven, naar han stillede sig til dem paa rette Maade.

9. Novbr. Berg og J. A. Hansen foreslaar omtrent følgende Dagsorden:

Idet Folketinget udtaler en alvorlig Misbilligelse af Min.'s Færd overfor Lærer Andersen og forventer, at der vil blive givet ham Op-
rejsning, gaar Tinget over til næste Sag osv.

Clausager, jeg, T. Nielsen og fl. udtaler sig imod den sidste Del; men Berg og J. A. Hansen paastaar, at de har Bemyndigelse fra Partiet til at affatte den, og der tages ingen Beslutning.

11. Novbr. Berg indbringer Dagsordenen om Andersen, Kjeldernæs, men har taget den sidste Del bort. Krabbe er utilfreds med Dagsordenen og ønsker en anden. Jeg henviser ham til Berg. Han taler med ham d. 12te om Formiddagen, men Berg vil ikke give efter.

12. Novbr. Schjørring, Winther o. fl. ønsker, at den skal affattes: Idet Folketinget udtaler, at det ikke kan billige Min.'s Færd osv.; men Berg og J. A. Hansen vil ingen Ændring. Min. truer med Opløsning. Jeg siger til Bojsen, at vi da maa tage Dagsord. tilbage og udtale, at vi ikke vil en Valgkamp, hvori Kongens Person drages ind, derom havde Holstein-Ledreb. nys talt offentlig. Bojsen kan ikke gaa ind derpaa. Jeg taler med H.-L. Han griber det straks som en heldig Udvej. Han, Krabbe, Berg, Schjørring, Bojsen og jeg spiser sammen. Partimøde Kl. 7½ Aften, hvor Holstein og Krabbe møder, men ikke Schjørring. — Holstein har om Middagen lovet Berg, at han vil støtte Dagsordenen, trods Opløsningen, men fraraadede, at Venstre adskilles, og formanede Berg til at give efter, hvis det vil ske, hvad han tror. Holstein og Bojsen taler udførlig og bestemt for at tage mod Opløsningen. T. Nielsen og jeg fraraadede det lige saa bestemt. Holstein nævner da som en Udvej, at Berg kan tage Dagsordn. tilbage med Erklæring om, at man ikke vil drage Kongen ind i Partikampen. Jeg har i min Tale antydnet det samme og slutter mig nu til ham. J. A. Hansen udtaler sig ikke. Berg taler med Vrede om Manglen paa Sammenhold og kræver, at man skal hævde Retfærdighed. Han støttes af Tange, Buch, T. Kruse, N. Larsen, Christiansen, J. Madsen o. fl. Til os slutter sig V. Holm, Kr. Pedersen, Bajer, Dam o. fl. Vi skilles Kl. 11¼. Det var mig klart, at Dagsordenen maatte tages tilbage og vilde blive det, og jeg gik i romersk Bad i Stedet for at være tilstede i det fortsatte Partimøde d. 13de Kl. 10 Formidd. Efter at man havde forhandlet forskellige Dagsordener besluttede man sig til at gaa den af Holstein og mig anviste Vej. Krabbe tilraadede tilsidst med et Par Ord at gaa

denne Vej. Man enedes om at afslutte Forhandlingerne og stemme mod Dagsord., hvis den optoges af andre. (Om Aftenen forud Kl. 11—12 havde Holstein og Bojsen været paa Morgenbladets Kontor og villet have det satte Stykke om Opløsningen ud igjen; men det var for sent.) . . . (Hvis Dagsordenen var blevet fastholdt, havde hverken Schjørring, Termansen og Bagger eller Winther, Kjær og M. C. Christensen stemt for den. De 54 fra den 10de var da kun blevet 48, og af dem havde igjen fem undladt at stemme, saa at den næppe kunde være bleven vedtaget, selv om den var fastholdt.) Inden jeg den 12. talte med Holstein, havde jeg først talt med Schjørring. (En Brevskriver til Fyns Stiftstid. d. 17de har rigtig lagt Mærke til, at jeg i Salen talte med dem begge; men hvad han omtaler om J. A. H.'s Henvend. til Bojsen og mig samt Krabbe — som iøvrigt er rigtigt — angik kun J. A. H.'s Forespørgsel til B., om han maatte faa Ordet før B. for at svare Bille, da Formanden vilde slutte derefter. Dette gik Bojsen ind paa, og denne Tilladelse var det, J. A. H. mældte til Kr.) Jeg spurgte Sch., om han vilde, trods Opløsningen, stemme for Dagsordenen, naar den affattedes, som han havde foreslaaet; men Sch. svarede, at nu var det for silde. Havde Sch. og Termansen gaaet med paa en Dagsorden trods Opløsning, kunde det maaske være gaaet an at tage imod den; men uden deres Bistand vilde Sagens Betydning blevet misforstaaet, og Udfaldet tvivlsomt.

18. Novbr. kom Græsted til mig fra Senioratet i Studenteforeningen og bad mig ikke optage i D. Folkt. et Stykke af Holm, som han havde hørt vilde komme, men som let vilde kunne sætte ondt Blod, nu da alt ellers vilde gaa langt bedre end tidligere. Dyrekredsen (?) (P. Hansen osv.) var styrtet, og et Parti af Alvorsmænd vilde se at bringe Foreningen ind i et bedre Spor. Jeg svarede, at jeg ikke havde nogen Tro til, at det vilde lykkes. Den negative Aand kom ind ved det lærde Skolevæsen og berøvede de unge den naturlige Tro og Kjærlighed, jeg vilde ikke tale om denne i religiøs Forstand, men i folkelig, den til det Folk, som de siden skulde leve iblandt. Deraf den sørgelige Kløft. Den vilde gaa videre, og en Gang maatte Kampen komme mellem Foreningen og Folketidende; men havde den tiet saa længe, kunde den gjerne tie denne Gang med, uagtet den saa ofte havde været opfordret dertil ved Student.'s Angreb paa Venstre og Offenliggørelse deraf. Jeg havde i 1840 traadt i Opposition mod den Aand, som den Gang lededes af Ploug; men Aanden havde faaet mere og mere Magt og kom nu til Yderligheder. — Græsted beklagede mit mørke Syn paa Studenterne. Ploug saa nu selv det urigtige. Offenliggørelsen havde vakt Paatale paa Generalfors. De nuværende Syndere var Brandes' Venner og ikke paavirket af Ploug. Jeg maatte ikke betragte de to Retninger som Søskende. Bille vilde han derimod ikke forsvare. Men jeg skulde have Tak, fordi jeg vilde holde det tilbage, uagtet han vel

kunde se, at det kunde berede praktiske Vanskeligheder. *Tildels* af denne Grund kom Bladet først ud Fredag.

Jeg gik til Holm. Han havde ikke noget imod, at det gik ud, men heller ikke imod, at det kom med.

24. *Novbr.* Var hos Tobiesen med Jernbane-Forslag og talte med ham om denne Sag (som Formand for Udvalget). Var hos Worsaae med Præstevalg-Forslag (som Formand for Udvalget) og lagde ham denne meget paa Sinde baade for Menigheders og Præsters Skyld. Han var enig med mig, men lovede intet om Gjennemførelsen. Han talte derimod meget om Præstelønningsl. Mine Svar var meget forbeholdne. Jeg lagde ikke saa megen Vægt paa Lønninger som paa Præstevalg. Rigsdagen var naturligvis ikke tilbøjelig til at opgive sin Indflydelse paa Lønningerne, som det let kunde ske ved Bygprincipet. Det kom kun til høflige og kolde Udtalelser fra begge Sider.

4. *Dec.* Hos Etatsraad *Juel* sammen med Schjørring, Frederiksen og Deputationen fra Mors om Jernbanen gennem Salling

Samme Dag sad jeg for første Gang paa Formandsstolen i Folketinget.

5. *Dec.* Schjørring har forhandlet med Tobiesen om Diæternes Forhøjelse efter mit Raad. Regjer. vilde gaa ind paa 4 Rd., men ikke selv foreslaa det, at det ikke skal se ud som *captatio benevolentiae*. Rimestad, Gad og Dinesen vil gaa med, naar ogsaa Mænd af Venstre vil foreslaa det; men i et Partimøde erklærede man sig derimod, da Kampen mod Min. blev mer og mer brændende — efter de betydelige Overskridelser, som Tillægsbevillingen indeholder — og man kan frygte en Opløsning, tilmed da 4 Rd. er for lidt.

Cornelius Appel til Høgsbro.

Rødning Højskolegaard, 7. Jan. 1875.

Kjære Høgsbro. . . . Vi mærker ogsaa nok Trykket paa Grundtvigianerne herovre især fra Matadorerne paa Østkysten, men det Tryk taaler vi nok. Værre er Regjeringens. Vi maa endnu ikke holde Guds-tjeneste før efter Kl. 4 om Søndagen. Regjeringen i Slesvig har afslaaet mit Andragende om at hæve det givne Forbud. Herredsfogden har sagt mig, at man fra øverst til nederst er bestemt paa at indskrænke vore Forsamlinger, saa vidt Loven tillader. Min Virksomhed kaldes statsfjendtlig. Jeg maa nu ved Lejlighed søge Ministeriet i Berlin, men tænker paa at gjøre dette ved en Sagfører. Det er endnu min Opfattelse, at Loven om Religionsfrihed og fri Religionsøvelse er krænket ved hint Forbud. Formodentlig kan vi endnu vente ny Opfindelser anvendt imod os. Gud raader imidlertid alligevel. Udtrædelsessagen

er indanket for Overtribunalet i Berlin. Justitsministeren, der først blev spurgt, erklærede sig „nicht ermächtigt“. Det bliver vel sagtens ikke andet, end at vi rundt ud maa erklære Udtrædelse af den ev.-luth. Kirke. Folk krymper sig heller ikke stort ved det, saavidt jeg har erfaret. . . .

Saaledes er Stillingen for Øjeblikket iblandt os. Om Udtrædelses-sagen ogsaa hører med ind under Forfølgelsen, ved jeg naturligvis ikke med Vished, men er dog tilbøjelig til at tvivle om det. Snarere er det en Famlen og Usikkerhed i de nye Kirkeforhold.

Ja, De har Ret i, at jeg ofte krymper mig under den megen Offenlighed, hvad min Virksomhed og vore Forhold angaar. Det er ikke morsomt af og til at tages i Forhør og saa drages til Ansvar for, hvad der skrives i Aviserne, tidt nok af løse og letsindige Penne.

Jeg ser nu ogsaa, at Birkedal har offentliggjort „Ved Præstevielsen i Askov“. Det har voldt mig Ængstelser, thi formodentlig er der brugt stærke Udtryk, og det kan gjerne volde mig Fortræd. Man vil jo her fremstille alt som et Bevis paa, at hele vor Menigheds Sag er dansk Propaganda. Nu, Vorherre kjender jo da Sagens Sammenhæng, og saa faar han styre med den. . . .

Deres hengivne

C. Appel.

Høgsbro til Johan Sverdrup.

(Udkast.)

7. Januar 1875.

Kjære Hr. Præsident Sverdrup. Tillad mig at kalde Dem saaledes; ti de Timer, jeg havde den Glæde at tilbringe sammen med Dem, hører til min kjæreste og bedste Minder. Længe har jeg haft det Hværv at skulle skrive til Dem; men forskjellige Omstændigheder, deriblandt og tidsspildende Gigtsmerter, har hindret mig indtil nu, da jeg ikke længer tør opsætte det; ti, naar Stortinget samles, maa jeg ikke lægge Beslag paa Deres Tid.

Den 10. Decbr. holdt det forenede Venstre en Fest for Alberti, som da havde været Rigsdagsmand i 25 Aar. Ved denne Lejlighed udbragte en af vore yngre og begavede Bønder (den yngste i Folketinget), Niels Jensen fra Tovstrup, valgt i Skanderborg og Silkeborg med omliggende Land, et Leve for Dem med Tak for al Deres Virksomhed og for Deres Besøg blandt os og med Beklagelse af, at det ikke havde været muligt for Venstre at samles om Dem (Taleren var f. Eks. paa den Tid indkaldt til Øvelse i Aarhus-Garnisons-Afdelinger). Talen modtoges med Jubel, og det overdroges mig at bringe Dem Venstres Hilsen og Tak, hvilket jeg med Glæde paatog mig, idet jeg gav nogle Træk af Deres Kjærlighed til den samme folkelige Sag, som vi ogsaa her kæmpede for, og af Deres opfrende Nidkjærhed i dens Tjeneste. Jeg vilde kun ønsket, at De personlig kunde have været tilstede. Det vilde have løftet og støttet vore Mænd i den haarde Kamp, vi gaar imøde, eller rettere er midt i. Den megen Tale om Forsonlighed og Imøde-

kommenhed var tomme Ord, som heldigvis ikke har narret nogen. Vort Parti holder godt sammen, og Stemningen omkring i Landet bliver, saavidt man kan dømme, gunstigere og gunstigere. Det er efterhaanden lykkedes os at faa Ministeriet til at vise sin rette Farve. Vi vil indrømme Lønningstillæg indtil 1600 Rd., men det er Ministeriet højst utilfreds med. Vi vil bygge en Fæstning til vort Krigsmateriel og til Støtte for Hæren, men vi vil ikke befæste København. Vi forlanger en Omdannelse af vor Skattelovgivning (ligesom i Sverrig) for at paatage os ny Byrder i Forsvarsvæsnet, og selv paa dette Punkt kan Ministeriet, hvor gjerne det end vil, vanskelig foretage en Opløsning med Haab om Sejr. Ministeriets uforsvarlige Færd med Salget af Marmorkirken, Nedbrydelsen af det gamle Teater og Overskridelsen paa det ny sætter almindelig Misfornøjelse omkring paa Landet, saa vi, der er de mere forsigtige i Partiet, maaske ikke er i Stand til at forebygge en Rigsretsanklage, uagtet Eksemplet fra 1855 her og fra tidligere Tid i Norge ikke er opmuntrende. En Nægtelse af Finansloven tænkes der ikke paa, men denne Lov bliver temmelig beskaaren, og maaske kan det blive vanskeligt nok at komme til Enighed derom med Landstinget. Saaledes er alt endnu uklart, og Udsigten for Fremtiden kan ikke beregnes. I dette Øjeblik er der ikke stor Sandsynlighed for en Opløsning, men den kan komme alligevel. Man har i de sidste Dage nævnet, at Krabbe skulde gaa ind istedetfor Worsaae, men det er formodentlig kun en Gisning af Folk, der ikke kunde finde anden Udvej. I Virkeligheden er Reaktionen stærk ved Hoffet, som jeg fik Lejlighed til at lære at kjende, da jeg Nytaarsdag fungerede som Folketingets Formand i Krabbes Fraværelse, og det er vistnok tvivlsomt, om den ikke foretrækker at søge sin Styrke i det haarde og uforsonlige. Vi længes meget efter at se Fræmgangsmåden paa Norges og Sverrigs Ting, ti den maa have megen Indflydelse paa vor Stilling. Dog anser jeg det for afgjort, at Ministeriet Fonnesbech, hvis det bliver ved som hidtil, maa gaa af i Tiden mellem denne og næste Samling; men hvad saa? Vistnok et Forsøg paa Coalitions-Ministerium om end kun paa Skrømt.

Med udmærket Højjagelse og ærbødigst Hilsen til Deres Frue.
Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Bj. Bjørnson til Høgsbro.

Rom, 1. Februar 1875.

Kære Høgsbro! Hjæertenstak for dit brev! Det gav mig slig trøst! Ja, kunde jeg se, ansigt til ansigt, Holstein, saa skulde du ogsaa faa min mening. Men vist kan han bruges! Og vil han, saa kan han tjene eder et langt, langt stykke paa vej. Siden —? Ak, siden er bevægelsen helt saa stærk, at ingen Holstein kan skade den.

Saa eders lille junkerhof er blet ræd Bismarck? Saa de ænnelig ser, han er en revolutions-figur? Ja, det er vist: han har sat fyrste-

dømmet i forhold til *folket*, det er noget nyt, stort, som er det eneste, der *foreløbig* kan rædde det. Han kunde prøve det samme, han deroppe, saa skulde han faa sig et *Frederik den syvende*-navn.

Der kommer vel svar paa mit brev til den unge Grundtvig. Du faar sparke fra mig det værste saa længe. Tak paa forhaand!

Har du brug for inlagte? Hvis ikke saa bræn det. Men I skulde rædde tanken i det i hvært fall; ti talen om krig *nu*, er et frækt kneb.

Ønsker til lykke med svigersønnen! Ja, det er en duelig kall!

Hilsen, godt, godt aar!

Din Bjørn.

Bj. Bjørnson til Høgsbro.

Roma, 10. Februar 1875.

Kære vän! . . . I trænger væl at faa hul igæn paa eders ene væg, ti slig inneklaemt, af had, bitterhed, surhed, forpæstet luft, som der nu er hos eder, skal man alene søge mage til — i Frankrig.

Men vil da ikke et dansk menneske træde op her?

Tak for din hjælp, kære vän, tak! — I slaar vel til i teatersagen? Det maa I for hver pris gøre! Ti sælv et tab her (i rigs-rættén) vil hjælpe eder, idet forbundet paa retfærdighedens kost mællem de national-liberale vil rope op af historien imod dem. *Det* maa I gøre! Men forcer *ikke* forsvarsspørgsmaalet!

Din vän Bjørnson.

P. Thomsen til Høgsbro.

Ryslinge, 10. Marts 1875.

Kjære Høgsbro. Blot et Par Ord, De har sagtens ogsaa travlt i denne Tid, at De helst undgaar lang Snak. De faar vel ogsaa nok saa mange Efterretninger fra Kredsen, at min kunde undværes. Deres Vælgere paa denne Egn er jo saa godt som alle Grundtvigianere, men jeg tror nok, saa godt som alle vil være paa det rene med sig selv om, at de, ifald en Opløsning kommer, vil stemme paa Dem igjen. I den Henseende har jeg Indtryk fra mange Samtaler, som jeg har havt med Folk heromkring. Det kedeligste er jo Birkedals og Appels Stilling, og det kedeligste vilde være, ifald en af dem fandt paa at opstille sig som Kandidat, jeg vil dog ikke haabe det, thi de ved nok, at de ikke bliver valgt, og jeg har Grund til at tro, at de hellere vil have Dem end en Højremand, skjønt det modsatte kunde tit synes. Jeg var forleden i et Selskab med Birkedal, hvor vi havde en Disput om Stillingen; man opnaar nu rigtignok ikke noget overfor Birkedal ved den Slags Disputer, men Hovedsagen var for mig at faa Stillingen at kjende. Appel var tilstede, og der blev spurgt ham ligefrem, om han vilde stille sig, af en, der ønskede det, men han svarede nej, da han havde sin Gjærning i Skolen. Birkedal svarede paa det samme

Spørgsmaal henvendt til ham, at det skulde være for at faa Lejlighed til at udtale sig, at han skulde stille sig.

Saa har vi Clausen, ja hans Hjærte drager ham tilvenstre, hans Fortid og hans saakaldte Venner tilhøjre. I flere Henseender har jeg ikke saa lidt Indflydelse paa ham, men Vanskeligheden er, at han ikke rigtig kan glemme vore livlige Kampe om Grundlovsforandringen, og saa længe han ikke kan blive klar over Stillingen dertil, vil han være uklar over det politiske efter vort Syn. Skjønt noget uberegnelig troer jeg dog nok, han gaar tilvenstre, tilhøjre gaar han ialfald ikke under den nuværende Kamp. Vi vilde vistnok her, de fleste, hellere have Opløsningen, ifald den kommer, paa Lønningsspørgsmaalet end paa Forsvarssagen, thi skjønt vel nok de fleste kan se den ensidige Maade, Højrepartiet tager den Sag paa, saa har Forsvarssagen dog Hjærterne for sig, og det er vanskeligere at klare den Stilling, end naar det gjælder noget andet. Jeg fik først i dette Øjeblik at se Fyens Tidende med Tanges Stykke til Clausen. Med Undtagelse af Stedet med Beregningen med de 10 og 20000 Mand og saa et Par Steder, hvor han er lovlig spids, synes jeg godt om Stykket. Jeg ved ikke, hvordan Clausen tager sig det, skjønt jeg har sagt ham det samme, inden Cl. sendte Stykket. Lars Frederiksen har jeg talt med nogle Gange i den sidste Tid, han er nu helt Venstre, men han hører jo ogsaa til de noget uberegnelige. Her som hos Dem ønsker man naturligvis Ende paa Forviklingen, men Trætheden mærker jeg dog ikke til, eller noget betydeligt Frafald, saa denne Kreds er der vist ikke nogen Fare for.

Deres

P. Thomsen.

P. Bojsen til Høgsbro.

Gedved, 16. Maj 1875.

Kære Høgsbro. Hvad den politiske stilling angaar, er det sket, som jeg strax frygtede, da overenskomsten blev bekendt, den bedste lejlighed, venstre længe har haft til at gøre sig gældende, er forspildt. — I saa henseende er jeg ganske enig med „Morgenbladet“; imidlertid er det nu opgaven at gøre følgerne af slaget saa smaa som muligt, og derfor er det nødvendigt at arbejde paa sammenholdet mellem de spredte tropper; kunde det historisk oplyses, hvilke medlemmer af det „forenede venstre“, der under kampen have vaklet, saa var det en god ting, da vælgerne saa kunde vide, hvad de skulle gøre til næste aar; der gaar allehaande rygter om Thomas Nielsen, at det egentlig er ham, som er skyld baade i overenskomsten og i, at den blev brudt — men efter Deres fremstilling i „Dansk Folketidende“ kan man ikke se, at der har været saadanne „understrømme“; det maa være sommerens arbejde at faa denne sag saa godt belyst, at den kan tjene til belæring for fremtiden; saameget er vist, at mellem-partiet har spillet sine kort saa fint, at de paa 14 dage er naaede

fra afgrundens rand til magtens tinde, thi at det bliver dette parti, som nu kommer til at danne ministeriet, kan der vel ikke være tvivl om. . . .

De og Deres hilses venligst.
Deres hengivne

P. Bojsen.

Høgsbro til Anders Tange.

(Udkast.)
28. Maj 1875.

Meget travelt.

Tak, kjære Tange, for Deres Meddelelser, skjønt De ikke er ganske ret vendt, naar De tror, at De mest færdes i den „vestlige“ Del af min Valgkreds. Løber Jorden maaske rundt for Dem? For mig er det nærved at være Tilfældet, ti det er klart, at Snedkeren havde Ret, naar han mente, at ingen anden duede til noget end Berg. Det ser stærkt ud til, at han vil kaste Gaardmændene over Bord og støtte sig til Skolelærere, Husmænd og Kjøbstadsfolk, og med ham gaar jo J. A. Hansen, „Mrgbltd.“ og hans øvrige Aviser, — og den Kamp kan blive haard nok. Jeg ser ham ikke. Engang traf vi sammen i Læseværelset, men talte næsten ikke sammen; og Frederiksb. Amts Avis angriber mig personlig. Foreløbig gaar Bestræbelserne ud paa at skabe en skarpere Disciplin i Venstre, ingen maa vove at forhandle med Mænd udenfor Partiet uden Formandens Samtykke. Derfor skal Vælgernes Stemmer vindes, for paa Vælgerne skal der bygges. Vil Venstre ikke skikke sig, skal der dannes et nyt. Beretningerne om Mødet i Beks Kro tyder paa alt. Selv De er jo fundet for let, som De kan se af Folketid. for i Dag. Sællænderne er de rette Bærere af Fræmtidens Venstre. . . . Jeg frygter, at Holstein med sin Autoritets-Tro paa en ufejlbar Pave og sin katolske Organisationslyst puster til Bergs og J. A. Hansens Herskerlyst og vil gjøre det umuligt for enhver selvansvarlig Mand at gaa sammen med dem.

Den hele Splittelse af Venstre, som følger af disse Angreb, virker meget uheldig paa Ministerskiftet. Vi naar derved næppe, at der tages det Hensyn til os, som der ellers vilde sket.

. . . .

P. Bojsen til Høgsbro.

Gedved, 13. Juni 1875.

Kære hr. Høgsbro. . . . Hvad stemningen angaar her i Jylland, saa kan jeg nu, da jeg just er hjemkommen fra en stor rundrejse, meddele Dem, at den næsten overalt er til fordel for de 22; jeg er selv bleven overrasket derved; jeg troede, Jyderne vilde tage parti med de 30, men det er ingenlunde tilfældet; hvis ikke De og min broder havde været imellem de 30, saa vilde der blive rejst en storm imod de 30, som kunde have tilfølgte, at ikke mange af dem bleve genvalgte. —

Thomas Nielsen bedrager sig selv aldeles; der er neppe noget navn, som for øjeblikket er mere forhadet, og i hans egen valgkreds er stemningen saaledes, at et eneste møde vilde rejse en storm imod ham; det eneste, der holder stemningen noget tilbage, er den omstændighed, at De og min broder er blandt de 30; jeg har søgt at mægle det bedste, jeg har kunnet, og forsvaret Dem og min broder med, at de gik med de 30 for bagefter at kunne holde sammen paa venstre, men saa meget mere dadlede man da Thomas Nielsen. . . . Alt dette vilde jeg lade Dem vide; kunde De vise, at De har taget stilling mellem de 30, *efter* at mellempartiet havde brudt overenskomsten og ikke *før*, saa havde det været grumme gavnligt — man har mistanke imod en del af de 30, at de før bruddet har taget parti med mellemmændene; Aaberg paastod stadig dette og vilde som følge deraf fastholde, at de 30 havde samme stilling som mellempartiet. . . . Thomas Nielsen bør vist udelukkes af venstre; jeg synes, han stemmer de selvsamme toner op som mellempartiet. — Imod „Dansk Folketidende“ hørte jeg nogen misfornøjelse — dog var det den almindelige mening overalt, at man havde Dem saa meget at takke for, at man helst vilde se igennem fingre med en enkelt afvigelse. — Jeg beder Dem nu overveje dette; lad os ikke lade Berg og J. A. Hansen blive eneførere for den hele venstrebeholdning; det bliver tilsidst følgen, hvis vi ikke slutte os til dem. — Stemningen har vi selv fremkaldt — det gaar ikke at standse den paa halvvejen.

De hilses venligst. Deres hengivne

P. Bojsen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 13. Juni 1875.

Kære Høgsbro. De er jo ogsaa indbudt til Slagelse — Flakkebjerg. Jeg sagde oprindeligt nej, da denne uge er optaget af terminsforretninger. Imidlertid mødtes jeg forleden med J. A. Hansen i Rønnede (hvor vi forresten havde en ret velgørende diskussion om stillingen) og paa ham forstod jeg, at det virkelig er alvor med ønsket om, at Flakkebjergmødet skulde være en forsoningsfest — og navnlig skulde rigsdagsmændene mødes Fredag formiddag i Slagelse hos Tauber og tales ved om tingene.

Som følge deraf gør jeg en kraftanstrengelse for at komme med, da forsoningen jo ligger indenfor mine embedsforretninger. Imidlertid vilde jeg ogsaa opfordre Dem til en lignende kraftanstrengelse for *idetmindste* at være tilstede i Slagelse om formiddagen og til festens „alvorlige del“, saa kan De endda komme tilbage med aftentøget, ligesom jeg ogsaa skal hjem om aftenen. Kom endelig!

Hvad mener De om Thomas Nielsen? jeg har ikke fulgt med handlingerne i Vejle amts folkeblad — men af genlyden deraf synes det, at han skiller sig mere og mere fra os — hvad skal vi gøre derved? Programmet overfor det ny ministerium maa jo være krig —

saa meget mere fra vor side, som vi netop har rakt haanden til forlig, men dette er blevet afvist, som det synes med haan.

Men er det Th. Niensens mening fremdeles at arbejde paa pumperne?

De er et slemt menneske, at De ikke vil komme herover at besøge os — kan Deres hustru dog ikke komme med nogle af børnene og trække lidt frisk luft?

Vel mødt i Slagelse!

Deres hengivne

Frede Bojsen.

Bj. Bjørnson til Høgsbro.

24. Juni 1875.

Kære Høgsbro! Vedlagte, den vigtigste artikel jeg nogensinde har sendt dig, maa du skænke den opmærksomhed i korrektur, som pryder hele dit blad.

Og med denne artikel tager jeg afsked fra dig for lang tid, kære væn. Jeg skriver herefter i tyske blade i de faa fri stunder, jeg har. Tak for samarbejdet. . . .

Jeg har nu vundet fast fod i Tysklands indflydelsesrigeste blade for vor dyrebare sag. Men intet i avisen derom!

Din væn

Bjørnson.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 9. Juli 1875.

Kære Høgsbro. Først nu er jeg hjemkommen fra en 14 dages sejlads omkring i landet ifølge med Klaus Berntsen . . . i det hele har det vel ingen nød med striden, da vælgerne allevegne ivrer for, at vi skal holde sammen. Rigtignok er forbitnelsen stor mod Thomas Nielsen, men han har ogsaa godt af en lektion, da hans færd i vinter var meget urigtig. Naar bare aviserne kunde holde op med striden, det er derfra, at den fortsættes ind i befolkningen. De maa endelig ikke knæ-sætte tanken om de to venstrepartier eller tre — fra et skræmmebillede kan det altfor let blive en virkelighed, og adskillelsen mellem et „venstre“ og et „radikalt venstre“ er uholdbar — da var adskillelsen mellem grundtvigianere og bondevener i sin tid ialfald noget rimeligere — den anden er meningsløs og vilde kun være en strid om personer. Klaus Berntsen havde jeg megen fornøjelse af at være sammen med, han er rigtig flink — en hjertetyv, hvor han kommer.

•••••
Deres hengivne

Frede Bojsen.

Kl. Berntsen til Høgsbro.

Højby, 19. Juli 1875.

Kære Høgsbro. Jeg vil herved nærmest bringe Dem min varmeste Tak for den Stilling, „Dansk Folketidende“ har indtaget overfor den

nuværende Stilling, og jeg misbilliger i høj Grad, hvad jeg ogsaa aabent udtalte paa Mødet i Skalbjerger, den hele Maade hvorpaa „Morgenbl.“, Berg og J. A. Hansen har optraadt, siden vi skiltes, og jeg er af den Mening, at vi aldrig har faaet det nuværende Ministerium, hvis Dhr. ikke havde stillet sig, som de har gjort. Tange og jeg er enige om, at vi ikke paa nogen Maade vil give efter for de 22, da den Vej, de mere og mere synes at slaa ind paa, støttet af det „Kjøbenhavnske Demokrati“, snarere fører fra end til Maalet; og vor Stilling er efter min Mening overfor det nuværende Ministerium saaledes, at vi ikke faar Raad til at lade Berg og J. A. Hansen slaa ret mange politiske Kolbøtter for os. Jeg ønsker helst en fredelig Samvirken mellem Venstre, naar det kan ske i Sandhed, men De vil faa at se, at det vil blive vanskeligt for os at enes om de Veje, vi skal gaa, og de Midler, vi skal bruge i den forestaaende Kamp. Det var mig en stor Glæde under mit Ophold paa Samsø sammen med Krabbe at erfare, at han er fuldt ud enig med os.

Kongen var igaar i Odense, men der var kun faa Bønder tilstede, og Hurraraabene for ham var i det hele taget matte. Heltzen havde budt alle Folketingsmændene i Odense Amt derud til Kl. 3 igaar Efterm., og vi mødte alle som loyale Mænd, men det var en mat Samtale, han underholdt sig mest med N. Andersen. Corn. Petersen fortalte mig, at Kongen, en Time før vi var hos ham, besaa den ny Sparekassebygning i Odense og spurgte der efter N. Andersen, ti det havde været ham en stor Glæde at erfare, at en Bonde havde traadt saa godt og kraftigt op, som Hr. Andersen havde gjort i Kolding.

Paa Søndag skal vi have en Folkefest i Torpegaard's Skov, ½ Mil fra mit Hjem, det vilde glæde os, hvis De kunde komme herover og derefter benytte Lejligheden til at holde Vælgermøde i Deres Kreds, men De er sagtens ikke til at purre ud, det skulde da være Deres Kone, der skulde faa Dem til at indse, at det var oplivende for Dem at indaande lidt fynsk Luft og faa lidt fynsk gammelt Øl, det kan De tro sætter Kræfter. Vi skal være rigtig gode ved Dem, blot De vil komme over til os.

Men førend jeg slutter, skal jeg endnu have sagt Dem, at B. Bjørnsens sidste Artikkel var jeg ikke tilfreds med, jeg mener ikke, det er rigtigt, at De optager alt fra B. uden mindste Kritik. —

Modtag nu sluttelig mange venlige Hilsner til Dem og Deres Familie fra Deres hengivne
Kl. Berntsen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 22. Juli 1875.

Kære Høgsbro. De har visst saa ofte hørt, at De var tilbøjelig til at se for mørkt paa tingene, saa jeg skal ikke gentage den gamle melodi. Utvivlsomt vil den kommende samling blive meget vanskelig — ligesom allerede denne sommer. Striden mellem de 30 og de 22

forekommer mig paa engang saa *væmmelig*, saa jeg fristes til at vende politiken aldeles ryggen, men paa den anden saa komisk og barnagtig, saa jeg ikke kan lade være at le indvendig deraf. Hvori begge disse egenskaber bestaar, behøver jeg ikke at forklare; men visst er det, at dersom en adspjaltelse af venstre skulde udspringe af denne lumpne strid, saa fortjener venstre ikke andet end at blive overvundet af højre, hvilket da utvivlsomt ogsaa vil blive følgen. Isaaftald vilde jeg, hvis jeg overhovedet fortsatte med politiken, ikke slutte mig til nogen af grupperne, førend venstre atter var samlet; thi adskillelsen vil kun komme til at bero paa personlige spørgsmaal — fy for al lundsens ulykke!

Imidlertid haaber jeg ikke, det har nogen nød; i den henseende var jeg glad for J. A. Hansens besøg; — jeg er viss paa, at han ikke vil arbejde paa en splittelse, om der end er enkelte kildne spørgsmaal, som kan volde bryderi. Det synes jo, som om de 22 ere endnu mere tilbøjelige end de 30 til over for Estrup at indtage en afventende holdning — Hansen mente endogsaa, at vi skulde bestræbe os for at naa de ordinaire valg uden opløsning (hvad jeg dog ikke antager bliver muligt). Den praktiske politik antager jeg altsaa ikke vil volde vanskelighed, naar vi blot alle ere enige om at modtage Fischers præstelov med det særlige fond eller aktiv. Slaar Thomas Nielsen ind paa en virkelig indrømmelsespolitik, saa har han brudt med venstres hidtidige virksomhed — men jeg kan ikke tro andet end, at Estrup ogsaa maa have strammet ham op. Naar vi blot derfor ikke lader os kyse hverken af det ene eller andet hensyn, men ganske roligt tager fat paa vort arbejde til efteraaret, saa haaber jeg nok, det gaar. . . .

Deres hengivne

Frede Bojsen.

N. J. Termansen til Høgsbro.

Gammelby, 29. Juli 1875.

Kjære Høgsbro. . . . V. Jacobsen sagde, at du vidst gjerne vilde have nøjagtig Rede paa, hvad jeg sagde til Kongen og Kongen til mig. Det første kan jeg give dig nøjagtig, det sidste er jeg ikke saa fuldkommen sikker paa.

Vor første Tanke var at lade Kongen drage forbi, som vistnok var Mening. Jeg forholdt mig ganske stille lige til Lørdag Eftermiddag den 17de. Da faar jeg Bud fra Vejen, at Kongen maa holde ved Stationen, da Togene skulde krydses der. I den Anledning havde man sat sig i Bevægelse for at pynte op med Grønt og Flag. Tømmeret til en Æresport var rejst, og jeg maatte sørge for at sige et Par Ord til Kongen. Dagen efter fik jeg Bud fra Askov, at nu, da Kongen standsede i Vejen, vilde Højstolen møde der, hvad der ellers ikke var Mening, da den havde bestemt tidligere et andet nærmere Sted til at se Toget fare forbi, og at jeg maatte rede mig til at holde en Tale. Da jeg kom til Lunderskov Mandag Morgen, hvor jeg drog hen, da dette Sted, i

Fald Kongen *ikke* standsede i Vejen, var nærmest til at staa paa Toget, kom Folk fra Brørup og Holsted til mig og bad mig om at faa Kongen til at standse ogsaa der, da Folk dog gjerne vilde see Kongen, naar han nu engang kom. Jeg sagde da til Stiftamtmanden og Jernbanedirektøren, om de vilde formaa Kongen til at opfylde Folkets Ønske. Endnu ved Ankomsten til Vejen vidste jeg ikke Besked, men saa holdt Toget, og Jernbanedirektøren kom og sagde: „Kongen har villet standse, men han vil ikke stige ud, vil De sige et Par Ord til ham, saa vil han staa op i sin Vogn.“ Jeg gik da hen paa Perronen og holdt følgende Foredrag: Deres Majestæt! Det er første Gang, Deres Majestæt *som Konge* gjæster denne vor Egn, Mænd og Kvinder, som bo og bygge her, er derfor komne hid for at byde deres Konge Velkommen. Vi udtale vor Glæde og vor Tak, fordi denne vor Egn under Deres Majestæts Regjering er blevet inddraget i det Jernbanenæt, der i vor Tid er Betingelsen for Landsdelenes heldige Opkomst og Velvære. Vi nære tillige det Haab, at den Forbindelse, som nu er aabnet mellem vort Land og den store Handelsverden, skal blive til Gavn ikke blot for denne Del af Landet, men for hele vort Fædreland. Det er tunge Dage, der er oprundne for Danmarks Konge og Danmarks Folk i Deres Majestæts Regjeringstid. Vi staa her nær den Grændse, vor Ulykke har draget. Men vi er fælles med Deres Majestæt om det Haab, at den Dag skal komme, da ingen ulykkelig Grænsepæl ved Kongeaen skiller nogen Del af det danske Folk fra den danske Konge og det fælles danske Borgersamfund. Vi støtte dette Haab ikke blot paa vort Hjertes Ønske og vor naturlige Ret, men tillige paa Folkeretten og dyrt beseglede Traktater. Deres Majestæt! det er det trofaste Sammenhold og den inderlige Hengivenhed mellem Konge og Folk, der næst Guds Varetægt har gjort Danmark til et af de ældste Riger i Verden, Kongernes Konge give Deres Majestæt og det danske Folk sin Naade til, at det Hengivenhedens og Trofasthedens Baand maa bevares og styrkes gennem Tiderne til Velsignelse for den Slægt som er og Slægter som kommer. Med dette vort Hjertes Ønske vil vi udbringe et Leve for vor Konge.

Kongen rakte mig dernæst Haanden og sagde Tak for de gode Ønsker. Derpaa vendte han sig til den forsamlede Mængde og sagde: „Jeg takker Dem allesammen for de gode, gode Ønsker for mig og vort Fædreland, der her paa *Deres Vegne* er udtalt. Ogsaa jeg nærer det Haab, at disse Jernbaner og Forbindelsen med den store Handelsverden skal bringe Held og Velvære til vort Fædreland. Jeg deler ogsaa Haabet om en Gjenforening mellem alle danske, men kun ad Lovlighedens Vej.“ Han tilføjede nogle flere Ord med gjentagen Tak til Folk og — Toget drog videre. Ved de andre Stationer vilde han ikke standse. Saaledes opfattede jeg hans Ord, men saa fuldkommen sikker er jeg ikke paa hvert Ord. I et Blad stod, at han havde sagt, at han haabede paa en lykkelig Fremtid for alle Danske, men kun ad Lovlighedens Vej. Men det tror jeg ikke, han sagde. Det var et virkeligt Svar paa mit Ord om Gjenforeningen med Sønderjylland, skjøndt det

om Lovligheden er gaadefuldt. Jeg troede at have hørt fejl, og ment „Underhandlingens Vej“, thi det kunde jo ligne ham at betone, at vi ikke skulde gaa og tænke paa at faa det med Krigens Ret. . . .

Din hengivne

N. J. Termansen.

Anders Tange til Høgsbro.

Gjestelev, 8. August 1875.

Kjære Høgsbro. . . . Naa, vi slap da saa nogenlunde fra det politiske Forhør i Skalbjerger, og det har været mig en Tilfredsstillelse at see, at Skalbjergermødet er det eneste, om hvilket Morgenbladet ikke har vovet at skrive, at Stemningen var udelukkende for de 22. Det kunde jo være, at dersom nogle af de bedste Talere blandt de 30 havde mødt ved de andre Møder omkring i Jylland og staaet tilmunds med dem, vilde det ikke være gaaet saa glat der heller. Jeg forstaar forresten ikke, hvorledes saa mange af vore Venner omkring i Landet kan have en saadan Tillid til den Vei, som de 22 vil gaa; thi det kan ikke nægtes, at det er de mest løse Bestanddele af Venstre, der indeholdes iblandt dem. Hvad skal man sige om saadanne Folk som Zahle, G. Petersen, H. Albrektsen, Ole Christensen o. fl. ikke at tale om Alberti med denne forfærdelige Svovlsyrehistorie, og hvem veed, hvordan det igrunden staar sig med J. A. Hansens Brandkasseregnskaber. Nei, vi maa gjøre, hvad vi kunne, for at ikke disse Folk skulle faa Overtaget i Venstre; thi skal man kæmpe en hel Aarrække og ikke opnaa andet end at faa dem til at afløse de nationalliberale, da frygter jeg for, at det ene ikke bliver bedre end det andet. Det, jeg frygter for til Efteraaret, er, at Berg og J. A. Hansen ved den opstyltede Begejstring paa Møderne i Jylland skal have blæst Frygt i nogle af de jydskes Bønder, saa at de 30 bliver i Mindretal, thi isaafald vil Følgen sandsynligvis blive, at de prøver paa at kaste os, som ikke vil bøje os, ud af Partiet, eller hvis de ikke kunne opnaa de $\frac{2}{3}$ Dele, som udfordres hertil, sprænge det Hele, for gjennem de næste Valg at danne et nyt lydigt Flertal. Hvis derimod de 30 holder sammen, saa troer jeg ikke, der er nogen Fare

Deres hengivne

Anders Tange.

Anders Tange til Høgsbro.

Gjestelev, 20. August 1875.

Kjære Høgsbro. . . . Jeg er fuldstændig enig med Dem om det Nødvendige i, at de 30 samles til et privat Møde, førend hele Venstre samles, for vi kunne vist være temmelig sikre paa, at Berg og J. A. Hansen med deres trofaste Flok vil møde med Forslag til, hvad de kalder Reorganisationen af Venstre, og dem skulde man ikke gerne staa altfor uenige eller raadville overfor. Men hvorledes skal man

bedst gribe Sagen an; thi De ønsker jo at holde Dem udenfor, hvad jeg godt kan forstaa; thi Beskyldningerne kunne blive haarde nok mod Dem alligevel, og det seer jo næsten ud til af Morgenbladets Artikel af 15. August, at den samme systematiske Forfølgelse, som T. Nielsen i Begyndelsen af Sommeren var udsat for, ogsaa skal sættes igang mod Dem, naar der kan blive en passende Lejlighed dertil; ja man faar idetmindste det Indtryk ved at see, med hvilken Iver det kaster sig over Deres Udtalelse i Folketidenden om, at „et Ministerium dannet af det Flertal, som vedtog Fællesudvalgets Indstillinger, vilde have været den naturligste Følge af Stillingen“ og betegner den som indeholdende „Nøglen til hele Situationen“. Det ser næsten ud, som Berg og J. A. Hansen heller vil sprænge Venstre end tillade, at andre end dem selv bliver Ministre. Hvis dette er Tilfældet, skal det blottes, men det kan naturligvis først ske, dersom et aabent formelt Brud indtræder i Partiet. Kl. Berntsen skriver mig til, at der skal være Rejsegilde hos N. Jensen Toustrup førend Samlingens Begyndelse, hvortil baade fynske og jyske Rigsdagsmænd ville blive indbudte; maaske der kan aftales noget om vor Stilling. . . .

Jeg tænker sommetider paa Bergs Kone, hvordan mon hun kan være tilmode over, at han saadan behandler os, som er dem, hun saa glad og hjertelig har mødt ved enhver Lejlighed; det kan vist ikke fejle, at det ikke altid er med Glæde, at hun bøjer sig for hans Udtalelser om, at vi dur ikke mere, men at det er saadanne Folk som de kjøbenhavnske radikale, at man skal bygge Fremtiden paa. . . .

Deres

Anders Tange.

Frede Bojsen til Høgsbro.

25. August 1875.

Kære Høgsbro. Hvad er det for en snak i Morgenbladet om, at der ikke forelaa nogen partibeslutning angaaende 14. Maj; med 29 mod 13 à 15 bleve vi jo bemyndigede til at skaffe venstre et saa gunstigt forlig som muligt. Hvis jeg havde nogen rett til at benytte venstres protokol, kunde jeg have lyst til at oplyse dette — men det er bedre at tie stille, da det jo allerede gentagne gange offentlig er oplyst, jeg tror i Vejle Amts Folkeblad.

Ja, stillingen til efteraaret bliver ganske visst vanskeligere end nogensinde før, og navnlig overfor de mest kildne, de personlige spørgsmaal. Jeg gaar imidlertid til samlingen med den tanke, at hele sommerens begivenheder bør springes over — glemte ved jeg nok, de fra ingen af siderne vil blive, men de bør ikke forstyrre arbejdets rolige fortsættelse. Hvorledes stemningen egentlig er hos vælgerne for de 30 eller 22, er mig ikke klart, men en ting ved jeg for afgjort, at *alle* ere enige om, og det er, at venstre *skal* holde sammen, og ingen som helst grund til en adskillelse vil tages for gyldig.

Det er ogsaa min overbevisning, at der ikke findes noget politisk grundlag for en splittelse allermindst overfor det nuværende ministerium — personlige sym- og antipathier er der ganske visst altfor meget af, og det har der jo altid været, men dette maa dog ikke kunne rive os med som politikere. De hentydede til, at der maaske vilde blive opposition mod J. A. Hansens formandskab — hvilket jeg meget vilde beklage, da derved straks vilde være anslaaet de personlige strids-spørgsmaal, som er det værste af alt; jeg er overbevist om, at der fra ingen af siderne vil blive stillet politiske forslag, der kunde være ydmygende for nogen af parterne — og hvorfor saa fremmane de personlige spørgsmaal. Hvis vi kan komme forbi disse, saa har det ingen nød med de øvrige sager. Hansen yttrede nok ogsaa her, at han ikke vilde være med i bestyrelsen mere, men jeg opfattede ikke det som hans endelige alvorlige mening, men som et udtryk for en forbiggaaende stemning. Min mening er, at vi skal gaa roligt til vort arbejde, uden at lade os antaste af sommerens kævlerier, som ikke mere kunne opklæres, uden at braaden bliver tilbage.

Deres hengivne

Frede Bojsen.

C. Krabbe til Høgsbro.

Feiø, 3. September 1875.

Kjære Høgsbro. Min Opfattelse af B. Christensens Skridt behøver jeg ikke at sige Dem; det er naturligvis den, at han ved at se bort fra, at der findes en bestaaende Styrelse og en Styrelsesformand i Tjeneste, samt tillige ved Skrivelsens øvrige Indhold og Affattelse har, uden at ville det, givet Hansens og Bergs Udrensningstendentser en Haandsrækning.

H. og Berg kunne ikke paa Grundlag af det bestaaende Parti faa en for dem fordelagtig Udrensning. Hjælpes de til at kunne sige, at Partiet ikke bestaar (et Forsøg paa at gjenreise det gaar jo ud herfra), have de strax bedre Udsigter. Jeg ønsker, at Partiet maa kunne bestaa.

Til B. Chr. har jeg skrevet og taget Sagen saaledes, at det var J. A. H.s Pligt at sammenkalde Partiet, og spurgt ham, om han endnu kunde formaa denne dertil.

Naar Holstein nu gennem Dem har anmodet Bojsen om at komme ind og deltage i Forsoningsforsøg, kan Meningens — hvis der er Plan og Sammenhæng i Holsteins Optræden — kun være den at søge at vinde Bojsen for den Hansen-Bergske Side, naar den Adskillelse, Udskillelse, Udrensning — eller hvad han nu vil kalde den, som Holstein har arbejdet for, indtræder. Jeg beder Dem om at have dette for Øje — til Prøvelse af, om Forudsætningen er rigtig, og i saa Fald til Modarbejdelse af Planen m. H. t. Bojsen. Det er jo muligt, at Holstein virkelig ønsker og tror paa Partiets Sammenhold; det skulde altsaa være, at han var bleven urolig ved det tilveiebragte Virvar; men jeg tvivler noget derom og antager i hvert Fald, at han har Tanker om

at vinde Bojsen for sin eventuelle Gruppe, hvilende i Sindet som eventuelt Maal, for Sammenkomsterne. (Dette Stykke naturligvis fortrolig.)
Deres hengivne
Christopher Krabbe.

Høgsbro til C. Krabbe.

4. September 1875.

Kjære Hr. Krabbe. Deres Brev glædede mig meget. De vil af Folketid. for i Gaar se, at jeg er fuldstændig enig med Dem. Jeg staar her saa alene og skal dog hver Uge udtale mig, saa jeg trænger meget til at høre noget fra Meningsfæller; men jeg har i denne Sommer haft saa travlt med at faa mit Blad skrevet, som jo er allervanskeligst i Sommertiden, da ingen hjælper og ingen udretter noget, der er værd at skrive om, og med mit Revisionsarbejde, der var forsinket ved den lange Samling, saa at jeg ikke havde Tid til at indlede eller vedligeholde Brevveksel med nogen. Navnlig har jeg meget ønsket at høre Deres Mening og har lejlighedsvis spurgt Bojsen derom, men ingen Svar faaet.

Ogsaa jeg tvivler om Holsteins Maal, men han synes mig dog oprigtig at ville en Sammenslutning og var nød til at erklære, at de betragtede os som gode Venstremænd og ikke vilde udelukke os enten af Venstre eller af Rigsdagen. Derimod vilde han ikke gaa ind paa, at Bojsen skulde være Formand, hvad jeg ansaa for nødvendigt. Han holdt paa Christensen af Hensyn baade til ham og J. A. H., som han mente ikke vilde gaa ind paa Bojsen. Jeg fastholdt at hverken J. A. H. eller B. Christensen længer kunde holde Venstre sammen. Skulde det lykkes, var der ingen uden Bojsen, der kunde det. Her standsede vi, og vi skulde nu tale med B. selv, som jeg dog mente ikke tog imod Valget, undtagen han blev nødt dertil.

Thomas og P. Nielsen har ogsaa svaret, at de anser Bestyrelsen for fungerende og en Sammenkalden af Partiet ved den for formal og real rigtig.

Fra andre har jeg endnu ikke hørt. I morgen venter jeg Bojsen, og jeg skal skrive igjen i næste Uge.

I Hast. Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Klaus Berntsen til Høgsbro.

Højby, 5. September 1875.

Kære Høgsbro. Ja, De faar have Overbærenhed med mig, ti jeg er en langsom Skribent, men da De nu purrer mig til at skrive, saa tør jeg ikke sætte det længere ud, da jeg ellers er bange i denne Tilrettevisningernes Tid, at jeg faar en offentlig Tilrettevisning, naar vi atter samles hos Dem.

Gamle Balthasar Christensen synes mig har gjort vel i at paatage

sig det Hverv at foranstalte en Sammenkomst af „Venstre“, da han, hvis vi atter samles, er selvskreven til vor Formand, hvad J. A. Hansen fuldstændig har vist, han ikke formaar at være; men derimod tager den gamle fejl, naar han tror, vi kan samles uden at gjøre vort Mellemværende op, hvad jeg ogsaa har ladet ham forstaa i mit Svar, hvori jeg udtalte for ham min alvorlige Misbilligelse af Bergs og „Morgbl.“ Optræden; ti nu er det efter min Mening nødvendigt og paa høje Tid, at vi alvorlig viser Dhr. Berg, J. A. Hansen og Co., at de ikke er Partiets Førere længere, end de gjør, hvad Partiet vil, og at vi allermindst vil taale en saadan Fremgangsmaade imod Partifæller, saalænge Partiet ikke er opløst, som Dhr. har udvist i Sommerens Løb mod flere af „Venstres“ Medlemmer.

I Torsdags holdt jeg i Forening med Tange, Madsen, J. Jensen og Redaktør Jørg. Pedersen et Møde paa Vejstrup Højskole ved Svendborg, nærmest for Frimenigheds- og Højskolefolk paa den Egn, der alle saa at sige er med de 22, især Forstander Jens Lund, som er den mest yderliggaaende af dem alle; den stakkels Jens Jensen og N. Hansen — Oure — er som Ugler blandt Krager mellem dem. Vi havde et meget livligt Ordskifte, og jeg haaber, en Del af dem vil besinde sig ovenpaa. Gotlieb Petersen var da ogsaa kommen med og teede sig, som De nok kan tænke, ganske artig i den Kreds, jeg hvidskede Lund det gamle Ord i Øret: „Gud fri os fra vore Venner“.

„Dansk Folket.“ Kamp med „Morgenbltd.“ har jeg været rigtig godt tilfreds med, nu kan „Morgenbl.“ ikke klage over, at det faar for smaa Portioner ad Gangen, men „Morgenbl.“ har alligevel ægget flere imod os, end jeg havde ventet. Man siger, at Birkedal skal have sagt, at han var glad ved Spliden i „Venstre“, men de 30 har handlet som nogle Pjalte; men Appel sagde forleden: „Jeg er de 30 i Folketing og Landsting samt det Fønnesbechske Ministerium taknemlig, fordi de har handlet som samvittighedsfulde Mænd.“ Se det var en vidstrakt Taknemmelighed. — — —

Deres hengivne

Berntsen.

Høgsbro til C. Krabbe.

10. September 1875.

Kjære Hr. Krabbe. Der blev intet Forlig. Berg og J. A. Hansen vil ikke erkjende, at de er gaaede for vidt i denne Sommer, og det forekommer mig, at dette maatte paa en eller anden Maade, om end nok saa lempelig, være Betingelsen for fortsat Samarbejde. Idetmindste maatte der træffes Bestemmelser, der hindrede Gjentagelser.

J. A. Hansen vil sammenkalde et almindeligt Møde og ikke modtage Valg til Formand maaske ikke engang til Bestyrelsen, naar han ikke kan sætte sine Forslag igjennem om en Formindskelse af Antallet til 5 og en større Myndighed. Han og Berg ønsker B. Christensen til Formand, jeg Bojsen, idetmindste, at B. Christensen ikkun er

Formand for Bestyrelsen og Partiet, men ikke Forhandlingsleder i Partimøderne.

Berg og J. A. H., B. Christensen og Bojsen ønsker, at man skal gaa til Arbejdet uden at tale om Striden i Sommer. Derved faar de jo Ret til at optage en lignende paany, naar de finder det tjenligt. Dette kan jeg ikke finde rigtigt. Paa denne Maade krænkes de første Betingelser for et Partis Sammenhold. Kommer det til en Skilsmisse, hvad jeg nu finder rigtigt, vil Bojsen ikke slutte sig til nogen af de ny Grupper.

Om fjorten Dage tager jeg til mine Vælgere, og vil da komme til at tale med flere af de fynske Rigsdagsmænd. Hvis det var Dem muligt, vil jeg gjerne forinden, men helst saa snart som muligt, høre Deres Mening om den nærmeste Fremtid.

At jeg af personlige Grunde vil have meget vanskelig ved at forhandle med Berg som Partifælle, efter hans sidste ubeføjede Angreb paa mig, behøver jeg vel ikke at sige.

Holstein vilde aabenbart helst Forlig men rigtignok tillige saa, at han og hans Venner slap for saa godt Kjøb som mulig.

Skal „Mbltd.“ vedblive at være „Fællesorgan“? Det synes mig noget nær en Skandale.

Bojsen rejste først i Formiddags. Derfor skriver jeg først nu.
Deres hengivne Sofus Høgsbro.

C. Krabbe til Høgsbro.

Fejð, 12. September 1875.

Kjære Hr. Høgsbro. Det er en værdifuld Vinding, at de Planer, som umiskjendelig have gjæret, til at erklære det forenede Venstre for ikke eksisterende, have maattet opgives, og at Hansen i sin Stilings Medfør sammenkalder Partiet. Jeg beder Dem rettelig vurdere denne Fordel, for at den ikke skal forspildes.

De nu i Kbh. førte Forhandlinger om, hvorvidt der i Partiet skal tales om Begivenhederne i Mai eller ikke, ere ikke til Skade. At de ikke have ført til Enighed om dette Punkt, er jo til Ugunst for dem, der nu, efter selv at have talt, ville paalægge de anderledes tænkende Taushed. Intet vil kunne hindre dem, der føle skjellig Trang til at faa hine Begivenheder undergivne en virkelig Drøftelse, fra at fremkalde en saadan. Jeg kan ikke engang tro, at Flerheden af de 22 (end sige af hele Partiet) skulde ville nægte saadant. Hvad der kommer ud af en Drøftelse i Partiet, kan ikke siges, før vi have Personerne inde og kjende den Udvikling i Opfattelsen, som nu er foregaaet hos hver enkelt. Men De, som anser en Drøftelse for en Retfærdigheds- og tillige en Slags Klogskabshandling, bør rigtig vurdere den Fordel, som Situationen nu giver Deres Anskuelse, idet De paa Grundlag af Partiets Bestaaen og maaske med Billigelse af dets fleste

Medlemmer kan tage en passende Lejlighed (ikke Aabningsdagen) og et vel overveiet Udgangspunkt til Sagens Drøftelse. — (Udgangspunktet vil maaske rettest være et Forslag til Tillæg til Vedtægten angaaende det Hensyn, der bør iagttages overfor Partifæller, og angaaende Afgjørelsesmaaden for Klager over Brud paa, hvilket Forslag efter Partiets og Tingets Konstituering overgaves Bestyrelsen — dog prøves nærmere mundtlig, naar vi kommer sammen).

Jeg sætter megen Pris paa gamle Christensen; jeg tror endnu, at han kan blive en Støtte for Sammenhold paa en retfærdig Basis. De har imidlertid Ret i, at han som Forhandlingsleder ikke er paa sin Plads. Men bryd Dem ikke om, at der ikke mellem Dem og Hansen er tilvejebragt Enighed om, hvorvidt han skal være det. *Lad Partiet derom.* — Skulde Partiet eller rettere: Partiets Bestyrelse . . . , vælge f. Ex. Bojsen, saa kan Hansen jo ikke gjøre ringeste Indvending derimod. I ethvert Fald: lad Partiet derom.

Til Lykke med Deres Rejse til Fyn. Jeg kjender saa godt Deres Selvbeherskelse til ikke at vide forud, at De i Deres Praxis vil hævde, hvad De hævder som Grundsætning: at der altid skyldes Partifæller et Hensyn, og at Mellemværendet mellem Venstres Medlemmer ikke har sit Forum i Vælgerforsamlinger, men i selve Partiet. At udvikle for Vælgerne, at Deres Afstemning i Mai var klog, berettiget og gavnlig for Venstres Formaal, uden at angribe de 22, det vil være en smuk Stilling for Dem.

Bergs Ytringer om Dem i de to Breve i Morgenbladet ere uretfærdige og upassende. Jeg beklager meget, at han har skrevet saaledes. Bevar Deres Værdighed, saa vil De være sikker paa at faa Venstres Misbilligelse af, hvad De misbilliger. Fremfor alt: gjen-gjæld ikke hans Insinuationer med Insinuationer. Tru ikke engang dermed.

Deres hengivne

Christopher Krabbe.

Høgsbro til C. Krabbe.

15. September 1875.

Kjære Hr. Krabbe . . . G. Petersen arbejder i Fyn, for at faa Venstremændene til at stemme paa Heltzen til Landstingsvalget. Man antager, at Valget kan sikres ved Hjælp af nogle Kjøbstad-Borgere og højstbeskattede. Det er vel J. A. H., der staar bagved, og Hensigten er ikke vanskelig at se. Hvad skal jeg raade vore Venner til, ti Raadet kan faa Betydning? Kan De ikke svare mig med det første.

Heltzen er vel lidt som Embedsmand og træder ofte skarpt op imod de nationalliberale, men er forekommende mod Venstremænd f. Eks. Kl. Berntsen. Det skal være Estrup, som gjorde ham til Amtmand.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

S. Høgsbro til Fr. Bajer.

19. September 1875.

Kjære Bajer! . . . Skandinavismen vover jeg ikke under den nuværende Ebbe i de nordligere Lande at tage fræm. Som De ved, er det min Mening, at vi har gaaet saa meget foran, at vi nu maa finde os i at lade de andre offenkjendelig gaa foran, om vi end underhaanden kan purre ved dem Stemningen synes nu at være afgjort for at bringe et Ministeransvarligheds-Lovforslag fræm og endog at gjøre det til et Hjørnepunkt i Angrebet

Deres hengivne

*Sofus Høgsbro.**C. Krabbe til Høgsbro.*

Feiø, 17. September 1875.

Kjære Hr. Høgsbro. Om Heltzen — saalænge han aldrig vides at have vedkjendt sig nogen af Venstres Anskuelser — forekommer det mig, at det saare let engang kunde vendes med tung Vægt mod Venstre: I have selv valgt ham. Naar fynske Venstremænd have Sind for ham, kan der da ikke foranstaltes et Prøvevalg (f. Ex. den 28.), og han indbydes dertil? Møder han, og kan hans Udtalelser slaas fast som en Vedkjendelse af noget Venstre-Formaal og som en Ikke-Underkjendelse af Folketingets Krav paa, at Regjeringen skal være i Samstemning med Tinget, saa bør det vel nok voves at stemme paa ham.

Deres Hovedartikel i sidste Nr. fandt jeg ypperlig: god i Indholdet og værdig i Holdningen. — Saadanne Artikler undlade ikke at gjøre Virkning.

Naar Berg angaaende mig siger i sit 4de Brev, at jeg ikke vilde være Minister af Høires Naade, i Kraft af det parlamentariske Partis Adsplittelse, da har han Ret. Det vilde jeg ikke, og det vil jeg ikke. Men hvem har egentlig mistænkt mig derfor andre end han? — Dog, det er ligeegyldigt. Berg lærer forhaabentlig efterhaanden i Livet, at det ingenlunde er Klogskab at lade sig lede af sine Mistanker. Hans store Kræfter vilde da blive nyttigere for Venstre end nu.

Deres hengivne

*Christopher Krabbe.**L. B. Poulsen til Høgsbro.*

Rangstrup, 14. Januar 1876.

Kjære Høgsbro. Da vi for en Tid siden læste i „d. F.“ om Bisp Hansens Pension og Forhandlingen derom i Folketinget, talte vi straks om at skrive til Dem for at paavirke Dem i den Retning, at han ingenting fik. Men den ene har stolet paa den anden, saa det ikke før nu er bleven til noget. Stødet til at gjøre Alvor af at skrive nu fik jeg forleden paa en Reise til Flensborg og Sundeved. Da talte jeg nemlig blandt andre med Randbøl i Fl., og da vi saa godt kunde enes om Be-

tragtningen af denne Sag, bad han mig om at skrive til Dem eller en anden af de formaaende Mænd i Venstre. Paa Sundeved talte jeg ogsaa med Folk om deres Syn paa Eden, og det er i fuldkommen Overensstemmelse med Krygers Standpunkt og det, som har givet sig tilkjende hos Kommuneforstanderne, Værnepligtige og alle, der er blevet stillet overfor Eden og har turdet følge deres Hjertes Røst. Altsaa Folkestemningen er aabenbar rundt omkring i det danske Sønderjylland imod Edsaflæggelse, og mere afgjort derimod, jo mere dansk Egnen er. Men nu synes vi, at I ikke godt kan tilstaa Bisp H. Pension, uden med det samme ligefrem at anerkjende hans Stilling herovre, baade for hans personlige Vedkommende og den Opfattelse, han har bragt andre ind paa. Det kan nok siges, at det ikke maa forstaaes saaledes, men „Snak har vi nok af“. Naar Folk herovre hører, at H. uden at have juridisk Ret dertil har faaet 1400 Kr. aarlig af den danske Regjering, vil det vanskelig kunne undgaas, at det kommer til at staa for Folk, som om det med det samme er givet ham tilkjende, at han i alle Maader har handlet ret og forsvarlig. Og det kan Folk ikke forstaa, at han har, mange ikke for hans eget personlige Vedkommende, og endnu flere, som kjender lidt til hans Stilling »bag Kulisserne«, *ikke for den Indflydelse, han har havt paa Ahlmann*; det siges jo nemlig for vist, at det egentlig er H., som har berøvet os Ahlmann, idet han har halvveis eller maaske mere bragt ham ind paa sin egen Opfattelse, og derved, da han jo ikke vilde gaa imod Kryger og sin egen Fortid, gjort det umuligt for ham længere at være vor Repræsentant paa det gamle klare Standpunkt. Dette er for mig og os her Hovedsagen, det nemlig, at H. har gjort sit til, baade ved sit Exempel og ved sin Fremstilling af det, at forvirre Folkestemningen og skille os ved den ene af vore Talsmænd paa Tinge, hvis Navn var saaledes sammensmeltet med Krygers, at det var et ikke saa lille Tab for os at maatte miste ham, nemlig ogsaa ved, at det har taget haardt paa Kryger, at Ahl. saaledes ligesom vilde svigte. Saa synes vi ogsaa i og for sig, at det er forsvarligt nok at give en Mand i et saa stort Embede, der allerede før har en 13—1400 Kr. i aarlig Pension, frivillig endnu mere, især naar Hensyn tages til, hvordan han har baaret sig ad med at rive til sig baade med det onde og med det gode allevegne. Men for den Tings Skyld vilde vi vel dog ikke have blandet os i Sagen.

Slutningen paa det hele bliver altsaa, at hvis I bevilliger H. Pension, da vil det her føles som et Slag i Ansigtet paa Kryger og alle dem, der har ofret noget for ikke at aflægge Ed, og tillige som en Indsigelse mod Folkestemningen. . . .

Deres

L. B. Poulsen.

Bj. Bjørnson til Høgsbro.

Aulestad, 3. Marts 1876.

Kære væn! . . . Det, som jeg slaar paa i slutten, men dunkelt, er følgende: Tysklands ledende mænd siger, at der først, naar der er vun-

net sikkerhed for vænligt sinnelag i Danmark, kan være tale om afstaaelse af Nord-Slesvig. Kan man saa ikke modtage Als paa det vilkaar, at fæstningen paa bægge sider *foreløbig*, altsaa til hin sikkerhed blev vunden, forblev i Tyskernes hænder? Danmark kom kanske i mellemtiden til at vise Tyskland (under en ny krig?), at det var dets væn.

Alt faar vi ikke paa én gang! Her er dog kanske noget at gøre folk fortrolig med, først underhaanden, saa antydningssvis, saa offentligt. Jeg tror, det har en praktisk side, dette forslag, som du kanske oftere har gjort dig sælv opmærksom paa.

Tak for dine altfor vakre ord! Gud velsigne din imødekommen ogsaa i denne sag.

Din saa innerlig hengivne væn

Bjørnst. Bjørnson.

Artiklen kan jeg ikke skrive om. Jeg stoler paa din korrektur.

Høgsbro til Bj. Bjørnson.

(Udkast.)

12. Marts 1876.

Kjære Bjørnson. Dit Brev og dit Telegram har jeg modtaget. Stykket blev holdt tilbage, og jeg tror, det kunde være godt nok, ti det var en temmelig haard Føde for svage danske Maver. Du har vel alt af sidste D. Folket. set en Protest imod „Begejstringen for Kulturkampen“. Denne Protest tiltrædes af mange. Martensen skal være begejstret for den, men ellers er der nok ikke mange hos os, som deler denne Følelse. For mig staar det, som der er Ret og Uret paa begge Sider, og jeg kjender ikke Forholdene nøje nok til at turde dømme. I næste Nummer kommer vist et lille Stykke af Termansen, som gjør opmærksom paa Tyskernes Lyst til i deres Skolebøger at regne Danmark, Holland og Svejts til Dele af Tyskland og deres „Fædreland“.

Det er endnu for tidlig at tale om Forbund i Krig mellem Danmark og Tyskland, og det tør vel heller aldrig tænkes uden mellem Norden (og deri Danmark) og Tyskland. Danmark kan taale at gaa op i Norden men ikke i Tyskland. Paa hin Maade kan det hævde sin aandelige Ejendommelighed, paa denne ikke. Vejen mellem Danmark og Tyskland maa bestandig gaa om ad Norge og Sverrig. *Med disse to Lande og Folk kan vi taale meget*, uden dem maa vi frygte enhver Tilnærmelse.

Kølners Zeitungs Svar til dit Stykke i Nat. Zeitung har glædet mig meget; ti det giver os her et Holdepunkt for Udbredelsen af et venligere Sind. Naar man kun hører om Foranstaltninger til at beherske og fortyske Nordslesvig og om (Uafsluttet.)

Høgsbro til F. E. Bojsen.

(Udkast.)

24. Marts 1876.

Kjære Pastor Bojsen. . . . Med Hensyn til Hærordningen kan vi trygt stole paa at have haft Grundtvig med, da han var en afgjort

Modstander af Garnisonslivet og den overdrevne militære Tvangsøvelse og en bestemt Tilhænger af Folkevæbningstanken. Kjøbenhavns Befæstning har Grundtvig tidligere været Ven af, men han har ganske vist ingensinde tænkt sig Anlæg af saa udstrakte Forter og Fæstningsværker, som der nu er Tale om, og som vil binde hele Hæren til Kjøbenhavn, lægge de andre Landsdele blot og selv i Fredstid kræve en forlænget Garnisonstid af hele Landets mandlige Ungdom i en saa for-dærvet By som Kjøbenhavn. Han lagde altid fortrinsvis Vægt paa Flaaden og havde meget imod, at man siden Krigen syntes at give Hæren Overvægten paa Flaadens Bekostning. Dette ved jeg saa meget sikrere, som jeg netop ikke kunde følge ham i denne Henseende og derfor ogsaa har haft megen Betænkelighed ved at stemme for Deres Søns Forslag om nu at gaa bort fra den tidligere Vej og lægge Vægten paa Flaaden.

Kanonerne er vistnok af Ministeriet sat ind paa Finansloven for med Flid at skabe en Strid derom; ti virkelig Sagkundskab kan næppe tillægge Spørgsmaalet en saadan paatrængende Hast, at man ikke skulde kunne vente dermed til Efteraaret eller forlænge Samlingen den nødvendige Tid for at faa dem ordenlig overvejede paa en særlig Lov. . . .

Høgsbro til P. Thomsen.

7. April 1876.

Kjære Thomsen. Tak for Deres venlige og klare Brev. — Opgive Kredsen *frivillig* kan jeg ikke. Det vilde være Fejghed af mig og Forræderi mod Sagen. Kjøbenhavns Befæstning efter Nutidens Skyts vil efter min Overbevisning være mere ødelæggende for Danmarks Frihed og Selvstændighed end den ny Grundlov, og jeg kunde fristes til at sige: end Wienerfreden. — Og det ovenikjøbet for Smaafolks Penge. — Saa her gjælder det for mig en Kamp med alle de Kræfter, vor Herre har givet mig, og det *imod hvemsomhelst*. De to Punkter, De ikke kan klare for Dem selv, haaber jeg at skulle fuldkommen tilfredsstillende Dem med, naar vi taler mundtlig. Angaaende Kanonerne skal jeg kun sige, at Estrup selv sagde til Schjørring — man kan skrive til ham, om man vil — at Regjeringen havde stillet Fordringen *for sent*, saa den ikke kunde eller vilde lægge Vægt paa den, og dette har jeg jo heller ikke gjort, hverken under den sidste Forhandling eller i Opløsnings-Budskabet. De *folkelige* Mænd med lærd Dannelsen er jeg fuldstændig enig med Dem om. Heller ikke jeg tror, at vi i Længden vil faa synderlig Glæde af dem, de har nævnt. Derfor har jeg udtrykkelig sat *folkelig* og „har stræbt efter“. Min Mening var, at *Hensigten* var god og fortjener Paaagtelse; men man kunde dog ikke forlange, at jeg offentlig skulde stemple Mænd som „ufolkelige“, hvem jeg endnu kjendte saa lidt som disse. . . .

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Anders Tange til Høgsbro.

Gjestelev, 7. April 1876.

Kjære Høgsbro. Fra alle Sider hører jeg bekræftet, at Birkedal vil stille sig imod Dem, at Clausen og Lærer Hansen paa Højskolen vil anbefale ham — derimod ikke Thomsen og Høigaard — at enkelte andre af Menigheden . . . vil støtte ham og at enkelte andre som f. Eks. August Jakobsen har faaet Kanonfeber og vel vil stemme paa Dem, men forresten af Hensyn til Birkedal indtage en noget tilbageværende Stilling. Derimod har jeg talt med mange andre af Menighedens Medlemmer, som allesammen har udtalt deres fuldstændige Hengivenhed for Dem og vores fælles Sag, og det er min fulde Overbevisning, at der ikke vil blive 10 Stemmer af Valgmenigheden, som vil svigte Dem i Kampen. Alle de Vælgere af Venstre, som ikke høre til Valgmenigheden, vil naturligvis ved Birkedals fanatiske Optræden blive saa meget des ivrigere til at støtte Dem, thi Clausens Optræden paa Kamppladsen vil ikke afholde dem derfra, idet hans politiske Anseelse siden hans Avisfejde med mig forrige Vinter er omtrent svundet til Nulpunktet. Desuden har Pietisterne en Følelse af, at han gaar i Birkedals Ledebaand, hvilket gør dem yderlig mistænksomme mod ham. Vær derfor ved godt Mod; thi alle Deres gamle Venner, alle de bedste Folk vil støtte Dem, og det bliver kun enkelte fantastiske eller blødagtige Folk, som svigter, og dem er der ikke mange af i Valgmenigheden. . . .

Deres forb.

A. Tange.

Anders Tange til Høgsbro.

Gjestelev, 2. Maj 1876.

Kjære Høgsbro. Det er noget seent, jeg kommer og ønsker Dem tillykke med Seiren over Deres gamle Beskytter, men hvad der glæder mig er, at det var en god Seir, De vandt, thi jeg mærker allevegne, at De har seiret ikke gennem Ophidselse men ad den hjertelige Overbevisnings Vei, og alle de Folk, som er saaledes udviklede, at de har Raad til at have en Mening og prøve Aanderne, er saa hjertelig glade over Valget, saadan som det gik helt igennem. Kun de mest ivrige ikke-grundtvigianske Venstremænd mente, at Birkedal og Clausen burde havt noget mere paa Hovedet af Dem, men de trøster sig iøvrigt med, at Chr. Madsen gjorde fuldstændig Fyldest i saa Henseende. De mente i et af Deres Breve til mig før Valget, at jeg saa Stillingen i et for rosenfarvet Skær, men jeg trøster mig nu til, at De har faaet Syn for Sagn for, at jeg kendte Folkene derovre.

Iøvrigt gaar jeg med Livet i Næverne, thi det sidste, De sagde til mig i Boltinge, var, at Kl. Berntsen og jeg skulde miste Hovedet, hvis vi ikke sørgede for at faa Holm Valg sat igennem. Jeg troer nu, at De ved Deres Ængstelse og Mistvivl til Sagen i Kjertemindekredsen har været noget Skyld i, at Holm ikke seirede. En anden Gang, naar

De sender ham ud paa politiske Eventyr, maa De have lidt mere Tro til, at det gaar godt, være lidt mere politisk og lidt mindre Svigerpapa, saa gaar det nok. See, det kan De nu have at tænke over, og imens haaber jeg, at vore Hoveder bliver i Behold, og naar De bliver færdig med at tænke derover, haaber jeg, at De kommer til det Resultat, at De ogsaa fremdeles bør blive, hvor De er.

Men alvorligt talt var det jo en storartet Sejr, Venstre vandt hele Landet over, og der kan jo ingen Tvivl være om, at Folkepartiet vil komme til at regjere Danmark, naar vi bare ikke selv fordærver den gode Stilling. Hvad for Planer mon Berg nu har for, naar vi atter samles? — See Morgenbladet No. 99. Artiklen: Hvad betyder det? Slutningen. — Mon han paatænker ny Demonstrationer? Dem holder jeg ikke af, idet jeg troer, at det ikke har saameget at betyde, om vor Magtstilling bliver anerkjendt med et Slag og straks, eller om det sker efterhaanden, og naar leilighedsvis blot det kommer, har et Aar fra eller til ikke saameget at betyde, og selv om Estrup skulde holde det gaaende et Aar til, vilde det jo ikke føre til andet end til yderligere at bevise Højres Afmagt i Kampen mod Folkets store Flertal. Jeg synes, at vil Ministeriet ikke gaa sin Vei, efter en saadan Meningstilkjendegivelse fra Folkets Side som de sidste Valg, saa gaar det heller ikke for Demonstrationer i Form af Adresser og lignende, men man maa da beleire dem, undergrave og sulde dem ud af Stillingen saa grundig, at efterhaanden ingen Højremænd tør vove at paatage sig Dannelsen af et Ministerium imod vor Villie, og at dette kan gjøres anderledes virksomt af et Flertal paa 74 end af et paa 57 er en Selvfølge. . . .

Hvad mon Kongen tænker om, at Holstein, hans gode Ven, og Klein, som skulde frelse ham fra Socialisterne, bleve satte til Dørs af Vælgere?

Deres forbundne

A. Tange.

Høgsbro til H. A. Krüger.

28. Maj 1876.

Højstærede Hr. Krüger. Det gjør mig ondt, at De har kunnet misforstaa min Meddelelse af Deres Tale i Rigsraadet 1858, som om jeg derved har villet anvise Dem en bestemt Plads i den nuværende Strid, har villet „stemple Deres Person med Partiskhedens Præg“. Jeg er mig bevidst med Flid ikke at have villet sige noget somhelst om Deres nuværende Stilling, og der findes heller ikke, saa vidt jeg kan se, nogetsomhelst i Stykket, hvoraf jeg tillader mig at lade medfølge et Aftryk, da jeg haaber, at De kun kjender det gennem Modstandernes Fremstillinger. Jeg har kun meddelt, hvad De har sagt i 1858, og tilføjet, at Erfaringen efter mit Skjøn har givet Dem Ret, uagtet De efter Deres egne Ord stod som den usagkyndige i dette Spørgsmaal, og dette kan jeg ikke forstaa, at De kan have noget imod.

Hvornær det end kunde have ligget, og hvor nødvendigt det havde været, hvis jeg vilde givet Dem „Partiskhedens Præg“, da at henvise til, at Frederits og Helgenæs nu maatte træde i de af Dem nævnte Dannevirkes og Dybbøls Sted, eller at Striden om § 5 svarede til vor tidligere Strid om Slesvigs Stilling til Tyskland, har jeg undladt alt saadant. Jeg har derimod udtrykkelig nævnet, at siden den Tid laa der »Erfaringer fra 1864, 66 og 70«, og jeg har viist, hvorledes Oberst Tscherning endnu efter disse Erfaringer i alt væsentligt fastholdt sine Tanker fra 1858; men om Dem har jeg intet sagt; ti jeg vidste intet, og jeg vilde ikke indlade mig paa blotte »Slutninger«.

Jeg kan derfor ikke se rettere, end at Deres Dom om mit Stykke er uberettiget, og vil derfor tillade mig, inden jeg optager det, at bede Dem oplyse mig om, hvorpaa De støtter den, og at henstille til Dem, om De dog ikke vilde finde det rettere i al Fald at indskrænke Dem til at tage et blot Forbehold med Hensyn til Deres nuværende Stilling.

Efter de første Ytringer i Deres Henvendelse troede jeg, at De ikke delte den Opfattelse, som De udtrykkelig tillagde „D. F.“s Modstandere; men det undrede mig da, at De ikke vilde berigtige den i disses egne langt mere læste Blade, og Slutningen viste desværre ogsaa, at De selv i det væsentlige tiltraadte den. Maa jeg endnu i Anledning af en Ytring af Dem tillade mig den lille Bemærkning, at jeg ikke erindrer, at man fra Venstres Side har gjort Tilløb til at give Nordslesvigs Befolkning Præg af at være venstresindet, hvorimod det fra Høires Side baade i og udenfor Slesvig ikke har været ualmindeligt at tage Slesvigs Stemning til Indtægt for sig, og det uden at man mer end ganske enkelte Gange har gjort Indsigelse derimod fra Venstres Side.

Med Højagtelse ærbødigst

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til S. A. Hedlund.

Kjøbenhavn, 2. Juni 1876.

Kjære Hedlund! Tak for al din Virksomhed for at forsvare vort Venstreparti og skaffe det Anerkjendelse lige overfor dets hadefulde Modstandere. Jeg haaber, at du vil føle dig mere og mere enig med os, eftersom du lærer os at kjende. Det, jeg oftest har set dig bebrejde os, er vor Nægtelse af Finansloven 1873; men jeg tror, at du er kommet til mod din Vilje at lade dig paavirke af vore Modstanderes Fræmstilling af Sagen; ti det var jo ikke en Finanslov-Nægtelse i almindelig Forstand, da Regjeringen havde Midler i Hænde til at fortsætte — endog 5 Maaneder — indtil den ny Rigsdag kunde træde sammen og bevilge yderligere Midler. Det var kun, hvad vi ofte nok paastod, men uden at man vilde lægge Mærke dertil, et Middel til at fræmtvinge en Opløsning, for at Ministeriet og Kongen kunde se, at det ikke blot havde Tinget men ogsaa Vælgerne imod sig. Vi

maatte vise dem, at vi ikke var, som man sagde, et „tilfældigt“ Flertal, men et i den almindelige Folkebevidsthed dybt rodfæstet Parti. Da heller ikke dette hjalp, saae vi, at vore Modstandere ikke vilde bøje sig for, hvad der var konstitutionel Ret, men kun vige for Magten, og siden den Tid har vi ladet de almindelige konstitutionelle, blot demonstrative Midler ligge. Vi har end ikke nu, da vi vender tilbage med $\frac{3}{4}$ af Stemmerne for os, villet indgive nogen Adresse; ti vi vil ikke atter friste Ministeriet til at lade en konstitutionel Konge svare som en enevældig Konge. Vi indskrænker os nu til Handlinger, og, forsaavidt vi taler, taler vi kun til Vælgerne. Er der nogen Sandhed i, at Folkets Medbestemmelsesret tilsidst maa føre til, at det faar en virkelig Indflydelse paa Landets Styrelse, maa det ogsaa ad denne Vej skaffe sig Anerkjendelse. Den er langsom men sikker. Havde Regjeringen bøjet sig, da vi kun var Halvdelen, havde vi langt fra været saa stærke som nu med de tre Fjerdedele. Nu maa en virkelig Venstre-Regjering snart kunne holde sig, trods Kongens og Landstingets og Kjøbenhavns Modstand; men den Gang kunde man i det højeste tænke sig en Koalition. Der er dog ikke endnu Tegn til, at Modstanderne vil give efter. De haaber formodenlig paa at kunne sprænge Venstre og derved igjen skaffe sig et heldigere Valg; men jeg er temmelig sikker paa, at de forregner sig, og at de kun vil føre det til, at vi bliver endnu stærkere baade i kvantitativ og kvalitativ Henseende. Vore Vælgere er ikke gamle Politikere, som er kjendte med Partikampe, men de er som en Folkevæbning, en Militz, der er mere skikket til Forsvar end til Angreb. Derfor gaar vi nu, da vi har set, at man fornægter alle de konstitutionelle Regler, man tidligere selv har forkyndt, kun fremad Skridt for Skridt, saa at vi kan være sikre paa, at selv de mest betænksomme Vælgere kan følge med. Paa denne Maade er Sejren vis. Hvert Aar formindskes vore Modstanderes og forøges vore Venners Tal, alene endog ved de ældres Død og de yngres Oprykning over 30-Aars-Valg-Grænsen. Vi har nu i Udvalget skaffet os Beviser for, at Ministeriet ikke vil fravige det Program, det stillede før Valget, det faste Fort og den gamle Beskatning, og nu vil der sandsynligvis om 8 Dage foreligge en Betænkning, hvori Flertallet fraraader videre Forhandling om Befæstningssagen, idet man tillige udtaler de Krav, man maa stille for at optage den paa ny. Om 10—12 Dage vil en hertil svarende Afstemning sandsynligvis finde Sted i Tinget, og vi vil da blive sendt hjem (naar Bevillingen til de ny Kanoner dog først er vedtaget).

Nogle mener, at Ministeriet i Sommerens Løb vil søge et Paaskud til at gaa af; men det er vist tvivlsomt. Sandsynligere er det, at de vil optage Kampen til Vinter paa Finansloven og søge at skræmme os ved Truslen om halve eller hele revolutionære Skridt, saa at idetmindste Halvdelen af os tabte Modet og gav efter. Jeg tror, som sagt, ikke, at dette Kunstgreb vil lykkes dem bedre end alle de tidligere; de vil faa at føle, at de staar ligeoverfor en fast og tætsluttet Modstand

i Tinget og i Folket, og at deres Stilling bliver værre og værre, selv om de griber til Voldsomheder.

Saaledes ser jeg nu paa Stillingen; Fræmtiden maa vise, om det er rigtigt

Tak for dit venlige Tilbud i Vinter til min tilkommende Svigersøn, Kandidat Holm; men den Opgave, du stillede ham, laa ham endnu for fjærn, til at han turde vove at forsøge dens Løsning. Det er iøvrigt ham, som har skrevet det Svar til Aftenbladet og til vore nationalliberale Blades Appel til Udlandet, som du saa udførlig har gengivet i det Nummer, jeg i Dag modtog fra dig Han er en begavet og elskværdig ung Mand, som jeg snart haaber at se valgt til Folketinget og at faa en ikke ringe Indflydelse der. Siden forrige September har han skrevet mange udmærkede Stykker i „Dansk Folketidende“ om alle de foreliggende Spørgsmaal

Din hengivne Ven

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til H. A. Krüger.

8. Juni 1876.

Høistærede Hr. Krüger. Deres Brev af 6te modtog jeg først i Gaar Aftes, da Nummeret for i Dag var saa vidt sat, at det ikke var muligt at faa Plads til Deres Stykke deri, og da jeg saaledes kan haabe, at Optagelsen ikke vil blive forsinket ved en ny Henvendelse til Dem, tillader jeg mig endnu at sende Dem dette Brev.

Deres Svar glædede mig for saavidt, som jeg deraf ikke alene saa, at det var Deres Ønske at indtage en til begge Sider upartisk Stilling i den nuværende Strid her i Kongeriget, men ogsaa maatte formode, at De ikke vilde krænke mig personlig. Men jeg maa tillade mig at spørge Dem: Anser De det virkelig ikke for krænkende at sige om mig, at jeg „fremsetter Historier, der synes bestæmte til at stemple“ Deres Person med Partiskhedens Præg? Og er det at fortælle „Historier“, naar jeg kun meddeler, hvad der af Tidenden kan bevises, at De har sagt, eller er det billigt at tillægge mig Hensigter, som ikke klart kan paavises af, hvad jeg har sagt. Maa saadanne Sigtelser ikke netop give Dem det Præg af Partiskhed, som De vil undgaa? Jeg for min Part føler mig overbevist om, at Deres Stykke med en saadan Ytring som Slutnings-Braad straks vil blive taget til Indtægt af mine Modstandere imod mig og derefter fremkalde en Strid mellem Højre og Venstre, som netop vil føre Dem midt ind i den Partikamp, som De vil holdes udenfor. Kan De derfor have noget imod, at de sidste Linier: „Jeg har nu kun tilbage at bede om“ enten helt udelades eller dog forandres til f. Eks.: „Jeg har nu kun tilbage at bede den ærede Redaktion af „Dansk Folketid.“ om, efter hvad jeg nu har udviklet, at bidrage sit til, at min Virksomhed og min Person for Fræmtiden holdes udenfor Kongerigets Partistrid“ eller noget lignende. Endvidere vilde det være mig kært, om De vilde tillade mig at udelade den Sætning straks i Be-

gyndelsen: „Hvad der har foranlediget det ærede Blad til at opriske denne Tale og hvad dermed er tilsigtet, skal jeg ikke indlade mig paa at undersøge“. Hvis De tillader, at den gaar ud, maatte Begyndelsen af den følgende Sætning: „Imidlertid er dette Skridt fra andre Sider og navnlig vistnok“ forandres til „Meddelelsen af denne Tale er fra flere Sider og navnlig“ osv.

Hvor meget jeg end vilde ønske denne sidste Forandring, synes den mig dog ikke saa paatrængende som den først omtalte, den der angaar Stykkets Slutning, som jeg ikke kan forstaa anderledes end som Udtrykket for en meget bitter Stemning mod mig personlig, der kun kan krænke mig, glæde mine Modstandere og fremkalde en offentlig Forhandling, De efter Deres Brev selv mindst maa kunne ønske.

Jeg kan ikke se rettere, end at disse to Forandringer aldeles ikke berører det, der er Deres egentlige Hensigt med Stykket, men de vilde borttage det Præg af personlig Uvilje og — tillad mig at sige det — Partiskhed, som jeg tror alle maa finde i den nuværende Affattelse.

Jeg tør vel haabe, at De, saasnart det er Dem muligt, vil svare mig herpaa, for at Optagelsen af Deres Stykke i det næste Nummer kan ske i betimelig Tid, og at De iøvrigt vil optage disse mine Bemærkninger med al Velvillie.

Med Højagtelse ærbødigst

Sofus Høgsbro.

Det tilsendte Brev fra Varde, lader jeg følge tilbage. Det har været mig et sørgeligt Vidnesbyrd om den Fanatisme, hvortil den nuværende Strid har kunnet drive en sandsynligvis hæderlig og fædrelandskjærlig Mand.

Høgsbro til S. A. Hedlund.

Kjøbenhavn, 2. September 1876.

Kjære Hedlund! Tak for al den Støtte, du giver vor Sag. Særlig maa jeg takke dig for din venlige Omtale af mig og mit Blad. Det glædede mig, at du var tilfreds med den Maade, hvorpaa jeg besvarede din Omtale af vort Militærvæsen. Det er en øm Byld hos os; men der vil gaa lang Tid, inden vi faar den læget. Vi maa have en helt anden Aand ind i vor Administration. I disse Dage har jeg et Par Stykker om et „Folk i Vaaben“, som vil vække Rædsel hos vore Stokmilitære, fordi de og vort Hof intet frygter mere end et væbnet Folk.

Kongen har jo nu været i Rusland og sandsynligvis hentet sig ny Styrke til at staa imod sit Folks Krav. Han vil ikke give efter. Det er ham en Gru at skulle forhandle med Mænd, der skylder Folkets og ikke Hoffets Tillid deres Sæde i hans Raad. Han viger næppe, saa længe han kan faa Mænd til at overtage Kampen imod Folket. Hvorhen dette skal føre, er ikke let at se. Vi maa gaa fræm sindige men faste og helst forholde os defensive, saa at det bliver klart, at Ansvaret falder paa vore Modstandere. De haaber, at vi skal adsplittes, og

at Folket skal trættes i Kampen; men der er intetsomhelst, der giver dem Grund dertil. Vi véd meget vel, at det gjælder for os om at holde sammen, og derfor bringer vi mangt et personligt Offer. Først naar vi har sejret, vil Forskjellighederne komme fræm.

Jeg havde haabet, at denne Sommer skulde bringe Kongens Omgivelser til at se, at de spillede for højt et Spil, og jeg tøvede med at skrive dig til, indtil jeg kunde skimte et eller andet Tegn paa noget saadant; men nu har jeg maattet slippe Haabet. Jeg kan kun mælde dig, at alt er ved det gamle og sandsynligvis vil vedblive at være det.

De gamle nationalliberale er inderlig kjede af det nuværende Ministerium og vilde gjerne styrte det, om vi vilde hjælpe dem dertil; men hvorfor skulde vi det, naar vi saa kun fik dem i Stedet. Saa er dette Ministerium i visse Maader mere honnet. Det er mere aabent og paalideligt end f. E. Hall og hans Venner. Nu faar vi desuden til Vinter sandsynligvis to Rigsrets-Sager imod Hall og Krieger, og derved bliver Kløften mellem dem og os endnu større.

En Koalition mellem Venstre og et af Højrepartierne bliver mer og mer umulig. Vi maa vente, til den Dag kommer, da det overdrages Krabbe at danne et Venstreministerium. Han vil kunne gjøre det, naar nogle af dem, der er mest for Orde, viser Resignation nok til at finde sig i, at de ikke kommer med. Dette kan have sine Vanskeligheder; men netop derfor kan det ogsaa være godt, at det trækker ud. Efterhaanden bliver vi imidlertid stærkere i Folket og i Folketinget, og vore Modstandere forspilder mer og mer den Tillid og de Tilhængere, de endnu har tilbage. Man indser mer og mer, at det er umuligt eller dog uforsvarligt at regjere imod de tre Fjerdedele eller vel snarere de fire Femtedele af Folket

Jeg vilde meget ønske, vi Danske kunde faa en klar Fræmstilling af den nuværende Stilling i Sverrig i Henseende til Forholdene i Politikken, i Kirke- og Skolevæsen. Det er lykkedes mig efterhaanden at faa mine Læsere til at følge med det ny Liv i Norge; men vi mangler Forudsætningen for at det kan ske med Sverrig. Du kan vel ikke anvise mig nogle Hjælpemidler dertil.

Din hengivne

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til Bj. Bjørnson.

22. April 1877.

Kjære Ven. Det vilde selvfølgelig være mig en stor Glæde at optage dit Stykke; men jeg tror ikke at burde gjøre det uden først at give dig Lejlighed til at læse medfølgede Svar af Brandt. Holm havde tænkt til svare paa det; men vilde det da ikke være rettest, at dit Stykke kom, efterat Holm havde udført ogsaa dette? Eller vil du selv være først? Der maa da vel gjøres nogle Forandringer i det, du allerede har skrevet. Derfor tillader jeg mig at sende det tilbage. . . .

Dernæst nægter jeg ikke, at jeg vilde sætte *megen* Pris paa, om du

vilde udelade to Sætninger af dit Stykke, det ene om Brandt og det andet om mig, begge indstregede af mig med Rødkridt.

Brandt har en meget vanskelig Stilling her i Byen som Præst for en Menighed, der næsten udelukkende er fanatisk højresindet i Politikken. Han er selvfølgelig ikke Grundtvigs Lige, og det er allerede værd at paaskønne, at han kan holde sig saa fri for Paavirkning af den, at han omtrent kan indtage samme Stilling i Politiken som Termansen, saameget mere som hans Kone og voksne Børn befinder sig vel i det Kjøbenhavnske Liv. Særlig i denne Tid bør vi ikke støde nogen bort, som ikke er aldeles imod os. Tag derfor lidt varlig paa ham, ogsaa for vor Skyld henede. (Som et Eksempel paa hans ejendommelige Stilling kan jeg anføre, at han for fjorten Dage siden konfirmerede Børn af Ploug, Krabbe og mig).

Hvad Stykket om mig selv angaar, er det mig en stor Opmuntring at vide, at en Mand som du dømmer min Virksomhed saa fordelagtig og, som jeg haaber, saa retfærdig. Et hæderligt Eftermæle har vi Nordboer jo fra gammel Tid sat Pris paa, og jeg trøster mig da ved, at mit Eftermæle ikke alene skal være givet i Plougs og hans Meningsfællers Haand. Men i min Levetid, i al Fald for Tiden, maa jeg finde mig i at føle mig saaledes bagvasket og lagt for Had, at jeg meget vanskelig kan tale frit med nogen, som ikke kjender mig saa personlig, at jeg tør antage ham for i Stand til selv at dømme om mig. Og jeg frygter, at især dine sidste Sætninger, særlig i denne Kamp-Tid, ved at fremkomme i mit eget Blad vilde gjøre min Stilling endnu uheldigere. Din Dom om mig kan Folk jo slutte sig til alene deraf, at du skriver i mit Blad og bliver ved dermed trods alle Forfølgelser imod mig. En ligefræm Udtalelse deraf, især i saa stærke Udtryk som i de sidste Sætninger, vil ægge de onde Lidenskaber hos Modstanderne og vende dem ogsaa imod dig paa en Maade og om Ting, som jeg meget vanskelig vil kunne imødegaa.

Altsaa ret af Hjærtet Tak for din gode Dom om mig. Maatte jeg ogsaa fræmdeles fortjene og bevare den; men tillad mig at holde den ude af mit Blad. Saameget lettere kan jeg da ogsaa ved Lejlighed optræde imod dine Modstandere uden at mistænkes for særlig Partiskhed.

Om Stillingen her er der ikke meget andet at fortælle, end hvad der foreligger Offentligheden. Et rasende Reaktionsuvejr trækker op, og det ser ud, som om Kjøbenhavnerne og Embedsmændene hellere vil hjælpe Herremændene og Hofmændene til at gjenindføre Enevoldsmagten end finde sig i at staa under Mænd, som Bønderne har Tillid til. Imod dem staar de 75 Folketingsmænd faste og sluttede, og vi vil nu styrke os ved at danne en Vælgerforening over hele Landet, som kan organisere Befolkningen under selvvalgte Førere og sætte en Folkestyrelse ved Siden af Kongestyrelsen. Hvem veed, hvad det kan udvikle sig til, eftersom Revolutionen fra oven træder skarpere

fræm? Man har sat Magt istedetfor Ret og vil nu søge af Magten at skabe en ny Ret, siges der i et Regjeringsblad, og det er vistnok ogsaa Regjeringens Tanke. Vi vil gaa forsigtig fræm men ikke vige. Tiden til at gaa angrebsvis fræm og opstille Krav paa en ny Grundlov er næppe kommen.

Det er saavidt med hele Intelligensen, at de mange, der misbilliger Regjeringens Skridt, ikke tør udtale sig. Det er et rent Særsyn, at en Mand som Hostrup tør vove i et Digt at minde Ploug om hans Fortid og at sende dette Digt til Dansk Folketid., der maaske er det i Regjeringskredsene mest forhadte Blad, fordi det og dets Venner, Grundtvigianerne, anses for de farligste Modstandere, da de er Mænd af Grundsætninger, som hværken lader sig kjøbe eller skræmme. (Digtet kommer formodenlig i næste Nummer.)

Maatte vi kunne svare blot nogenlunde til din store Forventning om os som Folkefrihedens Forpost i Norden!

Flaget vil det være mig og flere en stor Glæde at skaffe; men hvor stort skal det være (hvormange Fod og Tommer langt og bredt?) og skal det være et Splitflag eller blot firkantet? Lad mig dette vide! Det ene maa jo passe til det andet.

Min varmeste Tak for din Indbyden! Det vilde være en uberegnelig Forfriskning for mig at leve nogle Dage sammen med dig — Mødet i Hamar er endnu altid et uforglemmeligt Lyspunkt og et kvægende Livs-Væld for mig; men desværre, Statsrevisionen vil vist kræve al den Tid, min Redaktionsvirksomhed lader mig have tilovers, især i en Sommer, der vil blive saa betydningsfuld for Folkets Udvikling som denne. Men der kan maaske komme bedre Tider for Folket og for mig, og da vilde jeg gjerne, jeg maatte beholde og benytte din Indbydelse.

Din inderlig hengivne

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til Bj. Bjørnson.

3. Maj 1877.

Kjære Bjørnson. Flaget skal blive besørget! Bladene har jeg modtaget, og, at du ikke vil inklade dig i Striden, kan jeg vel forstaa; men derimod ikke, at du beholdt dit Stykke, ti jeg vilde meget nødig undvære det. Jeg sendte dig det kun, for at du kunde faa din fulde Frihed, og for at du kunde tillade mig de foreslaaede Ændringer. Du havde ikke givet mig nogen Tilladelse dertil, men kun paalagt mig at læse godt Korrektur, og dertil hører ikke at udelade Sætninger, men tværtimod at passe paa, at det ikke sker! Jeg haaber, at du sender mig Stykket paa ny, og, med den nu modtagne Frihed over det, vil jeg være dobbelt glad ved det. Holm har ikke faaet sit Svar til Brandt færdigt; men det kommer i næste Uge enten i D. Folketid. eller i D. Kirketid. og skal straks blive dig sendt. Holm vilde navnlig sætte

Pris paa, at dit Stykke kom, for at det kunde blive kjendt, hvad der havde foranlediget dig til dine Udtalelser i „Oplandenes Avis“.

Din Tanke om Udbredelen af Holsteins Tale har jeg for længere Tid siden fræmsat i Venstres Bestyrelse, og det har ført til, at Holstein har omarbejdet den i Form af et lille Skrift, som i Dag blev oplæst i Bestyrelsen, nu skal gjenneemgaas og derpaa udgives og omdeles.

Jeg bragte ham da ogsaa din Hilsen. Tillige tillod jeg mig at oplæse det Stykke af dit Brev, som du har givet mig Frihed til at offentliggjøre. Man troede ikke, det kunde gaa an her i Danmark at sige om Kongen, at han burde have gaaet, før han udstedte den provisoriske. Ogsaa var man betænkelig ved Republikanismen og frygtede for den Beskyldning af Modstandere, at Stykket vilde give Tyskland Vaaben imod os, men var dig selvfølgelig meget taknemlig for din varme og alvorlige Deltagelse i vor Sag. Kunde du ikke føle dig stemt til at udtale dig i et Digt eller en Sang; i den Form kan meget siges, som falder vanskelig i Prosa; men det maatte jo rigtignok være saa, at vi kunde synges den *her i Landet*, uden at blive kastede i Tugthuset for Majestæts-Forbrydelse. Vi trænger til, at Digterne gaar Haand i Haand med os. Hostrups Digt til Ploug har vi været meget glade ved; han vil nu aaben og afgjort stille sig paa venstre Side, ligesaa Schrøder og Trier, hvem han nys har holdt et Møde med (de har alle Øje for den Pietisme, der trænger sig ind i Grundtvigianerne); men hvad siger du om Plougs Svar? Højre jubler over det og erklærer Hostrup herefter for tabt. Termansen tænker vi nu ogsaa at være sikre paa. I det hele er vi som Parti gaaet godt fræmad i alle forstandige Mænds Omdømme, og Adressesvindelen vil ikke skade men netop gavne os. Men Birkedal er lige uforbederlig. Han erklærer sin Menighed, at han ikke længer vil være dens Præst, hvis den nægter at betale Skat; ti det er en Forbrydelse. Den provisoriske skal han finde lovlig eller dog uundgaaelig!

Husk iøvrigt paa, at som Krieger i Landsting og Fællesudvalg var Hovedmanden for Finanslovens Sprængning, saaledes har Kongen vist ikke samtykket uden at have Martensens Billigelse, og det var disse to Mænd, du ifjor mente skulde frelse os fra hvad der nu er sket. Nej, nu har du selv maattet arfare, „hvor lidt af virkelig etisk Indhold, der endnu er i den Dannelse, som vor Samtid berømmer sig af“. Det er dette, vi gennem vor politiske Kamp med den i mange Aar har maattet saa dybt erfare, og som har gjort enhver Broslagning over Kløften mellem dem og os umulig.

Lad mig saa snart igjen faa dit Stykke om Præsternes Angreb paa dig! Jeg vil nu se, om jeg kan faa dit politiske Brev saaledes omformet, at jeg tør vove det ud i den stærke Brænding, hvor man naturligvis gjerne saa mig kuldsejle med det. Levvel og Tak for al dit private og offentlige Venskab!

Din

Sofus Høgsbro.

C. Krabbe til Høgsbro.

Grenaa, 6. Maj 1877.

Kjære Hr. Høgsbro. . . . Af Deres Blad ser jeg, at De er forberedt paa en meget langvarig Kamp (deri har De uden Tvivl Ret), og at De i „Dg. Nyh.“’s Ytringer ser Antydninger af, at de provisoriske Finanslove ville blive efterfulgte af en provisorisk Valglov. Det er muligt. Er vort Folks Karakter ikke for svag, saa maa det alligevel tilsidst staa sig. Hvad i al Verden af Fornuftgrunde skulde bevæge det til at give efter? Thi ved at give efter faar det jo lige akkurat den samme Tilstand (paa nogle Formaliteter nær), som det nu har? Imidlertid maa det naturligvis ikke overses, at Spørgsmaalet næsten aldrig stiller sig rent som et: give efter eller holde fast. Som oftest staar det saaledes: hvad er til en klog Fastholden tilraadeligt? Og her kan det da ikke nægtes, at det vil bero meget paa Klogkaben af de Skridt, som Folketinget tager, om det vil blive Folket svært eller let at holde fast. Der vil blive Brug for meget Hovedbrud derover til Efteraaret. —

Af „Mgbl.“ ser jeg, at Chr. Pedersen har erklæret, at jeg ved hin meget omtalte Lejlighed bad ham om at tage Afslutningsbegjæringen tilbage. Det tror jeg dog ikke, jeg har gjort. Derimod var jeg ganske vist tilbøjelig til at mene, at der vilde være mere Styrke og mere Værdighed i rolig at tage Forhandlingen og — naar man saa blev sidst til Beslutningen — at forkaste Ændringsforslagene, og det tror jeg nok, jeg sagde til Chr. Pedersen.

„Grundlovsværneforeningen“ veed jeg intet paalideligt om. Det er en grumme uheldig Tid. Dens vigtigste og uundværligste Middel maatte uden Tvivl være Penge, til Blade, Korrespondancer, Telegrammer osv. (jf. Høires Kjøb af Jyllandsposten og Loll.-Falst. Stiftstidende o. m. m.), men Pengeforholdene ere overordentlig trykkede. Der skal stor Kraft og megen Virksomhed til for at faa Folk til at betale noget nu. . . .

Deres hengivne

*Christopher Krabbe.**Høgsbro til Bj. Bjørnson.*

22. Maj 1877.

Kjære Bjørnson. . . . Stemningen paa Landet er, til Trods for de officielle, bestilte Adresser, meget forbitret imod Ministeriet, om end især kun hos Bønderne, og der tales for Alvor om at gribe til Vaaben; men Venstres Bestyrelse holder paa enhver Maade tilbage og kræver, at man skal prøve og udtømme alle de parlamentariske Midler, som endnu er tilbage. Embedsmænd og Kjøbstadboere og Herremænd og Proprietærer ledes for en stor Del af nedarvet Ringagt for Bønderne, der indtil 1848 alene bar Værnepligts-Byrden og for en stor Del tillige Skattebyrden, men som siden har faaet en

politisk Myndighed, der vækker Misundelse og Frygt for Gjengældelse.

Ministeriet har troet at tilføje Venstre et alvorligt Knæk ved netop paa denne Tid at indlede Undersøgelse imod J. A. Hansen, hvem man fra mange Sider længe har mistænkt for Underslæb, men, naar den første Harmе har faaet Tid at sætte sig, har det i Virkeligheden befriet os for en stor Vanskelighed. Hans Nærværelse imellem os var en stadig Anledning til Strid indbyrdes og til Uvilje udefra, og han kunde kun fjernes ved juridiske, uomstødelige Beviser. Nu er vi tillige befriede fra hans ligesindede Sønners Paatrængenhed. Baade til dig, Sverdrup og Hedlund har jeg oftere udtalt mig advarende imod J. A. H., og jeg vilde gjerne have gjort det i endnu stærkere Udtryk, naar jeg ikke var holdt tilbage af Hensynet til min Mangel paa Beviser og til mine Meningsfæller, af hvilke desværre flere — ikke blot Berg men selv Bojsen og Holstein — vedblev at holde paa ham. B. Christensen og Krabbe var derimod enige med mig. Med Hensyn til Ledelsen af Venstres Politik vil J. A. Hansens Bortgang ikke have den mindste Betydning. Den var for længe siden gledet ham ud af Hænderne, og han bevarede kun et Skin af Indflydelse ved at følge Berg. De sjællandske Bønder, som var hans sidste Støtte i Befolkningen, havde allerede i stort Tal vendt sig fra ham. Den Villa, de havde givet ham, kunde kun skaffes ved at tage Midlerne af Bonde-Sparekassens Overskud, og den falder tilbage til denne, til hvem den var pantsat for gjorte Udlæg. Han var en politisk Spekulant og Fallit-spiller som Tjælde, men uden etisk Kraft hos sig eller sin Familie til at genrejse det faldne. Desværre besad han en ikke ringe Evne til at kunne bringe Folk til at tro paa sig, og vi, som havde Mistanke, manglede Beviser imod ham.

Flagmagerne her i Byen siger, at det bliver et „uformeligt“ Flag, som skal have en Højde af 6 Al. 20 T. til en Længde af 9 Al. 12 T. Er *Højden* ikke angiven urigtig eller er det paa Grund af det trestribede *norske* Kors's større Brede, at den er sat til en *Alen* mere, end den vilde blive efter danske Forhold? Kunde du erindre at svare mig herpaa.

Din

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til S. A. Hedlund.

Kjøbenhavn, 24. Maj 1877.

Kjære Hedlund! Hvad dømmes I saa egentlig om J. A. Hansen? Som du maaske erindrer, har jeg oftere omtalt ham mindre fordelagtig, og jeg havde gjerne gjort det endnu stærkere, om jeg havde haft Beviser at støtte mig til. Saadanne havde jeg vel til Dels med Hensyn til hans politiske Karakter, men ikke til hans personlige. Med sine ualmindelige dialektiske Evner og sin overordentlige Dristighed i at bruge dem til at vise sin Færd i det bedste Lys, formaaede han at blænde selv vore nærmeste Venner. B. Christensen og Krabbe delte min Opfattelse af ham; men Berg, Bojsen og Holstein troede paa hans Hæder-

lighed og drog ham fræm, hvor vi vilde have ham sat tilbage. De holdt ogsaa den selskabelige Omgang vedlige med ham, som vi for længst havde afbrudt. Fra gammel Tid følte de sjællandske Bønder stor Taknemlighed og Tillid til ham, og den Politiker, der har haft den største Indflydelse hos dem, Alberti, støttede ham paa flere Maader, som endnu den Dag i Dag er mig uforklarlige. Hvormeget jeg end ønskede at faa bestemte Beviser imod ham, kunde jeg ligeoverfor den Tro paa ham, der fandtes, og den Mistanke, der let vakte, naar man vilde angribe ham, kun udrette lidet. Imidlertid havde der efterhaanden udviklet sig et bestemt Modsætningsforhold imellem os, baade politisk og personlig; vi havde hver sine Venner og Modstandere indenfor Venstre, og vore Partimøder bar kun altfor ofte Præg deraf. Hans Indflydelse svækkedes under disse Kampe Aar for Aar. Hans Opgivelse af den gamle Grundlov 1866, hans Tilslutning til Oktoberforeningen 1865—70, og hans Forsvar for de yderliggaaende „22“ i 1875 var Mærkepæle paa denne hans Tilbagegang. Siden dette sidste Aar har hans politiske Betydning egenlig kun bestaaet i at støtte Berg og ved hans og andres Hjælp at bevare et Skin af gammel Anseelse. De jyske og fynske Bønder havde længe vendt sig fra ham, og forrige Aar viste Folketingsvalget, at hans Indflydelse i Sjælland ogsaa var brudt paa flere Steder. De afgjørende Skridt imod ham er vist oprindelig udgaaede fra de Ministerielle men vilde næppe have været heldigere end tidligere Forsøg, naar ikke Mistilliden var blevet almindeligere (endnu kjender jeg dem kun af Rygter).

Det er sørgeligt, at en saadan Mand saa længe og saa stærkt har kunnet skuffe ellers klartseende Mænd; men har man ikke ogsaa andetsteds kunnet opleve lignende?

Naar den første Harme er overvunden, vil hans Udskillelse fra os i Virkeligheden være en Vinding for Venstre. Der vil komme større Enighed indadtil og større Agtelse hos Modstanderne; ti ogsaa hos dem nærede mange en bestemt Mistanke, ja Uvilje imod ham.

Paa et kommende Valg antager jeg ikke, at hans Fald vil øve nogen Indflydelse. Vi har vist endnu ligesaa sikkert som for et Aar siden de tre Fjerdedele af Befolkningen paa vor Side.

Tak for din fortsatte trofaste Bistand i vor politiske Kamp. Dine Artikler om Kongen har vakt Opmærksomhed selv ved vort Hof, og man har der været overbevist om, at det var mig, som enten skrev dem eller fik dig til at skrive dem, — et Paafund, som naturligvis blev udbredt og hørt med Glæde for at gjøre mig endnu mere afskyet end jeg var i Forvejen i disse Kredse.

Efter de mange Beviser, du har givet mig paa dit Venskab, har det været mig en Trang at klare vort Forhold til J. A. Hansen, skjønt jeg ikke derved har kunnet undgaa at fremdrage Oplysninger, som egenlig kun hører hjemme i Partifællers snævre Kreds; men du er jo heller ikke en fremmed der. . . .

Din hengivne Ven

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til Bj. Bjørnson.

27. Maj 1877.

Kjære Bjørnson. Er vi, som du siger og som jeg gjerne vilde tro, en Forpost for Folkefriheden i Norden, maa vi passe paa ikke at gaa længer frem, end at vi kan holde Forbindelsen ved lige med Hæren bagved — og Sverrig og Norge er noget langsomme.

Er det, som du ogsaa siger, og som jeg maa indrømme, Pavedømmets Tanker, der leder vore Estrupper ligesaavel som Frankrigs Broglie og det øvrige Evropas Krebsgangs-Mænd, maa vi være forsigtige, ti da har vi store Magter i Tiden imod os, og det Magter, som paa Grund af Fortidens Overleveringer er særlig stærke hos den Del af Folket, hvortil vi her maa støtte os.

Er det endelig en Folkevæbning, en Militi-Hær, hvormed vi kæmper imod veløvede Tropper, maa vi mere holde os til Forsvaret end til Angrebet.

Men trods al Forsigtighed og Varsomhed kan jeg umulig tro, at vi, som du synes at frygte, skulde tabe Modet i den Grad, at vi skulde opgive den Sag, hvorfør vi kæmper. Vi veed alle, at denne Sag er retfærdig og sand og har Fremtiden for sig, og vi falder hellere med den, om saa skal være, end opgiver den; ti den er stærk nok til at rejse os efter et Fald.

I denne Henseende er J. A. Hansens Bortgang en ikke ringe Vinding; ti han forraadede den gamle Grundlov i 1866, og han kunde vist have gjort noget lignende til enhver Tid, naar det var til hans personlige Fordel.

Vi andre holder ganske anderledes sammen om selve Sagen, og vi vil, efterat denne Anstødssten er borte, staa mere enige og faste end nogensinde.

„Forhandle“ med Ministeriet kan vi ikke undgaa; ti det har Ret til at møde og forlange Ordet i Tinget; men slutte Fred med det eller enkelte af det gjør vi ikke. De nationalliberale vilde vist gjerne opgive Ministeriet og slutte Fred med os, naar vi vilde lade dem raade; men det gjør vi heller ikke. En Fælles-Afstemning i Finanssager er vist et Ønske hos dem; men kun saaledes, at de er sikre paa at skabe sig et Flertal derved, og det vil vi ikke give dem. Et Koalitions-Ministerium vil ogsaa strande paa de nationalliberales Ønske at vedblive at være Formyndere for det store menige Folk.

Efter min Mening maa vi være fattede paa at leve under Provisioner og Estrupper, indtil der kommer friskere Luftninger fra Evropa eller Sverrig-Norge, eller indtil der indtræder Begivenheder her hjemme, som nøder de andre til at bøje sig. Vi kan ikke give efter; bruge Magt vil vi ikke, skjønt mange Egne af Landet er rede dertil. Saaledes er vi indskrænket til den passive Modstand, som Ungarn under Frans Deak fra 1850-1863. Ogsaa hos os gjælder det „Rets-Kontinuiteten“; den vil trænge igjennem, naar vi hverken overiler os eller bliver trætte.

Med Hensyn til din Dom om eders egne Forhold frygter jeg dog, du tillægger Ansættelsen af Embedsmændene for liden Betydning. Deri ligger jo ikke alene den udøvende men ogsaa den dømmende Myndighed Landet over, og den har maaske fuldt saa megen Betydning som den lovgivende. Den sidstes Virksomhed kræver jo baade en forberedende og en fuldendende og en dømmende gennem Embedsmændene, og hvilken overordenlig Indvirkning gaar ikke derfra ud over Folket?

Skade, at den Hansenske Krise lammede din Sang. Det var for megen Ære at vise den. Vi trænger til Kampsange.

Din „Forpligtelse“ til Brandt antager jeg, at du finder overflødig, efterat han har optaget to Stykker af Dalsgaard og 1 af Bloch til Forsvar for dig og desuden over Halvdelen af dit eget Stykke. Han har upaatvivlelig ligesaa lidt i Kirketidens som i Folketidens Spalter vundet Lavrbær i denne Kamp. Fastholder du dit Ønske efterat have faaet mit sidste Brev med Underretning herom, maa du meddele mig det.

I Ugen fra 3.—9. Juni er jeg hos mine Vælgere, som vil gjøre Fest for mig d. 5te, give mig et Guldur osv. I det hele er Stemningen omkring paa Landet hidtil sikker nok, og den er det, vi skal bygge paa, hverken paa Hof, Embeds- eller Herremænd. Kan vi holde Folkestemningen og styrke den Aar for Aar, og det er der al Udsigt til, maa Fortidens Mænd synke sammen af sig selv.

Kjøbenhavns *Grosserere* skal allerede være kjede af de provisoriske Tilstande. Nogle af dem har sluttet sig til os i en Venstreklub her i Byen.

Tak for „Kongen“! Naar Højrebladene har talt, skal „Folketid.“ komme efter. — Min Hustru læser nu Stykket for tredie Gang.

Ogsaa Hedlund har jeg søgt at forklare vor Stilling til J. A. Hansen.
Din
Sofus Høgsbro.

N. I. Termansen til Høgsbro.

30. Maj 1877.

Kjære Høgsbro! Jeg er nu færdig med mine Vælgermøder. Denne Gang blæste Vinden fra en anden Kant end i Fjor d. 25. April, da Folk mente, hvad man selvfølgelig havde indbildt dem, „at nu skulde Bønderne igjen ride Træhesten, ja selv trække Ploven“, nu da det ikke lykkedes at faa mig af Vejen. Der har ingen Opposition været, ialfald kun en svag Imødegaaen af enkelte Punkter, hvor jeg er uenig med det forenede Venstre. Fra Højre har man været tavs. Nu i Morgen vender Fløjet sig igjen! Mit Eftermæle vil idetmindste ikke sige om mig, han vidste „efter Fløjet sik kunstig at sno“.

Jeg er glad ved, at der fra Venstre tages med Ro paa den ulykkelige Tilstand. Kunde vi endda enes om at blive ved dermed. Men desværre, naar Rigsdagen samles, begyndes der vel paa den samme Koncert med Berg til Overspillemand, som vi nu saa længe har maattet

høre om „de Herrer ved Vinduerne“ og al den øvrige Rabaldertale. Jeg har været syg over al Ulykke, vi er stedt i, og af Bekymring over de større Ulykker, vi vistnok uundgaaelig gaar imøde. At Regjeringen har i Sinde at sætte Alt ind paa at drive sin Sag igjennem, derom kan ikke tvivles. At man har i Sinde at ophæve Forfatningen ved Magtsprog, anser jeg for sandsynlig. Man venter kun paa, at Venstre skal vedblive at gjøre flere ukloge Skridt; thi Skinnet vil man overalt gjerne bevare.

Men hvad skal der gjøres fra vor Side, der nu er Regjeringens Modstandere? Jeg ved det sandelig ikke. Havde vi endda havt en Mand med Tschernings Anseelse, der som i 1853 kunde have fundet og foreslaaet en lignende Udvej. Skattenægtelsen har jeg aldrig ret kunnet gaa ind paa, skjøndt Holck siger, at den er berettiget. For det første fordi den jo kun kan anvendes paa Land- og Bygningsskatten, og desuden aldrig som Forholdsregel af samtlige Skatteydere, hvorved den bliver endnu mindre betydningsfuld. Men for det andet kan jeg ikke godt se bort fra Grundlovens § 72, og jeg har derfor kun tænkt mig, at jeg kunde komme til at betale med Protest, og ved at forlange Kjendelse. Denne Gang er det min Mening, at det er bedst slet ingen Modstand at gjøre, da det er tvivlsom, om den ikke er forfalden, før den lovlige Tilstand udeblev.

At det er et Hul i vor Forfatning, at vi ingen endelig Afgjørelse har af Striden, det kan da ikke være tvivlsom. Havde vi i Aar havt det som i Norge, at begge Thing traadte sammen, saa havde Sejren jo været paa vor Side, og det vil den sikkert altid blive, med mindre Folkethinget skulde blive helt urimelig. Men, nu i denne Tid at tænke paa Grundlovsforandring er vistnok ikke heldig. Dette at lægge an paa at „tvinge Ministeriet til at gaa af“ efter et Flertals Ønske i det ene af Thingene er en ulykkelig Tanke, der vil føre os til Ulykke. Det hjælper virkelig ikke at fortsætte med denne usalige Strid for at gennemføre Folkethingsparlamentarisme, „og det ikke ved moralsk Magt, som er muligt“ men efter fuldt juridisk Ret, som det er forsøgt i de sidste Aar. Gud give, at man dog endelig fra Venstre vilde faa Øjnene op for, at vi paa den Maade uvægerlig gaar Forfatningens Undergang i Møde. Den Grundlovsværneforening forekommer mig at være et uheldigt Skridt, som Bjørnbakkere, Socialister og Grundtvigianere i skjøn Enighed — hvad om? [har foretaget] — Men det værste er ved saadanne Foreninger at den Enkelte aldrig kan komme til at gjøre sin Mening gjældende, men skal give Navn til hver Skridt, om end nok saa uheldig, som en lille Samling af Folk — kaldet Bestyrelse — beslutter. Med Undtagelse af Folketidenden synes alle Venstreblade at være enige om at tie med den J. A. Hansenske Affæres værste Stilling. Enden paa det bliver vel, at Foreningerne giver Afkald paa Erstatning — det kan jo da ikke blive saa stort til hver Enkelt, og det kan da virkelig ingen Glæde fra nogen Side være, at han kom i Tugthuset. Men naar Foreningerne vilde gjøre det, og han saa vilde ned-

lægge sin offentlige Virksomhed, saa var det vist det heldigste, der kan ske i denne skidne Sag. Men hvad skal han saa leve af, hvis han skal leve? Orla L. Hansen tager Socialisterne da vist ikke til Fører efter den Erfaring, de har gjort. . . .

Din hengivne

N. J. Termansen.

Høgsbro til Bj. Bjørnson.

25. Juni 1877.

Kjære Bjørnson. Det var mig forsaavidt kært, at jeg havde misforstaaet dit forrige Brev, som jeg haaber, at vi da lettere kan enes for Fremtiden; men det undrer mig dog lidt, at du kan være saa tilfreds med Bojsens Tale; ti den synes endogsaa mig at betone en Overenskomst stærkere, end det i dette Øjeblik kan være rigtigt. Du er altsaa tilfreds, naar vi blot ikke *slutter Overenskomst* med dette Ministerium, og dette tror jeg, du kan være vis paa. Idetmindste har jeg hidtil kun hørt een Stemme derom blandt Venstremænd, og Stemningen vil sagtens ikke blive gunstigere for Ministeriet, naar det, som man antager, lægger Sag an imod os 9 Venstre-Bestyrere, som har underskrevet Fælles-Udtalelsen af 1. Juni. Du kan have Ret i din Dom om denne Udtalelses Form; men den skulde jo ogsaa mere være en juridisk Afhandling end et Opraab til Vælgerne. Den skulde i det vejlede de mere selvstændig tænkende til et klarere Syn paa Ministeriets Sofismer.

Bojsen kommer til Sanatoriet i næste Maaned, og du vil da af ham kunne faa klarere Oplysning om vore Forhold. De er tilvisse pinlige nok; men et Gode har de dog. De viser, at Venstre har en „Modstandskraft“, som selv Estrup ikke havde ventet — efter hans eget Sigende havde han ellers ikke overtaget Ministeriet. Jeg haaber, han skal faa at mærke, at det ogsaa har en saadan Livskraft, at det maa overleve ham, hvormeget han end truer med, at „før skal alt springe“, end at Venstre skulde sætte sin Vilje igjennem.

Om tre Dage haaber jeg at kunne sende Dig et Dannebrogsgflag fra en mindre Kreds af Venner, og vil jeg ønske, at det maa være dig en lille Opmuntring til fortsat Deltagelse i vort folkelige Livs Udvikling.

Din hengivne Ven

Sofus Høgsbro.

Klaus Berntsen til Høgsbro.

Højby, 29. Juni 1877.

Kjære Høgsbro. . . . I Ribe havde jeg et rigtig rart Møde med henvend 100 Sønderjyder, og paa Rejsen traf jeg sammen med Hans Krüger, der kom fra Kjøbenhavn, hvor han i en nationalliberal Kreds havde udtalt sin Misbilligelse af, at Kongen drages saaledes ned i Partistriden, som sket var, samt sin Misbilligelse af Adressebevægelsen, ti, sagde Krüger, man nedbryder al Statsmoral, naar man takker et Ministerium for Troskab mod Grundloven, den Dag det begynder et Statskup.

. . . . Deres hengivne

K. Berntsen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Juli 1877.

Kære Høgsbro. . . . Bravo for Estrups process! dette tror jeg er en dumhed af ham. Hver især maa vel sagsøges ved sit værnething, — jeg altsaa her — for Goos! jeg tænker ikke at give afkald paa denne rett, og det bør de andre provindsboere heller ikke. Imidlertid kan vi jo godt antage en fælles sagfører, der ogsaa kan føre sagen ved underretterne. Jeg vilde dertil foreslaa Lassen, som selv har korrigeret skrivelserne og givet sit „*imprimatur*“.

. . . .
Deres hengivne

Frede Bojsen.

Bj. Bjørnson til Høgsbro.

Aulestad, 16. Juli(?) 1877.

Igaar modtog jeg flaget og takker hjærteligt vennerne. De danske med Ludvig Schrøder kom samme Dag, og jeg hejsede det da til alminnelig glæde.

Jeg har været imod, at de kom. Vor største triumf, eders ypperlige præster og lærere og det oplyste læg-folk, som staar om dem, heroppe paa folke-møde og i besøg — er spillet ud i utide. Ja, desværre i utide, uden nytte; mens de i bedre tider (baade for os og eder) vilde have gjort mere æn mange bøger!

„Kongen“ begynder nu at gaa blandt danske bønder. Denne omstændighed glæder mig. *En moralsk revolution* i det stille og dybe, den er langsom, men sikker. Og bogen vil her virke som *en methode*, der efterhaanden lægges prøvende paa mere æn paa statsvæsenets øverste løgn (?).

Ved at tale med mange forstandige Dansker erfarer jeg, at jeg havde ræt, da jeg tænkte, at den bedste maade at ramme højre paa i folke-forestillingen var at lade dem begaa grundlovsbrud; men blodig uræt, da jeg tænkte, at da vilde mænd som *Krieger* og *Martensen* forlade dem.

Det Kompromis, man vil byde eder, skulde det ikke være „samfælt votering“? Uden ændring i landstingets sammensætning kan I væl ikke gaa in paa noget saadant? Om jeg kommer til Gøteborg? Ja, det ved jeg ikke.

Din vän

Bjørnson.

Anders Tange til Høgsbro.

Gjestelev, 6. August 1877.

Kjære Høgsbro. . . . Ved de to Møder forhandlede vi ogsaa om Vælgerforeningens Forhold til Grundlovsværneforeningen og til Fyns Tidende, og Deres Artikel om den præjsiske Forfatningskamp var lige-

ledes paa Bane. I Anledning heraf gjorde jeg begge Steder Forsamlingerne opmærksom paa, at det Parti i Prøjsen, som laa under for Bismarck i Kampen, ikke saaledes som her havde et bevidst og oplyst Landbodemokrati at støtte sig til og heller ikke havde en saadan aandelig og hjertelig Bevægelse og Livsanskuelse at bygge paa som den, der i vort Folk giver sig tilkjende i Højskolen, Friskolen og Frikirken, en Bevægelse, der er saa stærk, at naar de meget fremtrædende Mænd svigter Frihedssagen, saa blive de forladte endog af deres bedste Venner. Naar dertil kommer, at Flertallet af Bismarcks Modstandere lige saalidt som han selv vilde almindelig Frihed og Ligheds Indførelse, saa kan man godt forstaa, at han, som er en Mand med en Jernvillie og dertil svarende Klogskab, kunde seire over sine doktrinære Modstandere, som vel nærmest maa lignedes ved vore Nationalliberale, især da han kunde belægge sin Politik med glimrende Seire for Tyskerne udadtil. Om alt dette var man begge Steder fuldstændig enig med mig og ligeledes om, at naar man bare gaar frem med Maadehold og Fasthed, da er vi sikre paa Seiren, selvom Kampen skal vare i flere Aar. Begge Steder læste jeg lidt op af de politiske Udtalelser i Deres sidste Brev, som de var meget glade ved at høre, men der var en Yttring, som de ikke forstod, og som jeg heller ikke forstaaer, nemlig der, hvor De siger, at De „tvivler om, at det er rigtigt at forkaste den provisoriske og derved tvinge Ministeriet til at udstede en ny“. Vi kunde nemlig ikke forstaa, at dette kunde undgaas, uden at det vil blive betragtet som en Slags indirekte Godkjendelse af den, naar vi kun protesterer uden at lade Handling følge paa Ordene; thi kan man finde en Vei, som kan sikre derimod, kan det godt være, at det er det rigtigste ikke at udæske Lovbryderne mere end nødvendigt for Tiden. . . .

Deres hengivne

Anders Tange.

Høgsbro til C. Krabbe.

9. August 1877.

Kjære Hr. Krabbe. . . . Zytphen-Adelers Møde førte, som man kunde vente, ikke til noget. Han vilde tilbyde Estrup Overenskomst paa en saadan Maade, at man kunde haabe, at han vilde vige Pladsen for nogle Venstremænd, eller maaske optage saadanne i sit Ministerium — Tanken blev ikke videre udviklet —; men vi var alle derimod. Tiden var nu ikke til sligt. Henimod 1. Oktbr. f. E. d. 29. Septbr. skulde vi samles paa ny. Frokosten var fortræffelig for dem, som sætter Pris derpaa.

Ministeriet synes at ville holde ud; men de nationalliberale er nok i Færd med at vende sig fra det. Det sker dog vel næppe før Teatersagen er paadømt, og før Venstre vil købe sig deres Alliance for høj Pris, vel højere end det kan være tjent med. Stemningen hos Vælgene synes overalt at være den bedste, der endnu er kjendt, og at være rede til haard og udholdende Kamp. Stillingen til Socialisterne klares

vel nok, naar først den Zahle-J. A. Hansen-Andreas Hansen'ske Sammenblanding er sprængt. I det hele er det jo en Vinding, at denne Retning nu er temmelig magtesløs efter Hovedets Bortgang.

Bojsen opholder sig paa Gausdals Sanatorium sammen med Krieger; men de skal ikke tale sammen. „Siden vi taler om Gausdal“, vil De være med til at give Bjørnson et *stort* Dannebrog-Flag fra en mindre Kreds af Venner (Præsten Bojsen, Frede Bojsen, mig og fl.)? Det vil naturligvis være Bjørnson særdeles kjært, om netop De var med; men maaske De af flere Grunde finder ikke at burde gjøre det. Den enkeltes Bidrag vil blive 3—4 Rdl.

.....
 Godsejerforeningen har anmodet Grev Holstein Ledrb. om at træde ud af den; men han har i et meget kjækt og skarpt Brev svaret, at det vilde han ikke, men det skulde være ham kjært (eller saa omtrent), om den udelukkede ham. Gamle Christensen har det ved det gamle. I Dag mente han at have faaet sikker Efterretning om, at Kongen ønskede at faa et andet Ministerium inden Rigsdagens Aabning (????), et Ministerium Frijs-Krabbe o. s. v.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

N. I. Termansen til Høgsbro.

21. Oktober 1877.

Kjære Høgsbro! Iaftes tænkte jeg at kunne have truffet Dig. Jeg følte nemlig Trang til endnu engang at lægge Dig alvorligt paa Sinde, om vor Sag ikke baades bedst ved, at Mæglingsforslaget bliver bragt frem til Afstemning. Det er nu vel sagtens ikke til nogen Nytte, men jeg kan dog ikke lade være at skrive disse Linier. Jeg kan virkelig ikke indse, hvad Ministeriet kunde vinde ved, at det blev dets Venner, der kom til at forkaste det Forslag, der var bestemt til at bringe os uden om Knuden. Men det vilde afvæbne en stor Mængde af Ministeriets Tilhængere og gjøre os stærke overfor dem. Det, Ministeriet skulde vinde ved at slutte Rigsdagen efter de to Maaneders Forløb, uden at give Rigsdagen Tid til at forhandle Finansloven, efter at dets egne Venner havde forhalet denne Forhandling fra Maj til Slutningen af November, det kan jeg virkelig ikke indse. Men blandt de øvrige Tegn paa Mangel af virkelig politisk Klogskab hos d. f. V., som Eftertiden engang med Rette vil forundre sig over, er ogsaa den fuldstændige Overseen af den Del af den offentlige Mening, der ikke ligefrem gaar i samme Retning som Partiet selv. Da dog Historien alle Dage har godtgjort, at Ingen er sit Nederlag saa vis som den, der ringeagter og overseer sin Modstander. Dette, at Mæglingsforslaget kun kommer til at staa i en Betænkning, som ingen udenfor Rigsdagen læser, det vil bringe Ministeriet en saa stor Styrke i denne Del af den offentlige Mening, og det vil svække Tusinders Kræfter, der er imod Provisoriet, men ønsker Fred og Overenskomst. Det var lærerigt at lægge Mærke

til Scavenius' og Dinesens Ansigter i Forgaars og i Gaar. I Forgaars saa de nedslagne ud, i Gaar straaede deres Ansigter af en Glæde, der tydelig udtalte: „Sejer vundet!“ For mig staar dette Øjeblik som det afgørende. Nu er der endnu Rum for Underhandlinger; naar vi senere mødes, er der kun Rum for Kamp og Sprængning. Næste Gang kan hverken Højre eller Venstre give efter uden at lide totalt Nederlag, og Spørgsmaalet er her efter kun om Opgivelse af Forfatningen fra Venstres Side eller voldsom Sprængning af samme fra Ministeriets. En Opløsning gjør ikke den ringeste Forandring i Situationen. Men — for mig er der jo kun at sige, den Steen, man ikke kan løfte, er man nødt til at lade ligge. Men for dem, der endnu har nogen virksom Indflydelse paa Afgørelsen, beder jeg endnu engang: Betænk jer to ja tre Gange paa, hvad I gjør.

Hilsen fra din hengivne

N. J. Termansen.

Høgsbro til C. Krabbe.

17. November 1877.

Kjære Hr. Krabbe. . . . Saavel Ministerium som Højre stiller atter et nyt Ministerium i Udsigt med Optagelse af 2—3 Venstremænd, naar „det moderate Venstre“ vil gjøre sine Bud eller dog forhandle om visse Reformer, for at man i Forvejen kan sikre sig et Flertal. Klein synes at kræves ubetinget og af Venstre nævnes Krabbe, Bojsen og Zytphen, hvorimod Holstein vrages som „upaalidelig“. Det ligger nær at tænke sig Muligheden af, at Venstres Indrømmelser tages til Indtægt, men at Højres delvis maa opgives under kommende Forhandlingstrin. Det hele er imidlertid paa saa rent foreløbige Standpunkter, at der ikke kan vides noget som helst.

Ogsaa i denne Henseende skal jeg i Tide give Dem Underretning, naar det kan ske med nogen Nytte.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til Bj. Bjørnson.

24. Februar 1878.

Kjære Bjørnson. Ja, du maa nok undre dig over, at jeg ikke har skrevet i saa lang Tid; men det har været en pinlig Tilstand at leve under, hvor Loven brydes af dem, der skulde vaage over den, baade Ministre og Dommere, og hvor Rigdommen og Kundskaben stiller sig til Lovbrudets Raadighed. Og saa Uenigheden i Venstre, der truer med at forvirre og fordærve den Almue, der hidtil stod som Landets Kjærne, paa hvem dets Fræmtid vel kunde bygges.

Hvad du skriver om Grunden til Dr. Brandes' Bortrejse, var mig nyt, men er blevet stadfæstet af andre. Hværken Bojsen eller Krabbe kan, uagtet deres gode Vilje, ligesaa lidt som jeg se, *hvorledes vi kan raade Bod derpaa*; ti Folketinget har jo langtfra den Magt som det

norske Storting. Vi kan ikke udnævne Professorer eller i det hele administrere som det; vi kan kun virke gennem Ministrene, og derfor maa vi først og fræmmest skaffe os Indflydelse paa deres Udnævnelse, inden vi kan faa nogen paa de dem underordnede Pladser. Derom staar derfor ogsaa den langvarige og haardnakkede Kamp. Havde man agtet Lov og Ret, havde vi sejret for et Aar siden; men, da man brød dermed, og vi hværken kunde eller vilde øve Gjengæld, maatte vi søge at sprænge Alliancen mellem Godsejer-Hofpartiet og de nationalliberale. Dette var en vanskelig Opgave, og den var bleven endnu vanskeligere ved Bergs Voldsomhed og Ustyrlighed; men det knager dog allerede i Sammenføjningerne. Jeg tror endog at turde sige, at Folketingets Højre, navnlig Hall, Klein og Bille er rede til Brudet, men at de endnu ikke har faaet Landstinget med sig. Krieger staar dem nærmest; men Ploug befinder sig endnu vel i det fornemme Livré. Det ser i disse Dage ud, som om Prøvestenen vil blive Finanslovens tredie Behandling i Folketinget. Kommer det ved den til en Overenskomst mellem Højre og den forhandlende Del af Venstre, venter man, at det vil blive paa Betingelser, som er temmelig ydmygende for Ministeriet, og at Bruddet da maa komme, som paa den anden Side vil føre til en Tilnærmelse mellem de nationalliberale og Venstre og vel i de nærmeste Aar vil bestemme Landets Udvikling. Kommer det ikke til nogen Overenskomst, vil Kampen paa ny blusse op, og de nu sig adskillende Dele af Venstre igjen nærme sig hinanden om end maaske ikke længer i et sammensluttet Parti. Siden Bruddet i 1875 har man kunnet forudse, at det igjen vilde komme til en Adskillelse i Venstre, men jeg havde haabet, at det kunde udsættes, indtil Sejren var vunden. Dette vilde imidlertid Berg ikke. Han frygtede, at Stillingen da blev for ugunstig for ham. Derfor har han brudt tidligere for at kunne samle flere om sig, inden man endnu kunde se klart, hvad der blev vundet, og maaske ogsaa for at umuliggjøre Frugterne af vore Bestræbelser. Han har saagodtsom alle ældre og mere erfarne Medlemmer af Venstre imod sig men har sin Styrke hos de yngre og uerfarne, dem, som kom til ved det sidste Valg og ikke kjender eller agter Hindringerne. Hans Magt beror i det hele paa hans Evne til at agitere, i hvilken Henseende han ligesom J. A. Hansen ikke tager det saa nøje med Midlerne; men den egentlige, grundige Politik ligger, trods alt hans Kjendskab til Enkelthederne, ikke for ham. Efterhaanden har han forspildt sit Flertal først i Venstres Bestyrelse og derefter i selve Partiet. Nu vil han gaa til Vælgerne, men jeg haaber, at han ogsaa her vil bukke under, naar da ikke Højre ved sin Ufornuft kommer til at hjælpe ham.

Som du ser, er alt endnu svævende; men dog synes det mig i de sidste Dage at klare lidt op; om for atter at formørkes, skal jeg ikke kunne sige. Jeg har nu i 20 Aar haft Sæde paa Rigsdagen og i den Tid faaet en saa grundig Mistillid til de nationalliberale, at jeg kun med megen Ængstelse kan tænke mig et Samarbejde med dem; men

ligeoverfor Lovbruddet maatte vi dog prøve, om de ikke skulde have lært noget, skjønt de vistnok med Vilje har tilladt Lovbrudet og fundet sig i det for derved at skabe sig selv en gunstigere Stilling. Selvfølgelig kan et Samarbejde ikke komme i Stand, uden vi ogsaa fra vor Side maa bringe Ofre; men selve vore Grundsætninger slipper vi ikke, hvordan det end gaar.

Hvis en Overenskomst kommer i Stand, antages et Ministerskifte at ville følge efter omtrent i Maj eller Juni. Hvem Kongen kalder, veed man selvfølgelig ikke; men er det forhandlende Venstre og de nationalliberale (det er, i det store taget, Gaardmændene og Københavnerne) enige, maa deres Modstandere snart overlade dem Roret. Da vil det maaske ogsaa blive muligt at gjøre noget for Brandes; ti det er nok mest Hoffet, der staar ham imod, om end maaske andre igjen virker gjennem det.

Du maa ikke tro, at jeg er saa uenig med dig i din Opfattelse af Kristendommen, som det kan synes efter „Dansk Folketid.“ Men denne Del af det har jeg overladt til H. Holm, hvorimod jeg har forbeholdt mig den politiske, som jo er Bladets egenlige Opgave. Jeg lagde heller aldrig for Grundtvig selv Skjul paa, at jeg ikke kunde følge ham i det kirkelige; men han var saa frisindet, at han ikke derved glemte det meget, hvori jeg var enig med ham.

Det glæder mig, at du til Efteraaret kommer hertil eller dog i al Fald til Jylland. Som du erindrer, har jeg altid troet, at den politiske Strid hernede ikke burde holde dig tilbage. Maatte vi nu blot til Sommer faa en god Høst; ti Landet har lidt meget under de sidste mindre gode Aar og man frygter endog, at mange Landmænd vil gaa til Grunde inden Høsten, navnlig til Juni Termin.

Du bør dog vide, hvem den lille Vennekreds var, der forrige Sommer sendte dig Flaget. Det var, foruden Holm og mig, F. E. og Frede Bojsen, Fader og Søn (Rigsdagsmanden), Krabbe (Folketingets Formand), cand. theol. Villiam Jacobsen og Forstander Andersen fra Rødkilde Højskole. Vi kunde selvfølgelig let være bleven mange flere; men vi vilde helst, det skulde ske i al Stilhed, og vi kan jo ifølge vor Stilling gjælde som en Slags Repræsentanter for mange flere. I hvert Fald tør jeg nok sige, at vi er dine trofaste Venner, selv om du skulde slaa ind paa Veje, hvor vi ikke kan følge dig, i det mindste ikke straks. Det har derfor ogsaa glædet os meget, at du har været tilfreds med Flaget. Vi vilde saa gjerne glæde dig for de mange Gange, du har glædet os.

Din

Sofus Høgsbro.

N. I. Termansen til Høgsbro.

Gammelby, 21. April 1878.

Kjære Høgsbro! Da jeg har erfaret, at flere er i Uvished om, hvad der skal forstaas ved den Del af Statsgjælden, der er opsagt, og navn-

lig om den ogsaa indbefatter alle de Obligationer, der er udstedt for Krigsskade og findes i Mængde blandt Folk, saa tror jeg, Du vilde gjøre mange en Tjeneste ved at give lidt højere Besked om denne Opsigelse, end dens egen blotte Ordlyd giver. Jeg har levet aldeles stille i mit Hjem siden Rigsdagens Slutning og agter heller ikke at holde Møder, før Sædetiden er forbi. Man hører ikke til nogen synderlig Bevægelse i denne Del af Landet. Om det kan lykkes Berg og Hørup at rejse en saadan, ved jeg ikke, men jeg tror ikke, det vil faa saa overmaade meget at betyde. Imidlertid, det ser jo ikke ud til, at Ministeriet tænker paa at gaa af, og saa øjner jeg rigtignok ingen nær Udvej af Uføret. Hvad mon Plougs Berserkergang i Anledning af Højskolemødet betyder? Thi det er dog aabenbar, at det er mere end et simpelt Udbrud af Uvillie over Grundtvigs Højskoletanker. Er det en Proklamation af en formentlig vundet Sejr, der vil sige saa meget som: „Nu er det os (Landstinget), der regjerer, og nu skal Alt, hvad der ikke følger vor Fane, kues, ikke blot saaledes, at deres Tanker ingen Fremgang skal vinde, men ogsaa saaledes, at vi ikke engang vil taale, at de taler om det, der ligger dem paa Sinde. Hvad der ikke vil lystre skal knebles!“ Eller er det maaske netop Harme over, at Sejren ved Godsejrerministeriets Hjælp ikke blev vundet fuldstændig, saaledes at det Hele gik i Kvag. Aner Ploug maaske, at et moderat Venstre i Folkethinget, sammen med den Del af Højre, der er fornuftig nok til at indse, at det stive Højrestandpunkt maa forlades, og Venstres Tanker imødekommes, og i Forbund med et kraftigt Landstingsmindretal vil tage Magten ud af Landstingets Højres Haand? Er det en indeklemt Vrede over, at han ikke efter Ønske og Hjertens Lyst kan komme til at udøse sin Galde over Venstre, der nu giver sig Luft imod det fredelige Vennemøde i Tivoli?

Jeg har endnu ikke faaet Holsteins Piece. Har Du nogle af dem, saa send mig en ved Lejlighed. Det er dog sørgelig at se en Mand som P. Bojsen som Formand for Grundlovsværneforeningen hylde Morgenbladet og dets Grovheder paa en saa anerkjendende Maade.

Din hengivne

N. J. Termansen.

Anders Tange til Høgsbro.

Gjestelev, 23. April 1878.

Kære Høgsbro! . . . Det er heldigt, hvis De kunde faa Leilighed til at holde Vælgermøder sidst i Juni. Vælgerne vilde synes godt derom, men iøvrigt har de jo vænnet sig til, at De kommer først om Efteraaret, og dem af dem, som jeg har talt med, har ikke fundet noget forunderligt i, at De ikke kunde komme før. Men under disse vanskelige Forhold vilde det jo have sin Betydning, at De kunde faa Leilighed til at udtale Dem om Situationen saasnart som muligt. At Ministeriet kan tage Anledning til at blive paa Grund af de Udtraadtes Holdning er jo noget, som ikke kommer uventet. Det vil vanskeliggøre vor Stil-

ling uden at gøre den uholdbar. Jeg har forberedt mine Vælgere paa, at sligt var muligt, men udtalte tillige, at jeg ikke skulde fortryde paa, at jeg havde stemt for Finansloven, selv om denne Mulighed indtraadte. Men indtræder den, vil det jo være en ordenlig Revselse for de Nationalliberale, fordi de dengang, de var Ministre, benyttede sig af Kongens Person som Skjold for dem imod Folketinget. Og jeg kan ikke tro andet, end at de da til Efteraaret paa en eller anden Maade maa træde i aaben Opposition til Regjeringen. Det er en dristig Udtalelse, der er kommen fra Grundlovsværneforeningens Bestyrelse. Jens Lund og M. Nielsen er saa fanatiske, at de kunne gaa i Spænd med Eventyrene til det allerværste. Men jeg ser dog ikke rettere, end at Mindretallet holder sig Veien aaben til at komme tilbage til os igjen. Jeg kan ikke tro Andet, end at Folkets store Flertal især i Jylland og Fyn maa kunne faa Øinene op for, at de Uforsonliges Politik er Humbug. En Del kan maaske for en kort Tid lade sig forvilde af Fraserne og Højtideligheden og Frækheden, hvormed Paastandene fremsættes, men at de kan leve derpaa ret længe, det er umuligt. . . .

Hvad Tilbagegangen i Folketidendes Abonnentantal angaar, da anser jeg ogsaa dette for forbigaaende, og jeg er vis paa, at de trykkende Tider har havt en betydelig Indflydelse derpaa. Jeg mærker det jo allevegne, at Folk er nødte til at indskrænke sig — men det forandrer sig nok, hvis vi faar en god Høst til Sommer. Men iøvrigt kunde det da paa ingen Maade gaa an at opgive Folketidende, før der gjennem en Appel til Folket fra alle dens Venner blandt Rigsdagsmændene var gjort en Kraftanstrængelse for dens Opretholdelse, og jeg tvivler ikke om, at sligt vilde mærkes.

Men hvad vil det sige, at Alberti har „ladet“ skrive et Indlæg i Deres Sag med Ministeriet? Er han da Forræder eller noget derhen efter? Man vil sagtens komme til at opleve mange mærkelige Ting, som vil bringe os til Forundring over, at vi har kunnet gaa sammen i Parti med disse Folk saalænge. . . .

Deres forbundne

Anders Tange.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 7. Maj 1878.

Kære Høgsbro. Jeg tænker, at De har læst mit brev til B. Christensen igaar — det indeholder jo forresten intet nyt. Jeg kan just ikke se den politiske stilling saa mørk som De. Vor politik har jo fortrinsvis sat sig til formaal at splitte høre, og dette maa jo have nogen tid til at udvikle sig, men det kommer nok. Højre gaar ikke til de ny valg paa nærværende grundlag, og det er end ingen skade til, om indtrykket af stemningen i landet bliver noget mere radikal, end den har vist sig i april maaned. De fynske vælgermøder hidtil have snarere virket til at berolige højre. Vi maatte jo være forberedt paa en radikal stemning i sommer, og det kan ikke være uventet, at den nu begynder at vise

sig. Folkets avis — Dinesen har jo altid været upaalidelig, Bille misbilligede i høj grad den artikkel og ligeledes lejrsmødet ved København som myntet mod England. Randers—Grenaabanen lod han derimod at ville undskylde med, at det ikke er den samme orden, som vi havde nægtet samtykke til. De nationalliberale holder utvivlsomt fast ved tanken om at løse striden i forening med os. Som et vidnesbyrd i den retning kan maaske anføres, at Monrad ved en frokost paa Marienborg, hvor jeg forresten ikke var tilstede, udbragte en skaal for de 3 folkethingsmænd, der havde været tilstede ved guldbrylluppet, Hall, Bille og jeg, med ønsket om, at det maatte lykkes os at bringe sagerne i orden o. s. v. De maa dog ikke faa det indtryk, at jeg lader mig bestikke af sligt — jeg er for tiden fjærnere end nogensinde fra ministerkandidatur og sligt. Jeg befinder mig som sædvanlig om foråret meget ilde, og min doktor paalægger mig indtrængende ikke at gøre politiske rejser for tiden. Desværre har jeg jo lovet at komme til Stubbekøbing den 15., ved ikke, hvordan jeg skal magte det, kan dog maaske køre dertil i min egen vogn.

Hvad Holsteins udtalelser angaar, saa var de jo efter samtalen med os — kun forekommer det mig, at vi ikke skulde pointere noget ønske om *sammenslutning* med de Bergske, men kun beredvillighed til *samarbejde* efter aftale. Vi maa til vinter naturligvis ikke gaa af vejen for et nyt provisorium, men vore udtalelser bør næppe kunne opfattes saadan, som vi vilde fremkalde det. Efter at vi er blevne fri for de konstitutionelle punkter, kan vi derimod behandle bevillingerne, som vi vil, og det maa Estrup forud vide.

Som sagt, jeg tror ikke, at vi skal lade os allarmere for meget, men tage sagen med ro — vi var jo enige om at afvente Juni maaned, og da maa der kunne foreligge en bestemt position eller aftale med de nationalliberale.

Venligst hilsen.

Deres hengivne

Frede Bojsen.

Jeg spurgte Monrad, om vi kunde vente et nyt politisk brev fra ham, hvortil han sagde nej.

J. L. Holstein-Ledreborg til Høgsbro.

Ledreborg, 7. Maj 1878.

Kjære Herr Høgsbro! . . . Modet har jeg ikke tabt; ikke fordi jeg finder Stillingen lystelig, men fordi det ikke kan nytte noget. Vi maa møde allevegne og virke mere, end vi gjør. Paa Touren til Fyn og Jylland skal jeg tale med nogle af vore Venner, om de kan komme herover. Den Passivitet slaar os ihjel. Bojsen maa ogsaa ud af Fjærene; det er *absolut* nødvendigt. Nu er der Møde i Ribe i næste Uge. Der kunde Berntsens gjøre Underværker; Folk sværmer for ham derovre. . . . Blot nu Krabbe vil træde nogenlunde resolut op i Kallund-

borg; det har uhyre meget at sige; men jeg tror, han ballancerer, og det gjør Skade. . . .

Dinesens Udtalelser i Beks Kro har jeg ikke selv hørt; men han er upaalidelig; derimod synes jeg, at Dagbladets Artikel om „Spliden“ idag er gunstig imellem Linierne; navnlig Slutningen. Jeg er forresten forberedt paa det Værste. Bliver Estrup, maa vi træde resolut op; byde en knap Finanslov og ikke gjøre en eneste Indrømmelse. Ellers er vi om en Hals. Vi kan, naar vi gjør det, holde vor Stilling, og mere end det. Sammenslutningen kommer da af sig selv under en eller anden Form. Optage Berg til Efteraaret tror jeg paa ingen Maade, vi kan; men en kraftig Holdning af os næste Session *igjennem* gjør det umuligt for ham at føre sin Plan igjennem. Kan vi ikke faa Estrup væk, maa vi sørge for, at det bliver det f. V. og ikke de Udtraadte, der fører Kampen an imod ham. Gjør vi det, er jeg fuldkommen rolig for vor Sag, men Mellemtiden er drøj. I Sommer har det ikke stor Nød, thi Bergs Mangel paa Midler holder Folk ikke af, og naar vi hævden Enigheden imod ham, der vil Spliden, faar vi mange over paa vor Side af de Vaklende; men jeg gjentager det: vi maa røre os. —

Forresten bør vi vistnok endnu bestandig tale saaledes, at vi ikke støder Højre fra os eller giver dem et Paaskud til at knibe fra os, eller Estrup et Paaskud til at blive siddende. . . .

Deres hengivne

J. L. Holstein-L.

Høgsbro til Bj. Bjørnson.

12. Maj 1878.

Kjære Bjørnson. Da Bojsen læste dit Brev til mig, sagde han, at han vilde svare dig, og dette gjorde han, saa at jeg saameget lettere kunde opsætte mit Svar. Jeg vilde gjerne først se, om Stillingen ikke skulde blive lidt klarere; men det er ikke sket, snarere det modsatte. Vort offentlige Liv er for Tiden i højeste Grad uhyggeligt og forplumret; men jeg haaber tillige, der er en Gjæring, hvoraf noget godt efterhaanden vil klare sig. Du bebrejder os, at vi har ofret Berg; men han har ikke fortjent andet. Den Maade, hvorpaa han mer og mer fører Kampen, og de Mænd, han samler om sig, gjorde en Skilsmisse uundgaaelig, ja i højeste Grad paatrængende. Det vil tage Tid, inden Folk i Almindelighed lærer ham at kjende, og denne Tids Pinagtighed maa vi finde os i. Paa den anden Side staar Grundlov-Bryderne, og de, der halvt eller helt følger dem, og de glæder sig i Forening over os, deres Modstandere, som indbyrdes strides og glemmer Kampen mod dem. De tror, at Spliden er deres Værk, og føler sig sikrere og dristigere end nogensinde. Men naar Venstre først har gennemgaaet denne Skjærsild, naar alt, hvad der er tilbage af J. A. Hansensk, er udskilt, vil der vel komme en bedre Tid for det og for Landet, især hvis det maatte lykkes England at knække det russiske Despoti, der forgudes af vort lille Hof og af dem, der holder af at bade sig i dets Glans.

Men det er ikke uden Bekymring, at jeg har set dig vælge netop et saadant Aar til din Rejse hertil. Du veed, at jeg har ment, at den politiske Kamp ikke vilde hindre din Foredrags-Virksomhed blandt os; men det var, saa længe Venstrefolket var enigt. Nu, da det indbyrdes opriver hinanden, vil en Sammenslutning om dine Foredrag falde ulige vanskeligere. Hertil kommer, at hele Landet lider under de sidste Aars daarlige Høst og den almindelige Pengeknaphed og Forretningsløshed. August er desuden en Høstmaaned, og i den er det saa godt som umuligt for Landmændene at forlade deres Arbejde; men deres Nærværelse burde du ikke savne; ti blandt dem har du dine bedste Venner. Det kan jo heller ikke undgaas, at dine i Foraaret offentliggjorte Udtalelser om kirkelige Tros lærdomme vil gjøre mange mindre virksomme for at faa dig at høre. Jeg frygter derfor, at Garantierne vil det falde vanskeligt at tilvejebringe, og selv Indbydelserne maa du fra mange ikke kunne vente, inden du har begyndt dine Foredrag, og Rygterne derom kommer ud. Men vil du ikke desmindre fastholde din Beslutning, saa gjør i al Fald ikke Regning paa August Maaned (Lærere kan du da faa i Tale, men ikke Bønder) og lad os saa faa Tilladelse til at meddele *offenlig*, at du vil komme, hvorhen du vil tage, hvad du vil tale om, og under hvilke Betingelser. Saa vækkes den Interesse, der kan, og saa kan Sagen bedre forberedes paa de enkelte Steder. Dette er i al Fald min Mening. Jeg gjorde Forsøg paa at faa talt herom med flere Folketingsmænd, inden vi skiltes, men Sindene var for optagne af den indre Venstre-Krig og af det uvisse i den hele Stilling; man ventede, at saa meget kunde forandre sig inden Juli, at man ikke da med Nytte kunde forhandle derom.

Du spørger mig, om jeg vil „tage imod nogle ganske korte smaa biter, tilsammen næppe to spalter, men slagord“. Det skulde være mærkeligt, om jeg ikke vilde tage, hvad du sætter dit Navn under; men betænk, om det er rigtigt at gjøre det netop nu, naar du om kort Tid agter dig hertil. Lad hellere de religiøse Spørgsmaal ligge, til Folk har lært dig personlig at kjende; ti det er jo Strids-Spørgsmaal, der adsplitter, og forud for din Rejse hertil maatte helst gaa noget, der kunde samle, saadant som f. E. Stykket om Vis-Knut.

Lev vel.

Din hengivne

Sofus Høgsbro.

Anders Tange til Høgsbro.

Gjestelev, 12. Maj 1878.

Kjære Høgsbro. Holstein følte Folk sig særdeles tiltalt af begge Steder. Hørup er alle rimelige Folk enige om er et Skarn og Spetakelmager. Bergs Hensynsløshed og Heftighed stødte dem, og Jens Busk syntes man personlig godt om, men forundrede sig over, at han kunde være i det Selskab. B. Christensen fik kraftige Hurraraab i Ullerslev baade for sin Fortid og sin Nutid, og det fik han ogsaa i Middelfart,

men jeg hørte en Del tale om, at det kom an paa, om han ikke snart var for gammel. Kan han ikke blive valgt, er det derfor og ikke for hans Politiks Skyld, det er jeg vis paa, og det kan jo nok være, at de Radikale vil benytte det underhaanden. Hans Foredrag var godt fra først af, men i Slutningen ikke fri for at være lidt langtrukken og fuld af Gjentagelser. Af hvad Holstein fortæller, og af Folketidende hører jeg, at Stemningen paa Sjælland heller ikke er saa gal, som det lod efter de bergske Blade. Det er forfærdelig, hvor Berg er lidenskabelig. Han hilste slet ikke paa mig. Kl. Berntsen lod det til at være lidt bedre med i Begyndelsen, men det rev helt ud, da Berntsen tog ham under Behandling efter det andet Foredrag, han holdt ved Ullerslevmødet, men Berg gav Anledningen, thi han angreb os saa voldsomt, at Stemmen formelig slog over i en Piben og udslyngede sprudlende af Lidenskabelighed og Raseri en Række af de voldsomste Beskyldninger mod det f. Venstre (De og Folketidende fik da deres Part). Da Berntsen nu fik Ordet umiddelbart efter ham og lod ham vide, at hans Domme over os vare os fuldstændig ligegyldige, thi det var vore Vælgere og ikke ham, der var vore Dommere, og dem skulde vi nok selv klare os med, selv om vi ikke kunde sætte et saa højtideligt Ansigt op eller bruge saa mange Fraser som Hr. Berg, saa kan De nok forstaa, der blev ikke meget tilbage af Ven-skabet. Ved Middelfartsmødet talte Berg efter Berntsen og fordreiede hans Udtalelser fra Ende til anden paa den mest uforskammede Maade.

J. Busk vilde ikke til Middelfart; thi han vilde ikke modarbejde B. Christensen. Han erklærede tillige til mig, at han vidste ikke af, at Ullerslev laa i min Valgkreds; thi det lod til, at havde han vidst det, var han heller ikke kommen der. Berntsen har han sagt til, at i hans Kreds kommer han ikke. Under mit Foredrag i Ullerslev sad Berg hele Tiden og støbte Kugler til ham; men han benyttede ikke mange af dem.

De skriver at Ministeriet ikke gaar af, og at det har begyndt paa flere gale Streger. Det første kommer ikke mig saa uventet, thi jeg hørte før Finanslovens Vedtagelse, at Ministeriet muligvis kunde benytte Krigsudsigterne til at blive.

Deres forb.

A. Tange.

Høgsbro til C. Krabbe.

12. Maj 1878.

Kjære Hr. Krabbe. Da jeg ikke ved, om De derovre i Grenaa hører noget om Stemningerne her, og det dog maaske kunde interessere Dem, tillader jeg mig at sende Dem medfølgende Breve fra Bojsen og Holstein, som jeg vil bede Dem sende mig tilbage, naar De har læst dem, og om mulig føje Deres Bemærkninger til, ti baade offentlig og privat maa jeg ofte udtale mig om Stillingen, og jeg vilde gjerne

gjøre det i saa megen Overensstemmelse som mulig med Deres Anskuelser.

Winther og Juel antager det for afgjort, at Ministeriet bliver til Efteraaret, og ønsker, saavidt jeg kan forstaa dem, at f. E. Venstre skulde gaa ind paa at forhandle med det fræmfor med de national-liberale. Juel vilde endog med Sikkerhed vide, at Ministeriet ifjor i Lejrtiden skulde have tænkt paa at faa Dem udnævnt til Amtmand i Viborg, for saaledes at habilitere Dem til at træde ind i Ministeriet istedet for Skeel, men Rosenkranz skulde have faaet Nys derom og gaaet til Kongen, som saa lovede ham, at han skulde blive i Embedet. Der skulde endog være truffet en foreløbig Aftale med Dem derom. Jeg tillod mig at tvivle om Rigtigheden heraf; men Juel vilde vide det fra „en paalidelig Kilde“. Winther lod dog heller ikke til at fæste Lid dertil.

Efter den Maade, hvorpaa Nationalliberale i deres Blade stiller sig baade til os og til Ministeriet, ej at tale om Dinesen og N. Andersen, der ligefræm forraader os, kan jeg ikke se rettere, end at vi bør vogte os for ny Forhandlinger med dem, uden at de idetmindste lover os at lade deres Blade træde op imod Ministeriet og unnlade at angribe os. Det staar for mig, som de vil have os til at bryde baade med Berg og med Estrup i det Haab, at de da efterhaanden kan drage os over til sig, medens de vil holde sig Tilbage toget til Estrup og hans Venner aabent. Jeg frygter i det hele, at Bojsen har for god Tro til dem.

Vi maa vist nærmest stole paa os selv; men det tror jeg ogsaa, vi trygt kan for Valgenes Skyld. Selv her i Sjælland er Stemningen os ingenlunde saa ugunstig, som den synes paa Overfladen.

De skulde da ikke have Tid og Lyst til at skrive et Par Stykker i „Folkt.“ om Proceskommissionens Forslag? Jeg skulde gjerne have den behandlet i denne Sommer og kan selvfølgelig ikke ønske det gjort af nogen hellere end af Dem.

Med venligst Hilsen til Dem og Deres.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

C. Krabbe til Høgsbro.

Grenaa, 15. Juni 1878.

Kjære Hr. Høgsbro. Deres Brev af 12. f. M. har jeg ganske rigtig modtaget. Naar jeg ikke har besvaret det hidtil, saa er Grunden dertil, rent ud sagt, ikke nogen anden end den, at jeg paa Grund af Byggeri og Forretninger har opsat, hvad der kunde opsættes. Det er ikke meget smukt af mig at sige, at jeg kunde opsætte at svare Dem; men da det nu en Gang er Sandheden, gjør jeg bedst i at sige den. — Begge de medsendte Breve følge hermed tilbage. Holsteins Ytringer i Brevet, sammenholdt med, hvad der er refereret om hans offentlige Udtalelser (jeg tror i Leire), gjøre mig hans Mening dunkel; men det kommer maaske af, at jeg aldrig har været bekendt med det egentlige Ind-

hold af hans Planer i sidste Samling. Maaske er han heller ikke bleven nøjagtig refereret i Leire, eller hvor det var. A propos om Referater, da har Jyllandsposten og Berl. Tid.'s fælles Referent fortalt meget urigtige Ting om mig fra Samsø, hvorfra intet andet Blad — saavidt jeg har set — har havt Referater. Kalundborg var derimod rigtig nok i Berl. Tid. Jeg har naturligtvis ikke sagt, at Splittelsen ikke vilde være opstaaet, ifald jeg havde havt med Sagerne at gjøre; til at sige noget saadant er jeg for lidt Vigtigmager. Derimod har jeg nok sagt, naar man vilde drive mig til at tage Del i Striden om, hvad der er passeret: bliv mig fra Livet dermed; der er jo ingen berettiget til at sige, at det vilde være passeret netop saaledes, ifald jeg havde deltaget deri. Hvad Fremtiden angaar, udtalte jeg mig uforbeholdt. — Bojsens Grunde til at afslaa Sparekassekommissionen kjender jeg ikke. Er Grunden den, at han overhovedet ikke vil tage Sæde i en Kommission under et Ministerium af Modstandere, forekommer Vægringen mig ikke tilstrækkelig begrundet.

At Ministeriet forbliver, er mig — som De ved — ingen Overraskelse. Derimod var det mig noget i Sandhed overraskende, som De fortæller mig, at Juel har sagt Dem om Ministeriets Hensigter med Hensyn til mig; ligesom jeg næppe behøver at sige Dem, at der ikke for mig ligger det mindste Fnug af faktisk til Grund derfor, saaledes vil De vistnok være enig med mig i at antage, at Ministeriet er, hvad mig angaar, altfor tilfreds med at vide mig i Grenaa, til at det skulde føle mindste Tilskyndelse til at bringe mig nogetsomhelst andet Sted hen. Lev vel.

Deres hengivne

Christopher Krabbe.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 24. Juni 1878.

Kære Høgsbro. „Fædrelandet“ ser jeg aldrig og ved ikke, hvor det findes — vil De derfor ikke sende mig det. Jeg er tilbøjelig til at tro, at man ikke skal være saa overbærende med de slyngler — en række mulkter er det eneste, der kan tæmme dem, og jeg nægter ikke, at naar De særlig er genstand for deslige angreb, saa hidrører det fra, at De hidtil ikke har sagsøgt for injurier. Jeg tror, at det vil hjælpe, naar De gør det engang, og Leth kan jo sagtens føre Deres sag.

Min mening om de nationalliberale er, at de er nogen nathuer.

Deres hengivne

Frede Bojsen.

Høgsbro til S. A. Hedlund.

København, 4. August 1878.

Kjære Hedlund! Holm tager med Fornøjelse imod dit Tilbud og skal snart sende dig et Brev. Naar han har skrevet nogle, vilde det

maaske være bedst, om han tog til Gøteborg for personlig at tale med dig og høre, hvilke Ønsker du har med Hensyn til Fortsættelsen, og dertil er han meget villig, især da han længe har ønsket at lære de svenske Forhold at kjende lige saa nøje, som han allerede kjender de norske.

Ogsaa mig har dit Tilbud glædet meget, fordi jeg er overbevist om, at du vil blive tilfreds med Holm, og fordi jeg anser det for en Sag af politisk Betydning, at I lærer at kjende hinanden og kommer til at virke sammen for de nordiske Folks Udvikling, som ligger dig og ogsaa ham saa meget paa Hjærte. Han er en ung (30 Aar gl.), ædel og mere end almindelig begavet Mand, som efter al Sandsynlighed har en smuk Fræmtid for sig, saa al den Vejledning, du vilde give ham, vistnok vil bære god Frugt.

I over et Aar har jeg villet skrive dig til for at takke dig for det smukke og sande Stykke, du skrev om J. A. Hansen, og som jeg med Begjærighed optog i mit Blad, da jeg dermed blev befriet for den for mig under vore smaa Forhold vanskelige og pinlige Opgave selv at skulle skrive noget. Aldrig har jeg saa meget forstaaet Betydningen af det velvillige Tilbud om at ville række os en hjælpende Haand, naar vi ønskede det. Grunden til, at jeg ikke har skrevet, maa mest søges i de sørgelige politiske Forhold, hvorunder vi har levet i al denne Tid, og hvori jeg ikke kunde finde noget Holdepunkt for en tilfredsstillende Meddelelse.

Du var saa god ifjor at indbyde mig til at mødes med Bjørnson i Gøteborg. Ak! Intet kunde være mig kjærere. Bjørnson havde ogsaa indbudt mig til sig, og af Bladene har jeg set, at du var hos ham forrige Sommer. Havde jeg blot kunnet være sammen med eder! Men, jeg er bundet ved „Dansk Folketidende“ og Statsrevisionen og har ikke kunnet rive mig løs saa længe. Sagtner Striden noget, bliver det maaske lettere; men hidtil er den jo snarest vokset Aar for Aar. I Aar maa den jo endog føres til to Sider, og der er ikke Udsigt til, at det vil blive bedre for det første; ti Bergs voldsomme Herskelyst og Hørups nedbrydende, ætsende Natur vil gjøre et fræmtidigt Samarbejde saa godt som umuligt. Det synes, som denne Strid indenfor Venstre har givet Højre nyt Mod og særlig har styrket Regjeringen i sin Lyst til at blive, skjønt det er sikkert, at Folketingets Højre i Foraaret afgjort ønskede, at Ministeriet vilde gaa af, saa at der kunde komme et Koalitionsministerium af 3 fra hver Side, og det synes mig ogsaa at være den eneste Udvej til fredeligere Forhold og til en heldig Udvikling af den fleraarige, trøstesløse indbyrdes Strid. Kongen er desværre ude af Stand til at skjønde om Sagens Stilling. Han anser Ministeriet for det bedste, han nogensinde har haft, og tror Estrup og Berg, naar de forsikrer, at nu har Ministeriet bøjet Folketinget, skjønt Sagen er, at det er fjendtligere mod det end nogensinde og vel ogsaa vil komme til at vise det, om end ikke i Finanslovnægtelser, som vil falde magtesløse til Jorden og kun ydmyge den, der fremkalder dem. Iøvrigt

begynder Misbilligelsen af de Berg—Hørupske Angreb at blive mere og mere almindelig blandt Befolkningen, hvor meget end vort „Morgenblad“ søger at skjule det. Det eneste, der støtter dem, er den umiddelbare Harme over, at et grundlovsbrydende Ministerium kan blive siddende. Man betænker ikke, at naar man ikke vil gaa til Rigsretten, fordi man ved, at den ikke vil dømme det, og heller ikke vil sætte Magt imod Magt, saa er der intet andet Middel end sejt Udholdenhed i Kampen mod det; men, efterhaanden som Omstændighederne og Begivenhederne klarer dette, vil Folkestemningen komme mer og mer paa vor Side, og saa har vi idetmindste opnaaet det, at vi er bleven fri for en Del af de Partifæller, der i sin Tid var J. A. Hansens Støtter og endnu saa vidt mulig vil undskyldte og dække hans Brøde. Vi tør derfor maaske haabe, at selv den nuværende Strid vil blive til Gavn for Folkets Sag.

Hjærtelige Hilsener fra os nuværende Medlemmer af „det forenede Venstre“.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

K. Højmark til Høgsbro.

Stavtrup, 21. August 1878.

Kjære Høgsbro. . . . Jeg har haft Lejlighed til at tale et Par Gange med Nørregaard om „Højskolen i Sorø“. Her maa jeg nu allerførst indskyde den Bemærkning, at jeg fuldstændig slutter mig til den Opfattelse, der kort efter Mødet i Kbhn. blev fremsat i „Dansk Folketidende“. Endskjønt Nørregaard og jeg saaledes ogsaa der staa paa et helt forskelligt Stade, fortalte han mig dog, hvad han agtede at gjøre. Han er bestemt imod Planen om den paatænkte Udvidelse af Højskolen i Askov, og efter dette, der hidtil er kommen offentlig frem, kan jeg ikke se rettere, end at det hele indskrænker sig til at sætte en ny Etage paa, og det er ikke dette, der skal gøres. Vil Schrøder gjøre noget, da skal han ikke nøjes med at give en noget udvidet Undervisning, men da skal det være noget virkeligt, Højskolen fuldt ud, om end med et begrændset Antal Elever; der kan, foreløbig, slaes af paa Elevantallet m. v. men paa Formaalet og paa Undervisningen eller det Maal, der skal naaes, derpaa kan, synes jeg, intet slaes af.

De veed maaske, at Pastor Brandt for en Tid siden var i „Testrup“ og medbragte en Hilsen og et Bud fra — Fischer. Ved Gildet hos Martensen, da Biskoppen i Viborg blev ordineret, henvendte Fischer sig til Brandt og gav sig i Samtale med ham om Højskolen i Sorø. Hans Udtalelser gik da ud paa, at han i Hovedsagen kunde slutte sig til Nørregaards Plan, om der end i Enkelthederne var det, han ønskede anderledes, og da navnlig Beliggenheden; thi efter hans Mening burde Skolen være i Kbhn., hvor det er lettest at faa Lærerkraefterne m. v. Han bad Brandt, dersom han traf Nørregaard, da at sige ham dette. N. rejser til Kbhn i næste Maaned og vil da til Fischer om Sagen; han

vil, sagde han, bede Fischer nøjes med at gjøre det, han kan, og derfor ikke komme til Rigsdagen med Sagen; thi der troede N. det vilde være umuligt for F. at faa Planen gennemført; men derimod vilde han bede F. stille Forslag paa Finansloven om en Bevilling til at faa en Kommission nedsat i den Anledning. Dersom F. gaar ind derpaa, vil N. yderligere forhandle med Steenstrup om, hvem der skal være Medlemmer af Kommissionen og saa faa Løfte af Fischer om at følge N.s Liste, naar Kommissionen skal udnævnes. Da jeg antager, at N. ogsaa vil tale med Dem om denne Sag, har jeg tænkt, at det maaske kunde interessere Dem at vide, hvad der, i alle Fald for Øjeblikket, er Nørregaards Plan.

Forøvrigt siger man, at Planen om Højskolen ikke oprindelig er N.s, men Otto Møllers, hvad der efter min Mening ikke er saa usandsynligt, da det, saavidt jeg kan se, O. Møller i sin Bog udvikler om Højskolen er i en paafaldende Grad af samme Tankesæt som N.s. Otto Møllers Bog skal især have til Formaal at vinde Ploug og Meningsfæller for Sagen.

Den Maade, N. har taget fat paa Sagen paa og hele hans Optræden overfor dem, der har et andet Syn, siger mig imidlertid, at han ikke er Manden, der skal sætte Sagen i Værk. Det er dog bedrøveligt, at O. M. ikke kan skrive et eneste Ord uden at udøse sin Galde over Venstre. Har De lagt Mærke til, hvorledes han — med Mødet i Aarhus for Øje, hvor P. Bojsen talte mod N. — skriver om, at den onde Aand allerede har rejst sig mod Sagen; dette er virkelig drøjt. Det har forundret mig, at han ikke med et Ord gjør Forsøg paa at imødegaa det, der er kommen frem, om det farlige ved at bringe Skolen i et Afhængighedsforhold til Staten; thi det kan dog ikke kaldes et Bevis, at vi kan slaa os til Ro, naar den *rette* Regjering tager fat paa Sagen. Jeg længes efter at se „Dansk Folketidende“s Anmeldelse af Bogen.

K. Højmark.

Bj. Bjørnson til Høgsbro.

September 1878.

Kære Høgsbro! Jeg tænkte at trykke vedlagte i et norsk blad; men netop de blade, jeg da kunde vælge, havde ikke optaget Rørdams „frygtelige“ artikler, og de andre, som havde optaget dem, nyttede det mig ikke at bede om rum. Jeg blev først opmærksom herpaa (paa at artiklen vilde blive uforstaaelig for dem, som ikke havde læst R., da korrekturen gaves mig). Derfor sender jeg dette direkte til dig og trykker det ikke her.

Gehejmeraad Krieger var her en dags tid hos mig. Nej, — stillingen er blet fortvilet. I har, saa vidt jeg kan skønne, tabt fullstændig. At vælgerne bærer hovedskyllen, skønner naturligvis jeg (som Krieger ogsaa skønner det). Men det nytter i hvært fall ikke at stanse

ved hværandres fejl. Kampen maa fortsættes, om ogsaa uden sejer. Der staar mere paa spil æn eders eget.

Ja, Gud give eder mod og taalmod.

Din tro væn

Bjørnson.

P. Bojsen til Høgsbro.

Gjedved, 13. September 1878.

Kære Høgsbro. . . . Mødet i Aarhus den 18de tegner til at blive meget stormende. Der er dog ingen tvivl om, at Berg var kommen i mindretal, hvis Jørgen Pedersen i sin forunderlige blindhed ikke havde afholdt Fynboerne fra at møde; men han bliver ved sit. — Han har sikkert derved paataget sig et stort ansvar — følgen bliver nu, at Berg bemægtiger sig saavel kassebeholdningen som hele organisationen. — Hans forslag — som mærkelig nok fremkommer under Chr. Schnaks mærke og navn, gaar ud paa at faa ethvert stænk af moderation kastet ud af foreningen. — Hvad jeg her skriver, beder jeg Dem om maa betragtes som en *fortrolig* meddelelse kun imellem os. — Det er min agt til Bergs forslag at stille en motiveret dagsorden omtrent saalydende:

„Idet Forsamlingen udtaler som sin Opfordring til alle venstre sindede Rigsdagsmænd, at de — afset fra, om de for Øjeblikket ere adskilte i to eller flere Grupper — dog ville enes om at bekjæmpe ethvert Ministerium, der tilsidesætter Grundloven, og i Haabet om, at denne Kamp, ledet med Sejghed og Udholdenhed, maa føre til Sejr for de folkelige Grundsætninger, paa hvilke vor Forening er bygget, og navnlig til, at intet Ministerium dannes, som ikke nyder Tillid hos Vælgerbefolkningens store Flertal, gaar man over til næste Sag paa Dagsordenen.“ —

Hvis denne dagsorden vedtages, falder Bergs mistillidsvotum bort; jeg tror, det er rigtigst at tvinge de Bergske folk til at stemme imod dagsordenen — men betingelsen er, at Berg intet faar at vide om denne dagsorden, da han ellers forpurrer dens fremkomst. — Jeg har derfor ikke talt med et menneske derom; det er min agt at gøre vedtagelsen af denne dagsorden til kabinetsspørgsmaal for min vedbliven i bestyrelsen. — Jeg tør ikke tilraade de moderate kredsformænd at gaa ud af foreningen; dette vil jo kun føre til, at Berg (som bliver formand i den ny forening) ogsaa bemægtiger sig disse kredse — desuden ere kredsformændene jo ikke kompetente til at melde kredsene ud — derimod vil jeg opfordre disse kredse til, at vi indbyrdes skal danne et passivt parti — mulig forholdene kunde i tiden blive ganske anderledes. — Grunden til, at jeg skriver dette til Dem, er, at jeg gerne vilde høre, hvad De mener om denne sag — i disse tider er jo gode raad dyre. — Saavidt jeg kan skønne, vil Berg have neppe $\frac{2}{3}$ af forsamlingen, og han faar kun denne overvægt ved hjælp af de sjællandske kredse. . . .

Deres hengivne

P. Bojsen.

Høgsbro til Bj. Bjørnson.

20. September 1878.

Kjære Bjørnson. Du maa ikke blive vred, fordi vi efter megen Overvejelse udelod de 4 Linier om det jublende Smaadjævle-Kor, som oversvævede Gruppen. Det er vor Overbevisning, at det maleriske heri ikke vilde veje op imod den Skade, det vilde gjøre Indtrykket af det øvrige Stykke. Rørdammerne vilde deri finde et stærkt Vaaben til at ophidse Stemningen imod dig hos mange, paa hvem det Stykke dog ellers kunde gjøre Indtryk, og det forekom os ikke, at der var nogen Nødvendighed for at tage det med.

Det vilde meget interessere mig, om jeg kunde lære din Mening at kjende om Følgerne af de Tvivl, du har begyndt at kaste ind i mange alvorlige Kristnes Sind; ti det har altid staaet for mig som saare betænkeligt at rokke ved Folks Tro, naar man ikke kunde give dem nogen bedre i Steden; men nu har det idetmindste været min Erfaring, at jeg ikke har truffet ædlere, renere, fornemmere Karakterer, i al Fald hos den større Mængde, end blandt dem, der har tilegnet sig den grundtvigske Livsanskuelse. Saa vist som du altsaa arbejder for at udvikle saadanne Karakterer, og derom vidner alle dine Skrifter, synes du mig at komme i Modsigelse med dig selv; ti hverken Rationalismen eller Panteismen kan tilfredsstille den Trang, der findes hos den alvorlige Almuesmand, — i al Fald efter mit Kjendskab til ham.

Ja, Stillingen kan være fortvivlet nok; men „Hovedskylden“ ligger hos Rigsretten (Højesteret og ligesaa mange Medlemmer af Landstinget, altsaa netop Kriegers Meningsfæller), som ikke vil skaffe den Agtelse for Grundloven, som den er sat til at sørge for. Derved tvinges vi til, — indtil en vis Grad — at bøje os for Magten. Men intet skal faa os til at godkjende dens Grundlovsbrud. Vi er rede til at fortsætte Kampen, og vi anser den heller ikke for haabløs, naar vi holder ud. Berg bygger paa Vold og paa Løgn, og det hævnner sig.

Bliv altsaa ved at skjænke os din Deltagelse! Vi haaber at skulle fortjene den.

Din hengivne

Sofus Høgsbro.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 25. September 1878.

Kære Høgsbro. . . . Ja, den politiske stilling er jo i høj grad pinagtig, og det er ikke let at lægge nogen felttogsplan. Dog mener jeg, at vor politik med hensyn til finansloven maa være den samme som i fjor, ikke forsætlig at fremkalde et brud, hvad de radikale vistnok heller ikke vil. Derimod vil stillingen blive meget værre med hensyn til andre love, og vore venner vilde vist være meget lidt tilbøjelige til at fremkalde en opløsning af thinget, som vist baade højre og de radikale ønsker. Jeg ser ikke rettere, end at vi maa holde ud i kraft af

inertiens lov ved negativ modstand under selve forhandlingerne — men ad den vej kan vi jo møde mange vanskeligheder.

Hvad mener De om en moderat adresse? Jeg havde tænkt mig, at Termansen skulde indbringe en saadan, men kommer han ind i landstinget, saa er den vej vistnok stoppet. . . .

Deres hengivne

Frede Bojsen.

Bj. Bjørnson til Høgsbro.

Aulestad, 16. December 1878.

Kære gode Høgsbro, derved at Estrup har taget og sendt pængene pr. telegraf staar striden ikke længer om, hvorvidt „de brandlidte paa St. Croix“ skal have hastig hjælp æller ej; den staar alene om, hvorvidt ministeren har ræt til at gøre, hvad han har gjort. Dermed er valgfælttoget overordentlig lættet for eder, saa synes mig. Men mæld mig nu, hvad I sælv tænker, og hvad I allerede har erfaret.

Jeg følger spændt med eder. Kommer I uden nederlag tilbage, saa maa I kunne tage en stræng, taus stilling til det nærværende ministerium, hvis det vaager at møde eder. Da synes mig den tid kommen, at I vægrer eder for videre at forhandle med det.

Ti alt i denne værden maa have en ende — sælv i Danmark, og jo hurtigere den kommer, des bedre.

Det er farligt, synes mig, at folket faar den forestilling, at I er de, som er pligtige at gøre, hvad *ministeriet* vil, og i modsat fall kastes tilside. Dette maa have en hurtig ende, og den kommer ikke, før I rent ud nægter at forhandle.

Men væl at forstaa: jeg dømmes herfra og teoretisk; I er i situationen. Sig mig eders opfatning.

Nu forhandler I væl med den annen del af vænstre? I er dog væl ikke uvænder nu? Kære, vænt med det!

Gud give eder sejer! Gud give os fræmgang, saa sant som fræmgangen er hans!

Hils paa det hjærteligste Holm. Jeg fik et meget inbilsk og meget fordømmende brev fra Schrøder (ikke den rætte, den gale) — jo —! Ænnu engang: hils Holm. Og ser du i disse travle tider Bojsen, Holstein, Krabbe, Christensen, saa hils dem og hvæm ællers fra den midtag, som er den bedste, jeg nogentid mindes at have siddet.

Jeg skal paa det hjærteligste hilse dig fra Hedlund. Han har atter skrevet godt om eder.

Gode, kære væn! God lykke paa det ny aar! Jeg ved, at du derved sælv mener dit fædreland først og fræmst og saa den familie, du har arbejdet for med en hælt mod, en forfulgt mands sælvfornægtelse, en taus mans kærlighed.

Din væn

Bjørnstj. Bjørnson.

Høgsbro til Bj. Bjørnson.

21. December 1878, Kl. 7 Aften.

Kjære Bjørnson. Din venlige Deltagelse var gamle Christensen og mig en sand Glæde i disse trange Tider; ti de ser rigtignok i Nærheden en Del anderledes ud, end du tror. Du tror paa Venstres Enighed under de nuværende Forhold, men kjender ikke endnu Bergs umættelige Herskelyst og Ærgjerrighed. Han har tværtimod hidset et Par af sine ivrigste Partigjængere paa Holstein og Bojsen og gjør, hvad han kan, for at fortrænge dem fra Rigsdagen, men forhaabentlig vil det ikke lykkes ham. Paa lignende Maade gaar han og hans Venner fræm overallt, selv i Kredse, hvor Højre ved denne Splid i Venstre let kan faa et relativt Flertal (og dette er hos os desværre nok til et gyldigt Valg), saa Højre glæder sig og ler over den gode Udsigt, det ikke havde kunnet vente. Vilde vi moderate gaa fræm paa lignende Maade, kunde vi tage en let Hævn i flere Kredse; men dertil har vi for megen Kjærlighed til den gode Sag. Endnu værre end de enkelte Tab, vi maa vente, er den fuldstændige Forvirring, der ved denne Splid kastes ind i Vælgernes politiske Kampe. Alt burde være rettet mod Ministeriet og dets Ønske at skabe en ny Forfatning, og saa bilder man Folk ind, at det er endnu vigtigere at angribe og politisk dræbe Mænd, hvis eneste Brøde i Grunden kun er ikke at erkjende Berg for den eneste politiske Fører i Danmark. Det er en ny og forværret Udgave af den J. A. Hansenske Oktoberforenings-Tid med samme personlige Formaal, men med større Behændighed og et videre Omfang. Dengang varede det 4 Aar, inden vi fik J. A. Hansen tilstrækkelig aflædt; men dog forstod han endnu en Stund ved Bergs Hjælp at holde sig oven Vande. Hvor længe det skal vare, inden Bergs personlige Politik klares for Folket, er endnu ikke let at se; men vi maa haabe paa Folkets naturlige Sundhed. I Fyn er Berg, takket være „Fyns Tid.“, temmelig afmægtig, og baade B. Christensen, Har. Holm og mig kan han derfor ikke ramme. Bojsen og Holstein og H. Holm er for Tiden i deres Valgkredse. Imod Sædvane faar Krabbe denne Gang en Modkandidat, en Excellence Danneskjold, som haaber at vinde Stemmer hos Husmændene i Kredsen, der hidtil har gjældt for radikale, men som man nu vil experimentere med til Fordel for Højre og nok ikke ganske uden Grund.

Under disse Forhold holdes der i sidste Øjeblik Bryllup paa Slottet med den fuldeste Pomp, og Kjøbenhavn illuminerer og feterer som ingensinde siden Enevældens Tid. Rigsdagen er budt med, ogsaa det opløste Ting, og der møder virkelig flere af Bergs nærmeste Venner som Hørup, Tauber og Tang (jeg veed ikke endnu, om han selv gaar med), som allerunderdanigst gratulerende Gjæster. Christensen og jeg, begge Folketingets Viceformænd, møder dog ikke, ligesaa lidt som Bojsen, Holstein, H. Holm eller det langt overvejende Flertal af vore Venner. Krabbe maa derimod møde som Tingets Formand.

De nationalliberale i Folketinget har i denne Samling fuldstændig

maattet føle deres Afmagt. De har villet bruge Kongedømmet til at kue os med, og nu har dette hjulpet Godsejerne til at tage Luven fra dem i den Grad, at selv Kjøbenhavn og dets Dagblade gaar imod dem, naar de vover at kny mod Estrup. Selvfølgelig tager Ministeriet Æren for Venstres Splid og synes derfor Højremændene ligesom Kongen at være det dygtigste og kraftigste, vi endnu har haft. Gjennem Rigsretten (Højesteret og ligesaa mange Landstingsmænd) har det faktisk Uansvarlighed. Det er ikke at tænke, at Folketinget skulde faa Ret over Ministeriet i nogen Sag, heller ikke i den sidste Selvtægt.

Hvad vi vil gjøre, naar vi igjen kommer sammen, spørger du. Derpaa har vi endnu ikke Tid eller Sind at tænke. Lad os først se, hvem der bliver valgt, og hvad saa Ministeriet gjør. Vi er rede til Modstand; men er Vælgerne det saaledes, at de ikke viger tilbage selv for Brugen af Magt? ti andet agtes ikke i denne „Blod og Jærn“-Tid. Jeg tvivler derom. Du ser rigtig Farerne ved den nuværende Udvikling; men du maa ogsaa tænke dig Farerne ved en Overanspændelse af Partiets Kræfter. Jeg frygter, vi kan ikke gjøre andet i den første Tid end holde Folket vaagent, vise det de Grundlovsbrud, Ministeriet maa ty til Aar for Aar, fordi det ved sin Tilværelse og Forbliven selv er i Strid med Grundloven, og saa haabe paa „det friske Vindpust“, Hedlund spaar om, der „følger efter og puster bort“. Dette er ogsaa i Overensstemmelse med, hvad du skrev i Efteraaret.

Gud give dig og dine Glæde og Lykke i det ny Aar og bevar mig dit Venskab! Det er en af mit Livs bedste Støtter.

Din

S. H.

(Udkast.)

Høgsbro til Vilh. Carlsen.

18. Januar 1879.

Højstærede Hr. Redaktør Carlsen. Jeg giver Dem selvfølgelig fuldkommen Ret i Deres Strid med „Mgbl.“ og i Deres Dom om det, og jeg maa ogsaa fuldt dele Deres Betragtning af det uheldige i Kampen mellem et stedligt Blad og et over hele Landet udbredt; men De vil ogsaa indrømme mig, at „D. Folketid.“ ikke kunde afhjælpe det herved fræmkomne Savn uden at kunne raade over en lignende Plads som et Dagblad. For ikke at fylde Bladet med bitter Strid med „Mgbl.“, har „D. Folketid.“ jo endog maattet give Afkald paa at imødegaa ethvertsomhelst af dets Angreb, uagtet de ikke blot er næsten daglige, men ikke sjelden af samme Art, som det mod Dem rettede. Ja, jeg tror, at selv om man raadete over et Dagblad her i Kbhvn., vilde det meget snart vise sig, at enhver Strid med „Mgbl.“ er en unyttig Tidsspilde, ti det er det ikke om selve Sandheden at gjøre, men kun om, at dets Læsere kan holdes i den Tro, at det er ufejlbarligt og derved ægges til til en blind lidenskabelig Underkastelse under dets Paastande. Det

kan ikke imødegaas uden en aldeles uforholdsmæssig Anvendelse af Tid og Plads, som Læserne vilde blive meget kede af.

Jeg ser mig derfor ikke i Stand til at optage Deres Stykke; hvor gjærne jeg end ellers vilde, hvorimod en kort Omtale af Stridens Gjenstand med Deres Navns Underskrift — nødvendig ud over f. E. $\frac{1}{2}$ Spalte og helst derunder (ti Striden har jo i sig selv kun formel Betydning) — skal jeg se at skaffe Plads til. Tillad mig iøvrigt som den, der alt har maattet hærde sig mod megen Falskhed og Ondskab, at minde Dem om, at De maa skrive saa meget, De vil, De overbeviser dog ikke dem, der ikke vil overbevises. Det maa for offentlige Mænd under vore Forhold være nok, at der er en — ofte lille — Kreds, som kjender Dem og ved at bedømme de usande Paastande og Beskyldninger efter Fortjeneste. Efterhaanden vil Forgyldningen gaa af Angriberne, og denne Tid maa man rolig bide paa. Ogsaa „Mgbl.“ vil efterhaanden blive bekjendt og dømt efter Fortjeneste. Ventetiden kan blive pinlig, men der er dog alt mange Blade, hele Landet over, som har faaet Øje op ogsaa i saa Henseende og er i Stand til hvert i sin Læsekreds at aabne ogsaa deres Læseseres Øjne.

Maa jeg benytte denne Lejlighed til at bevidne Dem min Højsagtelse og Taknemlighed for den fortrinlige Deltagelse, De har taget i det sidste Aars Strid. Det har i højeste Grad overrasket mig at finde en saa aarvaagen og begavet Stridsmand, som De har vist Dem at være, og jeg har det sikre Haab, at De længe vil overleve „Mgbl.“'s Angreb, ja kan smile af dets giftige Pile som aldeles uskadelige for Dem i den Kreds, hvor De er kjendt.

Gjerne vilde jeg udtale mig, efter Deres Ønske, om det foren. Venstres Stilling under de ny Forhold, men jeg veed, i al Fald i dette Øjeblik, ikke meget at føje til Ytringerne derom i „Dansk Folketid.“ Vi har paa ingen Maade tabt Modet, men betragter Bergs nuværende Anseelse for at være af samme Slags som i sin Tid J. A. Hansens. En grundig Belysning af den vil efterhaanden vise Vælgerne, af hvad Art den er, og atter drage dem fra ham til os. Det er en Bølge, som stiger, men atter vil synke, og vi maa give den nødvendige Tid dertil, hvor tungt det end kan falde, ligesaa fuldt for de mange Venners Skyld som for vor egen.

Anders Tange til Høgsbro.

Gjestelev, 1. Maj 1879.

Kjære Høgsbro. Det onde, som vi frygtede, indtraf saa, og De mistede Statsrevisorposten. Det maa jo være et haardt Slag for Dem og for Deres Familie, især Deres Kone, som jeg hører desværre er syg endnu, og denne Ydmygelse skal jo ikke bidrage til hendes Bedring. Blot De og hun endda kunde lægge Sagen i Guds Haand og ikke lade Fortvivlelsen faa Raaderum, thi saa er alt tabt. I den Retning har hun jo været meget stærk tidligere, da De jo ogsaa levede saa omtrent

paa Guds og Deres Venners Naade og Barmhertighed; men det var jo i Ungdommen, da Kræfterne til at bære Modgang var større og Helbredet bedre end nu. Dog lader De ikke Haabet fare, vil De komme til at sande Bjørnsons Ord: „Gaar Støtterne i Stykker og Venerne faar Nykker, da sker det blot, fordi du godt kan gaa foruden Krykker“. At Berg var hensynsløs nok til at berøve Dem Posten for at ødelægge Deres politiske Stilling, tvivlede jeg ikke om. De har jo stadig staaet hans Herskesyge iveien, og for at faa den tilfredsstillt skyer han vist ikke at anvende omtrent, hvad Midler det skal være. Men jeg havde næppe tænkt, at Alberti og en Del af de andre Radikale var gaaet med dertil, og hvordan Stenbæk o. fl. kunde være med til at sætte Dem tilside for Hørup, forstaar jeg ikke, især da de dog har skilt sig fra Berg i flere betydelige Spørgsmaal i denne Samling. Ude i Landet vil denne de Radikales sidste Streg kun finde Bifald af dem, som har deres politiske Oplysning af „Morgenbladet“ og Bergs Blade, thi de er bleven fyldte saaledes med Mistænksomhed og Ondskab, at de ansee alle, som ikke følge Berg, for at være enten Kjæltringer eller Daarer.

Men sig mig som Ven, hvorledes er Deres Stilling i pekuniær Henseende? Kan De klare Dem igjennem uden at paalægge Dem og Deres Familie for store Indskrænkninger og Savn for det første? Her i Valgkredsen kan jo sikkert nok gøres noget for at støtte Dem, og jeg er sikker paa, at mange af Deres Venner baade her og i andre Egne af Landet med Glæde vilde paatage sig at gøre noget for Dem, saa meget Syn er der for det Arbejde, De har gjort, og de Offre, De har bragt i Folkesagens Tjeneste.

Jeg hører af Breve fra Jørg. Petersen og Kl. Berntsen, at hele Venstre i Udvalget er enige om at indstille Nyborgvalget til Forkastelse — Berg med en egen Motivering. Han tør altsaa ikke vove at gaa med Høire men søger sin Tilfredsstillelse ved at gjøre Vrøvl og muligvis ved at modarbejde mig ved det tilkommende Valg.

Hils nu Deres Kone og ønsk hende god Bedring, og hun har jo havt saa mange Beviser paa Guds Miskundhed og Naade, at hun vel ikke frygter, at han nu vil svigte hende. Og De selv haaber jeg tager Ydmygelsen som en Mand — De er jo ikke forladt derfor, og Sagen faar De jo ikke Leilighed til at virke for i Statsrevisionen, men den klarer sig nok, saa sandt Folket duer noget og har Sandheden kjær, hvad dog er Tilfældet, om det end for en Tid kan lade sig forlede af Falskhed.

Venlig Hilsen fra min Familie og fra
Deres heng.

Anders Tange.

Høgsbro til Bj. Bjørnson.

14. Juni 1879.

Kjære Bjørnson. Det har været en meget lang og trang Vinter for os hernede og særlig for mig, saa trang, at jeg ikke vilde bringe dig

min hjærtelige Tak for din Deltagelse, baade den private og den offentlige (i „Verdens Gang“) inden jeg kunde gjøre det med et noget lysere Syn paa Fræmtiden, end det hidtil har været mig muligt. Men nu er Tilliden til Berg og hans Politik rokket saavidt, at flere (hidtil 9 eller $\frac{1}{4}$) er udtraadt af hans Parti og i en kommende Samling sikkert vil arbejde sammen med os „moderate“, og det givne Eksempel vil vist drage flere efter sig, naar de først har haft Lejlighed til at forhandle med deres Vælgere; ti rundt om i Landet har man begyndt at faa Øjnene op for Bergs mindre gode Egenskaber, om man end ikke endnu har set Usundheden i al det Had og al den Mistanke, han har udkastet imod os; men det vil vel komme. Det vil næppe gaa ham bedre i Befolkningen, end det er gaaet ham i „det forenede Venstre“. Han havde her oprindelig et afgjort Flertal for sig, og særlig jeg maatte ofte lide samme Behandling af ham (og J. A. Hansen) i Venstres Forhandlinger som den, han nu har viist offentlig imod os; men efterhaanden som man lærte ham at kjende, vendte Stemningen sig. Han tabte sin Indflydelse først i Bestyrelsen og senere i Partiet. Da han i flere Aar havde mærket dette, blev det hans Herskelyst utaaeligt, og han søgte da at sprænge Partiet. I 1875 mislykkedes det; men i 1878 gik det heldigere for ham, da han gav det Udseende af, at han vilde gaa videre i Kampen mod Ministeriet end vi, skjønt hans Tapperhed aldrig viste sig, uden hvor han var i Mindretal og derfor vidste, at den vilde blive en tom Demonstration. De Forventninger, han her ved vakte, hværken kunde eller vilde han fyldestgjøre, da Forholdene krævede det. Han havde haabet, at Hadet til os og Tilliden til ham selv skulde være bleven saa stor, at man blindt vilde følge ham i hans ny Svingninger; men her forregnede han sig. Længe har det gjæret imellem hans Venner paa Rigsdagen og omkring i Folket, og hurtigere, end man egenlig kunde have ventet, er det kommet til et Brud. Alberti er gaaet i Spidsen, men andre mindre fræmtrædende Mænd har været ligesaa virksomme, og Berg vinder ikke den tabte Tillid tilbage, selv om han skulde bestræbe sig derfor, men maaske han foretrækker at fuldende sin Overgang i Ministeriets Rækker, i al Fald lidt efter lidt for at drage saa mange med sig som mulig.

Det er en Selvfølge, at alt, hvad der er tabt for Folkets Sag i denne Vinter, kun langsomt og møjsommeligt kan vindes tilbage, især saa længe Reaktionen hersker syd, øst og vel ogsaa nord for os. Vi gaar haarde Kampe imøde; ti vort Højre har faaet Mod og Magt, og Vælgere er blevne sløvede; men Omvalgene i Assens og Nyborg har viist, at Faren ogsaa har vakt mange, og Folket i det hele vil vel renses og styrkes gennem al den Egoismens Vold, Uret og Last, som følger i Reaktionenens Spor og mer og mer kommer til Syne. Berg syntes en Tid at ville være en Kossuth, men han har foretrukket at være en Gørgy; vi andre vil med Deak ikke tabe Troen paa Fræmtiden og paa den Sejr, som den skal bringe vor Sag, selv om vi ældre ikke skulde opleve den.

Og nu min personlige Stilling, som du saa deltagende spørger om. Den har fra min Ungdom været knyttet til Arbejdet for og Haabet om en Gjenfødelse af Folket i Fædreneres Aand med Bortvendelse fra det latinske i vor Dannelse og Udvikling, og jeg har maattet være fattet paa, at den vilde staa eller falde med Virkeliggjørelsen af Haabet. Jeg kunde end ikke ønske, at jeg skulde staa — sammen med min Sags Modstandere, — naar den selv faldt, og jeg har derfor ogsaa efter d. 3. Jan. været fattet paa, hvad der vilde komme. Desuagtet har Slagene ramt mig haardere, end jeg havde ventet. Det er ikke blot min borgerlige Stilling, man har ramt; min Søn er forbigaaet ved Besættelsen af en Plads i Folketingets Tjeneste, min Valgkreds har man nægtet en Jernbane, den havde et billigt Krav paa osv. Mange Beviser har jeg modtaget paa sandt Venskab, men jeg har ogsaa set Mænd, om hvem jeg havde Grund til at vente det modsatte, hjælpe mine Modstandere, og dette har været mig det tungeste. Der har været Tider, hvor jeg, om jeg havde kunnet, vistnok havde opgivet den hele Kamp og søgt mig en stille Virksomhed i en eller anden Krog af Landet; men jeg har maattet holde ud, og jeg agter i al Fald endnu et Aars Tid at søge, om jeg ikke skulde kunne holde mig oven Vand midt i Malstrømmen. Mine Partifæller vil søge at udbrede „Dansk Folketidende“ mere end hidtil; ti ogsaa den har lidt under den politiske Strømning og end yderligere formindsket mine Indtægter. Lykkes det, og der er nogen Udsigt dertil, vil baade Partiet og jeg vinde derved, om end det lidte Tab ikke kan erstattes ad denne Vej.

De to Løftestænger for Bergs Politik, „Morgenbladet“ og „Grundlovs-Værneforeningen“, er ogsaa gaaet meget tilbage, og det er vistnok en af mine største Synder i Bergs Øjne, at jeg fra Begyndelsen saa, hvorledes han vilde bruge dem, og af al min Evne søgte at hindre det, ligesom jeg senere gennem „Folketidenden“ har været en stadig Protest mod deres Krav paa at være Demokratiets eneste ægte Organer. „Mgbl.“ har en stigende Underbalance og har næppe Udsigt til at vinde op igjen, og „Grundlovs-Værnef.“ er mer og mer indskrænket til en lille Kreds af Bergs ubetingede Tilhængere, som heller næppe kan faa nogen Fræmtid.

Jeg er saaledes ikke uden Haab for vor Sag, skjønt jeg endnu mindre er blind for de store Farer, der truer den. Vor Tilstand ligner i meget den Tid, da J. A. Hansen fra 1865—70 søgte gennem Oktoberforeningen at skabe sig et eget Parti, der kunde hjælpe Ministeriet Frijs over Vanskelighederne og bane ham selv Vej til en Plads i Kongens Raad. Berg har mere Aands-Bevægelighed og Agitations-Evne end J. A. H. og er derved farligere; men Vælgerne er ogsaa nu langt mere udviklede end den Gang og lader sig ikke i den Grad trække omkring i Blinde. Dertil kommer, at han ved Brudet med Alberti har tabt den vigtige Støtte i Sjælland, der var Grundlaget for hele J. A. Hansens Stilling, og vist ogsaa nu vil vise sig at have megen

Betydning. Imidlertid — Sløvhed, Forvirring og Raadvildhed er der nok af, og vi har mer end nok at kjæmpe imod i mange Aar, især naar Reaktions-Aanden skal vedblive at herske i Tyskland. Sammen med Højre vil Berg kunne beherske Folketinget, saa længe blot 15 Medlemmer følger ham.

Hall roser sig af, at han forrige Aar var en af Hovedmændene for at hindre Ministeriets Afgang og Dannelsen af et Koalitions-Ministerium, og han har i denne Vinter været en af Ministeriets trofasteste Partigjængere. Universitetets Mænd ønskede og haabede, at han skulde være bleven Kultusminister ved Jubel-Festen (under Estrup!); men det lykkedes ikke, og hans Venner er meget ilde ved den politiske Stilling. Deres Uvilje mod Fischer viste sig i, at han ikke blev Doctor og ikke fik Plads til at tale ved Festen; men Kongen og Estrup gav ham Storkorset. I det hele har de gamle Nationalliberale bygget saa meget paa „Kongedømmet“, at de nu selv overvældes og knuses under Vægten deraf. Den Birkedalske Del af Grundtvigianerne gaar med Estrup, saa længe de national-liberale gjør det; men dertil hører meget faa Bønder og heller ikke Termansen, der staar mig langt nærmere.

Den lettere, mere fantastiske Del af Grundtvigianere tror endnu paa Berg som den rette Folkefører.

Du kan have Ret i, at jeg ikke ret forstaar Eders Flagstrid; men jeg har paa ingen Maade taget Parti *imod* dig og Sverdrup i denne Sag.

Min Hustru har været sengeliggende af Gigfteber siden 1. Febr. og kan nu først begynde at gaa lidt ud i Haven. Derved er mine Kaar i denne Vinter selvfølgelig bleven endnu tungere.

Endnu engang, inderlig Tak for dit trofaste Venskab i gode som i onde Dage. Det løfter og bærer op over meget.

Din

Sofus Høgsbro.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, midt i Juli 1879.

Kære Høgsbro. Tak for brevet! Ja, der er jo opløsning i alle kanter, men alligevel mest i den radikale lejr, om end de søger at stoppe revnerne. Alberti faar vi næppe nogen fornøjelse af, og det vilde da ogsaa i tiden blive et temlig besværligt makkerskab. Tauber er en vejrhone, som vi heller ikke vinder noget ved. Kunde vi derimod faa fodfæste paa Lolland, vilde det ikke være af vejen, men det er næppe rigtigt direkte at engagere Rs. Claussen, da han vil blive bange for større tilnærmelse i øjeblikket. En opposition kan for tiden ikke blive flertal, og saa faar fremtiden skabe de ny former. Derimod tror jeg ikke, det er rigtigt at lade Berg husere alene paa Fyn og i Jylland og genoprette sine aktier, for han vil bestandig blive venstres anstødssten. . . . De giver vel en berigtigelse af Dinesens løgne om vore

partimøder i efteraaret; Holstein bør ogsaa give en dementi af løgningen om hans flugt — dette rygte kan ellers forknytte vore folk.

Jeg har heller ikke noget imod, at proceduren offentliggøres, men jeg kan ikke tro andet, end at en boghandler vil være villig til at forelægge den; det maa jo kunne være en god forretning.

Deres hengivne

Frede Bojsen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 17. September 1879.

Kære Høgsbro. Fra Holstein har jeg nu havt brev angaaende hans Københavnske planer, og jeg har svaret ham ved at fremsætte mine betænkeligheder ved en toldgrænse mellem København og landet. Han pressede forøvrigt paa med en tiendelov, som de nok ikke faar tid til at lave. Jeg antager imidlertid, at vi kan bruge det tidligere udkast fra udvalget — og jeg skal se at sætte mig ind deri, da der vel næppe bliver noget af toldloven. . . .

Jeg har anbefalet Holstein at forberede en forespørgsel om den udenrigske politik — at regjeringen ikke skal gaa hen at sælge os til Rusland med hud og haar uden at vi aner det.

Deres hengivne

Frede Bojsen.

(Udkast.)

Høgsbro til A. Thyssen Hansen.

3. Oktober 1879.

Tak kjære A. T. Hansen, fordi De saa hurtigt lod mig vide Deres gamle kjære Faders Død. Det er saa vemodigt at tænke tilbage paa de 30 Aar, hvori jeg har kjendt ham; ti endnu er der kun saa ringe Udsigt til Opfyldelse af alt, hvad vi har haabet paa for det danske Folk. Jeg kan dog endnu have noget Haab om at opleve en bedre Tid, men han gik bort medens alt ser mørkt og tungt ud.

Hans Minde vil være mig uforglemmeligt; ti først ved at lære ham og Knud Knudsen at kjende fik jeg den Tro paa det ædle og dybe hos den danske Bonde, som her har været bestemmende for mit Livs Virksomhed, og som jeg dog ogsaa senere, trods mange Skuffelser, i det hele har fundet stadfæstet. Hvor forskelligt var ikke deres hele Syn paa Livet fra de østslesvigske, af vore nationalliberale saa højt priste Bønders, Laurids Skaus, Hans Nissens, Nis Lorenzens? Og hvor heldigt vilde det ikke have været for hele vor folkelige Udvikling, om Forholdene havde ført dem fræm paa lignende fræmtrædende Pladser i Kampen for Modersmaalets Ret? Men det laa ikke i deres Natur at trænge sig selv fræm, og hvad de virkede paa Slesvigs Vestkyst, er derfor blevet langt mere upaaagtet. Vi maa dog haabe, at Frugterne af deres Virksomhed . . .

(Ufuldendt.)

Høgsbro til M. L. Appel.

1. Februar 1880.

Kære Appel! . . . Maa det ikke omtales, at L. B. Poulsen er bleven ordineret? Jeg har ofte været fristet dertil, men ladet være, da jeg saa, at det ikke skete i de slesvigske Blade. Er der ellers ikke noget, Deres Fader kunde ønske meddelt om Tilstanden derovre? Hvem er det, der skriver Stykkerne om Tilstanden i Slesvig til Birkedals „Dansk Folkeblad“? Sligt kunde jeg ogsaa ønske til „Folketid.“; hvorledes gaar det f. E. med Eds-sagen? Ja, baade vort Hærvæsen, og meget andet hos os trængte til en Omordning; men den bismarckske Haand har jo desværre lagt sig lammende over alt vort Liv, ogsaa det indre, og nu da de, der skulde vogte det, er i Færd med at sove ind eller dog at trættes og gaa paa Akkord med Fjenden, — nu er det næved at see haabløst ud.

Men selv i Mørkets Time maa man haabe paa den Dag, der kommer.
Hils Deres Fader, Slægt og Venner fra Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

(Udkast.)

Høgsbro til Vilh. Birkedal.

Februar 1880.

Hr. Pastor Birkedal. Gjennem J. Kr. Berntsen har jeg erfaret, at De tilligemed Løjtnant Hansen og Pastor Lorenzen har deltaget i en Opfordring til at yde mig Bistand i Anledning af det Tab, jeg har lidt ved at sættes ud af min Statsrevisor-Virksomhed. Efter tidligere Udtalelser af Dem om min Karakter har dette Skridt overrasket mig, og jeg kan ikke andet end bevidne Dem min Glæde over, at Modsætningen mellem os dog maaske ikke er saa stor som jeg i flere Aar har antaget, og min Tak, fordi De har villet hjælpe til at lette mig en trang Tid. Denne Tak beder jeg Dem tillige bringe Løjtnant Hansen og Pastor Lorenzen.

Ærbødigst

Sofus Høgsbro.

(Udkast.)

Høgsbro til Vilh. Birkedal.

23. April 1880.

Højstærede Hr. Pastor Birkedal. Straks da jeg modtog Deres Brev, søgte jeg mellem mine Papirer efter det Nummer af „Fædrelandet“, hvori jeg og fælles Venner med mig har fundet et krænkende Angreb af Dem paa min Karakter, vistnok fra Marts 1874; men det har ikke været mig muligt at finde det, og jeg har i denne travle Rigsdagstid forgjæves søgt Lejlighed til at efterse det anden Steds. Da jeg maa antage, at det heller ikke vil kunne ske, saalænge Samlingen varer,

vil jeg, nu da det viser sig, at den trækker ud, ikke længere opsætte at takke Dem for Deres venlige Brev, men forbeholder mig senere af det omtalte Nummer at meddele Dem, hvad der har forekommet mig at maatte afbryde enhver Forhandling mellem os, hvorfor jeg ligesaa lidt bevarede det som et omtrent samtidigt lignende Angreb sammesteds fra Herredsfoged Bjerre.

Det vilde selvfølgelig ogsaa være mig særdeles kjært, om vort tidligere Samarbejde for vort stakkels sønderlemmede Folks Frelse og Frihed kunde fornys — det hører til mit Livs bedste Minder; men desværre synes det mig, at vort Syn paa de Midler, hvorved det skal naas, bliver mere og mere forskjelligt. Der er nu, for at tage det nærmestliggende, Københavns Befæstning, der for Dem staar som Betingelsen for, at vort Folk kan bevare sin Selvstændighed, men for mig som den sikre Vej i det udvortes til Danmarks Deling ved Storebælt, i det indvortes til det øvrige Folks aandelige og timelige Udsugning af en overmægtig, mer og mer ufolkelig Hovedstad. Meget vilde imidlertid være vundet for vort personlige Forhold, om jeg turde haabe, at i det mindste min Karakter ikke af Dem blev tillagt den forsætlige Slethed, som det ser ud til, at det skal lykkes mine Modstanderes Bagvaskelser at gjøre til en saa gjængs Anskuelse, at det vil blive omtrent den eneste Løn, en Menneskealders anstrængt Arbejde for Folkets Sag skal bringe mig; men det maa ikke undre Dem, at et offentligt tilføjet dybt og smærteligt Saar kræver Tid for at læges, om De end altid kan være vis paa, at et venligt Ord ogsaa hos mig skal finde ikke blot et venligt men et mildt og blødt Sind.

Deres ærbødige

Sofus Høgsbro.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Meran, Tyrol, 26. April 1880.

Kære Høgsbro. . . . Tak ogsaa for skolelovsbetænkningen. De ved, jeg under ikke *noen* organisk skolelov, men naar en saadan skal frem — og det kan vel ikke undgaas, — saa synes mig, udkastet er godt, og forfatteren har derved gjort sig bene meritis de republica! Det er vel Dem, som har støbt det — men hvorfor staar Deres navn ikke derpaa? Det er særlig fortjenstfuldt at have samlet de 6 navne. For at kritisere enkelthederne maatte jeg kende mere til forudsætningerne og forhandlingerne i udvalget. Skulde jeg anmærke noget, saa synes jeg, at skoleraadet endnu faar vel megen magt i § 11—14.

. . . . Hidindtil synes jeg politiken hjemme er gaaet nok saa godt — kan blot den samme stilling holdes til enden. Har Berg købt finansloven for lønningssloven, bliver hans ære ikke stor. Hils Holstein! han er jo tapper — kun kan jeg ikke lide, at han har opgivet søforterne, der kunde have sprængt ministeriet, naar søværnsloven i sidste øje-

blik gik igennem uden hærlov — men med søforterne. Men det har vel ikke kunnet lade sig gøre. Hils ham og alle vore Venner!

Ingen slinger i valsen!

Deres hengivne

Frede Bojsen.

. . . .

Frede Bojsen til Høgsbro.

Sagatun, 19. August 1880.

Kære Høgsbro. Tak for brevet! De maa ikke være saa mistrøstig i politiken! Jeg skønner ikke rettere, end at vi har gode kort paa haanden, og selv om Berg og Co. kan slaa sig lidt op ved agitationen, saa er deres forbindelse med højre nu sprængt — og de derved mere uskadelige. At de nu igen er komne paa den radikale fløj af os, er heller ingen skade til. Jeg sender Dem vedlagt et svar til Hørup, som De kan gøre med, hvad De synes. Maaske finder De det for skarpt, men jeg tror, at der skal skarp lud til de hoveder; det nytter ikke at lempe sig. Skulde der være noget, som De ikke finder holdbart, saa kan De jo rette derpaa. Jeg haaber til næste nummer at kunne sende svar til Berg . . . jeg kan fortælle Dem et lille træk, der vil glæde Dem og vise, at tingene klare sig, naar folk faar rigtig forklaring. De ved, at Bjørnson var meget opbragt paa mig iforvejen, og da nu hærloven kom til, kom han rent i raseri, som professor Lyng forleden skildrede for mig. Imidlertid har Hedlund siden været hos ham og forklaret stillingen meget gunstig for os. Igaar talte Mix med sønnen Bjørn, der fortalte, at faderen nu var lige saa opbragt paa Bergs rabalder imod os, som han tidligere havde været vred paa mig. . . .

Deres hengivne

Frede Bojsen.

N. J. Termansen til Høgsbro.

Gammelby, 27. August 1880.

Kjære Høgsbro! Er der noget i det Rygte, som visse Blade har sendt ud, at Rigsdagen kun skal samles i Oktober for at udsættes i 2 Maaneder. Det vilde være mig, om ikke just en meget vigtig Sag, saa dog af Interesse at vide dette sikkert. Men man plejer jo ikke forud at vide noget om Ministeriets Planer. Fischers Afgang (hvis det ellers er Alvor) kan man jo kun glæde sig over, skjøndt jeg er enig med Dig i, at noget bedre end hvad han har gjort, skal vi neppe vente af hans Eftermand. Det bliver Hip som Hap, noget mindre vilkaarlig maaske. Gud veed, om Scavenius skal til, det kan være trolig nok, thi det gjælder selvfølgelig en estrupsk Politiker og hverken Kirken eller Skolen. Mon det var Universitetet han faldt over? Hans Eftermand vil jo vist nok forsøge sig med Skoleloven. Kunde den endda falde med Fischer, saa var der da noget Udbytte af dette Skifte, hvis det da overhovedet

kommer til noget Skifte. Jeg har ikke let ved at tro Fischers Afgang, førend jeg har Troen i Hænderne. . . .

Din hengivne

N. J. Termansen.

Anders Tange til Høgsbro.

Gjestelev, 1. September 1880.

Kjære Høgsbro. . . . Af Deres Vælgere findes der enkelte Bergtagne hist og her, og Nogle synes at være sløve, men de fleste ere ved godt Mod og møder nok. Lidt Ryslingerumleri plejer der jo altid at være ved Mødet i Boltinge. Men De har vel set, at Hs. Gefærlighed selv skal have isinde at komme til Deres Møder. Hvis dette er Tilfældet, vil naturligvis alle hans spredte Venner hele Fyn over faa Ordre til at møde for at lave Stemning for ham, og det vil da være nødvendigt, at Berntsen, Holm og Jørg. Pedersen møder for at støtte Dem i Kampen. Det er slet ikke usandsynligt, at Berg vælger denne Vej, som jo er den eneste, ad hvilken han kan komme Dem i Tale overfor Deres Vælgere. Men hvis De hører Noget herom, saa sikker Dem Bistand ved Møderne. Vort Parti mangler Agitatorer. Vi har ingen, der saadan som Berg og Hørup helliger sig udelukkende for Politiken, og vort Parti duer derfor ikke til at gaa angrebsvis frem imod ham, hvad der vist ellers kunde være gavnligt adskillige Steder. Kunde Bojsen rejse noget mere omkring i Landet mellem Samlingerne, vilde det have Betydning, men det kan han jo ikke. . . .

Deres hengivne

A. Tange.

N. J. Termansen til Høgsbro.

Gammelby, 11. September 1880.

Kjære Høgsbro! . . . Det gik saa, som der var spaaet, Scavenius skulde ind i Ministeriet, selv om hans Portefølje skulde være saa, at dens Indhold ligger helt uden for hans Tanke-Omraade. Og det gør den, med Undtagelse af Universitetets og Teatrets ydre Forhold. Det er efter min Mening Fischers Stilling til Universitetet, der har bragt ham til Fald. Det var før Jul, at en af Godsejerne i Landstinget med stor Forbitrelse talte til mig om Fischer, og det var, saavidt jeg skønnede, hans Forhold til Universitetsloven, som man mente, han gav til Pris, naar han af Venstre fik noget i Bytte, hvad de var vrede for. Maaske har Fritænkernes Kamp mod de national-liberale i Vinter bragt Bægeret til at flyde over, da man naturligvis vidste, at Fischer var helt og fuldt paa den Side. Iøvrigt er det min Mening, at den Kamp, Venstre har rejst paa Spørgsmaalet om Universitetets Midler, er ikke politisk klogt. Reform af Universitetet rykker man dog ikke et Skridt nærmere, fordi man har Bevillingsmyndigheden over dens materielle Tilværelse i en anden Form, og desuden selv om Rigsdagen kan, ved at

sætte alt paa Spil, blive sejrende i den Kamp, og tør virkelig prøve paa en Reform, hvem bliver det saa, der høster Sejrens Frugter? Fritænkerne i Forbindelse med Berg vil vist i den nærmeste Fremtid komme til større Magt. Der er mange Ting, der tyder paa, at man trindt om i Folket bøjer sig for den Magt (selv i grundtvigske Kredse til dels). Og vi kan vel nok gaa sammen med Fritænkerne i visse Retninger, hvor de rive ned, men bygge vor Skole op sammen med dem, det gaar ikke, hverken naar Talen er om den højere eller lavere Skole. Det var klogest at faa det Skolespørgsmaal ud af Verden. Med Dine Referater af Skolebetænkningen er jeg godt nok fornøjet. Jeg tænkte vel, at det skulde have været lagt lidt mere tilrette for Folk ved en sammenlignende Oversigt, men den Sag er vel nu for det første lagt tilside. Skulde Berg komme med sit, saa ændres Stillingen jo noget. Næste Rigsdags-samling bliver vel ikke længere end til April, hvis ikke Retsreformen skal fremmes, Diætspørgsmaalet, som Bille vilde have rejst i næste Samling, burde andre rejse, thi de 6 Kroner er virkelig uanstændige. Goos er vist en Mand, som vi maatte ønske Thinget til Lykke med, hvis 5. Kreds vil sende ham.

· · · ·
Din hengivne

N. J. Termansen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Sagatun, 26. Oktober 1880.

Kære Høgsbro. Det var jo et fornøjeligt udfald af højesteressagen. Jeg har endnu ikke hørt eller set andet derom, end hvad der staar i Dansk folkt. for 22. ds. og længes derfor lidt efter at høre, hvorledes udfaldet opfattes, og hvad indtryk forhandlingen i det hele har gjort. Oktavius H. synes at have klaret udmærket; men hvorledes skal vi bære os ad overfor ham? er der nogen, der tager initiativet til en indsamling? og hvad har man i sinde? Naar skal bøden betales? Hvis den skal betales, inden jeg kommer hjem, vilde jeg bede Dem underrette min fuldmægtig, lærer Bentsen, Rødkilde, derom. Foreløbig har jeg skrevet til Oktavius Hansen og takket, forbeholdende nærmere forhandling. Forøvrigt er jeg ganske udenfor dansk politik — hvad foretager man sig, og hvad forbereder man? Min paatænkte konference med Tietgen kan jo nu ikke blive, før samlingen begynder — men har Holstein eller Tauber ikke foretaget sig noget? . . .

Deres hengivne

Frede Bojsen.

C. Alberti til Høgsbro.

28. Februar 1881.

S. T. Hr. Statsrevisor Høgsbro. Det er nu paa Tiden at svare Hr. Hørup. Derfor følger hoslagt Sagens Dokumenter, 9 Stykker. Lige-

ledes følger det Bind Rigsdagstidende, som jeg har faaet af Dem til Brug ved Sagen.

Jeg vil komme i Statsrevisoratet i Morgen Kl. 1½ a 2 for at konferere med Dem om Tilsvaret, som jeg ønsker at belægge med de flest mulige Data for, at Hørup meget vel kjender det evropæiske Venstres Grundsætninger, som nu forarge ham som deres Bærer. Kan De finde Bidrag dertil?

Ved Festen for Busk var han dog inde paa en Toast for hans evropæiske Venner (se hoslagt „Folketidende“). Igaar skrev jeg til Langeland om de langelandske Aviser, hvori Sommerens politiske Udtalelser findes.

Fremdeles: Hørup giver det Udseende af, at det evropæiske Venstre er en ny Opfindelse imod ham. Men i det paagældende „Dansk Folketidende“ for 1/10 80 paaberaabes Udgangsmomenter i samme Blads No. 49 for 1878 og No. 4 og 5 for 1880. Jeg vilde gjerne se disse tre Blade imorgen hos Dem.

Ærbødigst

C. Alberti.

Anders Tange til Høgsbro.

Gjestelev, 11. Maj 1881.

Kjære Høgsbro. . . . Det er mærkeligt at see den Forskjel, der er paa Folk nu og for 12 Aar siden, naar man taler med dem om Valget. Dengang betragtede de Fleste det som noget dem uvedkommende, og man maatte ligefrem overtale dem til at følge med derhen. Nu derimod er det en Selvfølge, at de skal til Valg. Naar jeg siger til dem: ja nu skal I snart til Valg igjen, saa svarer de: ja det skal vi jo — ja Høgsbro stiller sig da igjen, og saa begynder de gjerne at fortælle om, hvordan de morede sig sidste og forrige Gang derhenne. Her i Kredsen kan det sagtens gaa, thi her er ingen Embedsmænd og ingen fanatiske Kjøbstæder, og dem, Herremændene kunne tvinge til at stemme imod deres Overbevisning, kan ingen Ting forslaa, og det Vrøvl, der gjøres fra Ryslinge, svækker Højre mere, end det styrker dem, thi de ægte materialistiske Høiremænd (og det er de fleste) agitere ikke med rigtig Kraft for saadanne Kandidater som Birkedal eller Kr. Jensen.

Hos mig er det anderledes. Der er en fanatisk Kjøbstad fuld af fanatiske Embedsmænd, og naar Høiremændene der kunne tvinge 200 Dagleiere til at stemme imod deres Overbevisning, saa er der Udsigt til, at de derved kunne vinde Seir, og dette giver naturligvis Høires Agitation en langt større Kraft, end den vilde have under andre Forhold

Deres hengivne

A. Tange.

Anders Tange til Høgsbro.

Gjestelev, 2. August 1881.

Kjære Høgsbro. Jeg fik Dem dog ønsket til Lykke paa Valgdagen; men derimod skilte den myldrende Menneskemængde os ad, saa at jeg ikke fik Leilighed til at sige Dem ordentlig Farvel. Folk var jo saa overstadig begejstrede og fornøiede, at jeg ikke har set Magen ved noget andet Valg. . . . Det var ærgeligt, at Stenbæk ikke skulde blive valgt, ellers havde Fyen været saa temmelig ren for Høire, men den Lindberg maa da ogsaa være et rent politisk Utske. . . .

Jeg ser, at „Dag. Nyh.“ igjen truer og taler om det Tidspunkt „da Nød bryder alle Love“. Troer De ikke, det alligevel tilsidst ender med Statskup? Kl. Berntsen fortalte i Søndags, at Krabbe er hange derfor. Men jeg synes ikke, man skulde give efter, selv om det skulde blive Enden, og jeg synes ogsaa, vi have bedre Betingelser for at yde passiv Modstand i en saadan Kamp, end de havde det i Prøjsen og Frankrig. I Frankrig var Landbefolkningen paa Napoleons Side, og i Prøjsen fik Bismarck Støtte af den tyske Enhedstanke og de glimrende Seire udadtil. Desuagtet regjerede Napoleon kun i 18 Aar, saa tog det en Ende med Forskrækkelse, og havde Bismarck ikke havt den tyske Enhedstanke, havde han vist været falden for længe siden. Men Estrup har ingen glimrende Seire eller store Gjerninger i den udenlandske Politik at dække Ulovligheden med, og han har ikke den store Landbefolkning paa sin Side. Han skal støtte sig væsentligt til Kjøbenhavn og Kjøbstæderne, og det er vist, naar det kommer til Stykket, et meget uberegneligt og upaalideligt Folkefærd at bygge paa. Jeg tror derfor ikke, at han vil kunne leve paa Statskup ret mange Aar, før det bliver hans egen Grav. Det kan jo være, at det bliver ved Truslen, men jeg kan tiltro Estrup og Herremændene her i Landet omtrent, hvilken Dumdristighed det skal være, saalænge de ikke har Kjøbenhavn imod sig.

Det synes af Boisens Valgtale, som han endnu har Tro til, at Reformpolitikken skal gjøre Ministeriet umuligt, men den kan vel ikke gennemføres undtagen Venstre splittes i to omtrent lige stærke Halvdele, og saa benytter Ministeriet sig heraf og fortsætter Livet paa Splittelsen, og hvad der er det værste — den svækker Venstrebefolkningens Modstandskraft imod Ministeriet og Høire i en meget betænkelig Grad, hvad vi har set Beviser nok paa siden 1877. . . .

Deres heng.

A. Tange.

Høgsbro til C. Appel.

6. September 1881.

Kjære Appel. Jeg glemte desværre i Skyndingen at spørge Dem om, hvad jeg dog havde tænkt paa, om De ikke havde noget at meddele Offentligheden om Krügers sidste Tid eller i det hele om

ham, og hans Ejendommelighed eller Betydning, da jeg i saa Fald vil bede Dem tænke paa, at „Dansk Folketid.“ med Glæde og Tak vilde bringe det videre. Hvis De ikke ønsker at gjøre det under Navn, men vil meddele mig det til videre Brug, vil jeg naturligvis ogsaa gjerne modtage det saaledes.

Jeg horte senere, hvorledes det danske Højre ønskede Junggren valgt til Krügers Eftermand, paa en saadan Maade, at jeg deri blev bestyrket i mit Ønske om, at det ikke maatte blive ham, men *meget* hellere Hans Lassen.

Venligst Hilsen fra alle os.
Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

N. J. Termansen til Høgsbro.

Gammelby, 14. September 1881.

Kjære Høgsbro. . . . Det var en Aabenbaring af Fremtidens Udsigter, vi fik ved Hr. Falkenstjernes Udtalelse ved det sidste Socialistmøde derovre. „Det københavnske Demokrati bør organisere sig og opstille Kandidater *over alt*“. Det er altsaa Maalet. Københavnske Socialister og Fritænkere bør besætte alle Pladserne i Folkethinget, som Venstre har og kan erobre i Fremtiden. For en Del Aar tilbage vilde jeg have modtaget det med et Smil og sagt: „Tror I da, at den danske Bondestand vil lade sig helt trænge bort fra al egen Indflydelse og overlade hele Styret til Københavnerne og det ovenikjøbet til Socialister og Gudsfor nægttere?“ Nu vil det ingenlunde undre mig, om det næste Tiaar bringer Tanken til at blive Virkelighed. En god Begyndelse er jo allerede gjort (med 4) og siden Berg d. v. s. Hørup er bleven hele Venstres uindskrænkede Høvding og Leder, vil det efterhaanden gaa glattere, især hvis vi beholder Dhr. Skeel, Scavenius og Estrup til Ministre, saa kan vi faa et Par Opløsninger om Aaret.

Du og din Familie hilses fra Din hengivne

N. J. Termansen.

Senere Optegnelse.

30. December 1881.

A. D. Jørgensen, der søgte mig angaaende Arkivsagen, fortalte mig paa mit Spørgsmaal, om han antog, at *Krieger*, som man i Folketingets Højre antog, vilde trække sig ind i sit Sneglehus, naar man fra Folketingets Venstres Side henvendte sig til ham angaaende den nuværende politiske Stilling — i Erindring om, at han havde krævet en Nedsættelse af Krigslovens Beløb —, at dette næppe vilde ske, eftersom *Krieger* havde sagt til ham, da han — A. D. J. — meddelte ham — *Krieger* — en Samtale, han havde haft med Højmark ved Jubelfesten for Grundtvigs Højskole om Forhandlingerne i Juni om en Over-

enskomst: ja, hvorfor kom man ikke til mig i Stedet for at forhandle i Krogene, saa skulde Sagen være bragt i Orden. Det saa man jo, da Talen var om Hærloven. Jeg ventede stadig paa den mindste Tilbøjelighed fra Venstres Side til Overenskomst, men der viste sig ingen. Landstinget maa kræve Indrømmelser paa Finansloven, ti ellers slaaes det fast, at Folketinget kan diktere Finansloven. Jeg ser meget godt, at den nuværende Stilling er fordelagtig for Berg, og at den rimeligvis, som han og Hørup venter, vil føre til, at han om nogle Aar har et fast Flertal i Folketinget, og at Modsætningen kan udvikle republikanske Stemninger i Folket. Det er ogsaa muligt, at det var en stor politisk Fejl, da Estrup ikke i 1878 trak sig tilbage; men nu er det gjort, nu maa Stillingen tages, som den er, og Landstinget kan ved at ofre Ministeriet tabe saa meget i sin Stilling, at det ikke kan blive værre, om det maatte vige for en Revolution. — Krieger havde iøvrigt brudt med Estrup, sagde J., han og Landstinget havde sendt Frijs til ham, for at faa ham til at tage en Konflikt i Fjor paa Dyrtidstillæget; men han havde svaret med at spørge, om nogen af dem vilde overtage Regeringen, han vilde da trække sig tilbage. Dette vilde Krieger ikke, men han havde ikke glemt Afvisningen. Hvad Kr. formaaede i Landstinget, var jo et Spørgsmaal. I de mere formelle som dem angaaende Finanslovens Behandling var han vist meget stærk, men i de reelle som ang. Toldloven, hvor saa mange Interesser kom frem, var hans Magt svagere, han vilde dog næppe afvise nogen Forhandling, ti naar man kom bag hans kantede, frastødende Væsen, havde han et varmt Hjerte for Fædrelandet uden personlige Hensyn.

Umiddelbart efter denne Samtale søgte og fandt jeg *Bojsen* i Læseværelset og gik med ham ind i Arbejdsværelset. Jeg fortalte ham, uden at nævne Jørgensen, at jeg havde Grund til at tro, at Krieger ikke vilde „trække sig tilbage i sit Sneglehus“ (nok Kleins Udtryk til *Bojsen*), og at man vist burde gjøre et Forsøg paa at faa at vide, om og hvad han vilde, ti jeg var enig med B. i, at skulde der gjøres noget for at faa Estrup fjærnet, maatte det ske nu, da Landstinget kunde gaa imod ham i Toldsagen og dermed vise ham, at hans Støtter var borte. Naar Finansloven kom for til Foraaret, var det for sent. Da vilde og kunde ingen give efter, og da gik vi lige ind i ny provisoriske Tilstande. Nu var der en Mulighed for at Krieger vilde fastholde sin Stilling til Krigstoldskatten?, om man end maatte vente, at han forud vilde vide, hvad Indrømmelse man kunde vente under et nyt Ministerium; dette (havde Jørgensen sagt) tænkte Krieger sig ikke som et rent Venstreministerium, men som et, der kunde komme ud af det med begge Ting, den rene Parlamentarisme passede ikke vor Valgret. . . .

J. havde forøvrigt ogsaa ment, at Estrup, naar han blev forladt af Landstinget, enten af Stædighed alligevel kunde klamre sig til Magten, og benytte sig af Kongens overordenlige Frygt for at skifte Minister, de nuværende saavel som alle tidligere, af Frygt for det ny og

ukjendte — eller af Trods mod de Nationalliberale raade Kongen til at henvende sig til Berg. — Jeg svarede, at det var mig sagt, at Estrup skulde have ytret noget lignende som det sidste, kun at det ikke var Berg, men Krabbe. Bojsen var meget betænkelig ved en Henvendelse til Krieger, hvor ønskelig han end i sig selv kunde finde den; men syntes dog tilsidst tilbøjelig til skriftlig (som jeg foreslog) at spørge ham, om han var villig til en Samtale med ham om den nuværende politiske Stilling. Vi aftalte af ses igjen i Morgen d. 31. Da forelæste B. mig et Brev til Krieger.

Derefter fulgte en Samtale mellem dem $\frac{2}{3}$ 82 og mellem Krieger og A. D. Jørgensen d. $\frac{3}{4}$, men som igjen førte til denne Samtale med mig $\frac{7}{8}$. Jeg forhandlede derefter med Fr. Bojsen og Krabbe og skrev om Aftenen til ham. „Efter nærmere Overvejelse maa jeg i alt væsentlig fastholde de Betragtninger, jeg fremsatte i Formiddags, som dem, Forholdene mere end de enkelte Personer kræver, om Sagen skal faa en lykkelig Udgang“. Han kom derefter til mig Søndag d. 8., og efter den Samtale, vi havde haft, gik han til Krieger d. 9. om Formiddagen, før Toldloven kom til Forhandling i Landstinget. Han meddelte ham Indholdet af, hvad jeg mente, det moderate Venstre maatte kræve, og det syntes, at Krieger kunde gaa ind derpaa.

Derom gav han mig Underretning i et Møde hos mig Tirsdag d. 10. D. $\frac{12}{16}$ fulgte Sammenstødet i Landstinget mellem Estrup og Krieger.

A. D. Jørgensen fortalte mig d. 30. December 1881, at saavel Clausen som Madvig havde i 1849 og 50 efter vore Sejre tilført Statsraadsprotokollen — han havde set Afskriften deraf hos Krieger — udførlige Udtalelser for, at nu var Tiden til at dele Slesvig administrativt kommen, hvis man ikke vilde udsætte sig for at miste det hele, saaledes at det sydlige knyttedes nærmere til Holsten og det nordlige til Danmark — selv en Grænse nordfor Flensborg havde nok Madvig tænkt sig.

Ogsaa Krieger havde været for en Deling, indtil Danmark i London havde faaet en statsretlig Godkjendelse af Grænsen ved Ejder. Dette Grundlag brast ved Krigen, og da var han atter villig til en Deling. Han troede ogsaa, at han ved Konferencen i London havde været villig til en Linie fra Syd for Flensborg til Nord for Tønder, og naar han ikke havde slaæet stærkere herpaa, men officielt fastholdt Dannevirkelinien, var det vist Grunden, at dengang kunde man ikke komme syd men kun nord for Flensborg, og at man, ifølge Udtalelser fra en formentlig Kompetent, ventede en Krig mellem Østrig og Preussen i Løbet af et Aar, hvorved man da haabede ved Frankrigs Hjælp at naa mere. . . . Krieger havde udtalt sin Beklagelse af, at man ikke allerede dengang havde set Frankrigs Dekadence. Iøvrigt bebrejdede Krieger Monrad, at han havde overladt til Kongen at afgjøre, om man skulde gaa ind paa Delingsforslagene i London eller ikke, ti han maatte kjende Kongen saa meget, at han vidste, han ikke var Manden til at

dømme om noget saadant. Ogsaa Frederik 7. havde været en væsentlig Hindring for Delingstanken hos Cl. og Madvig. „Det skal ej ske“. Sponneck havde oprindelig delt dem men siden opgivet dem. Pressen manøvrerede bestandig derimod, og naar der stilledes Kong Frederik Herredømmet over Holsten i Udsigt, kunde han ikke modstaa. Jørg. troede iøvrigt, at de nationalliberale Førere havde haft for lidt Tro paa Befolkningens Offervillighed, og var ikke uvillig til at forsvare Monrad med, at han var nødt til at fortsætte Krigen, lade Jylland og Fyn besætte men holde sig paa Sjælland ved Hjælp af Flaaden, indtil Østrig og Prøjsen kom i Strid om Byttet.

Ved Forhandlingen om Konfirmationsforslaget bebrejdede H. Holm anden Gang Scavenius, at han havde truet Valgmenighedspræst Lund paa Mors med Afsættelse, fordi han havde taget Konfirmanter til Alters den samme Søndag. Scavenius gik dengang frem og tilbage bag Ministerbordet og den tilstødende Del af Rigsdagsmændenes Bord, hvor Bojsen, jeg og Clausager sad og hørte paa Forhandlingen. Vi hørte da af hans Tale med sig selv, som var temmelig højroret, Yttringer som disse: „han gjorde saa meget Vrøvl“. „De (Præsterne) skal, Fanden g . . . mig, lystre! (Til T. Nielsen havde han svaret engang i Finansudvalgets Venstre paa hans Spørgsmaal: „Hvad synes De om den lutherske Kirke?“ „Den har jeg — med en Ed — ikke synderlig Respekt for“. Men dengang tænkte han næppe, han skulde blive Kultusminister.)

Monrad sagde mig 15. D. 1882 paa mit Spørgsmaal, om han, som man paastod, havde telegraferet til Kommandoen paa Als, at den skulde fortsætte Forsvaret, efterat det i Statsraadet var besluttet, at det skulde opgives. „Dette er en Forvanskning. Jeg sagde til Lundby: „Jeg haaber at faa en Konference i Stand. *Er det muligt*, saa se at holde Dybbøl.“ Derefter telegraferede Lundby til Generalen. Men i saadanne Forhold maa en kommanderende General handle paa sit eget Ansvar uden Hensyn til Regeringen.“

Monrad sagde til Bojsen i Vinteren 1883—84, at Grunden til, at han var veget tilbage for Kongens Uvilje mod Slesvigs Deling, var den, at han kun havde faaet hans Samtykke til Dannevirke-Linien mod at love, at dette skulde blive den yderste Afstaaelse. Da saa England opgav ogsaa denne Grænse, og Kongen fastholdt sin Modstand, ansaa Monrad sig for bunden ved sin Ære til ikke at øve nogen Tvang.

Herefter kan det vel forklares, at Monrad ved Budskabet om, at Kongen vilde afskedige ham, efter hvad Carlsen har fortalt mig i 1866—68, blev som ude af sig selv og erklærede, at Kongen havde forraadt

A. D. Hørlück til Høgsbro.

Rurup, 13. Januar 1882.

Kjære Hr. Høgsbro. Ja Enden paa Sagen blev altsaa efter Deres Forslag, at Lassen blev vor Rigsdagsmand og jeg Landdagsmand, skjønt grumme nødig; men jeg var ellers bange for, at Striden var bleven værre, hvis jeg havde frasagt mig Valget. . . . Lassen talte jeg med i Flensborg sidste Lørdag, hvorfra han tog til Rigsdagen. Vi kunde ikke godt enes, da han vilde have, vi skulde aflægge Eden og deltage i Forhandlingerne; men da jeg bestemt nægtede det, log det til, at han ogsaa nok holdt sig tilbage denne Gang. Fra en Mand i Flensborg har jeg senere faaet Brev, han havde talt med Lassen, efterat jeg var rejst derfra, og til ham havde han yttret, at han muligvis vilde aflægge Ed. Der vil altsaa vist blive en lille Dyst imellem os forinden, naar jeg kommer til Berlin, da vi gjerne skulde være enige. De skulde ikke i Folketidende dengang have den Erklæring, Krüger og Lassen afgav, da de nægtede Eden. I det Tilfælde ønskede jeg gjerne, om De snarest muligt sendte mig den. . . .

I Kredsdagen gaar det ret godt nu, uagtet at Landraaden ikke forstaar et dansk Ord. Det gaar saaledes, at vi danske Medlemmer har vor Tolk og Landraaden sin og saadan gaar Forhandlingerne helt gemtyligt. . . .

Deres forb.

*A. D. Hørlück.**Høgsbro til Bj. Bjørnson.*

2. Marts 1882.

Kjære Bjørnson. Det gjør mig ondt, at jeg ikke har kunnet optage dit Brev om Linderberg uden i et lille Brudstykke; men naar du har læst medfølgende Brev fra den ene af de Mænd, der har paataget sig at føre hans Sag for Højesteret, haaber jeg, at du vil forstaa, at jeg hværken kunde eller burde gjøre det. Derimod har jeg meddelt det til Linderberg, som nu bor her i Byen, og han blev selvfølgelig meget glad ved dette Bevis paa din og, som han haaber, mange Nordmænds Medfølelse. Det er nu længe siden, at jeg har skrevet til dig (undtagen paa et Brevkort i Septbr. forrige Aar), men det er mig en Glæde hver Uge at sende dig et Nr. af D. Folketid., da det dog holder lidt af den gamle Forbindelse ved lige. Jeg haaber, at du deraf har set den meget vellykkede Studenterfest for 14 Dage siden; og de Forhaabninger, jeg har knyttet til den, tænker jeg du fuldkommen deler. Det var Aandsstrømningerne hos Grundtvig og Brandes, her mødtes, og hvor forskellige, ja modsatte de end er i meget, — hvad der heller ikke blev lagt Skjul paa —, kunde de dog mødes venlig i Kampen for Frihed for alt, hvad der stammer fra Aand. Grev Holstein var vistnok den Taler, som gjorde mest Lykke; men mange blev ilde berørt ved, at han gik, da Talen holdtes for Brandes.

Iøvrigt har vor indre Politik jo taget en glædelig Vending, idet de forargelige og hadefulde Angreb fra det Bergske Venstre paa deres gamle Meningsfæller saagodtsom er ophørt, i al Fald offentlig, og idet Højre nu er begyndt at falde fra Ministeriet. Klein er den, som har vovet sig længst fræm; men Krieger turde dog være den, som er Hovedmanden, og han gik vistnok langt raskere paa, naar han ikke lammedes af Mænd som Ploug — hvis politiske Indflydelse dog heldigvis er i stærk Nedgang. Denne Krieger—Kleins Modstand imod Ministeriet er saa meget glædeligere, som de veed, at de ikke denne Gang kan vente nogen Eftergivenhed fra vor Side, før efterat Ministeriet er gaet. Du behøver ikke at frygte, at vi ikke skal staa fast i dette vort Krav. Vi har nu faaet Kampen ind i det Spor, som vi har ønsket fra det Øjeblik, Ministeriet greb til Provisoriet, det er: til Magten. Paa de Punkter, Ministeriet har valgt til Kampplads, har vi en lignende Styrke ligeoverfor, som dette havde ligeoverfor os paa Punkterne fra 1877. Dette ser Krieger—Klein godt, og derfor gaar de næppe denne Gang med til noget Provisorium. Kommer det alligevel, vil det endmere styrke os og svække Ministeriet, og Stemningen i Landet er nu udmærket forberedt. Den veed nu, hvormod det gjælder, og er rede til at tage Følgerne. Selv Republiken vinder stærk Fræmgang i Bondestanden, saa at man kan høre endog besindige og rige Bønder være Estrup taknemlige derfor.

Ogsaa i Norge er der jo god Fræmgang for Folkets Sag, saa jeg haaber maaske endnu at kunne opleve lysere Tider. Der har endog været de Dage, da jeg troede, at Ministeriet Estrup i Forsommeren maatte give Plads for et Ministerium Krieger—Krabbe; men det ser nu ud til, at Estrup vil holde ud, til han kan faa Berg til sin Eftermand.

Lev vel, og vær med Hustru og Børn venligst hilset fra din hengivne
Sofus Høgsbro.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 7. Juni 1882.

Kære Høgsbro. Jeg haaber nu, at Okt. Hansens affaire er i orden — jeg skrev til Holstein og bad ham derom træffe aftale med Dem. Fra Højmark har jeg havt brev om at skaffe dem en moderat redakteur til et nyt blad i Aarhus. Men jeg kender ingen og henviste ham til Dem og navnlig til Svend, som vist vil kunne anvise et menneske, der tillige kunde være venstre-sagfører i Aarhus. . . . De maa absolut skaffe et brugeligt menneske.

Her sker ellers intet andet, end jeg lever i overordentlig privat travlhed for om muligt at blive færdig til at rejse til Norge sidst i maaneden og kommer da igennem byen. Politiken har jeg intet at gøre med, læser ikke engang blade. Dog fik jeg forleden et besøg af Monrad, som aabenbart ønskede at knytte forbindelse med os. Noget

særligt mærkeligt var ikke derved, og jeg kan bedre mundtlig fortælle lidt derom, naar jeg kommer til byen.

Han nærer vistnok alt for store Illusioner om, hvad han kan udrette under den „saglige“ forhandling.

Hils alle!

Deres hengivne

Frede Bojsen.

N. J. Termansen til Høgsbro.

Gammelby, 2. Juli 1882.

Kjære Høgsbro! . . . Jeg saa en længere Anmeldelse af E. Brandes' „Gyngende Grund“, som, hvor interessant den end kan være, dog ikke kan være et Digtværk, der har varig Betydning. Rygterne om Ministerskifte er vistnok falske. Jeg tror, Estrup vil forsøge at pine Sjæl og Liv ud af hele vort offentlige Liv ved at holde alt paa et negativt Standpunkt. Næste Samling vil rimeligvis blive lige saa ufrugtbar som den sidste. Du skriver, at Du er træt, ligesaa hos os; jeg er ikke heldig stillet, jeg bliver ældre, min Kones Helbred er vistnok for bestandig nedbrudt, og Børnene stille stedse større Krav. Og med alt dette blive mine Indtægter de samme meget knappe, og min Virkekraft bliver mindre.

Venligst Hilsen fra mig og min Familie.

Din hengivne

N. J. Termansen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Grefsen ved Kristiania, 9. Juli 1882.

Kære Høgsbro. Fra Monrad havde jeg nylig brev (dateret 29. Juni forsinket paa rejsen), hvori han beklager sig over „den mod Middelfart avis og indirekte imod mig rejste fjendtlige bevægelse“ — da vi dog „maa være overbeviste om, at jeg ikke nærer et mod de moderate fjendtligt sindelag“. Jeg har svaret, at jeg ikke ved noget om, hvad der er passeret, men da jeg formoder, at det er Fyens Tidende, der er i ilden, saa lovede jeg at skrive til J. Pedersen (og Dem) og henstille at „holde ind med skydning“ og navnlig erklære, at angrebene ikke ere rettede mod Monrad — Pedersen var jo ogsaa enig med os i, at vi — efterat han var valgt — skulde søge at drage ham mest mulig os til nytte. Jeg fortalte derfor ogsaa P., at Monrad havde besøgt mig, aabenbart for at indlede en forstaaelse, og det er jo udtryk for det samme, naar han nu skriver til mig.

Tak for sidste nr. af D. F., men vogt Dem dog endelig for at stille B. Bjørnson frem som ordfører for venstre her. Svendrup er meget misfornøjet med ham — jeg har besøgt Sverdrup og deltaget i Lillestrømsmødet. Det var en meget dygtig tale — og forskellen paa den og B.'s paa Stiklestad er øjensynlig. B. er venstres enfant terrible, meget farligere end Berg hos os. Højre sætter hele sit haab til ham,

og hans politik er mere uheldig, end skriftlig kan forklares. — —
Ellers intet nyt — regn bestandig.

Hils alle venner.

Deres hengivne

Frede Bojsen.

Høgsbro til Harboe.

11. August 1882.

Kjære Harboe. . . . Naar De ser et daarligt Tegn for Folkets Fræmtid i, at D. Folketid. maa gaa ind, ser De jo heller ikke lysere derpaa end jeg; men det er jo kun et lille Tegn. Der er mange flere og mange større, fræmfør alt den Støtte, et Ministerium som det Estrupske kan finde hos saa mange Mænd og det blandt de mest oplyste, og den Tilslutning, der bliver alt det Bergske Væsen til Del. Det er en Løshed og Lethed, som varslar det værste. Folket har længe nok vugget sig i falske Sikkerhedsdrømme. Det var ønskelig, det endelig kunde rystes ud deraf — ikke ved al den Tale om ydre Jordværker, men ved at se sig selv i et Spejl af Sandhed og Alvor. Vi leger paa en Vulkan.

Jeg haaber, der maa undes mig Kræfter til at fortsætte Kampen for vort Folk; men jeg frygter, at jeg vil blive endnu mindre „populær“ end hidtil, ti dets Øren er forvænt med Smiger-Tale og dets Sind fyldt med Forfængelighed.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Hamar, 14. August 1882.

Kære Høgsbro. Tak for Deres brev og besørgelsen af de slesvigske breve. Jeg skynder mig at skrive et par ord, for at De ikke skal tro, at min tavshed betyder samtykke til Folketidens død. Paa ingen maade!! Det vil være den største ulykke, og det forekommer mig, at der bør gives partiet lejlighed til at overveje sagen nærmere. Jeg beder Dem derfor ikke offentliggøre noget derom, før vi har talt sammen; desværre kan jeg kun være Søndag aften i Kbhn. Men kunde De ikke se lidt ind til fader den aften — paa Søndag den 20. — at vi dog kunde tale lidt sammen.

I Galop.

Deres hengivne

Frede Bojsen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 27. Juni 1883.

Kære Høgsbro. Det maa jeg sige — De har nok ordentlig stødt i den radikale trompet i Højby! Jeg satte tonen op til det høje C i Saxkøbing, men De har mindst taget Cis!

Nu gælder det om, hvordan bønderne klarer sig i Aalborg — det er det eneste, som jeg for min del tillægger nogen betydning af disse folkemøder. Den ide at møde i Hillerød er aabenbart en ren vildmand — har Berg lavet den? Saa skulde man lige saa godt have givet møde i Store Hedinge. At tromme hele Sælland sammen for at drive løjer i Hillerød, det er dumt — for megen betydning at tillægge Bergs residensstad. Og naar der saa endda ikke opnaas flertal?

Deres hengivne

Frede Bojsen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 19. Juli 1883.

Kære Høgsbro. . . . De ved, at jeg ikke yndede Hillerød-historien — det forekommer mig ogsaa, at den staar i strid med Bergs circulaire, hvori det udtrykkelig hedder, at et privat møde med Ryselske adgangstegn vilde man ikke blande sig i. Det er tillige en unyttig ødslen med kræfter — vil man virkelig jage Sællands bønder sammen igen til Korsør? Det bliver jo et kapløb i latterlig „sport“.

Til Bertelsen og Holm har jeg kun skrevet med underretning om Juels oprindelige plan ved Aalborgmødet og bedt dem sørge for, at ledelsen blev i deres hænder. Forøvrigt har jeg ikke givet noget bestemt raad, og jeg vilde unægtelig have fraraadet enhver demonstration, naar den ikke kunde udføres med anderledes kraft, end at venstre-mænd maatte beskyttes af politiet!

At forsvarsloven maa standses strax i Oktober (hvis den da forelægges saa tidlig) anser jeg for en naturlig følge af dagsordenen i foraaet — ligesom jeg ogsaa i principet finder det rigtigt at fremskynde en krise inden vinteren — og ellers lade vaabnene hvile til foraaet.

Jeg anser fremdeles det af største vigtighed, at Folketidenden *ikke* gaar ind, men indsamlingen har jo unægtelig gjort fiasko, og det beror altsaa paa Holm, om han endnu vil holde persen ud og afvente muligheden af et regeringsskifte, der vilde give bladet en vægtigere stilling, saa det maaske endnu kunde blive en god forretning. Kunde der ikke forsøges med forhøjet betaling? Jeg tror næppe, ret mange af holderne vilde falde fra af den grund, da de, der er tilbage, aabenbart er principielle venner.

Farvel saa længe.

Deres hengivne

Frede Bojsen.

N. J. Termansen til Høgsbro.

Gl. Kongevej, 12. November 1883.

Kjære Høgsbro! I Statsrevisoratet har jeg søgt Dig et Par Gange uden at træffe Dig.

Jeg er nu flyttet fra mit gamle Hjem, hvad for en Kamp det kostede mig, er det unyttig at tale videre om. Naar det var blevet mig

klart, at min Kone ikke længere kunde udholde Stillingen, saa var det min Pligt at opgive den og — dermed nok. Hjemmet er nu opløst, Familien splittet til alle Sider. Jeg er jo for Øjeblikket i Grunden — hjemløs.

Min Kone og de to yngste Børn er i Skafteløv. Dertil skal hun blive en Tid, for at det kan vise sig, hvad fuldstændig Ro kan virke paa hende. Senere maa vi jo see at faa hende her ind.

Iaftes modtog jeg Brev fra Svejstrup, der satte mig i megen Uro og Tvivl. Bankdirektør Tostrup i Holsted er desværre paa en ulykkelig Maade kommen af Dage, og nu har Schrøder, Svejstrup og Jørgen Ravn ved et Møde i Kolding angaaende Luthers Minde talt sammen om, at jeg skulde opfordres til at søge Stillingen. „For Deres Families Skyld,“ skriver Svejstrup, „maa De tænke paa at faa et Erhverv“. Ja, jeg har jo tænkt at slaa mig igjennem med de 600 Kr., jeg faar af Gaarden, der efter 1886 bliver 800 Kr., og saa med hvad jeg kan tjene ved Siden af. Men jeg synes jo at have den Lod, at jeg stadig skal blive ved at koste paa Børnene, mens Andre siger, de er over det, naar Børnene først er store, saa kan jeg jo neppe oversee, hvad Familien vil kræve. — Jeg kjender neppe nok, hvad denne Bestilling kræver af den, der skal udføre den. Er det noget, som jeg kan? det vil sige til Gavns, thi ellers vil jeg ikke have den. Bringer den i synderlig Afhængighed af Myndighederne, særlig Ministeriet? Kan jeg blive ved Rigsdagen Valgperioden til Ende? Thi længer er der neppe Tale derom. Jeg vil nødig foranledige Omvalg. At det ikke er af de Stillinger i Livet, jeg helst vilde have, naar Valget var frit, behøver jeg neppe at sige Dig. Men jeg er fuldt rede til at paatage mig hvilket somhelst Arbejde, som jeg kan gjøre, for at skaffe mig og Familien ærligt Ophold, og nødig vilde jeg, at mine Venner bag efter skulde sige, hvorfor tog Du ikke imod det eller det.

Om jeg kan faa dette? Det er en Sag for sig. Spørgsmaalet bliver kun: skal jeg søge det, og det er det, jeg vil bede Dig om at hjælpe mig til Rette med.

Jeg træffer Dig nok en Dag med det første.

Hilsen fra Din hengivne

N. J. Termansen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Grefsen, 21. Juli 1884.

Kære Høgsbro. Igaar var jeg hos Sverdrup og havde en længere interessant samtale. Han rejser imorgen over Jylland til København, hvor han venter at komme sidst i ugen og blive nogle dage, fortrinsvis for at studere marineforhold — han er jo særlig marineminister — jeg gav ham anvisning paa Ravn og Jøhnke. Men storpolitiken maa I venstrehøvdinger jo tage Jer af. Jeg tror ikke, han vil have noget imod en pæn modtagelse, og særlig efter at han er statsminister, tror jeg, en eller anden tilstelning vil være tjenlig for vor egen politik.

Han bør vel ogsaa søge audiens hos kongen, og jo flere han kan blive bragt i berøring med desto bedre. Jeg har foreløbig sat ham lidt ind i vore forhold, som interesserer ham meget, og han bad særlig hilse Høgsbro, „min gamle ven“. Læg nu de vise hoveder i blød om, hvordan den madpose kan skæres bedst.

Deres hengivne

Frede Bojsen.

(Inden der træffes endelig bestemmelse om en eller anden modtagelse for Sverdrup, bør De tale med ham og have hans samtykke. De ved jo fra Møn, at han undertiden kan være lunefuld. Jeg kunde jo ikke paa forhaand omtale noget, men yttrede kun i forbigaaende, at i Danmark var der virkelig mange tusinder, der gerne vilde hilse paa ham.)

Berg til Høgsbro.

Privat.

Bogø, 25. Juli 1884.

Kjære Høgsbro. Hoslagte Brev kan vel — hvis De finder det fornødent — læses af de Medbestyrere, De indkalder til et fælles Møde imorgen. Her tilføies privat. Jeg er fuldt enig med Dem i, at vi — som Venstres Repræsentanter — ikke kan finde forsvarligt at hænge os i Halen paa, hvad os meer eller mindre venlig eller fjendtligsindet kjøbenhavnsk Bevægelse kunde falde paa; hvad vi skal være med til, skal vi selv lede, og hvem der vil være med dertil, kan efter vor nærmere Bestemmelse slutte sig. Men Gjentakelse af Gilder som dem, der holdtes 15. Decbr. efter Kasinomødet, eller 5te Juni efter Grundlovsfesten eller nu sidst paa Klampenborg, Spektakelgilder, hvor meget ondt synes at være kommen til Orde imod Venstre, kan vi ikke møde Sverdrup med. Lad det derfor være en absolut Betingelse — at vi staa i Spidsen. Vi skal da nok komme ud af Ordningen, men *Fællesbestyrelsen* er Indbyder og forsaavidt ogsaa den politiske Vært.

Naar De nu forlanger det, saa skal jeg i næste Uge gjøre mit Yderste for at komme nogle Dage til København; men skriv mig helst til et Par Dage før Slaget skal staa.

Jeg er ikke utilbøielig til at tro, at noget af det nye Kbh. vil have noget for deres egen Mund ogsaa her — men lad dem faa det. Jeg stoler paa, De er enig i Tankegangen her, og jeg beder Dem om at være forvisset fuldt ud at have min Billigelse til, hvad De foretager.

. . . .

Deres ærb.

C. Berg.

N. J. Termansen til Høgsbro.

Holsted, 15. Oktober 1884.

Kjære Høgsbro. . . . Det var tungt nok, at det netop skulde være ved Redningsforsøg af Rigsdagens Bibliothek, de to ulykkelige Soldater

omkom. Men det staa jo ved en saadan Lejlighed ikke i Menneskers Magt at forhindre og forebygge alle de Ulykker, der kan ske. Jeg er oprørt i mit Indre over den Skjændighed, hvormed Højres Blade har kastet sig over Berg. Men jeg er paa den anden Side kjed ad, at Morgenbladet har gjort saa megen Snak om Slottets Gjenopbyggelse. Det er noget, man rolig kunde have ladet ligge, til den Sag ligger for til Afgørelse. . . . Af Flensborg Avis ser jeg, at „Politiken“ har bekræftet Højrebladernes Løgn om, at de to Soldater omkom ved at redde en Sofa fra Formandslejligheden, eller i al Fald fra Rigsdagslokalerne. Det bør da modsiges. . . .

I disse Dage skal vi flytte ind i det ny Hus.

Hils din Kone og vær selv venligst hilset fra din hengivne

N. J. Termansen.

N. J. Termansen til Høgsbro.

Holsted, 1. Januar 1885.

Kjære Høgsbro! . . . Berg var jo saa i Kolding for at holde Møde. Der var sendt Breve med Indbydelse ogsaa til de fleste af mine Venner her, bl. a. Pastor Svejstrup. I Brevet stod, at „disse Kredses Rigsdagsmænd af Venstre, Outsen, Roed, Schelde og P. Jørgensen var indbudte.“ Jeg havde der selvfølgelig paa den Maade ingen Ting at gjøre og afslog derfor mine Venners indtrængende Opfordring til at tage med. (Svejstrup dog undtagen, der fandt, at jeg handlede ganske korrekt.) Vell! jeg har hidtil kunnet staa paa min egen Grund og finder, med Guds Hjælp, vel Kraft til det fremdeles, ogsaa i den Ulykkestid, vi nu vistnok uundgaaelig styrer hen imod. — Man gjør jo nu fra flere Sider Nar ad, at der er Enkelte, der ikke har kunnet fri sig fra en beklemmt Følelse ved Slottets Brand, men Historien har ikke været i Stand til at skjule, selv om dens Skrivere helst vilde det, at Trængsels-tider varsles ind paa en eller anden Maade. Nu ønsker jeg ikke at agere Tegnsudlægger, men en Aften stod jeg ved Fr. VII's Rytterstandbillede og fik et sørgeligt Indtryk af, at han nu der holdt foran en Ruin, og brød uvilkaarlig ud, „Gud fri og bevare os fra, at hans Værk, den danske Grundlov, engang skal være en Ruin, hvorover hans Mindestøtte kun rejser sig med Sorg.“ Og naar Hr. Hørup faar sit Ønske opfyldt at leve 10 eller 15 Aar paa provisoriske Finantslove, saa skjøner jeg ikke rettere end, at Forfatningen da er en Ruin og intet mere. Og sker der ikke noget aldeles uforudset og uanet i de første Maaneder, saa anser jeg det saaledes, som Stemningen blandt vore politiske Modstandere nu er til Forskjel fra tidligere Aar, for uundgaaeligt, at vi til April har den første „Provisoriske“, men jeg lever maaske da ikke den Dag, vi se den sidste. . . .

Din hengivne

N. J. Termansen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, Maj 1885.

Kære Høgsbro! . . . I København har jeg ikke lyst til at optræde sammen med Hørup. Hans udtalelser er jo saa uloyale, at man næsten ikke kunde undlade at svare ham. Forøvrigt er hans erklæring i Havdrup om folkethingets afmagt jo kun en gentagelse af de moderates fællesudtalelse i 1878 om „forhandling“.

Mest frygter jeg Hr. v. Stumm! Hvad er det, de har for derinde? Laves der ikke en neutralitet under Tysklands beskyttelse og med betingelse af Kbhvns. befæstning? Kan Holstein ikke opsnuse noget derom?

Hils alle gode venner.

Deres hengivne

*Frede Bojsen.**Knud Rasmussen til Høgsbro.*

Sødinge, 27. Maj 1885.

Kjære S. Høgsbro. . . . Jeg var med til Mødet i Pejrup igaar, det gik rigtig godt, Berg var i godt Humør, og det kan nok være, at Harald Holm trak ordenlig Matzen til Vands, saa han drev af som en vaad Hund og gemte sig i en Kupé, de siger, af Frygt for Prygl. Herman Trier har jeg ikke hørt før, han gjorde et meget godt Indtryk paa Forsamlingen, det er vist baade en ædel og dygtig Mand. Kampen er lang og sejt, men det styrker Modet og Kraften, naar der af og til rykker friske Folk i Ilden.

Vor gamle Præst kunde saa ikke udholde at være hos os længer, naar han ikke tillige kunde være politisk Fører, han siger ikke ligefrem, at det er Grunden, men han vil ikke have, at nogen maa spørge ham om, hvorfor han gjør dette Skridt, da han ikke holder af at komme i Trætte med os; men underhaanden har han sagt til Povlsen: „Jeg har jo lidt det ene Nederlag efter det andet, jeg opfordrede til Kvindenadressen og til at give til Kanoner og kun faa fulgte Opfordringen, jeg talte for frivillig Selvbeskatning til Fæstninger og kun 3 tegnede sig.“ — Skjønt vi rimeligvis vil faa det langt friere og lettere, naar han rejser, saa er jeg dog ked af, det sker. Men Livets Veje er som tiest dunkle.

Venlig Hilsen til Dem og Deres Kone

fra

*Knud Rasmussen.**Frede Bojsen til Høgsbro.*

Rødkilde, 18. Juni 1885.

Kære Høgsbro. . . . Vi har her ikke dannet nogen egentlig forening, men betragtet hele befolkningen som forening og kun udmeldt sogne- og byformænd, der skal varetage alt fornødent, navnene er

indsendte til fællesbestyrelsen, ligesom De vist ogsaa nu har modtaget anmeldelserne om indtegningen til demokratisk fond. Love har vi altsaa ikke. Derimod sender jeg Dem restbeholdningen af tre af vore tidligere fællesudtalelser til opbevaring i „arkivet“. Nej, jeg kan ikke love at møde til flere politiske møder, da jeg vistnok bliver nødt til at gøre en Norgesrejse inden høst. Jeg har lovet Højmark at komme til Søndersø, men jeg har ikke hørt nærmere om tiden. At Hørup ikke vil til møder, er jo selvfølgelig, da han jo ikke kan optræde mod fællesbestyrelsen offentlig og ikke vil arbejde for den. Holstebroaffairen er vist ikke heldig.

Efter samraad med A. D. Jørgensen undlod jeg at gaa til Krieger i foraaret. Vi mente det rettest at vente, da han var meget irriteret og misfornøjet med alle; hvis jeg nu kom til byen, tror jeg dog, jeg vilde søge en samtale; maaske kunde der faas nogen underretning om de Frijske rygter, som vel ikke er andet end løs snak, Frijs skal være meget vred paa Estrup, fordi denne skal have snydt ham ved købet af gaarden paa Toldbodvej.

.....
Deres hengivne

Frede Bojsen.

(Udkast.)

Høgsbro til Jørgen Pedersen.

19. Juni 1885.

Kjære Pedersen. Jeg ser, at De i Tirsdags har omtalt generalkorrespondentens forsøg paa at imødegaa min fræmstilling af højres forberedelser til provisoriet; men vil De ikke, da tavshed ellers let kan anses for samtykke, finde det rigtigt udtrykkelig at gjøre opmærksom paa, at jeg ikke talte om „en overvejelse i statsraadet efter valget 25. Juni“; men om en overvejelse i „kongens raad“. Jeg valgte udtrykkelig denne betegnelse, fordi jeg vel vidste, at det ikke var i statsraadet, men med minister Estrup og en tilkaldt tillidsmand (Liebe), overvejselen fandt sted. Ligeledes sagde jeg heller ikke, at forhandlingen med landstinget foregik i oktbr. (hvad Fyns Tid. rigtignok beretter), men i August i den overordentlige samling — jeg angav ogsaa grunden til sammenkaldelsen af en saadan, og det er jo indlysende, at jeg kun kunde tænke paa August, da jeg omtalte Krieger som bortrejst, hvad han ikke var i Oktbr. Generalkorrespondenten har altsaa aldeles ikke gjendrevet min beretning. Derimod er det ikke rigtigt, naar De i Fyns Tid. lader mig sige, at jeg har alle mine oplysninger om mødet i August fra Brobergs skrift; ti dette er ikke tilfældet. En del af dem har jeg fra paalidelige mundtlige meddelelser. Heller ikke har De ret, naar De i stykket i tirsdags lader ministeriet lede forhandlingerne af dets venner i decemberterminen. Det var Haffner, der lede dem ligesaavel som dem i August.

Gen.korr.s paastand om højres villighed til imødekommen er jo,

som De ved, tilstrækkelig modbevist ved landstingets nægtelse af fællesudvalg om den midlertidige, og venstres villighed til overenskomst er tilstrækkelig bevist med dets tilbud om 1½ mill., som selv Klein fandt saa imødekommende, at han ikke kunde tro andet, end at der derefter vilde finde en overenskomst sted — selvfølgelig ikke med landstingets fanatiske medlemmer i fællesudvalget, der i virkeligheden ikke vilde nogen overenskomst, men med de andre landstingsmænd udenfor fællesudvalget, og denne tro deltes til det sidste af Bojsen, naar der blot var givet udvalget den fornødne tid til at bringe fredsmuligheden til modenhed.

Disse bemærkninger henstilles til Deres velvillige overvejelse, om De ud af dem eller ved dem kan ville imødegaa gen.korr., eller om De ikke vil røre mere ved ham, men maaske ved en anden lejlighed oplyse sagen nærmere. . . .

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

C. V. Nyholm til Høgsbro.

21. Oktober 1885.

Kjære Hr. Høgsbro. Det er mig meddelt i dybeste Fortrolighed, men med Paalidelighedens Præg, at gamle Grev Frijs, om Venstres Førere henvendte sig til ham desangaaende, skulde være villig til at anvende sine bona officia hos Kongen, og man har anmodet mig om at underrette Dem og Bojsen derom. — Jeg opfylder herved denne Anmodning, men tør naturligvis intetsomhelst Ansvar paatage mig for Meddelelsens Sandhed.

Imorgen forventes Askov-Sagen indladt og altsaa paadømt paa Fredag. — Jeg er ikke aldeles uden Haab om Udfaldet.

Deres heng. og forb.

C. V. Nyholm.

Alfred Povlsen til Høgsbro.

Ryslinge Højskole, d. 30. Oktober 1885.

Kære Høgsbro. . . . De skriver, at alt beror paa befolkningens udholdenhed. Den tror jeg nok, vi kan gøre regning paa, naar taalmodigheden ikke brister. Men det koger og skummer i sindene mange steder. Jeg tror mindre her paa Fyn end i Jylland, hvor jeg lige for nylig har rejst en 3 ugers tid og talt med en mængde mennesker. Her paa Fyn vil der næppe blive skattenægtelse efter nogen større maalestok, hvilket jeg dog ikke mener skriver sig fra lunkenhed, men derimod fra afhængighed af godsejere og højrebanks. Jeg har ikke hørt en eneste venstremand tale om eftergivenhed eller bebrejde folketinget den resolute optræden over for regeringen. De sidste voldsomme skridt vil forøge harmen, og de vil ikke forskrække nogen.

Det er den grundtvigske venstrebefolkning, vi maa stole paa, baade

med hensyn til besindigheden og udholdenheden. Der uden for er der mange steder stærk ophidselse, som ikke hverken kan styre sig eller holde sig i længden, og dels er der megen sløjhed. Imidlertid, kan en valgdag gøre det, saa er alle med, og selv om der ligger snedriver lige til tagskægget skal de nok møde alle mand, om saa de unge skal bære de gamle paa ryggen. Men jeg er bange, vi slipper ikke for saa godt køb.

Deres

Alfred Poulsen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 13. Marts 1886.

Kære Høgsbro. Holms sidste piece er fortrinlig.

Og saa har jeg en forespørgsel til fællesbestyrelsen. Som De ser af vedlagte copi (der bedes opbevaret og tilbagesendt) har jeg indsendt indsigelse mod forpagternes optagelse paa valglisten. Jeg faar naturligvis afvisning, da sagen saavidt jeg erindrer har været rejst før. Men vilde det ikke være rigtigt at bringe dette spørgsmaal for højesteret? Saavel sagens natur som forhandlingerne i 67 viser tydeligt, at vi har ret — og mon der ikke skulde kunne blive et flertal i højesteret for at give godsejernes overgreb en saadan mindelse. Kunde dette lykkes, vilde vi her i kredsen kunne tage 3 af 5 og slaa Rumpen. Jeg vil ikke føre sagen uden fællesbestyrelsens samtykke og isaafald for fondens regning.

Jeg behøver vel ikke at minde om sagens sammenhæng. Ved de første landstingsvalg efter 66 mødte kun godsejerne selv, og som følge deraf kom der bønder med ned til 11 tønder hartkorn. Men siden fandt de paa (det skal være efter Heltzens opfindelse) at lade alle deres forpagtere møde op — saa hver godsejer nu møder i spidsen for sin clan — og derved er bønderne udelukkede op til 16 tønder hartkorn.

Det hele hviler paa en fortolkning af skatteforordningerne af 1818 og 1840, som dog saavidt mig bekendt kun omhandler regler for det tilfælde, at forpagtningskontrakten ikke bestemmer anderledes. Skattefordelingen hviler altsaa ikke principielt paa lovgivningen, og dette har dog aabenbart været valglovens forudsætninger. Frijs's erklæring er jo ogsaa tydelig nok. Her alt ved det gamle.

Med mange hilsner, Deres hengivne

Frede Bojsen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 20. Marts 1886.

Kære Høgsbro. Ja, jeg havde nok paa fornemmelsen, at forpagtersagen havde været for domstolene, — men den maa være ført slet — og har ikke været genstand for den opmærksomhed, som den fortjener — thi dermed staar og falder herremændenes magt i landstinget. Var

det ikke rigtigt at bede Okt. Hansen paany overveje og gennemgaa sagen, om ikke en ny procedure kunde føre til et andet resultat. Det er aldeles utvivlsomt, at dette var ikke meningen i 1867. Ialfald vil jeg bede Dem sende mig det nævnte nr. af ugeskrift for retsvæsen, da jeg saa vil behandle sagen i nogle artikler i Mrgbl.

Læg mærke til, at de paagældende skatter ikke er paalagte brugeren, uden forsaavidt intet derom er bestemt i kontrakterne. Kontrakterne er rimeligvis omgjort derefter siden. Her var en opgave for en parlamentarisk kommission, at bringe lys over hele dette rænkespil, hvorved herremændene har tillistet sig magten.

.....
Deres hengivne

Frede Bojsen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 21. August 1886.

Kære Høgsbro. Igaar kom jeg fra Bogø og tror at have gjort mig de patria bene meritus ved den rejse. Om aftenen lykkedes det at faa en fortrolig samtale med B. og saa noglunde forstaa hans stilling. Han er stærkt paavirket af mistanke om at skulle „sættes ud af spillet“ o. s. v., men vises der ham det fornødne hensyn, saa at mistænksomheden ikke næres, saa er han ikke væsentlig uenig med os i opfattelsen af øjeblikkets krav, bortset fra alle omsvøb. Jeg søgte at faa ham til at lægge en for hele sessionen gældende plan, men i den henseende var hans udtalelser for forbeholdne, og navnlig syntes han at frygte for, at Estrup skulde kunne tage en hvilkenkomhelst finanslov og supplere den med provisorier for resten. Om aftenen var jeg enig med ham om, at provisorierne skulde forkastes, at Alberti skulde være ordfører derfor som sidst, men flere skulde tage del deri og gøre dette til et større nummer. Finansloven 1887—88 skulde gaa til anden behandling og meget detailleret og kritisk behandling i udvalg. Jeg bemærkede, at vi i detailbehandlingen vilde møde mange vanskeligheder, som han mente at kunne rydde afvejen ved stærk beklipping — (jeg tvivlede derom). Videregaaende planer lagdes ikke, og vi fik ikke tid til at drøfte andre lovsprogsmaal. Han mente, at Alberti vilde være tilfredsstillet ved provisoriebehandlingen, om end A. selv vel vilde stemme mod finansloven som sædvanlig. B. gentog sit forslag om, at vi skulde sammenkalde demokratisk forenings bestyrelser til møde først i Oktober, men da jeg fraraadede dette og foretrak en senere tid som forberedelser til de ventede valg i Januar eller Februar, gik han ind derpaa — jeg tænker mig altsaa November—December. 1ste September kommer han til byen, og jeg lovede da i de første dage af September at komme derind til fællesbestyrelsesmøde og danske venstre møde. Han lod til at forudsætte, at de 8 medlemmer af fællesbestyrelsen allerede var enige om taktiken, medens jeg udtalte, at man ønskede alvorlig drøftelse deraf sammen inden de offentlige Septem-

bermøder, for at udtalelserne kunde stemme med en fællesplan. Hold De nu ogsaa paa at faa møde sammenkaldt strax, naar han kommer til byen. Tjenstvillige aander havde gjort ham meget mistænksom med hensyn til Okt. Hansens forhold til det danske venstre. Monrad havde anbefalet ham Vaupel, selv syntes han at foretrække kapitein Sørensen, tænkte ikke paa Schrøder i Middelfart. Imidlertid indrømmede han mig, at vi anstændigvis ikke kunde nægte O. Hansen vor støtte, naar denne ønskede den og vilde *slutte sig til det danske venstre*. Forøvrigt var hans stilling den samme, som vi kender ham fra i vinter.

Efter at have sovet paa det fortsatte han samtalen om morgenen, og tendensen var da aabenbart at svække indtrykket af aftenens forhandling. Han modsagde ikke bestemt noget af, hvad vi havde talt om, men tog adskillige forbehold om forhandling med rigsdagsmændene, naar de samles. Jeg henstiller, hvormeget vægt der bør lægges paa disse forhold, og skal senere mundtlig føje til, hvad jeg idag maatte have glemt.

Vil De ikke fortælle dette i fortrolighed til Holstein og Larsen. Forsigtighed anbefales overfor den Hørupske gruppe, da jeg frygter for, at særlig Jens Busk under visse forhold kan benytte disse forhandlinger til at spænde ben for et fornuftigt resultat. Mit brev er kun for Dem, Høgsbro. Ellers var besøget paa Bogø meget behageligt; brillant sejletour med hele huset herfra. Morgenbladssager blev ikke berørt med et ord. Alt vel.

Deres hengivne

Frede Bojsen.

Høgsbro til Frede Bojsen.

24. August 1886.

Nej, kjære Bojsen, ansvaret for, at der intet er gjort i Middelfart for at hindre læge Dreyers virksomhed, maa virkelig Berg og De bære. Det var Dem begge, der ledede kampen mod Monrad og havde de personlige forbindelser der, og det var Dem, der mødtes paa Bogø for at afgjøre spørgsmaalet. Jeg har intet hværv haft i saa henseende og fralægger mig alt ansvar. Har Berg da intet gjort? Vil Henning Jensen slutte sig til Europæerne, og vil kredsen tillade det Forhaabentlig er alt kun foreløbig ordnet og kan ændres. Griber Berg ikke ind?

Rasmus Knudsen er formand for kredsens demokrat. forening, og paa ham kan vel Berg virke. Eller er det Jens Busk og Hørup, der har magten over ham og over kredsen?

Igaar var jeg hos Oktav. Hansen sammen med Holstein, Hørup, N. J. Larsen, Hage og Marstrand. Vi talte ogsaa om valget, men Hørup mente, at det kun var „aldeles foreløbigt“ afgjort, og jeg tvivlede om, at Henning Jensen kunde endelig vinde kredsen. Privat talte jeg med Oktv. H. derom. Han vilde ikke optage en kamp mod Henning J., men

vilde rimeligvis tage mod valg, hvis kredsen i sin helhed ønskede ham. Vaupell er meget vred over sin afsked og er rejst til udlandet, men er villig til at skrive i „Morgenbltd.“ om adskillige militære spørgsmål.

Samtlige igaar tilstedeværende hos Oktv. Hansen var for en ordnær behandling af finansloven, undtagen Hage, der betragtede det som et afgjort nederlag og foretrak en forfatningsforandring — til fordel for landstinget. Han og Holstein tabte sig i en lang forhandling derom. Man var spændt paa Bergs mening. Jeg antydede hans stilling i henhold til Deres brev, men rent privat til de enkelte og med alt fornødet forbehold. Man antog en behandling af finansloven i udvalg for hovedsagen; men saa uden betænkelighed paa en forhandling med landstinget om den, da en overenskomst maatte anses for umulig, før folketingsvalget var overstaet.

Har De set, at en mand i „Politiken“ forlanger, at „Demokrat. fond“ skal tage sig af elevunderstøttelse til højskolerne? Ogsaa fra anden side har jeg hørt kravet derom. Skal delegeretmødet ikke raadspørges derom og en ny indsamling da begynde?

. . . . Skal saa Berg eller J. Busk raade for landstingsvalget i Clausagers sted? Skal vi have P. Nielsen eller Niels Mouritsen og ikke Thom. Nielsen? Holstein fortalte, at ministeriet havde erklæret for framtiden at ville uddele understøttelserne til de enkelte skytteforeninger direkte og altsaa sætte overbestyrelsen ud af spillet. Har Schönheyder sagt Dem dette?

Sch. udtaler sig for tiden stærkt *imod* Busk og *for* Berg. Er det alvor?

Lev vel.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til Fr. Bojsen.

28. August 1886.

Kjære Bojsen. Der er hverken i Deres eller Bergs breve en eneste yttring om, at jeg skulde handle i valgsagen, og ved den mundtlige forhandling med Dem forstod jeg en yttring af Dem, som De ganske billigede, at jeg havde holdt mig udenfor den.

Nu er der næppe noget at gjøre. Fyns. Tid. har proklameret Jensen som kredsens eneste kandidat og bebudet en række valgmoder af ham. Vi ved jo ikke engang, om Kaptajn Sørensen er villig til at modtage valg. Folk, som kjender ham temmelig nøje, tvivler stærkt derom.

Den demokratiske forenings formand i kredsen er Rasmus Knudsen i Baaring, som er den radikale sides mand i modsætning til Thomas Jensen i Kristrup, der er den moderate sides mand, men kun er næstformand. Dette forhold viser jo, hvad Monrads valg i sin tid bekræftede, at den radikale side har overvægten, og derfor ansaa jeg

det for en selvfølge, at det var Berg, som vilde tage sagen i sin haand, ligesom jeg da ogsaa straks tilmældte ham Deres og min mening om kandidaterne. Men det synes jo, som Rasmus Knudsen er mere Jens Busks end Bergs mand, hvad jeg ikke kunde vide. Han og Dreyer har nu ført Kredsen over i Jens Busks haand, og skal den vristes ud deraf, maa Berg sætte sin hele kraft ind derpaa. Dette formaar vist hverken De eller jeg. Jeg holder mig derfor fræmdeles tilbage, saameget mere som der næppe er andet at gjøre end at faa Henning J. af vælgerne tvungen til at opgive enhver separatisme og særlig til ikke at træde ind i Hørups gruppe.

Dog fortalte H. Holm idag, at man fra den radikaleste Side frygtede for, at Berg i det sidste øjeblik skulde gribe ind og forstyrre H. J.s valg — hvad der vilde tyde paa, at man ikke mente at have saa rent mel i posen, som man vil give det ud for.

Holstein er paa Ledreborg, og, om han kommer til Fyn, var usikkert. En mangelhovedet ledelse er uheldig, især naar hovederne bor mile fjærnede fra hinanden.

Klaus Berntsen har i al den tid, han har været i byen, kun søgt mig en eneste gang, og da var jeg hos Oktv. Hansen.

Jeg ved om ham kun, at Vaupell havde skrevet til ham, og at han havde igjen skrevet til Knudsen om V.

Secher var her i dette øjeblik, og han beklagede i stærke udtryk H. Jensens kandidatur, som en, der viste, hvorledes det danske venstre lod sig overliste og derfor forspildte dets kort til fordel for Hørup, særlig blandt de yngre politikere her i byen.

.....
 Dette ubehagelige brev kan være en god søndagslæsning for Dem. Men De ser, at skal der gøres noget, maa Berg selv i ilden. Ingen er nærmere dertil end han; ti den sæd, der nu høstes, har han selv været med at saa, ikke mindst derved, at han lærte vælgerne, at de skal handle uden hensyn til rigsdagsmændene og den af dem valgte ledelse.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til N. J. Termansen.

1. Oktober 1886.

Kjære Termansen! Det har gjort mig oprigtig ondt i aften at læse i aviserne, at du er falden ved landstingsvalget. Hvor meget end vore veje i de senere aar er skiltes, havde jeg dog haabet, at vi, som vi begyndte vor rigsdagsvirksomhed sammen, ogsaa skulde have vedblevet at mødes i den, til døden engang adskilte os; men hensynsfuld taknemlighed har kun sjælden været politiske partiers kjendemærke, og der kan vel ikke være tale om, at du efter de gjorte erfaringer kan have lyst til at søge dig en plads paa ny i folketinget. Ellers vilde en saadan vel endnu kunne findes. Schrøder havde jeg derimod hel-

lere set i folketinget end i landstinget; men efterat jeg havde hørt, at han og Berg for omt. 14 dage siden havde sat hinanden stævne her i byen til en politisk forhandling om landstingsvalget, kunde jeg med det kjendskab, jeg har til Bergs stilling til Schrøder og til dig, ikke andet end frygte, hvad der nu er sket, og tillod mig da og at advare et par af vore venner blandt valgmandene. Hvis du var tilstede i Varde, vilde det være mig kjært, om du vilde meddele mig noget nærmere om prøvevalget. . . .

Efterat den bergske nægtelsespolitik har viist sig unyttig overfor det nuværende ministerium, er nu selv de „radikaleste“ vendt tilbage til vor „moderate“ politik fra 1877—78, og Holstein betænker sig ikke paa atter at kaste handsken til Berg; men, saa længe Kongen og Estrup lever, er det vist alt forgjæves. Jeg antager, at end ikke landstingets frafald vil gjøre nogen væsenlig forandring, selv om den bragte Estrup til at gaa.

For mig synes vort fædrelands fræmtid — i al fald ofte — lige saa mørk som for dig; men, det forstaar sig, der er jo en højere magt, som kan vende det onde til det gode, for den enkelte som for os alle, og derfor maa vi haabe imod haab.

Din hengivne

Sofus Høgsbro.

N. J. Termansen til Høgsbro.

Holsted, 3. Oktober 1886.

Kjære Høgsbro! Tak skal Du have for Dit Vennebrev, som jeg med virkelig Glæde modtog i Morges. Det var den første Vennehilsen, jeg modtog efter Nederlaget og ingen, det kan jeg nok sige, kunde være mig mere værd. Det er et Vidnesbyrd om Sandheden af det gamle Ord, at „gamle Venner er som gammel Vin.“ Hvor tit og hvor langt end vore Veje i den henrundne Tid har maattet skilles, det har altsammen ikke formaaet at søndre det Venskabsbaand, der blev knyttet i tidligere Dage. — Du ved jo vistnok, at Schrøder fra først af havde stillet som Betingelse for sit Valg, at han ikke blev valgt, uden at jeg tillige valgtes. Dette Vilkaar var ikke saa ønskelig for mig, da det let fik Udseende af, at man kun tog mig med og bed i det sure Æble, for at faa Schrøder.

Jeg bad ham da selv om at lade Ringkjøbing Amts Vælgere (der særlig havde henvendt sig til ham) tage ham til Kandidat i Clausagers Sted, uden Betingelse. At dette ikke kunde binde dem lige overfor mig, var jo klart nok, og det er vel kun et Spørgsmaal, om det ikke har gjort, at nogle af dem ikke gav deres Stemmer til Th. Nielsen. Er det saa, beklager jeg det, thi hvis Th. Nielsen havde blevet valgt, vilde jeg have sagt, at det var et godt Valg, Venstre havde gjort i Varde. At Kjøbenhavns Befæstning vilde blive min Bane, har jeg længe forudset, og jeg har slet ikke troet, at der vilde blive taget noget Hensyn til den Stilling, jeg i saa Henseende med fuld Alvor indtager overfor

Provisoriefæstningen. Jeg har ikke været i Tvivl om, at jeg maatte falde. Jeg har sagt det hele Sommeren. Foruden Befæstningssagen vilde den Omstændighed, at jeg ikke ubetinget kan bøje mig for Berg og i blinde følge ham i tykt og tyndt, jo være nok til at gøre det af med mig. Holsteins Tale har jeg læst med Interesse. Naar han nu hævder, at Venstre bør sige, hvad det vil, saa er det jo omtrent det samme, som jeg altid har sagt imod Visnepolitikken; det er ikke nok at sige, hvad man ikke vil, man maa tillige sige, hvad man vil. At dette skulde føre til, at vi snart kommer ud af Uføret, er der ingen, der mindre venter end jeg. Hvordan f. Eks. den Finanslov bliver, som Folkethinget tilbyder: Bevillingen til Gendarmerne og de provisoriske Befæstningsværker kan Folkethinget umuligt gaa ind paa, og dermed er det jo givet, at der ingen paa lovlig Maade vedtagen Finanslov kan udkomme i Aar. At det ser meget mørkt ud for vort Land og Folk, er noget, som alle alvorlige Mennesker maa see. Og vel er det nu en politisk Brøde ikke at tro paa, at Berg er Manden for at føre Folkets Sag til Sejer, men jeg er enig med Dig i, at kun den Magt, der holder alle Skjæbnens Traade i sin Haand, kan, og hvad jeg sikkert tror, vil føre os frelst igennem, om end man nok kan grue for, hvad der skal gaaes igjennem.

Du kjender jo mit Livssyn tilfulde. Du ved, at jeg i alle mit Livs store og smaa Anliggender anbefaler Udfaldet i Guds Haand med min Barnetro og mit Fadervor. Og naar jeg har gjort det, saa godt jeg kan, saa tager jeg, hvad der end kommer, ikke som af Mennesker, men af Guds Haand, og derfor var der fuld Alvor i, hvad jeg sagde, da jeg i Fredags Nat gik fra Prøvevalget; hvad mig angaar, da tror jeg, det er gaaet, som det skulde gaa. Som det staar for mig i dette Øjeblik, maa min politiske Løbebane være sluttet.

•••••
Din hengivne

N. J. Termansen.

Alfred Povlsen til Høgsbro.

25. December 1886.

Kære Høgsbro. Deres brev slutter med disse ord: „en gentagelse af understøttelserne kan ikke ventes, med mindre der foretages en ny almindelig indsamling til demokr. fond, og denne giver et tilfredsstillende udslag.“

Jeg ser ikke paa nogen maade heri en tilkendegivelse af, at fællesbestyrelsen er bleven træt af at støtte højskolerne, men meddelelsen er ikke fortrøstningsfuld for den, der mener, at ikke blot skulde demokr. fond som hidtil være istand til at bøde paa de berøvede tilskud fra stat og amt, men ogsaa efterhaands blive istand til at meddele understøttelse til de fattige elever fra hele landet, som søger de udelukkede højskoler.

Der er ganske vist oprettet stifts- og amtsunderstøttelsesforeninger,

som har paataget sig denne side af sagen, men i kraft af mit tidligere raisonnement: jeg tror ikke paa deres levedygtighed, jeg tror, de vil visne.

.....
Derfor slutter jeg mig mere og mere til den tanke, som Berg straks fremsatte, at al understøttelse burde gives gennem demokr. fond og alle andre foreninger og kasser, der beskæftiger sig med at yde højskolerne hjælp, følgelig ophøre at virke.

Jeg tror, det er almindelig erkendt i befolkningen, at frihedssag og højskolesag er uløselig knyttet til hinanden, og at derfor hjælpen til højskolerne ikke i længden bør ydes af de enkelte, der altid maa holde for, men af hele den frisindede befolkning. Vi slap da ogsaa for det utal af organisationer, bestyrelser m. m., som sluger en urimelig tid, penge, og fremfor alt lammer demokratiets handlekraft.

.....
Det er selvfølgelig mig som vel i det hele taget højskolerne ligegyldigt, hvorfra vi modtager understøttelse, naar blot vi faar den, og naar jeg er kommet til den opfattelse, at demokr. fond bør leve, og de andre foreninger bør dø, saa har det alene sin grund deri, at jeg anser den demokr. organisation for at være den solideste og den bedst samlende, den, der vil være mindst paavirket af temperaturforandringer og stemninger i den frisindede befolkning og derfor vil være i stand til at bevare sig længst.

.....
Deres hengivne

Alfred Poulsen.

Høgsbro til N. J. Termansen.

København, Rigsdagen, 12. Februar 1887.

Kjære Termansen. Da du maaske ikke er saa nøje kjendt med stilingen angaaende landstingsvalget i Varde som jeg, og du dog maaske kunde have nogen nytte af at kjende den, vil jeg meddele dig, hvad jeg ved.

Der har været tale om 3, dig, Clausager og T. Nielsen, og i den sidste tid er der kommet 2 til: lærer Sørensen i N. Nebel og N. Mouridsen fra Hammerum herred. De to sidstnævnte har næppe udsigt til at trænge igjennem, især ikke N. Mour.. T. Nielsen vil ikke, og valget vil da blive mellem dig og Clausager. Jeg har set breve fra dine gamle venner, N. Møller i Letbæk og Kr. Holm i Velling, som gjerne vilde have dig valgt, men som antager, at det efter udfaldet af de sidste folketingsvalg vil være umuligt, da frygten for Kjøbenhavns befæstning er bleven saa stor blandt vælgerne, at man under disse forhold vil foretrække en afgjort modstander deraf, og som derfor opfordrer gl. Clausager til at tage mod valg. Han er i aften rejst til et møde med sine vælgere i Skjern for at faa deres samtykke til at stille sig i Varde, hvis dit valg ikke kan sættes igjennem. Faar han dette sam-

tykke, vil han møde i Varde og først forlange en afstemning om dig; men hvis den gaar dig imod, vil han selv være villig til at tage mod valget. Tvermoes, som har været utilfreds med, at han stillede sig til folketinget, vil nok gaa med paa, at han gjør forandringen.

Bojsen og jeg har holdt paa dit valg, Berg siger, at han stiller sig neutral, og J. Busk er vel baade imod dig og imod Clausager.

Det er beklageligt, om ogsaa her den gamle sætning om, at den ene yderlighed fræmkalder den anden, skulde stadfæstes. Men det sidste valg viste jo, at mellempartiets mænd som Bluhme, Hage og C. V. Nyholm maatte vige for provisorister, og det er desværre forklarligt nok, om man saa fra den anden side svarer med at vrage enhver, der ikke ubetinget er en modstander af Kjøbenhavns befæstning, hvor højt man end ellers sætter ham. Det er en af ministeriet Estrups store synder, at det saaledes skyder alle mæglende elementer til side og fræmkalder den uforsonlige strid, som rigtignok er betingelsen for dets egen tilværelse.

Nu er jo ogsaa Krieger skudt ud af rigsretten. Han og Klein høster nu frugten af den sæd, de saaede i 1865 og 66. Ingen uden deres daværende modstandere tager nu hensyn til dem. . . .

Din hengivne

Sofus Høgsbro.

N. J. Termansen til Høgsbro.

Holsted, 27. Februar 1887.

Kjære Høgsbro! Tak for Dit Brev, der var den eneste Underretning om Sagernes Tilstand, der kom mig til Hænde inden Valget. Havde jeg noget før vidst, hvorledes det stod til, saa havde jeg sammenkaldt de Mænd her, af hvem jeg var stærkt opfordret, og bedt mig fri for at stille mig, med det uundgaaelige Nederlag for Øje. Jeg gjorde, hvad jeg kunde, henvendte mig til de Enkelte mere betydelige Mænd og forebragte dem mit Ønske. Men de mente ikke, at der maatte tages videre Hensyn hertil. Jeg var da nødt til at lade Sagen gaa sin Gang. Jeg saae godt, at Clausagers Tanke om først at faa Spørgsmaalet om mit Valg afgjort ikke kunde gennemføres, hvorfor jeg ogsaa sagde til ham, at der var ikke andet for, end at vi maatte stille os ved Siden af hinanden. Jeg kunde med Sandhed sige, at jeg ikke var Skyld i, at Clausager, Th. Nielsen og jeg kom til at staa imod hinanden.

Da la Cour i Vejens Forsamlingshus d. 16. Januar overfor en Forsamling af 5 a 600 Mennesker opfordrede mig til at stille mig til Valg, var der ingen andre Kandidater nævnt. Da Clausager saa bestemt vægrede sig ved at modtage Valg d. 1. Okt., tænkte jeg ikke paa ham, og Th. Nielsen havde da skrevet til mig, at han offentlig havde erklæret ikke at ville modtage Valg, og han tilføjede ogsaa af den Grund, at han ikke vilde stille sig imod mig. Jeg kan ikke nægte, at jeg blev noget overrasket, da ogsaa Du havde skrevet, at han endnu fastholdt

sin Vægring, og jeg saa ved min Ankomst til Varde blev underrettet om, at han stillede sig. Jeg havde imidlertid den Trøst, at jeg, som Goethe sagde om visse andre Folk, kun „var Nar paa min egen Haand“, men med Clausager synes jeg, der er gaaet frem paa en mildest talt ejendommelig Maade. Men det er jo vel saa, som der 100 Gange er sagt om mig, at jeg som „Idealist“ ingen Forstand har paa den „reale“ Politik. Nu, jeg har neppe noget at beklage mig over, det skulde da være, at jeg i Varde ikke blev stillet eller støttet af en Eneste af dem, der havde opfordret mig, eller af Ribe Amts Vælgere i det Hele. Det var Mænd fra Ringkjøbing Amt, der ikke havde opfordret mig, der paatog sig dette (Mouritsen fra Velling, Folkethingsmand Christiansen og Pastor Balslev). At Askov, der havde været ivrigst i at opfordre mig, forsigtigt trak sig tilbage, da Strømmen viste sig at være vendt imod mig, er der neppe noget at sige om.

Kjære Høgsbro! jeg kan godt forstaa, at Du kan spørge, hvorlænge Din Pung holder ud; thi det maa da vist blive en dyr Husleje. Men hvad man ikke kan raade over i Livet, maa man jo finde sig i. Det var min Hustrus Sygdom, der drev mig bort fra mit Hjem og min Livsstilling med i Gammelby. En Del har vi gaaet igjennem siden, og saa hel let er det ikke for os at skaffe tilveje, navnlig hvad Børnene kræve. Livskræfterne og Livsmødet vokse ikke med Aarene, men saa tænker jeg altid, at „han som har hjulpet hidindtil, han hjælper vel herefter.“

Venlig Hilsen til Dig og Dine fra min Hustru og Din hengivne

N. J. Termansen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 5. Maj 1887.

Kære Høgsbro. . . . Holstein er en snurrig en; sidst jeg var i byen, hørte jeg klage over, at han var bleven forskrækket for sin egen politik og anslog ny radikale strenge, nu synes han at gaa til den modsatte yderlighed. Jeg tror imidlertid ikke, det har nogen fare. Proklamationer og programmer betyder ikke noget i den reelle politik. Der er ingen fare for, at folkethingets politik til efteraaret skal blive for moderat; der er snarere en reaktion i modsat retning. Alt for moderate udtalelser paa politiske møder har den fare, at modstanderne derved bliver mere kry, saa et fornuftigt resultat bliver vanskeligere at naa. For mit vedkommende fastholder jeg, hvad jeg udtalte her forleden: Alvorlig gennemførelse af forhandlingspolitikken, hvortil et minister-skifte vilde være den bedste vej — siden at et saadant dog kræves som betingelse, og endelig advarsel mod den protektionistiske bevægelse. Det er vel nærmest dette, der har vakt Hørups og Holsteins misnøje; men her er ogsaa en virkelig fare i fælles tendenser hos dem og Estrup. Jeg er ikke med til en ny oktobristisk bevægelse — sligt vilde føre til

en uheldbredelig sprængning, netop fordi den vilde hvile paa reelt grundlag. . . .

Ellers intet nyt.

Deres hengivne

Frede Bojsen.

Berg til Høgsbro.

Privat

14. August 1887.

Kjære Høgsbro. Jeg har faaet saamange Henvendelser om et Venstremøde d. e. Delegeretmøde fra Landets forskjellige Egne, at jeg føler mig overbeviist om, at denne Sag ikke holdes nede. Jeg har altid henviist Vedkommende til Bestyrelsen — men hindrer den Sagen eller vil give den Spændetroie paa, saa er min Stilling ialtfald fri, selv om jeg benytter denne Stilling til fremdeles at holde mig neutral. Det ligger uden for min Hensigt at vente mig noget for min principale Stilling af et saadant Møde; thi saamegen Magt maa vel alle mine Modstandere i Organisationen have over Stemningen, at man kan forhindre Optagelse af en *bestemt* klar Kamp-Stilling ligeover for *Estrup*; Estrup først og sidst; thi deri ligger alle Provisorier.

Men hvad det forekommer mig, at alle Dherr. maa ønske, er det, at den Politik, de leder, ikke fjerner sig for langt fra de demokratiske Vælgeres Tankegang, og derom kunde de vel opnaa en vis Tilslutning og Forstaaelse — imod mig ogsaa!

Mit Forslag er derfor *loyalt* ligeoverfor dem Alle, hvorlidt de hemmelige Underh. end fortjener nogen Loyalitet fra den Side. Men Sagen nu og i Fremtiden — det er det der gjælder. Red dog i Skibbrudet saa meget som muligt.

Deres

C. Berg.

Høgsbro til Frede Bojsen.

Rigsdagen, 16. August 1887.

Kjære Bojsen. Der kom kun 5 bestyrere (ikke Berg, Bojsen, Busk og Tauber), og saa enedes vi om at udsætte sagen til 4.—9. Berg tilraadede skriftlig indtrængende at sammenkalde et møde, hvortil der i hver valgkreds valgtes 3 delegerede (altsaa ikke de alt valgte formænd) til d. 28. Septbr., at lade mødet selv vælge sin leder, bestemme sin forretningsorden, lovene for den ny organisation og forhandlingsgjenstandene — altsaa at skabe en ny grundlovsværneforening uafhængig af rigsdagsmændene, uagtet de er valgt i aar, og til dommer over dem. Det er mig uforstaaeligt, hvad der har bragt ham til saa tidligt at afsløre sine tanker for os, om han virkelig har troet, at vi ikke turde andet end gaa i fælden. Efterat have talt med Ludv. Schrøder idag, som er imod Bergs plan, har jeg tænkt at følge hans opfordring til at gjøre en rejse paa 8—10 dage og sætte de jydskes kredsformænd og redaktører, som man kan stole paa, stævne ved de forskjel-

lige jærnbanestationer for at advare dem imod ethvert skridt, inden bestyrelsen har fattet sin beslutning, og imod den, der maatte blive fattet. — Jeg vil dog ikke gjøre det uden samtykke af Dem, Holstein og Hørup og beder Dem derfor lade mig vide Deres mening snarest mulig, da rejsen jo maatte tiltrædes paa mandag og forberedes ved breve nogen tid iforvejen.

Berg har idag sendt mig særskilte aftryk af sine taler i Esbjerg og Kolding i lommeformat — altsaa en lille Katekismus for hans venner i den kamp paa kniven, han kjendelig nok forbereder. Hvorledes skal man dog faa ham til at være rolig? Højre faar jo stærkere mod, jo mere vi saaledes slaar løs paa hinanden.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Frede Bojsen til Høgsbro.

18. August 1887.

Kære Høgsbro. Med ligefrem Begejstring tilraader jeg Deres rejseplan — udfør den saa grundig som muligt. Kunde De ikke — ved siden af — tale med en og anden repræsentant for Morgenbladets aktieselskab og varsgo dem for den Bergske agitation, som sikkerlig navnlig paa dette omraade er virksom for at tilbageerobre bladet. Enhver vil jo kunne sige sig selv, at det vil blive Morgenbladets død; et dagblad kan ikke leve uden fodfæste i Khvn. Berg søger at give det udseende af, at redaktørskiftet alene er begrundet i øjeblikkets politiske forhold; men han ved meget godt, at Korsgaards fjernelse har staaet paa dagsordenen i aar og dag, medens konflikten nu kun gav den endelige anledning. *Larsen* vil kunne give Dem navne paa mænd, som det i denne henseende vilde være nyttigt at tale med. — Altsaa, lykke med kampagnen!

Deres hengivne

Frede Bojsen.

C. Berg til Høgsbro.

Bogø, 19. August 1887.

Kjære Høgsbro. Jeg har ikke sendt Dem mine Taler i den Formening, at De skulde være enig deri. Fra mit Standpunkt var de overordentlig hensynsfulde; dersom jeg ikke betragtede den Decadence, hvori Demokratiet er kommet ved den kritiserede Ledelse, for uoprettelig i denne Omgang, medmindre Vælgerne tog sig ganske anderledes sammen, saa vilde jeg have talt anderledes fra Leveren, og efter hvad der senere er kommet frem, forbeholder jeg mig alt lovligt; men der er Forskjel paa vild Flugt som i Martsdagene 1887, og anstændig Retraite. Enighed med mig om den Politik, der skal følges i Hovedspørgsmaalet, venter jeg ikke; men derfor ønsker jeg dog for Fremtidens Skyld, at man ikke gaar saa voldsomt frem i sin Ivrighed med

„at sætte Estrup fast“ paa en ordinær lovlig Finanslov — med Forlig — at en Samarbeiden paa de specielle Sager imellem dem, der derom burde være enige, *fremtidig* vanskeliggjøres. Derfor yttrede jeg i mit forrige private Brev: Fjern Dem ikke for langt fra den raadende Stemning iblandt Vælgerne. — En Skin-Samarbeiden giver jeg ikke noget for. Vi have længe nok ladet Vælgerne leve i Forventninger om et Sammenhold, der aldrig har eksisteret. Ogsaa jeg haabede paa, at Sagens Alvor vilde have bragt disse Forventninger til Opfyldelse, men saa sneg man sig igjennem Tvermoes til Estrup, og brød det danske Venstres Rækker.

Deres forb.

C. Berg.

E. Sk. Sagde De dog ikke i Fyn: „Jeg har intet imod Estrup, naar han vil holde Grundloven“?

Mit: Forbryderen lader Straffeloven ellers ikke slippe med, at han lover aldrig at gjøre det mere, og Estrup giver da heller ikke et saadant Løfte!

Høgsbro til Frede Bøjsen.

Rødning, 26. August 1887.

Kjære Bøjsen. Jeg har nu berejst Vejle og Ribe amter og talt med ledende mænd i Vejle 1. 3. 4. og indirekte 5. kreds samt i Ribe 1. 2. 3. og 4. kreds. Jeg har forestillet dem, at det kun vilde føre til yderligere splid, hvis de vilde sammenkalde til et møde af delegerede uden samtykke af venstres bestyrelse, at de derfor maatte oppebie vor beslutning d. 4. sept. og bøje sig for den, hvis den skulde gaa ud paa, at intet delegeretmøde burde holdes, før rigsdagen var kommet sammen og et flertal af venstre der fandt det tilraadeligt. Efter de faldne udtalelser kan jeg ikke tvivle om, at det overvejende flertal i de nævnte amter vil følge os, naar vi lover at forelægge sagen for rigsdagens venstre. Derefter anser jeg det unødvendigt for mig at tage andre steder hen i politikens tjeneste end til Fyn, hvor det ønskes, at jeg skal mødes med samtlige vælgerforeningers formænd og næstformænd fra stiftet, idet jeg formoder, at De og Deres brødre samt Jens Busk let kan dæmpe bevægelsen i Horsensegnen. . . .

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

C. Krabbe til Høgsbro.

27. August 1887.

Kjære Hr. Høgsbro. . . . Med stigende Forbavselse læser jeg Krigsministerens Agitationstaler. Noget saa ufornuftigt synes jeg ikke, der er forekommet længe. At man forbereder sig til at tage en russisk Position under et tydsk-russisk Sammenstød, kan ikke absolut forkastes, d. v. s. ikke inden man kjender den diplomatiske Situation

og de Statsgrunde, hvorfra en saadan Tankegang er udgaaet. Men at meddele Verden, hvad man i saa Henseende tænker paa — og det er trods alle Benægtelser og Forklaringer det, som Bahnsøn gør — det forekommer mig ganske u hørt og ganske mærkelig ufornuftigt. — Det er meget sørgeligt. Vel benyttet vilde det imidlertid afgive et meget sørgeligt. Vel benyttet vilde det imidlertid afgive et meget virksomt Angrebsmiddel mod Ministeriet. Jeg finder, at „Politikens“ Benyttelse deraf er mere talentfuld end klog. „Politikeren“ sætter sig for at gjøre det af ikke alene med Ministeriet, sin Modstander, men endvidere med Patriotismen, som det gjør til sin Modstander, og som den ikke vil faa Bugt med. At Ministeriet laaner Fraser derfra, er ingen Undskyldning for denne Fejl. — Maaske er denne Klogskabsfeil dog egentlig en Følelsesmangel hos Personer af jødisk Race; til Syvende og Sidst ligger der for dem ikke betydelig Vægt paa, om vi forblive Danske eller vi optages i det tyske Stats- og Folkelegeme (hvilket ulykkeligvis er indgaaet i tysk Bevidsthed). Men Hørup, der desværre ikke er nogen god Christen, er dog heldigvis ingen Jøde og burde kunne ræsonnere upaavirket af sine fremmedagtige Hjælperes medfødte Ufuldkommenheder. — Naa, det føres og bliver vel altsammen, som det skal, og saa er der ingen Grund til Uro. . . .

Lev vel. Jeg glæder mig ved ganske at kunne billige, hvad jeg hidtil har kunnet skimte af den Holdning, De har foresat Dem og ønsker Dem hjertelig en god Samling.

Deres hengivne

Christopher Krabbe.

C. Krabbe til Høgsbro.

8. November 1887.

Kjære Hr. Høgsbro. . . . Hvad forøvrigt Berg angaar, da er det mig en sær Tilfredsstillelse, at jeg aldrig af Dem har set nedsættende Ytringer om ham. Jeg misbilliger i høj Grad hans Færd og vurderer hans Statsmandsegenskaber ringe — ligesom De — men det kan ikke gaa an at rakke den ned, som man nylig enten har hævet eller dog ladet styre, derved reducerer man sig selv. Bekæmpelsen af ham er vanskelig under Iagttagelse af dette Hensyn; det er sandt. Paapegelsen af Hensynet er let for en Udenforstaaende; Iagttagelsen deraf vanskelig for den Agerende, det er ogsaa sandt. Men med al Indrømmelse deraf er Bemærkningen sandelig berettiget. . . .

Deres hengivne

Christopher Krabbe.

J. L. Helstein-Ledreborg til Høgsbro.

Ledreborg, 25. November 1887.

Kjære Herr Formand. Jeg er ganske enig med Dem i, at det ikke var heldigt, at den Bemærkning om Hørups Stilling paa Møderne kom ind i Morgenbladets Polemik. Helst det Spørgsmaal om, hvem der

skal føre an, er overhovedet kun til Fortræd og leder ikke til andet, end at sletingen kommer til at føre an, fordi Hæren splittes. Derimod er jeg selvfølgelig villig til ellers at gjøre al mulig Reklame for Morgenbladet og vil ogsaa en af Dagene sende Borchsenius en Artikel, skjønt det ellers er et drøit Arbejde at lave saadan en. Jeg blev forresten noget forundret ved at læse B's Brev. Jeg levede i den Tro, at hele Polemiken med Hørup var „Reklame“ for Morgenbladet og ahnede ikke, at der bagved virkelig var saamegen virkelig Vrede. At gaa op til Hørup og forlange noget som det B. vil (hans Anerkjendelse af, at vi har Têten og Magten) gaar jo slet ikke an. Fordringen om, at han skal vælge mellem Brandes og os, vil næppe have nogen anden Virksomhed end Splid — thi Hørup *kan* (saavidt jeg ved) slet ikke bryde med Brandes. Skal *vi*, De, Bojsen, Neiendamm o. s. v. ind paa saadan Noget, saa bliver al vor Politik umulig. Det vilde være lutter Vand paa Separatismens og Højres Mølle. —

At der maa være Forskjel paa Morgenbladets og Politikens Standpunkt er klart nok, og at Morgenbladet slaar haardt for sin Sag er rimeligt, men jeg tilstaar, at det var heldigere, om Hørups Navn blev holdt ude af den Strid, ligesom Spørgsmaalet om hans Indflydelse i den blev hverken mindre eller større ved alt saadant noget, men vi lide under det og Samarbejdet med, og ikke blot paa Rigsdagen, men ogsaa ude i Landet. Vi maa ingen Krig have med Hørup.

Deres

J. L. Holstein L.

J. L. Holstein-Ledreborg til Høgsbro.

Ledreborg, 1. December 1887.

Kjære Herr. Formand. I mit sidste Brev bebudede jeg en Artikel til Morgenbladet, og Dagen efter fik jeg Telegram fra Bojsen og Brev fra Nejdendam om Artiklen, men Artiklen kom ikke. Jeg skylder Dem en Forklaring heraf. Som De erindrer, var jeg enig med Dem i det uheldige i, at Morgenbladet rettede sin Polemik imod Hørup, og det var mit Haab, at *denne* Polemik maatte høre op. Om Lørdagen kom der imidlertid en meget slem Artikel — uden Overskrift: Hr. Hørup, hvor Separatisternes sædvanlige Angreb om Parlamentarismens Opgivelse rettedes imod ham. I Tirsdags kom der atter en saadan Artikel og i Dag igjen. Det maa selvfølgelig være Morgenbladets egen Sag, men vi andre kan efter min Formening, trods al Velvilje for Morgenbladet, umulig gaa saa vidt, at vi sætte det bladlige Hensyn over det politiske. Og det sker i høj Grad ved disse Angreb. Hørup er vor Collega i Bestyrelsen, og han har i den Kamp, vi føre, handlet med stor Loyalitet lige overfor os. Han udeblev fra en Del af Delegeretmøderne, fordi jeg i vort Navn bad ham derom, og han optraadte paa Møderne ikke blot i fuld Overensstemmelse med os, men efter vort Ønske, og som vi var bedst tjente dermed. Neppe ere Møderne forbi, førend *vort* Blad falder over ham personlig, angriber ham, fordi han

efter vort Ønske blev hjemme fra Fyn og Vestjylland, og river ham alle Separatisternes Angreb i Næsen; ja, idag gaar Bladet endog saavidt, at det for at komme Hørup til Livs bruger Angreb fra to af de mod os mest fjendske Blade — „Holbæk Dagblad“ og „Svendborg Avis“.

Om det er klog Bladpolitik, skal jeg lade staa hen, men for den almindelige Venstrepolitik er det ødelæggende; det vil ende med at gjøre alt Samarbejde umuligt. Det gaar sandelig ikke an nu — da Venstre er ét Parti, og da vi staa fast paa *Sammenslutningen*, saa at kalde hele den gamle Strid til Live igjen mellem danske og Europæerne. At „Politiken“ har begyndt med sin lille Bemærkning om den danske Bevægelse, berettiger ikke til aldrig at høre op med Skænderiet, og det berettiger i alle Tilfælde ikke til Brugen af de Vaaben, der er brugt mod Hørup personlig; thi Hørup er ikke blot Redaktør, men han er vor Collega i Bestyrelsen og en Mand, hvis Samarbejde vi slet ikke kan undvære i Politik. Jeg vil blot bede Dem tænke Dem det Tilfælde, at en af os, De, Bojsen eller jeg, paa den Maade blev angrebet i „Politiken“ — Dag ud og Dag ind. Summa Summarum: under disse Forhold er det efter min Mening aldeles umuligt for et Medlem af Venstres Bestyrelse at skrive paa en demonstrativ Maade i Morgenbladet. Jeg tror ikke, det var heldigt, at Bojsen gjorde det strax den første Dag, — ligeefter Artiklen mod Hørup om Lørdagen, men det bliver jo hans Sag. Mig er det aldeles umuligt. Vi kan ikke af æstetiske og bladlige Grunde sprænge Partiet i Stumper og Stykker.

Kun dette til Forklaring af min Taushed. Jeg beklager den selv, thi jeg vilde gjerne og af egen Drift have skrevet i Bladet før Rigsdagen samles, men Redaktionen har ved den Maade, det har taget Sagen gjort mig det aldeles umuligt. . . .

Deres hengivne

J. L. Holstein L.

Frede Bojsen til Høgsbro.

April 1888.

Kære Høgsbro. . . . Mit referat af forhandlingerne fik efter Holsteins revision en saadan kulør, at det kun har interesse, hvis det maatte være af vigtighed at stoppe højres løgne; men jeg har fremdeles nogen betænkelighed ved at offentliggøre den passus om det hemmelige møde angaaende den udenrigske stilling. Dette var jo nemlig ikke regeringens tilbud, men Holsteins forslag, som regeringen ikke modsatte sig. Højres svar vil derfor blive, at referatet i partimødet kun er Holsteins, som regeringen ingen ansvar har for — og saaledes vil sagen ikke have saa stor interesse. Jeg vil hellere mundtlig omtale sagen, naar jeg strax efter sædetiden skal have vælgermøde. Om de 10 millioner til torpedoer ved jeg intet andet, end hvad der passerede i befæstningsudvalget, hvor jeg i almindelighed erklærede mig villig til at forhandle om al slags udenfor Københavns befæstning. Heller-

ikke jeg har synderlig tro til muligheden af en overenskomst. Maaske er det rigtigt at kræve „nej“retten, men det vil da sige en grundlovforandring vel omtrent saaledes som Klein foreslog. Dog kunde der vel ogsaa tænkes andre løsninger.

Det er i sandhed dyrplageri at jage mig ind til udstillingsaabningen — men den tid, den sorg; De kan jo forinden komme hjem, aabningen bliver næppe den 15de.

Deres hengivne

F. Bojsen.

Høgsbro til Frede Bojsen.

14. April 1888.

Kjære Bojsen. Tak for Deres stykke i dag i „Morgenbltdt.“. Jeg vilde ønske, at De tillige havde givet Deres fræmstilling af „forhandlingerne“. Under alle de forskjellige fræmstillinger trænger man til et paalideligt samlingspunkt. Kan ikke medfølgende stykke af Ploug hjælpe til, at det kommer. Ogsaa Højmark beklagede idag, at det udeblev.

Berg var her forleden og dikterede mig medfølgende tre ønsker, som jeg haaber, De maa kunne læse og forstaa. Jeg har læst dem for Larsen, men Neiendamm er i Sverrig. De vil nok rask sende ham dem enten direkte eller gennem mig. Jeg betragter dem som henhørende under forretningsudvalget og dets afgjørelse.

I bestyrelsesmødet i forgaars mødte Hørup ikke, og det sømmer sig ogsaa bedst. . . .

I mandags eller tirsdags var Jens Nørregaard, som er svoger til Estrups Sekretær, her og sagde, at han og la Cour (kaptajnen) var meget bekymrede over den vedvarende uenighed, især i dette aar, og begge vilde gjøre, hvad de kunde, hver hos sine meningsfæller for at bringe en overenskomst istand. Han vilde derfor spørge om min mening om, hvorvidt en saadan kunde bringes tilveje. Jeg svarede ham, at provisorierne (de civile som de militære) jo var det underordnede. Hovedsagen var spørgsmaalet om folketingets nægtelsesret eller med andre ord dets grundlovsmæssige stilling i forfatningen. Saa længe regjeringen ikke vilde anerkjende den, kunde en varig forstaaelse ikke ventes. Jeg troede ikke, at regjeringen vilde opgive, hvad den nu i 13 aar havde kæmpet for, at gjøre folketinget til en blot raadgivende forsamling og at lægge det politiske tyngdepunkt i landstinget, og havde derfor ikke noget haab om, at en overenskomst kunde naas. Han syntes at indrømme, at folketinget maatte holde paa sin del i den lovgivende og bevilgende myndighed og gik med erklæringen om at ville komme igjen inden igaar, hvis der var noget at udrette, men han er ikke kommen.

Hvad siger De herom? Er De enig med mig, eller tror De at kunne byde ham gunstigere vilkaar?

Min rejse er endnu ikke bestemt, men saavel i Berlin som i Stock-

holm mener man at blive færdig d. 7.—8. Maj, saa jeg maa derfor vist afsted senest d. 1. Maj.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Harald Holm til Høgsbro.

3. Maj 1888.

Kære Høgsbro. . . . Fra Jylland har man meddelt mig, at G. Winther d. 1. Maj har holdt et fortroligt møde i Aalborg, hvor han udviklede, at venstremændene selv maatte tilbyde, hvilke fredsvilkaar de vilde. Naar der blot kom fred, skulde de til gengæld faa en mængde „reformer“, deriblandt større diæter til rigsdagsmændene hele aaret rundt, et staaende rigsdagsudvalg, præstegaardsjorderne udstykket til bønderne o. s. v.

Det er vel kun hans sædvanlige rumlerier. Men efter paaske-dagenes begivenheder kan man jo ikke vide, hvad de kan bruges til.

Din hengivne

Harald Holm.

Svend Høgsbro til Sofus Høgsbro.

6. Maj 1888.

Kære Fader. Jeg fik i Torsdags Brev fra Bjørnson, at han ikke vilde love at skrive nogen Sang til Hostrup. Han var af Borchsenius bleven opfordret til at skrive en Festartikel i Morgenbladet, men da Borchs. havde tilføjet: „hvis Morgenbladet har gjort dig nogen Gavn i Vinter“ var han bleven stødt og gjorde det nu næppe; han er bange, at ellers „en mindre taktfull Mann“ kunde falde paa at sige, at han gjorde det for selv senere at blive rost af Morgenbladet, og mente forøvrigt ogsaa, at havde Morg. gavnet ham, saa havde han maaske ogsaa gavnet M. ligesaameget, men det er jo for Sagens Skyld, vi har gjort det og ikke for vor egen, slutter han.

Din

Svend.

Høgsbro til Frede Bojsen.

Rigsdagen, 31. Juli 1888.

Kjære Bojsen. Inden forhandlingen kom Liebe straks, da han saa mig, hen til mig med de ord: „Jeg kan godt forstaa, at De ikke igaar kunde hilse paa kejseren, naar De ikke hilser paa vor egen konge; men De kommer jo derved i modsigelse med Dem selv, og kan De dog ikke snart opgive hele denne stilling til kongen?“ „Kan De ikke — idet han vendte sig til Hørup — virke til forsoning. Jeg har for betragtet Dem som den mest uforsonlige, men jeg har nu set, at De ikke er det“. Hørup forsikrede, at han altid havde været forsonlig-

heden og maadeholdet selv; men det vilde Liebe ikke indrømme, og jeg forsikrede, at jeg ogsaa meget ønskede, at forholdet kunde forandres, saafremt det blev *muligt* (men her ligger jo knuden).

„Demokratisk fond“ sender Holm, Neergaard og Tauber til Hamborg med toldforeningen. Hørup vilde ikke have noget med denne forening at skaffe.

Deres hengivne

S. Høgsbro.

Frede Bojsen til Høgsbro.

12. August 1888.

Kære Høgsbro. Hvad er det dog med Holstein? har bestyrelsen forhandlet og vedtaget et „delegeretmøde“?; ellers er det jo et aabent brud. Og dette efter de store anstrengelser, der blev gjort i efteraaret for at forhindre et delegeretmøde! Meningen er vel at søge at tvinge rigsdagsmændene til at bøje sig for den ny visnepolitik. Jeg kan baade sige „desværre“ og „heldigvis“, at jeg nu er ude af sagaen — for nu kan jeg da skønne, at folkethinget gaar i hundene. Lad mig dog høre lidt, hvad der er passeret.

Deres heng.

F. Bojsen.

Rasmus Claussen til Høgsbro.

Nyborg, 27. August 1888.

Hr. S. Høgsbro. Med Hensyn til Delegeretmødet, da er Tanken derom ganske vist i Modstrid med den Stilling, vi indtog i Fjor. Men Forholdene er jo ogsaa en Del forandrede. Nu er Stillingen saaledes, at Kjøbenhavns Befæstning gjør Vedtagelsen af en Finanslov til en Umulighed, og at vi derfor ikke behøver at frygte en Gentagelse af Forligsforsøgene fra sidste og forrige Aar. Det eneste, vi har at frygte, er Octoberpolitikken; men den antager jeg dog vil komme til at ligge under ved et Delegeretmøde. Det vi skulde opnaa ved et Delegeretmøde maatte være at samle os om et Fremtidsprogram, eller i al Fald et stort Flertal af Partiet, men skal det kunne naas, maa naturligvis al Skænderi om Fortiden være udelukket. Kan man ikke enes om det i Forvejen. maa vi helst undgaa Mødet. Men det skulde man jo mene, vi kunde, nu da Ministeriet har kastet Broen af for enhver fremtidig Forligstanke. Jeg kan for mit Vedkommende ikke se, hvilke Veje Forligsforsøgene skulde gaa, og hvorfor da holde Opgjør over en Politik, som er død for bestandig?

Vor Politik i Øjeblikket maa anlægges paa at holde sammen ved Valgene, og den eneste Fare, vi har der at bekæmpe, det er Bønderorganisationerne, som aabenbart er anlagt paa at splitte Venstre og komme udover Krisen ved at lade Højre faa Flertal. Men den er det min Tro, at et Delegeretmøde vil kunne gøre sit til at kue. Jeg er

derfor ikke bange for et saadant, naar det bare anlægges fornuftigt — med Udelukkelse af Fortiden. Om et Par Dage kommer jeg til København, og skal da have Fornøjelsen at aflægge Dem et Besøg.

Deres

R. Claussen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

29. August 1888.

Kære Høgsbro. . . . Det havde dog vist været rettest at holde bestyrelsesmøde i anledning af Holsteins artikel, for at han ialfald kunde faa anledning til at forklare sig, hvorledes stillingen nu er en hel anden end ifjor o. s. v.. Hvis jeg havde været rask, vilde jeg have taget til orde derimod offentlig, men nu er det desværre for sent, da mange af vore venner jo allerede have sluttet sig til denne vilde tanke.

Er Marstrand ogsaa med paa agrarien??

Valget af delegerede vil jo ikke have videre vanskelighed, da man selvfølgelig dertil vil anvende de bestaaende foreninger, hvor kun de deltage i valget, som ønsker mødet — saa vort nederlag her vil være sikkert. Vi er bleven grundig overlistede. Selv kan jeg desværre ikke møde i rigsdagen, ialfald ikke begyndelsen, medmindre den strax kan ventes udsat; hvad ventes der i saa henseende?

Men dersom jeg vidste, at De og vore øvrige venner vilde rejse virksom modstand mod delegeretmødet, saa skulde jeg gerne lægge navn til og skrive offentlig derimod, om det mulig endnu kunde standses, eller folk ialfald kunde forstaa, at en overrigsdag ikke er vejen til enighed.

Lad mig høre lidt nærmere fra Dem derom.

Tillykke til disputen Bahnson—Estrup!!

Deres hengivne

Frede Bojsen.

Høgsbro til Frede Bojsen.

30. August 1888.

Kjære Bojsen. Delegeretmødet lader sig næppe standse. R. Clausen var her idag. Han sagde, at tanken først var fræmsat i Horsens folkeblad tilligemed et helt langt program for venstre. Han havde straks i Lolland-Falsters folketidende udtalt sig for det, og han mente endnu, at det kunde gavne ved at samle alle om fræmtidens politik og lade de gamle stridsspørgsmaal ligge. Forlig mente han, alle maatte opgive tanken om, efterat vi havde faaet fæstningen. Faren laa i agrarpolitiken; men den antog han et delegeretmøde vilde slaa ned. Jeg udtalte mig imod ham og gjorde ham opmærksom paa, at efter brev fra Carlsen skulde mødet holdes uden rigsdagsmænd, hvad der stemmede med grundlovsværneforeningens haab om at finde en ny afløser i en fra dette møde udgaaet ny forening, som

afløste den demokratiske. Her blev Claussen betænkelig og sagde, at noget saadant vilde han advare imod i „folketid.“

Carlsen har ladet *Har. Holm* vide, at han i Hjørring amts møde var imod rigsdagsmændenes udelukkelse; men var blevet overstemt. Der vilde blive rettet en anmodning til venstres bestyrelse om at levere dem en fortegnelse over kredsformændene. Dette synes mig et noget stærkt forlangende. Hvad synes De derom? Jeg mener at maatte kræve nærmere oplysninger om tanken dermed, inden jeg forelægger sagen for et bestyrelsesmøde.

Larsen og jeg er ikke for et bestyrelsesmøde, naar De ikke kan møde, og hvad skal vi kunne udrette, som sammensætningen er. Jeg nødes nok til at nedlægge min formandsstilling, naar man saaledes ordner delegeretmøder uden først at gaa til bestyrelsen.

Rasmus Nielsen var her idag. Han syntes godt om en Forening uden rigsdagsmænd, men var bestemt imod Hørup—Holstein og mente, at *Jens Lund* ogsaa var det. Han misbilligede, at Holstein agerede uden at forhandle med bestyrelsen, men ulykken var, at vi havde holdt haanden over Berg og derved opammet ulydighedsaanden.

Claussen ønskede derimod, at vi søgte at faa Bergs bistand mod agrarpolitiken. Kan De ikke skrive til ham eller paa anden maade faa at vide, hvorledes han stiller sig til delegeretmødet, som det nu fremtræder.

Estrup har svaret studs, at *Bahnsen* har handlet efter samraad med samtlige ministre, og at regjeringen aldrig har opgivet sin magt over kasernen. Den anser det for uforsvarligt at anvende betydelige beløb paa at afhjælpe mindre mangler ved en bygning, som efter sin beliggenhed og beskaffenhed aldrig kan blive tilfredsstillende. (Det vil sige, man vil tvinge os til at samtykke i et nyt slot; men vil rigsdagen lade sig det byde?)

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Frede Bojsen til Høgsbro.

2. September 1888.

Kære Høgsbro. Efter opfordring af *Borchsenius* har jeg skrevet indlagte. Om det skal trykkes, maa nu De bestemme, da jeg jo ikke ved, hvorledes det passer ind i stillingen — og saa meget mere som jeg ikke har ret til at spille nogen særlig fløjte, da jeg saa lidet vil være istand til at tage konsekventserne. Imidlertid var jeg stemt for at skrive langt skarpere, da jeg anser et delegeretmøde for galmandsværk. Det er en selvfølge, at De ikke har lov til at udlane kredsformændene. Derimod burde alle vore venner privat varskoes om uvejret.

De kan for tiden meget bedre end jeg faa Bergs virkelige mening at vide.

Deres hengivne

Frede Bojsen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 12. September 1888.

Kære Høgsbro. Indlagte brev har formanden for demokratisk forening her laant mig — og jeg beder Dem sende mig det tilbage. De ser deraf, hvad hensigten med delegeretmødet er fra indbydernes side. Der vil virkelig blive gjort forsøg med at oktrojere et program, hvis hovedindhold endda kun er negativt. Kærnen i bevægelsen er at faa forsvarsnihilismen proklameret. Bør der ikke advares mod program-mageriet? Har De forhandlet med Berg? hvorledes stiller han sig? Naar mødet skal være, saa maa det vel have noget at beskæftige sig med i form af resolutioner; men saadanne bør efter min mening kun være nogle almindelige sætninger om forhandlingspolitik uden underkastelse. Vil De ikke overveje at redigere noget saadant i tilslutning til flertallets standpunkt paa sidste rigsdag. Vil man fra anden side fremtvinge detailprogram, bør vi have et kontraprogram mod herremandspolitiken og standsinteresser. Tænk over dette!! Er der gjort noget for at bevirke gode valg af delegerede? Jeg har tidligere skrevet nogle artikler om delegeretmødet, men gjort dem afhængig af samraad med Dem — hvis De har læst disse, kender De altsaa min opfattelse.

Jeg skal nu gøre min flid for at komme tilstede den 29.

Deres hengivne

Frede Bojsen.

Høgsbro til Frede Bojsen.

13. September 1888.

Kjære Bojsen. Det glæder mig, at De kan komme til delegeretmødet, thi det var nødvendigt. Saa kan De bedst selv affatte forslag til resolution. De, der er opstillede i det medfølgende brev, bliver næppe de endelige. Secher er i en komite sammen med Bing for at ordne modtagelsen her i Kjøbenhavn. Han haaber at faa indflydelse paa affattelsen af resolutionerne. Men jeg antager, at heller ikke de bliver de endelige. Det ligner mere Holstein og Hørup, at afvente forhandlingens gang og derefter midt under den at indbringe forslag, som de antager at kunne faa vedtagne, og saa bagefter forklare, som de finder det tjenligst for sig. Det var jo imidlertid godt, om De vilde forud tænke paa nogle, som vi fra vor side kunde have i beredskab.

Berg har jeg talt med, men han lod til at ville holde sig tilbage fra al virksomhed baade i delegeretmødet og i rigsdagen — fraregnet selvfølgelig nogle taler beregnet paa de kommende valg. Han vilde ikke ind i noget udvalg, hverken forretningsordenens eller finansudvalget. Men formodentlig var det kun hans sædvanlige lyst til at gøre sig kostbar. Naar vi tryglede ham, blev det vist anderledes, men det mener jeg ikke bør ske.

Han antog, at hans venner vilde møde med delegerede, og han havde fraraadet dem at udelukke rigsdagsmænd. (Hans beundrer, lærer

Begtrup i Askov, har gennem Holm opfordret os til at lade fællesbestyrelsen træde i spidsen for mødet, men det fandt jeg var meget urigtigt. Ansvar for, hvad der sker, bør udelukkende hvile paa dem, der har faaet det istand. Det bliver saavist ikke noget lysteligt.)

Jeg frygter stadig en agrarisk bevægelse som den eneste redningsplanke for Hørup-Holstein. (Hvad betyder Tietgens vending i toldsagen? Estrup staar naturligvis bagved.) Vi gjør intet for „de gode valg“ til delegeretmødet. Det besørger vist Berg og skjænderiet mellem Hørup og Larsen. Jeg betragter i det hele mødet som en sygdom, der vil drive over, det kan sinke men ikke forspilde vor sag, og lægemidlerne mod det maa især søges paa rigsdagen.

Bestyrelsesmøder sammenkalder jeg ikke, ti hvorom skulde det kunne beslutte? Men jeg kalder et partimøde sammen til $\frac{1}{10}$ kl. 10.

Deres første stykke om delegeretmødet sendte De mig jo, og jeg sendte det til Secher med den erklæring, at det burde optages snarest mulig; men saa kom der telegram fra Dem, at det burde holdes tilbage. Saa sendte han Dem det, og siden har jeg ikke set noget fra Dem, men hørt, at De skulde have sendt noget til Secher, som De dog selv skrev ikke skulde optages. Jeg forstaar ikke, hvorfor De ikke har villet lade noget af det trykke.

Gjør i al fald Deres flid for at komme og helst med en resolution, men ikke en, der kan blive grundlag for en ny partidannelse. Skal partiet gaa i stykker, maa det helst blive paa spørgsmaalet Hørup og ikke paa noget sagligt.

Holstein har ikke søgt mig, og jeg ikke ham.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

. . . .

Frede Bojsen til Høgsbro.

19. September 1888.

Kære Høgsbro. . . . Hvis delegeretmødet er fornuftigt, saa bør det ikke vedtage andet end tilslutning til rigsdagens venstre om forhandlingspolitik uden underkastelse.

Skulde der forsøges et agrarprogram, støttet til traktat med protektionisterne i Sverig (Tietgens plan), saa maa vi have en protest frem mod standspolitiken o. s. v. . . .

Deres hengivne

Frede Bojsen.

(Udkast.)

Høgsbro til Bj. Bjørnson.

23. September 1888.

Kjære Bjørnson. Du har meddelt offentlig nogle ytringer af mig, som jeg ikke ganske kan vedkjende mig, men som jeg dog hidtil har tiet til, fordi jeg meget nødig vilde modsige dig offentlig og derved

maaske endog drages endnu mere ind i eders valgstrid. Da jeg ser, at man vedbliver at drage dem fræm, kan jeg dog maaske blive nødt dertil; men i hvert fald tror jeg at skyldte baade dig og Sverdrup at underrette dig om, at du maa have en urigtig opfattelse af min ytring om Sverdrups stilling til den almindelige stemmeret. Mit spørgsmaal til ham skete, da han i 1874, to aar efter vort fælles møde i Hamar, som statsrevisor besøgte os i Kjøbenhavn og altsaa ikke, da han i 1884 kom til os som statsminister. Og mit spørgsmaal gjaldt hværken de særlige forhold i Norge eller Danmark, men ganske i almindelighed hans forhold til den almindelige stemmeret, og hans svar var ligeledes holdt i fuld almindelighed. Jeg meddelte samtalen til dig, fordi jeg vilde henstille til din overvejelse, om Sverdrups nuværende modstand imod den almindelige stemmeret ikke skyldtes alene et betimeligheds-hensyn; men du afbrød mig med den bemærkning, at han vel dengang havde været derfor, men nu havde han udtalt sig derimod — ubetinget —, noget, hvortil jeg intet kunde svare, da jeg ikke kjendte hans nuværende stilling. Jeg for min part kan ikke finde hans ytringer i 1874 at være i strid med den mening, at tiden endnu ikke er kommen til at indføre denne vidtstrakte stemmeret i Norge. I det hele maa en politiker jo være „opportunist“ og se vel til, at han ikke skader den sag, han vil fræmme, ved at drive den igjennem i utide, noget, du jo selv tidt nok har indskjærpet, — og det staar ikke klart for mig, at dette ikke er grunden til de mange modsigelser, du finder i Sverdrups færd. Skulde udfaldet af eders valg ikke tale for, at han kjender det nordiske folks politiske modenhedsgrad fuldt saa godt som hans modstandere fra venstre side? I frastand synes det idetmindste saa for mig og flere, ihvor ondt det end maa gjøre os at se mænd som Steen, Konow, Blehr og Gram udelukkede fra stortingssalen.

Din hengivne

Sofus Høgsbro.

.....

Høgsbro til S. A. Hedlund.

25. September 1888.

Kjære Hedlund. Naar jeg ikke desmindre nu besværer dig med dette brev, saa er det, fordi jeg føler trang til at takke dig for den stilling, du gjennem dit blad har taget til vore fælles venner Bjørnson og Sverdrup. Heller ikke kan jeg se rettere, end at B. gjør Sv. uret, og det var mig pinligt under mit ophold i Kristiania at være vidne dertil uden at kunne formilde B.s sind, ligesom det selvfølgelig kun har gjort mig ondt, at hvad jeg i denne hensigt meddelte B. om Sv.s ytringer til mig, senere af ham er brugt som vaaben imod Svrd. med tilsidesættelse af fortrolige ytringers ret til at blive private, og endda med en urigtig opfattelse og gjengivelse af dem. Du kan deraf slutte dig til, med hvormegen deltagelse jeg har fulgt dit ordskifte med ham og ikke mindst dit haab om, at den tid maaske snart maatte komme,

da han kommer til besindelse og ser, hvor farlig en vej — ikke mindst for ham selv — hans ophidselse har ført ham ind paa. Han udtalte endog i Kristiania, i en kreds af „rene venstre“mænd, at nu vidste han, at ogsaa du var „færdig med Sverdrup“, hvad jeg troede, han havde vished for, indtil jeg af „Gøteborgeren“ saa, at han ogsaa heri havde ladet sig bestemme af sine ønskers flugt. Jeg kan ikke andet end haabe, at den ydmygelse, det maa være for ham, at se alle sine anstrengelser, for at vende folkestemningen mod Sverdrup, og til gunst for hans modstandere, tabe sig i sandet — maa blive en vel smertelig men dog lutrende skjærsild for hans fremtidige virksomhed for fædreland og frihed. Den maa vel lære ham, at det har sin særegne vanskelighed paa en gang at være en stor digter og stor politiker, og tillige at Sverdrup gennem sit lange og møjsommelige arbejde for sit folks udvikling dog har et fuldt saa sundt og klart blik som han paa, hvad folket endnu er modent til at bære og føre til sejr.

Dette har jeg følt trang til at udtale for dig, da du saa ofte har givet mig uforglemmelige beviser paa et venskab, hvorom jeg ikke ved, hvormed jeg har fortjænt det, men hvorfor jeg er dig inderlig taknemlig.

Med sand og fuld høiagtelse

din hengivne

. . . .

Sofus Høgsbro.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 28. Oktober 1888.

Kære Høgsbro. . . . I anledning af Hørups afslag, har jeg nu skrevet og opfordret Holstein til at slutte sig nærmere til os og blive i det spor, som vi forleden aftalte; men det vil jo gøre et slet indtryk, naar han og hans alligevel stemmer med Hørup ved valget imorgen. Men det faar jo nu gaa, som det kan. Disse personlige spørgsmaal har fanden skabt. Jeg har jo overladt vore venner at raade over min stilling. Skal der imorgen alligevel stemmes paa mig, bliver der altsaa ingen brug for mit brev til formanden. Min tour til København kostede mig nogle søvnløse nætter; men dersom det bliver nødvendigt, skal jeg vel kunne gøre saadan en sviptour igen. Jeg har nu skrevet et indtrængende brev til Marstrand om at tage sig af Morgenbladets finanser.

Deres hengivne

F. Bojsen.

Høgsbro til Bj. Bjørnson.

26. November 1888.

Kjære Bjørnson. Først nu tillader rigsdagens travlhed og sorger mig at svare dig paa dit brev af 26.—9.

Har mit brev „forskrækket“ dig, saa har dit krænket mig, først fordi du ikke vil erkjende rigtigheden af min fræmstilling og fortolkning af mine egne ord, og dernæst fordi du truer med at afbryde al forbindelse

med mig, hvis jeg havde skrevet noget lignende til Sverdruppartiet som til dig. Dette har jeg vel ikke gjort, men havde jeg fundet det nødvendigt paa grund af den maade, hvorpaa mine fortrolige ord til dig var bleven brugt i kampen mod Sverdrup, haaber jeg at skulle have fulgt det gamle ord: *amicus Socrates sed magis amica veritas*, og jeg vil ikke love dig, at den tid ikke kan komme, da jeg finder det nødvendigt.

Jeg forstaar vel, at denne sommers tildragelser kan have gjort dig „overmaade saar“; men derfor skulde du ikke uden grund krænke gamle venner.

Din hengivne

Sofus Høgsbro.

Frede Bojsen til Høgsbro.

26. November 1888.

Kære Høgsbro. . . . Hørups tale har jeg kun set i Morgenbladet, men allerede dette synes jeg nok maatte være anledning for Thorup til at rive masken af ham, saa meget mere som Hørup ogsaa i sommer fortsatte forhandlingerne paa samme grundlag, om end han dertil benyttede andre mellemænd.

Om jubilæet skrev jeg intet, da der intet var dertil at sige. Deres udtalelser har vundet almindelig billigelse mellem vore venner, men jubilæumsrusen har naturligvis skadet os, men det kunde ikke være andet. Den passive stilling overfor storpolitiken i det hele er naturligvis svag, men den er jo givet med nødvendighed. . . .

Deres hengivne

F. Bojsen.

Høgsbro til Frede Bojsen.

Rigsdagen, 29. November 1888.

Kjære Bojsen! . . . Hermed følger en fræmstilling i „Politiken“ af et nyt Tietgensk lotteriprojekt. Den stammer fra C. Hage, Rubin, Bing m. fl. og bliver maaske indledningen til en aktion imod Tietgen, støttet af en stor del børsstemning. Man vilde gjerne have „Morgenbladet“ til at tage del deri, og Hage er villig til at skrive i „Morgenbladet“ derom, men vi har frygtet for, at De ifølge Deres forbindelse med Tietgen ikke vilde samtykke deri, og Hage har derfor bedet mig sende Dem stykket tilligemed forespørgsel om Deres stilling til sagen. Der er vist noget muggent ved den hele tietgenske bevægelse i forbindelse med ministeriet, og venstres sag kunde vist kun tjenes ved en afsløring deraf. . . .

I mangel af mundtlig samtale maa De tage til takke med disse andtydninger; men De forstaar jo nok en halvkvæden vise.

Kan vi altsaa snart vente svar fra Dem, og kan vi haabe, at De ikke vil standse kampagnen, naar den udvikler sig til noget mindre behageligt for Tietgen & Co.?

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til Frede Bojsen.

30. November 1888.

Dr. Pingel har i dag stillet følgende forslag til partiet:

1. Den nuværende bestyrelse opfordres til at fratræde.
2. Et forretningsudvalg paa 3 medlemmer (f. e. Høgsbro, Holstein og Claussen) nedsættes, som midlertidig skal lede partiets anliggender, lægge en arbejdsplan for samlingen og besætte udvalgene efter bedste skøn.

3. Et ceremoniudvalg paa 3 medlemmer (f. e. Pingel, Dalsgaard og J. Hansen-Ølstykke) nedsættes, som skal vaage over god ordens oprettelse indenfor partiet, om grovere disciplinære forseelsers paatale, hvad enten disse maatte forefalde under tingets forhandlinger eller paa offentlige møder eller i pressen. Hvad utilbørligt der indtil nu er forefaldet tilgives og glemmes.

4. Et organisationsudvalg paa 5 medlemmer nedsættes, som skal gjøre forslag om partiets fremtidige virksomhed og de former, hvorunder denne hensigtsmæssigst kan finde sted. Pingel holdt en lang begrundelsestale med fremhævelse af partiets synder, lige fra Bergs afkald paa formandspladsen, men saagodtsom ingen optog forhandlingen, medlemmerne gik en efter en, og tilsidst vedtoges forslaget overgang til anden behandling, og efter mit, Holsteins, Henning Jensens og fl.s forslag henvisning til et udvalg paa 5 medlemmer. Hertil valgtes paa H. Holms forslag Berg, De, Holstein, Hørup og jeg, og hvis De ikke kunde møde, da i Deres sted N. I. Larsen. Holstein vilde have haft et udvalg af J. Sørensen, E. Sørensen, Pingel, mig og en til; men det forkastedes. Man havde ikke megen tro til at opgaven, en bedre ordning af partiet, vilde lykkes; men man vilde gjøre et forsøg. N. I. Larsen var gaaet, da valget foregik. Han følte sig fornærmet ved kun at være blevet suppleant og erklærede til mig og H. Holm, at han ikke vilde modtage valget. Vi vil ønske, at De ikke vil undslaa Dem, og at De, hvis det viser sig, at en alvorlig forhandling kan finde sted, da paa min tilkaldelse vil komme herind en dag eller to, ti forsøget bør ikke strande paa Dem. Maaske Berg vægrer sig, og saa tager han altsaa skylden paa sig. Jeg skal holde Dem a jour med udvalgets gang.

Et konstituerende møde er ansat til mandag kl. 12 $\frac{3}{4}$. Holstein udtaler ofte sin misfornøjelse med Deres holdning sidste vinter og med Deres dannelse af de 30 samt Deres fordring om eller indvilligelse i Hørups afsættelse uden samtidig selv at træde tilbage. Han hjælper til at undergrave tilliden til bestyrelsen; men det er dog i det hele gaaet fræmad med gjensidig fordragelighed, og Holstein forstaar nu, at venstre skal søge et positivt program med nedsættelse af krigstoldskatternes beløb, anlæg af jernbaner, havne o. s. v. Vi skal have et bestyrelsesmøde derom i morgen kl. 1.

Larsens politik og taktik med, at „Morgbltd.“ ikke maa optage en

kamp imod Tietgen sammen med „Politiken“, efter at denne har *begyndt*, forekommer mig alt for personlig og for lidet saglig.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 1. December 1888.

Kære Høgsbro. Siden Tietgen forsonede sig med ministeriet, har jeg ingen politisk forbindelse havt med ham. Derimod har jeg ikke søgt anledning til at træde op imod ham, fordi han har gjort sig saa særlig fortjent af Møn ved anlæg af sukkerfabriken. Lotterihistorien kender jeg ikke nærmere til, og jeg skal ikke influere paa Morgenbladets stilling dertil. Men kender jeg vore venner ved bladet ret, saa er de næppe meget tilbøjelige til at tage affære i en sag, der først er rejst af „Politiken“. Noget andet er jo, om Hage skriver under Navn. Forresten forholder jeg mig lidt reserveret, naar det er Hage, der optræder mod Tietgen. Man mener jo, at det var Tietgen, der foranledigede hans forretnings ødelæggelse og tab af 300,000 Kr. — saa det er jo rimeligt, at der er et stort had dem imellem. Dette naturligvis mellem os. Men som sagt, jeg skal forholde mig passiv. Kan De ikke tale med Larsen derom — der er vel imidlertid kommen nærmere oplysninger om sagen. Nyholm meddeler mig idag, at der er nedsat et femmandsraad for at tage den politiske stilling under overvejelse — og opfordrer mig til at komme til byen i den anledning. I øjeblikket er det ialfald mig umuligt, da jeg gaar med en stærk forkølelse; og det behøves jo heller ikke, da De og Larsen jo nok varetager sagen. Jeg mener kun, at vi med styrke maa fastholde en positiv forhandlingspolitik — ellers er vor side jo meningsløs. Nu at falde tilbage i visnepolitikken vilde være en kompromittering over al kompromittering, over al beskrivelse. Den bedst foreliggende sag er efter min mening fremdeles toldsagen, hvor der jo desuden er udsigt til, at højre revner. Men forøvrigt tror jeg, at vi ikke bør være for betænkelige ved at gennemføre adskillige love i bedst mulig skikkelse — ogsaa arbejderlovene. Gør vi ikke et positivt arbejde, vil stillingen ved valgene efterhaanden blive umulig. Derimod forholder jeg mig meget mere reserveret overfor mulige storpolitiske kompromisforhandlinger. Saadan vil næppe føre til noget for tiden.

Det var naturligvis heldigt, om der kunde blive enighed om et fornuftigt positivt arbejdsprogram; men det lykkes vel næppe.

Deres hengivne

F. Bojsen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 2. December 1888.

Kære Høgsbro. Tak for brevet. Som sagt er jeg i øjeblikket absolut forhindret fra at rejse — hvorfor tog de dog ikke Holm i stedet

for mig, eller Neergaard; der bør nemlig være en toldmand fra vor side. Jeg har nu skrevet til Larsen om endelig at møde. Dersom der kommer noget frem, hvor min nærværelse er saa vigtig, at alle hensyn maa sættes til side, saa skal jeg naturligvis møde og finde mig i følgerne. Jeg kan for øjeblikket ikke tale 2 minutter ad gangen. Forhandlingen om organisation er mig temmelig ligegyldig, derimod er det af ganske anden vægt, om der virkelig stræbes til et positivt program. Hvis det er meningen, saa nytter det ikke udelukkende at traske i de gamle spor. Begynder vi saaledes med at forkynde krigstoldens beløb afskaffet som betingelse for en toldreform, saa er der ikke et menneske, der vil knytte nogen interesse til den forhandling. Den vil i den offentlige mening paa forhaand være stemplet, som visnepolitik. Krigstolden maa være vort udgangspunkt; men dersom der saa viste sig udsigt til at faa en brugelig toldlov, maatte vi ogsaa kunne nøjes med noget mindre nedsættelse. Enhver nogenlunde betydelig nedgang er nu en vinding. Det er toldlovens indhold, som alene kan vække interesse for vor forhandling, og som kan skaffe nyt blod i det politiske liv. Striden om indholdet vil vistnok for tiden hindre en lovs gennemførelse, men grundlaget for nyt arbejde vil være lagt. Vil De ikke tale med Holm og Neergaard herom. Lad os ikke svinebinde os til nogen bestemt finansiel grænse, som vilde blive uholdbar, naar det virkelig kom til stykket — men indskrænke os til i almindelighed at forde en betydelig nedsættelse, den kan saa noget varieres under hensyn til, om lovens indhold forøvrigt bliver mere eller mindre værd. Detaillerne maa vi overlade vore toldmænd — det gælder kun om at faa gjort et arbejde, der virkelig kan vinde almenhedens interesse for og imod, hvad enten det saa fører til en lov eller ikke. Vi maa anerkende, at vore toldforhandlinger ikke hidtil have vakt nogen opmærksomhed. Jeg er enig i, at vi søger at gennemføre jernbaner i størst mulig omfang. Ligeledes tror jeg, at vi ikke skal gaa af veien for at gennemføre gode arbejderlove og gøre dem til en betingelse for, om vi vil gaa med til en brændevinsskat. Forsvarslovene kan vi jo lade ligge, naar det anses for hensigtsmæssigt — det var Holsteins mening sidst, jeg talte med ham; jeg troede ellers, at han og jeg var bleven saa godt enige forleden; jeg kan da ikke gøre for, at Hørup afslog kompromiset, som Holstein fandt meget antageligt.

Jeg frygter noget for, at Holsteins pludselige bevægelse i retning af saglig forhandling skal være en fælde, hvorved man vil søge at sprænge de 32. Pas endelig paa, at det ikke bliver følgen. Jeg vilde bede Dem holde jævnlige raad med vore venner Holm, Neergaard, Larsen, Tutein, Blem, Thorup og andre.

Om den Tietgenske affære har jeg intet hørt uden fra Dem; min anelse om, at MgbL. af journalistiske hensyn nødvendig vilde tage affære efter „Politiken“ har altsaa bekræftet sig, og jeg søger saa godt som aldrig at udøve særlig indflydelse paa redaktionen. Men vi faar jo se, hvorledes sagen udvikler sig. Ja, Larsen faar jo undertiden nykker,

men De kan sagtens holde ham i godt humeur, naar De tager ham lidt blidt.

Jeg har nu læst Hørups tale i foreningen — og synes nok, den trængte til svar; men dels hører jeg ikke til de indviede, dels vil udtalelser fra mig opfattes som ny personlig strid. Hvad bliver det til med Pingel? han var netop den rette til at afsløre hykleriet — eller Thorup. Hvad siger De om Hørups fortælling, at han vilde have stemt for finansloven i 1885 efteraar — da han netop krævede den forkastet, da han ikke havde faaet sin vilje med hensyn til den provisoriske behandling. Saa vidt jeg erindrer, var der ingen andre end Monrad, Nyholm og jeg, der vilde behandle finansloven.

Ellers er her intet at melde.

Deres hengivne

F. Bojsen.

Høgsbro til Bojsen.

30. December 1888.

Kjære Bojsen. Det gaar ikke, at De bliver borte, hvad enten folketinget bliver opløst eller ikke. Det vil vække alt for megen misstemning hos Deres venner og give Deres modstandere vind i sejlene, og Holstein og hans er omtrent lige saa vrede paa Dem som Hørupperne. Kan De ialfald ikke komme ind nogle dage. Forretningsordensudvalget kan ikke arbejde under Bajer-Holsteins ledelse og kan ikke længer opsætte det.

Bliver det til noget med opløsningen — det er Falkenstjerne, som har bragt efterretning derom efter „en paalidelig højremand“ —, sker det vistnok for efter valgene at faa et *forlig* istand ved hjælp af Holstein og Hørup-Brandes, og det vil da være nødvendigt, at De kommer herind for at aftale planer for valgene med Deres venner, som vistnok kommer hertil d. 7. for ialfald at ordne deres hjemrejse. . . .

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Frede Bojsen til Høgsbro.

26. August 1889.

Kære Høgsbro. Jeg blev saa bestyrtet ved Deres brev igaar, at jeg strax ikke vidste, hvad jeg helst skulde gøre; imidlertid var jeg dog saa overbevist om, at De ikke vilde fastholde det udtalte ønske, at jeg bestemte mig til først at skrive til Harald Holm, for at han i fortrolighed kunde tale med Dem derom. Deres tilbagetræden vil jo være afgørende for vor politik; det vil selvfølgelig give Berg saadan vind i sejlene, at en fornuftig politik ikke mere kan opretholdes. Da jeg under ingen omstændigheder mere vil gaa paa vildmænd, og forøvrigt forlængst er udslidt, har jeg personlig mindre imod en saadan vending, da den vil tillade mig at trække mig tilbage fra politiken. Men jeg nærer heller ingen tvivl om, at genoptagelse af rabalderpolitiken hurtigt

vil føre til tabet af den sidst rest grundlov. Men jeg kan hellerikke overtale mig til at tro, at De i virkeligheden skulde sympatisere med protestpolitiken, og jeg har derfor ondt ved at forklare mig, hvad bevæggrunden er. At der ikke er nogen fare for overdrevne forligstilbøjeligheder hos Holstein & Co. var jo klart nok, da de jo egentlig var mest stemt for at genoptage rabalderen. Jeg antager ikke, der er noget ivejen for at optage Hørups forslag om 3mandsvalget, dersom De lægger nogen vægt derpaa, og forøvrigt maa disse spørgsmaal jo afgøres af grupperne. Min tanke har kun været: saa lidt opstyr *under* valgene som muligt. Først derefter ser vi jo, hvor stærke grupperne bliver.

Ja, jeg behøver jo næppe yderligere at betone, hvilken skæbnesvanger betydning Deres stilling i dette øjeblik i særdeleshed vil have. Men Deres venner stoler ogsaa paa, at De ikke fastholder det udtalte ønske. — Det vilde være signalet til, at vor gruppe opløste sig. Jeg haaber nu gode efterretninger gennem Holm.

Deres hengivne

F. Bojsen.

Høgsbro til Frede Bojsen.

Rigsdagen, 29. August 1889.

Kjære Bojsen. Jeg vil ingen rabalderpolitik, men jeg vil heller ingen forligspolitik. Hvad andet har venstre haft ud af dens udslag i paaskedagene end splid i venstre og forhaabninger i højre om dettes knusning og underkastelse. For mig staar det klart, at Estrup ikke opgiver, hvad han har kæmpet for i 15 aar, tilintetgjørelse af folketingets besluttede myndighed, og eftergivenhed er derfor folketingets selvmord. Derfor er min plads ikke i en bestyrelse, hvor forligsøgningen staar som maalet for flertallet, mindst naar det tillige støttes af et flertal i finansudvalget, og derfor fastholder jeg min udtrædelse af bestyrelsen og ønsket om, at De giver Holstein meddelelse derom, for at han ikke kan være i tvivl om, at jeg ikke gaar med til den overenskomst, han nedskrev i mødet, og kjendelig nok haabede at faa gennemført.

Fordi jeg ikke gaar med Holstein, Hørup, N. I. Larsen, Thorup, V. Holm, Busk o. s. v., o. s. v., derfor gaar jeg ikke med Berg. Jeg foretrækker da at gaa min egen vej, selv om jeg skal gaa den alene, og fræmfor at opgive den overbevisning, jeg har haft og fulgt indtil denne dag, ofrer jeg alle æres- og tillidsposter. Mit sæde paa rigsdagen er jeg vis paa, at jeg ikke vil tabe derved; ti mine vælgere er i al fald lige saa afgjorte mod denne yderlighed som mod den anden, og det skulde undre mig, om ikke flertallet af de danske vælgere ogsaa efterhaanden vilde blive det, i alfald naar Holstein—Hørup fik lejlighed til at løbe linen ud, ligesom Berg allerede har gjort det.

Jeg antager, at Hørup ogsaa bør have meddelelse om, at jeg ikke er med til den sluttede overenskomst; men paa hvad maade det maa ske, overlader jeg til Dem og Holstein. Jeg staar kun i forhold til

bestyrelsen. Ser det end i øjeblikket lidt broget ud, saa klarer det sig nok. Det er altid det bedste at blive sin overbevisning tro, om den end i øjeblikket gaar imod strømmen.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Er Deres tanke „saa lidt opstyr som mulig *inden* valgene“, saa forstaar jeg ikke, hvorledes De kan tilraade en forandret sammensætning af bestyrelsen og det inden en tilsvarende forandring af finansudvalget. Det er en ligefræm uretfærdighed mod de 32 og maa nødvendig fræmkalde „opstyr“. Dermed bliver N. Albertsens gjenvalg altfor dyrt kjøbt.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 31. August 1889.

Kære Høgsbro. Jeg forstaar oprigtig talt ikke rigtig frygten for forlig; det ligger saavist meget fjernt, og jeg frygtede meget mere for et nyt omslag til rabalder, hvad der jo ogsaa viste sig at være Holstein—Hørups nærmeste tanke. Det eneste jeg derfor lagde nogen vægt paa ved samtalen forleden var, at saadanne tendenser blev afværgede. De personlige spørgsmaal tillagde jeg i forhold dertil ingen betydning og skulde med fornøjelse have holdt paa status quo ogsaa i denne henseende, naar jeg havde troet, at De tillagde dette en saadan vægt. De kunde jo let have sat forslaget om 3-mandsbestyrelse igennem — og det kan jo gøres endnu, ligesom vel ogsaa at lade alt bero. Maaske kommer valgene i September, og saa er vi jo fri for det hele. Efter valgene maa jo i hvert fald en ny ordning foretages.

Deres brev har jeg sendt til Larsen og bedt ham holde raad med Dem, Tutein og andre tilstedeværende om sagen. En mundtlig samtale med Holstein er vel bedre end skrivelser; men hvis De fastholder, at meddelelsen skal gaa igennem mig, skal jeg ogsaa gerne skrive til ham.

Deres hengivne

F. Bojsen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 27. September 1889.

Kære Høgsbro Jeg for mit vedkommende har kun ett ønske, og det er snarest muligt at slippe ud af al politik. Da Peschcke Køedt var herovre, fik jeg indgydt ham lidt lyst paa at blive rigsdagsmand; men hans betingelse var, at han vilde have lov til at afholde sig fra deltagelse i alt andet end todsagen. Derom skrev jeg saa til sagfører Anders Jørgensen i Randers uden at give noget raad i saa henseende, og jeg fik igaar svar, at man i Randers vil tage imod Køedt paa todsagen pur et simple efter toldforeningens program. Det vil jo altid være en fordel at faa Køedt i stedet for Lüttichau. Men derom har

Anders Jørgensen, der er en Mønbo, jo korresponderet nærmere med Dem, og De forhandler vel derom med Kædet.

Ellers er her intet at melde. Fra Holstein har jeg intet hørt.
Deres hengivne
F. Bojsen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

30. September 1889.

Kære Høgsbro. Nej, der bliver nok alligevel ingen rejse af for mig i denne uge. Jeg prøvede igaar at gaa ud, men taalte det ikke. Min doktor er bortrejst, men kommer igen paa Onsdag; saa faar jeg se, hvad han dømmer mig til. Kan jeg, skal jeg komme til Fredagsmødet; men jeg tror ikke paa det. Af Deres brev ser det ud, som der var en modsætning mellem den af Neergaard, Holm og Larsen foranledigede indbydelse til vennerne blandt „amtændene“, og indbydelsen fra Holstein, Hørup og Larsen til de forhandelnde rigsdagsmænd. Modsætningen kan dog vel ikke betyde noget, da Larsen jo er med i begge; og jeg indser heller ikke, hvorfor der skulde være en modsætning derimellem; De udtaler Dem jo ogsaa for, at de forhandlende gaar sluttet til mødet, og det synes jeg er ganske nødvendigt, naar vi ikke skal gøre rent fiasko overfor Bergianerne, der vil være temmelig talrige, om end næppe saa stærke som ifjor. Imidlertid forekommer det mig afgjort, at delegeretmødets beslutninger ikke maa være rettet til rigsdagen, men til *vælgerne*, naar vi da ikke vil organisere en overrigsdag. Men det vil være fuldkommen paa sin plads, om delegeretmødet vedtager en resolution, der bestemte gaar ud paa at *opfordre vælgerne ved de kommende valg* til kun at støtte forhandlingsmænd; dertil kan jo godt føjes en forøvrigt vistnok overflødig gentagelse af ikke anerkendelse af provisoriet. Derimod vil jeg meget fraraade ethvert forsøg paa at redigere et sagligt program. Det vil jo være ligefrem gøgl at lade en stor forsamling paa en dag eller to afstemme over noget saadant. En stor forsamling maa altid være indskrænket til udtalelse af mere almindelige sætninger. Dersom man paa Fredag vil forsøge et arrangement af de personlige spørgsmaal mellem de to grupper, bliver det sikkert nødvendigt at forsøge en temmelig indbribende nydannelse. Da min deltagelse i rigsdagsforhandlinger jo atter synes at skulle blive højst problematisk, vil jeg *indtrængende* anmode om demission fra mine bestillinger, og dette vilde sikkerlig lette et arrangement; og jeg skulde endda bedre kunne være behjælpelig med adskilligt arbejde underhaanden, og navnlig følge med gangen i forhandlingen om alle mindre sager.

Jeg har da tænkt mig det saaledes:

Formand Høgsbro.

Viceformænd Holstein — Holm.

Finansudvalget: Tutein formand. Neergaard.

N. J. Larsen.

Holm.

Ousen

Dam

{ hvis vi kan faa sex.

Holstein ordfører og 4 eller 3 af gruppen Berg vælges jo af sine egne. Bestyrelsen kunde saa lettest indskrænkes til et udvalg paa 3, Høgsbro, Hørup og mig, hvis De ikke hellere vil have en i Kbhn. boende, Larsen eller Neergaard.

Ved saaledes for en stor del at tage ny mænd, vil det hele glide lettere, navnlig viceformandsvalget. Der kunde vel heller ikke være noget stødende for Albertsen, da han jo nu har erklæret sin tilbage-træden. Jeg vilde sætte overordentlig pris paa en saadan ordning, hvorved jeg blev fri for det *ulidelige tryk at staa med saa store forpligtelser uden at kunne fyldestgøre dem*. Men bestillingerne kan jo ogsaa fordeles mellem andre paa anden maade. Jeg beder Dem derfor endelig sørge for at gøre mig fri. Jeg skal sandelig ikke blive mindre virksom for det og er overbevist om, at jeg kan gøre meget mere gavn paa andre maader; dersom jeg ellers kommer til at deltage i rigsdagen oftere.

Ellers intet at melde. Hils vore venner imorgen.

Deres hengivne

F. Bojsen.

Høgsbro til Frede Bojsen.

1. Oktober 1889.

Kjære Bojsen. Hvor beklageligt det end er, at sygdom skal have en saadan magt, finder jeg Deres ønske berettiget, og jeg haaber, at det, om det kunde gennemføres, vilde bevare Dem endnu længe for den offentlige virksomhed; men Larsen, Holm og Neergaard holder paa, at De ikke bør trække Dem tilbage før efter valget. Efter den hæftighed, hvormed Larsen holdt derpaa, frygter jeg, at der er personlige hensyn i spillet. Han ynder næppe de forslag, De gjør med hensyn til de ledigblevne pladsers besættelse. Paa fredag behøver De næppe at komme. Der holdes først et privat lille møde med de danske „amtænd“ hos Holm, dernæst kl. 2 et andet af de forhandlende grupper paa rigsdagen. Paa intet af dem vil man vist komme ind paa rigsdagspartiernes indre organisation. Dette kan først ske mandag aften eller tidligst søndag aften, men da vil det være nødvendigt, at De er tilstede, ti ingen uden De selv kan gennemføre Deres tilbagetræden og andres indtræden i Deres plads.

Det sidste vil fræmkalde megen personlig ærgjærrighed og skinsyge og kan meget let føre til uheldige resultater. Kunde det undgaas, var det sikkert det bedste; men skal det ske — og det maa De og Deres læge vide — finder jeg, at det hellere maa ske før end efter valget, skjønt jeg vel ikke faar mange med mig, da man altid helst vil skyde det ubehagelige ud i fræmtiden.

Larsen, Holm og Neergaard ønskede ikke nogen udtalelse mod Berg, men vel en stærk og bestemt tilslutning til forhandlingspolitiken. De tvivlede om rigtigheden af, at rigsdagsmænd trængte sig fræm til deltagelse i forhandlingen paa mødet, naar „amtændene“ ikke øn-

skede det. Holstein var forleden af den mening, at man skulde gjøre det, men han falder maaske herfra, naar han mærker, at stemningen ikke er derfor. Han mente, at man lørdag aften skulde se at samles med alle ikke-bergske delegerede og der enes om fræmgangmaaden om søndagen.

Larsen, Holm og Neergaard er enig med Dem i, at de delegeredes udtalelse bør rettes mod vælgerne og ikke mod rigsdagen og ikkun bestaa af korte beslutninger.

Jeg sammenkalder paa sædvanlig maade et møde af folketingets venstre til mandag kl. 10. Vi har jo de tre timer til forhandling om formands- og viceformandsvalgene. Larsen var i dag i sit forligsøgende hjørne. Han skulde til Nellemann i deputation fra hundemødet. Vi maatte snart have ende paa striden, formanden burde gaa til kongen o. s. v. Blot vi ikke alle „gaar i hundene“ med ham.

God bedring, saa at De kan komme her senest paa søndag.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 19. Januar 1890.

Kære Høgsbro. Ja, jeg skulde jo ogsaa have skrevet om Morgenbladet og den forestaaende generalforsamling, som jeg altsaa hellerikke kan overvære. De kender jo nok stillingen. Mgb. har et aarligt underskud af 10,000 kr.; iaar er det dækket af Neiendam, Tutein og mig. For de to følgende Aar har Borchsenius et tilbud om bidrag af 5000 aarlig, naar resten skaffes fra anden side. Det er klart, at bladet kun kan opretholdes med et saadant varigt tilskud. Det vilde jo være en bagatel, om rigsdagsmændene havde nogen følelse af sagens betydning. Jeg har nu skrevet og udsendt 500 breve, men som det synes uden nogen virkning. Maaske har rigsdagsmændene ikke engang villet besørge dem. Jeg har dernæst forlangt af mine stillere, at de skal skaffe 1000 kr. til valgdagen. Skulde saa det land ikke kunne samle 4000 kr.? Hvis alt dette strander — hvad det jo sagtens gør, da jeg vistnok er den eneste, der gør noget derfor, — saa er der jo ikke andet for end at forberede en generalforsamlingsbeslutning om standsning og opgørelse. Jeg *kan* ikke offre mere.

Men jeg antager, at vi skylder vennerne paa generalforsamlingen at sammenkalde dem dagen forinden og forelægge dem stillingen. Men forresten maa der jo forberedes et forslag om likvidation, som Larsen bedst kan forfatte. — Det er godt nok, at jeg ikke kan være tilstede — sagens gænge oprører mig saadan, at jeg vist kun vilde gøre ondt værre, og jeg kan da hellerikke taale at beskæftige mig mere dermed.

Se saadan er stillingen. Vil De nu ikke tale nærmere med Larsen derom, hvordan det skal forberedes paa den bedste maade.

Deres hengivne

F. Bojsen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

1890 efter Valget 21. Januar.

Kære Høgsbro. . . . Nederlaget vil vel forøvrigt lette opgørelsen mellem Høruperne og os. Jeg kender ikke meget til de ny mænd. Men jeg har opgjort forholdet saaledes, at vi er 24, forudsat at L. C. Larsen har slaæet Th. Kristensen, hvad ikke er klart efter telegrammerne her. Høruperne er ligeledes 24 og Berg har — 17. Dernæst er der — 4 som jeg *formoder* staar os nærmest, nemlig P. Petersen, Lars Larsen, J. K. Larsen Mariager og Kr. Larsen Svinninge. Nærmest Hørup 2, Poul Kristensen og Søren Svendsen (Sønder Vinge). Nærmest Berg 1, Lars Kvist.

Endvidere Hage og Trier — 2, Socialister — 3, Klein — 1, Højre — 23, — ialt — 101 + Færøerne.

Jeg gaar saaledes ud fra, at Høruperne og vi er lige stærke og skal have hver sin viceformand, hvortil jeg i mit sted anbefaler Tutein, da Neergaard ikke blev valgt, og jeg formoder, at Holm hellere vil ind i finansudvalget. Ellers vilde jeg stemme paa ham til viceformand og isaafald Blem, Dalsgaard eller Ousen ind i finansudvalget. Det kan maaske ogsaa vække anstød at sætte Holm som viceformand ved siden af Dem som formand.

Efter hvad der er passeret, maa det jo ikke kunne volde vanskelighed at enes om finansudvalget, da Hansen-Ølstykke er faldet. Med forhandlingspartiets samlede stemmer, kan vi vælge de øvrige 9 dog saaledes, at *Holm kommer i mit Sted*, Tutein designeres til formand, Holstein ordfører. Som reserve kan vi ved eventuelt flertalsvalg atter sætte Hage ind. Det vilde jo være ønskeligt, om der kunde træffes en aftale mellem Dam og Blem, i samme erkendelse som jeg, at de gamle maa give plads for unge kræfter. Ved bestyrelsesvalget forekommer det mig ogsaa, at vi nu er over alle vanskeligheder, da vi istedet for Thorup kan vælge Hørup. Den ene gruppe vil da have en lille overvægt i finansudvalget, den anden i bestyrelsen. Dersom Klein kan afholdes fra at stemme med højre, kan dette kun faa 3. Skulde højre faa 4 og Berg 3, vil der kun blive 8 til os, som da maa ordnes saaledes, at der bliver 4 til hver.

Jeg vilde altsaa anbefale følgende:

Høgsbro, formand.

Tutein og Claussen vicedo. eller omvendt, hvis Claussen ønsker det.

F i n a n s u d v a l g e t:

Tutein, formand	Busk
Holstein, ordfører	Tauber
Dam eller Blem, sekretair	Hage
Larsen	Berg 2
Holm	Højre 3
Hørup	<hr/>
Claussen	ialt 15

Bestyrelsen:

Høgsbro	Bojsen
Holstein	Bøtker
Holm	Claussen
Hørup	Tauber.
Larsen	

De øvrige udvalg er der vel næppe anledning til at gøre forandring ved. Jeg kan ikke se rettere end, at dette er en ordning, der tager rimeligt hensyn til begge sider. Med hensyn til forholdet til Berg mener jeg, der ikke er andet at gøre end at lade det blive ved den praxis, som er kommen igang, at det samlede venstreparti vedbliver som formel samme, medens F. V. fortsætter sin virken, og man bevarer vedtægterne, som de er, særlig beholder flertalsvalg til bestyrelsen. Lad Bergianerne selv træde ud.

Endelig kan jeg ikke indtrængende nok anbefale at blive urokket i forhandlingspolitikens spor, om vi end maa finde os i, at denne rigsdagssamling bliver spildt. Intet vilde mere sætte kronen paa Bergs valgsejr, end om vi nu løb fra vor politik og slog ind paa hans. Jeg tror meget snarere, at adskillige af de nyvalgte vil blive kede af den blotte protesteren. Hils saa gode venner. Imorgen skriver jeg nok igen.

Deres hengivne

F. Bojsen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

16. Februar 1890.

Kære Høgsbro. Jeg ved ikke, hvem jeg bedst skal henvende mig til angaaende de fortvivlede projekter, som Bajer synes at lokke thinget ind paa. Jeg har skrevet til Bajer selv, at jeg er bestemt imod disse ideer og vil ikke deltage i forslaget, maa altsaa nævnes som fraværende, hvis flertallet virkelig gaar i tøjet. Men kan De ikke faa dette stoppet?

Jeg er ganske vist imod ethvert forholdsvalg; men der er dog ogsaa grader i galskaben. Den Andræske valgmaade har dog det fortrin, at den i reglen skaffer flertallet en a 2 valgte udover forholdstallet; og dette er saa nødvendigt, hvis flertallet overhovedet skal kunne gennemføre nogen politisk ledelse. Ellers vil flertallet i udvalgene være prisgivet et enkelt medlem, der faar nykker eller bliver borte. Forretningsordenen maa sikkre det parlamentariske flertal ledelse af alle udvalg, ellers ender vi i det rene parlamentariske anarki. Jeg tror næppe, at noget land med virkelig parlamentarisk styrelse indlader sig paa disse hokuspokus af doktrinære fantasier. Mindretalsvalgene er gift for det parlamentariske liv, kun skikket til at skaffe regeringen magten over et delt flertal. Lad os dog nu ikke røre ved forretningsordenen, men vente til vi kan følge Norges eksempel og indføre staaende udvalg.

Vil man endelig strække gevær for Bergs obstruction (ved de ny valgmaader vil han jo faa sin krig igennem), lad os dog saa nøjes med at give ham 11-mands udvalg, — dette vil være en formel triumf for

ham i øjeblikket, men lad os dog ikke udlevere ham hele den politiske ledelse og lovfæste ethvert krakilsk mindretal og ligefrem kvæle os selv. Den dag, da vi faar en parlamentarisk regering, som ofte maa nøjes med et knebent flertal i hvert af thingene, da vil vi komme til at angre forskellen mellem Andræ's og D'Honds methode. . . .

Jeg synes desværre at erindre, at De har havt en lille svaghed i retning af mindretalsvalg. Er Holm ikke medlem af forretningsudvalget — jo det er han jo — jeg kan ikke tro andet end at han mener noget lignende, som jeg her har forklaret — vil De ikke vise ham dette brev? Jeg kan ikke nægte, at jeg tillægger dette punkt større betydning end de fleste andre ting, der er paa bane iaar — thi i dette stykke kan det risikeres, at der virkelig sker noget. . . .

Deres hengivne

F. Bojsen.

. . . . *Søndag.* Ja jeg ser, at forslag allerede er indbragt, saa der er vel ikke noget at gøre derved. Dixi et liberavi. Men det er jo saa ikke værd at gøre indre vrøvl. Forhaabentlig har man overvejet det hensyn, som jeg har betonet.

Høgsbro til Frede Bojsen.

19. Juni 1890.

Kjære Bojsen. C. Hage var her igaar. Han sagde, at han paa ingen maade vilde være ordfører for den hele finanslov — det kunde han umulig overkomme — men vel for en enkelt del af den, hvis ordførerskabet deltes f. e. mellem 3. Det samme svar har han givet Hørup, da denne havde udtalt til ham ønsket om, at han (Hage) blev Holsteins efterfølger.

Berntsen udtalte sig ogsaa for en deling mellem 3. Men alle er enige om at ønske, at De vilde overtage det hele ordførerskab. Hage lagde vægt paa, at grupperne holdt sammen imod Berg. . . .

Senere: Claussen kom, mens vi arbejdede derpaa. Han ønskede meget sammenhold mellem grupperne imod Berg, og Ravn istedetfor Busk ind i bestyrelsen. Han og Tauber havde fulgt Hørup hjem, som forsikrede dem, at han ikke havde tænkt paa en sammenslutning med Berg. Vi sagde ham, at den »danske« side ikke kunde gaa ind paa Hørup som ordfører. Holstein lovede at sige mig, naar han kom tilbage.

Saa — intet videre.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til Frede Bojsen.

Rigsdagen, 15. Juli 1890.

Kjære Bojsen. . . . Fra Berntsen har jeg faaet indlagte svar. Vil han og Larsen prædike forligspolitik i Vestjylland, er de unægtelig ikke paa deres plads der.

Er det med Deres billigelse, at „Morgenbladet“ stiller sig saa stærkt paa Albertis side, at det omtrent glemmer, at Venstre skylder sine egne forkjæmpere at give dem de faa lønnede pladser, de er herrer over, at det tager saa stærkt parti for murmestrene, at det endog billiger de ny betingelser, de stiller svendene, at det finder Scavenius's ny bestemmelser for Frederiks' hospital tilfredsstillende for afgjørelsen af striken, at det end ikke med en stavelse udtaler sig imod Dønnergaards valg, o. s. v., o. s. v.

Det bliver snart saa galt, at jeg maa sige mig løs fra den skinforbindelse, jeg har med det.

.....
Jeg talte med L. Schrøder. Han ansaa sig for nødt til at forlade rigsdagen, skjønt vistnok kun ugjerne.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 16. Juli 1890.

Kære Høgsbro. Om de omhandlede anliggender har jeg ikke havt lejlighed til at tale med redaktionen; men De har jo anledning til at tale med dem daglig. Alberti selv kender jeg intet til, men der er jo ingen tvivl om, at hans sejr i sparekassen har givet Hørupeerne et stød, som de ærlig har fortjent ved deres Dønnergaardske optræden; at Mgbl. ikke har optraadt imod D.s kandidatur, opfatter jeg kun som forsigtig taktik overfor en valgkreds, hvor vi ingen forbindelser har, og hvor et angreb af Mgbl. derfor let kunde virke i modsat retning.

Murerstrejken har jeg ondt ved at bedømme paa afstand. Men jeg antager paa forhaand, at en strejke under saa slette konjunkturer som nu, da næppe nogen industri kan dække sine omkostninger, er vanvid; og isaafald gør man sikkert arbejderne størst tjeneste ved at sige det.

Deres hengivne

F. Bojsen.

Høgsbro til Frede Bojsen.

31. Juli 1890.

Kjære Bojsen. Larsen var paa Laaland, da jeg fik Deres brev, saa jeg først efter hans tilbagekomst har kunnet forhandle med ham og Holm. Begge billiger i „principet“ Deres tanke og finder den meget tiltalende, men i gennemførelsen finder de den meget betænkelig, og jeg kan jo gjerne tage mig selv med.

Vi frygter 1. at omkostningerne ved rejsen og anvendelsen af flere dage vil holde de fleste tilbage, 2. at det vil være umuligt at finde en antagelig grænse for indbydelserne og 3. at festlighederne og udflugterne maaske vil tage kraften fra forhandlingerne.

Hørup vil kjendelig nok en særlig gruppedannelse for at kunne faa

desmere indflydelse, da han og hans nærmeste er udsatte for at blive overstemte i fællesmøderne og efterhaanden at tabe deres folk; men Claussen ønsker ikke nogen udskillelse og turde maaske efter Holsteins bortgang komme os nærmere. En samling af „Danskere“ paa Møn kan let støde flere saadanne vaklende bort, selv om man indbyder nogle af dem. Indbyde *alle* forhandlende gaar næppe, da man derved sikkert vilde faa „europæiske“ spioner med.

Derimod mente Holm, at det maaske kunde gaa an at indskrænke sig til Tutein, N. J. Larsen og ham som medlemmer af finansudvalget, for at de i forening kunde overveje, hvilke sager der skulde bringes for og ved hvem. Jeg har ikke megen tro til en saadan forudgaaende forberedelse af lovforslag og deres virkning.

Det turde efter min mening være sikrere at forberede forespørgsler og, efterat have hørt ministrenes svar, at nedsætte udvalg til nærmere at undersøge de paagældende forhold og derefter afgive betænkning til tinget

Larsen syntes tiltalt af en tanke, jeg udkastede, at dele ordførerskabet for finansloven efter ministerier eller maaske i endnu mindre dele, saaledes som tilfældet er i Berlin. Larsen, Holm, Hørup, Clausen og Hage kunde hver tage sin del — Tauber har jo tillægsbevilling og Busk andragenderne, saa de kunde vel være tilfredse dermed. Tutein har formands- og Dam (hvis han skal vedblive) sekretærforretningerne. Forhaabentlig blev den hele forhandling derved mere grundig og oplysende, og Tysklands eksempel vilde retfærdiggjøre forandringer

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til Frede Bojsen.

8. September 1890.

Kjære Bojsen. Idag har jeg sendt Deres forslag til Holm og bedet ham sende dem videre til Larsen. Er det ikke rettest, at de bliver hos ham til videre istedet for at sende dem til Berntsen? Holm var tilbøjelig til at antage, at forslagene først burde forelægges gruppen, før man talte med andre om dem, men Trier fraraadede at gøre dem til gruppe-forslag. Efterat de ledende mænd i Deres gruppe havde tiltraadt dem, burde de meddeles til Hørup gennem Brandes, hvem Trier mente fuldt vilde billige dem, Larsen var af samme mening, kun at man burde gaa lige til Hørup, med hvem han havde haft en samtale, hvorom han vilde skrive til Dem. Han vilde vist gjerne være mellemmand mellem Dem og Hørup; men De bør vist helst *selv* forhandle med Hørup, og der vil vel være tid nok dertil, naar de kommer til byen d. 1.

Efter Hørup kan De saa forhandle med Brandes og derefter, om De vil, forelægge sagen for gruppen d. 5. eller maaske for hele partiet.

Det kan efter vor mening ikke nytte at sammenkalde dem til d. 4., det kan endda blive vanskelig nok at faa dem til at møde d. 6te.

Foruden Hørup maa De vel ogsaa forhandle med Claussen. Har De vundet dem, kan De fremlægge sagen for bestyrelsen, men dette er vist ikke værd forinden.

Altsaa kan De d. 2. 3. og 4. oktbr. forhandle med Hørup, Claussen og Brandes og derefter d. 5. med gruppen eller partiet.

Det vil da vist vise sig nødvendig, at sagen ikke tages alene, men at tillige de personlige spørgsmaal afgjøres — finansudvalg, bestyrelsesvalg, formands- og viceformandsvalg o. s. v. D. 4. burde der maaske holdes bestyrelsesmøde. Men derom kunde der jo tages beslutning, naar De havde forhandlet med de nævnte „ledere“.

Larsen ønsker kjendelig nok Hørup til formand for finansudvalget og Tutein til ordfører. Han vil i det hele gjerne en forstaaelse med Hørup og vil maaske tillige gjerne være statsrevisor. . . . Holstein har ikke søgt mig og nok heller ikke nogen anden af venstre, men han antages først at rejse herfra om 6—8 dage. Ellers intet nyt, men imorgen skal jo slaget staa.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til Frede Bojsen.

22. April 1891.

Kjære Bojsen. . . . Jeg frygter stadig visse folks „forligs“ tilbøjeligheder. Har De læst „Dagbladets“ stykke igaar om, at nu skulde man standse med fæstningen for at faa Danskerne til at gaa ind paa forandringen og forøgelsen af hær og flaade!

„Morgenbladets“ stadige angreb paa Socialisterne og tavshed overfor Provisoristerne huer mig heller ikke, ligesaa lidt som den megen tale om nødvendigheden af overenskomst med landstinget uden fremhævelse af den afstand, der er og maa være fra det.

Nu haaber jeg, at De alle er raske.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til Frede Bojsen.

29. April 1891.

Kjære Bojsen. Det er bedrøveligt, at feltherren mælder sig fra tjenesten, netop som felttoget er vel begyndt. Jeg frygter for, at dette „er mere end en armé“, der er tabt.

Men hertil kommer, at den nødvendige betingelse for krigsførelse — penge — fuldstændig mangler. Jeg har ikke modtaget en øre til den agitationsfond, som De sagde vilde blive dannet, og hvortil Jensen og Tutein havde lovet 200 kr., og jeg skylder allerede til Berntsen, Neergaard og Pingel. Kan De ikke give oplysning derom?

I det hele vil det vistnok være nødvendigt, at De kommer herind, for at der kan lægges en ny plan, naar den gamle bliver opgivet. Bestyrelsen har ikke holdt møder, men Larsen, Holm, Berntsen, Pingel, Neergaard og jeg samles hver uge for at overveje, hvad der indløber. D. 7. maj (Kr. himmelfartsdag) samles venstredaktørerne fra hele landet. Da maa De nødvendig komme hertil, og med det samme kunde der tales om Viborgbladet, et andragende fra Frederiksberg liberale forening om et tilskud paa 600 kr., om fordelingen af Holms skrift og lignende bestyrelsesanliggender. Kan De ikke snart lade mig vide, naar vi kan vente Dem, for at jeg kan træffe det fornødne til at faa saa meget som muligt afgjort under Deres nærværelse her.

Jeg har faaet nogle lister over paalidelige mænd i sognene og modtager hyppige anmodninger om talere ved møder; men som sagt, penge til at udsende dem savner jeg. . . .

. . . . Berntsen er opsat paa at faa C. V. Nyholm eller Termansen opstillet imod Hørup. Saa vilde hele høre i kredsen stemme paa ham. Jeg anser det dog for fantasi, at et saadant valgkartel kan sluttes; men Berntsen vilde forsøge sin lykke dermed ved et møde med mænd fra kredsen i Havdrup.

. . . .
Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til Frede Bojsen.

9. Maj 1891.

Kjære Bojsen. Claussen rejste vist strax til Nyborg; men jeg skal sende ham den ønskede meddelelse.

Det var et almindeligt ønske, at De vilde tage til de 3 private møder, selv om det blot var, for at folk kunde faa at se, hvordan den mand saa ud, som man havde talt og skrevet saa meget om. De offentlige møder maatte da ændre besørge. Man vilde have haft mig til at skrive Dem til, men jeg frabad mig det, efterat mit tidligere brev havde berøvet Dem Deres nattesøvn. Det glæder mig, at Deres kone atter vil staa Dem bi. Det svarer jo kun til tidligere erfaringer, men det maa dog paaskjønnes, at hun ikke trættes.

Jeg tænkte, at De fik af Jensen meddelelse om mødet, og har derfor ikke lagt vind paa at berette dets resultater, men et par punkter maa dog have særlig interesse for Dem. Man var enig om, at „Morgenbladet“ ikke burde eller kunde undværes. Der blev ikke givet nærmere oplysning om dets stilling, skjønt Borchsenius, Secher, Larsen og Neergaard var tilstede, men han fik dog at vide, at der var mulighed for, at det ikke kunde holde sig, og man vedtog at tilføre protokollen, at bladets ejere i saa fald burde henvende sig til de tilstedeværende redaktører. Der blev udkastet den tanke, at man burde gjøre udgivelsen til et andelsforetagende for de provinsredaktører,

der var meningsfæller af det, og denne tanke fandt nogen tilslutning, uden dog at blive nærmere drøftet.

Olav Jørgensen foreslog at danne et agitationsfond, ved at hver af de tilstedeværende redaktører lovede inden 15. Juni at skaffe 200 kr. dertil. Jeg støttede det, men det blev angrebet af Claussen, der mente, at de lokale kasser kunde afholde udgifterne, og af N. J. Larsen, der vilde, at demokratisk fond kunde og burde afholde alle agitationsudgifter. Jeg foreholdt ham (og Cl.) det uforsvarlige i at optræde imod bestyrelsesbeslutning, og Holm paaviste, hvorledes der alt var truffet aftaler og gjort udlæg i henhold til det lovede agitationsfond. Larsen paastod, at bestyrelsen af dette fond ikke havde noget imod at anvende det til almind. agitationsudgifter, hvad jeg modsagde med henvisning til dens protokol.

Flere ønsker at blive fri for tilskuddet, men til sidst erklærede dog 18 redaktører sig villige til inden 15. Juni at indsende til mig *mindst* 100 kr., og Jensen fra Stege indbetalte straks 100 kr., hvoraf jeg tilbagebetalte dem. fond de 32 kr., det foreløbig havde lagt ud til Neergaards rejse til Vejle.

Larsens stilling var uforsvarlig og kunde let have forspildt det hele, saa jeg var vred og kan endnu ikke lige saa lidt som Holm forstaa, hvad der ledede ham.

Man enedes om at stemme for Jørgen Pedersen til medlem af bestyrelsen for venstres redaktørforening i stedet for Sørensen, Silkeborg, som ikke var mødt, og som man mente ikke ønskede gjenvalg. . . .

Claussen møder imorgen i Haslev imod J. K. Lauridsen og Berntsen i Havdrup mod Hørup. Hverken i tirsdags eller i torsdags mødte Berntsen, uagtet han var indbudt. Man ser ham aldrig. Han og Larsen er nogle underlige arbejdsfæller. Lev nu vel, plej Deres helbred og tro Dem ikke svagere end De er.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til Frede Bojsen.

14. Maj 1891.

Kjære Bojsen. . . . Igaar har den liberale vælgerforening besluttet at indbyde Berg og Hørup til at tale ved grundlovsfesten, og dette har foranlediget den forhandlende del af den til at overveje, *hvorledes* den nu skal udtræde af den. Marstrand fandt det naturligst, at Berg og Hørup blev indbudt, da det var dem, der for tiden havde kjøbenhavnerens øren. . . .

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til Frede Bojsen.

22. Juni 1891.

Kjære Bojsen. Tak for sidst. Godsejer Holme fra Benzonseje, som tidligere har talt med Berntsen og Blem derom, var idag hos mig for

at faa et storpolitisk forlig istand inden kongens guldbryllup. Han mente, det kunde naas saaledes, at ministeriet lovede, at det vilde gaa, naar bryllupsfesten var forbi. Jeg anser det ikke for muligt. Folketinget maatte have sikkerhed for, at dets nægtelsesret blev agtet, enten derved, at ministeriet erklærede, at det havde handlet imod grundloven (a la Bismarck i 1866) og nu vilde gaa fræm efter Estrups ord i 1876, eller, da det næppe gjorde det, at der dannedes et nyt ministerium, som vilde holde grundloven i dens tidligere mening, alt inden brylluppet. Men iøvrigt maatte forhandlingen derom, hvis den skulde føres, ske mellem Dem og Moltke-Lystrup eller i det hele de mænd, der ledede forhandlingen i vinter. De, sagde jeg, ansaa imidlertid vist ikke tiden for kommen til et storpolitisk forlig; men jeg kunde gjerne paatage mig at lade Dem vide hans tanker, som han paastod deltes af mange i højre. Han ønskede min tilladelse til, at han maatte meddele samtalen med mig til Moltke (hvem han syntes at have særlig tillid til), hvad jeg ikke havde noget imod.

Jeg lægger ikke særlig vægt paa det hele. Holme syntes mig ikke at have synderlig forestilling om alle de vanskeligheder, han vilde støde paa, men kun at ledes af ønsket om, „at komme ud af vrøvlet“ for at „glæde kongen paa hans guldbryllupsdag“. Men jeg vil dog varsko Dem, hvis det skulde føre til, at han eller Moltke henvendte sig til Dem.

Han lagde megen vægt paa, at højre kunde og vilde hjælpe venstre i en valgkamp, saa at f. ex. Hørup, Lauridsen og Korsgaard kastedes, men dog kun, naar det forhandlende venstre vilde love ærlig at hjælpe til et storpolitisk forlig. Jeg svarede, at denne hjælp jo kunde være god nok, naar der valgtes forhandlende venstremænd, men at det kun lidet hjalp, der blev flere af dem, naar folketingets ret ikke blev agtet.

Det er jo sandsynligt nok, at man fra højres side vil anstrænge sig for at glæde kongen med en udsoning med venstre, og at der vil ske mere betydende henvendelser til venstre derom end hr. Holmes; men jeg tror rigtignok, at der ligesaalidt kommer noget ud deraf i 1892 som i 1888.

Det maa De imidlertid nærmere overveje.

Venligst

Sofus Høgsbro.

Frede Bojsen til Høgsbro.

28. Juni 1891.

Kære Høgsbro. Angaaende guldbryllupssagen skal jeg støtte Dem i, hvad De beslutter Dem til. Som bekendt har jeg altid anset det for en af venstres største dumheder, at det har stillet sig i uheldigt forhold til kongen; men det er jo nu ikke let at komme bort fra — med mindre man kunde betragte guldbrylluppet som en blot familiefest.

Skulde det blive nødvendigt at oplyse noget om Demokratisk fond, saa kan der jo kun siges, at det benyttes udelukkende i overens-

stemmelse med de i en aarrække gældende regler; medens der til øjemed, der ligger derudenfor, er tilvejebragt et særligt fond. Hvis der til efteraaret skulde blive stemning for at dele resten, kan det jo nærmere overvejes.

Deres hengivne

F. Bojsen.

Høgsbro til Frede Bojsen.

7. Juli 1891.

Kjære Bojsen. I mødet idag af Claussen, Holm, Neergaard og Pingel var man enig om at opfordre Dem til at lægge en lignende arbejdsplan som ifjor for vinterens arbejde og at forelægge den for medlemmerne af bestyrelsen samt Neergaard og Pingel ved et personligt møde med os om en maanedstid, hvorved der da tillige kunde forhandles om en feltogsplan for September, idet man antog det for nødvendigt, at der da holdtes 5—6 større møder for at udslette det ugunstige indtryk, som de Berg-Hørupske møder havde gjort paa stemningen i og udenfor rigsdagen. Derom vilde jeg gjerne have Deres mening inden næste tirsdag, da vi atter samles.

Saa gik da Scavenius! Jeg vilde ønske, at ministeriet ikke kunde eller vilde besætte pladsen paa ny. Det kunde da maaske tyde paa, at dets dage snart vare talte.

Iøvrigt har vi endnu intet hørt om, hvorledes hans afsked begrundes (mon ikke højesteretsdommen i skolesagen skal være paaskudet), eller om hvad der vil følge efter.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til Frede Bojsen.

12. Juli 1891.

Kjære Bojsen. Jer er saa grunduenig med den omtale „Morgenbladet“ idag giver saavel „ministerskiftet“ som et „nationalmonument“, at jeg ikke kan forsvare længere at være medlem af dets bestyrelse, endsiges formand derfor, og maa nu gjøre alvor af mit længe nærede ønske om at nedlægge disse tillidsposter. Lad dem bære ansvaret derfor, som er istandertil.

Med „forhandlingspolitikken“ har dette intet at gjøre, jeg er i saa henseende ganske enig med Deres sidste brev, hvorfor jeg takker Dem.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Frede Bojsen til Høgsbro.

Rødkilde, 27. Juli 1891.

Kære Høgsbro. Hvad mon det er, Berg har faaet at løbe med om min tvivl om forhandlingspolitikken? Jeg har da aldrig været saa sikker paa noget i politik som dette. Jeg forstaar egentlig ikke Deres

uvilje mod artiklerne i Morgenbladet om Goos og nationalmonumentet. Det sidste var jo kun refererende — og om Goos synes jeg ikke, der kunde siges andet end dette, at han er en politisk modstander, som vi dog maa vente vil støtte forhandlingspolitikken. —

Hvad mener man om opløsningsrygterne. Det vilde vist i flere henseender være en fordel; men det sker vel næppe.

Deres hengivne

F. Bojsen.

Høgsbro til Frede Bojsen.

28. Juli 1891.

Kjære Bojsen. Hværken N. J. Larsen, Berntsen eller Neergaard kunde møde idag, de to første paa grund af brandkassens flytning og den sidste paa grund af ophold paa Bloksbjerg eller deromkring; men paa næste tirsdag haaber vi, at de alle kan komme, og vi mente derfor at maatte opsætte den foreløbige drøftelse til den dag, da De kun lidt kunde være tjent med min mening. Kl. Berntsen havde nys været kaldet til indenrigsministeren, der tilbød ham et ridderkors i anledning af Odense amts 25 aars skytteforening, men som af hensyn til sin stilling i agitationen bad sig fritaget for. Ved denne lejlighed havde han en længere samtale med ministeren, der sagde, at til vinter maatte man enes om landbohøjskolen og de to andre love, han havde alt talt med Goos derom, venstre maatte jo give noget til. (Jeg frygter disse gaver og haaber, at man fastholder, at selve landbohøjskolen er gavn nok. Den er de andre grupper bundne til, men hvad der kommer derudover er af det onde.) Godtgjørelse til sogneraadsformændene vil han ikke paa nogen maade gaa ind paa, og saa falder vel alle de love, som lægger ny byrder paa dem.

Derimod er han villig til en opløsning, saa snart de moderate ønsker det, maaske helst i Oktober eller November — en grund, mente han, man let kunde finde. (Alle, hvem jeg har talt med — undtagen maaske Berntsen og Larsen — finder iøvrigt, at man skal give de nye love tid til at virke, saa at folk kommer til en roligere og sikrere dom om dem, og derfor helst vente til næste efteraar.)

Lovforslag om havelodder har ikke slaet an i befolkningen, men hos mange vakt store betænkeligheder, men det maa vel gaa til lands-tinget. . . .

Jernbanernes gennemførelse med en laaneparagraf, selv om det kun bliver det halve af udgifterne, vil vist være dræbende for dem, der stemmer derfor.

Kan De ikke komme hertil en af dagene, f. eks. d. 18.—20. Aug.?

. . . . Morgenbladets artikkel om Goos gjorde striden med Euro-pæerne til hovedsagen og den med Estrupperne til det underordnede, som kunde affejes med et par linier, — i god overensstemmelse med dets holdning overfor en valgalliance med socialisterne. Deri er jeg grunduenig med det.

Dets betragtning af en støtte for Danmark, hvilende paa det nuværende kongehus og dets udenlandske forbindelser som et *national-monument*, er saa oprørende for enhver dansk følelse, at det er mig ubegribeligt, at det kunde blive optaget. Baade paa den ene og den anden maade kommer det i strid med min politiske mening og stilling og de udtalelser, jeg ved forskellige lejligheder drives til; og det er mig derfor umuligt at staa som formand for, ja som medlem af bladets bestyrelse, naar jeg ikke vil drive spot med mig selv.

Jeg maa derfor fastholde min fratræden og bede Dem som formand for forretningsudvalget overtage min plads eller sørge for, at der vælges en anden.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til Frede Bojsen.

4. August 1891.

Kjære Bojsen. Efter Deres ønske sendes Deres udkast hermed tilbage til Dem. Berntsen, Larsen, Holm og Pingel har i dag været hos mig, og vi var enige om, at det var bedst at faa en samlet overvejelse med Dem fræmfor at foregribe ved nogle spredte bemærkninger fra os.

Vil De ikke ogsaa sende mig Lindenbergs brev med Deres mening derom, da han jo skulde have et svar. Her tror man alt godt om skomager Nielsen, men frygter for Linderbergs lyst til at være fører for et eget arbejderparti, adskilt baade fra Socialdemokratiet og Venstre. Det er navnlig tilfældet med Larsen, og Claussen har jo altid haft mistanke til ham. Gaardmændene, siger Larsen, finder at Lind. taler fuldt saa ophidsende som Socialdem. Altsaa, lad mig snart høre fra Dem.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til N. J. Termansen.

Rigsdagsbygningen, 8. August 1891.

Kjære Termansen. De offentlige forhold, hvortil mit liv er saa nøje knyttet, er jo heller ikke glædelige. Forhaabningerne fra 1848—9 er jo saagodtsom alle bristede. Jeg sysler i disse aar forsaavidt i minderne om dem, som jeg samler paa Constantin Hansens Skitser af mændene fra den grundlovgivende rigsforsamling til dermed at smykke folketingets forsamlings- og udvalgsværelser og deriblandt da allerede har faaet portrætter af Jens Jørgensen og Cornel. Petersen som repræsentanter for datidens bønder.

Med vor „forhandlingspolitik“ er du vel tilfreds? Du antager vel ikke, at den vil føre til at forraade folkets frihedssag, saaledes som man fra saa mange sider raaber paa.

Berg ligger for tiden meget syg, saa end ikke hans nærmeste kommer ind til ham (hans hustru er endnu ikke kommet hjem efter den operation, hun har maattet underkaste sig); men lægen siger, der er ingen fare.

Det kan maaske interessere dig, at Marstrands billede af Grundtvig for tiden hænger i folketingets formandsværelse. Hans søn Frederik har ønsket, at det maatte bevares her, til han fik truffet en anden bestemmelse med det. Men det er jo meget usikkert, om en kommende formand vil vise den samme gjæstfrihed. Jeg har tilbudt Frederik Gr. at købe det til rigsdagen; men han vil ikke sælge det — i al fald for tiden.

Din hengivne

Sofus Høgsbro.

N. J. Termansen til Høgsbro.

Holsted, 10. August 1891.

Kjære Høgsbro. Ja, kjære Høgsbro, det er tungt, naar Synet bliver svagt, især for Dig i Din Gjærning, der jo næsten er afhængig af Øjnenes fulde Brugbarhed, om end ved Hjælp af Brillen, som jeg i en tre Aars Tid har maattet bruge. Over mit Syn maa jeg ikke klage, men min Hørelse er mindre god. Naar nogen taler sagte i Nærheden, hører jeg intet, og er en Taler eller Prædikant fjernet et længere Stykke fra mig, hører jeg saa godt som intet. Men blot det ikke tager til, er jeg fornøjet. Du har rigtignok Ret i, at vore offenkjære Forhold er lidet glædelige. Hvor mange af de skønne Forhaabninger, der fyldte os i vor Ungdom, er ikke bristede? Af og til kan der glide en tung Skygge over mit Indre, og dog vilde vi ikke for nogen Pris have været disse vore Ungdomsminder foruden. Og saa tænker jeg, „hvor Vand været haver, kommer det igjen“, som det gamle Ordsprog siger. Og „efter Natten bliver det atter Morgen“. Kanske ikke i vore Dage, men for det, der er sandt og skjønt og godt, har da vist Ingen, til nogen Tid, levet forgæves. En Slægt saar og en anden høster, det har jo været Loven for Livet til alle Tider. Dernæst skal jeg give Dig mine Grunde for, at jeg ikke sidste Gang og sandsynligvis ingensinde mere stillede eller stiller mig til Rigsdagsvalg. Jeg veed godt, at det er et oprigtigt Tilbud fra Pedersens Side, at han vilde anbefale mig, og jeg skrev da ligesaa oprigtigt til ham, at alvorlige Grunde hindrede mig fra at modtage Valg, selv om dette kunde sættes igjennem, og gav ham Lov til at erklære dette paa mine Vegne. Flere henvendte sig til mig og fik samme Svar. Mine dybere liggende Grunde til dette Afslag har jeg kun udtalt til mine nærmere Venner. Men da jeg trods al Forskjellighed altid har regnet Dig til dem, saa skal jeg ikke holde dem tilbage. Om Du helt kan forstaa mig her, lader jeg staa hen. Da jeg i 1886 mødte som Valgkandidat i Varde, da skete dette først, efter at jeg med al den Alvor, jeg kunde, havde bedt om, at han, der kjender alle Ting og leder vore Veje, nu vilde vise mig, om jeg skulde længere fortsætte

mit Rigsdagsliv, eller dette havde naaet sin Afslutning. Det var i Sandhed ikke Sværmeri, men den dybeste, sindige Alvor, naar jeg i Afgørelsen da saae en højere Haand end Menneskers. Derfor kunde jeg med Frejdighed svare dem, der beklagede Udfaldet: jeg er vis paa, at det er gaaet her, som det skulde gaa, og som det er bedst for mig. Saa kom jo det forunderlige, at Bølling kun syntes at være kommet til Kjøbenhavn for at hente sin Helsot. Da kom den Tanke frem som en Fristelse, „hvem veed, om dette ikke er et Fingerpeg, at du dog alligevel skal med endnu en Gang“. Dette var en Fejl, og den havde heller ikke faaet videre Magt, naar ikke to Ting var kommet til. Den 7ende Januar skrev Th. Nielsen til mig, at han baade privat og offentlig havde afslaaet en Opfordring til ham om at stille sig ved Valget i Varde, særlig af Hensyn til, at han ikke vilde træde i Vejen for mit Valg. Jeg har ikke den mindste Tvivl om, at det var oprigtig meent, heller ikke da det skjete, som du kjender. Og den 16. Jan. holdt jeg ved et politisk Møde i Vejen en Tale, der slog svært igjennem hos hele Forsamlingen og efterfulgtes af en kraftig Opfordring fra la Cour, til at give Løfte om at modtage Valg, og Forsamlingen sluttede sig dertil. Jeg gav da Løftet med Vilkaar, at det blev Venstrestemmer, der satte mit Valg igjennem. Saa fulgte Valget til Folkethinget 28. Jan., og efter samme mærkedes det, at Venstres Flertal var kommet paa den høje Hest, og der ymtes om, at en Mand som jeg nu neppe kunde blive valgt. Jeg havde jo nu givet mit Ord, og saa lod jeg Tingene gaa sin Gang. Af skyldigt Hensyn til Venstres løftede Stemning trak Askov sig klogelig fuldstændig tilbage. Dette ankede jeg ikke paa, men nok paa, at Schrøder, der længere Tid før Valget godt var kjendt med, at Venstres Bestyrelse ikke vilde have mig, og at mit Fald derfor var uundgaaeligt, ikke lod mig vide dette, da det var Askov, der havde faaet mig til at sige mit ja.

Du var da den eneste, der skrev til mig og lod mig vide, hvordan Sagerne stod. Da Dit Brev kom, bad Marie mig paa den mest indtrængende Maade om at blive hjemme, hvad hun aldrig før har gjort. Jeg gjorde ogsaa et forgjæves Forsøg hos ledende Mænd her i Kredsen, at faa deres Minde til at trække mig tilbage. Saa sagde jeg: „mit Ord skal indløses“, og saa gik jeg. Jeg udtalte mig fyldigt om mit Standpunkt én Gang og tav saa stille, men mine Venner fra Ringkjøbing Amt kæmpede en ihærdig skjønt unyttig Kamp for mit Valg. Med et stille Smil gik jeg frem og tilbage ad Gulvet, mens mine Modstanderes Angreb lød, ikke altid just med de pæneste Ord, f. Ex. „det vilde være en Skamplet paa Valgkredsen, om vi valgte T.“. Efter Afgjørelsen gik jeg stille og i Hjertet egentlig glad til mit Hjem, hvor jeg var fuldt overbevist om, jeg skulde henleve mine sidste Dage, og hvor min Hustru, der i 28 Aar havde baaret Byrden ene under mit Rigsdagsliv, nu i sin Alder og Svaghed haardt trængte til at beholde mig ved sin Side, og hvad skulde jeg ogsaa egentlig paa Rigsdagen, hvor jeg nu i 13 Aar havde staaet ene, uden at enten Højre eller Venstre tog noget

Hensyn til mig, uden at blive anvendt til noget Udvalgsarbejde, som jeg dog vel ikke var helt uskikket til. Vel blev jeg hørt, naar jeg en enkelt Gang talte, men for Nyttens Skyld kunde jeg lige saa godt have talt ud i den tomme Luft. Jeg saae saa klart, som det senere har vist sig, Ulykken, som vi kaldte frem over vore egne Hoveder, men der var ikke een, der vilde agte paa min Advarsel; f. Ex. mod den fordærlige Visnepolitik, Hørups Opfindelse, der var det samme som før eller under Kampen at udlevere sine Vaaben til Fjenden. Men alt dette havde jeg seet bort fra og taget imod Valg. Og da der nu atter taltes til mig i 1890, var det ingenlunde disse Hensyn, der ledede mig til at sige Nej, men det, at jeg følte mig dybt overbeviist om, at den Vej ikke længere var min. (Kun i et overordentligt Tilfælde som det, der i 1866 kaldte Grundtvig frem, kan jeg tænke mig, at jeg atter kom med en kort Stund.) Det var jo at forudse, at Valget i Varde vilde blive splidagtigt. Bergs ledende Princip, despotisk at forlange Mindretallets Underkastelse, naar man selv er Flertal, men derimod at gaa den modsatte Vej, naar man selv er i Mindretal, maatte nødvendig føre til uopløselig Splid. Naar jeg i det sidste Øjeblik kunde have faaet de fleste Stemmer fra den bergske Side, da var dette ikke af Kjærlighed til mig, men af Had til Modpartiet. Dog dette havde ikke holdt mig tilbage, da Folk selvfølgelig selv maa svare for, af hvilke Grunde de stemmer paa en Mand, og noget lysere Udsigter var der jo da ogsaa for mig paa Rigsdagen, hvor jeg jo af hele mit Hjerte kunde have sluttet mig til Forhandlingspartiet, men som sagt: ikke et Øjeblik har jeg været i Tvivl om, hvad jeg skulde gjøre og lade ved denne Lejlighed. Vil Du give Din Hustru hoslagte Brev og modtag saa selv venlig Hilsen fra min Hustru og Din hengivne

N. J. Termansen.

Frede Bojsen til Høgsbro.

21. August 1891.

Kære Høgsbro. Jeg vil vistnok stemme for, at Linderberg faar resten af det tiltænkte bidrag, men da der jo derom er delte meninger, kan det vel ikke gøres, før der atter bliver bestyrelsesmøde. Naar den af L. ønskede sammenkomst kommer istand, vilde det være rigtig at gøre ham klart, at arbejderforbundet ikke bør betragte sig som en politisk forening — saa maatte den jo i sit program optage alle samfundsopgaver og ikke være organ for en enkelt stand. Derimod kan vi jo meget godt staa i et venligt forhold til forbundet, ligesom til landboforeninger, haandværkerforeninger o. s. v., forsaavidt vi i hovedtræk kan sympatisere med de særlige formaal. Det er ingenlunde min mening, at Morgenbladet skal være „tabu“, men enhver kan sige sig selv, at de betragtninger, der vil komme frem i en polemik med Mgb., vil svække forholdet mellem gaardmænd og arbejdere. Sagen er vel den, at L. har skrivekløe og bliver fornærmet, naar Mgb. ikke vil tage, hvad han skriver. . . .

Venligst hilsen.

Deres hengivne

F. Bojsen.

Høgsbro til N. J. Termansen.

2. September 1891.

Kjære Termansen Jeg kan agte de grunde, som hidtil har holdt dig tilbage, men de maa dog ikke være bestemmende for alle tider, og naar folket vedbliver at kalde paa dig, synes mig endog, det i disse tider maatte være din pligt at følge kaldet. Hvilken indflydelse man har, kan man ikke selv bedømme, og den maa heller ikke maales alene med nutidens maal. Den berg-hørupske ledelse er dog vist nu i stærk tilbagegang, i al fald blandt alle selvtænkende, besindige mænd. Jeg har for mange aar siden haabet, at Berg vilde tabe sin magt i befolkningen, ligesom han i sin tid tabte den først i bestyrelsen og saa i partiet, og det synes nu endelig at skulle opfyldes, om end Vestjylland kun vanskelig kan gjøre vendingen

Din hengivne gamle ven

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til Frede Bojsen.

10. September 1891.

Kjære Bojsen. . . . Hele skatteforslaget sendes til ministeren. Her mener vi, at det bør fræmmes, selv om han ikke vil gaa ind derpaa. Han skal efter Berntsens sigende heller ikke ville fræmme sygekasseloven; men ogsaa den bør fræm fra vor side i en skikkelse, vi finder forsvarlig, ligesaa ulykkesforsikringen. N. J. Larsen vil have en ligbrændingslov fræm efter forhandling med dr. Levison.

Vi mener her, at forhandlingsmøderne bør sammenkaldes af Dem til søndag d. 4. oktbr. kl. 12 i forsamlingsværelse A. i sidebygningen.

Indlagte brev fra Petersen vil De vel nok besvare. Vi mener her, at tanken om et delegeretmøde af forhandlingspartiet kan være rigtig, men at det bør holdes sidst i oktbr. eller novbr., da spørgsmaalet først bør afgjøres af rigsdagsmændene. Det bør ledes af venstres bestyrelse, men de delegerede bør ikke udpeges af den, men af foreninger omkring i landet. Det var derfor ønskeligt, om Petersen vilde anvende tiden til oktbr. til at søge at faa organiseret foreninger af forhandlingspartiet omkring i landet. Hoslagt følger en liste over de mænd, der har anmeldt for mig forhandlingsmænds navne i deres valgkredse; men det er jo forholdsvis faa.

Der bliver altsaa ikke saa lidt at gjøre, hvis man skal faa liv i de andre kredse, som jeg forgjæves har ventet paa. I denne maaned er det mig umuligt at faa tid dertil. Nu kan De tænke over sagen og sige Petersen Deres mening derom. Vor kjender De nu, og den kan De da lade Petersen vide med det samme.

Lev vel.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til Bojsen, N. Jensen og R. Nielsen.

29. Januar 1892.

Jeg kan selvfølgelig kun takke partiet for den tillidsudtalelse, de herrer har overrakt mig; men den tillid, partiet baade ved denne og tidligere lejligheder har vist mig, kan jeg kun fortjene, naar jeg søger at staa i et fuldkommen klart forhold til det.

Efter de udtalelser, som faldt fra finansudvalgets formand og ordfører under forhandlingen i tinget om universitetsfesten i anledning af kongens guldbryllupsfest, og som ikke blev modsagt af noget medlem af partiet, maa det være klart for alle, at partiet betragter guldbryllupsfesten som en „aldeles upolitisk fest, der ikke har noget at gjøre med de stridigheder, vi har med regjeringen“, og som derfor bør mødes af os med „den statsoverhovedet skyldige ærbødighed og hengivenhed“ (Spalte 2202 og 2192).

Dette er efter min opfattelse i aabenbar strid med den stilling, partiet siden 1. april 1885 har indtaget overfor kongehuset, og som det, saavidt jeg kan se, ikke nu kan fravige uden at tilføje folketinget den ydmygelse at blive betragtet og behandlet som havde det nu fortrudt og opgivet sin modstand mod det gjældende regjeringssystem.

Noget saadant kan jeg ikke være med til som medlem af partiet, end sige som formand for det, og allermindst som formand for tinget, og derfor er det, jeg efter nøje overvejelse har set mig i den beklagelige nødvendighed at bede mig fritaget for begge dele.

Jeg kan ikke se, hvorledes det er muligt paa anden maade at hæve den modsigelse, der er mellem hine udtalelser paa partiets vegne og min afvigende, gennem en aarrække hævdede opfattelse af dette forhold. I den overrakte udtalelse af partimødet er den forandrede stilling til kongehuset slet ikke berørt, og den vil derfor desværre ikke kunne forandre mit syn paa sagen.

Jeg ser vel, at et nyt valg af formand osv. nu kan have sine vanskeligheder, men disse vil snarere forøges end formindskes, jo længere tiden rykker fræm, og fræmfor alt gjælder det dog om, at partiet staar fuldkommen rent og klart ligeoverfor venner og uvenner.

Venligst

*Sofus Høgsbro.**Høgsbro til Frede Bojsen.*

20. April 1892.

Kjære Bojsen. Den løsning, vi tænkte os, gaar ikke, da jeg ikke med *sandhed* kan sige, at jeg af helbredshensyn eller anden tvingende grund er nødt til at rejse. Indtræder ikke noget saadant, ser jeg ikke andre udveje end, at jeg enten nedlægger formandsskabet, hvad dog en gang maa ske, eller at jeg overvinder mig selv til at gaa til Canossa. Det sidste kunde kun ske, naar kongen tager initiativet ved en speciel indbydelse, naar partiet samtykker, naar jeg enes med bestyrelsen om

min udtalelse og formen for min optræden med videre. Da disse betingelser maaske ikke kan opfyldes, bliver vist formandsopgivelsen den eneste frækommelige vej, og efter „Politiken“s meddelelse har Lars Holst ogsaa antaget, at det maatte komme dertil.

Min fortsatte forbindelse med „Morgenbladet“s bestyrelse bliver mere og mere umulig. Det udelader tendentiøst stykker af min valgtale (der iøvrigt heller ikke nøiagtigt om end bona fide er gengivet af Fyns Tid.) og har ikke et beklagende ord for min søns fald i Storehedinge (hvortil han dog var ønsket af bestyrelsen med udsigt til delvis støtte fra Højre), medens det har ord nok om Oluf Jørgensens og G. Christensens fald.

Der forberedes kjendelig en svingning af venstres politik, som let kan føre til partiets sprængning, naar De ikke i tide passer paa.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Frede Bojsen til Høgsbro.

30. April 1892.

Kære Høgsbro. Ja, jeg var ganske vist overbevist om, at De ved nærmere overvejelse vilde indrømme mig, at De umulig kan undslaa Dem overfor en indbydelse fra kongen. Men da det jo er mere end tvivlsomt, om en saadan kommer, saa er sagen vel ikke saa mange beymringer værd.

Deres valgtale synes jeg var udmærket — det samme sagde Secher uopfordret — jeg ved ikke, hvad det er, han har udeladt og i hvilken tendens.

Jeg vilde ønske, at De nu vilde overtage den praktiske ledelse af partiet; jeg ønsker intet hellere end at trække mig tilbage med bevidstheden om, at jeg dog har udrettet noget godt i min rigsdagstid. . . .

Deres hengivne

F. Bojsen.

Høgsbro til Frede Bojsen.

21. Maj 1892.

Kjære Bojsen. Bureauchefen erklærer det unødvendigt at svare overhofmarskallen anderledes end ved hans anmeldelse, og jeg lader det derfor blive derved. Hidtil har mældt sig samtlige højremænd . . . altsaa 29, uden ministrene ikkun 27, og desuden 16 forhandlende, nemlig Alberti, Berntsen, Bojsen, Claussen, Dalsgaard, H. Holm, K. R. Jensen, Kjær, Larsen, Lohmann, Neergaard, Kl. Nielsen, Provsten, Tutein og Wistoft samt mig uværdige. Af løsgængere W. Dinesen og P. Pedersen og af Hørupeerne Bluhme, men ingen Bergere eller Social-Demokrater.

Af landstingets venstre har meldt sig N. Hansen, Oktav. Hansen, Kr. Nielsen, Ovesen og Jørgen Pedersen. Jeg mener fræmdedes, at vi faar ingen tak fra højre derfor, men desmere skam fra venstre.

Hvad siger De om følgende tale: „ogsaa vi, der har den ære at repræsentere folketinget, tillader os at fræmbære vor aller underdanigste lykønskning til den sjældne højtid, som det er forundt Deres Maj. at fejre. Vi udtaler haabet om, at den samme velsignelse, der altid har hvilet over Deres Maj. hus ogsaa fremdeles maa hvile over det, og at Deres Maj. maa se vort elskede fædreland gaa en lykkelig fræmtid imøde under en udvikling, der kan fræmme og befæste et godt forhold mellem konge og folk“.

Kan De finde paa noget bedre, saa gjør det.

Vi bliver altsaa selv med ministrene ikke mere end 48, og det er efter min mening endda lidt for mange. Kongen vil tro, at Estrup er manden, der bedst kan fræmme det gode forhold mellem konge og folk og føle sig stærkere knyttet til ham end før.

Dixi.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til Frede Bojsen.

29. Maj 1892.

Kjære Bojsen. Det var et stort offer, jeg bragte, ved at gaa med til guldbryllupsfesten. Nu kan jeg ikke mere. Som jeg ventede, blev folketingets deltagelse betragtet som et tilbagetog fra sit krav om en anden regering, og kløften mellem modstanderne af den blev endnu større. Der er nu om mulig mindre udsigt end før til en forandring af regeringssystemet og til ensamling af alle dets modstandere. Under saadanne forhold i nutiden og saadanne udsigter for fræmtiden er det mig umuligt at tage del i nogen partifest og mindst, naar jeg selv skal være anledning dertil. Før jeg skulde gjøre dette, vil jeg sige mig fra det hele. Jeg bliver vist engang nødt til det. Min natur er for tung, og mine erfaringer for bitre, til at jeg kan se lysere paa fræmtiden.

Vil højre ikke længere gaa med til social-økonomiske reformer eller lade sig nøje dermed, er forhandlingspolitiken umulig, og høre maa da tage ansvaret for følgerne. Derfor maa De kunne forstaa, hvorfor jeg ikke kan tage imod Deres venlige indbydelse til en fest d. 18. juli. Jeg er ikke istand dertil uden hykleri, som er min inderste natur imod. Tak fordi De afløste mig i fredags og lørdags. Jeg kunde ikke mere hverken legemlig eller aandelig.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til V. Brücker.

4. September 1892.

Kjære pastor Brücker. Det er mig en trang at takke Dem for Deres grundlovstale, som jeg i dette øjeblik har læst i »Højskolebladet«. Jeg deler ganske den betragtning, De gjør gjældende med

saa stor klarhed og styrke. Kun tror jeg, at det var nødvendigt at rejse det parlamentariske krav, da venstre blev flertallet i 1872 (ikke 1870). Man maatte prøve, om folket var modent til den frihed, det havde faaet 20 aar forinden, og om de nationalliberale vilde blive deres grundsætninger tro. Jeg idetmindste tvivlede ikke derom, men blev jo sørgelig skuffet. Nu gjælder det at begynde forfra; men hvor er nu „Grundtvigs lærlinge“? Spredte i alle lejre, og jeg kan ikke se, at „der er bestandig flere, som faar øjnene op“ for deres frihedssind. Jeg vilde ønske, De kunde overbevise mig derom; men er det dog ikke indre-missionen i forstaaelse med forstenede Grundtviganere, som tager befolkningen? Derfor frygter jeg for folkets fremtid. Den indre splid fuldender, hvad fjenderne i aarhundreder har arbejdet paa, det gamle riges undergang. Provisoriets død oplever jeg næppe. Men det glæder mig, at der er yngre Mænd, som har et lysere haab. Gid det maatte lykkes dem at føre det til sejr.

Tak, fordi De løfter fanen og søger at samle folk om den.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til Frede Bojsen.

26. September 1892.

Kjære Bojsen De ved vel, at Larsen meget ønsker, at Berntsen skulde vælges til statsrevisor; men efter hvad jeg har mærket, vil det ikke kunne gennemføres. Der nævnes endog, at man i agitationen frygter for denne ny lighed med Lars Dinesen.

Hvad siger De om „Dannebrog“? Fra venstremænd har jeg kun hørt større eller mindre utilfredshed og ønske om, at venstre vil sige sig løs fra forbindelse dermed; men i oktbr. maa der vel hejses klarere flag. God bedring.

Deres hengivne

Sofus Høgsbro.

Dagbøger 1893.

1. Jan. Blev hjemme. Gik ikke til Kongens. I febr. 92 erklærede partiet, at det ikke vilde forlange af mig, at jeg skulde bryde den siden 85 fulgte unkladelse deraf. I Maj sagde jeg til Partiet, at jeg gik til Kongens guldbryllup, fordi jeg var indbudt, og det var en personlig højtid; men anderledes var det med nyaars- og april-kuren, der siden 85 havde faaet en politisk betydning. Til indenrigsministeren og kronprinsen sagde jeg paa deres forespørgsel, at de ikke maatte drage nogen slutning fra guldbrylluppet til de andre Dage, og Kongen gjorde jeg opmærksom paa, at der ikke var noget personligt i folketingets fraværelse fra hoffet. Bojsen, H. Holm og N. I. Larsen med flere vilde, jeg skulde gaa til Nyaarskuren; men jeg sagde, det var mig politisk umuligt (uden at ydmyge folketinget), før regeringen gjorde en virkelig indrømmelse, f. eks. ved

at vedtage en almindelig finanslov. Jeg var villig til at træde tilbage som formand; men dette var der ingen, som vilde tillade. Jeg tilbød Bojsen at blive hjemme, saa at han kunde gaa i mit sted; men dette vilde han kun, hvis jeg bemyndigede ham til at møde i mit sted, hvad jeg ikke efter min opfattelse af stillingen var istand til.

3. Jan. Timelang Samtale med N. I. Larsen, som var enig med mig i Opfattelsen af den politiske stilling og de ringe udsigter til forlig.

4. Jan. »Avisen« indeholdt igaar og idag angreb paa mig, fordi jeg ikke var gaaet til Kongen. Aarhus folkeblad, Østsjælland. og Sorø Amtstid. forsvarede det!

5. Jan. . . . skrev forklaring af min stilling til Kongehuset, men sendte det ikke til noget blad, som jeg havde tænkt paa.

9. Jan. Folketinget begynder sine Møder. Jeg gjenvalgt til formand, endog med flere stemmer end næstformændene.

22. Jan. Partimøde hos Neiendams, hvor man udtalte sig meget stærkt mod »Politiken«s beretninger om rigsdagens forhandlinger og forlangte, at jeg skulde berøve dets referent adgang til den privilegerede plads. Jeg sagde, at jeg havde advaret Brandes paa egne og Liebes vegne og fandt, at det havde hjulpet, men ikke nok, og jeg skulde fortsætte, naar der blev tilstrækkelig anledning.

26. Jan. Bevæget forhandling om krigsministeriets budget, hvor jeg maatte gribe ind overfor J. Busk, L. Dinesen, P. Holm, Colding, Korsgaard.

Dagen efter sendte Liebe mig bud gjennem folketingssekretær Rasmussen, at han fandt, jeg havde gjort det udmærket og gjorde mig sin kompliment derfor. (Ogsaa C. Thomsen og J. Hage havde i restaurationen ment, at jeg havde gjort det godt.)

28. Jan. Talte med Brandes om »politiken«s beretning om rigsdagsforhandlingerne (efter opfordring af Liebe) og advarede imod referenten. — Finanslovbehandlingen endt.

15. Febr. Bureauet skrev til »Politiken«, at dens referent vilde blive udelukket fra ref. logen, hvis han ikke forandrede sine referater. Først havde jeg et par gange i decbr. og jan. advaret Edv. Brandes mundtlig med, hvad der vilde komme, stadig efter aftale med landstingets formand.

»Politiken« rasede i de følgende dage herimod som et indgreb i pressens frihed.

20. Febr. Var i decemberforeningen og hørte paa et foredrag af Thom. Nielsen som kun saa »Juristeri« i venstres kamp for parlamentarismen, og som fejredes af Gustav Christensen og Wistoft, mens N. J. Larsen og Bojsen var mere reserverede. — Man takkede mig, fordi jeg havde været ved at true »Politiken« med udelukkelse fra referentpladsen.

22. Febr. Brev til »Politiken« om at dens »Referent« udelukkedes fra referentlogen paa grund af hans »fri digtning« (af Friederichsen egenmægtig forandret til »mangel paa overensstemmelse med virkeligheden«). Han gik da d. 23de i damelogen ledsaget af fru Brandes.

24. Febr. »Referenten« udelukket fra damelogen, da han kom med E. Brandes og frue, og fra den reserverede tilhørerplads, da han fik billet af Povl Christensen (senere ligesaa i landstinget efter aftale). Povl Christensen forlangte forklaring af mig og fik den, at formændene efter forretningsordenen skulde ordne adgangen til tilhørerpladsen, og at han kun kunde komme paa den almindelige tilhørerplads, saa længe han vilde referere.

25. Febr. Erindrede N. I. Larsen om, at han i 1879 havde haft en hovedskyld i, at jeg var kastet som statsrevisor og altsaa ogsaa i, at jeg ikke allerede ifjor havde faaet pension.

1. Marts. Larsen vilde foreslaa finansudvalget at bevilge mig pension fra afvigte 1. Okt. Derefter skulde H. Holm blive revisor istedetfor mig.

2. Marts. Folketinget vedtog pension til mig fra næste 1ste Oktbr., efterat Estrup havde udtalt sin tilslutning dertil.

3. Marts. Bojsen meddelte mig, at han med Steffensen var enedes om et forlig, hvorefter venstre skulde gaa ind paa en hærordning, der gav flere artillerister og igenører mod, at en brigade fodfolk og et rytteriregiment inddroges og der sparede $\frac{1}{2}$ mill. Kr. aarlig, paa laan til jærnbaner, paa en alm. finanslov osv.; mod at højre udleverer provisorierne til fri behandling, at begge ting besluttede, at provisor. love herefter bortfaldt, naar de ikke vedtoges af den følgende rigsdag, og at der, naar de to ting ikke blev enige, skulde regeres med de ved sidste finanslov givne bevillinger. Jeg erklærede ikke at kunne gaa ind herpaa, naar ikke rigsetten blev omdannet. Den var kilden til de hidtilværende og vilde blive det til fremtidige provisorier.

4. *Marts*. Larsen meddelte mig, at Goos vilde opfordre mig til at blive hovedmand i en teaterkommission, hvori Berner ogsaa fik sæde. Jeg vilde betænke mig. Laursen fra Aarhus meddelte mig, at Larsen havde fortalt ham om udsigten til en overenskomst som foran. Jeg sagde ham, at jeg ikke gik med. — Jeg søgte Neergaard og mærkede, at han var enig med Bojsen og Larsen (og H. Holm). Claussen traf jeg ikke.

(Bojsen havde sagt, at naar alt var ordnet, forudsatte man, at ministeriet gik af.)

5. *Marts*. Jeg fortalte Svend om det paatænkte forlig. Var mismodig over det og tænkte at afslaa teaterkommissionen. . . .

6. *Marts*. Talte med Claussen om det umulige forlig. Han var stemt for at tage en fælles beslutning af begge ting for ligesaa god som en grundlovsforandring, hvilken han ansaa for uigennemførlig. Jeg søgte at overbevise ham og hæviste til »forudsætningen« fra 1855, der tilsidesattes af dens ophavsmænd 9 aar efter. En grundlovsændring kunde indskrænkes til det nødvendige og vilde faa flertal, naar den virkelig sikrede mod de fortolkninger, der nu havde magten.

8. *Marts*. Larsen undrede sig over, at Goos endnu ikke havde henvendt sig til mig. Jeg glædede mig derover; thi jeg havde ingen lyst til den kommission og kunde ikke tage imod den, naar jeg skulde vedblive at være statsrevisor. Larsen ansaa det for sikkert, at jeg vilde faa pension fra 1.—10.—92. og altsaa slippe for dette aars statsrevisionsarbejde.

Jeg skrev til »Sorø Amtstid.« om at henlede opmærksomheden paa Nyholms stykker i »Tilskueren« om grundlovsforandringer og nødvendighed deraf.

11. *Marts*. Søgte paany at advare Bojsen mod forliget, som han var kendelig opsat paa.

12. *Marts*. Bojsen fortalte, at kronprinsen havde sagt til Bjerre, at nu burde ministeriet gaa.

Bennike var bekymret for indskrænkningen af fodfolkets styrke (nu en brigade), hvorfor Bahnsons fortrolige for længe siden havde udtalt sig, og haabede paa min indflydelse til at forhindre det, ved at kræve en grundlovsforandring.

15. *Marts*. Bertelsen Skalbjerger var enig med mig i krav paa en grundlovsforandring. Et par dage efter kom Blem til mig og sagde det samme og mente, at Kvist og Clausager o. fl. vilde det ligeledes.

16. *Marts.* Goos kom til mig og ønskede, at jeg skulde træde ind i en teaterkommission, hvori Fallesen var formand og andre allerede var udsete. Jeg udtalte min frygt for ikke at magte den opgave, regeringen ønskede, da den sikkert ikke vilde gaa ind paa min tanke om at overgive teatret til private med statsunderstøttelse. I hvert fald maatte jeg først tale med Berner. Ham vilde Goos saa opsøge næste dag.

17. *Marts.* Goos var efter Larsens meddel. hos Berner, der var meget betænkelig ved at gaa ind i kommissionen, men vilde dog først afvente min samtale, som Goos havde stillet i udsigt. Larsen havde talt med Estrup, som vilde give mig livrente fra 1. April, men ikke kunde se, at det kunde ske fra 1. Okt. 92, da jeg jo havde hævet honorar for den forløbne tid.

Man fortalte, at der i højres partimøde havde været megen modstand mod at sætte C. Thomsen ind i fællesudvalget; men disse rygter om højres uenighed udspreedes vistnok med flid for at gjøre venstre mere tilbøjelig til forlig (ogsaa af venstremænd).

18. *Marts.* Jeg havde skrevet udkast til en henvendelse til finansudvalget om, at jeg tilbagebetalte det oppebaarne revisor-honorar mod at faa livrente fra Okt. 92.

20. *Marts.* L. Dinesen havde taget sig af livrenten til mig fra efteraaret 92. Bojsen forhandlede med Hedemann om en indskrænkning af fodfolk og rytteri til gjengæld for udvidelse af artilleri og ingeniører og en besparelse derved af $\frac{1}{2}$ mill., men derom vilde højre ikke høre. Goos krævede svar af mig og sendte Asmussen til Berner for at faa ham til at virke paa mig. Han lovede at gaa ind i kommissionen; men turde ikke selvstændig dømme om forholdene i det ny teater, som han ikke kjendte.

21. *Marts.* Efter samtale med Berner kunde jeg ikke finde den ønskede støtte hos ham og afslog at træde ind i kommissionen. Goos henvendte sig til Holm, og da han ikke vilde, til Berntsen, der sagde ja.

H. Jensen fra Sorø Amtstid. var hos mig og var enig med mig i ikke at ville noget »raadent« forlig.

22. *Marts.* Sendt skrivelse til finansudvalget (gjennem Holm) med henstilling om livrente fra 1.—10.—92 mod, at jeg betalte tilbage, hvad jeg siden den tid havde faaet. . . .

23. *Marts.* Estrup siger i udvalget, at han ikke vil modsætte sig livrenten fra 1. april og formændene maa da betale for tiden oktbr.—marts af rigsdagens kasse.

Da højre synes uvillig til at tage nogen beslutning, opfordrer

de forhandlende i udvalget Bojsen til at gaa til Estrup og bl. a. gjøre ham opmærksom paa nødvendigheden af ministeriets afgang.

24. *Marts.* Bojsen forhandler med Estrup; men han vil ikke gjøre nogen indrømmelse. Han er træt af at være minister, men hans afgang af politiske grunde er umulig. Det var Bojsen en sørgelig skuffelse, men mig en stor lettelse, da B. havde erklæret sig villig til forlig uden grundlovsændring. Den behøvedes ikke, saa længe forhandlingspolitikken fortsattes (men altsaa kunde den afbrydes naarsomhelst af landsting og ministerium). Ja vel, men »spektakelmagerne« maatte holdes nede.

25. *Marts.* I partimøde meddelte Bojsen, at »forliget« var bristet.

. . . .

26. *Marts.* Jeg paa rigsdagen og lod Bojsen være formand, mens tillægsbev. behandlede og afstemtes, da man ved Scharlings (og N. I. Larsens skjulte) modstand kunde vente forhandling og flertals-afstemning.

»Politiken« havde d. 25de skildret mig som den, der vel var demokrat, men, naar det gjaldt, lod mig slæbe med af »sammen-smælterne« til højre. (Flere blade havde set en borgen i mig.)

27. *Marts.* Bojsen ledede forhandlingen om tillægsbevillingen, som dog ikke fremkaldte nogen modsigelse mod eller afstemning om min pension fra 1. april.

28. *Marts.* Stemte paa de borgerrepræsentanter, som blev valgte undtagen paa de to socialister. I stedetfor dem stemte jeg paa O. C. Olsen og Hauberg. Svarede borgmester Hansen, at der ikke blev forlig, men hørte om aftenen, at det næsten var sluttet.

29. *Marts.* Forliget brister, da Bahnson ikke vil gaa ind paa nogen nedgang i de militære udgifter, og Estrup jo støtter ham. En del af højre, særlig L. Dinesen, er meget ked deraf. Udfaldet meddeles partiet, Berntsen finder det sørgeligt, jeg glædeligt. Ingen forhandling, da alle følger udvalgsmedlemmernes afslag.

Taler med Jensen fra Slagelse om den politiske stilling og min beklagelse af det paatænkte forlig.

30. *Marts* (Skærtorsdag). Yderligere forsøg mislykkes. End ikke 300000 vil ministeriet love at gaa med til. Heller ikke kan man faa noget bindende løfte om ministeriets afgang, naar hærloven er vedtaget; men Bojsen anser den for sikker.

Forhandl. venstres redaktører gjør gilde for rigsdagsmændene. Paa Videbæks skaal for mig som den, man særlig har tillid til,

svarer jeg, at jeg er gaaet paa pension og hører fortiden til. Nu er det andre mænd, der maa føre fræmtiden. Jensen fra Slagelse roser dagen efter dette svar som »meget diplomatisk«. Ved forhandl. med redaktørerne kræver Jensen, Slagelse, en ændring af grundloven, men Bojsen, Claussen o. fl. imødegaar ham. Jeg tier offentlig, men udtaler min mening underhaanden.

31. Marts. Steffensen siger Holm, at minister Estrup vil udbetale min livrente efter tillægsbevillingsloven og tage den til efteraaret paa forventet tillægsbevilling. Landstinget har intet imod, at min eftermand vælges, før det har behandlet tillægsbevillingsloven anden gang. Der bliver intet ændringsforslag stillet.

1. April. Holm vælges til statsrevisor for 2 aar. — Jeg siger til Bojsen, at jeg, nu da jeg bliver sat paa pension, bør udtræde af venstres bestyrelse. Han bliver meget vred derover, men der bliver intet partimøde, da mødet i salen varer fra 10—3, og folk straks skiltes. . . . Jeg maa altsaa vedblive i sommer, men uden forretnings-honorar.

Da der ikke bliver partimøde, kan der ikke vælges ny bestyrelse, og jeg maa altsaa blive ved som medlem af den og formand for den. Jeg maa da forklare mine vælgere, at jeg ikke kan se andet, end at der ikke maa sluttes forlig, undtagen at rigsretten forandres. (Ved mødet med redaktionen har baade Bojsen og Claussen udtalt sig derimod, og ikkun Jensen fra Slagelse udtalte sig derfor).

4. April. Bojsen og Claussen hos mig, vel for at tale om min politiske stilling til dem; men bragte den dog ikke paa bane og jeg heller ikke.

5. April. N. J. Laursen fra Aarhus beder mig i et brev meddele sig og om muligt hans folkeblad min anskuelse af den politiske stilling og forligsbetingelserne.

6. April. Jeg svarer Laursen, at forligsbetingelserne kun er meddelte i fortrolighed og kan derfor ikke meddeles. Jeg kan ikke for tiden udtale mig om dem eller om stillingen.

7. April. Bojsen om formiddagen hos mig. Jeg forklarede ham det ønskelige i for begge parter, at jeg udtraadte af venstres bestyrelse for ikke at have ansvar for handlinger, jeg ikke billigede. Nu kunde jeg gøre det, da jeg var gaaet paa pension. Han vilde ikke indrømme det, da det var en politisk adskillelse. Hellere maatte jeg, hvis det var nødvendigt, udtale mine afvigende meninger for vælgerne. Jeg kunde jo henvise dem til at se paa, hvad der kom ud af de andres forhandlinger om forlig. . . .

17. April. Bajer tilbage fra Bern og fortalte om fredskonferenceforhandlingerne og om sit besøg hos grev Holstein i Freiburg, der syntes at gaa op i Katolicismen og af danske blade kun læste »Politiken«.

19. April. Oberst N. P. Jensen traf mig om aftenen og fortalte, at Estrup var bundet ved løfte, han i december-terminen havde givet Jac. Scavenius og Thomsen om ikke at indskrænke fodfolk og rytteri for at faa flere artill. og ing. Jensen ventede ikke et for højre saa gunstigt forlig næste aar.

21. April. Brev fra finansministeren, at der var anvist mig en livrente paa 2400 Kr. aarlig. Brev fra Thomas Jørgensen Nørrelund med ønsker om, at jeg vilde komme til valgkresen og forklare forligsbeting.. Svarede, at de var meddelt i fortrolighed, saa at jeg ikke kunde oplyse dem, men kun min egen mening om forligsmulighed. Jeg gjorde det nødig, da jeg derved maatte gaa mod mine hidtilværende meningsfæller, men krævede vælgerne eller sagen selv det, maatte jeg, dog ikke før i juli, eller helst septbr.

23. April. »Dags. Nyh.« og »Nationalt.« havde artikler om »forliget«, hvoraf man kunde se, at højre betragtede det som bevarende alle partiets grundsætninger, indrømmelse af provisorier ved »sædvane« og opgivelse af parlamentarismen.

24. April. Gjorde uddrag af forskjel. avisers udtalelser ang. forliget og blev stærkt opmuntret til politisk virksomhed i demokratisk retning ved læsning af Laveleye: „gouvernements dans la démocratie«. — Talte med Højmark, Bajer og Holm om »forliget«, men kun Bajer var enig med mig.

27. April. Læste statsretslige bøger, Roscher, Ihering, Bluntschli, Laveleye.

28. April. Gennemgik »Fyns Tid.« og navnlig Neergaards udtalelser angaaende forligsbestræbelserne.

6. Maj. Talte med Claussen om det urigtige i venstres indrømmelser, som han forsvarede.

7. Maj. Svarede jeg Eckard fra Ørumgaard paa en opfordring til at mødes d. 5. juni i Upsala med de tilbageværende medlemmer fra studentertoget 1845 følgende (omtrentlig):

Det vilde under andre forhold have været mig en stor glæde at samles i Upsala d. 5. juni med de tilbageværende medlemmer af toget i 1845; men, efter at de lyse forhaabninger, vi dengang

nærede om Nordens og særlig Danmarks fremtid, og som syntes ogsaa glædelig at skulle opfyldes ved sejren paa Dybbøl banke d. 5. juni 1848 og stadfæstelsen af grundloven aarsdagen derefter, fuldstændig ere skuffede, saa at i al fald jeg kun med sorg kan se paa Danmarks nutid og med dyb bekymring frygter for dets fremtid, vil jeg helst i stilhed dvæle ved minderne fra hine dage og i al fald kun i forening med dem, der deler mit syn paa disse minder, hvad jeg ikke tør antage vilde være tilfældet ved en sammenkomst som den paatænkte. Jeg kan derfor desværre ikke slutte mig til den af Dem fremsatte i sig selv saa smukke tanke.

Med særdeles agtelse

S. H.

8. Maj. Elberling læste for mig, hvad han havde skrevet om valgene i 92 og om Heltzen.

14. Maj. Skrev en kort skitse af tale ved vælgermøder, som jeg tænkte mig i juli, gaaende ud paa at vise højres krav og umuligheden af at gaa ind derpaa.

18. Maj. Læser Laveleyes om farerne ved parlamentar. regering og anbefaling af referendum. Sluttes med ham og gaar til læsning af Bluntschli om politik og dens forhold til moral og ret.

20. Maj. Modtager Aarhus folkeblad med brev fra Laursen. Han udtaler sig for omdannelse af rigsretten som beting. for forlig i overenstemmelse med brev fra mig.

Bestyrelsesmøde, hvor jeg paa forespørgsel fra Larsen erklærer, at jeg ikke er enig i forligsbestræbelserne og derfor heller ikke kan billige som de andre, at Bojsen og Claussen rejser rundt i landet for at klare deres politiske stilling, hvilket foranlediger en længere forhandling mellem os om forligspunkterne. Larsen antager, at Nellemann oprindeligt havde foreslaaet, at den midlertid. lov skulde gjælde »indtil en ordentlig finanslov var vedtaget«, men at det var Bojsen og ham, som havde frygtet derved at berøve folketinget ret til at sige nej til finansloven og at indføre et normalbudget i strid med grundloven. Paa mine indvendinger derimod syntes Larsen og Claussen at mangle svar. Holm tav.

I bestyrelsesmøde udtaler N. J. Larsen, at Nellemann var særlig tilbøjelig til forlig, men at Estrup næppe vilde det, naar man krævede hans afgang før eller efter det, og at han derfor skød Bahnsons militære krav frem for at gjøre forliget umuligt. Der kom derfor næppe noget forlig til foraaret. Berntsen fortalte efter L. Dinesen, at den gamle officer, hvis stykke i Dagbladet for 1½ Aar siden han beraabte sig paa, var Bahnson selv, og at han (Dinesen) paa forespørgsel af denne om, hvilken plan han tænkte sig for hærorning, havde sendt ham dette stykke som grundlaget for hans

tanker. Han antog, at det skulde meddeles kommissionen, som Bahnson havde nedsat paa egen haand uden ministeriets samtykke, efter at han forgæves havde forsøgt at faa kronprinsen til at tage forsædet deri. Hensigten med den var at støtte Bahnsons krav paa forøget militær-udgift, og Oberstløjtnant Nøkkentved var kun taget med for at binde ham. Berntsen fortalte efter Oberst Thorkelin, at infanteri og rytteri var meget utilfreds med Bahnson, hvad jo Bennike oftere har meddelt mig. Jævnfør iøvrigt Bahnsons tale i Frederiksborg i fredags og den gl. officers svar til L. Dinesen i Nationaltid. for i lørdags aftes.

Kl. Berntsen sagde fræmdeles, at han paa en rejse var truffet sammen med Bahnson paa dampskibet paa store bælt, og at denne der havde fortalt paa forespørgsel, at han og Berg var truffet sammen hos Fischer, der ligesom Bahnson dengang var lærer paa officersskolen, en aften efter indbydelse af F., og at de, medens konerne var i et andet værelse, havde forhandlet om den ny hærordning, altsaa formodentlig i samlingen 1879—80. (Fru Berg har bekræftet sammenkomsten, men vidste ikke noget om, hvad herrerne havde talt om for sig selv). Berg havde da erklæret sig villig til at gaa ind paa Kauffmanns forslag, kun med en nedsættelse af 10 ny liniebataillioner til 8, som dog i fællesudvalget kunde forøges med 1, saa at hans »sidste ord« blev 9 ny liniebataillioner. Københavns befæstning skulde han heller ikke have noget imod, naar der først var dannet et nyt ministerium med fornødent hensyn til folketinget (altsaa vel med optagelse af Berg); thi magtspørgsmaalet var for ham det vigtigste. (Hvorvidt det ad denne vej vilde være gaaet fræm, fik man ikke at vide, da Thomsen og Bojsen forekom Bergs plan ved at slutte overenskomst om 10 batall. med udeladelse af, hvad der pegede paa Kjøbenhavns befæstning. Bojsen troede dengang efter private udtalelser af Thomsen og fl., at man vilde lægge særlig vægt paa »en felthær« og ikke paa »en fæstningshær«, og at man ikke vilde begynde paa en befæstning af Kjøbenhavn uden rigsdagens samtykke; men han og hans meningsfæller i venstre blev jo dermed i sørgelig grad skuffede).

28. Maj. Fru Berg søgte mig paa Røddinghus for at høre, om jeg kjendte noget til et besøg hos Frijs af Berg, som Berntsen havde talt om paa et vælgermøde. Hun vidste intet derom og jeg heller ikke. Hun bekræftede, at hun havde været sammen med Bahnson og frue hos Kaptajn Fischers i et større selskab, men hvad Berg og Bahnson havde talt om, vidste hun ikke.

Hun antog, at Bojsen var hovedmanden for forliget. Berg havde altid tvivlet om, at Bojsen var saa demokratisk, som han selv. Han omgikkes for meget med højre. Berg havde ogsaa sagt, at man ikke kunde vide, hvor Korsgaard vilde ende.

Læste om agrarmødet i Odense og skrev breve til H. Madsen i Nørrebroby, P. Thomsen i Ryslinge og T. J. Nørrelund i Haastrup om vælgermøder og om agrarmødets følger, som jeg antog ikke vilde blive store, da folketinget allerede var agrarvenligt.

Aarh. folkeblad fortæller om misstemning blandt Bjørnbakkerne mod altfor ivrige forligsbestræbelser.

2. Juni. Gjennemgik statsregnskaber for at vise, at de ny agrarer havde uret i at bebrejde rigsdagen mangel paa bevillinger til landvæsenets fremme.

3. Juni. Paa B. U. H., hvor jeg læste P. Hansen, Svejts og laante Wilsters Iliade.

5. Juni. Deltog ikke i nogen grundlovsfest, da jeg havde læst »Politiken«s stykke om »overløbere« og sammensmælttere«.

6. Juni. Skrev et stykke om »lidt agrarstatistik« til Fyns Tidende. Viste, at folketinget havde villet bevilge store summer i stigende grad til landbruget.

7. Juni. Begyndte paa min tale til vælgerne. — Læste Scavenius's bog om forliget og saa med tilfredsstill., at ogsaa han var ked af provisoriet og ønskede konstitutionelle tilstande.

16. Juni. Krabbe talte om forligsbetingelserne, angaaende hvilke han syntes enig med mig (og Elberling).

21. Juni. Claussen og Bojsen kom tilbage fra mødet i Roskilde og den sidste blev hos mig i længere tid.

Bojsen var meget tilfreds med de holdte møder i Saksjøbing og Roskilde. Man havde paa det sidste Sted kun mødt indvendinger af redaktør Jensen fra Roskilde. Om Eftermiddagen holdtes et møde om agrarpolitiken. Bojsen havde varmt anbefalet »Dannebrog«. Jeg sagde, at jeg og flere var meget utilfredse med det, og at jeg tænkte paa at afsige det. Jeg angreb Claussens udtalelser fra Frejlev om grundlovsforandr. og neutralitetens virkninger, hvortil B. ikke svarede noget. Jeg fandt, at højres udtalelser paa møder og i blade ikke tydede paa eftergivenhed. Bojsen lagde ingen vægt derpaa, men fandt øjeblikket gunstigt for venstre. Jeg fremhævede Scavenius's fræmhæven af forsvarssagen som det første og magtspørgsmaalet som det andet og hans redebonhed til grundlovsforandringer og virkelig konstitutionel regering. Bojsen mente, at Scavenius kun havde til hensigt at forstyrre et forlig, og at han derfor foreslog, hvad han vidste, højre ikke vilde gaa ind paa. Jeg svarede, at Sc. dog havde et ansvar for, hvad han skrev, og at han jo kunde blive taget paa ordet. Vi kom ikke hinanden nær-

mere, men følte vist begge, at vore veje skiltes, med mindre B. antog, at jeg tilsidst vilde bøje mig for partiets mening. Han endte med at spørge, om han skulde hilse mine vælgere fra mig (ved mødet i Odense d. 22de), men jeg svarede, at det dog ikke var værdt (man kunde jo da tro, at jeg var enig med ham og Claussen). — Socialisternes sejr i Tyskland og Richters og de »frisindede«s nederlag betragtede B. som tegn paa, hvorledes det ogsaa vilde gaa den radikale bevægelse her i landet. Den vilde gaa til grunde, slugt af socialismen. — Bjørnson vilde her i landet slutte sig til radikalerne for at gjenoprette noget af hvad han havde tabt i Norge ved at tilraade moderation, efterat han havde drevet agitationen frem til det punkt, at selv ministeriet maatte bøje sig for den.

Agrarpolitiken burde venstre slutte sig til for at lede den. Den store aktieforening (»store«) til køb og salg af landbrugsprodukter, kul, kolonialvarer, isenkramvarer osv. var en nødvendig følge af forholdene og kunde maaske samle en del af den østersøiske handel fra Rusland, Finland osv. paa københavnske hænder. (Claussen havde udtalt sig meget stærkt imod den.)

27. Juni. Talte med Pingel om forliget og om socialismens bekjæmpelse ved almindelig valgret.

28. Juni. Dr. Winther lang samtale om hans deltag. i en generalforsamling i Wistofts brandforsikringsforening, hvorledes han der fik Wist. gjenvalgt ved at forekomme socialisterne og love dem en særegen forening. Han fortalte endvidere om sin tidligere store formue, sine uheldige kautionsforpligtelser og sine nuværende betydelige aarlige indtægter, hvormed han efterhaanden kunde afbetale sin gjæld efter akkorderne. Han vilde købe stemmer for sit parlamentariske raad ved at love rigsdagsmænd at blive medlemmer af det med stor aarlig løn. Han vilde anke over, at han og formændene ikke var indbudt til Esbjerg-jubilæet og søge at faa fri rejse til jærnbannerne. Var i det hele mærkelig egoistisk i sine udtalelser.

29. Juni. Skrev brev til H. Rørdam i Lyngby om det urigtige i P. Rørdams dom om Knud Knudsen (efter opfordring af Breinholt) og henviste til min udtalelse i folketinget i novbr. 1862 om fæsteforholdene paa Trøjborg og Schackenborg. . . . Læste Winthers stykker om forliget i Aalb. Stiftstid. De var sat paa skruer for at fremme ministeriets ønsker.

30. Juni. Brev fra Bjørnson, der anbefalede Skram til bureauchefsplassen.

1. Juli. Holm fortalte om valgmenighedsmødet i Bering og angreb min betragtning af den politiske stilling som en, der gjorde

skade for det moderate parti. Jeg maatte følge min overbevisning og udtale den, hvor jeg blev spurgt derom, og særlig overfor mine vælgere.

Skrev til Bjørnson om, at der ikke var udsigt for Skram.

2. Juli. Ordrede papirer og tænkte paa talen til vælgerne. Højre kommer ikke til forlig ad den vej, det hidtil har viist, men kun ad den, Scavenius peger paa, om det end maa gaa videre end han.

14. Juli. Berntsen fortalte om samtalen med indenrigsmin., som fandt at verden var gal (agrarsagen, „stores“ og spliden i højre), om teaterforhold i anledning af teaterkommissionen.

15. Juli. N. I. Larsen fandt, at der ikke maatte sluttes forlig uden at ministeriet gik. Estrup vilde ikke slippe magten. Derpaa var forliget bristet i foraaret og vilde sandsynligvis briste ad aare; men højre syntes nu at være i en opløsning, som kunde føre til meget, man nu ikke kunde opnaa. — Fortalte om retskommissionens sendrægtighed. — Højmark fandt Larsen upaalidelig, da han skiftede mening fra dag til dag, ligesom Holstein i sin tid.

8. Sept. Traf paa dampskibet A. D. Jørgensen og Wimmer og kjørte med dem til Kbhvn. A. D. J. var utrættelig i at fortælle om ministeriet, teatret, Sønderjylland, forskjell. videnskabelige ting, hvortil Wimmer ogsaa gav bidrag o. s. fr.

9. Sept. Talte med Højmark og H. Holm om min tale, som de fandt var et angreb paa deres politik.

16. Sept. Holm fortalte om rationalistiske bevægelser blandt yngre grundtvigianere, om I. H. Monrads vægring ved at tage M. Pontoppidan til alters

26. Sept. N. I. Larsen fik min tale og var forsonligheden selv. Alt skulde gaa som i gamle Dage.

27. Sept. Pingel talte længe med mig om politik. Han vilde deltagelse i en europæisk krig paa Tysklands, Englands og Sverigs Side. Jeg vilde hellere neutralitet. Det mente han var umuligt.

30. Sept. Møde af de i Kbhvn. værende medlemmer af forhandlende venstre, hvor Bojsen fræmsatte sine planer om lovforslag for samlingen medens storpolitikken skulde opsættes til foraaret. Han mente, jeg saa for pessimistisk paa forholdene

1. Okt. C. V. Nyholm ligesom Pingel og Trier skriver, at de er enige med mig efter min vælgertale.

2. Okt. Valgt igen til formand. Flere fra den radikale side stemte paa mig, vel nok 9.

Om aftenen hos Alberti til stor sammenkomst af alle moderate, Secher, Borchsenius, Mollerup (øjelæge), Neiendams, fru Ree m. m. fl.

9. Okt. Falkenstjerne var glad ved min tale, men vilde ikke forlig mellem venstregrupperne paa denne side valget. Hans blad i Vejle gik godt fræmad.

11. Okt. Thomsen ønskede hemmelig afstemning om indstillingen om bureauchefsposten. Det synes, at højre i forbindelse med de moderateste medlemmer af venstre vil benytte denne sag til at styrte mig som formand eller dog rokke min stilling. Det ser jo da ikke ud, som gjorde man det af politiske grunde.

19. Okt. Havde møde om formiddagen med forhandl. venstre og om aftenen med Bergs venner, forklarede dem sagens gang og erklær., at min formandsstilling blev uholdbar, naar jeg ikke blot valgtes med $\frac{1}{3}$ af tinget men fik et flertal imod mig angaaende en vigtig formandssag. Da var det usømmeligt, om jeg vedblev. Saa meget parlamentariker var jeg. I det forhandl. venstre var partiet delt. N. I. Larsen, Berntsen, Alberti, Ravn var imod mig.

21. Okt. J. C. Christensen sagde mig, at Bergs venner vilde stemme for indstillingen. Bladene begyndte fu at tale om sagen, „Avisen“, „Dannebrog“ og „Kbhvn.“. N. J. Larsen var ked af, at Maaløe havde i „Dannebrog“ sat ham øverst blandt dem, der forlangte hemmelig afstemning. Han søgte at faa Neergaard til at stemme mod indstillingen, men han vilde ikke af hensyn til mig. Bagefter „at gøre knæfald“ for mig for at faa mig til at blive, syntes han ikke om. N. J. L. vilde stemme mod indstillingen.

24. Okt. Kugleafstemning. Kretz valgtes med 54 st. mod 38. — Liebe kom til mig for at udtale sin glæde over formændenes sejr. Liebe sagde, at spørgsmaalet „Kretz“ tilsidst var blevet til spørgsmaalet „Høgsbro“. Han billigede, at jeg havde erklæret at maatte gaa af som formand, naar man forkastede indstillingen. Naar man lykønskede L. til sejren, sagde han, at det ikke var ham men institutionen, det gjaldt.

27. Okt. I decemberforeningen om aftenen, hvor redaktører fra landet udtalte sig om stillingen efter et svævende optimistisk foredrag af Bojsen. — Talte meget med C. V. Nyholm o. fl., som var enig med mig. — Neiendam udtalte sig imod min tale i V. Hæsing, men jeg tav. (N. J. Larsen drak demonstrativt et glas med mig; men i sit Hjerte rimeligvis lige hadefuld).

Neiendam drejede den skaal, Gust. Christensen udbragte for mig, om til en skaal for rigsdagsmændene og var i det hele mindre behagelig for ikke at sige grov. Han vilde være ærlig, sagde han.

11. Nov. Langt møde i tinget. Jakob Hansen fra Forsinge talte med mig om agrarbevægelsen, dens formaal, midler, og sandsynlige fræmtid. Jeg raadede til endnu i denne samling at indbringe et lovforslag, for at venner og fjender kunde kjendes.

14. Nov. Ved universitetsfesten. . . . Kronprinsen, prins Kristian og Hans hilste paa mig. Den første beklag., at han endnu ikke havde været i folketinget i denne samling. Prof. theol. P. Madsen førte mig ind i og ud af salen.

Forhandl. venstre hos Neiendam, men jeg mødte ikke, da han ikke havde villet drikke min skaal ved decemberklubbens sidste møde (se 27. oktbr.). Det maatte da antages, at han ikke kunde ønske mig som gæst i sit hus.

16. Nov. Møde i decemberklubben, hvor Elberling talte om vilkaarene for „forliget“ og blev støttet af assessor C. V. Nyholm og mig imod Bojsen og Claussen, der dog havde stemningen blandt det forhandl. venstre for sig, hvorimod vi havde Københavnerne for os.

27. Nov. Bojsen fortalte om splid i højre angaaende agrarsagen. Nellemann og Ingerslev for eftergivenhed, Estrup, Bahnson med J. Scavenius imod. . . .

13. Dec. Højre holdt delegeretmøde, hvor dets og ministeriets overmod syntes uforandret.

14. Dec. Krabbe kom til mig om aftenen. Jeg var mistrøstig over stillingen og kunde ønske mig ud af politiken. Krabbe kunde derimod snarere ønske sig ind i den igjen.

Laursen i Aarhus vilde gjerne have Kjærs kres; og skrev til mig derom, men jeg kunde ikke give ham noget haab.

1895.

1. Jan. Var hos Holms til middag med alle børnene. Holm og Svend udtalte ønsker om, at familieforbindelserne maatte bevares trods den politiske adskillelse. For mig var sagen saa alvorlig og smertelig, at jeg ikke vilde udtale mig i saa manges nærværelse.

2. Jan. Brev fra landstingsmand Jensen, at Svend vilde blive bragt paa bane som kandidat i den ny Randerskres. Skrev til ham om nærmere oplysninger, da Svend ikke maatte falde.

3. Jan. Maaløe kom til mig med et nummer af „Berl. Tid.“ med et angreb paa mig, som han ønskede, jeg skulde svare paa i „Dannebrog“. Jeg skrev et kort svar.

5. Jan. Mit svar til Berl. Tid. stod i Berl. Tid. med et løgnagtig forsøg paa gjendrivelse. Jeg vil ikke svare; men Secher sagde mig, da jeg gik til ham for at takke ham for hans meddelelse af Berl. Tid., at han havde skrevet et svar i „Dannebrog“ for imorgen. Vilde have gjort udkast til en tale til mine vælgere, men blev fordrevet fra rigsdagen af os fra min lampe. — Bajer fortalte om stemningen i hans valgkreds.

Holm sagdes at have været i Bramminge og Esbjerg for et par dage siden, vel sagtens for at agitere mod Busk og Bluhme.

8. Jan. Brev fra Jensen, Aarslev, at man i Randers landkres var mest stemt for Dam fra Rønne, og at Svend derfor ikke burde opstilles. —

Holm har i Bramminge paa forespørgsel undskyldt sin uenighed med mig med, at jeg var gammel, havde haft mange sorger og levet ensom og derfor ikke saa saa klart paa virkeligheden som ønskeligt. (Man kunde dog ogsaa sige, at han, Bojsen, Berntsen osv. havde omgaaedes og spist for meget sammen med provisorister; men det kan dog maaske være rigtigt, at de faar lejlighed til at løbe linen ud, saa det tydelig kan ses, om de virkelig tjener folkets sag, og at jeg derfor ikke træder mere agiterende op imod dem, end min færd paa rigsdagen nøder mig til. Jeg er derfor bleven betænkelig ved nu at mødes med mine vælgere, da jeg saa nødvendig maa udtale mig skarpt imod dem.

Det har været mig imod idag at hilse paa de 25, da jeg saa maatte ønske dem et »glædeligt Nytaar«, hvad jeg politisk talt ikke kan.

Af beretningerne om møderne har jeg set, at man fra venstres side drager mig stærkt fræm mod „de 25“ og ønsker at kunne sætte mig tilbage paa formandspladsen.

9. Jan. Det er mig pinligt at sidde i tinget som uvirksom tilhører, men jeg har endnu holdt det ud. Det er kun materielle, økonomiske sager, for hvilke jeg aldrig har haft synderlig tilovers.

Et spørgsmaal i aftes til mig om midlertidige finanslove ikke var grundlovsbrud, tænker jeg ikke at besvare; thi om saa var, maatte de jo advare og ikke opmuntre til efterligning.

Scharling var formand i folketinget i Claussens forfald, første gang i 20 aar en højremand var det, tilmed en saa ivrig provisorist.

11. Jan. Brev fra rigsdagen (ved Holm) finder det uforsvarligt, at venstre kalder *valgkresloven* for grundlovsbrud, „omtr.“ kan

godt være 20000, henviser til midl. finansl. indfør. af meddomsmænd i stedetfor nævninger osv. (Vejle Folkeblad).

God udsigt for moderate og højre til at faa flertal i april, formod. $33 + 29 = 62$ imod 52.

12. Jan. Talte med et par om at trække mig tilbage fra Svendb. til fordel for *Svend*. Det blev bekendtgjort og saavel radik. som de 14 lovede at virke for Svends valg i Præstø eller en anden kres.

14. Jan. Svend læste breve fra Stevns, som ønskede Bønløkke; men flere vilde holde fast ved ham, og Svend var ikke utilbøjelig til endnu engang at prøve lykken. Scavenius mente man vilde spille fallit.

15. Jan. Har. *Holm* vil have Kvist til at tro, at det er *Alberti*, som har bragt de 15 til at skille sig fra de 25. — *J. C. Christensen* vil sikre, at der i Præstø kun bliver en kandidat og foreslaar, at et par udsendinge fra de 15 og Bergs gruppe tager til Præstø til forhandling med udsendinge fra sognene.

17. Jan. *J. C. Christensen* meddeler, at hans gruppe vil (tilligemed „de 15“) skrive til *Præstøkresen* om et møde, hvortil 2 rigsdagsmænd sendes og søger de bedste midler til at samle venstre dér om én kandidat. Svend faar atter brev fra Middelfart-kresen, men vil ikke gaa ind paa en usikker kres udenfor Stevns.

Bojsen udsteder i „Møns Folkebl.“ løsenet for valget: Kamp mod forligsmødestanderne, men ikke et ord om, hvad de 25 vil!

Høgsbro til Bj. Bjørnson.

Kjære Bjørnson. Det har længe været min agt at ville takke dig baade for din og din hustrus deltagelse i mit tab af den hustru, med hvem jeg havde delt godt og ondt i 41 aar, og som havde opdraget mig en sjælden god børneflok, — og for din anerkjendelse af min indsigelse imod det ulykkelige forlig af 1. april; men jeg havde haabet at kunne gjøre det under noget lysere udsigter for vort folk end dem, der fandtes i øjeblikket. Dette haab er skuffet som saa mange andre. *Bojsen* har kunnet holde sine 25 mand sammen, trods det, at højres sejr og deraf følgende overmod blev klarere maaned for maaned. Først højres gentagne erklæringer om, at de igjen vilde sætte sig ud over folketingets bevillingsret, naar de fandt det uundgaaeligt, saa et ministerium af de gamle provisorister, et valg af landstingsmænd i den gamle stil, provisoriernes opfinder, professor Matzens ophøjelse paa Landstingets formandsplads, de 25's sammenslutning med højre ved udvalgsvalg og endelig aabent brud med grundloven og den almindelige valget ved den aldeles uretfærdige valgkreslov. Da kunde jeg ikke længer forsvare at være formand for et saadant ting og og traadte

tilbage, hvilket besvaredes af „de 25“ med at sætte en af provisoriets ivrigste støtter paa den 1ste viceformandsplads og nu — i formandens forfald — paa selve formandspladsen, en ære, højre har været udelukket fra i 25 aar.

Alt, hvad venstre har kæmpet for i de mange aar, synes tabt, folketinget er berøvet ikke blot sin førende, men ogsaa sin ligeberettigede stilling. De privilegerede vælgere har gennem landstinget og det deraf dannede ministerium magten, og de almindelige vælgere er trættede under den lange kamp og de skuffelser, deres tillidsmænd har beredt dem. De ældre, som ikke har villet svigte deres fortid, trækker sig tilbage fra det ufrugtbare rigsdagsliv, og faa eller ingen yngre dygtige kræfter træder ind i deres pladser.

Ogsaa jeg kunde ønske at trække mig tilbage; ti i en alder af 73 aar og efter saa mange og store skuffelser kan man vel have lov til det; men mine meningsfæller holder endnu paa mig, og det er vel det sandsynligste, at jeg stiller mig paa ny til foraaaret og lader mine gamle vælgere afgøre spørgsmaalet.

Dette er noget andet end de forhaabninger til fræmtiden, jeg udtalte i mine breve til dig fra 70erne, og du kan vel forstaa, at jeg har tøvet med at give dig et saa mørkt billede af vore forhold; men jeg kan ikke andet, hvor haardt jeg end formoder at du vil dømme mine landsmænd, især naar du sammenligner dem med andre folk og da vel ogsaa med dit eget.

Med de bedste ønsker for dig og din familie i det ny aar, og det ikke blot fra mig, men tillige fra mine 12 børn, for hvis udvikling dine skrifter har haft stor betydning, forbliver jeg din hengivne gamle ven

Sofus Høgsbro.

20. Jan. Læste Rosendals bidrag til Rødding højskoles historie og skrev rettelser til den. . . .

25. Jan. til Ringe, hvor jeg talte med de to Nilsen'er og L. Rasmussen og spiste i Kroen, uagtet denne og Pastor Bang bad mig spise hos dem. Kom til Højrup sammen med Thomsen o. fl. H. Madsen og J. Bek var egentlig kede af, at jeg var kommen, da det kun skulde være et forberedende møde. Jeg sagde, at jeg kun vilde svare paa spørgsmaal og blev derfor udenfor i gjæstestuen, medens man forhandlede. J. Kr. Berntsen talte imod mig, men fandt ingen tilslutning. Jeg blev anmodet om at komme ind, og P. Thomsen spurgt mig om agrarsagen, Nielsen om nogle Linderbergske ønsker. Jeg svarede til tilfredshed, og man mente, at afstemning var overflødig. Jeg lovede at komme, naar H. Madsen kaldte paa mig, og naar en mulig modkandidat stillede sig og holdt møder. . . .

26. Jan. (Kbh.). Berntsen fortalte mig, at han havde fraraadt sin broder at stille sig.

31. Jan. Jørgen Frederiksen fortalte, at ministre og landsting var enig om at forhøje diæterne fra 6 til 10 Kr., og saa uden at gjøre det til aarligt vederlag. Ogsaa i folketinget var der i regeringspartierne stemning derfor, men man frygtede min modstand. Jeg svarede, at jeg billigede det, naar det blev diætforhøjelse, men forbeholdt mig nærmere overvejelse, hvis det blev til dagligt vederlag i hele rigsdagsmandstiden.

1. Febr. Læste forhandl. i landstinget 1880—81 om diætspørgsmaalet.

5. Febr. Samlede materiale til *teatersagen*. Alberti vilde ingen diætforhøjelse; jeg fastholdt den, men kun som dagpenge for samlingen . . . læste en fransk fræmstilling af vore konstitutionelle forhold og de ledende mænd (deriblandt ogsaa mig).

J. C. Christensen spurgte om Svend vilde tage mod en opfordring fra Stevns-Kresen om at stille sig der, da han saa vilde skrive til Knudsen i Karise, at nu skulde han slutte sig dertil. Jeg svarede ja, naar opfordringen blev enstemmig.

13. Febr. „Dannebrog“ havde et angreb paa Clausen som formand og en overdreven ros af mig, som sandsynligvis vil fræmkalde et gjensvar.

14. Febr. Skrev til B. Bjørnson og kasserede det om aftenen, saa paa højskoleforeningens komedie og begyndelsen af ballet, men alene for børnenes skyld . . . men ellers kjedede jeg mig.

Høgsbro til Bj. Bjørnson.

(Udkast.)

Ja, kjære Bjørnson, du har vistnok ret i, at af den nuværende trængsel vil udgaa en ny slægt, som med stærkere kræfter, end vi har ejet, vil optage kampen for folkets udvikling til selvstyre, hvis da ellers vort folks selvstændighed bevares, — og at det derfor gjælder om ikke at tabe modet. Men det er desværre ikke saa let at bevare haabet, naar man ser de mænd, man haabede skulde bygge landets fræmtid, Bojsen, Holm, Neergaard og en skare af vore dygtigste og braveste bønder gaa paa akkord med de gamle modstandere og i virkeligheden opgive, hvad vi hidtil har kjæmpet for, ja bryde grundloven og krænke den borgerlige lighed, som den almindelige valgret skulde sikre.

Og du har vistnok ogsaa ret i, at den Brandes-Hørupske paa-virkning har sin store del i vort politiske nederlag, dog nok saa meget paa anden som paa første haand; ti de, der er gaaede over i de politiske modstanderes lejr, er ikke dem, der er paavirkede af disse mænd eller deres aandsbeslægtede, mærkelig nok dog maa-ske med undtagelse af ham, de har sat paa formandspladsen (Clausen) og et par andre, men derimod dem, der frygter for denne

retning og dens forbundne, Socialisterne, og blandt dem ikke mindst en del Grundtvigianere, som ikke har kunnet tilegne sig hans grundsætning „Frihed for alt, hvad der stammer fra aand, som ikke ændres men arges ved baand“. De er nærved at mene, at alt er tilladt, naar det blot efter deres mening kan tjene til at kue Brandesianismen og Socialismen. Hellere højre end nogen af dem, er nu blevet deres feltraab, som de vil virkeliggøre ved de kommende valg.

19. Febr. Læste i „Tidens Strøm“ gode stykker af Topsøe om folkekirkens ordning med henvisning til hans skrift „om præstelønning og præstevalg“, og i Richters og Friedbergs bøger om kirkeret i forskellige lande, men særlig i Tyskland. Jeg ønsker igjen at kunne optage kampen for kirkelig frisind til næste samling, da jeg formodentlig ikke bliver formand, men kan tage del i forhandlingen.

20. Febr. J. C. Christensen, Madsen Mygdal o. s. v. ivrige for at bringe deres venner i Stevnskresen til at samles med iver om Svend. Madsen rejser dertil paa lørdag.

21. Febr. Jeg skriver til snedker Vedel i Eskildstrup om svar paa forespørgsel, at man først og fræmmest maa hindre valget af en højremand, men kan man *gjennemføre* valget af en paalidelig oppositionsmand, maa man tage ham, hvis ikke, hvad vel er sandsynligt, maa man stemme paa N. Jensen, som maaske kan vindes.

26. Febr. Fik meddel. om, at Svend var valgt til venstres folketingskandidat i Stevns; men det er jo usikkert, om han denne gang er heldigere end de 3 foregaaende gange.

1. Marts. Læste i sidste hæfte af „Tilskueren“ Hørups Tale om „det politiske resultat“, hvori han side 100 omtaler min holdning med „den største sympati og anerkjendelse“.

2. Marts. Læste i „Tilskueren“ Munch om „Centrum, Venstre og Højre 1848—64“ Munch gjør uret mod det forenede venstre, naar han tillægger det partiinteresser i modsætning til almindelig nationale. Det kæmpede med større fasthed end det nationalliberale for den grundlovsmæssige frihed og almenvellet og vilde gjerne gjøre, hvad det kunde for Danskheden i Sønderjylland; men det blev efter evne trængt til side af Højre og de gamle nationalliberale, indtil „de 25“ overgav sig til højre med dets stands- og parti-interesser.

4. Marts. Hos Svends til frokost sammen med de 3 deputerede fra Stevns. Jeg mente, at Svend ikke burde stille sig der oftere, naar

han ikke valgtes denne gang, hvortil de svarede, at sejrede venstre ikke denne gang, var der ikke udsigt til, at det vilde ske i lange tider.

11. *Marts*. I spørgsmaalet om den tvungne rentefod skilte jeg mig fra oppositionen, da jeg altid har holdt paa rentefrihed (Tschering modsat C. Alberti).

15. *Marts*. Svend fik brev fra sin kreds, at Hørupperne vilde stille et spørgsmaal til ham om hans forhold til Hørup som betingelse for at ville slutte sig til ham.

De 14 besluttede at ville sige ja til finansloven, skjønt Bergs venner vilde, at de skulde lade være at stemme (Lund vilde dog stemme mod finansloven).

25. *Marts*. Valget ansat til 9de April, meget ubelejligt for nutid og fremtid. Samlingen før et saadant valg vil spildes eller prisgives tilfældigheden, da folketingsmændene maa kjæmpe i deres krese.

26. *Marts*. „Politiken“ tilraader folketingsmændene at rejse bort og derved gøre beslutninger af tinget umulige. — skrev til H. Madsen om vælgermøde eller møde med stillerne.

27. *Marts*. Møde om deling af demokrat. fond og valg af medlem. til toldkommissionen. — Thomas Nielsen død. Han gik fra radikalisme til grænsen af højre og forstod at mele sin og sin egne kage. Han og L. Dinesen var underjordiske ledere af venstresagens nederlag.

Opgjorde delingen af demokrat. fond mellem 25 og 25 (14+11).

30. *Marts*. Deling af demokratisk fond mellem de 25, de 14 og de 11 med 3903 Kr. 39 til hine og 2582,32 samt 2028,97 til de sidste. Forhandlede om og vedtog en fælles udtalelse med Bergs venner, skrevet af I. C. Christensen og ændret noget af mig.

31. *Marts* læste Christensens „den ny tid“.

1. *April* besørgede omdeling af eksempl. af „den ny tid“ til „de 14“ og nogle ny kandidater. Rigsdagen ventes samlet paany d. 22de.

2. *April*. Jeg var ikke tilstede ved samlingens slutning, da det var mig pinligt at sige farvel til gamle, nu forsvundne venner; men kom dog mod mit ønske til at modtage et farvel af Søren Jørgensen, hvem jeg vel ikke ser oftere. Han har ingensinde forklaret mig grunden til sit pludselige omslag.

4. April. Tog over Jyderup til Rerslev. . . . Kjørte i diligence fra Ruds-vedby med godsforvalter Bertelsen, der var ivrig ven af toldreform og Georges lære og tog til Slagelse for at hjælpe til Kødets valg, skjønt han var højremand. I Slagelse traf jeg H. Jensen og Kødét og glædede mig med dem over udsigten til at Kødét skulde hjælpe til at danne et stort toldreformparti i tinget, som kunde afløse de tidligere partier. Kom til Odense Kl. 11.

5. April forberedte mig til mødet med stillere og sogneformænd i Hillerslev, hvorhen jeg tog kl. 1 og kom kl. 3. Talte om min stilling til forlig, valgkreslov og fremtidig forhandling, særlig om mit haab til Kødets hjælp. Fik navne paa stillere (en del moderate faldt fra, men flere radikale traadte til) . . . om aftenen . . . til Kbh.

9. April. Valg i Broby. Kort tale. 54 vælgere ønskede skriftlig afstemning men 5 fraværende. Derfor kaaring inden kl. 11. Modtog valgbrev

10. April. Holms her. Han mente, at de 52 ikke kunde holde sammen. Svend og Hjalmar kom fra Storehedinge og var meget opfyldte af seersjubelen der.

13. April. Bajer her og ønskede at blive statsrevisor. Var til middag hos Octav. Hansen sammen med C. Hage, Kødét, Bojesen, A. Christensen og Bing, samt Hørup, Philipsen, Marstrand, Lavr. Bing o. fl. Efter opfordring af Bing udtalte jeg mig om fræmtidens politik som reformernes, særlig told- og retsreformens og imod grundlovsændring før hine havde samlet befolkningen til kamp imod og forhaabenlig sejr over landstinget. Jeg blev bekjæmpet af Hørup og Alfr. Christ. men støttet af Kødét, Herm. Bing og i det hele af den almind. stemning. Man opfordrede mig til at samle oppositionen forud for rigsdagens aabning, hvad jeg lovede at indbyde til ved møde i rigsdagen. Hørup vilde ikke fælles afstemning af de to ting men den midlertid. finanslov vedvarende.

14. April (Paaskedag). Skrev opfordring til mødet i rigsdagen. Søgte forgjæves Alberti, fik opfordr. lagt i „Politikens“ og „Dannebrog“s postkasser, besøgte fru Berg, som antog, at Bergianerne gjerne vilde et fælles møde, og at de ønskede mig til formand (ligesom tilfældet var med dem hos Octav. Hansen).

15. April. Traf Bojsen paa rigsdagen, som erklærede, at nu tilhørte ledelsen af rigsdagsarbejdet os.

17. April. Kl. 11 oppositionens partimøde. Besøg paa universitet frivillig. Jeg skulde være formand. Krabbe var mødt men sagde intet. Jeg udtalte, at jeg havde ventet, at han skulde blive min afløser men saa vel, at jeg under de nuværende forhold maatte tage mod den lovede oprejsning. Jeg blev da ogsaa valgt til midlertidig formand og ledede prøvelsen af valgbreve.

18. April. De ny medlemmer samledes, og 12 af dem sendte mig en skrivelse, hvori de opfordrede mig til at sammenkalde et partimøde til at forhandle om en sammenslutning af grupperne. Blandt dem var Køedt, Bojesen, Svend og Bing. — Jeg indbød da til møde fredag kl. 12½, men maatte overdrage til I. C. Christ. at lede det, da jeg skulde til universitetsfest.

19. April. Jeg tog til universitetet, hvor kronprinsen, Valdemar og prins Kristian hilste paa mig og den første talte om temmelig ligegyldige ting. Liebe ønskede mig tillykke med „den vundne triumf“.

I partimødet besluttedes det at vælge mig, I. C. Christ. og Trier til formænd og udsætte forhandl. om sammenslutningen til et møde kl. 7. — Formandsvalget gik som besluttet.

I partimødet talte Roslef som ordfører for de ny medlemmer. Sammenslutningen anbefaledes af mig, Køedt, Bojesen o. fl.; men Madsen Mygdal og I. C. Christensen fandt den skjønt ønskelig dog ubetimelig og vilde have tid til at overveje den i et gruppemøde. De ønskede end ikke en foreløbig afstemning til vejledning, og deres gruppe samledes derpaa. Ligesaa vor og de ny. Madsen, Eskildstrup, og Svend vilde slutte sig til os, hvis sammenslutn. ikke kom istand, men flere vilde gaa til Bergerne.

20. April. Møde kl. 11. I. C. Christensen, som ordfører for Bergerne, erklærede at ville gaa ind paa fælles møder med fælles bestyrelse, men forbeholdt sig særlig bergsk gruppemøde, naar de fandt det rigtigt, dog uden at binde deres medlemmer ved afstemning i gruppen. Bertelsen fra Hj. a. frygtede, at forbeholdet vilde volde ny splid. Køedt takkede Bergerne for deres imødekommen og foreslog „Venstrereformparti“ som navn for det ny parti, Bluhme foretrak „fræmskridtsparti“, Busk o. fl. holdt paa „Venstre“. Høgsbro ansaa et fyldigere navn end dette for nødvendigt og havde intet imod Køedts forslag. Ad kamp for reformer skulde man bane vej for en grundlovsforandring (hvortil stærke „hør“). Køedt talte varmt for det samme. Guldbrandsen (?) foreslog „Venstrereformpartiet“. Dette vedtoges enstemmig. En bestyrelse af 7 medlemmer vedtoges. O. Hansen foreslog Høgsbro, Christ., A. Nielsen, Busk, Trier, Alberti og Roslef. Trier vilde trække sig tilbage for C. Hage

og Høgsbro for Kødte. Man gik til skriftlig afstemning. — 50 stemte — hvorved Kødte valgtes istedetfor Trier og Busk fik 31 st. medens C. Hage kun fik 30. Bestyr. valgte Høgsbro til formand og I. C. Christ. til sekretær. Den beklagede, at C. Hage (ikke) var valgt, og man var enig om, at det maaske kunde rettes til efteraaret ved at supplere sig til efteraaret med ham og en mand fra landet. Efter opfordring fra Kødte og Trier skrev jeg derom til C. Hage, der takkede mig derfor. — Samlingen sluttedes.

1. Maj. . . . Traf Bojsen i læseværelset, som talte om Holms statsrevisorstilling. Han vilde, at vi skulde stemme paa ham, da der kun behøvedes faa af de 53 for at faa ham valgt. Højre vilde vistnok stemme paa ham og Blem, men vanskeligere paa Bajer. Jeg ansaa det ikke muligt, at der vilde blive nok til at stemme saaledes, omend Svend og, hvis jeg ikke blev formand, ogsaa jeg vilde stemme paa Holm. Det kunde næppe undgaas, at Madsen Mygdal blev den ene men maaske nok, at Hørup blev den anden. Jeg fandt det bedst, at Holm fik en indtægt uafhængig af den politiske strømning, f. eks. ved en bank eller ved frihavnen, men Bojsen mente, at han til efteraaret vilde begynde et blad, hvortil der var megen trang, hvad jeg ikke troede. (Derved vil hans valg til statsrevisor blive end mere umuligt.) Valget var ikke foretaget før første April, fordi højre ikke vilde stemme paa Claussen.

Høgsbro til Bjørnson.

Berlin, 11. Maj 1895.

Kjære Bjørnson. Siden du i vinter skrev til mig, at det kunde være „moro å få snakke med“ mig, har jeg tænkt paa, om jeg ikke kunde tage dig paa ordet og søge dig i det fristed, du har valgt dig i udlandet, og dette har været en grund mere til, at jeg ikke kom til at svare paa dine venlige og meget kærkomne breve; men nu, da jeg staar nærmere ved udførelsen end nogensinde, og da jeg har modtaget din og din hustrus hjærtelige indbydelse, frygter jeg, at det desværre vil overstige mine kræfter, der jo i en alder af 73 aar ikke er saa udholdende, som jeg gjerne vilde, de skulde være.

Jeg skulde høre Rigsdagsforhandlingerne i Wien og se den pragtfulde rigsdagsbygning i Buda-Pest og, om jeg naar dette, overkommer jeg maaske ikke mere. Rejselivet under de fremmede forhold svarer for mig ikke til de forestillinger om det, som jeg gjør mig i hjemmet, og, hvor ondt det end gjør mig, tør jeg derfor endnu ikke binde mig til at lægge vejen om ad Schwatz; men endnu mindre vil jeg nægte mig den glæde at leve en dags tid sammen med dig og din hustru, hvis jeg føler mig i stand til denne forlængelse af min rejse.

Det gik jo anderledes med valget i Danmark, end jeg og vist

nogen havde ventet. Da jeg nedlagde formandsstillingen, antog jeg, at det var for bestandig, og saa kom der en folkebølge, som skyllede det daværende flertal bort, uagtet det havde søgt at sikre sig ved et grundlovsstridigt forslag, der skulde skabe ny valgkresse. Dette forsøg hævnede sig, og selv den minister (Hørring), der havde forelagt det og skabt sig en ny kres, som han aaben erkjendte var sammensat saaledes for at holde modstanderne ude, selv han faldt. Vi, der var modstandere af loven og af forliget, fik en oprejsning, som det nu kommer an paa, om vi kan bruge paa den rette maade. Da du følger saa nøje med vort offentlige liv — jeg forstaar ikke, hvorledes du kan faa tid dertil — véd du sikkert, at vi har begyndt med at samle de spredte mindre grupper til et stort „venstre-reformparti“, der vil søge at gjenvinde forfatningens overholdelse, ikke — som Hørup vil — ved en ligefræm forfatningskamp, men ved kravet paa en retfærdig fordeling af skattebyrden og navnlig af toldlovgivningen. Ved at samle den større del af folket herom haaber vi at styrke folketinget saaledes, at det skal kunne overvinde den modstand, regering og landsting vil rejse, og derigjennem naa den magtstilling, vi ikke har kunnet naa ad den lige vej. I Peschcke-Køedt har vi vundet et medlem af folketinget, der — som fhv. professor Frederiksen har kaldt ham — har flere betingelser for at blive en dansk Rikard Cobden, og som vi derfor ogsaa har sat ind i det ny partis bestyrelse. Jeg haaber, at partiets forskjelligartede bestanddele af de gjorte erfaringer skal have lært at gaa besindig men aabent og fast fræmad og undgaa de krogveje, Bojsen førte sine venner paa. Desværre var han og andre af vore bedste mænd saa betagne af frygt for socialister og Hørup-Brandesianske radikalister, at de ansaa omtrent ethvert middel tilladeligt, som de mente kunde bruges derimod. Som du ved, var og er Harald Holm mellem dem, men min søn Svend er fuldt enig med mig, og, efterat han endelig har vundet Scavenius's gamle kres, haaber jeg, at han med sine gode evner og sin samvittighedsfulde alvor skal blive en støtte for vort folks fræmtid, særlig ved udviklingen af retsforholdene.

Ja, da jeg fik pennen i haanden for at skrive til dig, kunde jeg ikke lade være at komme ind paa alt dette, skjønt det vel hellere maatte opsættes til jeg saa, om det blev mig umuligt at komme til Schwatz, og saa fik jeg endda ikke bragt dig min og mine børns oprigtigste lykønskning til din datters forlovelse og dine øvrige lykkelige familieforhold, som jeg takker dig for, at du har villet indvi mig i — Bjørn og hans hustru har vi jo i vinter haft lejlighed til at høre i Kjøbenhavn og højlig glædet os over.

I eftermiddag rejser jeg til Dresden og om et par dage derfra til Prag og Wien, hvor jeg da nærmere kan se, hvad jeg kan naa.

Lev vel! Lykke med dine arbejder og tak for enhver venlig tanke, du og din hustru vil skjænke eders gamle ven

Sofus Høgsbro.

Høgsbro til Bj. Bjørnson.

Budapest, 24. Maj 1895.

Ja, kjære Bjørnson! nu er jeg ved maalet for min rejse, har set og hørt, hvad jeg kunde med det rigsdags-formaal, jeg havde sat mig, for øje. Nu kunde jeg da tænke paa at udvide min rejseplan til det mere fornøjelige og da ikke mindst til at følge din indbydelse til et ophold i Schwatz, hvorpaa jeg sætter høj pris; men desværre er trætheden af rejselivet og længslen efter hjemmet blevet mig for stærk, og dertil kommer endda som en afgjørende grund, at jeg ved at se de andre rigsdagsbygninger er kommet til et stort ønske om at faa gennemført en forbedring ved vor, alt andet end bekvemmelige eller behagelige midlertidige bygning. Skal det lykkes, maa planen *straks* paabegyndes, for at arbejdet kan blive færdigt til vor mødetid første mandag i Oktober. Om det vil lykkes, kan være tvivlsomt; hidtil er man veget tilbage for vanskelighederne; men det forøgede medlemstal og den større partisammenslutning gjør det mere paa-trængende end nogensinde, og derfor maa jeg ikke forsømme, hvad der dog maaske kan gøres. Jeg maa da give afkald paa den gjæstfrihed, du og din hustru har villet vise mig, i alt fald for tiden. En rejse til Italien og Svejts med Tyrol hører endnu til mine uopfyldte ønsker, og hvis du vedbliver at foretrække et ophold der for det i hjemmet, tør jeg maaske bede eder bevare eders velvilje for mig indtil da, selv om I da maatte tage min ældste søn, der tænker paa at følge mig, med i modtagelsen. Altsaa endnu engang min oprigtigste tak og beklagelse! Imorgen tidlig rejser jeg tilbage over Karpaterne og Breslau til Warnemünde og Kjøbenhavn.

Eders taknemlig hengivne

Sofus Høgsbro.

5. Juni. Grundlovsdag. Mødte ved festen i Vodroflund, hvor Alfr. Christensen talte for mig, og jeg svarede med et leve for de almind. vælgere under stærk tilslutning. Glædede mig over Starcke.

7. Juni. Talte med Christensen Stadil om politik og Holms stats-revisorplads, som han fandt umulig.

8. Juni. Brev fra Rubin om et minde for Tscherning i Anledn. af hans 100 Aars fødselsdag, talte derom med Christ. Stadil. Vi mente, det skulde udsættes til oktober.

12. Juni. Talte med Blem om politiken i komm. vinter og om Holm som statsrevisor. Han fandt, at Svend lettere kunde vælges.

14. Juni. Rubin tænkte paa et minde paa Tschernings grav, hvad jeg mente, at denne ikke havde ønsket.

15. Juni. Bing for at spørge, om jeg vilde hilse paa Gladstone under hans besøg her. Jeg maatte først vide, om han vilde modtage nogen politisk henvendelse. Bing telegraferede til skibets ejer, der var med skibet i Hamborg, men fik intet svar.

17. Juni. Gladstone kom, men vilde ikke nogen politisk demonstration. Holm enig med mig i, at jeg ikke kunde møde paa folketingets vegne, som Bing foreslog, men som ogsaa efter svaret blev umuligt.

18. Juni. . . . Gik ud i frihavnen til skibet med Gladstone og tænkte at aflevere et visitkort, men opgav det, da de kongelige var ombord, og vendte hjem efter at have gjort en runde omkring paa midt-moloen.

22. Juni. Talte med Jens Busk, som ønskede bestyrelsen suppleret (for ikke selv at vrages for C. Hage) med to ny medlemmer.

26. Juni. N. Jensen talte med mig om at faa Holm til statsrevisor. Jeg kunde kun ønske det, men fandt det vanskeligt. Han vilde se at faa de fornødne medlemmer fra venstre til at stemme paa Holm. — Ved middagen sad jeg mellem borgmester Hansen og Scharling, mærkelig nok paa højre side af dirigenten (vist for første gang). Hansen var imod provisorieregjeringen. Han fortalte, at Tietgen skulde have advaret kongen mod at tage et ministerium *alene* efter landstingets ønske. Baade han og Scharling havde anset et koalitionsministerium af højre og moderate for paabudt af stillingen. . . . Kjørte i triumftog til Tivoli gennem en allé af hurraraabende mennesker. I Tivoli var der saa mange, at man ikke kunde komme frem.

27. Juni. . . . Kl. 1 var her møde i formandslejligheden af 8 i Kjøbenhavn boende folketingsmænd. Man vilde paa tirsdag Kl. 10 samles igjen med toldkommissionens venstremænd og med samtlige i Kbhvn. boende venstremænd af folke- og landsting. C. Hage foreslog et grundlovsforslag om § 25, 49, rigsret og kongevalgs opløselighed; man, undtagen Alfr. Christensen, vilde stemme for de ved „forliget“ vedtagne bevillinger og søge at undgaa konflikt med regjeringen, som kunde føre til ny provisorier; toldreformer vilde man søge at fræmme hurtigst muligt (Køedt), almindelig stemmeret, militær retsplejes reform (Svend), valg af præster som betingelse for præstelønninger (jeg) o. lign. Alfr. Christensen vilde, at Krabbe, staaende udenfor partierne, skulde indbringe grundlovsforslaget, andre derimod, at partiet skulde gøre det og Krabbe i hvert fald mælde sig ind i det. Sagerne skulde drøftes videre i mødet

paa tirsdag, og Hage da forelægge et formuleret forslag. Et bestyrelsesmøde skulde først sammenkaldes senere. (Alberti var ikke tilstede.)

30. Juni. . . . Læste første gang siden 1850 i min dagbog fra dette aar, hvad der foranledigede tanken om en bearbejdelse deraf.

2. Juli. Møde af de i Kbhvn. værende folketingsmænd og landstingsm. af venstrereformpartiet i formandsværelset. Trier indbød og ledede. Talte om finansloven, som ikke burde bringes i fællesudvalg uden det var klart, at landstinget gjorde overdrevne fordringer. (Ingv. Jensen talte derimod for fællesudvalg, Madsen Mygdal tav). Hage foreslog forandr. af § 25, 49, 33, 39 og 68, 14. Alberti udtalte sig imod at tage 39 med ang. kongevalgs ophør ved opløsning, og Hage var tilbøjelig til at give ham ret. Jeg mente, at den anklagede skulde have ret til at udskyde af dommerne 3 fra det ene tings valgte, hvorefter 3 af det andet tings valgte ogsaa skulde afgaa. Man talte derefter om reformer og særlig toldreformen. Medlemmerne af kommissionen frygtede, at forhandlingen vilde trække ud over næste sommer. Kjøedt antog, at regeringen med vilje vilde søge den udsat til efter næste valg og ønskede den draget fræm ved privat initiativ i næste samling. Alberti ønskede den udsat, da den vilde vække splid, og ingen havde ventet, at kom. skulde blive færdig i næste samling. Man ønskede, at venstre skulde træde ud af kommis., naar dens arbejde med vilje forhaledes, og i saa fald kunde folketinget tage sagen for, men vanskelig før. Ogsaa ønskede man, at bestyrelsen vilde overveje stillingen i et møde i løbet af sommeren, og at den vilde sammenkalde samtlige medlemmer til Kjøbenhavn 2—3 dage før samlingens begyndelse. — Madsen Mygdal havde forleden forlangt, at landstingsmænd ikke blot kunde deltage i partimødernes forhandlinger, men ogsaa i deres afstemninger om folketingets anliggender. Hvis ikke maatte man hellere opgive sammenslutningen. Jeg svarede ham, at dette var aldrig sket tidligere, hvortil han bemærkede, at det havde været tilfældet i de bergske partimøder. — Efterat mødet i dag var skill ad, advarede jeg Kjøedt og Trier imod Madsens krav, da venstre i landstinget var i mindretal og derved havde en anden stilling end folketingets venstre og dog let ved deres afstemning i et tal af 10 kunde komme til at bestemme folketingets afstemninger i en ultra radikal retning. Kjøedt og Trier var enige med mig.

9. Juli. Skrev til red. A. Sørensen, Kallundborg, om, at jeg modtog valg til formand for venstrebladenes voldgiftsdomstol, samt at han ikke, som han havde gjort, blot maatte tænke paa reformer, men tillige paa grundlovsændringer til § 25 og 49 for at føre det gode ved „forliget“ ind i faste former.

16. Juli. Krabbe her og fortalte, at han vilde udgive et blad „Folk og Land“ fra oktbr. med cand. mag. Faaborg som redaktør. Vi talte ellers ikke om politik. Han havde ikke talt med Bojsen derom.

17. Juli. Maaløe vilde høre om Krabbes blad; men jeg vidste ikke noget. Holm var overrasket derved og havde skrevet derom til Bojsen. Han var derved endnu mere betænkelig ved selv at udgive et ugeblad og undrede sig over, at Krabbe ikke havde talt enten med Bojsen eller ham derom, da han i foraaret havde opmuntret til udgivelsen af ugebladet, og Holm selv havde foreslaaet navnet „Folk og Land“ for det, de paatænkte. Han mente, at Krabbe overvurderede sin stilling, han blev næppe fører for et parti. Højmark ansaa bladet for dødfødt, naar det, som Kr. havde sagt mig, vilde arbejde for landet uden hensyn til det særlig kjøbenhavnske.

18. Juli. Claussen udtalte sig imod Krabbes ny blad som et selv-tillidsforsøg, der maatte mislykkes.

19. Juli. Elberling og Vill. Jacobsen hilste paa mig paa rigsdagen. G. Winther ligesaa. Han fortalte, at Thomsen og Deuntzer var færdige med betænkningen over kriminalretsreformen og meget ønskede den fræmmet uden hensyn til civilretten og derfor ogsaa ønskede den fræmdraget paa rigsdagen, men at Ricard var bestemt imod den, og at Nellemann derfor heller ikke vilde fræmme den. Jeg sagde, at jeg da nok skulde sørge for, at den blev fræmdraget (jeg tænkte navnlig paa Svend, der jo ifølge sit kjendskab til Thomsen let kunde enes med ham om fræmgangsmaaden). Winther sagde, at dette meget vilde glæde Thomsen. Han paastod, at Nellemann var sjælen i den nuværende regjering, og at det var ham, der havde styrtet Estrup. — Jacobsen mener, at Bardenfleth og baronesse Reedtz-Thott som ministeriet i det hele ikke vilde gjøre noget alvorligt for større kirkelig frihed, og at J. H. Monrad, der havde sendt mig nogle numre af Dansk Kirketid. med artikler derom, ikke heller vilde blive nogen virkelig støtte derfor. — Claussen havde dagen før sagt, at kronprinsen gjentagne gange havde til ham udtalt sin misfornøjelse med Krabbes valgprogram, og at Krabbe i det hele taget havde tabt sin tidligere yndest ved hoffet. Blem fortalte, at landstinget, efter udtalelse af den bornholmske landstingsmand, der nys havde forhandlet med Matzen, vist tænkte paa at faa det afløst. — Blem havde heller ingen lid til Krabbes blad. Han mente, at det var Alberti, der oprindeligt havde faaet Bertelsen-Skalberg til at tænke paa Svend som statsrevisor, og at Svend burde tage imod valget for at hindre valget af en anden, der vanskeligere kunde bringes til frivillig at vige for Holm, naar tiden blev gunstig for et gjenvalg af ham. (Den samme tanke havde jeg udtalt for

Jacobsen, men tillige, at jeg ikke antog, at Svend vilde tage mod valget, naar Holm ikke ønskede det). . . . Ogsaa Blem sagde efter samtalen med Ricard, at denne ikke vilde fræmme retsreformen og særlig ikke kriminalrettens.

21. Juli. Frøken Skrike fortalte . . . at hendes broder, amtmanden i Viborg, var anmodet om at blive kultusminister (han var jo nøje bekendt med Lüttichau), men at han ikke vilde, og at man da havde henvendt sig til Bardenfleth, uagtet det faldt kongen vanskeligt at forlige sig med hans grundtvigske sind.

23. Juli. Bertelsen fortalte om sejladsen gennem Limfjorden med kapt. Trolle. Ved festmiddagen i Tisted havde provst Bjerre under kaffedrikningen sagt, at landstinget ikke gik med til nogen forandring af forfatningen, da landstinget jo ved forliget havde faaet sin opfattelse af den godkjendt. Neergaard var tilstede men tav dertil.

25. Juli. Isteddagens rige minde . . . Læste derpaa i min dagbog 49—50, hvad jeg rimeligvis vil blive ved med en tid lang, da det vækker mange erindringer og tanker.

2. Aug. Saa Fausbøls bedrift, bygninger og have. F. kørte mig til Kr. Lautrup, som laa syg, og som jeg derfor ikke saa. Skrumsager og søn Asbjørn kom og boede hos Favsbøl. Jeg var høflig, men kold. Vi kørte til begravelse hos Refslunds. Efter opfordring af Poulsen, Boulund, og Favsbøl talte jeg nogle ord om hans virksomhed som bestyrer af Rødding højskole (han værnede om dens oprindelige formaal og stolede ikke paa embedsstanden, men paa befolkningen, og det viste sig, han havde ret; thi denne blev, mens hin forjoges), kørte 55 vogne i følge til Agerskov kirke, derfra til møllen og siden til sørgehuset, hvor jeg forsvarede Vester- og Midtboerne mod nogle fræmhævende ord om Østerboerne.

6. August til Stadil, hvor jeg talte med Christensen om politiken til vinter, hvorom vi syntes godt enige. Besaa den mærkelige kirke. . . . Fra Stadil kørte Søren Andersen mig til Houvig. Han og andre klagede over den høje vandstand i Ringkjøbing og Stadil fjorden, efter at den var bleven en indsø og ønskede meget en kanal gennem „Hvide Sande“. . . .

13. August. Talte længe med Køedt om rigsdagsarbejdet. Han holdt paa reformer og var ikke stemt for forfatningsforandringsforslag, men jeg fik ham dog til at give efter.

20. August. . . . Skrev erindrungen fra 1850.

23. August. Læste i min dagbog fra 1850—52 og var greben af livets omskiftelser.

26. August. Holm havde i Torsdags været hos Bojsen. Da han ikke kunde faa løfte om nogen penge-garanti, opgav han bladet og skrev derom til Krabbe. Derimod var Bojsen gaaet ind paa mit forslag om en overenskomst mellem radikale og moderate om stats-revisorvalget, saa at hans gruppe valgte én. Bajer gav forskjellige meddelelser om de internationale fredsbestræbelser.

27. August. Lang samtale med Ejnar Berg om forskellige politiske forhold. . . . Berg ønskede, at landstingets medlemmer skulde ogsaa have stemmeret i folketingets partimøder og i dets bestyrelse, hvad jeg mente ikke kunde gaa an, og at A. Nielsen skulde som sekretær være bemyndiget til at give oplysninger om partiets politik til dets blades redaktører, hvad jeg dog fandt burde ske med partiets tilslutning i de enkelte tilfælde. Han tillagde de bergske blade megen betydning og vilde kjendelig nok sikre dem og deres politik en væsenlig indflydelse paa reformpartiet.

31. August. Endte optegnelsen af erindringer fra 1850 med støtte af samtidige dagbogsoptegnelser.

4. Sept. Bestyrelsesmøde, hvor venstres program vedtoges. Samtale med Holm om, at Christensen ikke antog, at partiet vilde stemme sammen med de moderate om statsrevisorvalget. Til middag paa skydebanen med den øvrige bestyrelse undtagen Roslef efter indbydelse af Køedt. Ved den lejlighed udtalte Køedt, at det var urigtigt at støde de moderate over til højre ved at nægte samstemning med dem ang. statsrevisorvalget, hvad jeg havde meddelt ham vilde blive tilfældet. Chamberlain var et advarende eksempel for os. Han vilde senere tale med mig derom. Jeg sendte programmet til Ritzaus bureau.

6. Sept. Til middag hos Octavius Hansen med Hage, Hørup, Marstrand og Philipsen. De to sidste og værten mente, at der ikke burde stilles forslag om ændringer i forfatningen, men i det højeste kun forslag til en beslutning af folketinget, hvori det udtalte sin opfattelse af den gjældende forfatning. Hage, Hørup og jeg holdt derimod paa det af Hage stillede forslag. Vi forhandlede i den smukke aften paa en bæk i haven med udsigt over søen, og gik siden (med hast) til Klampenborg station

11. Sept. Talte med Bertelsen-Skalberg om den polit. stilling. Estrup havde sagt ham, at de 15's stilling til forliget var korrekt, og at det i sig selv var meningsløst, da det ikke gjorde ende paa

uenigheden (Estrup har altsaa, som Bojsen paastaar, virkelig været imod forliget og er blevet det paatvunget af højre, med mindre han vil søge at vinde sig en ny stilling). Forfatningsændringsforslaget var han en ubetinget modstander af, som man kunde vide; men mærkeligt nok syntes Bertelsen at være blevet af samme mening.

16. Sept. Jeg sagde Svend, at Oktav. Hansen ønskede at tale med ham om retsreformens gennemførelse ved hjælp af rigsdagen. Bojsen eller vel L. Dinesen havde fortalt, at Jak. Scavenius kom tilbage for at stille sig i spidsen for oppositionen indenfor højre („det unge højre“), efter at ingen af højres rigsdagsmænd havde villet det.

20. Sept. Læste Wimmers historiske runemindesmærker og skrev til ham med tak for gaven.

24. Sept. Læste i sønderjydske aarbøger 1895 1ste og 2det hæfte og glædede mig over; at A. D. Jørgensen havde mod til at skildre Laurids Skau som forfængelig og upaalidelig (side 131), egenskaber, hvorunder jeg havde lidt i Rødding i ikke ringe grad.

25. Sept. Fortsatte læsningen af sønderj. aarb. og læste Fejlbjergs erindringer fra hans virksomhed i Slesvig. Læste ogsaa nogle optegnelser af mig fra aarene 1854—58.

30. Sept. Talte med Svend om hans samtale med Estrups tidligere sekretær Feddersen, der udtalte sig haanligt om Jak. Scavenius som fører for højre

1. Okt. C. Hage ønskede forfatningssagen indbragt af det hele venstre og straks uden at afvente Krabbe eller Klein. Jeg fortalte Holm ønskerne om Hørups valg. Kretz har paa egen haand i den ny udgave sat folketingets forretningsorden foran landstingets, medens det omvendte fandt sted under Bregendahl efter 1866 og i 1890 ikke kunde forandres, fordi Liebe modsatte sig det.

5. Okt. Sejlede til Malmø med den ny dampfærge og tilbage, saa en del af Frihavnen under vejledning af ingeniør Agerskov og deltog i festmiddagen paa skydebanen, talte med en mængde embedsmænd og med dem, jeg sad ved siden af ved bordet, dr. Herslev fra Malmø og Klein. Den sidste misbilligede Nellesmanns tilside-sættelse af kjendelsen af kongens faged og ansaa det for rigtigt, at venstre indbragte sit grundlovsforslag. Han fortalte, at erkebiskop Sundberg, da han som formand i andet kammer havde ønsket en forhandling sluttet og derfor truet med, hvis det ikke lykkedes, at

udsætte forhandlingerne til den følgende dag, maatte høre saa mange stikpiller derfor af medlemmerne, at han tilsidst tabte taalmodigheden og udbrød: Saa maatte satan sidde længer i dette svinehus og ikke jeg. Dermed slog han med køllen i bordet, hævede mødet og gik hjem og nedlagde sit mandat som medlem af kamret. Senere er han bleven medlem af første kammer, hvor jeg saa ham 1888. Han saa ud som en fin dannet mand, af hvem man ikke skulde kunne vente en saadan udtalelse. . . . Professor Matzen og jeg talte paa færgen om et administrativt budget for rigsdagen, som jeg opfordrede ham til at gjøre forslag til. Admiral Carstensen fortalte, hvorledes det gik til, at hans datter bestemte sig til at blive jordemoder, efterat Hilda havde haft det mod at bryde banen for de dannede klasser. . . . Herslev opfordrede mig til at tage med til Malmø, hvad jeg undslog mig med mine 73 Aar, som han ikke vilde tro. Han mente, at vi burde have en fælles afstemning og ikke en midlertidig finanslov for at undgaa provisorier. Han kunde ikke tro, at en midlertidig blev en virkelig afgørelse og tænkte aabenbart ikke paa, at den kunde blive utaaelig for ministeriet.

7. Okt. Kl. 10 partimøde, hvor man bestemte, at jeg skulde være formand, skjønt jeg henstillede, om man ikke kunde enes om en anden. Lovene behandlede første gang. Madsen-Mygdal vilde, at landstingsmændene skulde stemme med i beslutninger om fælles anliggender, men fandt kun ringe tilslutning. Kl. 1½ møde i tinget, hvor jeg valgtes og haabede, at man fra alle sider vilde hjælpe til, at forhandlingen førtes saadan, at den blev til ære for det folk, hvis repræsentanter vi var; jeg forklarede ombygningens hensigt, og at den ikke gjorde en tidssvarende ny bygning overflødig. Jeg blev valgt ind i bestyrelsen og af den til formand, skjønt jeg atter gjorde opmærksom paa, at tingets formænd maatte staa udenfor partierne.

10. Okt. Bojsen kom til mig om aftenen og blev længe hos mig som om han vilde forny gammelt venskab. Ellers partimøde om finansloven og grundlovssagen (efterat Krabbe havde indbragt sit). Bojsen meddelte, at Alberti forhalede valgbrevs godkjendelse, rimeligvis for at formindske højres og moderates stemmetal ved finansudvalgs- og statsrevisorvalg.

11. Okt. Carstensen havde aftenen forud fortalt ham (C. Hage), at Dinesen efter oplæsning af et brev fra ham var kastet ud af højre (vel dets forretningsudvalg), men at man ogsaa forlangte Steffensen bort, fordi han havde givet de moderate en urigtig fræmstilling af Estrups stilling til forliget. Det var Moltke og Steffensen, som havde bragt Estrup til imod sit ønske at love, at han vilde gaa af, men han havde tilføjjet, at det kunde vare længe, inden han fandt forholdene

skikkede dertil, og dette havde Steffensen ikke meddelt Bojsen. Da det blev Estrup klart, at det ikke var sket, og at B. og de moderate derfor følte sig skuffede, besluttede Estrup sig til at gaa. Nu forlangte det unge højre, at halvdelen af højres repræsentantskab skulde besættes af dets meningsfæller, og vilde delegeretmødet ikke gaa ind derpaa, skulde der dannes et nyt højre med et offentligt program og maaske med en tidende, ledet af Carstensen. En forfatningsforandring havde jo Scavenius allerede for aar siden udtalt sig for, saa det kunde ikke blive skilsmissegrund mellem det unge højre og de radikale.

14. Okt. J. C. Christensen og Ejnar Berg vilde, at jeg skulde indbyde (paa partiets vegne) venstre-redaktørerne til en sammenkomst med partimedlemmerne; men derfor undslog jeg mig paa grund af min formandsstilling i tinget.

15. Okt. Hage holdt en glimrende tale om forfatningssagen, som Klein fandt var som talt ud af hans hjærte. Mon de ikke skulde tænke paa i denne sag at have et vaaben mod ministeriet, især hvis Kongen, som man mener, ikke kan leve længere end 3—4 maaneder?

16. Okt. Forhandling med J. C. Christensen, Trier og Bertelsen om anerkjendelsen af de omstridte valg og om finansudvalgs- og statsrevisorvalg. Det lod til, at valgbrevene, i al fald de 2, vilde blive godkjendte snarest muligt, og at flertallet vilde samles om Madsen og Hørup til statsrevisorer, medens flere dog vilde undlade at stemme. Om forfatningssagens indbringelse af venstre var der delte meninger. Bertelsen og Madsen var imod.

17. Okt. Svend talte første gang i tinget saglig og godt, men med for høj stemme. Ogsaa Køedt talte første gang, som sædvanlig godt i formen, men talte for overfladisk om nogle biting og mere som for vælgere end for folketinget.

18. Okt. Jeg fik en billet til Brandes's nye stykke „Asgerd“; men jeg kunde ikke holde ud at se mere end første akt, saa uhyggeligt var det. Jeg gik bort, hvad endnu aldrig er hændet mig ved noget skuespil. Ubegribeligt for mig, at man kunde klappe efter denne akt, uagtet karakterskildringen kunde være ret tro og træffende.

22. Okt. Partimøde om forfatningssagen. Jeg talte indtrængende for C. Hages forslag, der støttedes af J. C. Christensen, Busk, Svend og Alfr. Christensen og mig, men bekæmpedes af Madsen Mygdal, A. Nielsen og Ingv. Jensen, samt af Bertelsen, forsaavidt som han vilde have det fræmsat af udvalget og ikke af venstrepartiet. Køedt vilde

mægle ved at foreslaa at indskrænke det til rigsrettens omdannelse; men endelig beslutning blev ikke tagen.

23. Okt. Ejnar Berg bebudede en indbydelse af venstrereformpartiet til en aften hos sin moder. . . .

24. Okt. Bojsen opfordrede mig til at faa flere af venstre til at stemme paa Holm imod partiets flertal. Jeg erklærede, at jeg havde gjort, hvad jeg med ære kunde gjøre i saa henseende; men det var umuligt at faa dem dertil. Det højeste, der kunde gøres, var at faa dem til at lade være med at stemme, men selv dette var meget usikkert. I partimødet om aftenen forkastedes det med stort flertal at opstille Hages grundlovsforslag ved siden af Krabbes, men vedtoges med et lille flertal at bringe det frem i udvalget og efter forhandling med partiet muligt i salen. Til finansudvalget skulde de gamle og Rosager vælges. Den sidste fik 32 st. mod 12 st. paa Køedt. Om statsrevisorvalget viste sig en absolut afvisende stemning for Holms valg. Ikkun Svend erklærede at ville stemme paa ham, hvad man fandt naturligt. Om Madsen-Mygdals valg var man enig, men om Hørups valg var der stor uenighed, og det gennemførtes kun med et par stemmers overvægt over Bajer. Alberti, Bertelsen, Blem (Ole Hansen) og Kvist tog forbehold, hvad der vakte megen uvilje. De samledes senere og vedtog da at fratage forbeholdet, uagtet de bestandig havde sagt det modsatte.

25. Okt. Hørup og Madsen valgtes med 56 st., og begge modtog valget. Bojsen mente, at et ugeblad kunde give Holm en indtægt af 1200 Kr. aarlig, hvad jeg betvivlede og desuden var for lidt. Svend foreslog Holm at søge Jonstrup seminariums forstanderpost, som paa grund af jærnbanelen kunde forenes med rigsdagsvirksomheden, hvad provst M. Nielsen greb med glæde. Jeg var syg og kunde ikke sove. — Bojsen havde bestandig tilraadt, at vi skulde se at faa Hørup opstillet af reformpartiet, da han ventede, at der da vilde falde saa mange fra, at Holm vilde blive valgt, en forventning, der skuffedes, som saa mange af hans tidligere. Havde Bojsen ikke gjort dette, vilde Bajer have faaet flere stemmer og sikkert blevet valgt. Tidligere havde maaske ogsaa Svends valg kunnet gennemføres, da Alberti, Bertelsen o. fl. var ivrige derfor; men Svend afslog at tage mod valg, da Holm var derimod. . . .

26. Okt. J. C. Christensen bad mig indlede forhandlingerne i mødet d. 27. om aftenen med venstredaktørerne, men jeg svarede, at jeg efter mødet i torsdags (d. 24.) aftes havde tabt troen paa reformpartiets fremtid og slet ikke vilde møde, hvad han meget beklagede. Det samme gjorde Køedt, som ønskede, at Holms venner vilde sikre Holm en indtægt af 3000 Kr. i 3 aar, paa lignende maade,

som det i sin tid skete med Georg Brandes, uden at han fik at vide, fra hvem det kom. Køedt vilde gjerne tegne sig for 200 Kr. Jeg henviste ham til Bojsen, som han ogsaa vilde tale med; men han var rejst til Møn for at flytte sin familie herind. H. Holm afleverede nøglerne til statsrevisoratet og var meget bitter over tingenes gang. Han paastod paa ny, at jeg ikke kunde mene, at valgkresloven var grundlovsbrud, og at det var uforsvarligt at beskyldte ham og hans meningsfæller derfor. Det politiske liv var humbug. Det gjorde ham ondt at se mig sidde magtesløs paa formandspladsen. Ulykken var den store partidannelse af uensartede elementer, hvorved de gode kræfter blev nødt til at følge de slette (altsaa lignende betragtninger som i sin tid fremsattes mod „det forenede venstre“ af Birkedal og andre). Det var ham uudholdeligt, at han af hele Gudruns familie behøjdedes som en frafalden for ikke at sige forræder, og han kunde ikke rive illusionerne i stykker for ikke at forstyrre forholdet til mig. Jeg bevarede min ro og opfordrede ham til frit at udtale sig for alle uden hensyn til mig. Han var nu i tvivl, om han ikke burde opgive den politiske virksomhed og søge Jonstrup seminariums forstanderplads. Jeg mente, at begge dele kunde forenes, men dette vilde han ikke høre noget om. Det endte med, at jeg indtrængende opfordrede ham til at gaa til Bardenfleth og søge Jonstrup. Han trænger til at komme udenfor den daglige strid og de brustne illusioner og kan da igjen blive en udmærket kraft i vort folkelivs udvikling. Han vil i Jonstrup, hvis han kommer der, faa overordentlig betydning for lærerstanden som Ludvig Müller og Svendsen.

Efter denne samtale blev jeg endnu mere bestemt paa at afslaa indbydelsen til studenterforeningens foredrag samme aften og til redaktørernes møde søndag aften, ja endog til Fru Bergs aftenselskab. (I onsdags mødte jeg heller ikke i martsforeningen. Dens formand, C. V. Nyholm, udbragte skaalen for det ny folketing og rettede den til den tidligere formand Krabbe, da den nuværende ikke var tilstede. Krabbe svarede med en skaal for mig, der nød alles højagtelse, og fandt levende tilslutning.)

28. Okt. Svend fortalte, at Køedt alt havde skaffet Bajer en aarlig gave af 800 Kr., og at Hørup vilde give ham 1000 Kr. til at hjælpe sig ved statsrevisorarbejdet. Holm fortalte, at Højmark havde af Bardenfleth faaet det svar, at Jonstrup var besat, men Holm vilde dog tale med ham. Bertelsen var meget ilde ved, at Alberti paa ny havde skiftet standpunkt, idet han aftenen forud havde udbragt et leve for de to ny statsrevisorer med ønske om, at de altid maatte vedblive at være det, uagtet han to dage forud havde sagt, at man til næste valg skulde staa fuldkommen frit til valget, men nu indskærpede fuld sammenhold i partiet. Bertelsen frygtede Hørups vens, redaktør Lassens, indflydelse i Nordjylland. Han ønskede saaledes at købe Løgstør avis, hvad Bertelsen og Kvist vilde hindre.

Bertelsen fandt det rigtigt og klogt, at jeg ikke mødte ved den sammenkomst med redaktørerne. Alberti havde vundet meget bifald. Man havde ikke i den forudgaaende forhandling talt om grundlovs-sagen eller andre brændende punkter, men kun om meddelelser til bladene om partiets beslutninger. — Jeg fik Krabbe til at komme til mig for at tale med ham om nogle spørgsmaal angaaende formands-gjærningen. Han var meget forbeholden om sin nuværende stilling. — Andr. Sørensen antog, at han ikke paa ny kunde blive valgt, især ikke, hvis han sluttede sig til de moderate. Hans blad havde næppe nogen fremtid, skjønt man sagde, at det støttedes af Kronprinsen.

29. Okt. Holm havde talt med Bardenfleth, som havde to indvendinger, Holms politiske virksomhed og grundtvigske retning. Hin maatte i hvert fald opgives. — Pengeunderstøtt. af mænd, der havde stemt imod ham, kunde han ikke modtage (jeg nævnte understøtt. til Bajer). Rigsdagen fik ferie i 8 Dage.

30. Okt. Bajer ønskede at blive arkivar ved rigsdagen; men hans forslag i saa henseende afvistes bestemt af bureauchef og landstingsformand. Jeg vilde indskrænke det til at rejse til Berlin til undersøgelse af forholdene i landdagens og rigsdagens arkiver; men dette, indvendte man, vilde drage det andet efter sig. Bajer burde have begyndt hermed og ikke straks lægge den hele plan fræm. Jeg skrev det straks til ham, hvorfor han takkede mig. Han havde afslaaet Hørups tilbud om 1000 Kr. for medhjælp ved statsrevisionen. — Fra fru Berg var modtaget indbydelse til en festlig sammenkomst om aftenen den 7de, men jeg skrev afslag paa grund af den vending stillingen i reformpartiet havde taget. Hun beklagede det og haabede, at jeg vilde forandre min beslutning inden den 7de.

1. Nov. Hørte Krabbe tale i studentersamfundet om nødvendigheden af en forandring af grundloven for at hindre provisoriet.

6. Nov. . . . Bestyrelsesmøde, hvor Lund mødte for at tale om en forespørgsel til justits- og krigsministeren om den militære retsplejes omdannelse. Fr. Bojsen bad om at maatte skrive et brev hos mig, da han jo ikke havde noget sted, hvor han kunde gaa hen. . . . Man skulde synes, det ikke kunde være ham behageligt efter forhandlingen mellem os ifjor vinter.

7. Nov. Forhandlede med bureauet om en ordning af finansudvalgets medhjælp efter opfordring af J. C. Christensen og C. Hage. — Skulde have været til festlig sammenkomst hos Fru Berg, og J. C. Christensen opfordrede mig til trods for mit afslag at møde. „Alle og ikke mindst fru Berg vilde være glade derved“, men jeg „var ikke i stemning til deltagelse i politiske fester“.

8. *Nov.* Bardenfleth sagde til Holm, at han havde givet sig for meget af med politik til, at han kunde blive forstander paa Jonstrup seminarium. — Partiet overdrog til Svend at stille forespørgsel til krigsministeren om en ny lov for rettergangsmaaden for hær og flaaede.

9. *Nov.* Bojsen fik af Bardenfleth det svar, at spørgsmaalet om Holms ansættelse var afgjort i statsraadet og det af politiske grunde, hvilket foranledigede Bojsen til at svare, at han da vidste, hvad han havde at rette sig efter. Mon han og hans venner da vil indtage en bestemt holdning imod ministeriet?

10. *Nov.* Læste i mine optegnelser fra min skoletid og 1843

13. *Nov.* Partimøde om foreliggende lovforslag. S. Bojesen bebudede et lovforslag om udlevering af selvmorderes lig til lægedissektion. — Jeg vilde nødig lede det, men gav efter for I. C. Christensens opfordring

16. *Nov.* Partimøde om valg af skoleudvalg, hvorom Trier og Kvist havde forhandlet med mig dagen forud. Der viste sig en spaltning i Bergs parti mellem en maadeholdnere del med I. C. Christensen som fører og en yderligere, temmelig vild del som Guldbrandsen, N. I. Jensen o. fl. vistnok med Madsen Mygdal bagved og maaske Hørupperne. — Bajer her og fortalte, at han ikke havde villet modtage de 1000 Kr., Hørup og hans venner havde tilbudt ham for at hjælpe ved statsrevisionen. Ogsaa Madsen Mygdal og Jens Busk havde ivrig opfordret ham til at tage derimod. Han haabede endnu at kunne blive valgt til foraaret. Da han ikke vilde føje sig heri, havde han heller ikke faaet de 800 Kr., som Køedt, Bluhme og andre havde villet sikre ham.

17. *Novbr.* læste gamle Aviser om Bjørnsons signalforandring, med Tschernings stykker i Nørrejydsk Tid., om provisor. finanslov, om forliget 1882 o. s. v.

20. *Nov.* Partimøde om forfatningssagen, hemmelig afstemning o. s. v. Det overdroges C. Krabbe at tale om den første, Svend om den anden sag. Guldbrandsen og Ingv. Jensen vilde ikke have Krabbe valgt til medlem af udvalget om hans forslag, men de fik kun 4 med sig. Madsen Mygdal gav som sædvanlig ikke møde. Han synes at være vred over, at han og landstingsmænd. ikke maa stemme med om folketingets anliggender.

21. *Nov.* Michael Drewsens søn, I. C. Drewsen, tilbød at sælge sin faders billede, malet af Jensen, og fortalte, at det var faderen,

der havde faaet Fredr. 7. til at underskrive grundloven for at vinde et hæderligere eftermæle end de øvrige Oldenborgere og til at afskedige ministeriet Ørsted, da det (Sponneck) havde villet, at Kongen skulde vise ham (M. Drewsen) vintervejen.

22. Nov. Venstres medlemmer af finansudvalget fandt det rimeligt, at rigsdagen købte billedet af Drewsen (som medlem af den grundlovgiv. rigsforsamling) for 700 kr., og at det blev den liberale vælgerforening, der foranstaltede en mindefest for Tscherning. Jeg skrev derom til dens formand, Okt. Hansen. . . .

25. Nov. I partimøde skulde vælges medlemmer til udvalget om grundlovssagen. Modstanderne af den vilde have 4 medlemmer af udvalgets 7. Jeg, I. C. Christensen, Bertelsen, Bing o. fl. protesterede derimod; men A. Nielsen, Jungersen, Tom. Nielsen, N. I. Jensen, N. Pedersen o. fl. var ivrige derfor og bag dem i det skjulte Madsen Mygdal. Jeg vilde ikke tage mod valg, med mindre Bertelsen blev valgt istedet for P. Jørgensen, saa at forholdet i udvalget blev fra partiet 4 venner og 3 modstand. af grundlovstillæget. Jeg fik 21 stemmer af omtr. 30—32 og P. Jørgensen kun 16, men Bertelsen omtr. 23. Var jeg ikke blevet valgt tilligemed Bertelsen, vilde jeg traadt ud af bestyrelsen. Der herskede blandt mindretallet en fanatisme, som ikke varslede godt for partiets fræmtid.

26. Nov. Talte med Bajer, der fortalte, at han fra oktbr. fik 100 kr. maanedlig som præsident for fredsbureauet, med Krabbe, der billigede kjøbet af maleriet, med N. Jensen, der ønskede en tilslutning til de moderate af en del af reformpartiet, idet han mente, at dannelsen af et moderat flertal i folketinget vilde føre til ministerskifte som følge af spliden i højre — noget, jeg fandt højst usandsynligt — med Kødted, hvis tilbud til Bojsen om at støtte Har. Holm med 200 kr. aarlig, naar man paa lignende maade kunde samle en større aarlig sum, der kunde betales ham gennem en bankier, uden at han fik at vide, fra hvem pengene kom — var afvist af Holm, til hvem Kødted slet ikke havde villet der skulde tales derom. Kødted beklagede, at han ikke havde været i partimødet, og sagde, at min udtræden af partiet vilde føre til dets sprængning inden 14 dage. Han kunde vanskelig møde i denne tid, da provinskjøbmændene kom til byen for at forsyne sig med varer. Jeg mente, at det heller ikke var nødvendigt, og lovede at telefonere, naar jeg fandt hans nærværelse ønskelig. — Til Svend fortalte jeg, hvad jeg havde erfaret. . . .

27. Nov. valgt ved akklamation til formand for udvalget om grundlovssagen.

28. Nov. C. Hage forhandlede med Reedtz-Thott om grundlovs-sagen. Det syntes, at han nok kunde gaa ind paa ændringen af § 25 og 49, men ikke af rigsretten. For mig og Christensen vilde det sidste være en nødvendighed

29. Nov. C. Hage mente, at man kunde stille ændringer til § 25 og 49 som forslag til Krabbes men ændring i rigsretten som selvstændigt forslag. Han skulde søge en samtale med Klein. Min venstre side blev efter Kl. 12½ mærkelig slappet uden øvrigt ildebefindende. — Jeg frabad mig æren af at tale ved mindefesten for Tscherning, som Oct. Hansen og Alfr. Christensen d. 27de havde anmodet mig om.

30. Nov. Slappelsen vedvarede, men Olav mente, at der ikke var nogen overhængende fare, naar jeg var forsigtig.

2. Dec. Slappelsen meget mindre, men Olav raadede fræmdeles til forsigtighed. Dog kunde jeg ikke føje ham i at blive fra rigsdagen. Jeg takkede Nyholm for hans skrift om „ministeransvarlighed“, som han havde sendt mig.

3. Dec. C. Hage meddelte en samtale med Klein om grundlovs-sagen. Han vilde ligesom Nyholm en rigsret, der var sammensat med $\frac{1}{3}$ fra hver af de 3, landsting, folketing og højesteret; men vi var enige om, at den sidste ikke kunde tages med i al fald saa længe den udnævnes af Kongen og altsaa af ministeriet. Klein havde forhandlet om sit grundlovsforslag fra 1885 med Estrup og Nelle-mann og fl., men antog, at sagen kun kunde gennemføres, naar den udgik fra regjeringen. Tinget burde derfor indskrænke sig til enten en opfordring til den eller en dagsorden. — Claussen kom til mig og vi talte længe om grundlovssag, valglov og mange andre ting. N. Jensen om partiforholdene. Han ønsker stadig en udvandring fra reformpartiet til de moderate. Udvalgsmøde om grundlovs-sagen. Klein bebudede et nyt forslag, som syntes at finde tilslutning i princippet.

13. Dec. holdtes ikke møde, og grundlovsudvalget holdt ikke møde under min sygdom. Jeg forhandlede derimod med C. Hage om udvalgets arbejde og talte desuden med I. C. Christensen, Bajer, Bojsen; N. Jensen, Bertelsen, Skalberg, Berntsen havde været ved Tscherningfesten d. 12te om aftenen og i høj grad utilfredse med Hørups tale, som vilde gjøre Tsch. til ét med sig. Neergaard havde sent paa aftenen taget til gjenmæle derimod (C. Hage var ikke tilstede).

16. Dec. Om aftenen et kjedeligt partimøde om behandlingen af søværnsloven. Rasmussen foreslog en rigsdagskommission om det hele forsvarsvæsen; men det fandt man nu, da sagen var foregrebet ved befæstningen, ubetimeligt. Jungersen vilde sætte marineministeren en mindre sum end den nuværende, indenfor hvilken man skulde forslaa en nyordning af søvæsenet. Dette fandt mere tilslutning; men man kan vistnok gaa ud fra, at derpaa indlader ministeren sig ikke. Der toges ingen beslutning, men det overlodes til udvalget at komme med nærmere begrundet forslag til partiet.

17. Dec. Udvalgmøde angaaende grundlovssagen. Klein stillede forslag til §§ 25, 49 og 53, som Krabbe i det væsentlige sluttede sig til. Jeg krævede en ny rigsret istedetfor § 68. Klein fræmsatte forslag dertil med $\frac{1}{3}$ af landsting, $\frac{1}{3}$ af folketing og $\frac{1}{3}$ af højesteret. Jeg var imod det sidste, da det ødelagde baade rigsret og højesteret at give dem en politisk farve.

18. Dec. Jacob Hansen her og fortalte om agrarforretningsudvalgets møde hver maaned med 6 landstings- og 6 folketingsmænd (4 af hver gruppe) Breinholt, Rottbøll, Reventlow og Aaberg, P. Bojsen, Kr. Nielsen, Skaarup og L. Skou, J. Rasmussen, N. Johansen, Rosleff og Sørensen. Sidst havde de forhandlet om transportforholdene.

19. Dec. Sidste møde i tinget før ferien. Jeg forudsatte, at tinget vilde, jeg nyaarsdag skulde lykønske Kongen; men det modtoges i tavshed — højre og moderate var for størstedelen gaaet — hvad ingensinde før har været tilfældet, naar formanden har udtalt sligt.

21. Dec. Længere samtale med Neergaard om mine erfaringer fra 1866—77, den første siden forliget.

1896.

1. Jan. Ønskede Kongen til lykke paa folketingets vegne uden at tale om politik, derefter Kronprinsen og hustru. Jeg begyndte med at tiltale en hofdame som var hun prinsessen. Svend kom her i mellemtiden inden taflet Kl. 5 $\frac{1}{2}$, hvorefter Kongen og prinserne talte en hel del med mig.

Matzen sluttede sig til min tale til Kongen, som han i et og alt billigede(!). Ved taflet drak Kongen et glas med begge formændene. Denne gang forbigik han ikke mig som i Randers. Han forklarede mig (ligesom ved taflet nyaarsdag 1875) nødvendigheden af at komme sukker i Rosenborg-vinen fra 1598. Efter taflet fortalte han mig om sin samtale med kejser Vilhelm 2. angaaende Nordlesvigs filbagegivelse. Kejseren mente, at det ikke kunde lade sig gjøre, da

saa Elsas-Lotringerne og Welferne ogsaa vilde forlange det. Kongen mindede ham om, at det i den treenige Guds navn var lovet Slesvigerne en afstemning. Dette syntes at gjøre indtryk paa ham, og han lovede at ville overveje sagen, men nogle uger efter skrev han, at der intet var at gjøre ved den sag. Paa mit spørgsmaal om ikke Kejser Frederik havde været villigere, svarede Kongen, at det var han paa ingen maade, han havde blot glædet sig over, at hans fader havde paataget sig ansvaret, og den gamle Kejser kunde det slet ikke nytte at tale med derom, da han kun vilde tale om historier fra den franske krigs tid.

4. Jan. Hos Kronprinsens til taffels.

Efter taflet hos kronprinsen kom han ogsaa ind paa det slesvigske spørgsmaal. Han mente, at der ikke for tiden var noget at vente, men at folkestemningen i Tyskland kunde vende sig, naar blot Nordslesvigerne vilde holde ud, og spurgte mig, om jeg kjendte forholdene derovre nærmere. Dette bekræftede jeg med henvisning til mine mange elever og mine besøg der, og jeg kunde sige, at de danske der var ved godt mod og ikke frygtede for, at de ikke skulde holde ud. — Det syntes som om mit ønske (i min tale til Kongen ved kuren) om held ogsaa for den del af folket, der ved tidernes ugunst var skilt fra os, men hvis gjenforening vi vidste ogsaa var et af Kongens kjæreste ønsker, havde særlig henledt tanken paa Slesvig hos Kongen og Kronprinsen. Jeg havde ogsaa gjort en adjutant opmærksom paa, at begge rigsdagens formænd ligesom Kongen var fødte i Slesvig.

Iøvrigt va rsaavel Kongen som Kronprinsen meget meddelssomme.

Kongen udtalte sin glæde over forliget og ønskede, at det maatte føre til en frugtbar rigsdagssamling.

Kronprinsen og prins Kristian udtalte sig stærkt for at gjenopbygge Kristiansborg. Det var en skam, at fremmede skulde finde denne ruin. Jeg fræmhævede landets uheldige økonomiske tilstand; men dette vilde prins Kristian ikke lade gjælde. Man havde penge nok til det, man ønskede. Jeg fræmhævede endvidere, at rigsdagen havde en særlig grund til at ønske spørgsmaalet løst, da dens nuværende bygning var meget uhensigtsmæssig; navnlig derved at de to ting havde saa ringe lejlighed til at lære hinanden personlig at kjende, hvad der ikke var tilfældet, mens de boede paa Kristiansborg.

7. Jan. jeg gjenvalgtes til formand. Besøgte fru Berg og sagde hende, at jeg frygtede Hørups indflydelse paa reformpartiet.

10. Jan. Møde om grundlovssagen med forhandling om rigsretten. Videre udsat, til Klein kunde komme.

13. Jan. Finanslovens behandling begyndte. Jeg blev mærkelig træt af den. — Mølgaard-Nielsen havde talt med pastor Monrad om Socialisternes borgerlige begravelse og ønskede, at partiet gjorde noget i den anledning. Jeg gjorde mig da bekendt med Henning Jensens lovforslag om jordfæstelse og forhandlingerne derom.

14. Jan. Bestyrelsesmøde om de kirkelige spørgsmaal. Det overdroges I. C. Christensen at fræmkomme med sit forslag om „borgerligt ægteskab“ efter at have gennemgaaet det med Alberti.

15. Jan. Klein talte med mig om et ændringsforslag til grundlovens § 25.

16. Jan. Om morgenen gik jeg fra rigsdagen for at drikke te og traf da udenfor Kronprinsen og prinsesse Lovise. Jeg saa dem ikke, men Kronprinsen spurgte mig, hvordan jeg kom saa tidlig ud (Kl. 8¼). Jeg forklarede ham, at stormen havde bragt mig til at blive i byen, og paa mit tilsvarende spørgsmaal til ham, svarede han, at han hver morgen gik en tur med sin datter, hvorefter vi skiltes. . . . C. Hage talte med mig om grundlovssagen.

17. Jan. Udvalgsmøde om grundlovssagen. — Samlede om aftenen de forskjellige forslag til ét. Klein lagde i modsætning til N. J. Larsen megen vægt paa at faa grundloven revideret. „Som gammel mand og politiker sætter jeg det som en opgave af stor betydning at faa folkets retsbevidsthed, der er saa stærkt rokket ved provisoriet, igjen bragt paa fode, og jeg tror at turde sige, at ogsaa i private anliggender er retsbevidstheden rokket i folket.“ Senere ytrede han, at han antog, at ministeriet kunde ønske at befri sig fra det estrupske tryk ved at faa et nyt grundlag for sin bestaaen, uafhængigt af arven fra Estrup, ved en grundlovsrevision.

18. Jan. Forhandlede med C. Hage og Krabbe om udkastet til grundlovsændringen.

19. Jan. Gjennemgik paa ny grundlovssagen, navnlig rigsretsændringen og gjorde den færdig til trykken. . . .

22. Jan. Skrevet til H. P. Hanssen Nørremølle om fra mig at lægge en krans paa Hans Lassens Kiste i Lysabild. — Søgte Klein for at tale med ham om grundlovssagen, men traf ham ikke. — J. C. Christensen kom til mig for at tale om venstres forhold til befæstningssagen, og vi var enige om den og om grundlovssagen.

23. Jan. En spaltning af reformpartiet fremstod ved afstemningen om vedligeholdelsen af Kjøbenhavns befæstning, idet 8 gik med

Socialisterne, men en skilsmisse vil næppe endnu indtræde. — Klein kom i rigsdagen og udtalte sin billigelse af mit grundlovsforslag undtagen med hensyn til rigsretten. Han syntes at haabe paa ministeriets tilslutning til ændringerne ved § 25 og 49.

25. Jan. Udvalg om grundlovssagen, hvor mit forslag blev velvillig modtaget af Klein, Krabbe og tildels C. Hage, saa at det skulde lægges til grund for fortsat behandling. And. Nielsen holdt mærkværdigt nok paa, at det skulde staa tingene frit at forkaste den midlertidige finanslov, hvorved man atter vilde komme ud i det tomme rum. Han støttedes naturligvis af N. I. Larsen, der helst vilde blive ved forligets beslutninger. Jeg bad I. C. Christensen om at søge at faa And. Nielsen fra hans fortvivlede modstand imod at optage det midlertidige f. i grundloven, saa at der herefter ikke blev tale om nogen midlertidig finanslov.

27. Jan. Var hos C. Hage angaaende grundlovssagen med ændringer af Krabbe og et helt forslag af A. Nielsen, hvorefter der skulde forelægges forslag til midlertid. finanslove til fri forkastelse i tinget, altsaa til muligheden af ny provisorium, hvad jeg paa ingen maade kan gaa ind paa.

28. Jan. I udvalgsmøde besluttedes det at sende mit forslag til *grundlovsændring*, der foreløbig tiltraadtes af 9 medlemmer, til konsejlspræsidenten. Efter mødet udtalte Klein til C. Hage og mig, at det stod ynkeligt til i højre. Da jeg dertil bemærkede, at det kunde siges om alle partier og om rigsdagen i det hele, svarede han, at det kunde være rigtigt, og at det næppe blev bedre, inden der kom et ministerium, som turde sætte sin stilling ind paa gennemførelsen af sine forslag. D. 1. april 94 havde forligsmændene kunnet naa meget mere, naar de havde baaret sig rigtig ad; ti højre var dengang nødsaget til at bøje sig. Man havde ventet at naa meget ved Estrups afgang; men det viste sig jo nu, at Reedtz-Thott intet kunde gjøre uden Estrups samtykke. De trufne aftaler havde intet at betyde, som tidligere erfaringer viste.

30. Jan. C. Hage havde talt med konsejlspræsidenten om grundlovsforslaget, men fandt ikke synderlig villighed til at komme det imøde. — Svend fortalte sørgelige eksempler paa, hvor lidt formænd som Nøhr, P. Christensen, Bluhme og andre fræmmede de lovforslag, der var overgivne til udvalgene. Har. Holm beklagede, at Bardenfleth ikke evnede at indtage en bestemt stilling til skolelovsforslaget, inden han havde hørt landstinget, og at følgen blev, at det trods den iver, hvormed I. C. Christensen fræmmede arbejdet, ikke kunde blive færdigt i denne samling. — Reformpartiet løser kun daarligt sin opgave.

1. Febr. Bestyrelsesmøde om forskellige lovforslag, salg af herregaarde til udstykning, som fraraadedes, nedsættelse af rentefoden, som billigedes af de fleste, og borgerligt ægteskab, som flere fvivlede om.

Hos udenrigsministeren til middag. Ravn og Bruun ønskede meget panserskibet til 3 $\frac{3}{4}$ million bl. a. for at staa paa lige fod med Svenskerne, Beck Friis, som jeg sad ved siden af, ønskede fiskeri-overenskomsten fræmmet hurtigst mulig, og dansk deltagelse i udstillingen i Malmø og Stockholm, Kronprinsen ønskede ogsaa det sidste, Vedel ventede, at salget af de vestindiske øer til Amerika vilde komme til at ligge for, fandt det naturligt, at rigsdagen var betænkelig ved apanagelovens sammenkobling af prins Kristian og Valdemar, hvilken Kongen dog ikke vilde opgive. Efter den stilling, Danmark nu havde, syntes han, at kongehuset kunde have nok i Amalienborgs 4 palæer, skjønt Kristiansborgs ruin ikke saa godt ud. Reedtz-Thott vilde ikke tage synderlig mod min fortolkning af grundlovsforslaget som en indrømmelse, idet det gik ind paa et normalbudget, hvad folketinget i Tschernings tid bestemt havde modsat sig. Zytphen Adeler fortalte om Toppøes og Neergaards brug af udenrigsministeriets arkiv og om sin faders dagbog, som engang senere vilde blive offentliggjort, og beklagede den omtale af hans fader, Birkedal havde fundet passende i sine erindringer. Han var glad ved at høre, at hans faders billede hang i vort forsamlingsværelse. Frederik Nielsen antog, at den indre mission havde kulmineret, og at den ikke havde medhold i det teol. fakultet. Ricard, hvem jeg sad paa venstre side af, talte om temmelig ligegyldige ting. Justitsministeriet havde ikke, mente han, synderlig del i provisorierne og statsrevisorerne havde ogsaa været rimelige med det.

6. Febr. Forhandlede med A. Nielsen og C. Hage om grundlovsudvalgets fræmtidige stilling efter regeringens afvisning af sagen. Marineministeren bad mig virke for, at misbilligelsen af krigsministeriets ulovlige færd ved at lade Tobiesen vedblive at være chef for officersskolen, efterat de lovbestemte 10 Aar var udløbne, maatte udsættes. Jeg talte med S. Bojesen, C. Hage og A. Nielsen derom, men de syntes uvillige. Jeg søgte Bennike for at blive klar over stillingen ved officersskolen, men traf ham ikke.

7. Febr. Bennike kom her og gav mig alle ønskede oplysninger om officersskolen og gjorde tillige opmærksom paa det utilfredsstilende i udvalgets ændringsforslags begrænsning af chefens ansættelse. Trier havde ikke set det, men blev betænkelig ved det. Ministeren mente, at det kunde praktisk fortolkes, og bad Trier indtrængende om en udsættelse af misbilligelsen. Trier og jeg fik derefter Bojesen og Jungersen, der var medforslagsstillere af den, kaldt til, og de enedes da om at udsætte behandlingen af begge forslag til

marts maaned under henvisning til den af Bennike paapegede unøjagtighed, der maatte forhandles i udvalget, med hvilket ministeren var meget tilfres.

8. Febr. Klein meddelte, at consejlspræs. til ham havde beklaget sig over, at udvalget havde forlangt en samtale med ham om grundlovssagen fræmfor en fortrolig samtale med et par medlemmer. Han var derved kommet til at udtale sig skarpere, end han havde ønsket. Jeg svarede, at der i skrivelsen var givet ham fuld frihed, og at han efter sit taffel udtrykkelig havde sagt til mig, at udvalget „med lethed“ kunde faa sit ønske opfyldt uden at jeg fik anledning til en nærmere forklaring.

10. Febr. Lars Dinesen sagde, at det kun var enkelte højremænd, der havde opfordret Scavenius til at stille sig, og at de allerfleste var kede af ham. Naar Osc. Hansen optraadte besindigt og maadholdent, vilde mange højremænd blive hjemme fra afstemningen. Han var i det hele misfornøjet med, at Scavenius var draget saa stærkt frem paa delegeretmødet, og i Frederiksborg amt var man tilbøjelig til at udtræde af forbindelsen med højres repræsentantskab, skjönt han advarede derimod.

11. Febr. Om aftenen møde ved C. Hage, Bertelsen, A. Nielsen, Fogtmann og Ingv. Jensen om grundlovssagen. De sidste vilde ikke gaa ind paa at bringe forslaget fra udvalget frem til afstemning i salen, og C. Hage foreslog da at give en betænkning, som meddelte, hvad der var forefaldet i udvalget og derefter slutte sagen med en beslutning af folketinget. Paa mit forslag overdroges det til C. Hage og A. Nielsen at søge at enes om et forslag til en saadan beslutning.

12. Febr. Skoleloven forhandlede i to møder til kl. 11 aften. — C. Hage gav mig udkast til en beslutning i anledning af grundlovssagen, som jeg viste Krabbe, og begge var vi i det væsentlige enige deri.

13. Febr. C. Hage viste mig et udkast af And. Nielsen angaaende grundlovssagen, som hverken han, jeg eller J. C. Christensen fandt formaalstjenligt. — Om aftenen holdtes partimøde om kreditforøningsforslag; men jeg var der ikke, da jeg maatte sætte mig ind i afstemningslisten til skolelovsforslaget.

14. Febr. Skolesagen endte ved hjælp af en afslutning Kl. 5½, og tinget tog ferie til onsdag, da der kun forelaa faa sager til behandling. Udvalgene smøler utilbørlig, og baade jeg og J. C. Christensen har flere Gange formanet dem til at arbejde; men reformpartiet vil bruge folk til formænd, som ikke passer til denne plads, ja tildels endog til ordførere, hvad de er endnu mere uskikkede til.

15. Febr. W. Scharling beklagede sig i „Berl. Tid.“ over, at jeg havde nægtet ham ordet ved skolelovens behandling.

16. Febr. Jeg skrev svar til Scharling, som optoges i Berl. Tid. den følgende dag.

17. Febr. Kl. 9 aftenselskab hos Kronprinsens. Kongen dansede trods sine 78 aar. Kronprinsen overordentlig forekommende. Da hofchefen havde glemt at faa formændene ind til den kongelige soupé, fik han af Kronpr. ordre til at hente os. Kronpr. fandt det rimeligt, om vi her i landet fik en lov om, at selvmorderes lig skulde udleveres til dissektion, hvorom vi formænd, Liebe og Goos talte i anledning af dobbeltmordet paa Klampenborgtoget.

19. Febr. Villars Lunn sigter paa et vælgermøde Svend for løgnagtig tale ved at sige, at man i rigsdagen vidste, at ministeriet ikke ønskede Scavenius's valg.

20. Febr. Forhandling med C. Hage og A. Nielsen om en beslutning af folketinget ang. sikring mod provisorier. A. Nielsen fastholdt, at der deri maatte udtales en udtrykkelig fordømmelse af grundlovsbruddet og forliget, medens Hage og jeg kun vilde henvise til nødvendigheden af at forebygge de oplevede tilstande og foreslaa sikringsmidler for fræmtiden. A. Nielsen vilde altsaa indskrænke beslutningen til en vedtagelse af det radikale venstre med udelukkelse af alle andre — en blot meningsudtalelse uden praktisk betydning som grundlag for et kommende ministerium og folketing.

H. Holm meddelte mig, at N. J. Larsen og de moderate tænkte paa at foreslaa i finansudvalget 2000 Kr. til hver af formændene til repræsentation og at bemyndige dem til at aftale fælles aftenselskaber for alle rigsdagens medlemmer. J. C. Christensen var villig til det første, men mere betænkelig ved det sidste. Jeg foreslog at fræmsætte disse forslag i forbindelse med forhøjelse af den til rigsdagen anslaaede sum, der altid havde været for lille og nu absolut var blevet det ved de tilkomne 12 folketingsmænd.

21. Febr. G. Winther forelagde mig atter et af sine urimelige forfatningsforslag. — Partimøde, hvor Køedt talte for næringsfrihed, men Alberti, Svend o. fl. fræmhævede nødvendigheden af at tage hensyn til kjøbstædernes stemning i den politiske kamp, hvori man stod. . . .

22. Febr. J. C. Christensen bad mig paa finansudvalgets vegne forhandle med landstingets formand om repræsentationssagen. Dette gjorde jeg om aftenen efter en middag hos Beck-Friis. Han vilde sove paa det, men antog paa foranledning af mig, at ogsaa ministeren, kongehuset, Beck-Friis og lign. burde indbydes sammen med

rigsdagsmændene. Jeg blev betænkelig ved den hele sag, som ubetimelig, saalænge vore forfatningsforhold ikke vare ordnede, og heri stemmede jeg med J. C. Christensen, hvilket viste sig ved en samtale d. 24de. Lüttichau haabede at faa de vestindiske øer solgt, men ventede ikke nogen rentekonvertering før til efteraaret. Kronprinsen takkede mig, fordi jeg ikke havde taget ilde op, at rigsdagens formænd ikke straks var bleven indbudt til kongeværelset d. 17de. Ligesaa for min tale ved kejser Vilh. I's død, der ogsaa var paa-skjønnet af storhertugen af Baden. Det var især godt, at min tale som udtryk for de almindelige vælgere var kommet før landstingets. Jeg fremhævede, at den var blevet misforstaaet af Bismarck og nogle i Nordsløvig, som var det sagt, at saaret var lægt, medens det kun sagdes, at man haabede, at saaret vilde blive lægt. Kronprinsen bad mig atter at besøge sig og var i det hele meget naadig. Beck-Friis beklagede, at der ikke efter min meddelelse om sagens stilling, var udsigt til at overenskomsten med Sverrig om fiskeriet kunde gennemføres, men glædede sig over, at der vilde blive bevilget en sum til udstillingen i Stokholm. Prins Hans roste Scavenius og ønskede kjendelig nok, at han blev valgt.

24. Febr. Forhandlede med venstre i grundlovsudvalget. A. Nielsen gjorde nogle indrømmelser, men ikke tilstrækkelige. Han og Hage skulde yderligere forhandle. . . .

25. Febr. Længere samtaler med Bajer om fredssagen, og byrochefen om fælles-aftensamlinger af rigsdagsmændene. Han havde forespurgt hos Neiendam, hvad det vilde koste. Men Matzen, hvem jeg havde talt med derom hos Beck-Friis, tilskrev mig, at han ikke kunde beslutte noget, inden han havde talt med landstingets finansudvalg eller, hvis der ikke blev noget, med dets forretningsudvalg. Sagen maa da for det fælles stilles i bero til videre.

26. Febr. Dr. Hansen mødte i tinget og vakte megen opmærksomhed blandt medlemmerne. Colding sagde til mig: Efter dette valg kan højre gaa hjem og lægge sig, naar det ikke engang kan sætte Scavenius igjennem. Provst Nielsen og P. Bojsen vilde, at hver formand skulde have 6000 Kr. i repræsentation for at kunne samle deres tings medlemmer skiftevis til middag, hvad Liebe og nu Matzen gjorde. Dinesen udtalte sig ringeagtende om „det unge højres“ virksomhed. — Jeg læste . . . i den østerrigske rigsraadstidende for at kjende dets forretningsordens praktiske anvendelse. — Forhandling med Holm, J. C. Christensen (og Kretz) om trykning af indkomne andragender i anledning af fiskeriudvalgets trykning af samtlige 50. Vi mente, at der burde gjøres et skjønnsomt udvalg, saaledes som skoleudvalget havde gjort og om muligt i uddrag, saaledes som finansudvalget gjorde efter mit forlangende i tidligere aar. — Jensen

Toustrup spejder efter mulig splid i reformpartiet, men jeg giver ham ikke noget haab. — Blem fortalte, at Reedtz-Thott havde lovet J. C. Christensen at ville gennemføre finansloven uden udvalg i landstinget, hvis folketinget vilde bevilge 40,000 Kr. mere til anskaff. af ammunition, men at det var afslaaet efter forhandling med venstres radikale medlemmer af finansudvalget. Bertelsen Skalberg var meget ked deraf, men erkjendte, at der ikke var noget derved at gjøre. Om aftenen afgjordes ændringsforslagene og dermed denne sag i udvalget. — Jeg mødte til journalistforeningens bal og talte noget med Adler ved „politiken“ og C. Carstensen ved Nationaltid. om den politiske stilling.

29. Febr. . . . C. Hage havde af A. Nielsen modtaget et forslag til beslutning om grundlovssagen, som gav udsigt til overenskomst.

2. Marts. C. Hage viste mig et udkast til beslutning i grundlovssagen, som han haabede, at A. Nielsen vilde gaa ind paa.

4. Marts. Gjennemgik paa ny ændringsforslagene til skoleloven. (Scharling, Bentsen og Kretz og sandsynligvis udvalget havde ikke vidst, at ved tredie behandling stemmes der først over bortfald af en § og derefter over ændringsforsl. til §'en, medens man ved 2den behandling først stemmer om ændr. og derefter over §, enten der er stillet ændringsf. om, at den bortfalder eller ikke). — C. Hage frygtede, at der ikke blev enighed med A. Nielsen. Han og flere ønskede et partimøde om Skanderborg-valget.

5. Marts. Partimøde om ændringsforsl. til finansloven og om valget i Skanderborg. Alfr. Christensen og Alberti forsvarede forkastelsen og krævede partiets tilslutning for at forebygge en skandale, der maatte føre til, at de 4 medlemmer af udvalget frasagde sig denne stilling. Leth-Espensen protesterede og Svend og jeg søgte at vise, at man endnu ikke kunde dømme om sagen. C. Hage var oprindelig mod forkastelsen, men højede sig for udvalget, ligesaa Bluhme. Zahle, P. Christensen og fl. krævede underkastelse for ikke at splitte partiet, men den afstemning, Alberti ønskede, faldt stiltiende bort. Kommand. S. Bojesen krævede (privat) lydighed mod de sagkyndige i udvalget, men Kvist vilde kun stemme efter sit eget skjønn.

6. Marts. Krabbe kom til mig for at spørge om stillingen ang. grundlovssagen, og jeg fortalte ham den og andet om stillingen i partiforhandlingerne.

7. Marts. Smærter i hovedet vedblev af og til, og dette i forbindelse med et sammenstød af ny lovforslag og ændringsforslag bragte mig til at gjøre adskillige fejl ved forhandlingen og afstemningerne.

Mon jeg heri skulde se tegn paa alderdomssvækkelse og opfordring til at opgive formandsstillingen?

9. *Marts.* 2 franske fredsforeningsdamer vilde, at jeg skulde fræmlægge for rigsdagsmændene en adresse om beklagelse af Tyrkernes grusomheder mod Armenierne; men jeg fandt, at sligt maatte overlades til stormagterne, og heri var reformpartiets bestyrelse enig med mig.

10. *Marts.* Klein siger mig, at ministeriet føler savn af støtte baade i lands- og folketinget, og at Reedtz-Thott derfor ønskede en forhandling med nogle af udvalget om grundlovssagen. Jeg ønskede at tale med Klein derom efter mødet; men da kunde han ikke.

11. *Marts.* Bardenfleth skal være i unaade hos Kongen, fordi han modsatte sig Poulsens undævnelse til Provst i Roskilde. Lands-tinget skal heller ikke ynde ham og derfor ville hindre skolelovens vedtagelse. — Estrup skal være kommen i mindretal i et højrepartimøde i landstinget angaaende skoleloven.

13. *Marts.* Svend talte som ordfører for den hemmelige afstemning med en varme, der gjorde godt overfor provst Nielsens kejtede forsøg paa at komme bort fra den, og svarede baade Hørring og Dinesen med overlegen Kraft.

16. *Marts.* C. Hage læste for mig en betænkning om grundlovsforslaget, som maa opsættes til And. Nielsen bliver rask. — N. J. Larsen og Alberti ønsker valgbrevsagen fra Skanderborg udsat til næste uge. — Ingerslev siger, at der bliver fællesudvalg om finansloven. Han ønsker jærnbanelaksterne fræmmede hurtigst mulig.

17. *Marts.* Forhandlede med Krabbe om grundlovssagens stilling og gav ham Hages forslag til betænkning.

18. *Marts.* Jakob Hansen fortalte om agrarernes forslag til forandring af tyendeloven. — Partimøde om bevilling til kgl. bibliotek og om nedsættelse af ølskatten, hvilke han billigede, om Sylowkommissionsomkostninger og landbohøjskolens salg og køb af jord, som man misbilligede.

19. *Marts.* Svend og J. C. Christensen afleverer et forslag om borgerligt ægteskab. — Krabbe leverer et udkast til en betænkning over grundlovssagen, som jeg sender til Hage.

20. *Marts.* C. Hage opgav haabet om at faa noget ud af grundlovssagen andet end en beretning, og jeg var af samme mening, hvor om jeg gav Krabbe meddelelse.

21. *Marts.* Partimøde om straffedomme i Aarhus, som henlagdes, og om borgerligt ægteskab, hvor C. Hage, Zahle og Oscar Hansen var bestemt mod præsternes frihed til at nægte vielse, mens J. C. Christensen, Søren Olesen, Svend og jeg forsvarede den. — Læste betænkning om Skanderborgvalget. Jeg var for dets godkjendelse.

25. *Marts.* Jeg var ked af at partiets udvalg indstillede Skanderborgvalget til forkastelse og i det hele af aanden i partiet (Vægtring ved at følge C. Hage og mig i grundlovssagen af et større mindretal og m. m.). Jeg tænkte paa at træde ud af bestyrelsen, men tvivlede om jeg ikke maatte blive for de gode ny medlemmers skyld.

26. *Marts.* Udvalgs møde om grundlovssagen. Det overdroges mig som formand at give en beretning om vinterens forhandling af sagen. (Fogtmann, A. Nielsen og N. J. Jensen søgte i et privat venstre-udvalgs møde endnu engang at forhindre, at flertallets forslag kom fræm; men de tav i udvalgs mødet).

27. *Marts.* Var i slotskirken ved prinsessernes konfirmation.

29. *Marts.* Bojsen kom til mig paa rigsdagen for at faa mig til at „tage affære“, d. v. s. søge at sprænge reformpartiet og faa en del af dem til at gaa sammen med de moderate til et stort parti, der skulde kunne faa indflydelse paa dannelse af et nyt ministerium — ved at faa flertal for de „moderate“s forslag i fællesudvalget om finansloven. Jeg svarede, at dette var en umulig tanke, saavidt var modsætningerne i reformpartiet ikke komne. . . .

30. *Marts.* Spænding i rigsdagen, om samlingen skulde *sluttes* paa onsdag eller først efter paasken. Det vilde bero paa det under mødet nedsatte fællesudvalg om skolesagen.

31. *Marts.* I fællesudvalget bøjede højre og moderate sig for reformpartiets og socialdemokrat.s bestemte modstand, og følgen blev, at nejteorien gennemførtes, uagtet de moderate i forstaaelse med en del af højre (ikke med Ahlefeld, Friis, Hammerich og J. Hage) ønskede en sprængning af finansloven og paafølgende opløsning af folketinget. — Finansloven vedtoges. — Kl. 9 aften partimøde, hvor skolefællesudvalget meddelte, at forhandlingerne fortsattes. — Bojsen søgte kl. 8 aften at vinde mig for sin politik ved at forestille mig, at reformpartiets sprængning og dannelsen af et stort venstreparti (naturligvis ledet af de moderate) vilde føre til et nyt ministerium i overensstemmelse med det. Jeg tvivlede.

1. *April.* Spændende uvished, om rigsdagen skulde hjemsendes eller ikke, men da skoleudvalget Kl. 12³/₄ endte med at nedsætte et

underudvalg, og det enstemmig, antog man, det vilde føre til ud-sættelse, og kl. 2¼ meddelte konsejlspræsidenten mig dette, da jeg sad paa formandspladsen.

6. April, 2den Paaskedag. . . . Skrev afslag til Albertis indby-delse til aftenselskab paa torsdag Kl. 7½ af „helbredshensyn“.

8. April. Lykønskning bragt Kongen, for skik og brugs skyld kjørt i karet, skjønt vejret var godt. Til taflet Kl. 6 gik jeg, da jeg ikke vilde volde staten en saa unyttig udgift, tilmed med drikke-penge 2 kr. til kusk og 2 kr. til tjener (ifølge Matzens bestem-melse). . . . Dronningen lagde mig indtrængende appanageloven til prinserne Valdemar og Kristian paa sinde. Jeg henviste til de van-skelige økonomiske forhold, men dette vilde hun ikke lade gjælde. (Til finansministeren sagde jeg den virkelige grund, som han fandt rimelig, at man vel vilde give til pr. Kristian, men ikke til pr. Val-demar). Begge disse underholdt sig med mig bl. a. om skoleloven og den almindelige folkeoplysning. Kronprinsen bad mig paany at be-søge sig og paa mit spørgsmaal naar og hvorledes, svarede han til enhver tid, naar jeg vilde lade hans adjutant det vide i forvejen. Prins Hans talte til mig om Glücksburgernes forhold til Fred. 6. og Krist. 8., at det var efter disses vilje, at en del af dem var gaaet til østerrigsk og prøjsisk militær-tjeneste. Kongen var glad ved, at vi havde faaet en ordinær finanslov, om den end var knap.

9. April. Samlingen gjenoptoges og jeg valgtes atter til formand. Svend forsvarede godt forslaget om ægteskabsloven.

13. April. Partimøde om skolesagen og jærnbanetaksterne. Ud-sigten for denne meget uvis.

14. April. Tilstede ved universitetsfesten. Prins Hans erkyndi-gede sig om min studentertid og min deltagelse i skandinaviske stu-dentertog. — Partimøde om skolesagen. 24 stemte for at bemyndige J. C. Christensen til i sidste øjeblik at tilbyde højre at blive ved den gamle kaldelsesmaade, især naar der var udsigt til at højre ikke vilde lade sig nøje dermed. 13 stemte nej, 1 stemte ikke og 1 var ugyldig, da sedlen ikke var underskrevet med navn.

15. April. Partimøde om skoleudvalget. Intet resultat. — Krabbe spurgte mig, om han burde og kunde gaa ind i reformpartiet. Jeg antog det, men vi mente, at det maaske var bedst, at det opsattes til efteraaret. — Marineministeren ønskede, at tinget tog fri paa lørdag for at medlemmerne kunde besé landbefæstningen. Den føl-gende aften anmodede partiet mig om at bede ham udsætte det til senere, da mange ikke var i stand til at møde. (Man var ked af

skolelovens stranding og fandt, at man ikke under disse forhold kunde forsvare for vælgerne at lade som intet, og leve højt med ministre og landsting).

16. April. Krabbe mente, at det var bedst, at han straks blev optaget i reformpartiet. Jeg svarede, at J. C. Christensen var af samme mening, og jeg lovede at fræmme sagen. Om aftenen optoges han med 30 stemmer mod 1. Jeg skrev til Andr. Sørensen og forklarede ham, hvorfor partiet maatte gjøre det. — Skoleloven strandede, fordi landstinget ikke vilde slippe den i de senere aar praktiserede fortolkning af kaldelsesmaaden, som det selv erkjendte ikke var ment med paragrafen.

17. April. Marineminister Ravn kom og vilde høre nærmere om forholdet med reformpartiets vægring ved at besøge landbefæstningen. Følgen blev, at omtrent 30 i hvert ting tegnede sig eller det halve af, hvad han dagen iforvejen antog. — Krabbe mødte i partiet. Der forhandlede om skoleloven, som atter var søgt frelst men forgjæves, og om udvalgenes arbejder i løbet af samlingen.

18. April. Intet møde i tingene paa grund af udflugten til landbefæstningen. . . . Man enedes om at stemme paa Madsen og Hørup til statsrevisorer. . . .

20. April. Rigsdagen sluttet.

21. April. Jeg ordnede rigsdagssager og brændte breve om de til *demokratisk fond* indsamlede penge fra 1885 osv.

22. April. Jens Sørensen valgt i Skanderborg og reformpartiets tal vokset til 55. (C. Hage gjør d. 25de opmærksom paa, at partiet nu tæller 55 medlemmer og behøver kun 3 medlemmer for at være flertal i tinget, selv efter at formandspladsen er besat af det. Han ønsker, at de 3 kunde faas fra de moderate.)

25. April. Mødte ved Ingerslevs begravelse. Han havde vel deltaget i provisorierne, men ikke selv gjort brug af dem. — Fordelte venstres skrift om rigsdagssamlingen til partiets medlemmer og redaktører. — Krævede oplysning af bureauet om udbetaling af penge til rigsdagsmænd, der ved sygdom er hindret i at rejse hjem, naar samlingen sluttes. — C. Hage kom her for at tale om den politiske stilling.

28. April. . . . Ordnete foren. venstres efterladenskaber. Skrev til indenrigsministeren om en asfaltering af Bredgade udenfor finansudvalgets værelse efter opfordring af J. C. Christensen paa udvalgets vegne.

1. *Maj.* Ordrede og brændte en del af forhandlende venstres efterladenskab, navnlig breve til mig fra sommeren 1891, da jeg ledede agitationen ved møder omkring i landet.

2. *Maj.* Efter meddelelse fra kammerh. Bull foretræde hos Kronprinsen paa en halv time. Samtalen drejede sig om hans familieanligg. og om verdenspolitikken, men strejfede kun i forbigaaende ind paa den indenlandske politiks faktiske kjendsgjæringer uden betragtninger derover. Trods venligheden følte jeg mig skuffet og forstod ikke meningen med hans ønske om at tale med mig. — Gjennemgik bilagene til „Morgenbladet“s regnskab fra 1887, som jeg i sin tid modtog af Berg-Bojsen, men nu fandt unyttige og brændte.

3. *Maj.* Læste Lehmann om Avestas gudelære.

4. *Maj.* Læste i konversationsleksika om oldtidens religioner.

5. *Maj.* Om aftenen til prinsesse Lovises bryllup. Kongen, Kronprinsen, brudefolkene og de nys konfirmerede prinser hilste paa de to tings formænd. — Biskop Rørdam kunde ikke gaa ind paa borgerligt ægteskab hværken obligatorisk eller fakultativt, da kirken ikke vidste, hvordan den da skulde behandle dem, der ikke vilde have den kirkelige vielse. Hvordan behandlede den da dem, der ikke gaar i kirke eller til alters?

9. *Maj.* Mødte paa toldboden for at sige det prinselige brudepar farvel. Kronprinsen takkede mig øjensynlig overrasket, fordi jeg var saa „venlig“ at møde. Ogsaa bruden hilste paa mig. Det er vemodigt, at den personlige venlighed er i saa stor modsætning til den politiske kløft. Brudeparret tog afsked staaende paa „Dannebrog“s hjulkasse. Det var et smukt syn i det straalende sommervejr; men tungt at se den unge i al fald tilsyneladende saa elskverdige prinsesse sejle bort til et fremmed land med en ukjendt tysk ritmester. — Jeg gik, mens de andre kjørte. Ogsaa deri laa modsætningen til den officielle pomp. Folketingets repræsentant kan ikke tage del deri under de nuværende forhold.

P. Bojsen traf mig paa restaurationen og paastod, at 17 højremænd var rede til at gaa ind paa skoleloven uden kaldelsesparagrafen, naar folketinget havde villet det (men tidligere havde i al fald H. Holm og Berntsen udtalt sig stærkt imod at lade den ministerielle fortolkning af direktionernes ret gaa hen uimodsagt). Ogsaa ordningen af fragten til Newcastle var sikret, naar folketinget havde villet gaa ind paa 10,000 kr. til telefoner til militært brug. Var reformpartiet gaet ind derpaa, havde det staaet godt, men det turde ikke for Kjøbenhavn.

12. Maj. Læste i Tuxens disputats om Tiberius. — Fra Hegels kom bud om jeg vilde spise til middag hos dem sammen med Bjørnsons. Jeg traf da ved stationen Bjørnsons, Kjellands og Stefan Sindings samt Hegel og kørte med dem undtagen Sindings til Skovgaard, hvor jeg da blev 2—3 timer og talte især med B. B. om indenlandsk og udenlandsk politik, særlig den skandinaviske. Jo dristigere B. B. var i sine paastande, og jo sikrere han ansaa dem for ufejlbare, des forsigtigere blev jeg; men noget stort udbytte fik næppe nogen af os. Baade han og hans hustru, der var tunghør, var meget imødekommende. B. B. dømte Joh. Sverdrup og Steen meget haardt, men, mærkelig nok, turde han ikke nu dømme Jakob Sverdrup.

18. Maj. Dinesen fortalte om spliden i højre. Der var megen uvilje mod „det unge højre“ og i landstinget mod Matzen, som forrige onsdag kun havde 7 deltagere i et møde, hvortil han havde lovet at tale, hvorfor han gik vred bort. Man vilde gjøre repræsentantvalget om igjen.

19. Maj. Blem her. Han vilde rejse til Tyskland med J. C. Christensen. Han fortalte, at P. Bojsen havde sin efterretning om ministerskiftet fra Lüttichau, der havde fraraadet agrarerne at gaa til Kongen, men lovet dem en landbrugsminister, Hoppe eller Ahnfelt. — Man taler iøvrigt ogsaa om, at Nellemann skal være bankdirektør og afløses af Koch fra højesteret.

20. Maj. Madsen Mygdal nægter P. Bojsens fræmstilling af de politiske forhandlinger om finans- og skolelovens sidste trin. Dinesens tilbud om 17 mands frafald fra det øvrige parti var aldeles løst og upaalideligt uden bindende underskrifter.

4. Juni. Talte med C. Hage, Svend og Elberling om landbrugsministerens tale paa agrarmødet og „Avisen“s krigserklæring til ministeriet.

8. Juni. Læste aviser om grundlovsfesten og om Scavenius's og Whiggers fjendtlige udtalelser mod Sehested og ministeriet. — Ejnar Berg vilde have mig til at skrive et stykke om hans fader i sit jubilæumsnummer af Kolding folkeblad, der skulde komme paa hans fødselsdag i decb.; men jeg undslog mig, som jeg i sin tid havde undslaaet mig for at tale om Tscherning ved hans 100 aars fest. Jeg magtede ikke opgaven, men gav anvisning paa Begtrup.

13. Juni. . . . C. Hage fortalte, at N. J. Larsen havde sagt til ham, at han ønskede samarbejde med de radikale og misbilligede Neergaards politik fra i vinter.

16. *Juni.* Dinesen og 6 andre erklærer sig imod højres styrelse.

28. *Juni.* Holm tvivlede om Scavenius-Matzens indflydelse i højre. Jeg mente, at den beroede paa Estrup.

30. *Juni.* Paa rigsdagen talte med Neergaard, Jørg. Pedersen, N. Jensen o. fl. om det ny ministerium, som Scavenius og Matzen kjendelig nok ønskede at danne, men om hvis mulighed de tvivlede. Dinesen havde større støtte i højre i og udenfor rigsdagen, end det saa ud til. — Talte med Bajer om hans rejse til Budapest og med Jakob Hansen om agrarernes lyst til et parti, som han dog indsaad vanskeligheden af. Jeg gjorde gjældende, at nu kom højre fræm i sin gamle provisoriske skikkelse, efterat det kun paa skrømt havde givet sig en anden mine, indtil det havde faaet forliget sluttet.

3. *Juli.* Læst i Wimmers runemindesmærker om Jællingestenene.

7. *Juli* kjørte fra Korsør i kupé med professor Matzen, med hvem jeg navnlig talte om forholdene i Angel i Fredr. 7's tid og om delingen af Slesvig, hvorom vi var enige.

14. *Juli.* Toldkommissionen endte sine forhandlinger og det overdroges Neergaard og Madsen Mygdal at skrive venstres betænkning.

15. *Juli.* Talte med N. Jensen, som ønskede en forhandling mellem moderate og radikale ved delegerede fra begge sider.

16. *Juli.* Læste i Vinthers bog om menighedslivet i Kbhvn. og Sydsjælland fra firtierne og indtil nitierne. Særlig glædede mig hans omtale af P. Bojsen. Rodes digt til minde om ham kjendte jeg ikke eller havde glemt det. — Elberling fortalte, at han billigede provisoriet af 1877, hvad der undrede mig højlig.

24. *August.* Jeg forbavsedes ved i min dagbog fra maj 1846 at finde, at jeg alt dengang havde faaet tanken om at blive forstander paa Rødding højskole, blive levende hos mig ved efterretningen om, at Flor forlod den, og ikke blot dette, men at jeg ogsaa allerede dengang var klar over, at Slesvigs deling mellem Danmark og Tyskland var den eneste virkelige løsning af striden derom og betingelsen for en forening af de nordiske riger, ja, at jeg tænkte mig muligheden af at gennemføre det ved stændernes og Skaus bistand, et haab, der desværre fuldstændig bristede.

3. *Sept.* Svarede landstingets formand paa forespørgsel, at jeg ikke agtede at møde ved Kejseren af Ruslands ankomst.

5. Sept. Madsen-Mygdal ønskede prostitutionssagen fremmet i folketinget og sendt til landstinget for at vise indre-missions-vennerne, hvad de i saa henseende kunde vente af regjering og landsting.

8. Sept. Dinesen fortalte om sin politiske stilling. Han var kjendelig febrilsk, tænkte paa efter mit forslag at sagsøge „Nationaltidende“ for Carstensens angreb paa ham. Drømte om et stort centrumsparti til vinter og ønskede, at Svend vilde skille sig fra radikale og socialister. H. Holm havde taget „en smuk stilling“.

10. Sept. Fik brev fra den ungarske komités præsident, at jeg endelig maatte komme til fredsmødet af rigsdagsmænd i Budapest. Bajer og Wavrinsky kom til og trængte paa. Jeg bad Kretz forhøre, hvad Matzen vilde gjøre. Mine tanker blev meget optagne deraf, da der jo tilbydes fri rejse paa alle ungarske stats- og tildels privatbaner m. m.

11. Sept. Landstingets formand har ogsaa faaet indbydelse til Budapest, men vil ikke rejse. Hvis han vilde, vilde han ikke tage pengene af rigsdagens kasse. — Derefter vil jeg vel heller ikke. — Dinesen fortalte, at Matzen var ildeset af landstinget, efterat han havde talt sammen med Scavenius, og havde Nellemann villet være formand, var han blevet det. Bramsen havde i Aarhus raabt til Scavenius: Ingen veksler mere, da han havde sagt, at han, hvis højre vilde have ham til fører, var villig til at indfri denne veksel.

12. Sept. Tre brødre Appel her og fortalte om sønderjydske forhold, navnlig om faren for at tyskere (fra Angel o. s. v.) kjøbte ejendomme i Tørninglen og Enklaverne (f. e. 4 i Skodborg).

16. Sept. Thomsen fra Ryslinge hos mig. Han antog ikke, at det var saa farligt for Tyskeriet i Sønderjylland, som Aplerne havde ment.

25. Sept. En socialdemokrat vælges i Helsingør, hvad der burde vise højre, at der burde være en regering, som kunde skille venstre fra socialisterne og ikke en, der drev dem sammen. Men sandsynligvis bliver højre kun endnu stædigere, saa socialdemokr. vedbliver at vokse.

26. Sept. C. Hage ønsker min bistand til en skarpere optræden imod ministeriet, indbring. af et par mindre forslag af kbhvnsk. rigsdagsmænd, forespørgsel om kirkeraadet, anke over politiet, Krabbes indbringelse af udvalgets forfatningsforslag osv. Jeg var

villig, naar modstanden ikke dreves saa vidt, at højre samledes paany. Hage vilde ogsaa, at de moderate skulde tvinges til at bekjende enten ministeriel eller antiministeriel farve.

30. Sept. Svend kom tilbage og jeg fortalte ham mine samtaler med Bojesen og Hage. Svend havde i modsætning til Alberti udtalt sig for valgalliance med socialisterne, saalænge provisorierne ikke var slaaeede til jorden.

2. Okt. Dinesen fortalte om den tilslutning, hans politik havde hos højre paa landet og i alle kjøbstæder udenfor Kjøbenhavn, Aarhus og Odense. Selv ministeriet sluttede sig i det hele dertil. Lüttichau vilde forelægge forslag til en skat paa indtægt og formue trods Estrup, hvis indflydelse ministeriet havde frigjort sig for.

4. Okt. Bestyrelsesmøde, hvor man talte om vinterens arbejde. C. Hage anbefalede en skarpere fræmgang mod ministeriet end forrige aar. Alberti var snarere tilbøjelig til at støtte ministeriet. J. C. Christensen og jeg var i det væsentlige enige med Hage, men raadede til at undgaa at samle højre, der nu var splittet og derfor ikke at skærpe striden for meget.

5. Okt. Formænd og viceformænd gjenvalgte. Bertelsen fortalte, at Skeel paa Birkelse havde sagt ham, at Estrup udtrykkelig havde forlangt, at der ikke kom en skolelov. — I partimødet om formiddagen taltes der om den politiske stilling og efter forslag af Krabbe vedtoges det den følgende dag at forhandle om grundlovs-sagen. — Scavenius's brev om de indre forhold i højre var sendt til Ahlefeldt, som misbilligede det og havde givet det til en mand fra Kjøbenhavn, der igjen havde overladt det til „Politiken“, af hvem det var tilstillet bladet „Kjøbenhavn“.

6. Okt. Partimødet besluttede efter en lang forhandling med 26 st. imod 18 at billige, at Krabbe indbragte et grundlovsforslag paa egne vegne.

7. Okt. Partimøde om finansloven. C. Hage. og J. C. Christensen skulde være partiets ordførere ved behandlingen af den, men andre kunde frit drage særlige anliggender fræm. — Der skulde spørges minist. om han vilde forelægge skoleloven. Hvis ikke, var det sandsynligt, at J. C. Christensen skulde paa partiets vegne gjøre det i den skikkelse, som venstre havde givet den i fællesudvalget.

9. Okt. Neergaard udtalte haab om, at moderate og reformparti i aar maatte komme bedre ud af det, end tilfældet var ifjor,

hvad enigheden i told- og landbokommissionen tydede paa. Jeg antog, at det især vilde bero paa stillingen i finansudvalget, men fandt det ogsaa ønskeligt. (Det er vel udfaldet af valgene i Skanderborg og Nørresundby, som har fræmkaldt ønsket om samarbejde, der allerede viste sig ved, at man undlod som forrige aar at stille egne kandidater op til formandspladsen i tinget.)

11. Okt. Kl. 7½ selskabelig sammenkomst med provinsredaktørerne af venstrereformpartiet. Paa forslag af J. C. Christensen overtog jeg ledelsen og mindede, paa foranledning af en skaal for mig af Ejnar Berg, om at venstrereformpartiet svarede til dannelsen af det forenede venstre. Det begyndte med reformer, men da de ikke kunde gennemføres, rejstes det parlamentariske krav, der vilde have sejret, naar ikke grundloven var brudt. Nu krævede man igjen reformer, men heller ikke de kunde gennemføres, før grundloven var gjenrejst. Derpaa maatte der arbejdes samtidig med reformkampen, og de nuværende ugunstigere forhold (efter grundlovsbrudet og dets faktiske godkjendelse) krævede større forsigtighed end i syvtiaarene.

12. Okt. C. Hage ønskede ikke at tale efter J. C. Christensen, men efter de andre ordførere.

14. Okt. C. Hage holdt en glimrende tale mod ministeriet. Holm og Neergaard fandt Hages tale formelt glimrende, men reelt uheldig, da man ikke skulde fornærme de mænd, man skulde forhandle med, og et nyt ministerium vilde blive ringere for venstre end det nuværende. — Der siges af flere, at Estrup i Randers underhaanden af al magt arbejdede for Kjærs valg, men havde tabt sin tidligere magt over flere højremænd, der var blevne agrarer.

15. Okt. Læste L. Nygaard: V. Birkedals levnet. 2den del. Han søger at undgaa at nævne mig, min virksomhed for valgmenighedsloven, den gamle grundlov, „Dansk folketid.“ osv. saa meget som mulig. (Det samme gjorde i sin tid Lars Frederiksen i sine smaaskrifter.) — I tinget gik det sagn, at jeg vilde rejse over til Grev Frijs's begravelse paa mandag, men dette har aldrig faldet mig ind. Hans forhold til oktoberforeningen, den ny grundlov osv., selv uden hensyn til bestikkelsen af J. A. Hansen vejer langt mere end hans forhold til valgmenighedsloven og parlamentarisk afgang som minister. Hvorfor traadte han ikke op mod Estrups fortolkning af grundloven? Han burde have hævdet dens rette mening overfor Kongen og folket. Saa var Estrup blevet standset. Han var jo endog formand for det fællesudvalg, der førte til det første provisorium 1877.

22. Okt. Konsejlspræsidenten erklærer, at ministeriet vil gaa af fremfor at udstede et nyt provisorium.

23. Okt. Partimødet bestemte Alberti til finansudvalget med 22 st. mod 17, der faldt paa Guldbrandsen.

28. Okt. Partimøde om grundlovssagen. A. Nielsen forelagde et forslag, som han antog, partiet som saadant burde indbringe. Krabbe og Hage sluttede sig til det under forudsætning, at det blev *partiets*, dog med forbehold af ændringer i redaktionen. Jeg paa-viste, at det ikke gav den sikkerhed mod misbrug som udvalgs-flertallets fra forrige samling, men at det vilde være landsting og regering behageligere end hint, da det udelod omdannelsen af rigsretten og gjorde forkastelsen af en midlertidig finanslov mulig.

29. Okt. Aaberg sagde, at Dinesen og hans 6 mand havde taget del i højrepartiets møder, da der ikke var blevet flertal for at ud-skyde dem. Ministeriet stod sammen med dem.

30. Okt. Dinesen fortalte, at Estrup skulde have forsvaret Reedtz-Thotts erklæring om provisoriums virkning som kabinets-spørgsmaal med, at den politiske stilling nu var en anden end i 1885. (I sin tid sagde han ogsaa til mig, da talen var om Holsteins forsøg paa et forlig med bevilling af 8 mill., at han derefter ikke vilde anvende noget til fæstningen uden rigsdagens samtykke, og at jeg maatte vide fra tidligere aar, at han godt kunde handle uden overskridelse af rigsdagens bevillinger). Reedtz-Thott havde erhværvet sig Kronprinsens samtykke til erklæringen. Kongen vilde derimod rimeligvis først have spurgt Estrup. R.-T. havde ikke før turdet tale saa tydelig for højrepartiets skyld.

5. Nov. Bennike hos mig om morgenen, tilraadede at lade Schroll blive generalløjtnant som chef for generalstaben, hvad ministeren havde sagt J. C. Christensen, at han ønskede bestyrelsens samtykke til; men i et bestyrelsesmøde var J. Busk, Bønløkke, Rosleff og A. Nielsen derimod. Det overdroges C. Hage at spørge Reedtz-Thott om hans stilling til en forespørgsel om Danmarks nøjtralitet.

6. Nov. Møde med Krabbe, C. Hage, A. Nielsen, N. J. Jensen og Guldbrandsen angaaende grundlovsforlaget. Der opnaaedes ikke enighed og mødet udsattes til Lørdag.

7. Nov. (Lørdag). Mødet om grundlovsforlaget maatte atter paa grund af uenighed udsættes til mandag.

9. Nov. C. Hage gik ind paa A. Niensens o. fl.s grundlovsfor-slag, efter at der var foretaget en forandring i det, hvorefter det

blev ubestemt, om ikke den midlertidige lov kunde forelægges for den hele tid, indtil finansloven var vedtaget. Jeg vedblev at kræve, at forslaget *skulde* vedtages, og det indtil den endelige finanslov var vedtaget. Derfor kunde jeg ikke slutte mig til forslaget, om jeg end maatte indrømme, at grundloven vilde blive bedre, naar det optoges deri. Kun var det saa meget paaberaabte „hul“ ikke stoppet og „det tomme rum“ ikke spærret. Krabbe var heller ikke tilfreds med affattelsen.

10. Nov. C. Hage forhandlede den 9de med Reedtz-Thott, som sagde, at han ikke vilde søge en vedvarende neutralitet for Danmark, men kun i krigstilfælde som i fortiden en neutralitet for krigens varighed. Andet havde forliget heller ikke krævet af ham. Derom kunde han maaske give en offentlig erklæring. — H. Holm mente, at højre vilde bankes sammen, hvis grundlovssagen bragtes fræm i tinget, og at skoleloven da vilde strande, hvad den ellers maaske ikke gjorde. Jeg meddelte det til Hage og J. C. Christensen, som tillige med mig antog, at sligt ikke burde hindre os i vor hensigt at bringe grundlovssagen fræm, ligesaalidt som højres, de moderates og selv Aalborg Amtstid.s (Lassens) advarsler. — Bestyrelsesmøde, hvor indbringelsen ved bestyrelsen (÷ mig som formand) og Gulbrandsen og Krabbe af grundlovsforslaget vedtoges.

11. Nov. Højre i folketinget var efter Holms sigende skilt i 10 mod 9, som med Dinesen ikke vilde deltage i delegeretmødet og billigede, at Dinesen ikke tog plads i et forretningsudvalg af 3 medlemmer. — Jørgen Pedersen fortalte, at aktierne i Fyns Tidende, som udstedtes for 60 kr. og senere omskrevet til 500 kr., nu betales med 1500 kr.; men han vilde sælge sine, da avisens fræmtid var usikker, skjønt hidtil havde F. Tid. kun haft tilgang.

12. Nov. Grundlovsforslaget indbragtes i tinget af C. Hage. Højre var uenig om valget af sit forretningsudvalg, men truede med at blive enig, naar grundlovssagen igjen blev rejst.

13. Nov. Fortalte Bajer Reedtz-Thotts stilling til nøjtraliteten, nemlig at han ikke vilde en vedvarende garanteret nøjtralitet, men kun en midlertidig for den enkelte krig, hvad han ikke vidste, men begjærlig mærkede sig.

14. Nov. Ejnar Berg opfordrede mig til at skrive i et jubilæumsnummer af Kolding folkeblad om venstres fræmgangstid efter 1866 og ind i 70'erne. Jeg undslog mig paa grund af, at jeg manglede tid, og at jeg ikke kunde gøre det uden at fremhæve, hvorledes jeg gennem Dansk folketid. og min ved den udbredte bekjendtskab med ledende mænd omkring i landet havde banet vejen

for Bergs virksomhed, især ved de møder han holdt omkring i Nord- og Vestjylland for at slaa mellempartiets mænd og ved dannelsen af det forenede venstre. Derimod lovede jeg at hjælpe Madsen-Mygdal, hvis han vilde paatage sig arbejdet med mine erindringer.

16. Nov. Svends fremdragen af misbrugene ved varetægtsfængslingen vinder megen anerkendelse i venstre i modsætn. til Alfr. Christensens forsvar for forslaget.

18. Nov. Klein fortalte, at godsejer-højre ikke vilde bidrage til Islænderne, hværken Estrup, Nellesmann, M. Frijs, Ahlefeldt ell. andre. Man angav uvilje mod baronesse Reedtz-Thott, — men det synes mig ligesaa rimeligt, at det er uvilje over, at Klein og ikke Nellesmann, den 20-aarige minister for Island, er sat i spidsen, trods at Klein vist er mere populær paa Island end Nell., og vel ogsaa, at ingen af højre-godsejerne er kommen med blandt indbyderne. Ogsaa er det paafaldende, at professor Matzen hidtil har samlet saa lidt.

19. Nov. Maatte skarpt vise provst Nielsen til rette, fordi han vedblev at tale, uagtet han kun havde faaet ordet for en kort bemærkning og uagtet andre talere og deriblandt 2 ministre havde begjæret ordet. — Svend forsvarede godt det borgerlige ægteskab, skjønt ogsaa Holm talte godt mod hans forslag, men Nielsen kom galt fra sit forsøg paa at slaa sig til ridder paa ham.

21. Nov. Møde med bestyrelsen hos konsejlspræsidenten og aftalte med ham fræmgangsmaaden ved en forespørgsel angaaende bladrygterne om en alliance med Rusland og om Danmarks nevtralitets-ønsker.

23. Nov. Partimøde, hvori der meddeltes, hvad bestyrelsen havde foretaget m. h. t. neutralitetssagen og forhandlingen derom med Reedtz-Thott.

28. Nov. Hos kommandør Bojesens sammen med flere rigsdagsmænd (deribl. Svend), etatsraad Aastrup, Kapt. Sørensen, Kapt. Andersen fra Siam o. fl. Fruen tog mig tilbords, Bojesen udbragte en skaal for mig og J. C. Christensen, og jeg svarede med en skaal for ham med ønske om, at han i rigsdagslivet maatte faa en erstatning for, hvad han havde tabt, hvad han svarede, at han fuldt havde. — Andersen fortalte mig om forholdene i Siam og sine bestræbelser for at fræmme handelsforbind. mellem Danmark og Østasien. Historikeren Ottosen fortalte om forholdene i Flensborg og Aabenraa og vi talte om historieskrivning.

1. Dec. Møde i grundlovsudvalget, hvori N. J. Larsen og Wiinblad mod forventning tilsagde de moderates og socialdemokrater-

nes tilslutning til det foreliggende forslag, Larsen med nogle redaktionsændringer, Wiinbl. uden realitetsændringer. Klein vilde ogsaa støtte forslaget, men helst med tilnærmelse til et normalbudget.

2. Dec. Liebe . . . havde del i sønnens stykke i Berl. Tid. om vore forfatningsforhold og glædede sig over, at baade Krabbe og jeg havde udtalt vor tilfredshed med dem.

5. Dec. Liebe traf mig paa gaden, da jeg gik til rigsdagen . . . Ved at gaa sammen med Liebe var det mig paafaldende, hvor mange af de mødte der hilste og bukkede for excellencen og rigmanden, og jeg priste mig lykkelig ved dog forholdsvis at være den ukjendte.

9. Dec. Brev fra Hedin i Stokholm om, at Danmark skulde foranledige en samling af rigsdagsmænd fra de 3 riger til forhandling om en henvendelse til regjeringerne om at udvirke en permanent nevtralitet for alle 3 riger, hvilken samling skulde nødvendig finde sted i Danmark. (Talt derom med J. C. Christensen og Krabbe.)

10. Dec. „Nakskov tid.“ mente, at jeg var for gammel til at være formand, men Alberti burde være det. Det besvaredes af „Østsjæll.s folkeblad“ med indsigelse og spot over, at Nakskov tid. kunde anvise slige veje for reformpartiet.

11. Dec. Talte med Bajer om brevet fra Hedin. Han havde faaet et endnu større om samme sag og svaret, at Hedin selv burde komme hertil senest d. 13. Jan. Jeg og J. C. Chr. var betænkelige derved og mente, at det nu var Norges sag at følge vort spor om en af rigsdag og regering vedtagen beslutning om nevtralitet, og derefter maatte Hedin saa se at faa Sverrig til at følge efter. I den retning skrev jeg til Hedin. — Klein stillede ændringsforslag til grundlovsforsl. og kom i den anledning til mig. Han kom lige fra et møde af folketingets højre, hvor man havde sluttet sig til den resolution, der skulde forelægges delegeretmødet om aftenen. Han beklagede den nuværende ledelse af højre. Det var urimeligt ikke at ville godkjende den oprindelige fortolkning af grundlovens § 25. Højesterets modsatte fortolkning var kun fremkommen, fordi man mente ellers at ville styrte baade Kongen og ministeriet. Det kunde han forsikre, at man havde bragt retten til at tro. Resolutionen gjorde enhver grundlovsforandring umulig, naar den krævede, at den skulde sikre finanslovens vedtagelse inden 1. April.

12. Dec. J. Scavenius med et hundrede stykker forlader højres delegeretmøde og vælger selv en bestyrelse. — Gjennemsaar brevet til Hedin, men glemte at lægge det i postkassen.

13. Dec. Brev fra Bajer med brev fra Hedin og Wavrinsky, der tydeligere betegnede Hedins forslag og den forsigtighed, der maatte iagttages overfor ham. Jeg gik derfor til rigsdagen, kasserede brevet fra i forgaars og afsendte et nyt.

15. Dec. Klein hos mig og udtalte sig atter imod Højres resolution. Jeg spurgte ham om en mindesamling for Kalmarunionen af alle 3 folk eller udvalgte af dem, men han mente ikke, han kunde gjøre noget dertil. — Til „Dansk Kvindesamfund“s 25 aars fest efter indbydelse. Hørte udmærkede taler af flere kvinder, ogsaa af den 91-aarige fru Casse, hvem jeg sad ved siden af, og af frøken Anna Brun, der havde mig til bords, og som talte for folketinget.

16. Dec. Om aftenen møde af „de 12“, som enstemmig besluttede at holde paa deres rest af demokratisk fond, omtr. 3000 kr., med mindre de andre medlemmer vilde skyde deres parter til i samme forhold, især Jens Busk og hans 7 mand, der havde delt deres part, omtr. 2000 kr., mellem sig. . . . Matzen vil modtage prinsesse Maud, fordi jeg foreslaar det; men ellers havde han ment det var rimeligere, at jeg havde billiget, at vi havde modtaget den russiske Kejser. Da han kun var gjæst, mens Maud vilde tage ophold her i landet, havde jeg ikke fundet grund dertil, og frafaldt da mit ønske om at tage mod hende.

17. Dec. Guldbrandsen angreb i tinget Jens Jensen fra Bælum paa en maade, der tydede paa, at han ønskede at sprænge partiet for af de yderliggaaende socialistvenner at danne et eget parti (P. Christensen, P. Jørgensen, Thomas Larsen, N. J. Jensen osv.). Bertelsen fra Skalberg søgte at vinde mig for en adskillelse og stillede valg af Madsen og Holm til statsrevisorer i udsigt, som om slikt skulde have indvirkning paa min politiske stilling. I sig selv har jeg naturligvis intet imod en adskillelse af de radikale dele af reformpartiet, skjønt jeg unægtelig har tabt al tillid til Bojsens ledelse, hvis den skulde blive følgen.

19. Dec. L. Dinesen glæder sig over sin sejr over Scavenius og siger, han vil benytte den med forsigtighed. Han vilde ikke være medlem af højres repræsentantskab, skjønt han kunde blevet det. . . . Brev fra Hedin, som efter oplysningerne fra mig opgav tanken om en snarlig sammenkomst her i byen.

21. Dec. Partimøde . . . Der var ingen, som forlangte, at de „14“s kassebeholdning skulde være „fælles“. Tog mod prins Karl og hustru paa jærnbanen.

27. Dec. Kl. 5½ til taffel hos Kongen til tak for modtagelsen af prinsesse Maud. Efter taflet den sædvanlige kur og taler om lige-gyldige ting uden virkeligt indhold.

1897.

1. Jan. Hos Kongen til kur, jeg talte i almindelige udtryk. Dronningen opfordrede Matzen og mig til „forsonlighed“ Til taffel hos Kongen, talte med prinsesserne Marie paa dansk og Maud, som syntes at forstaa dansk. Aarh. stiftstid.s forslag om at give prins Kristian et slot i Jylland havde behaget ham og hofmændene i høj og mærkelig grad.

2. Jan. Bajer hos mig med brev fra Wavrinsky om en samling af nordiske rigsdagsmænd.

4. Jan. Kl. 6 til middag hos Kronprinsen. Hofchefen Moltke udtaler sig stærkt mod J. Scavenius som en mand, intet parti kunde have tillid til paa grund af hans karakter, om end han var nok saa begavet. Han betragte Vilh. Beck som den, hvem kristendommen i Danmark skyldte sin udbredelse. Kritiken af det gl. testamente var uberettiget, da Jesus byggede paa dets sandhed. Cumberland's familieforhold var meget smukke. Rigsdagen kunde jo skille prinsernes apanager ad, naar den vilde bevilge Christians og ikke Valdemars. Matzen mente, at den sidste burde bevilges som en „cadeau“ til den gamle Konge og derved skulde det da siges, at det blev den sidste apanage til sidelinjen. Klein havde for flere aar siden raadet til at adskille apanagerne; men regeringen (o: Kongen) havde ikke villet det. Moltke spurgte ogsaa om brudeudstyret. Jeg fortalte, at Cumberland næppe havde faaet sit, naar ikke Windhorst havde forlangt det af Krüger og denne af folketinget. — Prins Kristian glædede sig over, at han i tjenesten havde lært 2000 at kjende. Han bevarede i sin vestelomme en specie fra Fr. 5's tid, en bonde havde givet ham. Han glædede sig ved tanken om, at Jyderne vilde bygge ham et slot i Jylland. Ogsaa andre af hoffet udtalte sig om det smukke i denne tanke. Jeg opfordrede ham til at besøge folketinget. Matzen sluttede sig dertil for landstingets vedkommende. — Kronprinsen drak det første glas med mig, derefter med Matzen og andre. Han, prinsesse Ingeborg, Thyra, kronprinsessen talte meget med mig. . . .

8. Jan. Dinesen ønsker understøttelse af rigsdagen til N. Hansen, tidligere rigsdagsmand, J. A. Hansens broder, og at samtlige skattelove gaar i et udvalg. Ministeriet vil gjøre sagen til kabinetsspørgsmaal og venter modstand fra Estrup, Scharling og en stor del af højre. — Partimøde om toldlovens behandlingsmaade. Krabbe havde ønsket at tale først i toldsagen, men veg efter partiets ønske for Fogtmann, der havde været medlem af toldkommissionen og burde komme foran Neergaard, som ogsaa havde forlangt ordet.

9. Jan. C. Hage vilde ikke have samtlige skattelove i ét udvalg, men de egentlige skattelove henviste til finansudvalget. — Fogtmann talte saa længe, at det vel var grunden til, at Krabbe, skjønt Kl. blev 4,20, dog ønskede at komme til at tale og da vist opgav sin egentlige tænkte tale og indskrænkede sig til temmelig almindelige bemærkninger.

11. Jan. C. Hage bragte en rigsdagssamling fra de 3 riger til minde om Kalmarunionen paa bane. Jeg fortalte ham, hvad jeg havde skrevet derom til Hedin og forhandlet derom med Bajer og Klein. Jeg vilde skrive om aftenen det svar, jeg skyldte Hedin paa brev fra forrige maanedes midte. — Talte om aftenen med Bajer derom. Han vilde skrive til Horst, da han ikke havde faaet brev fra Lund. I „Verdens gang“ var der et stykke om en samling af rigsdagsmænd, hvorom der var kommet telegram til „Politiken“. Formodentlig er det dette, der bragte Hage til at henvende sig til mig, efter tilskyndelse af mænd ved „Politiken“.

12. Jan. Talte med Dinesen og J. C. Christensen om en bevilgning til N. Hansen, J. A. Hansens broder og min bitre modstander. — J. C. Christensen lovede et tilskud fra fredsforeningen til modtagelsen af svenske og norske rigsdagsmænd til sommer.

13. Jan. Kommandør Bojesen meddelte mig et brev fra prinsesse Marie, hvori hun beder ham tale med mig om apanagen til hendes mand, prins Valdemar, idet hun siger, at det udelukkende beror paa mig, om den bliver givet. Bojesen vil svare hende mundtlig, at dette er en fejltagelse, og at grunden til henlæggelsen maa søges i frygten for følgerne, i det mindre gode forhold til ministeriet og til hoffet, som tager parti for højre og landstinget, og hensynet til den modstand, det vilde finde hos Socialister og Radikale, hvad heller ikke kunde være kongehuset behageligt at høre drøftet paa vælgermøder. Bojesen var frimurer, men havde ikke mødt, siden han faldt i unaade paa grund af sit valg i Frederiksberg.

18. Jan. Brev fra Hedin, at han kunde komme hertil i ugen før paaske og ventede brev fra Norge, om man kunde vente nogen derfra.

19. Jan. Partimøde om toldudvalget. Leth Espersen blev saa vred over, at han ikke kom ind i udvalget, uagtet Bluhme, Busk og Jungersen talte for det, at han udmældte sig af partiet . . . I den moderate gruppe ønskede Claussen at komme ind i udvalget, men ved afstemning blev H. Holm foretrukket.

21. Jan. Ved oplæsningen før mødet mærkede jeg, at jeg kun vanskeligt kunde udtale „saltvandsfiskeriet“, og under mødet

mærkede jeg fræmdeles talevanskeligheder og træthed ved forhandlingen; men jeg førte den dog til ende, uden at man mærkede min svaghed. Jeg tilkaldte Olav, som raadede mig til at tage hjem og holde mig i ro. . . . Jeg gik til sengs og Olav raadede mig til ikke at tage til byen i de første dage og ikke at bestille noget.

27. Jan. Kjørte med Ingeborg til rigsdagen. Bevilgede 400 kr. aarlig til N. Hansen i overenstem. med finansudvalg og minister.

28. Jan. Naar man spurgte mig om min sygdom, svarede jeg, at det var overanstrengte hjærnenerver, der krævede ro.

29. Jan. Befandt mig kjendelig bedre og ledede forhandlingen. Konsejlspræsidenten kom hen og udtalte meget venligt sin glæde over at se mig igjen paa formandspladsen.

1. Febr. ReedtzThott sagde, at han lagde stor vægt paa, at jeg kom til hans middag paa lørdag, hvad jeg lovede, naar ikke uventede hindringer indtraf. — Kronprinsen spurgte til mit befindende, da han mødte mig ved udgangen fra kongelogen.

3. Febr. Matzen skal efter Holms sigende glæde sig over, at „Thotterne“ vil brække halsen paa deres foreslaaede skatte-reformer.

4. Febr. N. Jensen mente, at Holms valg til statsrevisor maaske kunde gennemføres til foraaret og at udenrigsministerens middag paa lørdag kunde faa politisk betydning, da Kronprinsen og Bojsen var indbudte foruden mig. — Holm og Sloth mente, at Krabbes finansielle stilling var fuldkommen undergravet, og at han kun var theoretisk politiker.

6. Febr. Hos udenrigsministeren til middag uden synderlig andet af interesse end at den engelske minister talte dansk med mig. Kronprinsen var som sædvanlig venlig. Med Reedtz-Thott talte jeg om rigsdagsanliggender, men hverken han eller jeg bragte hans tavshed overfor forfatningsudvalgets spørgsmaal til ham om en samtale paa bane. Vi lader ham bære ansvaret. . . .

7. Febr. Skrev brev, bl. a. til A. Hedin, at han var velkommen med Astrup den 11te april og overlod til ham at bestemme mødets karakter.

18. Febr. Køedt fortalte mig om sine samtaler med finansminister Lüttichau om skattelovene, hvori L. havde stillet imødekommehed i udsigt for at samle et flertal i folketinget og lovet

underudvalg, og det enstemmig, antog man, det vilde føre til ud-sættelse, og kl. 2¼ meddelte konsejlspræsidenten mig dette, da jeg sad paa formandspladsen.

6. April, 2den Paaskedag. . . . Skrev afslag til Albertis indby-delse til aftenselskab paa torsdag Kl. 7½ af „helbredshensyn“.

8. April. Lykønskning bragt Kongen, for skik og brugs skyld kjørt i karet, skjønt vejret var godt. Til taflet Kl. 6 gik jeg, da jeg ikke vilde volde staten en saa unyttig udgift, tilmed med drikke-penge 2 kr. til kusk og 2 kr. til tjener (ifølge Matzens bestem-melse). . . . Dronningen lagde mig indtrængende appanageloven til prinserne Valdemar og Kristian paa sinde. Jeg henviste til de van-skelige økonomiske forhold, men dette vilde hun ikke lade gjælde. (Til finansministeren sagde jeg den virkelige grund, som han fandt rimelig, at man vel vilde give til pr. Kristian, men ikke til pr. Val-demar). Begge disse underholdt sig med mig bl. a. om skoleloven og den almindelige folkeoplysning. Kronprinsen bad mig paany at be-søge sig og paa mit spørgsmaal naar og hvorledes, svarede han til enhver tid, naar jeg vilde lade hans adjudant det vide i forvejen. Prins Hans talte til mig om Glücksburgernes forhold til Fred. 6. og Krist. 8., at det var efter disses vilje, at en del af dem var gaaet til østerrigsk og prøjsisk militær-tjeneste. Kongen var glad ved, at vi havde faaet en ordinær finanslov, om den end var knap.

9. April. Samlingen gjenoptoges og jeg valgtes atter til formand. Svend forsvarede godt forslaget om ægteskabsloven.

13. April. Partimøde om skolesagen og jærnbanetaksterne. Ud-sigten for denne meget uvis.

14. April. Tilstede ved universitetsfesten. Prins Hans erkyndi-gede sig om min studentertid og min deltagelse i skandinaviske stu-dentertog. — Partimøde om skolesagen. 24 stemte for at bemyndige J. C. Christensen til i sidste øjeblik at tilbyde højre at blive ved den gamle kaldelsesmaade, især naar der var udsigt til at højre ikke vilde lade sig nøje dermed. 13 stemte nej, 1 stemte ikke og 1 var ugyldig, da sedlen ikke var underskrevet med navn.

15. April. Partimøde om skoleudvalget. Intet resultat. — Krabbe spurgte mig, om han burde og kunde gaa ind i reformpartiet. Jeg antog det, men vi mente, at det maaske var bedst, at det opsattes til efteraaret. — Marineministeren ønskede, at tinget tog fri paa lørdag for at medlemmerne kunde besé landbefæstningen. Den føl-gende aften anmodede partiet mig om at bede ham udsætte det til senere, da mange ikke var i stand til at møde. (Man var ked af

skolelovens stranding og fandt, at man ikke under disse forhold kunde forsvare for vælgerne at lade som intet, og leve højt med ministre og landsting).

16. April. Krabbe mente, at det var bedst, at han straks blev optaget i reformpartiet. Jeg svarede, at J. C. Christensen var af samme mening, og jeg lovede at fræmme sagen. Om aftenen optoges han med 30 stemmer mod 1. Jeg skrev til Andr. Sørensen og forklarede ham, hvorfor partiet maatte gjøre det. — Skoleloven strandede, fordi landstinget ikke vilde slippe den i de senere aar praktiserede fortolkning af kaldelsesmaaden, som det selv erkjendte ikke var ment med paragrafen.

17. April. Marineminister Ravn kom og vilde høre nærmere om forholdet med reformpartiets vægring ved at besøge landbefæstningen. Følgen blev, at omtrent 30 i hvert ting tegnede sig eller det halve af, hvad han dagen iforvejen antog. — Krabbe mødte i partiet. Der forhandlede om skoleloven, som atter var søgt frelst men forgjæves, og om udvalgenes arbejder i løbet af samlingen.

18. April. Intet møde i tingene paa grund af udflugten til landbefæstningen. . . . Man enedes om at stemme paa Madsen og Hørup til statsrevisorer. . . .

20. April. Rigsdagen sluttet.

21. April. Jeg ordnede rigsdagssager og brændte breve om de til *demokratisk fond* indsamlede penge fra 1885 osv.

22. April. Jens Sørensen valgt i Skanderborg og reformpartiets tal vokset til 55. (C. Hage gjør d. 25de opmærksom paa, at partiet nu tæller 55 medlemmer og behøver kun 3 medlemmer for at være flertal i tinget, selv efter at formandspladsen er besat af det. Han ønsker, at de 3 kunde faas fra de moderate.)

25. April. Mødte ved Ingerslevs begravelse. Han havde vel deltaget i provisorierne, men ikke selv gjort brug af dem. — Fordelte venstres skrift om rigsdagssamlingen til partiets medlemmer og redaktører. — Krævede oplysning af bureauet om udbetaling af penge til rigsdagsmænd, der ved sygdom er hindret i at rejse hjem, naar samlingen sluttes. — C. Hage kom her for at tale om den politiske stilling.

28. April. . . . Ordrede foren. venstres efterladenskaber. Skrev til indenrigsministeren om en asfaltering af Bredgade udenfor finansudvalgets værelse efter opfordring af J. C. Christensen paa udvalgets vegne.

1. *Maj.* Ordrede og brændte en del af forhandlende venstres efterladenskab, navnlig breve til mig fra sommeren 1891, da jeg ledede agitationen ved møder omkring i landet.

2. *Maj.* Efter meddelelse fra kammerh. Bull foretræde hos Kronprinsen paa en halv time. Samtalen drejede sig om hans familieanligg. og om verdenspolitikken, men strejfede kun i forbigaaende ind paa den indenlandske politiks faktiske kjendsgjæringer uden betragtninger derover. Trods venligheden følte jeg mig skuffet og forstod ikke meningen med hans ønske om at tale med mig. — Gjennemgik bilagene til „Morgenbladet“s regnskab fra 1887, som jeg i sin tid modtog af Berg-Bojsen, men nu fandt unyttige og brændte.

3. *Maj.* Læste Lehmann om Avestas gudelære.

4. *Maj.* Læste i konversationsleksika om oldtidens religioner.

5. *Maj.* Om aftenen til prinsesse Lovises bryllup. Kongen, Kronprinsen, brudefolkene og de nys konfirmerede prinser hilste paa de to tings formænd. — Biskop Rørdam kunde ikke gaa ind paa borgerligt ægteskab hverken obligatorisk eller fakultativt, da kirken ikke vidste, hvordan den da skulde behandle dem, der ikke vilde have den kirkelige vielse. Hvordan behandlede den da dem, der ikke gaar i kirke eller til alters?

9. *Maj.* Mødte paa toldboden for at sige det prinselige brudepar farvel. Kronprinsen takkede mig øjensynlig overrasket, fordi jeg var saa „venlig“ at møde. Ogsaa bruden hilste paa mig. Det er vemodigt, at den personlige venlighed er i saa stor modsætning til den politiske kløft. Brudeparret tog afsked staaende paa „Dannebrog“s hjulkasse. Det var et smukt syn i det straalende sommervejr; men tungt at se den unge i al fald tilsyneladende saa elskværdige prinsesse sejle bort til et fremmed land med en ukjendt tysk ritmester. — Jeg gik, mens de andre kjørte. Ogsaa deri laa modsætningen til den officielle pomp. Folketingets repræsentant kan ikke tage del deri under de nuværende forhold.

P. Bojsen traf mig paa restaurationen og paastod, at 17 højremænd var rede til at gaa ind paa skoleloven uden kaldelsesparagrafen, naar folketinget havde villet det (men fiddligere havde i al fald H. Holm og Berntsen udtalt sig stærkt imod at lade den ministerielle fortolkning af direktionernes ret gaa hen uimodsagt). Ogsaa ordningen af fragten til Newcastle var sikret, naar folketinget havde villet gaa ind paa 10,000 kr. til telefoner til militært brug. Var reformpartiet gaaet ind herpaa, havde det staaet godt, men det turde ikke for Kjøbenhavn.

12. Maj. Læste i Tuxens disputats om Tiberius. — Fra Hegels kom bud om jeg vilde spise til middag hos dem sammen med Bjørnsons. Jeg traf da ved stationen Bjørnsons, Kjellands og Stefan Sindings samt Hegel og kørte med dem undtagen Sindings til Skovgaard, hvor jeg da blev 2—3 timer og talte især med B. B. om indenlandsk og udenlandsk politik, særlig den skandinaviske. Jo dristigere B. B. var i sine paastande, og jo sikrere han ansaa dem for ufejlbare, des forsigtigere blev jeg; men noget stort udbytte fik næppe nogen af os. Baade han og hans hustru, der var tunghør, var meget imødekommende. B. B. dømte Joh. Sverdrup og Steen meget haardt, men, mærkelig nok, turde han ikke nu dømme Jakob Sverdrup.

18. Maj. Dinesen fortalte om spliden i højre. Der var megen uvilje mod „det unge højre“ og i landstinget mod Matzen, som forrige onsdag kun havde 7 deltagere i et møde, hvortil han havde lovet at tale, hvorfor han gik vred bort. Man vilde gjøre repræsentantvalget om igjen.

19. Maj. Blem her. Han vilde rejse til Tyskland med J. C. Christensen. Han fortalte, at P. Bojsen havde sin efterretning om ministerskiftet fra Lüttichau, der havde fraraadet agrarerne at gaa til Kongen, men lovet dem en landbrugsminister, Hoppe eller Ahnfelt. — Man taler iøvrigt ogsaa om, at Nellemann skal være bankdirektør og afløses af Koch fra højesteret.

20. Maj. Madsen Mygdal nægter P. Bojsens fræmstilling af de politiske forhandlinger om finans- og skolelovens sidste trin. Dinesens tilbud om 17 mands frafald fra det øvrige parti var aldeles løst og upaalideligt uden bindende underskrifter.

4. Juni. Talte med C. Hage, Svend og Elberling om landbrugsministerens tale paa agrarmødet og „Avisen“s krigserklæring til ministeriet.

8. Juni. Læste aviser om grundlovsfesten og om Scavenius's og Whiggers fjendtlige udtalelser mod Sehested og ministeriet. — Ejnar Berg vilde have mig til at skrive et stykke om hans fader i sit jubilæumsnummer af Kolding folkeblad, der skulde komme paa hans fødselsdag i decb.; men jeg undslog mig, som jeg i sin tid havde undslaaet mig for at tale om Tscherning ved hans 100 aars fest. Jeg magtede ikke opgaven, men gav anvisning paa Begtrup.

13. Juni. . . . C. Hage fortalte, at N. J. Larsen havde sagt til ham, at han ønskede samarbejde med de radikale og misbilligede Neergaards politik fra i vinter.

16. Juni. Dinesen og 6 andre erklærer sig imod højres styrelse.

28. Juni. . . . Holm tvivlede om Scavenius-Matzens indflydelse i højre. Jeg mente, at den beroede paa Estrup.

30. Juni. Paa rigsdagen talte med Neergaard, Jørg. Pedersen, N. Jensen o. fl. om det ny ministerium, som Scavenius og Matzen kjendelig nok ønskede at danne, men om hvis mulighed de tvivlede. Dinesen havde større støtte i højre i og udenfor rigsdagen, end det saa ud til. — Talte med Bajer om hans rejse til Budapest og med Jakob Hansen om agrarernes lyst til et parti, som han dog indsaad vanskeligheden af. Jeg gjorde gjældende, at nu kom højre fræm i sin gamle provisoriske skikkelse, efterat det kun paa skrømt havde givet sig en anden mine, indtil det havde faaet forliget sluttet.

3. Juli. Læst i Wimmers runemindesmærker om Jællingestenene.

7. Juli kjørte fra Korsør i kupé med professor Matzen, med hvem jeg navnlig talte om forholdene i Angel i Fredr. 7's tid og om delingen af Slesvig, hvorom vi var enige.

14. Juli. Toldkommissionen endte sine forhandlinger og det overdros Neergaard og Madsen Mygdal at skrive venstres betænkning.

15. Juli. Talte med N. Jensen, som ønskede en forhandling mellem moderate og radikale ved delegerede fra begge sider.

16. Juli. Læste i Vinthers bog om menighedslivet i Kbhvn. og Sydsjælland fra firtierne og indtil nitierne. Særlig glædede mig hans omtale af P. Bojsen. Rodes digt til minde om ham kjendte jeg ikke eller havde glemt det. — Elberling fortalte, at han billigede provisoriet af 1877, hvad der undrede mig højlig.

24. August. Jeg forbavsedes ved i min dagbog fra maj 1846 at finde, at jeg alt dengang havde faaet tanken om at blive forstander paa Rødding højskole, blive levende hos mig ved efterretningen om, at Flor forlod den, og ikke blot dette, men at jeg ogsaa allerede dengang var klar over, at Slesvigs deling mellem Danmark og Tyskland var den eneste virkelige løsnings af striden derom og betingelsen for en forening af de nordiske riger, ja, at jeg tænkte mig muligheden af at gennemføre det ved stændernes og Skaus bistand, et haab, der desværre fuldstændig bristede.

3. Sept. Svarede landstingets formand paa forespørgsel, at jeg ikke agtede at møde ved Kejseren af Ruslands ankomst.

5. Sept. Madsen-Mygdal ønskede prostitutionssagen fræmmet i folketinget og sendt til landstinget for at vise indre-missions-vennerne, hvad de i saa henseende kunde vente af regjering og landsting.

8. Sept. Dinesen fortalte om sin politiske stilling. Han var kjendelig febrilsk, tænkte paa efter mit forslag at sagsøge „Nationaltidende“ for Carstensen angreb paa ham. Drømte om et stort centrumsparti til vinter og ønskede, at Svend vilde skille sig fra radikale og socialister. H. Holm havde taget „en smuk stilling“.

10. Sept. Fik brev fra den ungarske komités præsident, at jeg endelig maatte komme til fredsmødet af rigsdagsmænd i Budapest. Bajer og Wavrinsky kom til og trængte paa. Jeg bad Kretz forhøre, hvad Matzen vilde gjøre. Mine tanker blev meget optagne deraf, da der jo tilbydes fri rejse paa alle ungarske stats- og tildels privatbaner m. m.

11. Sept. Landstingets formand har ogsaa faaet indbydelse til Budapest, men vil ikke rejse. Hvis han vilde, vilde han ikke tage pengene af rigsdagens kasse. — Derefter vil jeg vel heller ikke. — Dinesen fortalte, at Matzen var ildeset af landstinget, efterat han havde talt sammen med Scavenius, og havde Nellemann villet være formand, var han blevet det. Bramsen havde i Aarhus raabt til Scavenius: Ingen veksler mere, da han havde sagt, at han, hvis højre vilde have ham til fører, var villig til at indfri denne veksel.

12. Sept. Tre brødre Appel her og fortalte om sønderjydske forhold, navnlig om faren for at tyskere (fra Angel o. s. v.) kjøbte ejendomme i Tørninglen og Enklaverne (f. e. 4 i Skodborg).

16. Sept. Thomsen fra Ryslinge hos mig. Han antog ikke, at det var saa farligt for Tyskeriet i Sønderjylland, som Aplerne havde ment.

25. Sept. En socialdemokrat vælges i Helsingør, hvad der burde vise højre, at der burde være en regering, som kunde skille venstre fra socialisterne og ikke en, der drev dem sammen. Men sandsynligvis bliver højre kun endnu stædigere, saa socialdemokr. vedbliver at vokse.

26. Sept. C. Hage ønsker min bistand til en skarpere optræden imod ministeriet, indbring. af et par mindre forslag af kbhvnsk. rigsdagsmænd, forespørgsel om kirkeraadet, anke over politiet, Krabbes indbringelse af udvalgets forfatningsforslag osv. Jeg var

villig, naar modstanden ikke dreves saa vidt, at højre samledes paany. Hage vilde ogsaa, at de moderate skulde tvinges til at bekjende enten ministeriel eller antiministeriel farve.

30. Sept. Svend kom tilbage og jeg fortalte ham mine samtaler med Bojesen og Hage. Svend havde i modsætning til Alberti udtalt sig for valgalliance med socialisterne, saalænge provisorierne ikke var slaaede til jorden.

2. Okt. Dinesen . . . fortalte om den tilslutning, hans politik havde hos højre paa landet og i alle kjøbstæder udenfor Kjøbenhavn, Aarhus og Odense. Selv ministeriet sluttede sig i det hele dertil. Lüttichau vilde forelægge forslag til en skat paa indtægt og formue trods Estrup, hvis indflydelse ministeriet havde frigjort sig for.

4. Okt. Bestyrelsesmøde, hvor man talte om vinterens arbejde. C. Hage anbefalede en skarpere fræmgang mod ministeriet end forrige aar. Alberti var snarere tilbøjelig til at støtte ministeriet. J. C. Christensen og jeg var i det væsentlige enige med Hage, men raadede til at undgaa at samle højre, der nu var splittet og derfor ikke at skærpe striden for meget.

5. Okt. Formænd og viceformænd gjenvalgte. Bertelsen fortalte, at Skeel paa Birkelse havde sagt ham, at Estrup udtrykkelig havde forlangt, at der ikke kom en skolelov. — I partimødet om formiddagen taltes der om den politiske stilling og efter forslag af Krabbe vedtoges det den følgende dag at forhandle om grundlovs-sagen. — Scavenius's brev om de indre forhold i højre var sendt til Ahlefeldt, som misbilligede det og havde givet det til en mand fra Kjøbenhavn, der igjen havde overladt det til „Politiken“, af hvem det var tilstillet bladet „Kjøbenhavn“.

6. Okt. Partimødet besluttede efter en lang forhandling med 26 st. imod 18 at billige, at Krabbe indbragte et grundlovsforslag paa egne vegne.

7. Okt. Partimøde om finansloven. C. Hage. og J. C. Christensen skulde være partiets ordførere ved behandlingen af den, men andre kunde frit drage særlige anliggender fræm. — Der skulde spørges minist. om han vilde forelægge skoleloven. Hvis ikke, var det sandsynligt, at J. C. Christensen skulde paa partiets vegne gjøre det i den skikkelse, som venstre havde givet den i fællesudvalget.

9. Okt. Neergaard udtalte haab om, at moderate og reformparti i aar maatte komme bedre ud af det, end tilfældet var ifjor,

hvad enigheden i told- og landbokommissionen tydede paa. Jeg antog, at det især vilde bero paa stillingen i finansudvalget, men fandt det ogsaa ønskeligt. (Det er vel udfaldet af valgene i Skanderborg og Nørresundby, som har fræmkaldt ønsket om samarbejde, der allerede viste sig ved, at man undlod som forrige aar at stille egne kandidater op til formandspladsen i tinget.)

11. Okt. Kl. 7½ selskabelig sammenkomst med provinsredaktørerne af venstrereformpartiet. Paa forslag af J. C. Christensen overtog jeg ledelsen og mindede, paa foranledning af en skaal for mig af Ejnar Berg, om at venstrereformpartiet svarede til dannelsen af det forenede venstre. Det begyndte med reformer, men da de ikke kunde gennemføres, rejstes det parlamentariske krav, der vilde have sejret, naar ikke grundloven var brudt. Nu krævede man igjen reformer, men heller ikke de kunde gennemføres, før grundloven var gjenrejt. Derpaa maatte der arbejdes samtidig med reformkampen, og de nuværende ugunstigere forhold (efter grundlovsbrudet og dets faktiske godkjendelse) krævede større forsigtighed end i syvtiaarene.

12. Okt. C. Hage ønskede ikke at tale efter J. C. Christensen, men efter de andre ordførere.

14. Okt. C. Hage holdt en glimrende tale mod ministeriet. Holm og Neergaard fandt Hages tale formelt glimrende, men reelt uheldig, da man ikke skulde fornærme de mænd, man skulde forhandle med, og et nyt ministerium vilde blive ringere for venstre end det nuværende. — Der siges af flere, at Estrup i Randers underhaanden af al magt arbejdede for Kjærs valg, men havde tabt sin tidligere magt over flere højremænd, der var blevne agrarer.

15. Okt. Læste L. Nygaard: V. Birkedals levnet. 2den del. Han søger at undgaa at nævne mig, min virksomhed for valgmenighedsloven, den gamle grundlov, „Dansk folketid.“ osv. saa meget som mulig. (Det samme gjorde i sin tid Lars Frederiksen i sine smaaskrifter.) — I tinget gik det sagn, at jeg vilde rejse over til Grev Frijs's begravelse paa mandag, men dette har aldrig faldet mig ind. Hans forhold til oktoberforeningen, den ny grundlov osv., selv uden hensyn til bestikkelsen af J. A. Hansen vejer langt mere end hans forhold til valgmenighedsloven og parlamentarisk afgang som minister. Hvorfor traadte han ikke op mod Estrups fortolkning af grundloven? Han burde have hævdet dens rette mening overfor Kongen og folket. Saa var Estrup blevet standset. Han var jo endog formand for det fællesudvalg, der førte til det første provisorium 1877.

22. Okt. Konsejlspræsidenten erklærer, at ministeriet vil gaa af fremfor at udstede et nyt provisorium.

23. Okt. Partimødet bestemte Alberti til finansudvalget med 22 st. mod 17, der faldt paa Gulbrandsen.

28. Okt. Partimøde om grundlovssagen. A. Nielsen forelagde et forslag, som han antog, partiet som saadant burde indbringe. Krabbe og Hage sluttede sig til det under forudsætning, at det blev *partiets*, dog med forbehold af ændringer i redaktionen. Jeg paaviste, at det ikke gav den sikkerhed mod misbrug som udvalgsflertallets fra forrige samling, men at det vilde være landsting og regjering behageligere end hint, da det udelod omdannelsen af rigsretten og gjorde forkastelsen af en midlertidig finanslov mulig.

29. Okt. Aaberg sagde, at Dinesen og hans 6 mand havde taget del i højrepartiets møder, da der ikke var blevet flertal for at udsyde dem. Ministeriet stod sammen med dem.

30. Okt. Dinesen fortalte, at Estrup skulde have forsvaret Reedtz-Thotts erklæring om provisoriums virkning som kabinets-spørgsmaal med, at den politiske stilling nu var en anden end i 1885. (I sin tid sagde han ogsaa til mig, da talen var om Holsteins forsøg paa et forlig med bevilling af 8 mill., at han derefter ikke vilde anvende noget til fæstningen uden rigsdagens samtykke, og at jeg maatte vide fra tidligere aar, at han godt kunde handle uden overskridelse af rigsdagens bevillinger). Reedtz-Thott havde erhvervet sig Kronprinsens samtykke til erklæringen. Kongen vilde derimod rimeligvis først have spurgt Estrup. R.-T. havde ikke før turdet tale saa tydelig for højrepartiets skyld.

5. Nov. Bennike hos mig om morgenen, tilraadede at lade Schroll blive generalløjtnant som chef for generalstaben, hvad ministeren havde sagt J. C. Christensen, at han ønskede bestyrelsens samtykke til; men i et bestyrelsesmøde var J. Busk, Bønløkke, Rosleff og A. Nielsen derimod. Det overdroges C. Hage at spørge Reedtz-Thott om hans stilling til en forespørgsel om Danmarks nøjtralitet.

6. Nov. Møde med Krabbe, C. Hage, A. Nielsen, N. J. Jensen og Gulbrandsen angaaende grundlovsforlaget. Der opnaaedes ikke enighed og mødet udsattes til Lørdag.

7. Nov. (Lørdag). Mødet om grundlovsforlaget maatte atter paa grund af uenighed udsættes til mandag.

9. Nov. C. Hage gik ind paa A. Niensens o. fl.s grundlovsforlag, efter at der var foretaget en forandring i det, hvorefter det

blev ubestemt, om ikke den midlertidige lov kunde forelægges for den hele tid, indtil finansloven var vedtaget. Jeg vedblev at kræve, at forslaget *skulde* vedtages, og det indtil den endelige finanslov var vedtaget. Derfor kunde jeg ikke slutte mig til forslaget, om jeg end maatte indrømme, at grundloven vilde blive bedre, naar det optoges deri. Kun var det saa meget paaberaabte „hul“ ikke stoppet og „det tomme rum“ ikke spærret. Krabbe var heller ikke tilfreds med affattelsen.

10. Nov. C. Hage forhandlede den 9de med Reedtz-Thott, som sagde, at han ikke vilde søge en vedvarende neutralitet for Danmark, men kun i krigstilfælde som i fortiden en neutralitet for krigens varighed. Andet havde forliget heller ikke krævet af ham. Derom kunde han maaske give en offentlig erklæring. — H. Holm mente, at højre vilde bankes sammen, hvis grundlovssagen bragtes frem i tinget, og at skoleloven da vilde strande, hvad den ellers maaske ikke gjorde. Jeg meddelte det til Hage og J. C. Christensen, som tillige med mig antog, at sligt ikke burde hindre os i vor hensigt at bringe grundlovssagen frem, ligesaa lidt som højres, de moderates og selv Aalborg Amtstid.s (Lassens) advarsler. — Bestyrelsesmøde, hvor indbringelsen ved bestyrelsen (÷ mig som formand) og Guldbrandsen og Krabbe af grundlovsforslaget vedtoges.

11. Nov. Højre i folketinget var efter Holms sigende skilt i 10 mod 9, som med Dinesen ikke vilde deltage i delegeretmødet og billigede, at Dinesen ikke tog plads i et forretningsudvalg af 3 medlemmer. — Jørgen Pedersen fortalte, at aktierne i Fyns Tidende, som udstedtes for 60 kr. og senere omskrevet til 500 kr., nu betales med 1500 kr.; men han vilde sælge sine, da avisens fremtid var usikker, skjönt hidtil havde F. Tid. kun haft tilgang.

12. Nov. Grundlovsforslaget indbragtes i tinget af C. Hage. Højre var uenig om valget af sit forretningsudvalg, men truede med at blive enig, naar grundlovssagen igjen blev rejst.

13. Nov. Fortalte Bajer Reedtz-Thotts stilling til nøjtraliteten, nemlig at han ikke vilde en vedvarende garanteret nøjtralitet, men kun en midlertidig for den enkelte krig, hvad han ikke vidste, men begjærlig mærkede sig.

14. Nov. Ejnar Berg opfordrede mig til at skrive i et jubilæumsnummer af Kolding folkeblad om venstres fræmgangstid efter 1866 og ind i 70'erne. Jeg undslog mig paa grund af, at jeg manglede tid, og at jeg ikke kunde gøre det uden at fremhæve, hvorledes jeg gennem Dansk folketid. og min ved den udbredte bekjendtskab med ledende mænd omkring i landet havde banet vejen

for Bergs virksomhed, især ved de møder han holdt omkring i Nord- og Vestjylland for at slaa mellempartiets mænd og ved dannelsen af det forenede venstre. Derimod lovede jeg at hjælpe Madsen-Mygdal, hvis han vilde paatage sig arbejdet med mine erindringer.

16. Nov. Svends fremdragen af misbrugene ved varetægtsfængslingen vinder megen anerkendelse i venstre i modsætn. til Alfr. Christensens forsvar for forslaget.

18. Nov. Klein fortalte, at godsejer-højre ikke vilde bidrage til Islænderne, hværken Estrup, Nullemann, M. Frijs, Ahlefeldt ell. andre. Man angav uvilje mod baronesse Reedtz-Thott, — men det synes mig ligesaa rimeligt, at det er uvilje over, at Klein og ikke Nullemann, den 20-aarige minister for Island, er sat i spidsen, trods at Klein vist er mere populær paa Island end Nell., og vel ogsaa, at ingen af højre-godsejerne er kommen med blandt indbyderne. Ogsaa er det paafaldende, at professor Matzen hidtil har samlet saa lidt.

19. Nov. Maatte skarpt vise provst Nielsen til rette, fordi han vedblev at tale, uagtet han kun havde faaet ordet for en kort bemærkning og uagtet andre talere og deriblandt 2 ministre havde begjæret ordet. — Svend forsvarede godt det borgerlige ægteskab, skjønt ogsaa Holm talte godt mod hans forslag, men Nielsen kom galt fra sit forsøg paa at slaa sig til ridder paa ham.

21. Nov. Møde med bestyrelsen hos konsejlspræsidenten og aftalte med ham fræmgangsmaaden ved en forespørgsel angaaende bladrygterne om en alliance med Rusland og om Danmarks nevtralitets-ønsker.

23. Nov. Partimøde, hvori der meddeltes, hvad bestyrelsen havde foretaget m. h. t. neutralitetssagen og forhandlingen derom med Reedtz-Thott.

28. Nov. Hos kommandør Bojesens sammen med flere rigsdagsmænd (deribl. Svend), etatsraad Aastrup, Kapt. Sørensen, Kapt. Andersen fra Siam o. fl. Fruen tog mig tilbords, Bojesen udbragte en skaal for mig og J. C. Christensen, og jeg svarede med en skaal for ham med ønske om, at han i rigsdagslivet maatte faa en erstatning for, hvad han havde tabt, hvad han svarede, at han fuldt havde. — Andersen fortalte mig om forholdene i Siam og sine bestræbelser for at fræmme handelsforbind. mellem Danmark og Østasien. Historikeren Ottosen fortalte om forholdene i Flensborg og Aabenraa og vi talte om historieskrivning.

1. Dec. Møde i grundlovsudvalget, hvori N. J. Larsen og Wiinblad mod forventning tilsagde de moderates og socialdemokrater-

nes tilslutning til det foreliggende forslag, Larsen med nogle redaktionsændringer, Wiinbl. uden realitetsændringer. Klein vilde ogsaa støtte forslaget, men helst med tilnærmelse til et normalbudget.

2. Dec. Liebe . . . havde del i sønnens stykke i Berl. Tid. om vore forfatningsforhold og glædede sig over, at baade Krabbe og jeg havde udtalt vor tilfredshed med dem.

5. Dec. Liebe traf mig paa gaden, da jeg gik til rigsdagen . . . Ved at gaa sammen med Liebe var det mig paafaldende, hvor mange af de mødte der hilste og bukkede for excellencen og rigmanden, og jeg priste mig lykkelig ved dog forholdsvis at være den ukjendte.

9. Dec. Brev fra Hedin i Stockholm om, at Danmark skulde foranledige en samling af rigsdagsmænd fra de 3 riger til forhandling om en henvendelse til regjeringerne om at udvirke en permanent nevtralitet for alle 3 riger, hvilken samling skulde nødvendig finde sted i Danmark. (Talt derom med J. C. Christensen og Krabbe.)

10. Dec. „Nakskov tid.“ mente, at jeg var for gammel til at være formand, men Alberti burde være det. Det besvaredes af „Østsjæll.s folkeblad“ med indsigelse og spot over, at Nakskov tid. kunde anvise slige veje for reformpartiet.

11. Dec. Talte med Bajer om brevet fra Hedin. Han havde faaet et endnu større om samme sag og svarede, at Hedin selv burde komme hertil senest d. 13. Jan. Jeg og J. C. Chr. var betænkelige derved og mente, at det nu var Norges sag at følge vort spor om en af rigsdag og regering vedtagen beslutning om nevtralitet, og derefter maatte Hedin saa se at faa Sverrig til at følge efter. I den retning skrev jeg til Hedin. — Klein stillede ændringsforslag til grundlovsforsl. og kom i den anledning til mig. Han kom lige fra et møde af folketingets højre, hvor man havde sluttet sig til den resolution, der skulde forelægges delegeretmødet om aftenen. Han beklagede den nuværende ledelse af højre. Det var urimeligt ikke at ville godkjende den oprindelige fortolkning af grundlovens § 25. Højesterets modsatte fortolkning var kun fremkommen, fordi man mente ellers at ville styrte baade Kongen og ministeriet. Det kunde han forsikre, at man havde bragt retten til at tro. Resolutionen gjorde enhver grundlovsforandring umulig, naar den krævede, at den skulde sikre finanslovens vedtagelse inden 1. April.

12. Dec. J. Scavenius med et hundrede stykker forlader højres delegeretmøde og vælger selv en bestyrelse. — Gjennemsaar brevet til Hedin, men glemte at lægge det i postkassen.

13. Dec. Brev fra Bajer med brev fra Hedin og Wavrinsky, der tydeligere betegnede Hedins forslag og den forsigtighed, der maatte iagttages overfor ham. Jeg gik derfor til rigsdagen, kasserede brevet fra i forgaars og afsendte et nyt.

15. Dec. Klein hos mig og udtalte sig atter imod Højres resolution. Jeg spurgte ham om en mindesamling for Kalmarunionen af alle 3 folk eller udvalgte af dem, men han mente ikke, han kunde gjøre noget dertil. — Til „Dansk Kvindesamfund“s 25 aars fest efter indbydelse. Hørte udmærkede taler af flere kvinder, ogsaa af den 91-aarige fru Casse, hvem jeg sad ved siden af, og af frøken Anna Brun, der havde mig til bords, og som talte for folketinget.

16. Dec. Om aftenen møde af „de 12“, som enstemmig besluttede at holde paa deres rest af demokratisk fond, omtr. 3000 kr., med mindre de andre medlemmer vilde skyde deres parter til i samme forhold, især Jens Busk og hans 7 mand, der havde delt deres part, omtr. 2000 kr., mellem sig. . . . Matzen vil modtage prinsesse Maud, fordi jeg foreslaar det; men ellers havde han ment det var rimeligere, at jeg havde billiget, at vi havde modtaget den russiske Kejser. Da han kun var gjæst, mens Maud vilde tage ophold her i landet, havde jeg ikke fundet grund dertil, og frafaldt da mit ønske om at tage mod hende.

17. Dec. Guldbrandsen angreb i tinget Jens Jensen fra Bælum paa en maade, der tydede paa, at han ønskede at sprænge partiet for af de yderliggaaende socialistvenner at danne et eget parti (P. Christensen, P. Jørgensen, Thomas Larsen, N. J. Jensen osv.). Bertelsen fra Skalberg søgte at vinde mig for en adskillelse og stillede valg af Madsen og Holm til statsrevisorer i udsigt, som om slikt skulde have indvirkning paa min politiske stilling. I sig selv har jeg naturligvis intet imod en adskillelse af de radikale dele af reformpartiet, skjønt jeg unægtelig har tabt al tillid til Bojsens ledelse, hvis den skulde blive følgen.

19. Dec. L. Dinesen glæder sig over sin sejr over Scavenius og siger, han vil benytte den med forsigtighed. Han vilde ikke være medlem af højres repræsentantskab, skjønt han kunde blevet det. . . . Brev fra Hedin, som efter oplysningerne fra mig opgav tanken om en snarlig sammenkomst her i byen.

21. Dec. Partimøde . . . Der var ingen, som forlangte, at de „14's“ kassebeholdning skulde være „fælles“. Tog mod prins Karl og hustru paa jærnbanen.

27. Dec. Kl. 5½ til taffel hos Kongen til tak for modtagelsen af prinsesse Maud. Efter taflet den sædvanlige kur og taler om lige-gyldige ting uden virkeligt indhold.

1897.

1. Jan. Hos Kongen til kur, jeg talte i almindelige udtryk. Dronningen opfordrede Matzen og mig til „forsonlighed“ Til taffel hos Kongen, talte med prinsesserne Marie paa dansk og Maud, som syntes at forstaa dansk. Aarh. stiftstid.s forslag om at give prins Kristian et slot i Jylland havde behaget ham og hofmændene i høj og mærkelig grad.

2. Jan. Bajer hos mig med brev fra Wavrinsky om en samling af nordiske rigsdagsmænd.

4. Jan. Kl. 6 til middag hos Kronprinsen. Hofchefen Moltke udtaler sig stærkt mod J. Scavenius som en mand, intet parti kunde have tillid til paa grund af hans karakter, om end han var nok saa begavet. Han betragte Vilh. Beck som den, hvem kristendommen i Danmark skyldte sin udbredelse. Kritiken af det gl. testamente var uberettiget, da Jesus byggede paa dets sandhed. Cumberland's familieforhold var meget smukke. Rigsdagen kunde jo skille prinsernes apanager ad, naar den vilde bevilge Christians og ikke Valdemars. Matzen mente, at den sidste burde bevilges som en „cadeau“ til den gamle Konge og derved skulde det da siges, at det blev den sidste apanage til sidelinjen. Klein havde for flere aar siden raadet til at adskille apanagerne; men regeringen (o: Kongen) havde ikke villet det. Moltke spurgte ogsaa om brudeudstyret. Jeg fortalte, at Cumberland næppe havde faaet sit, naar ikke Windhorst havde forlangt det af Krüger og denne af folketinget. — Prins Kristian glædede sig over, at han i tjenesten havde lært 2000 at kjende. Han bevarede i sin vestelomme en specie fra Fr. 5's tid, en bonde havde givet ham. Han glædede sig ved tanken om, at Jyderne vilde bygge ham et slot i Jylland. Ogsaa andre af hoffet udtalte sig om det smukke i denne tanke. Jeg opfordrede ham til at besøge folketinget. Matzen sluttede sig dertil for landstingets vedkommende. — Kronprinsen drak det første glas med mig, derefter med Matzen og andre. Han, prinsesse Ingeborg, Thyra, kronprinsessen talte meget med mig. . . .

8. Jan. Dinesen ønsker understøttelse af rigsdagen til N. Hansen, tidligere rigsdagsmand, J. A. Hansens broder, og at samtlige skattelove gaar i et udvalg. Ministeriet vil gjøre sagen til kabinetsspørgsmaal og venter modstand fra Estrup, Scharling og en stor del af højre. — Partimøde om toldlovens behandlingsmaade. Krabbe havde ønsket at tale først i toldsagen, men veg efter partiets ønske for Fogtmann, der havde været medlem af toldkommissionen og burde komme foran Neergaard, som ogsaa havde forlangt ordet.

9. Jan. C. Hage vilde ikke have samtlige skattelove i ét udvalg, men de egentlige skattelove henviste til finansudvalget. — Fogtmann talte saa længe, at det vel var grunden til, at Krabbe, skjønt Kl. blev 4,20, dog ønskede at komme til at tale og da vist opgav sin egentlige tænkte tale og indskrænkede sig til temmelig almindelige bemærkninger.

11. Jan. C. Hage bragte en rigsdagssamling fra de 3 riger til minde om Kalmarunionen paa bane. Jeg fortalte ham, hvad jeg havde skrevet derom til Hedin og forhandlet derom med Bajer og Klein. Jeg vilde skrive om aftenen det svar, jeg skyldte Hedin paa brev fra forrige maanedes midte. — Talte om aftenen med Bajer derom. Han vilde skrive til Horst, da han ikke havde faaet brev fra Lund. I „Verdens gang“ var der et stykke om en samling af rigsdagsmænd, hvorom der var kommet telegram til „Politiken“. Formodentlig er det dette, der bragte Hage til at henvende sig til mig, efter tilskyndelse af mænd ved „Politiken“.

12. Jan. Talte med Dinesen og J. C. Christensen om en bevilgning til N. Hansen, J. A. Hansens broder og min bitre modstander. — J. C. Christensen lovede et tilskud fra fredsforeningen til modtagelsen af svenske og norske rigsdagsmænd til sommer.

13. Jan. Kommandør Bojesen meddelte mig et brev fra prinsesse Marie, hvori hun beder ham tale med mig om apanagen til hendes mand, prins Valdemar, idet hun siger, at det udelukkende beror paa mig, om den bliver givet. Bojesen vil svare hende mundtlig, at dette er en fejltagelse, og at grunden til henlæggelsen maa søges i frygten for følgerne, i det mindre gode forhold til ministeriet og til hoffet, som tager parti for højre og landstinget, og hensynet til den modstand, det vilde finde hos Socialister og Radikale, hvad heller ikke kunde være kongehuset behageligt at høre drøftet paa vælgermøder. Bojesen var frimurer, men havde ikke mødt, siden han faldt i unaade paa grund af sit valg i Frederiksberg.

18. Jan. Brev fra Hedin, at han kunde komme hertil i ugen før paaske og ventede brev fra Norge, om man kunde vente nogen derfra.

19. Jan. Partimøde om toldudvalget. Leth Espersen blev saa vred over, at han ikke kom ind i udvalget, uagtet Bluhme, Busk og Jungersen talte for det, at han udmældte sig af partiet I den moderate gruppe ønskede Claussen at komme ind i udvalget, men ved afstemning blev H. Holm foretrukket.

21. Jan. Ved oplæsningen før mødet mærkede jeg, at jeg kun vanskeligt kunde udtale „saltvandsfiskeriet“, og under mødet

mærkede jeg fræmdeles talevanskeligheder og træthed ved forhandlingen; men jeg førte den dog til ende, uden at man mærkede min svaghed. Jeg tilkaldte Olav, som raadede mig til at tage hjem og holde mig i ro. . . . Jeg gik til sengs og Olav raadede mig til ikke at tage til byen i de første dage og ikke at bestille noget.

27. Jan. Kjørte med Ingeborg til rigsdagen. Bevilgede 400 kr. aarlig til N. Hansen i overenstem. med finansudvalg og minister.

28. Jan. Naar man spurgte mig om min sygdom, svarede jeg, at det var overanstrengte hjærnenerver, der krævede ro.

29. Jan. Befandt mig kjendelig bedre og ledede forhandlingen. Konsejlspræsidenten kom hen og udtalte meget venligt sin glæde over at se mig igjen paa formandspladsen.

1. Febr. ReedtzThott sagde, at han lagde stor vægt paa, at jeg kom til hans middag paa lørdag, hvad jeg lovede, naar ikke uventede hindringer indtraf. — Kronprinsen spurgte til mit befindende, da han mødte mig ved udgangen fra kongelogen.

3. Febr. Matzen skal efter Holms sigende glæde sig over, at „Thotterne“ vil brække halsen paa deres foreslaaede skatte-reformer.

4. Febr. N. Jensen mente, at Holms valg til statsrevisor maaske kunde gennemføres til foraaret og at udenrigsministerens middag paa lørdag kunde faa politisk betydning, da Kronprinsen og Bojsen var indbudte foruden mig. — Holm og Sloth mente, at Krabbes finansielle stilling var fuldkommen undergravet, og at han kun var theoretisk politiker.

6. Febr. Hos udenrigsministeren til middag uden synderlig andet af interesse end at den engelske minister talte dansk med mig. Kronprinsen var som sædvanlig venlig. Med Reedtz-Thott talte jeg om rigsdagsanliggender, men hverken han eller jeg bragte hans tavshed overfor forfatningsudvalgets spørgsmaal til ham om en samtale paa bane. Vi lader ham bære ansvaret. . . .

7. Febr. Skrev brev, bl. a. til A. Hedin, at han var velkommen med Astrup den 11te april og overlod til ham at bestemme mødets karakter.

18. Febr. Køedt fortalte mig om sine samtaler med finansminister Lüttichau om skattelovene, hvori L. havde stillet imødekommehed i udsigt for at samle et flertal i folketinget og lovet

at gjøre sagen til kabinetsspørgsmaal i landstinget, ja endog anset en opløsning af dette for mulig. (Kan ministeriet faa Kongens samtykke dertil og vil ikke et ministerium af provisorister blive følgen?)

22. Febr. (Mandag). Forhandling i lørdags med og opfordring til Blem om at bringe voldgiftssagen frem ved forhandlingen om Fiskeri-Konventionen med Sverrig. Efter samtale med ministre og udvalg indskrænkede han sig til en mundtlig opfordring, som ministeren lovede at tage til følge, hvis Sverrig vilde.

24. Febr. Til te og bal hos Kronprinsen fra 9—1.

3. Marts. Kommandør Bojesen læste for mig et brev fra Kong Georg om hans stilling til Kreta og stormagterne. Han vilde ikke vige, før han med magt blev tvungen dertil. Prins Kristian havde beklaget sig for ham om, at man ikke gav ham apanage, og han svarede, at kongehuset ikke kunde vente noget, saa længe det stilledes sig saa uvillig overfor oppositionen, hvorpaa han anførte dets forandrede stilling til ham som eksempel.

4. Marts. H. Holm var meget utilpas over den magt, Høruerne havde i toldudvalget, og som gik ud paa at sprænge al overenskomst med ministeriet, der paa grund af landstingets modstand kom i uholdbar stilling. Han ser for mørkt paa sagerne.

5. Marts. Partimøde om dr. Winthers ønske om at fræmstille sin politiske plan for reformpartiet, hvad dette dog ikke fandt tid til.

6. Marts. Trættende forhandling i tinget om et tyende-forslag, som Zahle narrede mig til at sætte paa dagsordenen ved at paa-staa, at det vilde gaa let og hurtigt, og at justitsministeren ønskede det.

9. Marts. Shaw, Højesterets sagføreren, hos mig. . . . Han udtalte, at det var en skandale, at landstinget i sin tid havde udelukket Krieger fra rigsretten, hvortil jeg udbrød: ja, hvad gjorde landstinget i den tid andet end skandaler! noget, der sagtens skurde slemt i den daværende, som han selv antog, indflydelsesrige landstingssekretærs øren. Han fandt ministeriets stilling og i det hele den nuværende politiske stilling uheldig. Jeg mente, at det ikke blev bedre, før de fik et virkeligt konstitutionelt ministerium, der kunde raade bod paa de ulykker, det provisoriske og estrupske system havde ført med sig. — Kretz vilde udforske venstres stilling til ministeriet, men fik intet at vide.

10. *Marts.* Holm fortalte, at Lüttichau i toldudvalget efter Hages raad, men imod Kødets og Neergaards, var gaaet ind paa enkeltheder af posternes satsers og derved havde stødt baade højre og Kødets fra sig, saa at det for øjeblikket ikke saa heldigt ud.

11. *Marts.* C. Hage talte med mig om den uklare ministeriestilling tilligemed højres og fralagde sig at ville spænde ben for toldloven, hvad jeg dog ikke stoler paa. Han paastod, at Kødets ligesom Tauber hindrede en god toldlov ved ensidig at holde paa doktriner. — Dinesen roste sig af sin kloge politik for at bringe en overenskomst til veje mellem alle moderate imod yderligheder til begge sider. — Modtog brev fra Wavrinsky, at der kom 5 svenske rigsdagsmænd til møde her d. 12. april, men at Nordmændene endnu ikke havde svaret.

12. *Marts.* Konsejlspræsidenten gjorde tilbagetagelsen af tilbagegivelsen af skatterne til kommunerne og nægtelsen af krigsministerens krav til kabinetsspørgsmaal. Jeg frygter, at den højrupske retning driver paa et ministerskifte for at faa et ministerium Jak. Scavenius (maaske med Matzen og C. Hage). Jens Busk sagde i bestyrelsesmøde: Hvad rager det os, hvem der bliver ministre?

14. *Marts.* Opgjorde den sandsynlige partideling ved spørgsmaalet om kabinetsspørgsmaalet.

15. *Marts.* Talte med Kødets, som var enig med mig, at folketinget ikke burde lade ministeriet falde første gang, det stillede et kabinetsspørgsmaal og viste sig som et sandt konstitutionelt ministerium, især da der var sandsynlighed for, at det vilde blive afløst af et provisorisk. — Sandsynlig vilde reformpartiet deles og den moderate del af det gaa sammen i en egen gruppe, der gennem delegerede kunde forhandle med den „moderate“ gruppe.

16. *Marts.* Bertelsen Skalberg enig med Kødets og mig om eftergivenhed overfor ministeriet og efter hans mening mange flere i modsætning til Hørupeerne, der sagde med J. Busk, at det „ikke ragede os“, hvem der var ministre. . . .

17. *Marts.* Partimøde om minister-spørgsmaalet. J. C. Christensen og A. Nielsen talte om uenighedspunkterne som mindre betydelige, hvorom man kunde forhandle som sædvanlig i fællesudvalget. Jeg tog da ordet og fræmhævede, at sagen jo nu var en ganske anden. Vi stod ved et vendepunkt i vort politiske liv, spørgsmaalet om vi vilde gaa over fra et grundlovstro ministerium til et provisorisk, om vi vilde anvende det parlamentariske vaaben,

ministeriet efter 25 aars forløb havde rakt os til at dræbe dets giver, om vi vilde gaa landstingets ærinde ved at kaste det og hindre de store skattelove i at komme til dette ting og derved befri det for at tage ansvaret for at slaa dem ihjel og derved vække uvilje imod sig og i det hele efterhaanden hindre, at ministeriet efterhaanden maatte støtte sig til folketinget og saaledes fjærnes fra landstinget og øge spliden i højre. Var det end haardt nu at skulle bøje sig, kunde man jo senere tage oprejsning ved mulige ny kabinetsspørgsmaal, naar man blot brugte det givne vaaben med besindighed. C. Hage, A. Nielsen og Busk bekæmpede mig og vilde gjøre det nuværende ministerium til et rent, ja, et provisorisk ministerium. Ikkun Alberti udtalte sig imod dem, idet han forbeholdt sig sin fristilling, til afgjørelsen forelaa.

19. *Marts.* Fr. Bajer fortalte om sin deltagelse i fredsforeningsbestyrelsesmødet i Bern. Jakob Hansen fra Forsinge talte om agrarforeningens forhold til den politiske stilling. Kretz haabede overenskomst efter partiets sprængning; jeg antog det modsatte. J. C. Christensen søgte mig og vilde berolige mig med, at man ikke maatte vente et nyt provisorisk ministerium, da stemningen var imod provisorier, og ny valg, hvis de udskreves, vilde vise, at vælgerne billigede, at tinget gjorde modstand mod yderligere stigning af militærudgifterne. Jeg lovede at tage sagen med ro, men tillige med alvor, det er: jeg blev ved mit.

20. *Marts.* Dinesen fortalte, at hverken landstingets flertal eller ministeriet ønskede dettes afgang, men at det var ønskeligt, at der blev tid til forhandlinger for at forebygge det. Jeg fræmhævede vanskeligheden af, at venstre skulde gaa ind paa de udtrykkelige bevillinger til „landbefæstningen“, medens det meste af søbefæstningen ikke var bygget provisorisk. De, der vilde styrte ministeriet, var professorpartiet, Matzen, Goos, Scharling, Hammerich, Bramsen og maaske Klein, rimeligvis i haab om selv at kunne danne et ministerium med Frijs i spidsen; men denne, som unægtelig havde nærmet sig de „intransigente,, vilde næppe gaa med dem. . . . Landstinget var villigt til at behandle skatteloven og i sidste øjeblik nedsætte brændevinsskatten til dækning af underskuddet paa toldloven, som de i begyndelsen ikke vilde indrømme.

22. *Marts.* Partimøde om forskj. lovforslag og apanager. Man vilde maaske give prins Kristian og prinsesse Lovise, men først, naar krisen var overstaet.

23. *Marts.* Scharlings og Bramsens mange ændringsforslag til Formueskatloven omdeles først Kl. 12 middag og kan derfor ikke overvejes af udvalg eller minister eller ordnes til afstemning af for-

manden. Forhandlingen trækker dog ud, saa formanden faar tid til om aftenen at gennemgaa dem alle — et brydsomt arbejde.

24. *Marts.* Reedtz-Thott haaber paa overenskomst og ønsker hurtig fræmme af finansloven, hvad jeg lover, men henstiller til ham at give efter paa fæstningsbevillingerne, hvis han vil undgaa konflikt. Han anser en forlængelse af samlingen for nødvendig, naar finansloven er vedtaget. — J. C. Christensen er ikke tilbøjelig til at gaa ind paa fæstningsbevillingerne, uagtet jeg fastholder visheden om, at følgen vil blive et provisorisk-villigt ministerium, hvilket han ikke tror paa.

25. *Marts.* Køedt fortæller om en glædelig overenskomst med Lüttichau i toldsagen. Jeg bringer meddelelse om prins Kristians forlovelse. Lang forhandling i tinget, under hvilken jeg opfordrer J. C. Christensen og F. Bojsen om at gribe lejligheden til at bevilge prins Kristian en apanage for derved at komme bort fra den til prins Valdemar. De gaar straks ind derpaa, og Bojesen taler med Reedtz-Thott, som ogsaa er villig dertil, naar apanagen forhøjes til 40,000 Kr. Om aftenen partimøde, hvori det overdrages til finansudvalget at forhandle sagen med Reedtz-Thott. Zahle og Krabbe kræver ubetinget lydighed af mindretallet i finansspørgsmaalet, saa det i det højeste maatte gaa bort, men ikke sige: „stemmer ikke“.

26. *Marts.* Overvældende rigsdagsarbejde. — Bojsen er overbevist om, at reformpartiets umedgjørlighed kun er komedie ligesom højres, og at der tilsidst vil komme, om fornødent, et kompromisforslag, som vil samle et flertal i begge ting.

27. *Marts.* Reedtz-Thott kom til mig i formandsværelset og takkede mig, fordi jeg havde foranlediget forslaget om apanagen til prins Kristian og forklarede mig, at de 8000 kr, hvormed de 40,000 var forøget, var til „naalepenge“ til prinsessen. Jeg spurgte, om han ikke mente, at de burde gives paa en særlig lov til hende og fra bryllupsdagen, men han ønskede summen samlet og fra 1. april. Der vilde da ikke komme noget senere forslag derom. (Formodentlig var det efter Kronprinsens ønske). Heller ikke J. C. Christensen ansaa en nærmere forklaring for ønskelig eller nødvendig, da det stod i finansudvalgets forhandlingsbog og senere ministre vilde føle sig bundne derved. Jeg fandt det vel urigtigt, men vilde ikke trænge videre paa. — Ministeren bragte atter den politiske stilling paa bane, og jeg tilraadde atter ministeriet at give efter m. h. t. fæstningsbevillingerne, hvis det vilde have overenskomst, hvad jeg meget ønskede, men venstre kunde ikke endnu gaa videre til bevillinger til provisoriske foranstaltninger, end det allerede havde gjort.

Jeg fortalte ham, at landstinget i fællesudvalget vilde, at folketin- get skulde forhandle med ministeriet og se at enes med det; ti striden stod jo mellem disse to, og landstinget vilde støtte mini- steriet. Han glædede sig ligesom jeg til dette, i stedef for at det tidligere hed, at landsting og folketing skulde se at enes først, saa vilde ministeriet slutte sig til de fælles beslutninger. For mig syn- tes det at være begyndelsen til anerkjend. af folketingets rette stil- ling som tyngdepunktet. — Om eftermiddagen indbragte J. C. Christensen forslaget, der udtrykte folkets hengivenhed for kon- gehuset stærkere, end jeg ønskede, men med fuld tilslutning af Al- berti og vel ogsaa af C. Hage. Partimødet om aftenen syntes tilfres med det skete og Christ. priste det som klogt. Køedt fortalte mig om toldudvalgets stilling.

29. *Marts.* Modtog midlertidig finanslov.

30. *Marts.* Det vakte opsigt, at et forslag af P. G. C. Jensen og Estrup om at henvise ølskatsloven til udvalg, som bekæmpedes af Lüttichau, faldt i landstinget med 24 mod 26 (blandt disse til ven- stres og moderates forargelse P. Bojsen og H. C. Hansen). Det var første gang, landstinget rev sig løs fra Estrup. — Maaløe fra „Dane- brog“ ønskede oplysning om fællesudvalget og hørte tilfældigvis, at jeg i morgen havde været formand i 10 aar.

31. *Marts.* 10 aar efter at jeg valgtes til formand. Det min- dedes af Køedt med en blomsterkurv med roser og fioler paa for- mandspladsen (smuk og kostbar), af bureauassistenterne, fru Si- gurd Bojesen ligeledes med blomster, desuden af flere rigsdags- mænd af venstre og moderate og enkelte fra højre samt lands- tingets formand. Desuden af de fleste blade.

1. *April* [Skærtorsdag]. Meddelelser fra Blem tydede paa, at der naaedes en overenskomst om finansloven, da C. Hage og J. C. Christensen havde forhandlet underhaanden med Reedtz-Thott og imorgen skulde gjøre det officielt. Derimod var Bertelsen Skalberg og F. Bojsen mistrøstige. — Køedt og H. Holm haabede paa enig- hed i toldudvalget undtagen med Scharling og Wulff. —

2. *April.* Reedtz-Thott kaldte mig til sig og meddelte mig, at han kunde lade samtlige fæstningsbevillinger falde og indskrænke sine krav til 65,000 kr. mere end venstre havde indrømmet og til gjengjæld afdrage ligesaa meget paa bevill. til kanonerne. Jeg talte derefter med Christensen og C. Hage; men de var umedgjør- lige. Blem, Køedt og N. J. Jensen var villige til at følge mig i par- tiet. Jeg søgte Alberti og Madsen-Mygdal, men traf dem ikke.

3. April. Madsen Mygdal og Alberti kom til mig og udtalte sig velvillig om overenskomsten. Efter mødet i salen partimøde, hvor J. C. Christensen fræmstillede forhandlingerne i fællesudvalget og sin opfattelse af stillingen og jeg konsejlspræsidentens tilbud og min opfattelse i modsætning til Christensens. Ingen forhandling fandt sted, men der vedtoges et partimøde mandag aften og telegrafering til fraværende medlemmer. Derefter forhandlede jeg med venner af overenskomsten, som kom til mig, Alberti, Bertelsen, Blem, Køedt, Svend. Senere kom Dinesen og Køedt om toldlovsafstemningen.

5. April. Konsejlspræsidenten sagde, da jeg søgte ham, at han godt kunde ombytte bevillingen til omdannelsen af 7-kaserner 25,000 kr., som venstre paastod var bestemte til de ifjor nægtede kystbatterier, med en anden post, f. eks. rygskjold, der ligesom den kunde holde arbejdet i værkstederne i gang. Han maatte mindst have 60,000 til 65,000 kr. for at kunne holde værkstederne beskæftigede og lavere kunde han ikke gaa. Han havde paalagt ministrene at gaa saa langt ned, som det var muligt for at undgaa en konflikt. Nu maatte det være til ende. Jeg sagde ham, at det var meget tvivlsomt, om det vilde lykkes at faa et flertal, men jeg vilde gjøre, hvad der var mig muligt. Jeg forhandlede derefter med Alberti, Blem, Rosleff, N. Hansen o. fl. og fandt støtte hos dem; men i et møde af de 10 medlemmer af fællesudvalget lykkedes det Busk, A. Nielsen og J. C. Christensen at faa de andre bundet til ikke at gaa til mere end 25,000 kr. paa § 26 og at søge ogsaa at binde partiet dertil og at love som én mand at staa fast derved, hvilke forslag der end senere fræmkom, uden at der skulde holdes flere partimøder. Paa partimødet om aftenen talte J. C. Christ., A. Nielsen, Busk, Bluhme, J. Sørensen og anbefalede det. Krabbe, Alberti, Køedt, N. J. Jensen talte ogsaa for at slutte sig til forslaget for sammenholdets skyld, skjønt de tidligere havde villet eftergivenhed. Jeg udtalte mig bestemt imod at gaa ned under 60,000 Kr. og mod at binde sig dertil og forbeholdt at udtale mig frit derom til mine vælgere. Ikkun Jungersen støttede mig; men faldt dog fra til sidst, saa jeg ved afstemningen, der skete ved haandsoprækning, stod ene mod hele partiet. Nogle stemte ikke (deriblandt Svend), og Bertelsen var gaaet. Køedt beklagede, at jeg ikke havde stemt for, men jeg svarede, at nu vilde jeg udtræde af bestyrelsen.

6. April. Skjønt der ingen rigsdagsmøde var, fik jeg saa mange besøg af venstremænd af de forskjellige retninger, at jeg ikke engang fik tid til at nedskrive det brev, hvori jeg vilde meddele bestyrelsen, at jeg udtraadte af den, hvilken hensigt jeg om formiddagen meddelte J. C. Christensen, men som han bad mig lade være

at udføre. Jeg underskrev den af J. C. Chr. skrevne kortfattede protokol om forhandlingen i partimødet.

7. April. Jeg gav J. C. Chr. mit brev om min udtrædelse af bestyrelsen (Rigsdagen 6.—4.—97. Efterat jeg igaar aftes kom til at staa ene i min modstand imod det øvrige partis beslutning ikke at ville gjøre noget yderligere tilbud til udjævning af striden med ministeriet end 25000 kr. paa § 26 og at søge at binde medlemmerne dertil uden ny forhandlinger i partiet om andre mulig forekommende forslag, vil det være usømmeligt, om jeg fræmdeles vilde blive siddende i partiets bestyrelse end sige være dens formand, og jeg ser mig derfor nødsaget til at opgive denne min stilling, idet jeg selvfølgelig takker partiet for den tillid, man derved hidtil har vist mig. Sofus Høgsbro.

Til bestyrelsen for Venstre-reformpartiet.) Han bad mig tage det tilbage eller dog betænke mig derpaa i nogle dage, men jeg maatte afslaa det. Min beslutning var urokkelig. Det vakte megen opsigt i tinget, hvor ikke faa var meget kede af den tagne beslutning, da de havde erfaret, at regeringen ikke vilde gaa ind paa partiets ultimatum, hvad de efter Christensens og de 9 andre venstremedlemmers (af fællesudvalget) udtalelser havde ventet, og hvad jeg forgæves havde advaret imod at tro paa. Aaberg stillede i fællesudvalget det forslag, som jeg havde sagt partiet var regeringens ultimatum, og dette vakte endnu mere fortrydelse af at have gaaet imod mig, da de saaledes maatte komme til at stemme i tinget imod det. Alberti og Christensen kom til et alvorligt sammenstød angaaende forstaaelsen af den fattede beslutning, hvis bindende karakter Alberti ikke vilde anerkjende. — D. 6te modtog jeg brev fra Hedin, at den skandinaviske sammenkomst i paaskeugen maatte opgives, da Nordmændene ikke vilde deltage.

8. April var jeg til kur hos Kongen, hvor Matzen holdt en længetale, hvori han mindede om de forløbne glæderige begivenheder for kongehuset. Han talte i meget loyale udtryk og vanskeliggjorde mig at hævde min og folketingets uafhængige stilling overfor Kongen, hvad jeg bagefter fortrød, men forsilde. Kongen takkede mig for min udtrædelse af Venstrepartiets bestyrelse, hvori han saa en tilnærmelse af mig til regeringens og landstingets stilling. Dette skridt forsonede ham med meget af, hvad han ikke havde kunnet billige hos mig. En konstitutionel forfatning kunde være meget god, naar blot folk vilde være fornuftige, men nu tog man for meget hensyn til vælgerne, og Socialisterne fik for megen indflydelse, nu jo endog ved borgerrepræsentationsvalgene i Kjøbenhavn. Ogsaa ministrene var mig taknemlige og glædede sig over, at jeg vilde slutte paa lørdag, da vælgerne derved kunde

faa tid til at virke ind paa deres rigsdagsmænd til forsonlighed. Reedtz-Thott mente, at jeg altid havde viist, at jeg kjendte stemningen i landet. Mod sædvane var der intet taffel for andre end hoffet, og jeg saa ingen af den kongelige familie.

Fredag og Lørdag 9. og 10. April forhandlede om toldloven og forberedelsen til den lange afstemning tog megen tid. De forsonlige ønskede *ferie fra lørdag* aften, men de uforsonlige med *J. C. Christensen* i spidsen vilde have afstemningen straks og *Matzen* vilde holde møde om tirsdagen. Ministeriet og de moderate samt *Alberti*, *Blem* o. fl. arbejdede for feriens begyndelse, og tilsidst opgav *Matzen* mødet om tirsdagen, og *Christensen* erklærede, at han ikke havde noget imod, at møderne udsattes til efter paasken, hvorpaa jeg straks erklærede, at jeg vilde det. Som formand for fællesudvalget maatte *J. C. Christensen* have afgjørende stemme. Jeg skrev en kort berigtigelse i „Politiken“ som optog den d. 10.

11. April. Bladene, navnlig provisoriske, havde betragtninger over min udtrædelse af bestyrelsen, som man erkjendte for „parlamentarisk uangribelig“ og „parl. fintfølende“ osv. Fra *Thomsen* i *Ryslinge* modtog jeg skriftlig tak og erklæring om at ville støtte mit valg under ethvert forhold.

12. April. *Kommandør Bojesen* læste et nyt brev fra kong *Georg* for mig. Han var naturligvis utilfreds med stormagterne og vilde endnu engang drille dem (mon ved at angribe *Tyrkerne* fra *Tessalien*? *Friskarer* er jo rykkede ind i *Makedonien*.)

13. April. Til universitetsfest. *Kronprinsen* takkede mig for apanagen til sønnen. Jeg svarede, at det gjaldt at gribe det rette øjeblik.

Bojesen vilde, jeg skulde tale med *Reedtz-Thott* om ny mæglingsforslag og gennem *Alberti* søge at faa dem gennemført. Jeg svarede, at han kunde selv forhøre hos *R. Th.*, om han var villig til saadanne og da hvilke. Jeg kunde da gjerne paatage mig at bringe dem til *Alberti*. Jeg svarede tillige paa hans forespørgsel, at hvis *R.-Th.* følte sig bundet ved det ultimatum, han havde angivet for mig, og for hvilket jeg havde opgivet min stilling i partiet, da havde jeg intet imod, at han gik endnu yderligere i indrømmelser, om han fandt det rigtigt.

14. April. *Bojesen* havde været hos *R.-Th.*; men denne vilde ikke gaa fra sit ultimatum. Han vilde nok ikke engang længer indrømme, at den forhøjede militærbevilling drages fra bevillingen til kaserne, da krigsministeren modsatte sig det. Derimod var han maaske at bevæge til at gaa ind paa rentenedsættelsen paa de solgte

domænegodser (til $3\frac{3}{4}$ pCt.) naar Venstre vilde bevilge kakkellovne og kjøbene til baraklejren; men dette var knyttet til landbefæstningen, og det ansaa jeg for haabløst at faa gennemført. Dermed opgav Bojsen og jeg ethvert videre forsøg. Jeg finder, at ministeriet ikke uden ydmygelse kan indrømme mere og yderligere svække sin stilling overfor landstinget; men hvad bryder Hørup og hans venner sig derom?

Bojsen nævnede general Hedemann som den vordende ministerchef.

20. April. Grev Holstein-Ledreborg var her en timestid eller mere og var enig med mig i mit syn paa den nuværende strid mellem reformpartiet og ministeriet. I det hele taget talte vi om stillingen paa rigsdagen, hans egne offentlige og privat forhold o. s. v.

21. April. J. C. Christensen hilste paa mig, men vedblev sit tidligere standpunkt og erklærede i aviser, at her gjaldt det om at hævde folketingets nægtelsesret, medens kabinetsspørgsmaalet jo tvertimod agtede denne, idet ministeriet højede sig for folketingets vilje og ikke vilde tage, hvad man ikke vilde give den. Flere folketingsmænd, N. Pedersen, S. Sørensen, N. I. Jensen og andre kom tilbage, styrkede i deres modstand. Alberti syntes tilbøjelig til at mægle; men det var vist for silde. L. Dinesen ansaa det i det mindste for haabløst. Scharling, Hammerich o. fl. forsikrede Christensen, at et nyt landstingsministerium vilde tage imod venstres forslag og give skoleloven m. m., og saadanne løfter synes han at stole paa. G. Winther ønskede at vide, hvem der var vaklende og vilde søge at faa dem til at sige nej til venstrepartiets forslag. Olav vilde, at jeg skulde skrive offentlig mod flertallet; men jeg mente, det ikke kunde nytte, da det ikke var vælgerne, men fællesudvalget, som nu skulde afgjøre spørgsmaalet.

22. April. Alberti forhandler med ministeriet og faar det til at gjøre ny indrømmelser mod at faa de 65000 paa § 26, indrømmelser til landboerne, som selv Jens Busk og A. Nielsen ikke kan modstaa. I et partimøde, hvor jeg ikke, uagtet mange opfordringer, vilde møde, blev der givet delvis meddelelse om ministeriets tilbud, men uden forhandling.

23. April. Efterat J. C. Christensen og C. Hage efter bemyndigelse af de „10“ d. 22. om aftenen kl. 10 havde talt med Reedtz Thott og et par ministre, meddelte de „de 10“ betingelserne for en overenskomst imorges kl. $\frac{1}{2}$ 9. Derefter var man i frihavnen og kl. 3 omtr., vist efter ny forhandling mellem C. Hage og R.-Thott, partimøde, hvor det efter lang forhandling vedtoges at gaa ind paa de 10's forslag med 32 mod 11 stemmer (Føgtmann,

Guldbrandsen, Alfr. Christensen, Osc. Hansen, Bluhme o. fl.) J. C. Christensen formanede dem til at følge flertallet ved afstemningen i salen. N. Jensen, Bojsen, L. Dinesen, H. Holm o. fl. søgte mig gjentagne gange for at tale med mig om stillingen, Bertelsen Skalberg, Byr. Jensen, Frederiksen o. fl. for at takke mig for min stilling. Jeg beklagede, at man havde svækket ministeriets stilling overfor landstinget ved at kræve saa store indrømmelser af det. Dette indrømmede ogsaa L. Dinesen, Bojsen og J. Busk. Svend og Olav kom selvfølgelig ogsaa oftere og søgte underretning eller gav meddelelser. I Partimødet tog Kødte mig i forsvar mod J. Busk's angreb.

24. April. J. C. Christensen kom til mig for at tale om stillingen.

25. April. Guldborg blev konfirmeret. . . . Vi var til middag hos Holms ialt 40—50 personer. Bojsen udbragte en skaal for mig som bedstefader og haabede, at det nuværende politiske samarbejde atter havde ført os nærmere sammen. Holm udbragte en skaal for Bojsen som sin fører og nære ven. Jeg tav, da skilsmissen fra dem var gaaet mig for dybt til, at jeg kunde tage den saa let. Jeg kunde ikke glemme, at de begge havde offentlig og privat forsikret, at jeg ikke mente, hvad jeg sagde, som om jeg blot talte for at agitere — hvad der selvfølgelig var en dyb fornærmelse.

26. April. Intet møde i rigsdagen men i fællesudvalget. Jeg gennemgik gamle tidender for at vise, at udvalget kunde gjøre indstillinger, som kunde hjælpe til at udjævne „uoverensstemmelser“, naar de blot angik selve den omhandlede sag og meddelte det fundne til I. C. Christensen, som havde ønsket det og takkede derfor. . . . N. J. Larsen aflagde mig et langt besøg og ønskede ogsaa kjendelig en udsoning med mig; men det bliver ogsaa kun en politisk.

27. April. Højre i landstinget beslutter at kræve ny indrømmelser af folketinget, men faar i fællesudvalget kun 12 st. derfor, mens 16 stemmer derimod (venstre, moderate og Aaberg). Altsaa er højre sprængt og maaske ogsaa finansloven, og ministeriet styrtet. Man ser med spænding paa, hvad der vil komme. Venstre tror, at højre vil give efter i sidste øjeblik, men Bojsen er ængstelig for stillingen og ser vel forliget af 94 kuldkastet af landstinget, medens han dengang mente, at „provisoriet var ophørt“. Han og Blem og H. Holm hos mig for at drøfte stillingen. Bojsen ønsker, at jeg skal tilraade Reedtz-Thott at forlænge den midlertidige, hvad landstinget næppe tør modsætte sig, og saaledes holde det gaaende til efteraaret, hvad jeg ikke har noget imod.

28. April. Bojsen havde talt med Nellemann, som mente, at en udsættelse var det eneste middel til at hindre en sprængning af finansloven. B. havde svaret, at jeg var villig dertil, naar landstingets formand ikke fremtvang en tidligere behandling. Ogsaa Reedtz-Thott havde den samme mening. Jeg talte i mødet med Lüttichau og Reedtz-Thott om udsættelsen. De saa den gjerne, men vilde ikke udtale noget ønske derom; det var mig, der maatte bestemme den. Dertil var jeg villig, men de maatte sørge for landstingets formands samtykke. Dette lovede R.-Th., og paa en paafølgende forespørgsel fra landstingets sekretær svarede jeg, at jeg ønskede udsættelse til tirsdag, dels fordi sagen var saa vigtig, at den trængte til alvorlig overvejelse, og dels fordi medlemmerne ønskede en majferie i lighed med novemberferien; men hvis landstinget vilde have sagen paa fredag, maatte jeg gjøre det samme. Scharling og Hammerich fik samme svar; men kort efter meddeltes det mig fra landstinget, at formanden havde efter mit ønske udsat forhandlingerne til tirsdag. Jeg fik altsaa det hele ansvar, hvortil Lüttichau bemærkede, at jeg jo havde brede skuldre, hvad jeg indrømmede. Vennerne af en fredelig udgang fandt udsættelsen meget fornuftig.

29. April. I et partimøde skal 18 af folketingets højre have sluttet sig til folketingets indstilling om finansloven og kun 5 gaaet med landstinget. Kan dette optage kampen med en saadan spaltning af partiet?

Kongen skal ønske fred mellem ministeriet og rigsdagen og være bekymret for kong Georg.

Folketinget tog ferie til paa tirsdag. . . . Jeg kom til at tænke paa, om udgangen ikke kunde blive, at R.-Th. efter kongens ønske dannede et nyt ministerium med repræsentanter for de forskjellige grupper i folketinget, og som da kunde bevæge reformpartiet til at frafalde de punkter, landstinget ønskede fjernet, og at der kom en regelmæssig finanslov.

30. April. Højmark fortalte, at P. Pedersen i landstinget ønskede, at der kunde gives en særlig lov om rentenedsættelserne, da landstinget saa vilde indrømme fredsbureauet. Jeg svarede, at det kun kunde ske ved forslag af regjeringen, og den maatte da vedtages inden finanslovens behandling. Jacob Scavenius havde til ham udtalt sig bestemt imod Estrup og landstinget. C. Hage kom til mig og udtalte sig imod enhver eftergivenhed af folketinget og imod et koalitionsministerium.

1. Maj. Var ved glyptotekets aabningsfest og fik plads nærmest kongehuset. Under omvandringen i salene kom kongen til mig og omtalte rigsdagens gjentagne ferier. Jeg svarede, at det skete for

at søge at bringe de stridige gemytter til at enes. Kongen takkede mig for mine mæglingsforsøg, skjønt han vel vidste, at jeg ikke var bleven højremand. Han opfordrede mig til at se at faa mit regimente til at aabne pengepungen noget mere. Jeg sagde, at folketinget nu havde strakt sig saa vidt, som det kunde, for at enes med ministeriet; nu kunde det ikke mere; men det vilde kun med sorg se ministeriet gaa af. Det vilde ogsaa være det for landet. Ogsaa kongen vilde sætte pris paa at beholde ministeriet; det var dygtige og hæderlige mænd. Han omtalte derpaa de sørgelige forhold i Grækenland og havde fra begyndelsen været ængstelig for udfaldet; men hans søn havde været rolig og var det endnu. Ralli (den ny minister) var en uheldig mand. Jeg udtalte vor deltagelse og vilde meget ønske det bedst mulige for Grækerne.

Derefter fortalte jeg det vigtigste af samtalen til minister Ravn, som udtalte sig imod Estrup som den, der stod bagved modstanden, og, da han spurgte, hvad ministeriet skulde gjøre, naar der ingen finanslov kom, tillod jeg mig at svare, at det kunde jo vedblive at regjere med en midlertidig finanslov eller ved at rekonstruere sig søge en ny overenskomst med venstre. Klein vilde, at folketinget, naar finansloven var vedtaget af landstinget i dets affattelse, skulde af hensyn til fædrelandet pludselig slaa om og stemme med det. Det mente jeg var umuligt. Han tænkte da, at han ved afstemningen kunde stemme først for landstingets forslag og, naar det var forkastet, da for folketingets. Jeg opfordrede ham til at lade være at stemme for landstingets. Breinholt, Vandborg, spurgte, om det ikke var muligt at faa en tilbagevisning til udvalget vedtaget af begge ting. Jeg ansaa det for umuligt og vist unyttigt, og det var nok aldrig sket før. Ulykken var, sagde han, at landstingets højre havde indbyrdes bundet sig, da ellers mange vilde bryde ud. Jeg svarede, at det var samme fejl, som folketingets venstre havde begaaet, da det bandt sig til ikke at gaa videre end til de 25,000 paa § 26. R. Claussen indrømmede, at folketinget ikke kunde gaa videre i indrømmelser uden at svigte ministeriet. . . .

Senere kom Johansen til mig for at spørge mig om folketinget ikke kunde give noget efter overfor landstinget paa en eller anden maade. Jeg svarede, at jeg, efter at have talt med J. C. Christensen og Hage, ansaa det for muligt, og mente, at Nellemann, der ønskede at beholde ministeriet, maatte søge gennem kongen at bringe Estrup til fornuft. Joh. havde talt med Nellemann, men han vilde ikke gjøre noget. Men han gav sig mine deraf for at prøve Venstres fasthed overfor landstinget, som han tilsyneladende tog i forsvar?

Ogsaa Højmark kom til mig, men havde intet at tilføje andet, end at de *moderate* heller ikke vilde give efter. . . .

2. Maj. Paa rigsdagen kom J. C. Christensen og senere Hage til mig for at spørge om min samtale med kongen. Ingen af dem

vilde gjøre ny indrømmelser. Det maatte være landstingets sag at give efter.

3. *Maj.* Bajer kom for at høre om stillingen. Bojsen ligesaa. Han vidste ikke nogen paaviselig udvej. Aaberg heller ikke. Holm fortalte, at R. Thott, da Holm havde bekæmpet ham ved et vælgermøde, havde sagt til ham: De skal ikke angribe mig saa stærkt; kommer jeg paa rigsdagen, vil jeg nærmest stille mig som Termansen.

4. *Maj.* Tingets møder gjenoptages; men forinden kaldte Reedtz-Thott mig til ministerværelset og ønskede, at finansloven maatte efter hans opfordring gaa ud af dagsordenen. Vi tilkaldte landstingets formand, og han gik, øjensynlig ugjerne, ind derpaa. Mødet varede da kun 5 minutter, og der var stor bevægelse. Mange kom til mig for at høre nyt. Bojsen fortalte, at Lüttichau havde sagt, at kongen ikke oftere vilde underskrive noget provisorium. Bojsen havde spurgt Reedtz-Thott, om han, som J. C. Christ. havde opfattet ham, vilde forlade overenskomsten med venstre, og R.-Th. havde da bestemt nægtet rigtigheden af denne opfattelse.

5. *Maj.* R.-Thott meddelte i fællesudvalget, hvad han dagen før havde sagt til mig, at han, efter at formanden for landstingets højre (Estrup) havde meddelt ham skriftlig, at det ikke vilde gaa ind paa folketingets af regjeringen tiltraadte indstilling, var situationen forandret. Regeringen vilde for sit vedkommende fremdeles staa ved overenskomsten med flertallet; men for at gjøre sit yderste for at faa en ordentlig finanslov vilde den opfordre fællesudvalget til at forhandle om finansloven uden noget hensyn til den, da den var villig til at træde tilbage, hvis resultatet blev et, som den ikke kunde tiltræde. Efter denne meddelelse forhandlede udvalget i 3 kvarter og besluttede at nedsætte et underudvalg. Estrup havde været meget vred og flere gange fræmsat urigtige paastande, som blev modsagt. Jungersen fortalte mig, at Sehested og Schnack havde mødt ham og opfordret venstre til at staa fast; de skulde nok gjøre det. I underudvalget kl. 4 stod strid med grove ord, især mellem C. Hage og Steffensen. Højre vilde vide af R. Thott, om han kunde nøjes med 25,000 paa § 26, hvad Venstre sagde, man ikke behøvede at spørge om (efter N. J. Larsen).

6. *Maj.* Forhandlingen i underudvalget sluttede efter et kvarter uden overenskomst. Højre holdt et stormende partimøde i landstinget i 2—2½ time. Bojsen havde ved møde paa godsbanegaardens forarbejder drukket et glas med Hørup, som til afsked takkede ham for det gode samarbejde (valgkresloven!).

7. *Maj.* I fællesudvalget meddelte J. C. Christensen, at underudvalget ikke havde nogen indstilling, og man valgte da ordførere og meddelte formændene, at udvalget atter havde sluttet sine forhandlinger og fastholdt sine tidligere indstillinger. Flere medlemmer kom til mig, men der var ikke mere at gjøre end at stemme om indstillingerne. Man talte om en særlig lov om nedsættelse af renterne, men den maatte jo komme fra regjeringen. Breinholt, P. Pedersen o. fl. i landstinget var kede af, at dets højre havde bundet sig til at gaa med Estrup, der havde truet med at opgive sin formandsplads i højre, naar blot en eneste mand af partiet svigtede i denne sag.

8. *Maj.* Dr. Winther kom og vilde have en delt afstemning af enkelte punkter først i landstinget og derpaa i folketinget; men de, han mente vilde samle sig herom, svigtede ham, saa forslaget kom ikke. Da ministrene først vilde være tilstede i landstinget, maatte landstinget udsætte sin forhandling til kl. 3. R.-Thott fik megen bifald i folketinget baade under og efter sin tale, og kun 6 højremænd stemte for landstingets indstilling. Landstinget afbrød sit møde kl. 5, og højre holdt derpaa et partimøde. I højres partimøde kl. 4½ meddelte R.-Thott, at han fra et indflydelsesrigt medlem af venstre (Alberti) havde faaet forslag om efter afstemningen at forelægge et nyt finanslovsforslag med optagelse af 50,000 til en kirke i Kbh. og udeladelse af rentenedsættelsen paa ryttergodserne. (Mærkværdig og beklagelig opgivelse af ministeriets overenskomst med venstre, der maatte bringe de vaklende højremænd til med større sindsro at nægte finansloven ved afstemningen om aftenen og desuden en løn til højre for at gjøre dette, en præmie for derved at foranledige et nyt provisorium.)

Kl. 8 fortsattes forhandlingerne i tinget, og Kl. 10½ faldt afstemningen. Derefter partimøde af højre til 1½ nat. Her var strid mellem dem, der vilde styrte ministeriet ved at forkaste minist's ny forslag, og dem, der vilde gaa ind derpaa og ende konflikten. Derved skal det være kommet til et skarpt sammenstød mellem Estrup og M. Frijs; men der toges ingen beslutning. Det rygtedes, at minist's forslag var stillet, først fortaltes det til mig lørdag eftermiddag af Frede Bojsen og søndag aften af H. Holm. Derefter trykt i Nationaltidende.

10. *Maj.* Partimøde i Venstre kl. 1. J. C. Christensen, som havde søgt mig forgjæves paa rigsdagen om søndagen og talt med mig mand. formiddag, da vi var fuldkommen enige, anbefalede forkastelse af minist's forslag. Alberti raadede til at vedtage det, da han foretrak det for ministeriets afgang, og folketingets finanslovsforslag for det, der kunde ventes af et nyt ministerium. Krabbe anbefalede sammenhold, hvad end partiets flertal besluttede. C. Hage

sluttede sig til J. C. Christensen. Derpaa stemte 37 for forkastelsen, Alberti imod den, og Krabbe stemte ikke. Jeg var gaaet bort for at aabne og udsætte mødet i tinget. Da jeg kom tilbage, var alt afgjort, altsaa kl. 1,35. Til flere — Bojsen, Dalsgaard og fl. — mente jeg, at R.-Thott burde have forelagt en særlig lov om rentenedsættelsen og prøve, om landstinget ogsaa vilde modsætte sig det, hvad der vilde vække endnu mere uvilje mod det; men J. C. Chr. fandt et forsøg derpaa unyttigt, da Estrup i fællesudvalget havde modsat sig det. Bojsen mente derimod, at det nok kunde sættes igjennem.

Reedtz-Thott holdt ministerraad, og man enedes om at indgive afskedsbegæring. Derefter gik han, Schnack og flere i teatret. Han traf der Bertelsen-Skalberg og udtalte til ham, at hans maal havde været at samle et moderat parti i folketinget med udskydelse af yderlighederne. Naar han ikke havde naaet det, var det væsentlig landstingets skyld, men ministeriet havde dog viist, at der kunde forhandles med folketinget.

Om søndag eftermiddag havde Holm fremhævet forslagens gode sider og ønskeligheden af at bevare ministeriet, mens jeg angreb det som en præmie for landstinget for at bryde finansloven og bringe os ud i provisoriet. Mandag formiddag udtalte Bojsen ønsket om, at venstre vilde gaa ind paa forslaget og bad mig være forsigtig i mine udtalelser i partimødet, hvortil jeg svarede, at jeg enten ikke vilde møde deri eller ialtfald tie stille. J. C. Christensen havde om morgenen udtalt sig bestemt mod forslaget.

11. Maj. Bertelsen, Bojsen, Dinesen, Christensen, Hage og fl. kom til mig for at tale om stillingen. Jeg fik kl. 12¼ skrivelse fra R.-T. om, at han havde indgivet sin afskedsbegæring, og da jeg kom ind i salen, sagde Lüttichau paa mit spørgsmaal, at det ikke blot var R.-T., men hele ministeriet, der havde indgivet denne begjæring. Hørring og, efter hans mening, ingen af dem alle vilde træde ind i det nye ministerium.

12. Maj. Igaar antog man, at Estrup skulde danne det nye ministerium, da han ikke kunde faa nogen anden dertil. Idag nævnte man dog Sehested fra Broholm som danner af et moderat højre ministerium med borgmester Hansen, Alfr. Hage og lignende som medlemmer. Senere hed det (efter Nellemann) at det var mislykkedes, og at snarere det afgaaede ministrium skulde rekonstrueres, men at det vilde tage tid. Iaften rejser J. C. Christensen, imorgen Bojsen og flere. Landstingets højre-bestyrelse holder møder om ministerskiftet. R.-T. sagde igaar aftes til C. Hage, at han ingen anelse havde om, hvem der skulde blive ministre. Herman Bang og flere kom til mig for at spørge om nyt.

13. Maj. Dinesen mente, at det var R.-T. selv, som havde bragt det sidste forslag om en finanslov paa bane, og ved Albertis erklæring var bleven sikker paa at kunne sætte det igjennem i reformpartiet. Baade Bojsen og Dinesen havde endnu inden afstemningen lørdag aften advaret ham, men forgæves. Nellemann led af stensmerter og sagde, at han derfor ikke kunde træde op mod den estrupske politik, saaledes som han ellers vilde. Estrup var nu, da det gjaldt at tage ansvaret derfor, i stor forlegenhed, da ingen vilde tage følgerne. Godsejerne rejste bort. Heller ikke Steffensen vilde være minister. „Nationaltid.“ mener, at R.-T. tænkte ved at faa mødet udsat lørdag og i højres partimøde at fremsætte sit forslag til en ny finanslov, at faa landstinget til at opsætte sin afstemning overfor finansloven, til den ny forhandling havde fundet sted.

14. Maj. Malingen af oliebilledet af mig begyndte. Man undrede sig over den lange tid for ministerdannelsen og saa deri et tegn paa, at Estrup vel kunde faa godsejerne til at følge sig i afstemningerne, men ikke i at paatage sig følgerne deraf. Nogle venter, at krisen vil sluttes i morgen, men man ved det ikke. Estrup har altid yndet hemmelighedsfuldheden. Man har lagt mærke til, at Sehested og Alfr. Hage er blevne her i byen, mens andre godsejere er rejste, og slutter deraf, at de deltager i ministerdannelsen. Borgmester Hansen vedbliver man at nævne som vordende minister. Ogsaa Krabbe er bleven her i byen, men han nævnes ikke som saadan og sikkert med rette.

15. Maj. J. C. Christensen kommer tilbage i privat ærinde. Han og C. Hage og tidligere Krabbe hos mig, men ingen vidste noget. Ved at læse om Krabbes formandsskab fandt jeg, at jeg tidligere havde ladet mig for meget imponere af hans tilrettevisninger til medlemmerne. De syntes mig nu ofte for smaalige og for meget hæmmende ordets frihed, medens han dog ogsaa af og til kunde lade ytringer gaa forvidt, f. eks. i Taubers bekjendte angreb paa hele den slesvigske embedsstand, der fremkaldte fjernelse af tilhørerne. Thorup fra „Dannebrog“ fortalte, at en af de afgaaede ministre og P. G. C. Jensen havde fortalt ham, at der i torsdags var telegraferet efter Mogens Frijs efter opfordring fra kongen, og at man kunde vente ham i dag. Der var derfor ikke holdt bestyrelsesmøde af højre hverken fredag eller lørdag. . . .

16. Maj. Frijs kom i gaar aftes og skal i dag have forhandlet med Estrup, der havde fagministerlisten færdig, og derefter med kongen, der skulde søge at bryde hans modstand, som var grundet paa, at Estrup var landstingets leder.

17. Maj. Kongens kabinetssekretær søgte ved middagstid Estrup her, men forgjæves. . . . Frijs rejst. Han havde ikke ansvaret for den nuværende stilling og vilde ikke. Fr. Bajer havde hørt af Zytphen Adeler i udenrigsministeriet, at R.-Thott havde sat sig det maal at sprænge partierne og danne et stort mellemparti til støtte for sig, noget vi længe har vidst, men som altsaa bliver almindelig kjendt. J. C. Christensen vidste intet om ministerdannelsen. Der holdtes intet møde af højres bestyrelse her i bygningen. David Jensen nævner højsteretsassessor Koch som ministerchef (!!) og fortæller, at M. Frijs og J. Scavenius har siddet i tivoli søndag aften til over midnat.

18. Maj. C. Hage vilde høre nyt og udtalte sig med stor bitterhed mod R.-Thott, fordi han vilde sprænge reformpartiet, mens jeg fremhævede den nytte, han gjorde partiet. L. Dinesen havde i gaar af en samtale paa gaden med R.-Thott faaet det indtryk, at han ventede at komme til magten, men vilde ikke, før Estrup havde trukket sig fuldstændig tilbage. Kretz mente, at forskellige tegn i rigsdagens trykkeri og i ministeriebygningen tydede paa krisens afslutning. Holm og provst Nielsen vidste intet; men Holm fortalte om sin deltagelse i musæumsmødet 16. og 17., . . . at brygger Jacobsen vilde have ham, H. Holm, til Kultusminister, efter at han havde hørt hans tale ved bordet. Medlemmer af højres bestyrelse, Bjerre, Scharling, Hedemann, Steffensen o. fl. samlede i rigsdagsbygningen, men ikke Estrup. Svejstrup var her. Han havde truffet Estrup i gaar i middagstiden paa udstillingen. Han var vel altsaa om eftermiddagen hos kongen, som jo havde ladet søge ham paa rigsdagen.

19. Maj. Bojsen kom her og traf Neergaard og Dinesen. Han gik til R.-Thott, som sagde, at Estrup havde sagt pas, og at minist. derfor paa mandag vilde forelægge en midlertidig finanslov paa 14 dage. En finanslov kun, naar han havde vished for, at den vilde blive vedtaget af begge ting. Dette, fandt vi, ikke kunde ske, inden rigsdagen paany var samlet, og selv da var det bedre, at et saadant forudgaaende samtykke ikke blev krævet, men at partierne ved den ubetingede forelæggelse blev stillet for offentlighedens domstol. Reedtz-Thott var ikke uvillig til at søge overenskomst mellem tingene ved at tage rentenedsættelserne paa en særlig lov, naar han vidste, det kunde hjælpe. En optagelse af et par nye medlemmer i ministeriet i øjeblikket var næppe rigtig. Bojsen tænkte paa Oktav. Hansen og H. Holm i stedet for Rump og Bardenfleth; men fandt ogsaa, at det burde ske efter at ministeriets forbliven var sikret, men før et nyt folketingsvalg. Andersen fra Rosendal kom til mig og takkede mig for min støtte af ministeriet og aftalte med Bojsen og mig en udtalelse af agrar-generalforsamlingen i Aarhus paa tirsdag til støtte af ministeriet, som vi dengang haabede, vilde fore-

lægge et forslag til en ny finanslov paa mandag. J. C. Christensen mente, at en særlig lov kunde være en udvej. R.-Th. var vel ikke meget værd, men vi fik næppe nogen bedre. C. Hage betragtede derimod R.-Th. som det værste minist., vi kunde faa, som en ren ulykke, da hans hele politik gik ud paa at sprænge reformpartiet og bringe en sammensmeltning af en del af det og de moderate tilveje. Estrup var langt at foretrække. Han fortalte, at Grev Frijs om søndagen havde sagt til en medarbejder ved „Politiken“, at han havde henvist kongen til at kalde Holstein-Ledreborg. Da C. Hage fik dette at vide, søgte han denne og traf ham sent om aftenen paa Kongens Nytorv. Han var ikke utilbøjelig til at gaa ind derpaa, men det skulde være et „homogent“ ministerium. Dagen efter, altsaa mandag, talte Hage og maaske Holstein med Hørup, som var ivrig for, at venstre nu skulde gribe lejligheden, da højre ønskede et venstreministerium, noget man saa længe havde ønsket. Det skulde tages udelukkende af venstrereformpartiets mænd, J. C. Christensen, C. Hage og Alberti (hvortil jeg i tankerne fjøede Hørup), og træde op med al mulig forsigtighed, indtil det ved et nyt valg af folketinget fik et paalideligt flertal der, men, om det blev nødvendigt, tage med fast haand paa landstinget. Det vilde da vel og faa flere til at kunne udfylde de ledige pladser i finansudvalg, partimøder, forhandlinger i salen, o. s. v. Da jeg indvendte derimod, at det var for tidlig at træde til, og at man kun gik højres ærinde og samlede dette, der nu var splittet, til ny kamp mod venstre, medens R.-Th. kunde blive en god overgang til bedre tider, angreb han R.-Th. med voldsom heftighed og trængte ind paa mig, at jeg ikke maatte svigte partiet denne gang. Et saadant venstreministerium vilde faa hele Kjøbenhavn med sig, og det var dog derfra hovedindflydelsen over landet maatte udgaa. Jeg blev imidlertid trods alle forestillinger ved mit og vilde i al fald have ogsaa moderate med i ministeriet; men dette mente han, maatte man fræmfor alt undgaa. Jeg tog da fra ham til Alberti og fandt ham fuldkommen enig med mig. Han vilde paa ingen maade sidde i et saadant ministerium, det vilde være et politisk selvmord.

Dagen efter, altsaa onsdag morgen, traf jeg J. C. Christensen, som ikke troede, at tiden var kommen til et venstremin., men jeg blev afbrudt af Hages komme og gik ind til mine egne værelser. Her kom Blem. Jeg satte ham ind i sagen, og han gik da ind til J. C. Chr. og Hage. Han fik da den samme udvikling af Hage, som jeg havde faaet, men tog den, efter hvad han sagde, paa samme maade som jeg. Saa blev jeg kaldt ind i ministerværelserne til R.-Th., som sagde mig, at han vilde forelægge en midlertidig lov paa mandag, hvis jeg vilde sammenkalde folketinget til denne dag, men han vilde ikke forelægge nogen finanslov, uden at han vidste, at han kunde faa begge tings tilslutning dertil. Efter hvad jeg nu vidste om Hages bestræbelser, fandt jeg, at dette vist kunde være rigtigt; men da

maatte man vente til partierne samledes. Dette vilde være for sent, svarede han, uden at sige hvorfor. Jeg maatte ikke sætte den midlertidige paa dagsordenen, da han endnu ikke havde faaet den vedtaget i statsraadet, som først skulde mødes dagen efter, altsaa torsdag. Han ønskede, at folketinget vilde fremskynde forhandlingen, for at landstinget kunde faa tilstrækkelig tid, og vi blev enige om, at dette kunde ske, naar vi gjorde loven færdig om onsdagen. Paa mine spørgsmaal svarede han, at han syntes, at de, der havde sagt A ogsaa maatte sige B, og at ministeriet ikke var anderledes bundet sammen, end at de, naar alt var bristet, enhver af dem kunde handle frit, altsaa ogsaa Hørring, som det sagdes i aviserne, kunde danne et nyt. Da jeg fortalte, at rygterne om Frijs's og Estrups henvisninger til kongen paa et venstreministerium havde vakt forventninger derom hos adskillige venstremænd, sagde han, at derom var der ikke tale. Jeg fortalte dette til J. C. Chr. og Hage, som saaledes mente sig fri for nærmere overvejelser derom, og var glade ved udsigten til at blive fri for en fortsætt. af ministeriet R.-Th., og ligesaa var Jens Busk tydelig glad derover. Mindre var det tilfældet med Neergaard, Holm, Rosleff, Blem og jeg selv, men foreløbig var der ikke noget at gøre derved.

20. Maj. . . . Foruden en mængde folketingsmænd kom her referenter fra „Dannebrog“ og „Social-Demokraten“ og desuden var her Henrik Thomsen fra Rost (om forholdene i Slesvig) og Jakob Hansen fra Forsinge (om agrarforeningen og den politiske stilling.)

21. Maj. Jeg tog til Alberti for at fortælle ham om min samtale med R.-Th., da jeg ikke vidste, om denne havde fulgt den anvisning, baade Bojsen og jeg havde givet ham, at kalde Alb. til sig. Dette havde han dog gjort, men han havde paalagt Alb. ikke at sige noget om samtalen. Saavidt jeg kunde mærke, gik den ud paa det samme som min med R.-Th. Efter statsraadet fik jeg brev fra Lüttichau med den midlertidige, som lød paa 2 maaneder. . . .

22. Maj. Bojsen kom til byen i anledning af sin søstersøns død og søgte mig. Jeg satte ham ind i stillingen. Dinesen kom til og fortalte, at Madsen-Mygdal havde søgt ham og sagt, at man maatte have en ende paa ministerkrisen, og at han var villig til efter evne at støtte R.-Th. Dette i forbindelse med, at jeg havde sagt Bojsen (aldeles alene), at jeg ventede, at de to maaneder vilde blive brugt til at opløse baade folketing og landsting og efter de nye valg søge overenskomst med begge ting, hvorved tillige kongens nu bestemte rejse kunde forklares, bragte ham til at søge R.-Th. Denne ned slog alt. I statsraadet var det saagodtsom afgjort, at Hørring skulde være konsejlspræsident, og at R.-Th. traadte ud af ministeriet. Hvem der skulde være udenrigsminister, nævnedes ikke. Kongen vilde have

en ende paa striden inden sin afrejse til Wiesbaden. Bojsen var meget ked deraf og sagde, at han vilde søge at faa Hørring til at undgaa at ødelægge sin fremtid ved nu at overtage ledelsen. Da han kom tilbage mente ogsaa jeg, at Hørring, om han end ved i øjeblikket at gaa ind paa finansloven, som den forelaa ved folketingets eneste behandling, maaske kunde slippe over den nuværende strid, dog sikkert vilde støde paa lignende skær ad aare. Om man end anerkjendte hans fagdygtighed, vilde man dog erindre hans valgkreslov og hans fald i Valby, og han havde ikke i særlig grad vundet den fornødne almindelige politiske autoritet. Bojsen tænkte da ogsaa at ville gaa til ham og søge at holde ham tilbage, idet han antog efter R.-Th.'s tavshed derom, at intet endnu var endelig afgjort, og at der endnu i næste uge maaske kunde bringes en finanslov i stand til R.-Th.

L. Dinesen fortalte Bojsen og mig om bestræb. i landstinget for at kaste ham som statsrevisor, men at han svarede dem, at de, om de vilde, kunde kaste ham paa ladegaarden; de fik ham dog ikke til at forandre sin overbevisning eller til at undlade at arbejde for og efter den. . . .

Jeg skulde om aftenen have været sammen med flere Sønderjyder i Wittmacks sale, men kunde ikke forlade rigsdagsbygningen, da jeg ventede Bojsen fra R.-Th., hvad ogsaa skete. . . .

L. Dinesen fortalte ogsaa, at han havde haft brev fra redaktøren af Stevns avis, som erklærede, at Stevnskresen var tabt for højre bl. a., fordi fiskerbefolkningen var gaaet over til Svend.

Lüttichau havde d. 8. om formiddagen spurgt Kjøedt, om han troede, folketinget, naar landstinget havde nægtet finansloven, vilde gaa ind paa en halvering af stridspunkterne. Dette havde Kjøedt efter eget sigende ikke antaget muligheden af. Efter at R.-Thott havde talt med Alberti om det samme, var det Rump, som fortalte det til højremedlemmer af landstinget, og et af dem (P. G. C. Jensen?) fortalte det igjen til Oktav. Hansen, som hentydede til det i sin tale om aftenen.

23. Maj. Bojsen gik til Lüttichau, som sagde, at det ny ministerium var saa godt som dannet med Hørring i spidsen osv. Han kom til mig, men vi fandt ingen midler til at hindre det, hvor meget vi end ønskede det. . . . Kl. 10½ kom brev fra konsejlspræsident Hørring om det ny ministeriums dannelse. . . .

24. Maj. J. C. Chr. var jævn tilfreds, forudsat ministeriet vilde svare vel paa forespørgsler ved finanslovens første behandling. Bojsen og Dinesen var utilfredse, ligesom „de moderate“ i det hele endog i høj grad. C. Hage syntes derimod nogenlunde gunstig mod ministeriet. Hørring kom til mig for at aftale det fornødne angaaende dagsordenen. Han gik ikke med glæde til sin gjerning, men

der maatte jo dannes et ministerium. Man sagde at kongen trængte paa for at kunne rejse. Bojsen sagde, at han var helt febrilsk, da han hilste paa ham.

25. *Maj.* Bertelsen Skalberg, Jensen-Toustrup o. fl. vilde høre nyt og fortalte om den uvilje, ministerskiftet havde vakt i landet. Tuxen og Styhr hilste paa mig, som modtog det i tavshed. Hørring anrødede i gaar J. C. Christ. om at faa bevillinger til prinsesse Lovises udstyr og prins Kristians bosættelse. Han og C. Hage syntes ikke uvillige dertil, men partiets store flertal ytrede sig saa stærkt derimod, særlig efter dette ministerskifte, at der næppe bliver tale derom. Ravn var som sædvanlig smilende og gemytlig.

26. *Maj.* Bertelsen-Skalberg udtaler til mig sin frygt for, at de københavnske folketingsmænd for meget kommer det ny ministerium imøde og tilsidesætter landbrugets krav. Han mener, at man i tide maa væрге sig derimod, da C. Hage har en kjendelig indflydelse over J. C. Christensen.

27. *Maj.* Jeg var til middag hos Oktav. Hansen i Ny Taarbæk med S. Bojesen, Marstrand, Philipsen, Dr. Starcke, Overkirurg Tscherning, Osk. Hansen, Alfr. Christensen og særlig med J. C. Christensen og Madsen-Mygdal, for hvem Oktav. Hansen udbragte skaalen med tak for den gode ledelse af rigsdagsarbejdet i denne samling. C. Hage og Deuntzer var bedte, men kunde ikke komme. Hørup var der, men holdt sig inde i stuerne, medens jeg, værten o. fl. opholdt os i haven og talte om politiken. Madsen-Mygdal mente, at det maatte komme til et brud mellem reformpartiet og Socialdemokraterne og en tilnærmelse mellem reformpartiet og de moderate, men først efter næste folketingsvalg. Oktav. Hansen ønskede det straks.

28. *Maj.* Hørring vil ikke fraskrive sig ret til at udstede provisorier, end ikke som kampmiddel, og svækker derved de forventninger, hvormed den hørupske fløj af venstre har modtaget ham. Bojsen forsvarer med varme R.-Thotts ministerium.

Reformpartiet har ønsket, at „de 14“s del af det demokratiske fond paa omtrent 3000 kr. skal overgaa til det samlede parti. „De 14“s gruppe, nu 11, vil dog fastholde det som et særligt fond og først forhandle om en anden anvendelse, naar de „11“ skaffer de 2000 tilbage, som de har delt mellem de enkelte medlemmer, og naar den bergske gruppe opgiver de særlige møder, som de skal holde om alle de vigtige spørgsmaal og dermed skaffe sig hovedvægten paa afgjørelsen i partimøderne. Ved saadanne møders afholdelse forklares J. C. Christensens indflydelse i disse møder og det rig-

tige i, at jeg nedlagde formandsstillingen i partiet, efterat den kun var bleven et skjærnbræt for ensidige, forud tagne beslutninger.

29. Maj. Man enedes i finansudvalget med ministeriet om finanslovsforslagets endelige affattelse. Bojsen hos mig for at tale om stillingen. Ministrene ønskede 2. behandling af finanslovsforslaget paa mandag; men jeg afslog det. Landstinget satte 1ste behandling til tirsdag efter godsejerenes og ministernes ønske og skal have isinde at ende alle 3 behandlinger samme dag. . . .

30. Maj. Matzen fortalte, at Reedtz-Thott officielt havde meddelt højres bestyrelse, at han sikkert troede, at han kunde skaffe indrømmelser om finansloven, efter at allerede forhandlingen var begyndt, og at han ønskede at vide, om dette kunde faa nogen indflydelse paa landstingets afstemning. Derefter havde bestyrelsen bedet Matzen udsætte møde og holde et eftermøde. Matzen havde sagt til R.-T., at han syntes, man først skulde være færdig med den ene finanslov, inden man tog fat paa en ny.

31. Maj. Da landstinget ikke vilde vælge statsrevisorer før til efteraaret, og da flere fra højre og moderat side ønskede det samme for folketingets vedkommende, satte jeg ikke valget paa dagsordenen.

1. Juni. I mandagsmødet i partiet valgte det Guldbrandsen ind i bestyrelsen istedetfor mig, et yderligere bevis paa, at de radikale faar stigende magt i partiet, og at det er heldigt, at jeg er kommen bort fra formandspladsen i det. Nu har jeg endelig naaet, hvad jeg altid har ønsket, at jeg som tingets formand ikke burde have sæde i noget enkelt partis bestyrelse, men hvad hværken Bojsen eller J. C. Christensen har villet indrømme mig.

Partiet ønskede „de 14's“ overgivet til det, men Høruperne kunde ikke tilbagebetale de 2000 kr. og Bergerne vilde ikke opgive deres selvstændige gruppemøder, hvori de forhandlede de vigtigere spørgsmaal, dog uden formelig afstemning (men nok stiltiende ved J. C. Christensens ledende afgjørelse). Foreløbig opgav man da forsøget. Man opfordrede mig til at foretage valg af statsrevisorer d. 2., og jeg mente da ikke at kunne undslaa mig derfor, skjønt der blev saa kort varsel. Jeg underrettede de moderate derom, men de mente, at der ikke burde gjøres den modstand, forretningsordenen tillod dem, og forlangte da ikke afstemning. Afslutningen af mødet kl. 4 $\frac{3}{4}$ uden at oppebie landstingets afgjørelse af Esbjerg-loven skete efter ønske af Hørring. Ministre og en hel del folketingsmænd og det af alle partier hilste paa mig til afsked, noget jeg ellers ikke er vant til. Jeg ved endnu ikke, om jeg igjen skal tage mod valg til formand i tinget.

4. *Juni.* Begyndte at ordne mine papirer og dermed mit sommerarbejde hjemme. . . .

10. *Juni.* Afskrev optegnelser og breve fra 55 og 56.

17. *Juni.* Winkel-Horn her for at faa mig til at lade Ernst Bojesen udgive mine livserindringer. Jeg svarede, at jeg ikke tænkte paa at skrive saadanne, og at avisernes beretning derom var digt. Jeg ordnede kun mine papirer.

19. *Juni.* Jakob Appel ønskede, at jeg skrev et stykke af mine „livserindringer“ i det tidsskrift, han vilde udgive sammen med dr. Moltesen; men jeg svarede ham som Winkel-Horn.

24. *Juni.* L. Dinesen vil ikke holde vælgermøder og beklager, at Holm og Neergaard har gjort det, da det kun giver Radikalerne lejlighed til angreb. Han mener, at højre vil gjøre vintersamlingen frugtesløs, for at der til april kan vælges et radikalt folketing, som kan bringe højre til at samles paany og sikre et højrevalg til landstinget i 1898. Han beklager, at venstre bekæmper hans venner f. eks. H. Jørgensen i Frederiksværk.

25. *Juni.* „Dannebrog“ fortæller, at Sehested i Horsenseggen erklærer, at ministeriet blev styrtet af landstinget, fordi det vilde flytte tyngdepunktet fra brostenene ud paa landet; men paa rigsdagen gik landboerne sammen med socialdemokrater og salonradikalere. . . .

29. *Juni.* L. Dinesen fortalte efter Breinholt, at grev Frijs ikke havde henvist kongen til Holstein, da han ønskede et koalitionsministerium, men havde sagt til kongen, at han bestemt havde fraaadedet landstinget den fulgte politik. Han mente iøvrigt, at Estrup var drevet frem af P. G. C. Jensen og Bjerre o. fl., som ventede at blive ministre. Da de skuffedes, ønskede de et rent venstreministerium, naturligtvis for des lettere at naa deres ønske.

3. *Juli.* L. Dinesen fortalte mig om et skrift, højres ledelse med Scharling i spidsen havde uddelt til højre, og hvori de forsvarede landstinget overfor ministeriet Reedtz-Thott og glemte, at folketingets højre bestod af andre end de 4—6, der fulgte med landstinget.

J. C. Christensen var hos mig en timestid og fortalte om sine møder og stemninger, der var til gunst for venstre. Han bragte mig hilsen fra de venstre-rigsdagsmænd, han havde været sammen med. Han fortalte, at Sehested, efter at forhandlingen med landstinget var gjenoptaget, var kommet til ham og havde anmodet ham om at holde fast ved den med Reedtz-Thott sluttede overenskomst, hvil-

ket undskylder, at man ikke gjorde forsøg paa endnu yderligere at vise landstingets umedgjørlighed. . . .

17. Juli. Dinesen fortalte, at Bramsen havde erklæret ikke at ville stille sig mere i Aalborg og, da højre der opfordrede ham til at fortsætte, havde udtalt sig i et brev til det meget udførligt og meget skarpt imod landstinget og særlig mod Aalborgs provst Bjerre. Han fastholdt sin beslutning. Efter Svends fortælling mente venstre i Aalborg, at der vilde blive valgt en Socialist, hvis ikke gaardmændene for at undgaa en saadan vilde stemme paa Bramsen.

3. Aug. Dinesen fortalte at . . . den nu afdøde Skeel til Birkelse havde forlangt, at enten skulde han eller Dinesen gaa ud af højres forretningsudvalg, og da han gjentog det anden gang, gik Dinesen. Det var vist Bjerre, som stod bag.

10. Aug. Jeg skrev afslag til amtmand Dreyer paa at opfordre til bidrag til en sommerbolig til prins Kristian. Matzen samtykkede, men ikke som formand, men kun som professor. En saadan adskillelse kunde jeg ikke finde tilladelig.

12. Aug. Dinesen fortalte, at han havde opfordret Reedtz-Thott til aabent at bryde med det estrupske højre og stille sig i spidsen for et moderat parti i begge ting; men det følte han sig ikke skikket til.

14. Aug. Stiftsamtmand Dreyer opfordrede mig til at underskrive som Matzen uden at betegne mig som formand.

15. Aug. Jeg svarede Dreyer, at folk ikke tænkte paa en saa fin adskillelse, men vilde tage os som formænd, enten vi underskrev os som saadanne eller ikke. Jeg kunde derfor ikke underskrive.

26. Aug. Var kl. 2 paa universitetet til aabningen af det internationale juristmøde. Var kl. 9 hos udenrigsministeren Ravn i samme anledning. Staaende aftenspise. Bramsen fortalte, at han ikke vilde stille sig mere, da han var misfornøjet med landstingets stilling til hans reformforslag. Han indbød mig til at besøge sig paa hans villa i Vedbæk. . . .

27. Aug. Var kl. 2 til prinsesse Ingeborgs bryllup i slotskirken, derefter til kur og spisning paa Amalienborg. Gik for første gang over kolonnaden. Reedtz-Thott hilste paa mig og mente, at jeg delte laurbærrerne fra sidste samling med ham og endte samtalen med: „kommer tid, kommer raad“. Iøvrigt talte jeg med ministrene, deres fruer osv. Ravn udtalte sin utilfredshed med landstingets og

Estrups færd i sidste samling. Estrup og Matzen førte samtidig en lang samtale paa den anden side af salen.

30. Aug. . . . N. J. Larsen talte længe med mig i læseværelset og fortalte, at de moderate lederes møde i lørdags ikke havde ført til noget, da forudsætningen, ny folketingsvalg, var bortfalden. . . . Skrev brev til . . . Jensen i Slagelse om umuligheden af en valgkartel mellem venstregrupperne for tiden. . . .

8. Sept. . . . Andræs søn paastaar i „Politiken“ for 6te, at Andræ ved en deling af Slesvig ikke forstod en afstaaelse af den tyske del men kun en samlet styrelse af den tyske del af Slesvig med Holsten og Lauenborg og iøvrigt i forbindelse med den danske del og Danmark.

12. Sept. Hedin her kl. 1 med Bajer, Okt. Hansen og C. Hage. Han mente nok at kunne faa det svenske andetkammer til at opfordre regeringen til at forhandle paa egne og Norges vegne med Danmark om en fælles neutralitetserklæring.

22. Sept. Krabbe i længere tid hos mig, vel nærmest for at høre om min stilling til den næste rigsdagssamling.

23. Sept. Christ. Hage talte med mig i læseværelset om valget i Næstved, hvis ledelse han var meget utilfreds med. Venstre burde ikke ladet det komme til en sogneafstemning, men udpeget en kandidat, som kresen havde at vælge. Nu vilde kandidaten, Jul. Frandsen, kun sprænge partiet. I det hele er en sprængning af partiet den ulykke for ham, som fræmfor alt maa forebygges. Han truede med at ville opgive politiken, da venstre ikke kunde enes om andet end at gaa i stykker — saaledes saalænge det havde bestaaet.

25. Sept. Møde af venstrereformpartiets bestyrelse, som besluttede at gjenvælge de tidligere formænd og at søge en overenskomst med socialisterne angaaende de forestaaende valg, saa at de fik købstadskresene undtagen det indre Kjøbenhavn og venstre fik landkresene. Næstvedkresens forestaaende suppleringsvalg fik gaa sin gang, og Alberti og Ole Hansen handle efter égen overbevisning, altsaa støtte Jul. Frandsen. . . .

4. Oktb. . . . Valgtes til formand i folketinget. Foruden andre hilste Dinesen, Bojsen, Berntsen, Dalsgaard o. fl. paa mig, som om de allerede troede at kunne vinde mig for deres politik, men jeg lod dem spøgende vide, at jeg kjendte dem for godt.

6. Okt. Man fortæller, at Estrup i landstingets højre skal have forlangt, at mindretallet skulde paa forhaand beslutte altid at bøje sig for flertallet, men at dette med hensyn til de egenlige fagspørgsmaal bestredes af Holck, Stilling og Reedtz-Thott, hvem Estrup da lod høre, at han saa længe havde været udenfor partimøderne. . . .

20. Okt. Dinesen forklarede sin stilling for mig og mente at have højre paa landet med sig, ja mente, at Breinholt og Ahlmann fik fræmgang i landstinget for hans tanker. . . .

22. Okt. L. Dinesens gruppe af 7 danner en egen valggruppe til finansudvalget.

25. Okt. Møde med svenske rigsdagsmænd, dr. Hedin, O. Olson, Wavrinsky og Thylander om formiddagen hos mig tilligemed bestyrelsen for den interparlamentariske gruppe. Vi enedes om, at jeg først i februar skulde skrive til formændene for de interparlamentariske grupper i Kristiania og Stokholm, at vi kunde ønske en sammenkomst i Kristiania af delegerede fra de 3 grupper for at overveje, ad hvilken vej de 3 rigsdage bedst kunde virke for de 3 rigers neutralitet og voldgiftsret. Om aftenen kl. 5½ samledes vi til en tarvelig middag hos Wittmacks, hvor jeg dirigerede og mindede om den ringe begyndelse for studentertogene, da blot Kbhvn. og Lund deltog som varsel for, at ogsaa her turde man haabe noget mere, om end Nordmændene for tiden syntes at gjøre vanskeligheder ligesom tidligere Svenskerne. C. Hage talte for Hedin og F. Bojsen for de svenske liberale og desuden talte Bajer, Okt. Hansen, H. Holm og alle 4 Svenskere. Det hele var fornøjeligt og lovende for fræmtiden. Ogsaa Svenskerne syntes meget tilfredse.

3. Nov. Dinesen fortalte om . . . sin afstand-tagen fra højre samt om den tilslutning, han fandt paa landet, f. e. fra R. Christiansen m. fl. paa Fyn. Han vilde udtale sig imod Madsen og Scavenius som kandidater i Sakskjøb. og Faaborg.

. . . C. Hage var bange for at drive forfatningssagen for stærkt fræm, da den let i højres mund kunde blive en pind til et muligt venstreministeriums ligkiste. En fælles afstemning af begge ting eller et fællesudvalg turde han ikke gaa ind paa, da venstre ikke kunde vedblive at have et flertal under saadanne forhold.

16. Nov. „De 14“ vedtog at bidrage indtil det halve til venstres valgagitation, saalænge Bergs gruppe betalte af sin kasse paa 600 kr. . . .

27. Nov. L. Dinesen mente, at „forliget“, hvis han havde været saa rask, at han kunde have deltaget deri, ikke vilde blevet sluttet,

uden at der samtidig var kommet et nyt ministerium af højre og moderate, hvad mange i landstinget, særlig M. Frijs, var enige i. Navnlig havde man der stor respekt for N. J. Larsens skarpe tankeklarhed, ogsaa selve Nellemann. Dinesens politik gik nu som dengang ud paa at skabe grundlag for en moderat politik, der kunde føre os fræmad. — Det kan være godt nok, naar man blot virkelig gaar fræmad og ikke handler som ved valgkresloven.

7. Dec. L. Dinesen kom fra delegeretmødet hos højre, og mente at have sejret over Scavenius. Reedtz-Thott og Ahlefeldt fra Tranekjær havde ønsket ham til lykke. Han havde sagt, at Scavenius spillede va banque med hele højres sag, naar han forlangte større militære udgifter uden at kunne paavise vejen dertil. Paa afbrydelsen „provisoriet“ svarede han med harme, om nogen for alvor kunde tænke derpaa under de nuværende forhold. Estrup var der ikke og nævntes ikke.

9. Dec. Holm meddelte mig et brev fra agrarforeningen (N. P. Lindø og den tilkaldte Andersen Rosendal) hvori han opfordredes til at arbejde for dannelsen af et agrarparti paa rigsdagen og træde ind deri, da man ellers vilde opstille en landmand imod ham ved næste folketingsvalg. Andersen vil altsaa have et parti, han kan sidde i Odense og kommandere.

11. Dec. Svend fortalte om vanskelighederne ved at faa vælgerne omkring i landet, navnlig i Odense, til at gaa ind paa at stemme paa Socialist--kandidater og de hindringer derved bydes for en valgoverenskomst med dem.

17. Dec. I partimøde om valgoverenskomst med Socialisterne. Skulde fortsættes.

20. Dec. Partimøde om valgkartel med Socialisterne. Det blev stiltiende forkastet, efterat flere havde udtalt sig afgjort derimod; men det vedtoges enstemmigt efter forslag af J. C. Christensen, at udvalget i forening med bestyrelsen skulde forhandle med de enkelte krese og søge at ordne kandidatspørgsmaalene, der paa bedste maade efter samtlige foreliggende forhold. Særlig Albertis bestemte modstand mod kartellet gjorde virkning trods Fogtmann, Guldbrandsen, Jens Busk, Anders Nielsen, Oskar Hansen, Alfred Christensen og andre. Bertelsen, Rosager, I. H. Jensen, R. Hansen, Jungersen o. fl. var imod kartellet.

1898.

1. Jan. Jeg talte til Kongen, kronprinsen og kronprinsessen, som Matzen fandt paa en „nydelig maade“.

Var til taffel kl. 6. Talte med Deutzer, Overhofmarskallen, prins Kristian, Jac. Scavenius, ministrene, kronprinsessen, Bahnson, og m. fl.

Som sædvanlig opfordrede kongen begge formænd til at se at blive enige uden at angive noget middel. Man skulde ikke bekymre sig om vælgernes dom eller tage personlige hensyn. I Grækenland var stemningen nu rolig overfor kongen, der havde gennemgaaet meget i sommer. . . . Bahnson var misfornøjet med prinsesse Mauds forkærlighed for England og beklagede, at prins Karl ikke havde foretrukket dronningen af Holland, som han vist kunde have faaet. Løvenskjold var misfornøjet med Traps og Worsaaes fræmstillinger af Fr. 7., som ikke vidnede fordelagtigt om deres karakter, efterat de havde modtaget saa meget godt af denne konge. Særlig Trap var ikke „fint papir“. Løv. havde nedskrevet erindringer for at belyse deres paastandes usandhed. De var overgivne til rigsarkivet og kultusministeriet og dem maatte jeg godt faa at læse, hvis jeg vilde. Selv havde han ogsaa skrevet nogle erindringer om sit liv. Det var ikke rigtigt, at meget af de gamle kongers ejendom var gaaet over i grevinde Danners bo, hvad Matzen havde paa-staaet. Maaske enkelte ting af pengeværdi, men ikke af virkelig historisk værdi. Frederik 7. paastod, at hele vinkælderen var hans private ejendom; men dette havde Løvenskjold uden vanskelighed faaet ham fra. A. D. Jørgensens fræmstilling af Kristian d. 8. var kongen meget utilfreds med og særlig fræmhævede han skildringen af Otto Moltke.

Deutzer var utilfreds med retskommissionens langsomhed, der for en del skyldtes Kleins forsømmelighed, da han saa ofte saa sig hindret, medens man i tyske kommissioner arbejdede hver dag, saa maatte ministeren have mindst et halvt aar til at sætte sig ind deri. Nu vilde man ogsaa drage lønningernes fastsættelse ind i forhandlingerne, hvad D. fandt var unødvendigt og yderligere vilde forhale sagen. Han mente, man kunde gaa ud fra de nuværende lønninger og ikke burde spænde de pekuniære krav for højt.

Jak. Scavenius var glad ved udsigten til igjen at komme ind i folketinget. Han haabede, at reformpartiet blev over halvdelen af tinget, saa at det ikke behøvede at tage hensyn til Socialdemokraterne. Saa kunde der komme en frugtbar forhandling mellem dette parti og landstinget.

5. Jan. V. Adler besøgte mig og fortalte, at han havde hørt, at folketinget skulde opløses i jan., hvad jeg ansaa for umuligt.

Iøvrigt spurgte han ud om venstres samønhold og de moderates tiltrækningsevne, som om han var udsendt af „Politiken“.

Jeg var til middag hos kronprinsen. . . . Krigsminist. ønskede at de for aldersgrænsen faldne officerer ikke skulde lide afdrag paa lønninger til enkeforsikring. Han syntes at finde det rimeligt, at man knappede de militære bevillinger af, saalænge man endnu led under eftervirkningerne af den provisoriske strid. Ravn vilde ingen ny valg, inden finansloven var vedtagen. Han tvivlede endnu paa salget af de vestindiske øer. Den sv.-norske minister ønskede fiskeri-overenskomsten fræmmet og tillige brudeudstyret ligesom hofchefen af hensyn til omdømmet i Sverige.

Kronprinsen ønskede, at jeg endnu i mange aar maatte vedblive at være formand for folketinget, og at jeg vilde besøge ham. Vi talte om forholdene i det østerigske rigsraad. Hofchefen ønskede understøttelse til den kristelige ungdomsforening og udstyr til prinsesserne, medens jeg fræmhævede vanskelighederne ved at man kunde faa en valgkamp derom, som kongehuset heller ikke kunde ønske.

7. Jan. . . . Ny rygter om folketingets snarlige opløsning. Det er ubegribeligt, hvorfra de kommer og hvem der udbreder dem trods øjensynlig urimelighed. Man gjætter paa „Politiken“ og dens mænds lyst til et ministerskifte, der ventedes at bringe det kjøbenhavnsk-radikale parti til magten. . . .

12. Jan. Tog med jærnbanoetog til Højrup og havde der møde med mine stillere og demokratisk forenings bestyrere, som alle undtagen J. Kr. Berntsen opfordrede mig til at stille mig paany, hvad jeg lovede. Jeg gav en fræmstilling af den politiske stilling siden forrige valg og vandt almindelig tilslutning. . . .

21. Jan. . . . Dinesen fortalte om sin strid med Scavenius og M. Madsen og ønskede at kunne modarbejde deres valg i Odense. De vilde søge forbund med Hørupeerne. Disse sidste ønskede valg til folketinget før valg til borgerrepræsentationen for ved de sidste at kunne bryde med Socialisterne.

22. Jan. Hos udenrigsministeren, sad mellem Bardenfleth og en hollandsk minister, med hvilken jeg ikke talte. Derimod med Bardenfleth om J. C. Christensens evner til at lede et stort og forskjelligartet parti og hans gode indsigt i de forskjellige rigsdagsager. . . .

24. Jan. Hos den svensk-norske minister. . . . Talte med kronprinsen og krigsminister Tuxen om vort forsvar og tilraadete en kommission, men fraraadete under de nuvæ. forhold at spænde fordringerne højere end folketinget vilde. . . .

25. *Jan.* Forbund til valget mellem socialister og venstres bestyrelse fortælles mig af Svend, efter min mening imod den i partiet givne bemyndigelse. Alberti gjorde indsigelse til protokollen, Svend var fraværende under beslutningen derom.

26. *Jan.* Bertelsen Skalberg beklagede sig over bestyrelsens egenmægtige forbund med socialisterne, der ogsaa efter Svends stenograf. optegn. stred mod den bemyndigelse, der var givet den. I. H. Jensen og T. Nielsen vilde lide i deres valgkres under følgerne deraf.

28. *Jan.* Holm fortalte mig om agrarmødet igaar aftes her i byen, hvor Andersen-Rosendal blev angrebet saavel af moderate som radikale, men han paastod, at overbestyrelsen ikke havde ansvar for, hvad der skete i de enkelte krese.

I et partimøde samme aften meddelte Alberti ligeledes beretning om dette møde. J. C. Christensen, at han gennem Hørring var opfordret til at komme til kronprinsen (for længere tid siden). Kronpr. havde ønsket prinsesseudstyrene bevilget og stillet et venstreministerium i udsigt som en mulighed. J. C. C. bad medlemmerne om paa valgtribunerne hværken at udtale sig for eller imod, saa at de stod frit.

5. *Febr.* Dinesen fortæller, at Scharling og Bjerre er blevne betænkelige ved deres ledelse af højre, at Estrup har sagt, at han mærkede, at landstinget ikke længer fulgte ham, og at han derfor vilde trække sig ud af det. Barner skulde vælges i Lemvig, og han var enig med Dinesen i at ønske et moderat parti dannet af dele af alle partier.

9. *Febr.* . . . Brev fra Stokholm, at den svenske interparlamentariske gruppe er villig til at sende delegerede til Kristiania, hvorefter jeg underrettede Ullmann derom (efter først at have talt med J. C. Christensen, der vilde, at jeg, Hage og Holm skulde tage derop, og med Fr. Bajer).

10. *Febr.* L. Dinesen mener fra sikker side at vide, at tinget vil blive opløst d. 15. marts og ny valg foretagne d. 29de, da landstinget vil tage mod finanslovens nægtelse til militære formaal og alene modsætte sig rentenedsættelserne, som folketinget da maa frafalde efter nejretten.

20. *Febr.* Tænkte paa at skrive imod Hertels fræmstilling af hans faders forhold til højskolegjerningen, men det blev ved tanken. Hertel havde ingen forstand paa højskolens undervisning, men vilde have den indrettet efter den almindelige børneundervis-

nings mønster, og kunde ikke styre skolen, som laa 4 mile borte fra ham, og som han sjælden kom til. Han lod sig vildlede af Edv. Thomsen og vel tildels af H. Nissen og L. Skau, hvilken sidste og Flor han iøvrigt bedømte klarere end andre har gjort.

5. *Marts*. Holm fortæller, at ministeriet skal paatænke at lade valget først foregaa midt i april — altsaa 6 dage efter at mandatet var udløbet og imod venstres gamle krav om, at der aldrig maatte være nogen tid, hvori der ingen rigsdag kunde samles.

14. *Marts*. Hos kronprinsens i anledning af prinsesse Thyras fødselsdag. . . . Minister Ravn antog, at valget blev 5. april. Fhv. minister Sehested var enig med mig i, at Estrups politik skabte modsætningerne og fræmmede Socialisterne; man maatte som Reedtz-Thott komme folketinget imøde. Ikkun da blev der mulighed for virkelig fræmskridt. Holstein-Ledreborg mente, at et venstreminist. endnu ikke var betimeligt. Han flyttede hertil til efteraaret, men vilde ikke ind i rigsdagen. . . .

23. *Marts*. . . . Nægtede at underskrive reformpartiets fællesudtalelse til vælgerne, fordi jeg som formand ikke burde deltage i valgkampen mellem partierne og fordi jeg ikke kunde slutte mig til angrebene paa de moderate, der ikke denne gang havde forbrudt sig som for 3 aar siden. . . .

24. *Marts*. Holm fortæller, at kronprinsen ved selskabet hos Frijs og Ahlefeldt skal have til P. Bojesen rost F. Bojsens bog om hans partis arbejde i de sidste aar paa bekostning af J. C. Christensens.

J. C. Christetnsen ønskede mit samtykke til, at han meddelte grunden til, at jeg ikke har underskrevet partiets valgopraab, uagtet jeg fuldtud billigede dets formaal og arbejde. Jeg ønskede først at tale med Kødte, der ogsaa skulde tages med; men han var i Slagelse. I hvert fald maatte jeg kræve, at „fuldt ud“ blev udeladt; thi jeg var ikke altid enig med partiet i dets færd.

26. *Marts*. Bojsen talte om stillingen og ønskede, at jeg skulde udtale mig om mit forhold til Reedtz-Thott, hvad jeg jo alt havde gjort og fræmdeles agtede at gjøre.

1. *April*. Fra Ullmann, Horst og Lund kom brev med afslag paa det fælles nordiske fredsmøde i Kristiania. Fra Hedin brev med megen vrede over Nordmændenes afslag. . . .

5. *April*. Valgtes ved kaaring under stor jubel og derefter med 951 mod 207, som kaptajn Poulsen fik. Jeg talte om „aanden fra

48“, dens forsvinden og forventede gjenoprejsning. Lars Kristensen fra Ringe ledede valghandlingen med dygtighed, som jeg bragte ham et leve for efter valghandlingens slutning.

8. *April.* Var hos kongen i frakke efter ordre. Steffensen talte paa landstingets vegne, og jeg sluttede mig til ham. Kongen „gouterede“ ikke alle Ibsens værker. Han var meget beskeden og tilbageholdende og gjorde ikke noget særligt begavet indtryk. Kongen selv havde sine legemlige kræfter. Om han havde sine aandelige evner, kunde han ikke selv bedømme. De havde kun været meget jævne, men maaske netop derfor havde de holdt sig desbedre. Valget havde været beklageligt, idet højre havde tabt til Socialisterne.

9. *April.* Bajer og Wavrinsky kom til mig angaaende forholdet i Norge, efter at vort forslag til et fællesmøde var afslaaet. Svenske og danske vilde holde sammen. W. mente, at det var Bjørnson og Ullmann, der havde bevirket afslaget.

13. *April.* Fik i Berl. Tid. meddel. om, at jeg var bleven Dannebrogsmænd — noget tarveligt for en folketingsformand.

15. *April.* Til Universitetsfest i anledning af kongens fødselsdag. Deuntzer talte om lovgivning under Kr. 9 og talte smigrende om ham.

18. *April.* Dinesen fortalte, at Hørring havde læst Rothes artikel i „Berl. Tid.“ for i lørdags aftes, og at det gjaldt en fortsættelse af den hidtil fulgte politik med tilbøjelighed til Dinesens retning. Estrup trak sig vist ud af politiken, og Steffensen ønskede, at Nellesmann i hans sted vilde lede landstinget, hvad der vilde blive i reformvenlig, forsonlig retning.

25. *April.* Til audiens hos kongen for at takke for sølvkorset. Kongen beklagede sig atter over valget, men glædede sig over Bojesens fald. . . . Han klagede atter over folketingets afknapning af de militære udgifter og vilde, at man ikke skulde tage hensyn til vælgerne men kun til fædrelandet. — Der er noget trøstesløst ved en samtale med kongen, som i 80'aarene ses alt fra et synspunkt omtrent som legitimt enevælde, i al fald med et Estrupsk provisorisk tilsnit. En forstaaelse af mit standpunkt er ham umulig, og jeg indskrænker mig til faa ord. Han ser alt fra oven, og jeg fra neden.

29. *April.* Statsrevisor Berner fra Kristiania her i et par timer, talte om norsk og dansk statsrevision, om forholdene i Norge og forundrede sig over Nordmændenes afslag paa vor indbydelse.

2. Maj. Lars Dinesen hos mig, mente, at kongen var for gammel til at kunne se tidens krav og holdt endog paa, at vi burde have en anden sammensætning af landstinget.

18. Maj. L. Dinesen her. Fortalte om udstedelsen af et opraab af Scavenianere og københavnske liberale (P. Beyer og G. Christensen som hovedmænd), om Holsteins og Hages ham ukjendte forhandlinger med hinanden, om dronningens uvilje mod Holstein, der fra barndommen var falsk, om hoffets og det centrale højres uvilje mod Scavenius, om N. J. Larsens uvilje mod de moderate, der raabte paa forening med reformpartiet, hvorved de svækkede Dinesens stilling, om godkjendelsen af grev Scheels valg i Roskilde med to tvivlsomme stemmers overvægt, som grundet ikke i retfærdighed men i ønsket om at bevare ham som forligsmand i højres bestyrelse, medens han snart efter blev Scavenius's mand eller maaske Estrups.

20. Maj. Dinesen fortalte om Goos's og Matzens mislykkede forsøg paa at modvirke Socialismen gennem breve til Vilh. Rasmussen og baronesse Liliencranz, og hvorledes han paatog sig at faa brevene tilbage ved hjælp af en opdagelsesbetjent, der truede dem med deres egen lovbrud. (De levede sammen som ægtefolk og havde børn sammen).

Det var Nellemann, som ved forhandlinger med Dinesen og N. J. Larsen havde ledet forligsafslutningen og dens forberedelse. Ham burde Hørring ogsaa henvende sig til for at faa en virkelig forhandling med folketinget, hvad han ikke selv magtede.

Dinesen vilde holde sig udenfor ledelsen af landstingsvalget, men overlade det til Bjerre og hans venner, der formodentlig vilde ødelægge det, som de havde gjort det ved folketingsvalget. Højre trængte til at se, hvor fordærlig den nuværende ledelse var.

D. 20de sendte jeg følgende brev til:

Ds. excellence, hr. marineminister Ravn!

Tillad mig, uagtet vi har staaet og fræmdeles staa i to, i meget endog modsatte, politiske lejre, paa Deres 25-aarige jubilæumsdag dog at bringe Dem min oprigtige tak for den store personlige velvilje, hvormed De i de mange forløbne aar bestandig er kommen mig imøde, og tillige i al ærbødighed at udtale mine bedste ønsker for Ds. excellences lykkelige fremtid.

Sofus Høgsbro.

21. Maj. Dinesen fortalte om den paatænkte men foreløbig opgivne ny partidannelse i højre af G. Christensen, Nyholm, Falbe Hansen med Scavenianerne.

1. Juni. Povlsen Nørbjærg søgte mig paa Røddinghus, hvorefter vi kørte til byen sammen. Han syntes at ville have mig til at bringe venstre til at arbejde for valg af højre-agrarer, hvad jeg ansaa for umuligt. Det var landstinget, der skulde forandres, og ministeriet, der skulde faa mod og kraft til at gennemføre folkelige reformer; men dette vilde næppe ske, før Estrup traadte ud af politiken, og kongen ikke længere lyttede til ham.

Saa en timestid paa den internationale idrætsfest sammen med Olav, men uden at det kunde vække større interesse end naar jeg læste derom.

5. Juni. Jeg var til venstres grundlovsfest fra 5½—7½. Den var meget radikal. Man opfordrede mig til at tale, men jeg vilde ikke indlade mig derpaa. Jeg talte bl. a. med cand. mag. P. Munch om deling af Slesvig, de nuværende historiske professorers (Kr. Erslevs) belærende samliv med de historisk-studerende.

10. Juni. Læste Amalies og mine breve fra forlovelsestiden og brændte dem efter Amalies i sin tid fremsatte ønske. Det var vemodigt at tænke sig tilbage i de skjønne ungdoms-forhaabninger hos begge, hvoraf flere var bristede under de mange senere aar. Det havde været godt, om vi senere i forening havde kunnet vende tilbage til dem i mindet; men vi var begge for meget optagne af de nærmest liggende krav.

14. Juni. 40-aars-dagen efter mit valg til folketinget i Bredebro.

29. Juni. Hos Oct. Hansen sammen med Holstein-Ledreborg, Philipsen, Osk. Hansen, Alfr. Christensen, Marstrand, Osk. Johansen, dr. Starcke, Witzansky, Hørup, Ulf Hansen o. fl. Hansen udbragte min skaal med ønsket om, at jeg vilde vedblive at være formand i mange aar, og jeg hans med ønske om et godt landstingsvalg og særlig Hansens gjenvalg. Fræmdeles talte Osk. Hansen og Holst.-Ledreborg. Vi vilde have denne ind i landstinget, men han vægrede sig tilsyneladende.

Osk. Hansen og Phil. fortalte om udgift af 300,000 til muntion som en provisorisk forbrydelse. Jeg antog det for usandt og ligesaa i et brev (til) J. C. Christensen.

30. Juni. L. Dinesen fortalte, at man fra højres side frygtede Kongens hyppige sygdomsanfald, hvad jeg bekræftede med henvisning til kronprinsens udtal. fra april.

Talte med Elberling og Adler om kongevalgs ophør ved landstingsopløsning. Jeg havde i sin tid hørt Birkedal glæde sig over, at livsvarigheden gjorde dem uafhængige af ministerskifter, men landstingets opløsning tænkte hverken han eller andre paa.

1. Juli. L. Dinesen fortalte, at udgiften til munitio n var foranlediget ved en indberetning fra gesandten i Stockholm ang. forholdet mellem Rusland og England og mangler paa søforterne. Sverige rustede og en engelsk flaa de i Østersøen ventedes. Jeg henviste til lignende fortilfælde, navnlig i omtrent 66—67, da folketinget bevilgede udgifter af lignende art efter indstilling af et udvalg, hvori Berg og jeg havde sæde, og hvis ordfører var Fenger, valgt ved Bergs stemme. Jeg skrev derom til J. C. Christensen.

28. Juli. Til Løvenskjolds begravelse i garnisonskirken. Hans sidste vilje var, at præsten ikke maatte dvæle ved hans liv, men kun udtale en bøn for hans sjæls frelse. Han havde følelsen af den ydre glans's forfængelighed og var en brav og omgængelig mand. Han dømt e ogsaa retfærdigere og mildere om Frederik 7 end Worsaae eller Trap, hvem han imødegik i sine erindringer, der i manuskript var henlagt i rigsarkivet (eller kongl. bibl.).

Dinesen fortalte, at ministeriet ikke vilde gaa ind paa, at Estrup blev kongevalgt. — N. J. Larsen fortalte, at Ravn i en sporvogn havde fortalt Berntsen, at ministeriet havde taget 300,000 Kr. til ammunition paa forventet tillægsbevilling, og at B. saa havde sat det i Assens-avisen — en mærkelig aabenmundethed af en udenrigsminister.

30. Juli. Bismark †. Gid han aldrig var født!

2. August. Møde af venstres bestyrelse, som vedtog en skrivelse til kommunerne i landstingskresene om at vælge gode venstrevalgs mænd. Om de 300,000 skulde der ikke tales før samlingen.

3. August. . . . Rygte om, at Deuntzer var anmodet om at træde ind i ministeriet som justitsminister, men næppe sandsynligt. . . .

4. August. L. Dinesen mente, at ministeriet havde taget mere end 300,000 til ammunition.

10. August. „Vort land“ paastaar, at reformpartiets ledere og jeg særlig havde billiget regeringens egenmægtige udgift af 300,000 kr. Jeg vilde først have skrevet derimod, men opgav det efter samtale med C. Hage. Derimod fik jeg „Dannebrog“ til at erklære det for usandhed, hvad „Berl. Tid.“ ogsaa gjorde.

22. August. Wavrinsky og Bajer hos mig. Vi talte om forhandlingerne med Norge om fredssagen. Jeg mente, at vi burde lade Hedin være den bestemmende.

27. August. Læste i Steenstrups Danmarks ældste tid og undrede mig over kundskabers og gisningers udvikling siden den tid, jeg beskæftigede mig dermed.

1. Sept. Dinesen vidste ikke, om de 500,000 stammer fra Bahnsons tid; men umuligt var det ikke. Matzen og Estrup modsatte sig „forliget“ saa længe som muligt og nu priste Matzen det i sin tale i forgaars.

Elberling talte om Plougs svaghed overfor sit partis krav.

Bajer vilde, at fredsföreningen nu skulde svare Ruslands forslag om afvæbning med krav om voldgift som middel mod strid.

Valg af almind. vælgere til landstinget. Stort nederlag for højre.

3. Sept. Modtog klage over valget i Odense 1. og svarede derpaa til Marott samt sendte klagen til ministeriet og skrev derom til „Dannebrog“.

L. Dinesen fortalte om forligsforsøgene af V. Holm, Kjær, Thorup, Clausager, Schelde og 3 andre, som han og T. Nielsen fandt var for tidlige, og som ogsaa førte til deres fald ved valget i 90. Nellemann gik ofte kun meget mod sin vilje med Estrup og var virksom for forliget i 94, trods Estrup, hvorimod det var omvendt ved hint tidligere forsøg.

10. Sept. Læste i „Tilskueren“ om Flors fortjeneste af danskheden i Sønderjylland før 1848. Heri meget sandt. Flor var agitator men ikke administrator og havde næppe duet til departementschef i Slesvig istedetfor Regensburg.

12. Sept. Læste i „højskolebladet“ blandt andet Liebknechts fræmstilling af maalet for socialdemokratiet, som jeg i meget kunde være enig med. Tiden har jo for mig ført fra individualismen til socialismen, fra den enkeltes ubetingede fri virksomhed til samfundets omslutning af alle, før privat-livets og privat-virksomhedens udvikling, nu samfundets, før bekæmpelse af statspensionering, nu almindelig alderdoms-forsørgelse, før staten kun en politistat, nu fræmmende alle interesser, selv videnskab og kunst. *Tschernings* og *Grundtvigs* maal for menneskelivet bevarede, men midlerne for dets fræmme forandrede, da hines tanker ikke kunde gennemføres.

13. Sept. Læste i „Tilskueren“ om „et venstreministerium“ af Vilh. Lassen, der havde træffende bemærkninger. Mærkelig nok, at han vilde have et ministerium, der havde tillid hos landbefolkningen. — Ligesaa Neergaard om 1848, vist ogsaa træffende stemninger og tilstande.

14. Sept. Søgte oplysning i rigsarkivet om min stamtavle i forrige aarhundrede, og i kongl. bogsaml. om egekisten fra Emmerlev og om husdyrenes fysiologi.

22. Sept. Mødte som valgmand til landstinget.

23. Sept. Var i rigsarkivet for at faa klarhed over stamtavlen; og det blev mig klart, at tanket om at nedstamme fra Jørgen Hansen Høxbrou, Horsens, maatte opgives. Hans søn Hans Jørgensen døde i 1708 og havde kun en søn Jens. Der findes i Langebecks uddrag af kirkebogen i Horsens ingen søn Hans født i 1700, som var fødselsaaret for H. Høxbroe i Kolding, min oldefader. . . .

24. Sept. gjorde stamtavlen færdig for denne gang. Nu maa der søges videre i Viborg provinsarkiv for at komme til kundskab om Hans Høxbros forældre i 1700 og mulig om Peder Høxbros 3 yngste børns skæbne. Skrev brev til . . . provinsarkivet i Viborg.

27. Sept. Læste i „Højskolebladet“ Hertels stykker om Flor, L. Skau, N. Lorenzen o. s. v. Hertel har ret i, at de nordslesvigske folkevækkere hidtil har været sete med partiske øjne, og at A. D. Jørgensen havde et mere uhildet blik paa dem. Deres svaghed og fejl fik jeg at føle i Rødding.

30. Sept. Jeg skrev mit navn paa „Kondolencelisterne“ hos kongen og hans 3 sønner: kronprinsen, kong Georg og prins Valdemar, dog kun som „fhv. statsrevisor“. Prof. Matzen gjorde ligesaa, men ikke hos Georg, derimod hos prins Karl. Dette vilde jeg ikke, da jeg ikke vilde gaa uden hos det første slægtled. Hvorfor saa ikke hos prins Kristian eller prins Harald?

Læste Mort. Eskesen: „Krügers saga“ — meget spredte bemærkninger og temmelig tilfældige.

3. Okt. Rigsdagen aabnes paa universitetet, hvorhen jeg ikke vilde gaa, da det bør ske i selve rigsdagsbygningen.

Jeg vælges til midlertidig formand under ledelse af mig selv som aldersformand.

Holm er ivrig for, at jeg skal tale om dronningen; men det kan jeg først, naar tinget er sat. — Han giver mig efter opfordring af mig et grundlag for en tale for dronningen.

4. Okt. Prøvelse af valgbrevenes 1ste gruppe. Bearbejdede Holms udkast til hans og Svends og Olavs tilfredshed.

Matzen mælder, at man i landstinget tænker paa at lægge en guldkrans paa dronningens kiste og ønsker, at folketinget gaar med dertil. Jeg, J. C. Christensen, Trier og tildels Bojsen finder

det betænkeligt af hensyn til fortiden (Fred. 7. og Karoline Amalie fik ingen) og til følgerne i fremtiden.

5. Okt. Prøvelse af valgbrevenes anden gruppe. — Jeg meddelte Matzen, at folketinget ikke vil være med til guldkransen, men at jeg ikke vil forelægge det for partierne for ikke at faa afslag, med mindre han forlanger det. Det gjør han ikke, og landstinget opgiver da vel tanken. — Rigsdagen indbydes til bisættelsen. Den vil gaa „in pleno“.

6. Okt. Fortsættelse af anden gruppe af valgbreve. Det slaas fast, at stemmer, som strider mod grundloven, ikke kan skaffe en mand valgt, om de end findes paa valglisten, hvad jeg gjentagne gange har hævdet mod Bojsen og andre.

Jeg vælges til formand og holder en tale for dronningens minde, som vinder bifald og anses for bedre end Matzens.

Matzen ønsker en henvendelse til Kongen, som folketinget gaar ind paa.

8. Okt. N. J. Larsen og Elberling udtaler deres anerkjendelse af min tale om dronningen, der kom sidst, men var bedst.

Brev fra provinsarkivet i Viborg om, at Hans Hansen Høxbro var født i Vejle 1700.

11. Okt. Var hos Kongen for sammen med Matzen at bevidne ham rigsdagens deltagelse i hans sorg. Han var meget bevæget, talte kun afbrudt og tørrede ofte sine øjne. Han fortalte om dronningens sygdom, at han havde haabet at dø før hende, at den store deltagelse maatte glæde ham, at hans børn snart maatte forlade ham, da pligterne kaldte dem bort, at de mange fremmede sendebud og gjæster og den hele ligfærd gjorde ham tiden pinlig o. s. v. Os takkede han for den smukke maade, hvorpaa vi havde talt om den afdøde.

23. Okt. Læste i Lauridsens meddelelser om Nordslesvigernes virksomhed i 1844—48 i P. Bjerges Aarvog og glædede mig over at se, hvorledes skildringen deraf svarede til de forhold, under hvilke jeg maatte arbejde 1850 og derefter, og som jeg maatte overvinde for at hævde højskolens stilling og fremgang. . . .

11. Nov. Var hos biskop Rørdam, der ønskede et nyt stift for Sorø, Præstø og Bornholms amter med bispesæde i Næstved. Jeg antog ikke, at det kunde nytte, hvad heller ikke J. C. Christensen ønskede. Jeg spurgte, om ikke en vicebiskop eller amtsprovster kunde hjælpe eller henlæggelse af Præstø amt til Laaland; men alt dette fandt han uheldigt. Han spurgte mig, om det kunde

være mere gennemførligt under et venstreministerium. Dette kunde jeg ikke vide, men saa vilde forslaget jo komme sammen med andre reformer, og det vilde selvfølgelig lette sagen. Borgerligt ægteskab var han nu mindre imod; men det maatte være sognefogeder og ikke præster, der stiftede det. Naar det ikke kunde hjælpe nu, var det bedst at opsætte det til andre tider. Deri gav jeg ham ret, og saa skiltes vi. . . .

13. Nov. Fru Berg kom om formiddagen, . . . hun fortalte, at Bjørnson og frue havde meldt sig hos hende, da han sidste gang var her (paa rundrejse med sin datter til oplæsning og sang) og havde kun ønsket fru Hostrup som deltager i frokosten. Han havde holdt en stor tale for Danmarks ungdom, som han sluttede med haabet om, at „I er den værd“, henvendt til Bergs børn. I fruene Berg og Hostrup, som han sad imellem, saa han repræsentanter for det, han satte højest i Danmark. Han syntes ikke, at man satte pris nok paa Hørup, og bad om, at man vilde mindes hans hustru.

15. Nov. Talte i partimøde mod at foretage et lovforslag, inden man kjendte de sønderjydske rigsdagsmænds mening, men flertallet gjorde det afhængigt af de andre partiers tilslutning. Da denne ikke vandtes, faldt forslaget bort den følgende dag.

16. Nov. Dronning Lovises kabinetssekretær, gehejmeetsraad Hennings kom til mig, fordi „det var ham en trang“ at takke mig for min tale over dronningen, som saa sandt og smukt havde skildret hendes sindelag mod folket og hendes betydning for kongehuset. Den havde glædet baade Kongen og navnlig kong Georg, om hvem han udtalte sig meget varmt. Dronningens sidste ord var en bøn til sine døtre om at hilse de fraværende, Kejseren og prinsen af Wales, at de ikke maatte glemme Danmark, som hun elskede saa højt. Det havde staaet i Flensborg avis, og det var rigtigt.

17. Nov. Var til universitetsfest. Prof. Gertz talte for en omdannelse af den lærde skole med udelukkelse af græsk og tildels latin, hvorfor jeg takkede ham med ønske om, at han blev kultusminister. . . .

19. Nov. . . . Joh. Ottosen udtaler for J. C. Christensen beklagelse over, at regeringen ikke træder i spidsen for understøttelser til de udviste Danske. Han maa vel kjende Gustav Johannsens ønsker.

30. Dec. Fr. Bajer og dr. Pingel hos mig. Jeg talte med den sidste om hans studier og om den ham tilsendte adresse fra hans

tidligere stillere. Han var harmfuld over dr. G. Brandes's nedbryden af menneskers tro. Den var nødvendig for deres handlekraft, uden hensyn til, hvad den gik ud paa. Der burde ikke være „lys“ men tasmørke over landet.

1899.

1. *Januar.* Hos Kongen om formiddagen og hos Svends om middagen. Matzen roste min tale i stærke udtryk. Kongen talte usædvanlig længe og godt. Han glædede sig over folkets deltagelse i hans sorg og beklagede udvisningerne i Slesvig, som havde vakt saa megen misbilligelse i Tyskland, at han haabede, de vilde opføre. Selv i Kbh. havde folk vist ham megen opmærksomhed.

2. *Jan.* Hos Bojsens til middag med Konows, Jöhncke, Holm, Larsen, Fred. Jensen fra Trinitatis kirke og Svend. Bojsen vilde, at jeg skulde være Konsejlspræsident med Larsen, Holm og Jöhncke som ministre, at der skulde lægges vægt paa forsvarsvæsnets og arbejdes for en ny skandinavisme. Jeg mente ikke, at et saadant ministerium kunde dannes, og at Norge for tiden ikke vilde nogen skandinavisme. Det sidste bekræftedes af Konow, saa længe forholdet til Sverige ikke var ordnet med Norges sidestilling i enhver henseende. Norge vilde ikke stille unionelle krav, før det var fuldt rustet. Bojsen, N. J. Larsen og Holm udtalte sig stærkt mod jødernes nedbryden af nationalitetsfølelsen og forsvarrets nødvendighed. Deres indflydelse maatte knækkes.

3. *Jan.* Amtmand Bærentzen fra Færøerne hos mig. Han glædede sig over udsigterne til, at en kanonbaad i januar skulde sendes til Færøerne for at hindre engelsk og tysk trawlfiskeri.

4. *Jan.* Saa paa lejlighed paa Ørstedsvvej, dog kun udefra.
For Ragnhilds skoles skyld og børnenes ønsker beslutter jeg mig til at flytte derhen, trods den dyre leje og den lange vej til rigsdagen, som selv med sporgvogn vil tage $\frac{1}{2}$ time frem og $\frac{1}{2}$ tilbage.
.

5. *Jan.* C. Hage og L. Dinesen her og talte om den politiske stilling. Hage antog, at der ikke blev konflikt med ministeriet; men venstre maatte ønske de direkte skatter skilte fra de indirekte. Dinesen vilde Estruperne til livs, men kjendte ikke nærmere til landstingets nuværende stilling til skattelovene. Han vilde støtte ved ministeriets hjælp Rothe ved Berl. Tid. mod Wiggers, P. G. C. Jensen o. fl., som ønskede ham bort som altfor moderat.

7. Jan. Hos udenrigsminister Ravn, sad ved bordet mellem Hørring og Rump. Jeg mindede Hørring om, at han, sidst jeg sad ved siden af ham, nylig havde faaet den japanske orden „den opadgaaende sol“, og at det var blevet et varsel, som mærkeligt nok kom fra Japan. Han mente, at tiden havde vist, at ministeriet havde ret, da det i forsommeren ventede krig; men dette vilde jeg ikke indrømme. Oberst Schnack kunde nok gaa ind paa en militær kommission; men det burde ikke ske, før under en venstreregering, da venstre ellers vilde sætte sig fast i en modstand, som det ikke siden kunde komme fra. Aftalte med Matzen, hvad formændene skulde meddele om Kongens svar nytårsdag. . . .

9. Jan. Rigsdagens møde gjenoptoges, og jeg valgtes paa ny til formand. Niels Jensen Toustrup hos mig for, som sædvanlig, at udspejle min stilling til forskellige, til Bojsen og Konow, til min udnævnelse som Dannebrogsmænd m. m.

Bager læste et brev fra Wavrinsky, hvorefter den svenske gruppe næppe vilde bemyndige nogen til at repræsentere sig ved mødet i Kristiania, hvad B. og jeg mente heller ikke burde ske for den danske gruppes vedkommende.

11. Jan. . . . Jeg og Matzen til middag hos kronprinsen med et lille udsøgt selskab, der spiste i hans daglige spisestue. Jeg sad mellem prinsesse Thyra og frøken Wedel-Heinen. Vi talte bl. a. om Køllers forfølgelse af de danske i S. Jylland. . . . Kronprinsen ønskede Svends forslag gennemført og beklagede, at man i „den røde bygning“ altid fik betænkeligheder saaledes som Rump, selv om man tidligere havde syntes godt om en sag. Kronprinsen ønskede atter, at Kristiansborg maatte blive genopbygget, og at en af reformpartiet vilde sige et par ord derom, hvad jeg antog ikke vilde ske. . . .

18. Jan. Møde i den interparlamentariske gruppe om deltagelse i mødet i August i Kristiania, idet man dog mente, at gruppen burde sende ombud dertil af hensyn til, at det var den almeneuropæiske og ikke den norske gruppe, der indbød dertil.

26. Jan. . . . Hedin bringer en opfordring til regjeringen om en fælles nordisk neutralitetserklæring frem i den svenske rigsdags andet kammer.

28. Jan. . . . Jeg maa skride ind imod N. J. Larsens og K. M. Klausens personlige ordskifte. . . .

31. Jan. Landstingsmand H. N. Hansen siger mig, at landstinget herefter vil stille sig mere imødekommende mod folketinget, og

haaber, at der vil komme gode frugter deraf. Han henviser til forslaget om hemmelig afstemning og skoleloven.

16. Febr. . . . Teatersagen afgjort i den retning, jeg forgæves arbejdede for 1869—70. Tingets flertal nu et ganske andet end dengang. Her var ingen Fenger eller Bille eller lignende.

21. Febr. . . . Svar til pastor Axel Bjerre i Vordingborg paa hans og pastor Lützhøfts forespørgsel om kirkeforfatningssagen, idet jeg paa grund af tidens knaphed henviser til min tale i folketinget 15.—11.—83 (angaaende kirkeraadet).

9. Marts. Til taffel hos kongen, sad mellem Rørdam og hofmarskallen. Kongen udtalte sig om sin kristne tro paa syndernes forladelse og et evigt liv, hvor man samledes med sine kjære af-døde, og var imod den indre mission. Han hørte helst Paulli og Fenger. Tidligere ogsaa Sørensen, men han var nu for stærk indremissionsk. Som bekjendt er kronprinsens hofchef Moltke en beundrer af Vilh. Beck, og kronprinsessen skal sætte megen pris paa Sørensen, saa kongens ord ser næsten ud som en protest derimod.
. . . .

10. Marts. Niels Jensen var her og talte atter om et koalitionsministerium, som han troede, Hørring tænkte paa, maaske blot, fordi han ønskede det.

15. Marts. J. C. Christensen opfordrer mig til at paatage mig ordførerskabet m. h. t. Kristiansborgs opførelse. . . .

17. Marts. Læste om den tidligere Kristiansborgs-kommissions betænkning, hvori den tilraader en særlig rigsdagsbygning. J. C. Christensen opfordrer mig paany til at være ordfører i sagen.

18. Marts. Køedt fortalte mig om sine forhandlinger med grev Frijs, som syntes at ville føre til enighed om toldloven og en forhøjet skat paa alkohol, og Svend om sin forhandling med Nellemann om ægteskabsloven, som ogsaa maaske kunde føre til enighed. C. Hage opfordrede mig til at føre ordet for Kristiansborgsagen, hvad jeg ansaa for en Uriaspost.

20. Marts. Partimøde om Kristiansborg. Man ønskede enstemmigt, at jeg skulde føre ordet for partiet. . . .

21. Marts. Niels Jensen Tovstrup fortæller om ministerrygter om dannelsen af et koalitionsministerium med Hørring som chef og M. Frijs som udenrigsminister. . . .

24. *Marts.* Møde af den interparlamentariske gruppe, som valgte mig, Madsen-Mygdal, J. C. Christensen, Trier og A. Nielsen med Krabbe og Ole Hansen som suppleanter til for statens 1600 kr. at tage til Norge, medens 600 kr. overlades til de moderate og 300 kr. til Socialdemokraterne. Fr. Bajer fik af gruppens kasse 150 kr. til Norge (foruden 150 af fredsforeningen) og 50 kr. til Bryssel.

25. *Marts.* Holm fortæller om Dr. Rørdams og Rs. Claussens udtrædelse af de moderates gruppe og tilligemed L. Dinesen om spliden i landstingets højre og om Frijs' ønske at danne et koalitionsministerium, som dog opgives i aar. Man frygter protektionismens fræmgang i løbet af sommeren.

Rørdam og Claussen udmældte af den moderate gruppe, efter at den første aftenen forud havde faaet 100 kr. til rejse til Kristiania.

27. *Marts.* L. Dinesen, N. Jensen o. fl. fortæller om forsøg paa at faa skattelovene gennemførte ved indrømmelser fra begge sider, men som mislykkes, især ved kravet om forhøjet brændevinsskat.

29. *Marts.* Venstre holder partimøde om aftenen, hvor J. C. Christensen fræmstiller sin opfattelse af samlingen og tilraader fræmgangsmaaden ved sommerens vælgermøder særlig forsigtighed m. h. t. ministeriet provisoriske færd med den halve million selvtagne udgift.

Derefter gilde i den nye kafé i Pilestræde, hvor der drikkes personlige skaaler i mængde, især for J. C. Christensen, som ogsaa falte for mig (uagtet jeg ikke havde fulgt indbydelsen af C. Hage).

30. *Marts.* Samlingen sluttes under stærkt pres Hørring, Ravn, Bardenfleth og mange medlemmer takkede mig for samlingen. H. Holm fortalte mig, at Hørring havde sagt ham, at det kunde været afgjort med skatteloven efter venstres ønske, naar blot J. C. Christensen havde turdet bryde med den radikale fløj af sit parti m. h. t. brændevinsskatten. — Køedt antog det samme, kun at et ministerium Frijs med venstremænd, f. e. J. C. Christensen, men ikke et par andre, var traadt til. Frijs kunde faa flertal i landstinget, naar venstre vilde slutte sig til hans meningsfæller. . . . Holm mente, at P. G. C. Jensen og hans folk havde nærmet sig til Høruperne og til tak derfor fik sin lille sparekasselov vedtaget. I al fald havde Zahle sagt noget saadant.

1. *April.* L. Dinesen vilde, at Svend skulde danne et bondeparti indenfor reformpartiet imod københavnerne og J. C. Christensen, som lod sig lede af dem, og roste sig selv som den store klartseende, indflydelsesrige politiker, der burde være krigsminister!!!

8. April. Lykønskede Kongen ved at slutte mig til Matzens tale om glæden over Kongens fulde kraft, om Kongens sorg og glæde over det nye kongeemne samt over at have sine børn om sig. Kongen takkede og udtalte sin bekymring over den beklagelige politiske stilling, men drejede straks om, som tænkte han kun paa forholdene i Slesvig og fortalte igjen sin samtale med Kejser Vilhelm ved hans besøg her om opfyldelsen af § 5, hvorom han efter flere maaneder svarede, at opfyldelsen deraf var umulig. Vi maatte være forsigtige, da Tyskland jo var vor mægtige nabo. Paa Kongens forespørgsel erklærede Matzen, at hans voldgiftshværv var afgjort, men ikke officiel, og at han havde forbeholdt Kongens samtykke.

Lars Dinesen fortalte mig, at ministeriet var stærkt i tvivl om, hvad det skulde gjøre, men vilde rimeligvis blive omdannet med nogle ny mænd, dog næppe af reformpartiet. Af dette havde A. Nielsen, Guldbrandsen, K. Kristiansen o. fl. efter gildet i tirsdag aften og nat været samlet og udtalt sig mod fortsættelsen af Christensens politik, som burde være mere radikal og socialistvenlig. De gjorde regning paa 23—24 meningsfæller i partiet.

10. April. Dinesen var enig med mig angaaende fræmgangsmaaden ved formandens repræsentation af folketinget, nemlig officielt med landauer og tjener, hvor andre autoriteter møder ligesaa, men uden saadant, hvor det blot gjælder om middag ved aftenstid, selv hos de kongelige. — Han fortalte om sine samtaler med kronprinsen før forliget og paafølgende forhandlinger med Frijs og Moltke-Lystrup. Kronprinsen var ivrig for forliget, og fru Estrup fortalte, at hendes mand var træt og gjerne vilde gaa af, men deri tog hun fejl, som det senere viste sig.

11. April. Blev hjemme og gennemgik beholdningen af „Dansk Folketid.“, som jeg ikke nænnede at skille mig ved. Jeg udtog 3 eksemplarer af hver beholdning af de enkelte numre og gav resten til „Arbejdshjemmet“, som anvendte alt saadant til fordel for trængende.

13. April. Til universitetsfest. Deuntzer mente, at ministeriet var faldefærdigt og vilde ikke gaa ind i det. Retsreformen kunde ikke gennemføres af Rump og ikkun af et venstreministerium — vel for bekostningernes skyld. . . .

21. April. Ragnhilds skole blev indviet i sin ny bygning med tale af hende og Jungersen.

12. Maj. L. Dinesen mente, at ministerforandringer forestod, men senere i sommer.

31. Maj. L. Dinesen er meget tilfreds med agrarmødet i Odense, hvor han fik enstemmig tilslutning til at ønske en kommission til undersøgelse af en landbrugstolds forsvarlighed. Det skete efter samraad med Hørring, hvem han ogsaa gav beretning herom. Saa skulde toldloven imidlertid gaa uforstyrret af dette spørgsmaal. Hørring billigede, at Estrup havde været ilde stedt, naar han ikke havde haft Nellemann til at hjælpe sig. Hørring lod forstaa, at han ikke kunde faa folk til at være ministre. Idetmindste Rump vilde nok gaa, naar han kunde faa en afløser. Dinesen var ogsaa meget tilfreds med mødet i Vejle, hvor T. Nielsen, Alberti og Køedt havde udtalt sig for en sammenslutning mellem moderate og radikale, og hvor Guldbrandsen først ved bordet fik lov til at gjøre indsigelse derimod. Dinesen fandt heri og i en udtalelse af L. Jensen Arløse om Bojsen og de moderate et haab om dannelse af et nyt mellemparti. Han gav mig dog ret i, at dette ikke kunde tænkes uden et nyt ministerium.

14. Juni. Talte med Køedt om at virke for Berthelsens valg til landtold-kommissionen. Han mente ikke selv at kunne gjøre noget, men vilde skrive til N. Jensen Tovstrup.

31. Juli. Jeg talte navnlig meget med Blehr, der mente, at den nuværende slægt kun vilde søge at gennemføre særlige norske konsulter. Var det naaet, vilde en senere slægt lettere faa konsulsdepartementschefen gjort til udenrigsminister.

2. Aug. Konferencen aabnes og jeg talte som formand for den danske gruppe, men jeg fulgte statutternes bestemmelse og vidste ikke, at man tillige plejede at bringe en hilsen til folket fra landet, som de andre gjorde.

4. Aug. Slutningsmøde, hvor Bajer lod sit eget forslag i stikken og vakte forargelse hos hele den danske gruppe. Han var med baronesse Sutner taget til Holmenkollen.

Efter Wavrinskys forslag et kort møde mellem de norske, svenske og danske deltagere. Efter at Ullmann og J. Lund havde udtalt deres glæde over denne sammenkomst, opfordrede jeg dem til at indkalde til lignende møder, men fik ikke svar derpaa. Jeg talte desuagtet for Norge, idet jeg mindede om Danmarks sorg over skilsmissen, som nu var forvandlet til glæde over den udvikling, friheden og selvstændigheden havde bragt (med underforstaaet hentydning til Norges forhold til Sverrig). („Verdens Gang“ har senere lagt mig ord i munden, som jeg ikke brugte, om at der ikke maatte flyde blod mellem de 3 folk.)

Derefter fest i frimurerlogen, hvor jeg talte med Bjørnson, som fordømte den norske gruppes vægning ved mødet med den danske og svenske, og indbød mig til Aulestad.

19. August. . . . Skrev til John Lund om Bajers forhold og takkede for hans ledelse af mødet og velvilje mod mig og mine. Indrømmede at Bajers stilling af sit forslag om Blochs bog og fraværelsen ved forhandlingen om det havde vakt utilfredshed hos gruppen og opfordrede til mere tilsyn med hans repræsentation af den danske gruppe. . . .

21. Aug. . . . Talte med Bajer om den misfornøjelse, hans færd havde fræmkaldt i Norge, om den danske gruppes utilfredshed med hans forslag og hans fraværelse fra forhandlingen, — om Nordmændenes misfornøjelse med baronesse Sutner's kørsel forbi hele toget med sine 4 heste, blinker paa hestene osv. Han vilde retfærdiggøre sig og skrive til baronessen for at faa klarhed, da han mente, at skylden var Blochs eller Ullmanns.

Talte med Dinesen, som havde forelæst Nellesmann et brev fra en gammel venstremand (Bojsen?) om, at Tuxen maatte gaa af, hvad han ogsaa ansaa for rigtigt — som syndebug for de 500,000 kr.. Bardenfleths og Rumps afgang ansaas for sandsynligt nu, da kongen var kommen hjem.

28. Aug. Brev fra J. C. Christensen, som meget anmodede mig om at vedblive at være formand.

29. Aug. Talte . . . med Dinesen og Bajer om ministerskiftet, som højre fandt nogenlunde godt, denne kom som „en ny lap paa et gammelt klædebon“. Dinesen fortalte, at Nellesmann havde været vel tilfreds med min beretning i Kristiania om fredsbestræbelserne herhjemme. . . .

30. Aug. Læste i Borchsenius's og Winkel Horns danske Læsebog flere stykker af danske, norske og svenske forfattere og følte min egen ringhed ved siden af dem.

31. Aug. Dinesen fortalte, at J. C. Christensen alt for 8—14 dage siden havde sagt N. J. Larsen, at Bramsen vilde blive minister. Rimeligvis har Br. da sagt J. C. Chr. (det), da han under skolemødet var her i byen. Dette forklarer maaske ogsaa J. C. Chr.s tale nys i Husby, at han kunde gaa ind paa en brændevinskat, naar det krævedes til større udgifter. J. C. Chr. og Bramsen arbejdede jo meget sammen ved ulykkesforsikringsloven.

2. Sept. Skrev erindringer fra min skoletid. . . .

3. Sept. Holm fortalte, at en professor fra Stokholm ved mødet i Kristiania i anledning af min tale i det skandinaviske møde havde udtalt, at han blev tilbøjelig til at antage, at det var bedst, at Norge skiltes fra Sverige, som det var skilt fra Danmark.

9. Sept. Dreyfus dømt til 10 aars fængsel. Der synes ikke at være beviser mod ham; men hærens officerer holder sammen. Burde saadanne særlige domstole ikke afskaffes?

12. Sept. Tænkte paa at gaa til indvielsen af mindesmærket for krigen 1848—50, men da Svend fraraadede det, fordi Bahnson skulde tale der, opgav jeg det. Mærkelig nok nævnes der ingen venstre-rigsdagsmænd i beretningerne, skjønt Holm og Berntsen var der. Heller ikke var der nogen, som paa kommunens vegne overtog mindesmærket, end ikke Trier, saa der var vist noget mugent ved det hele.

13. Sept. Dinesen fortalte, at Reedtz-Thott havde sagt ham, at han haabede, at der skulde danne sig et højre-flertal i landstinget, som under ledelse af M. Frijs vilde støtte ministeriets reformpolitik i modsat retning. Bjerre havde sagt Din., at han vilde træde tilbage fra højres forretningsudvalg og ønskede Din. derind; men D. vilde ikke, undtagen udvalget fik en anden sammensætning.

14. Sept. Dinesen mælder, at Nellemann fuldt billiger hans politik og ønsker en anden ledelse af højre, end den hidtilværende af Bjerre, P. G. C. Jensen osv. — N. J. Larsen ønsker meget, at jeg vedbliver som formand. Nu, da man ikke længer skylder Claussen noget hensyn, vil de moderate stemme paa mig. Han ønsker overretsassessor Ipsen til at gennemføre retsreformen, men antager, at det bliver Goos.

18. Sept. Krabbe søgte mig. Paa mit spørgsmaal sagde han, at han var villig til at tage mod valg som delegeret til det interparlamentariske raad.

Dinesen talte om, at Jøderne fik magten som formænd for industriforeningen og nu som fredsmægler i lockouten. De havde gennem Philipsens understøttelse af J. C. Christensen ogsaa havt indflydelse i folketinget.

Holm mente — efter J. Frederiksen, — at Køedt og Alberti ogsaa gav tilskud til J. C. Christensen, og at denne ikke vidste, hvorfra pengene kom.

19. Sept. Svend sagde, at Videbæk forrige aar havde opfordret ham til at give bidrag til J. C. Christensen, og at det vel var dette, der havde foranlediget udtalelsen fra Dinesen og Holm, efter at det var bleven sat i værk af andre.

25. Sept. Indenrigsmin. Bramsen hilste paa mig paa slotspladsen og sagde, at han vilde forelægge de sociale love, men kunde

ikke faa tid, da han saa sent var blevet minister. Budgettet blev paa over 70 mill., hvad der glædelig vidnede om landets udvikling, hvad jeg dog ikke vilde indrømme.

26. Sept. Gustav Johannsen bad mig snarest muligt søge at skaffe ham de frikort til jærnbanelen, jeg havde stillet ham i udsigt. Jeg hilste paa krigsministeren i ministeriet. Han sagde, at han kom med et forslag om ny kanoner til et par millioner og haabede paa velvillig forhandling om det. Han ventede ikke at faa alt bevilget og vilde helst have en sum, som han da kunde anvende paa bedste maade.

27. Sept. Gjorde indsigelse mod Matzens vægring ved at antage kvindelige stenografer, idet jeg henviste til lønningsreglen og forretningsordenen, som ikke gjorde forskjel paa mandl. og kvindel. ansøgere.

2. Okt. Rigsdagen aabnedes og jeg valgtes til formand med 75 st., da de moderate stemte paa mig, efterat Claussen var udtraadt. — Bramsen haabede at kunne skaffe de slesvigske landdagsmænd fri rejse paa jærnbanelne, men ad en anden vej, end jeg havde foreslaet.

Partimøde. Bestyrelsen foreslog at gaa fræm som forrige aar; men Gulbrandsen o. fl. vilde konflikt. Busk angreb Kødted, fordi han i Aarhus havde udtalt sig for brændevinsskat, men fik et skarpt svar af Kødted, Ingv. Jensen, J. H. Jensen o. fl.

3. Okt. Partimødet fortsat. Okt. Hansen raadede til maehold. Alfr. Christensen og Osk. Hansen vilde have rigsret, men det forkastedes. Bestyrelsens forslag vedtoges. De direkte skatter skulde fræmmes og toldloven sættes i anden linie. Svend foreslog opfordring til bestyrelsen om at overveje, om der ikke burde stilles forespørgsel til Hørring om retsplejereformen, og det vedtoges.

16. Okt. Dinesen fortæller, at Nellesmann bliver fører for landstinget, sætter Frijs ind i forretningsudvalget og Dinesen i statsrevisoratet. Han vil komme folketinget i møde.

19. Okt. Udtalte mig i tinget om formandens pligt (værne om ordets frihed) og ret (ene bedømme den rette grænse derfor) mod N. Andersen.

20. Okt. Godsforvalter Bertelsen her. Svend og jeg gav en middag for ham paa Langelinies pavillon, hvor vi navnlig talte om Kødteds paatænkte nedlæggelse af sit mandat.

21. Okt. Søgte forgæves Kødted paa hans kontor. Han kom derpaa op til Svends, hvor jeg var. Jeg forestillede ham, at han ikke maatte forlade kamppladsen, før det var alle klart, at slaget var tabt, og det var det ikke, fordi, som han sagde, J. C. Christensen, C. Hage og Alberti var imod toldloven. Der kunde ske mange omskiftelser. Han erklærede da ogsaa at ville se begivenhederne an.

22. Okt. Om aftenen forhandling og aftensmad med venstre-journalister og rigsdagsmænd. Man udtalte sig bestemt mod brændevinsskat og Socialister. Jeg blev taget til bords af J. C. Christensen og paa journalisterens vegne udbragte Lassen fra Aalborg en skaal for mig, fordi jeg saa resolut havde sluttet mig til reformpartiet og styrket det ved mit gode politiske navn. Jeg takkede med faa ord og lovede at ville tjene partiet, saalænge det troede at have brug derfor.

23. Okt. Jeg gik til Kødted og fortalte ham, hvad der var foregaaet aftenen forud, at Lassen paa journalisterens vegne udtalte, at de enstemmigt var imod Kødteds agitation for en kompenstation med brændevinsskat. Jeg fik dog baade Christensens og Lassens ord for, at (det) kun var, fordi Kødteds forslag ikke laa for, da højre ikke var gaaet ind derpaa og rimeligvis ikke vilde det. Madsen-Mygdal havde sagt til Kødted og til Svend, at han antog, at ikke en eneste venstremænd vilde vægre sig ved at gaa ind paa Kødteds forslag, naar først højre havde sluttet sig til det.

25. Okt. Svend forsvarer Kødteds gjenoptagelse i bestyrelsen for partiet imod angreb af Fogtmann, Jens Busk o. fl. Den gamle bestyrelse gjen vælges.

29. Okt. Stort møde af familien i anledning af Ingeborgs fødselsdag, og for at høre Olav oplæse de af ham nedskrevne erindringer af min svigermøder, — der dog vist maa læses med nogen kritik, da hendes fantasi kunde være stærkere end hendes hukommelse. Jeg skrev erindringer fra min skoletid og fortsatte dermed de følgende dage.

2. Nov. Dinesen fortalte om højre og mente, at stemningen var for at vise sig forsonlig mod folketinget; men der manglede en virkelig fører. Nellemann var for forsigtig, Frijs for doven, Ahlefeldt for betænkelig, Reedtz-Thott for karakterløs osv. Men P. G. C. Jensen vilde man sætte ud af spillet. Med tiden kunde venstre maaske blive mere medgjørlygt end for tiden. Vilde det blot bevilge ligesaameget til krigsministeriet som ifjor.

11. Nov. Forhandlede med J. C. Christensen og Krabbe om et finansudvalgs underudvalgs forslag til en lov om rigsdagens selvstændige bestyrelse med et 6-mands raad ved siden af formændene. Krabbe var enig med mig i at fraraade det som et tilbageskridt fra rigsdagens selvstændighed og formændenes myndighed. Scavenius var med at foreslaa det, men Dinesen var imod det.

14. Nov. Forhandl. med Holm og J. C. Christensen om finansudv.s forslag og henviste da til Dessaus beretning fra 1875—76 om rigsdagens økonomiske anligg. og Bergs skrivelse derom. — Hvis Holm ikke havde modsat sig det, havde finansudvalget som helhed allerede i dag vedtaget forslaget og indledet en forhandling derom med landstinget, uden at høre enten min eller Krabbes mening.

15. Nov. Bojsen fortalte, at Larsen og Neergaard vilde forlange mig tilkaldt til finansudvalget for at høre min mening om bygningsforslaget.

16. Nov. Ved universitetets reformationsfest. Deutzer ansaa Lassens tale om en ny dansk lovbog til afløsning af Kr. 5.s for et frontt men uigennemførligt ønske; vi kunde jo ikke engang enes om den retsreform, hvorpaa man saalænge havde arbejdet. Men vi maatte dog vel snart komme ud af det nuværende dødvande. Det var ministeriets politik ved eftergivenhed at faa en eller anden vigtig lov gennemført, og saa beraabende sig derpaa, at arbejde videre som ministre.

17. Nov. Privatmøde med finansudvalgets venstremedlemmer, hvor jeg, støttet af Krabbe, faar dem til at omdanne underudvalgets forslag, saaledes at folketingets suveræne stilling hævdes og tillige dets selvstændige stilling overfor landstinget

21. Nov. Møde i den interparlamentariske gruppe. Jeg gav beretning om vore forhandlinger om og vor deltagelse i mødet i Kristiania. Ny love vedtoges og et udvalg nedsattes af 5 medlemmer til at overveje, hvad der kunde gøres for at opfylde gruppens formaal. Jeg blev formand for bestyrelsen og udvalget.

23. Nov. Læste i Ussings, Danmarks geologi, som blev sendt mig. Hvor forandret er den ikke fra Forchhammers tid, da jeg hørte ham og H. C. Ørsted derom. Nu er jeg desværre for gammel til at kunne følge med tiden.

4. Dec. Dinesen mælder sig syg og synes virkelig at være det, uagtet delegeretmødet kunde friste til hykleri.

5. Dec. N. Jensen Toustrup vilde vædde med mig, at jeg blev komm. af dbr. 31.—1.—1900 i anledning af rigsdagens 50-aarige jubilæum. — Statsraad, hvor det nok besluttedes, at ministeriet trods nederlaget i højre foreløbig skulde blive.

6. Dec. Jeg skrev nogle erindringer om mit forhold til N. F. S. Grundtvig.

7. Dec. Friis fra B. U. H. opfordrede mig til at skrive i Sønderjyske aarbøger eller dog overlade ham til bearbejdelse og udgivelse, hvad jeg havde. Jeg svarede, at jeg frygtede, det vilde blive for subjektivt, naar jeg skrev, og at det helst maatte vente til efter min død, for at der kunde gives en objektiv fremstilling. — Han fortalte mærkelige ting om sine besøg og forhandlinger hos det holstenske ridderskab, selv Reventlow-Preetz's søn. . . .

I højres delegeretmøde udtaler flere sig for ministeriets afgang, og Reventlow fra Aalborg endog for et venstreministerium.

8. Dec. Højres delegeretmøde giver ny beviser paa uenighed navnlig overfor ministeriet Hørring. Derom heftige sammenstød med Scavenius.

9. Dec. N. J. Laursen fra Aarhus ønskede at kende min mening om de politiske forhold og ønskede, at Venstre og Socialister kunde sejre ved byrådsvalget.

12. Dec. Holm fortalte, Schnack i finansudvalget havde givet klar og grundig besked om forslagene, mens Ravn havde været sløv og tilsyneladende ukyndig. „Vil de herrer ødelægge flaadens for at blive af med mig, behøver De det ikke. Det kan De naa langt lettere,“ udbrød han engang.

16. Dec. Hos udenrigsminister Ravn til middag, sad mellem Hørring og Bramsen. Denne sagde, at baade han og de andre ministre vilde gerne slippe pladserne. Da jeg mente, at Br. ikke fik lov til det, sagde han, at han vilde ikke gaa ind i et venstreministerium, og det fik vi maaske inden et aar, hvad jeg betvivlede og han formodentlig ogsaa . . . Kronprinsen bad mig virke til, at der ikke kom nogen konflikt. Det vilde jeg gjerne, men jeg havde ingen magt til at hindre det, landstinget maatte give efter, og vi maatte have en militær-kommission. — Biskop Rørdam vilde have, at tienderne skulde blive ved menighederne, da stat og kirke dog engang vilde komme til at skilles. Dette, sagde jeg, var ogsaa mit gamle standpunkt, men J. A. Hansen, Berg og da ogsaa Tscherning vilde have tienderne ind i statskassen. . . .

Bertelsen Skalberg fortalte mig, vist efter samtale med Køedt,

at stemningen i landstinget under Ahlefeldts ledelse var ivrig for at komme folketinget i møde, om end ikke før i fællesudvalget. Han havde ikke villet give sit 10 kr.s bidrag til, at J. C. Christensen kunde flytte til København om vinteren, saaledes som det øvrige parti havde gjort. Der var udsigt til, at landstinget kunde faa et flertal for folketingets affattelse af toldloven i et fællesudvalg. Det var kun foreløbig, man ikke vilde strække sig saa vidt. . . .

1900.

1. Jan. Taffel hos kongen kl. 6. Kongen fortalte om sin rejse til Gmünden. I Frederits var han med Dagmar kommen i den kejserlige vogn. Paa mit spørgsmaal, om det var den tyske kejsers, svarede han med stærk betoning, at det kunde der ikke være tale om. Det var den russiske. Hans datter tog aldrig gennem Berlin, og hans kære dattersøn (den russiske kejser) var der ikke længere end højst nødvendig, hvor meget end den tyske kejser ønskede det. Paa rejsen forbi Slesvig domkirke, hvor hans forældre laa begravne, skete det, at til samme tid han rejste der forbi, faldt lysekronen ned, hvad han fandt mærkværdigt. I Gmünden havde hans datter (Thyra) plejet ham saa godt, at han, uagtet den strænge frost, havde befundet sig meget vel. Det var saa stille, at sneen blev liggende paa grantræerne endog paa spidsen af dem, hvad der saa meget smukt ud. Han bad os hilse vor familie, men rettede sig selv, idet han vendte sig til Matzen: Ja, De er jo ikke gift. Matzen: Nej, desværre! Kongen: Ja, men nu i det ny aarhundrede kan det vel ske! M.: Maaske!

Efter taflet talte prins Hans med mig om Kristian 8. hvis dagbøger ikke var saa paalidelige, som A. D. Jørgensen antog, da Kongen havde stillet sig selv i et for gunstigt lys. Der fandtes paa Glücksborg slot breve fra denne, mens han var i Norge, som viste, at han der handlede i legitimistisk aand og betragtede Norge som et oldenborgsk arverige. Prinsen havde taget afskrifter af nogle af dem, som var skrevne til hans fader eller til prins Karl af Hessen. De tilhørte det glücksborgske hus og kunde ikke offentliggøres uden ejernes samtykke.

Kongen ønskede, at de to ting maatte enes om en fredelig udgang af rigsdagens samling og endte med at sige til Matzen: Jeg stoler paa Dem. Jeg sagde da, at jeg vilde ønske, han kunde sige det samme til mig. Kongen: „Ja, jeg kan i grunden godt lide Dem“ og lagde dermed sin arm omkring mig. Jeg: „Det glæder mig“. Men det var, idet han gik bort, at dette forefaldt.

Kronprinsen talte meget længe med os om mange ting, om Ibsens ny stykke, om støtterne af Bjørnson og Ibsen udenfor teatret i Kristiania, om socialisten Klausen, der var bleven raadmand.

Da jeg ved navnet Klausen ikke straks forstod, hvem han mente, sagde han, at jeg maaske tænkte paa Rasm. Claussen. „Nej, ham kan jeg egentlig godt lide, for det var ham, der brød isen med at komme hertil.“ Jeg: „Nej, det var Bojsen, der gjorde det efter forliget i april; Claussen kom først ved nyaaret.“ Kronprinsen indrømmede, at det kunde være rigtigt. Han beklagede, at det gik saa langsomt med lovgivningsarbejdet. Jeg fremhævede, at vi dog havde faaet to vigtige love forrige aar: Skoleloven og Husmandsloven. „Ja, men skattelovene. Det var kun et hanefjed hvert aar.“ Berg havde i sin tid sagt, at naar man blot fik et nyt ministerium, vilde alt gaa rask fra haanden. Nu havde vi faaet et nyt ministerium, men det gjorde ingen forandring. Matzen og jeg burde slaa en bro mellem tingene. Under denne del af samtalen bemærkede Matzen ved en ytring af mig, at han, da han blev formand, havde hilst paa mig; men jeg havde ikke gjort gengæld, hvad jeg ikke erindrede, men maatte beklage og gøre min undskyldning for. . . .

2. Jan. Køedt havde sendt mig en blomsterkurv. Jeg gik da til ham og talte med ham om de 4 skattelove. Han kritiserede stærkt indkomst- og formueskatten, og jeg opmuntrede ham til at udtale og begrunde sin mening uden hensyn til partiførerne, J. C. Christensen, C. Hage og Alberti, som han vidste var uenige med ham. Man maatte sætte sandheden over partihensynet. Ogsaa i politiken gælder det, at ærlighed varer længst, sagde jeg for at opmuntre ham.

Kronprinsen talte atter om ønskeligheden af, at Kristiansborg blev gjenopført. Jeg mente, at regjeringen burde gentage sit forslag fra forrige samling, som kun blev liggende i folketinget, fordi det kom der saa sent, at andre paatrængende sager optog tiden. Iøvrigt ønskede jo rigsdagen en egen bygning, og der maatte da først findes en plads dertil. Kronprinsen fandt, at folketinget burde føre forslaget frem, efterat regjeringen saa ofte havde gjort det, og det dog indirekte var fra det, at ildebranden var udbrudt. Jeg tvivlede om, at dette vilde ske.

4. Jan. Til taffel hos kronprinsen, sad mellem hofchefen og kammerherre Meldahl. Talte med den første om den kristelige ungdomsforenings ny bygning og Indre Missions mulige brug af valgmenighedsloven og udtrædelse af folkekirken samt om opførelsen af Kristiansborg, apanageloven m. v. Han erklærede, at det var rigtigt ikke at drage dem frem, saalænge de vilde give anledning til kamp indenfor venstre.

Kammerherre Meldahl . . . roste Kejser Wilhelm i Tyskland, som havde været meget opmærksom mod ham, for hans store evne til at opfatte en fremmet tankegang, selv om den kun var antydet, og i det hele hans store begavelse, men tillige hans despotiske egen-

raadighed, saa den mindste modsigelse kunde føre til afskedigelse. Jeg takkede ham for hans del i kommissionsarbejdet 1884 om planen til en ny rigsdagsbygning. Han advarede mod at blive ved prinsens palæ fremfor at gaa til en hel ny bygning. . . . Det ny raadhus lignede et pindsvin, som vendte piggene opad.

Baron Güldenchrone forestillede sig selv for mig og fortalte om sin udvikling som lærer ved højskolen i artilleri, fra han var 27 aar og samtidig med Ravn og Bahnson. (Man har før fortalt mig, at det var disse 3, som i mellemtimerne lagde planerne om at hjælpe hinanden fræm og at faa København befæstet til lands og til vands, hvad de ogsaa fik held til.) . . .

Kronprinsen takkede mig for min loyalitet, som ogsaa kongen havde glædet sig over min nyaarshilsen til ham. Jeg greb lejligheden til at forklare ham min opfattelse af en ordinær finanslov som den nødvendige betingelse for, at folketingets formand kunde møde ved hoffet. Jeg kunde godt have mødt efter forliget, men jeg antog, at kongen hellere vilde se Bojsen som ophavet til forliget end mig, som var modstander af det, og derfor aftalte jeg med ham, at han skulde møde i mit sted. Ved nyaarshilsenen vilde jeg derimod have mødt, hvis jeg var vedblevet at være formand. Derfor vilde jeg ogsaa meget ønske, at vi igen i aar maatte faa en ordinær finanslov, da manglen deraf kunde igen bringe mig i en pinlig stilling. Kronprinsen vilde ogsaa meget ønske, at det kunde undgaas, ikke mindst for kongens skyld. Hvis han skulde dø, naar landet var udenfor forfatningen, vilde det jo ogsaa være højst ulykkeligt. Jeg svarede, at ogsaa jeg meget ønskede, at det kunde undgaas, men jeg havde for liden indflydelse til at kunne forhindre det. . . .

8. Jan. Admiral Hansen hos mig for at tilbyde mig viceformandspladsen i komiteen for mindesmærket for 2den april. Efterat have hørt af Krabbe, at han havde undslaaet sig, og efterat have talt med J. C. Christensen og Trier, som ikke vilde, maatte ogsaa jeg undslaa mig. . . .

9. Jan. Klein døde om morgenen. Berntsen fortalte mig, at han havde hørt af ham selv, at kongen havde sagt til Klein, da han gik af som justitsminister, at han haabede igjen at se ham i det ny ministerium, men at kongen siden kaldte ham til sig og sagde, at han ikke kunde holde sit løfte, da Estrup i saa fald ikke vilde danne noget ministerium. Da Estrup slog ind paa provisorier, var Klein gaaet til kongen for at advare ham mod følgerne. Han fik kun med vanskelighed audiens, og hver gang han vilde ind paa politik, sagde kongen, at han nu havde tillid til Estrup, saa at Klein med sorg saa, at han ikke længer havde kongens øre.

10. Jan. Dinesen kom til mig og fortalte, at Frijs, Ahlefeldt, Reedtz-Thott m. fl. ønskede at undgaa konflikten, og at de havde forstaaet J. C. Christensens stykke i „København“, som den kunde undgaas, naar der blot kom et andet ministerium, selv om det dannedes af højre. De ønskede derfor en forhandling med J. C. Christensen, Alberti og mig. Dinesen havde talt med Alberti, men J. C. C. syntes at undgaa ham. Han ønskede, at jeg vilde tale med J. C. Chr. Jeg gjorde det straks, og Chr. var rede til at forhandle med Frijs, som gjorde indtryk af at være en aaben og paalidelig mand, men ikke med de andre godsejere eller med Din. Naar der kom et andet ministerium, stod venstre frit og var ikke bundet ved de gjorte nægtelser, selv om det blev højre, der dannede det. Dette var ogsaa sagt i partiet.

12. Jan. C. Hage vilde kendelig høre noget om et ministerskifte, og jeg antog, at Frijs kunde være villig dertil, men gik ikke videre. L. Dinesen fik af mig at vide, at Christensen var villig til at forhandle med Frijs, men ikke med andre, og Din. vilde nu en af dagene søge Frijs. Bramsen havde til Din. udtalt, at han ventede ministeriets afgang, og at han selv ikke havde støttet nogetsteds.

13. Jan. Ifølge et blad havde Frijs igaar under landstingsmødet forhandlinger i vinduerne med Hørring og Oktav. Hansen og siden ved formandspladsen med Matzen. Man gættede paa ministerdannelsen.

15. Jan. Dinesen fortalte om en samtale med Frijs og Ahlefeldt, der savnede „garantier“ for, at et nyt højre-ministerium kunde udrette noget. Det gjaldt om, at landboerne kunde slutte sig sammen og holde socialismen stangen (altsaa vel en slags ny „store og smaa bønder“). Frijs var villig til at forhandle med J. C. Christensen, men hvordan mødes de?

17. Jan. L. Dinesen fortalte, at Frijs var rede til at danne ministerium, naar venstre vilde gaa ind paa visse betingelser ang. tiendelov, skattelove osv., og at Nellemann skulde være villig til at forestille Hørring, at ministeriet burde gaa. — Det er vist tvivlsomt, om venstre vil strække sig vidt for at faa et nyt højreministerium. Derimod syntes J. C. Christensen mig igaar ikke uvillig til tanken om et blandingsministerium, hvor man enedes om at garantere visse ting og lod andre ting ligge.

18. Jan. Til middag hos G. Philipsen, hvor jeg udtalte, at den gode forstaaelse, der nu var mellem Kbhvn. og landet var et stort fræmskridt fra fortiden og viste vej til det parlamentar. ministerium, som var maalet for venstre, men som hidtil var søgt

med for voldsomme midler. . . . Senere forhandling om venstres taktik. Hørup raadede til at slaa løs, Okt. Hansen raadede til besindighed og J. C. Chr. nærmest til ham. . . .

19. Jan. Bojsen erklærede, at de moderate vilde slutte sig til venstre, saasnart alliancen med socialisterne ophørte. — J. C. Christensen og Alberti driver i finansudvalget paa at faa de direkte skatter hurtig til anden behandling, trods protester fra C. Hage, K. M. Klausen og Scavenius, som kræver mere tid. . . .

22. Jan. Kødte havde af Bramsen hørt, at det gærede i landstingets højre om et ministerium Frijs med Alberti og Neergaard. Jeg fortalte ham, hvad jeg antog som betingelser derfor, en tiendelov og en sammenkobling af de 4 skattelove.

23. Jan. Højrekorrespondenten har rygtet om et ministerium Frijs med Alberti som justitsminister og J. C. Christensen som kirkeminister. . . .

25. Jan. Bojsen og N. Andersen ønskede, at formændene ordnede et festmaaltid af den hele rigsdag i anledning af dens 50-aars jubilæum. Jeg havde ingen lyst til at jubilere, naar jeg mindedes 30.—1.—50 og de følelser, der dengang besjælede mig og andre, og saa hen til de skuffelser, vi havde lidt og endnu led under. I 1875 havde man ikke jubileret og dog var spændingen mellem de to ting og folketing og ministerium dengang langt fra saa stor som nu. Jeg antog for sikkert, at reformpartiet heller ikke vilde deltage deri. /

26. Jan. Efter mit ønske forelagde J. C. Christensen reformpartiet spørgsmaal, om det ønskede en festmiddag af den hele rigsdag i anledning af 50-aarsdagen for rigsdagens første samlings aabning 30.—1.—50; men der var ingen stemning derfor, og uden afstemning gik man over til den næste sag. L. Dinesen sagde, at han havde raadet grev Frijs til ikke at tale med J. C. Christensen, inden skattelovene kom tilbage til landstinget. Da havde han en naturlig opfordring dertil, men han maatte ikke forsømme ogsaa at tale med Alberti. J. C. Christensen fraraadede Svend at indbringe forslag om borgerligt ægteskab. Nu maatte det komme fra regjeringen. . . .

27. Jan. Havde tanke om at faa justitsministeren til d. 30te at forelægge retsreformen eller voldgiftstretter og selv at holde en tale om jubelfesten, men opgav det igjen efter det forhold, hvori tinget staar til ministerium og parlamentarismen — og heri fik jeg tilslutning af J. C. Christensen. Der bliver da slet ikke møde d. 30te.

30. Jan. Matzen og jeg mødte hos kongen, som sagde det samme som for 25 aar siden og sagde, at han vilde give os en grad højere i ordensrækken samt overleverede os æskerne, hvorpaa Matzen holdt en længere tale til ham, hvortil jeg sluttede mig. Vi enedes om at sige omtr. det samme som Krabbe og Liebe for 25 aar siden. Kort efter at jeg var kommet tilbage og var omklædt, kom ordenskapitlets sekretær Aastrup og bad mig om at faa den æske tilbage, som kongen havde givet mig, da den indeholdt det storkors, Matzen skulde have. Den store æske, han havde faaet, indeholdt kun baandet. Jeg gav ham den, jeg havde faaet, og fik isteden med kommandørkorset. Denne fejltagelse morede senere rigsdagsmænd af alle partier, som spøjte med, at jeg skulde have beholdt kongens egenhændige gave — begge ting burde være ligeberettigede ved en saadan lejlighed. Efter mødet kom Matzen til mig og foreslog, at vi skulde indstille 5 til ridder- og dannebrogsmænd. Jeg vægrede mig, men lovede at sove derpaa, og efter at have talt med J. C. Christensen og Svend besluttede jeg at bøjje mig.

1. Febr. Lykønskninger til kommandørkorset, men tillige meddelelse om, at jeg skulde betale 30 kr. engang for alle og 20 kr. aarlig — en underlig maade at hædre folk paa. Det burde i al fald være en frivillig sag.

3. Febr. Oktavius Hansen fortalte, at Frijs havde sagt til ham, at han ikke vilde danne noget ministerium, for at højre ikke skulde tabe mere, end det alt havde. Nu maatte der et venstreministerium til roret.

4. Febr. Fik fra Hedin hans forslag om Vismars bortbytning af Sverrig mod at Nordslesvig gaves tilbage. Skrev og takkede ham.

6. Febr. Kaldte Borghjerg „til orden“, første gang jeg har gjort det i de 13 aar, jeg har været formand, da han sagde, at jeg ikke, fordi jeg var blevet kommandør, maatte kommandere medlemmerne. Køedt og N. J. Larsen vilde, at jeg straks skulde have berøvet ham ordet. Hans egne meningsfæller var meget kede af hans færd og udtalte det til flere; men de kunde ikke indestaa for, at det ikke blev fræmstillet dagen efter i „Socialdemokraten“ som en heltegerning — hvad da ogsaa skete, og nogle dage efter havde „Aarhus Stiftstidende“ et lignende stykke, som optoges i „Socialdemokraten“ d. 10de.

9. Febr. Svend faar endelig sejr over P. Madsen ved et møde i partiet angaaende *vejmaterialer*, hvorom han stod alene med Nielsen Grøn ifjor ved første behandling.

12. Febr. Busk vil, at jeg skal afsætte Skram for hans deltagelse i Brandes's duel med Schyberg, men jeg vilde ikke mere end gennem bureauchefen advare ham mod en gentagelse, da det kunde medføre hans afskedigelse. J. C. Christensen var heri enig med mig og bagefter ogsaa Busk. Bureauchefen fandt min beslutning rigtig og udførte den. Skram takkede mig for min hensynsfuldhed og forklarede mig, at han afskyede dueller og kun havde deltaget deri af medlidenhed mod Brandes, som ansaa sig prisgivet enhver slagsbroder, efterat han nu tredie gang var bleven overfaldet og derfor maatte have en offentlig æresoprejsning, saa folk kunde vide at tage sig i vare for følgerne. Skram var kun ugerne gaaet med og haabede aldrig mere at komme i et lignende tilfælde, og dette haab sluttede jeg mig til.

12. Febr. Svend fortalte, at Ravn havde vist sig „senil“ i hærudvalget ved forhandlingen om et nyt søværnsforslag, og at baade Wagner og Trolle mente, at han burde gaa af. Holm fortalte, at Reedtz-Thott nu var villig til at optage J. C. Christensen i et nyt ministerium; men gør man ikke regning uden vært?

13. Febr. „Agrardagbl.“ og „Dannebrog“ spurgte mig om advarslen til Skram. Jeg gav dem oplysning men bad dem være lempelige og diskrete, og det var de. . . .

14. Febr. L. Dinesen fortæller, at der skal være begyndt forhandlinger mellem grev Frijs—Reedtz-Thott og J. C. Christensen—Alberti, samt at det maaske er regeringen, som har faaet landstinget til at fatte beslutning om at henlægge skattelovene, til folketinget har sendt det told- og brændevinsloven, for at Hørring kunde erklære, at ministeriet vilde gaa, hvis det kunde føre til, at skattelovene blev forhandlede til ende.

15. Febr. Køedt skal fremme toldloven, men ikke brændevinsloven. Marineministeren kom til mig i den tro, at jeg var formand for venstre og bad mig virke for vedtagelsen af hans indskrænkede søværnsforslag (maskin- og søminekorpsset), men jeg maatte henviser ham til J. C. Christensen som formand; jeg lovede at tale med ham; men han var ikke villig.

16. Febr. Partiet vedtog at nægte Ravns forslag til den formindskede søværnslov, uagtet Jungersen og Svend paaviste, hvor meget dette var i strid med de tidligere udtalelser af udvalgene. Ligeledes vedtog man med alle stemmer mod J. H. Jensens, Svends og Jessens, at toldloven skulde fremmes men med den erklæring, at man ikke vilde give brændevinsskat som kompensation. Uagtet Krabbe var tilstede, sagde han ikke noget. Oct. Hansen og Madsen-

Mygdal heller ikke; men Philipsen, J. C. Christensen, C. Hage, J. Busk og A. Nielsen var ordførere for beslutningen om brændevins-skatten. Man vil styrte ministeriet ved politiske afstemninger i modsætning til de saglige, som hidtil har fremmet partiet og svækket ministeriet.

17. Febr. Køedt udmælder sig af reformpartiet og nedlægger sin plads som formand i toldudvalget og i det om et handelsdepartement. Han sagde mig, at J. C. Christensen, Hage og Alberti, selv om de blev ministre, ikke vilde fræmme hans toldlov men tilvejebringe erstatningen for nedgangen paa toldloven ved forhøjelsen af andre satser og saaledes i virkeligheden beholde beskyttelsen for fabrikanterne.

Svend var i tvivl, om han ikke skulde udmælde sig af hærudvalget, hvad jeg efter nogen betænkning dog fraraadede, saalænge man ikke forlangte et positivt skridt, som han ikke billigede.

18. Febr. Svend var hos vælgerne i Stevns og udtalte sig om Køedt og hans enighed med ham og om sin beklagelse af, at nu vilde alle fremskridt foreløbig standse.

19. Febr. Hos kongen med prof. Matzen efter dennes ønske. Han talte og takkede for kongens hilsen til rigsdagen, som man havde modtaget med levende paaskønnelse, for hans allernaadigste dekoration af os og hans billigelse af vor indstilling ang. rigsdagsfunktionærers dekoration, hvorved rigsdagens lojale sindelag var i høj grad styrket, alt i de lojaleste udtryk og vendinger, hvortil jeg da knyttede min tilslutning Holm og Bojsen beklagede venstres nægtelse af brændevinsloven, som standsede alt arbejde for at bringe en stilling til veje, hvorpaa et nyt ministerium kunde dannes.

20. Febr. Det blev offentligt, at venstre vilde nægte brændevinskat og derved standse skattelovene. Formodentlig er det tanken derved at skaffe et rent venstreministerium og ikke noget blandingsmin.; men det kan maaske føre til, at Hørring bliver. Saaledes tænker ogsaa baade Dinesen og Bojsen, medens Reedtz-Thott, Frijs osv. ellers kunde være rede til at danne et blandingsmin. De har gjort Køedt bekendt med deres hensigter, inden han imorgen tager til Slagelse.

21. Febr. Køedt holdt møde i Slagelse og sendte mig sin tale trykt, som jeg læste med stor tilfredshed. Han burde være finansminister i et ministerium, der tog afstand fra socialisterne og de af hensyn til dem bestemte rigsdagsmænd.

22. Febr. J. C. Christensen havde sagt til Holm, at de moderate godsejere i landstinget Reedtz-Thott osv. bifaldt venstres nægtelse af brændevinsskatten, hvad der er i strid med Dinesens og Holms erfaringer. Holm mente, at J. C. Chr. lod sig paavirke af Hage, som igen var forbunden med P. G. C. Jensen.

23. Febr. Reformpartiet gaar ind paa de vestindiske øers salg; men der agiteres stærkt derimod. Villars Lunn beder mig forhale sagen. Matzen, Goos o. fl. er stærk imod salget, men Hagemann, Salomon (højesteretsadvokat) er ivrige for det. Den sidste skal tillige med den amerikanske journalist Grøn have $\frac{1}{2}$ mill. dollars til at bestikke Amerikanerne med. Man venter et off. møde imod salget. C. Hage, Bluhme o. fl. taler i partiet imod det, J. C. Chr., Svend o. fl. for salget.

Alberti og C. Hage er personlig interesserede i fabrikanterers toldbeskyttelse og deres uvilje imod toldloven derved forklarlig, skønt den først nu er traadt aaben frem.

24. Febr. L. Dinesen mente, at nu vilde skattelovene ikke komme videre, og undrede sig ligesom jeg over, at J. C. Chr. syntes blind for C. Hages og Albertis personlige beskyttelsesinteresser.

Til middag hos svensk-norsk minister Beck-Frijs, sad mellem Hørring og Rosenstand og talte siden meget med kronprinsen, Schroll og Ravn samt paa hjemvejen med Styhr. Rosenstand mente efter sin broder, den tidligere overdommer i Vestindien, at der ikke var udsigt til at de vestindiske øer kunde betale deres udgifter. . . . Hørring vilde, hvis valgkresloven gik om igen, stille sig ved min side, han kendte ikke dengang stillingen. . . . Procesreformen var nu vanskelig at gennemføre, da stemningen for den ikke var saa stærk som tidligere. Den gjorde, at man ikke kunde faa en justitsminister. Ravn var træt af at være minister, da han ikke længere kunde sætte noget igennem. Var der et rent venstre uden alliance med socialisterne, kunde man maaske faa kongen til at gaa ind paa et venstreministerium. Jeg mente, at i saa fald vilde alliancen straks sprænges. Kronprinsen spurgte, om jeg og Matzen var gaaet i teatret for at se modtagelsen af Schyberg. Jeg svarede, at det var for at se L. Knudsen som Geert Westfaler, og saa tog jeg det andet stykke med, men kun 1ste akt. Jeg fortalte da om grunden til Skrams deltagelse i duellen, da Brandes efter 3 gange at være offentlig slaaet frygtede for følgerne deraf, naar han gik paa gaden. . . . Styhr fortalte, at irettesættelsen til pastor Koch i Odense var en følge af en beslutning i statsraadet, efterat han i løbet af et halvt aar havde forhandlet med ham og advaret ham.

25. Febr. Talte med L. Dinesen og J. C. Christensen om stillingen. Hin mente, at udsigten til et blandingsministerium var forspildt, denne ønskede et rent ministerium.

2. Marts. L. Dinesen mener, efter Steffensen, at landstinget vil lade folketinget standse den hele skattereform og ikke forsøge noget fællesudvalg. . . . Hørring skal have sagt til landstingets moderate højre, at det var tyranni at forlange at han skulde vedblive at være minister, fortalte Dinesen. . . .

3. Marts. Læste i „Morgenbladet“ om Ullmanns angreb paa „Ny-Skandinavismen“. Norge skulde først og fremmest arbejde paa sproglig uafhængighed af Danmark og politisk af Sverrig. . . .

6. Marts. Lang forhandling i tinget til 5¼ om brændevins- og toldloven. Køedt og Alberti, Hørring og Hage mod hinanden. Det gælder at faa Hørring styrtet og et venstreministerium i stedet, men venstre kan let falde i denne grav.

Alberti og C. Hage forfølger egoistiske formaal uden hensyn til folkets gamle krav og J. C. Christensen og bønderne lader sig lede af dem. Men hvordan kan Krabbe gaa med, som stærkere end nogen anden har udtalt sig for brændevinsskatten?

7. Marts. Krabbe beklager, at de daarlige skattelove strander, og at Gedser-færgen udsættes. Han taber mere og mere af min agtelse. — L. Dinesen mente, at landstinget lod toldloven ligge i udvalget, og at man vilde standse skattelovene for i aar og næste aar, hvorefter valget vilde forøge socialisternes tal. Hørring vilde blive siddende. Dette var følgen af venstres ny politik.

8. Marts. . . . Reedtz-Thott siger til Berthelsen-Skalbjerg, at gødsejerne i landstinget ikke vil hjælpe beskyttelsesmændene til en toldlov men se at enes med landboerne om en virkelig frisindet mod at faa en moderat brændevinslov. Landboerne maa se at finde hinanden. Det glædede ham, at Svend vilde stemme mod dagsordenen, da det kunde virke paa stemningen i Sælland. — Krabbe forlangte ordet men frafaldt det igen, „efterat ordføreren havde talt“. Det kunde dog vel behøves.

9. Marts. Dagsordenen mod brændevinsskatten vedtages og derved standses den skattereform, som saa længe har været ønsket, og som venstre selv har arbejdet for. Skulde en saadan svingning ikke hævne sig? C. Hage vil have et rent venstre-ministerium, men dette er næppe vejen.

10. *Marts.* L. Dinesen og N. J. Larsen fortalte, at højre i landstinget var drevet mere sammen ved folketingets brændevins-beslutning og nu vilde lægge alle skattelovene hen i udvalg uden videre forhandling med folketinget. Der var ikke tale om, at planen om et ministerium af landstingets yderste højre med folketingets yderste venstre (se „Politiken“ for idag) kunde lykkes. . . .

11. *Marts.* Køedt takkede mig i telefonen, fordi jeg havde staaet ham trofast bi i hans kamp og navnlig raadet ham til ikke at gaa ud af partiet, inden der forelaa en stilling, som alle maatte indrømme gjorde det forstaaeligt og nødvendigt. Han glædede sig over, at Svend blev sin overbevisning tro, skjønt hans parlamentariske fræmtid blev truet.

12. *Marts.* Kretz ventede, at krigsministeren vilde gaa af, naar hans begæring om yderligere 200,000 kr. nægtedes, og at dermed vilde hele ministeriet falde, maaske inden samlingen sluttedes. Dinesen var enig i det første, men uvis om det ikke blev opsat til sommertiden. Nellemann vilde efter hans sigende arbejde for, at landstinget tog alt med sig og søgte at faa folketinget til at vedtage saa meget som muligt af de paastrængende love, men uden at der kom noget ud af skattelovene. — Bojsen vilde, at ministeriet skulde lade Ravn midlertidig overtage krigsministeriet, finde sig i nedsættelserne og først i sommer vige for et blandingsministerium med Neergaard (og Holm) og „vilde Svend vove at gaa ind i et saadant?“

13. *Marts.* H. Madsen i N. Broby skriver til mig, at han ikke kan stille mig oftere, da reformpartiet nu gaar Socialisternes og Københavnernes ærinde og forsømmer landbrugets krav. Jeg svarede ham, at han ikke skal dømme saa hurtigt, da han maatte vide, at jeg ikke kunde billige reformpartiets sidste optræden. Vi var et mindretal, som kunde blive flertal, naar vælgerne vilde det. Han kunde let blive fri for at stille mig, da jeg ikke stillede mig oftere. . . .

14. *Marts.* Bertelsen har talt med Reedtz-Thott, og han vilde, at landstinget skulde lade alt ligge. Socialdemokraterne havde sagt B., at de ikke vilde gaa ind paa en toldlov, som gav mindre end folketingets og navnlig ikke beholdt beskyttelserne for fabrikanterne. Han burde være taalmodig og vente paa følgerne. — I partimødet udtalte Busk o. fl. frygt for, at der ikke skulde komme noget ud af samlingen, da saa efter hans, Jungersens og fleres erfaring den almindelige stemning vilde gaa stærkt imod partiet. Gedser-færgen skulde da ogsaa ligge hen til bedre tider.

15. *Marts.* Højre i landstinget beslutter i et partimøde at lægge alle skattelovene tilside med en dagsorden. Reformpartiet er ikke glad. Dets ledere havde ventet et fællesudvalg, hvor der kunde dannes et nyt ministerium efter dets ønsker; men nu venter man et ministerium Frijs af moderate mænd fra flere partier, men ikke Socialister eller af dem afhængige mænd.

16. *Marts.* Anders Nielsen, som hidtil ikke har villet fræmme underofficers-lønningerne, er nu valgt til ordfører for dem. Man paastaar, at han ellers — efter sin forespørgsel til krigsministeren — ikke turde vove at vise sig i Viborg med dens garnison.

N. Jensen og Bojsen vil — efter sigende paa højerestaaendes vegne — at jeg skal være villig til at gaa ind i et blandingsministerium. Jeg tvivler om deres bemyndigelse og henviser til, at jeg først maa se en saadan „situation“, som jeg ikke tror paa og ikke kan følge. — L. Dinesen mener, at Frijs, Reedtz-Thott osv. vil nu sige, at de ikke vil danne noget nyt ministerium, men dog vil gøre det, naar tiden kommer. Nu siger de: Hvorfor tale derom, spørgsmaalet ligger jo ikke for, det haster jo ikke. — Tiendeloven maa fræm, den vil skille socialister fra venstre, københavnerne fra bønderne.

20. *Marts.* Dinesen siger, at Frijs fræmdeles er uvillig til at danne et ministerium. Bramsen har gjort sig umulig ved sin tale forleden, at det var fagorganisationerne, som skulde forlange højere løn for medlemmerne af staten. J. C. Christensen kunde der endnu ikke være tale om. Men maaske Matzen og P. G. C. Jensen. I dette tilfælde vilde Dinesen straks træde op imod dem. Schnack vilde maaske vedblive at være minister, naar han blot kunde faa underofficersloven.

21. *Marts.* Grosserer-societetet in corpore, 12 mand omtrent, hos mig med en adresse om Gedser-færgen. Jeg svarede, at jeg ingen indflydelse havde paa udvalget, men at jeg skulde give det adressen med min bedste anbefaling. De vilde give beretning i bladene i morgen tidlig. — Var tilstede i et partimøde, hvor man vedtog nedsættelsen af en parlamentarisk kommission og at knytte jyske jærnbaner til Gedser-færgen. J. C. Christensen sagde mig, at han ikke vilde give lønningslove, naar man ikke fik andet, altsaa heller ikke underofficerernes.

22. *Marts.* Hørring erklærer i landstinget, at han gaar af. Jeg beklager det i en samtale med ham. Han takker mig for al udvist velvilje og forklarer, at de 500,000 kr. og nægtelsen af skattelovene gjorde hans forbliven umulig. Jeg sagde, at dette kunde jeg godt forstaa, og vi skiltes i den bedste forstaaelse.

Kand. Geismar fra „Samfundet“ vilde udspørge mig om stillingen og mit forhold til den; men jeg kunde ikke sige ham noget. Hvad jeg sagde, skete af hensyn til Alfred Ipsen som bladets redaktør.

23. *Marts.* „Samfundet“ havde en meget farvet og upaalidelig fremstilling af min samtale med kandidat Geismar, som jeg berigtigede i „Berl. Tid.“. I partiet rejste Alfred Christensen spørgsmaal, om jeg kunde vedblive at være formand for partiet; men man beroligede sig med min berigtigelse. Sagen vakte megen opmærksomhed i tinget og i landet, hvorom telegrammer vidnede. Sagen voldte mig megen ærgrelse. J. C. Christensen mente, at jeg var falden i en fælde, men at sagen efter min berigtigelse vilde dø hen.

24. *Marts.* „Politiken“ har et i formen venligt men i indholdet skarpt stykke om det „usandfærdige“ interview af mig. Enden bliver vel, at jeg, ligesom Køedt, maa udtræde af partiet. Ved at trække fra paa et sted og lægge til paa et andet kan en samtale ligesom en tegning blive en karrikatur af virkeligheden. — Ogsaa „Socialdemokraten“ og „Nationaltidende“ fra i dag omtaler „interviewet“ og naturligvis fra et mig fjendtligt syn. . . . Alfred Ipsen synes ikke at føle sit ansvar som „Samfundet“s redaktør. Ellers havde han vel ikke misbrugt min tillid til hans sendebud.

25. *Marts.* Køedt kom til mig og tilbød støtte i enhver henseende. — Jeg tænkte en hel del over min politiske stilling og syntes, at jeg nu, da reformpartiet vilde fremme skattelovgivningen og bevilge Gedser-færgen, maatte se tiden an, inden jeg brød med det, især da et ministerskifte stod for, som dog maaske kunde blive imødekommende mod folketinget.

26. *Marts.* Blev indbudt til et møde af avis-redaktører af dem, der billigede reformpartiets taktik overfor skattelovene, men udeblev paa grund af travlhed. Svend og de andre „Nejsigere“ gik ikke med, da de ikke mente sig indbudt. — Skrev til H. Madsen og forklarede ham, at vi maatte se paa udbyttet af den parlamentariske kommission, inden vi dømte reformpartiets flertal.

27. *Marts.* Grev Frijs udtaler i landstinget et slags program for et nyt agrarministerium.

29. *Marts.* Man forsikrer, at det ny ministerium skal dannes af landstingets yderste højre under Sehested. — N. Jensen har baade hos grev Frijs og kronprinsen talt om det ønskelige i et landboministerium og fundet sympathi derfor. Han har nok ogsaa

nævnet mig som en god borgen i den offentlige mening, hvis jeg blev minister f. eks. uden portefeuille.

30. *Marts.* Jeg satte Krabbe ind i hans ny stilling som delegeret til Bryssel sammen med Bajer og fortalte ham om dennes upopularitet i interparlamentarikernes kres. — Var meget anstrængt under afstemningen i tinget og gjorde dumheder ved at lade afstemme over forslag, som allerede var bortfaldne, men man tog det ikke ilde op.

31. *Marts.* Man taler stærkt om et ministerium H. Sehested, W. Scharling, Bjerre, Goos og endog Juul-Rysensteen — altsaa et yderligt højre-ministerium, som vil give radikalismen og socialismen vind i sejlene og efter en mislykket samling bringe et radikalt folketingsvalg til foraaet, som vil ødelægge de følgende 3 aar og bringe landet endnu længere i stilstand eller tilbagegang.

1. *April.* L. Dinesen i møde med „de 8“ fra landstinget, Reventlow og Scavenius fra folketinget hos Ahlefeldt-Laurvig. Man vil ikke paa forhaand gaa imod ministeriet Sehested, men efterhaanden undergrave det. Kongens „fri valg“ maa respekteres.

3. *April.* C. Hage har ikke noget imod et ministerium Sehested. Det vil tilfredsstille de begærlige ministerkandidater i landstinget og tømme højre til bunds, saa at vejen vil lettes for det venstre-ministerium, der nødvendig maa følge efter. — Dinesen siger, at Frijs og „de 8“ vil et overgangsministerium, som ved imødekomende forhandling med venstre vil gøre dette skikket til at overtage regeringen; men dette er formodentlig kun en limpind til at fange det paa. Skal skattelovene falde, maa dog tiendeafløsningen fastholdes.

4. *April.* Dinesen fortæller, at Matzen har advaret Sehested mod at stole paa Bjerre som kirkeminister, og at Steffensen antager, at Sehested har opgivet sin dannelses af ministeriet, tilmed da han ikke er sikker paa at have flertal i landstinget. Derimod var Reedtz-Thott af en modsat mening m. h. t. det ny ministeriums udsigter.

Bertelsen fortæller, at Gulbrandsen og Fogtmann ønsker at skille sig fra reformpartiet, fordi det ikke er tilstrækkelig fast i sin modstand mod en brændevinsskat og er vrede over ikke at være komme i den parlamentariske kommission. Ogsaa Bjerre er i høj grad utilfreds over, at heller ikke han kom med i kommissionen. — N. Jensen ønsker, at jeg og „nejerne“ mod dagsordenen skal udmælde mig af reformpartiet, men dette afslaar jeg, om end det engang kan ske.

5. April. Jakob Hansen, Forsinge, fortalte, at Zytphen-Adeler havde tilbudt Jens Rasmussen hans fæstegaard til eje, hvis han havde villet stemme i 1866 for den ny grundlov, hvad der bevirkede, at Odsherred lønnede ham med at holde paa ham i de mange aar derefter, da han ikke havde svigtet sine vælgere.

6. April. Det ny ministerium Sehested antages dannet.

7. April. „Fyns Tidende“ og derefter andre blade bringer efterretning om et brev fra mig til stillerne i Højrup. Flere blade har bedt mig om ordlyden; men jeg fortalte, at det maatte være et privat brev til en stiller, og derefter har „Agrardagbladet“ en rigtig fræmstilling af sagen. — Bertelsen, Kødte og Svend mødte hos mig og talte om muligheden af en udtrædelse af partiet af omtr. 7 til et eget uafhængigt venstre. — Bjerre havde sagt til Bertelsen, at det ny ministerium vilde arbejde paa at holde kløften mellem moderate og venstre aaben, selv om det skulde koste ofre. Jeg spurgte J. C. Christensen om et saadant ministerium ikke kunde bringe spliden til at forstumme i sommer; men det mente han var umuligt.

8. April. Lykønskede kongen til hans 82de fødselsdag og haabede, at vi fik et ministerium, som kunde føre os en rolig og lykkelig fræmtid imøde. Kongen svarede, at han haabede, „de ny mænd“ vilde være imødekommende og fræmme landets vel. Ved valget af dem maatte man ikke tage „partihensyn“; hvad andet er det, han har taget ved ministeriet Sehested? I forværelset var der blandt de mange ogsaa Estrup. Han regerer endnu. Alfr. Hage delte min forundring over det ny ministerium.

9. April. Grev Reventlow er ligesaa utilfreds som Dinesen med det ny ministerium, men beklager, at Hammerich og J. Hage vilde støtte det. Scavenius fortæller i finansudvalget, at Estrup var bleven vred over offentliggørelse af den ny ministerliste og skal have sagt til en af de ny: Man kan heller ikke være mere end to dage borte, uden at I gør dumheder. Derefter dementiet gennem Ritzaus bureau.

10. April. Fællesudvalg nedsat og efter aftale med H. Matzen og J. C. Christensen samt Hørring udsat møderne til d. 18. J. C. Christensen fordelte sit lille skrift „Fra rigsdagen 1899—1900“. Jeg læste det og kom i den stemning, at han og hans maatte føre an i kampen mod ministeriet og landstinget, og vi andre maatte lide og tie, indtil det viste sig, enten at de sejrede eller bukkede under. — Ogsaa Svend syntes tilbøjelig til dette, men hvorledes kommer jeg bedst bort fra formandsstillingen? Den kan ikke forenes med en saadan resignation.

11. April. Talte med J. C. Christensen om hans skrift og forklarede ham nærmere, hvorledes det gik til med „interviewet“ af „Samfundet“ og grunden til, at jeg var imod „dagsordenen“, men at hans skrift styrkede mig i haabet til „kommissionen“.

17. April. Jakob Appel skrev i „Samfundet“ om Rødning højskole og omtalte mig rosende.

18. April. Slengerik og Korsgaard spørger, om det er sandt, hvad „Aarhus Stiftstidende“ fortæller, at jeg vil opgive al politisk virksomhed.

20. April. L. Dinesen fortalte, at „de 8“ i landstinget havde meddelt i provinsielle højreblade, at de havde besluttet ikke at ville drive systematisk opposition mod et af Kongen valgt ministerium, altsaa heller ikke ministeriet Sehested, men at de ikke kunde love at ville støtte det. Hvis der gaves anledning, vilde de tillige med Dinesen o. fl. mælde sig ud af højre. Det var en anmaselse, at højres hidtilværende ledere, under hvem det stadig var gaaet tilbage for højre, vilde danne det ny ministerium, men de var altfor forhippede paa det, til at de vilde trække sig tilbage. „Nationaltidende“ mælder, at forsoning mellem reformpartiet og mig er indtraadt, fordi det ikke kunde undvære de medlemmer, der ellers vilde træde ud af det.

21. April. Partimøde Svend protesterede godt mod A. Christensens maalestok ang. nægtelsen af dagsordenen og ønskede en klar udtalelse af partiet, om man vilde have dem ud af partiet eller ikke.

22. April. Ravn udtaler sig mod det ny ministerium og antager, at det er Estrup, som har bragt Kongen til at gaa ind paa det. Der burde alt i 94 være dannet et imødekommende ministerium, men Kongen forstaar ikke sin stilling, og Estrup har alene hans øre.

24. April. Reventlow og Dinesen træder op imod Bramsen og begynder dermed, som Dinesen indrømmede, kampen mod det ny ministerium.

25. April. Rigsdagen sluttet.

27. April. Ministerskifte. Alle, selv højre, ser med ringeagt paa de ny, som man siger kun ledes af egen lyst til ære, magt og penge og ikke bryder sig om folkets vel. Det erfarede ogsaa Svend igaar aftes i juridisk forening, hvor Goos var tilstede, men kendelig blev

skyet af deltagerne og selv syntes at mærke det. Man antager, at de vil klæbe til pladserne uden hensyn til modstanden.

3. *Maj.* H. N. Hansen, landstingsmand, fhv. borgmester, var bedrøvet over ministeriet, som var rent Estrupsk og bestod af undermaalere, som havde paataget sig et stort ansvar ved at hindre dannelsen af et moderat ministerium, der forhaabentlig kunde føre landet fræmad, medens alt nu vilde standse.

5. *Maj.* Jak. Scavenius var endnu ivrigere mod ministeriet end Dinesen, sagde denne.

16. *Maj.* Bladene havde en opfordring til et mindesmærke for dronning Margrethe, med en mængde ansete navne fra alle 3 lande, deriblandt formanden for det svenske andet kammer (de la Gardie) og for stortinget (Ullmann), men jeg var holdt fuldstændig i uvidenhed derom. Derimod var Krabbe der og det endog som formand for komiteen. Alt bag min ryg. J. C. Christensen og C. Hage var der men ikke Alberti og ingen moderate. Er det et spark til mig som formand? og som medlem af partiet? — Elberling kaldte Krabbe en partigænger som var ærgerrig.

18. *Maj.* Med megen tilfredsstillelse læst Gabriel Sibberns bog om den religiøse absolutisme, som jeg kender saa godt gennem et langt liv, og som har tvunget mig til tavshed om livets dybeste spørgsmaal og fjærnet mig fra samlivets glæder og styrkende kræfter. Jeg fandt deri mange rammende sætninger for, hvad jeg selv havde oplevet, ikke blot i religiøs men ogsaa i parti-politisk henseende.

26. *Maj.* Bojsen er forundret over indbydelsen til Margrethes mindstøtte og ser deri bebudet en alliance mellem Høruerne og det yderste højre.

30. *Maj.* Var paa maleriudstillingen for anden og sidste gang og kunde ikke forsones med Gabr. Jensens maleri af mig. Hans malemaade med grove, brede penselsstrøg istedetfor med glatte som Vermehrens falder ikke i min, maaske forældede, smag. Skal malerne ikke forskønne eller idealisere, skal han da endnu mindre skæmme eller karikere.

5. *Juni.* Grundlovsdag. Jeg holdt mig hjemme paa grund af talernes lavmaal (Fogtmann, Ove Rode, Rasmussen, Alfr. Christensen).

19. *Juni.* L. Dinesen fortalte, at tanken havde været, at Frijs skulde være konsejlspræsident og udenrigsminister, Ahlefeldt

landbrugsminister, Scavenius indenrigsm., Reedtz-Thott kultusm., Steffensen justitsm., Schnack krigsm. Finansminister havde man nok ikke. H. N. Hansen eller moderate folketingsmænd tænkte man ikke paa. Det skulde være et overgangsministerium, som gjorde et venstreministerium muligt (men et saadant rent gods-
ejermin. vilde dog vel været en tvivlsom vinding).

22. Juni. C. Hage frygtede, at ministeriet tilsigtede en demonstration for sig i Odense og vilde, at jeg paa folketingets vegne skulde udtale mig derimod. J. C. Christensen og jeg mente dog, at talen burde være upolitisk.

25. Juni. Dinesen fortalte mig om hans og Scavenius' planer om en ordning af de direkte skatter og tiender mod udeladelse af toldlov og brændevinslov, hvorved man kunde samlet et lille flertal i begge ting, skille venstre fra socialisterne og styrte ministeriet. Jeg hørte derpaa og tav men frygter for et ministerium Frijs—
Scavenius.

28. Juni. N. J. Larsen fortalte, at han for sin virksomhed i rets-kommissionen var udnævnt til ridder af dbr., men at han havde frabedt sig det (hos Ricard), og at det derfor ikke kom i bladene. Han udtalte sig mod det misbrug, der skete ved ordensudnævnelserne. — Kongens rytterstatue i Esbjerg afsløredes. Jeg havde mældt forfald; men J. C. Christensen mødte (ligesom Steffensen for Matzen).

29. Juni. L. Dinesen fortalte efter en medarbejder ved „Vort Land“, at Sehested, inden han overtog ministeriet, havde faaet kronprinsens erklæring om, at han, i tilfælde af Kongens død, ikke vilde blive afskediget, inden han selv begærede det.

3. Juli. (Landmandsforsamlingen i Odense) Til fest-dagen, Kronprinsen holdt taler om folkets enighed om Kongen og hans ministre. Til mig udtalte han ønsket om en rolig udvikling, hvorved han stolede paa mig. Han priste sin modtagelse paa hederejsen til Vejen, hvortil jeg mindede om, at denne kres desuagtet valgte en radikal folketingsmand. . . . Jeg havde tænkt at holde en tale som tak for en skaal for rigsdagen, men den blev slaaet sammen med en for regeringen og saa takkede Sehested.

9. Juli. L. Dinesen fortalte mig om Ahlefeldts agrartale om forbund af store og smaa bønder og om „de 8's“ vedvarende betingede opposition mod ministeriet. Kronprinsens politiske tale mente han var ham paalagt af Kongen efter ønske af Sehested til denne, inden han rejste.

12. Juli. Et af middagsbladene havde en forvansket fræmstilling af min samtale med kronprinsen i Odense.

14. Juli. L. Dinesen læste i Holbækposten „København“s meddelelse om min samtale med kronprinsen og spurgte, om han maatte tilmælde bladet, at det var væsentlig urigtig. Jeg tillod ham det, mod at det ikke maatte ses, at det skete efter mit initiativ, og at det ikke bragte mig i strid med „København“

14. August. L. Dinesen fortalte som den største hemmelighed, at højre, moderate og venstre i skattekommissionen var enige om en række lovforslag, som gik ud paa indtægt- og formueskat med stigende skala, overførsel til kommunerne af en større del af grundskatten, $\frac{3}{4}$ af bygningsskatten osv., saa at amterne kunde hjælpe de højst bebyrdede kommuner og købstæderne faa større tilskud, samt tiendeafløsning væsenlig efter Albertis forslag. Alt skulde holdes hemmelig, saa at ministeriet ikke fik det at vide, men det skulde siges til de 7 landstingsmænd for ved deres hjælp at faa landstinget med og tvinge ministeriet til at gaa med eller endnu hellere til at gaa af. Dinesen tillagde sig selv æren af taktiken, men Scavenius af udarbejdelsen i det enkelte. C. Hage var den, der var mindst villig til at gaa med. Krabbe havde været fraværende, og det var godt, da han var vanskelig at arbejde med og var for selvtilfreds uden tilstrækkelig dygtighed. Ogsaa den mellemkommunale beskatning vilde man forhandle om.

21. August. L. Dinesen fortalte, at „de 7“ (o: Frijs, Ahlefeldt, Reedtz-Thott, Rotbøll, Brejnholt (fra Vandborg), Steffensen og Neergaard) havde holdt møde i fredags ($\frac{17}{8}$) med ham og Scavenius og vilde gaa ind paa skatteomlægningsloven og formueskatten, naar der tillige kom en tiendelov og interkommunal skattelov. Grev Frijs var villig til at forhandle med venstre om dannelsen af et nyt ministerium, naar dette ved enighed mellem begge ting blev nødt til at gaa af. Alle „de 7“ var enige, og Scavenius og Dinesen vilde nu se at samle skattekommissionen derom undtagen Socialdemokraterne. De stolede paa Alberti, som frygtede for C. Hages Københavner-interesser.

7. Sept. Dinesen havde forhandlet med „de 7“ landstingsmænd. Der var udsigt til enighed mellem dem og skattekommissionens flertal. Han ønskede, at jeg skulde forsøge at faa Dalsgaard til at faa de moderate til at fratage deres mindretalsbetænkning, saa vilde han og Scavenius ogsaa fratage deres. De kunde jo forbeholde sig at sige deres mening i tinget; men enigheden vilde gøre forslagene stærkere og gøre det vanskeligere for ministeriet at komme uden om dem. Hovedsagen var at styrte ministeriet.

Grev Frijs var villig til at danne et nyt men kun efter forhandling og overenskomst med venstre. Jeg skulde forsøge det; men i mit stille sind har jeg nogen mistillid til Dinesens minister-dannelser. Jeg husker erfaringerne fra 75, da vi ved dem fik Estrup, og fra 94, da vi fik Reedtz-Thott med Nellemann.

10. Sept. „Berl. Tid.“ mælder, at Estrup er bleven kongevalgt landstingsmand. Vi faar nu se, om „de 7“ landstingsmænd har mod til at skille sig fra ham (og Kongen).

11. Sept. Talte med Dinesen, Ousen og Elberling om Estrups indkaldelse til landstinget, som de alle mente vilde skade højre. Scavenius var nu en afgjort modstander af ham. Man antager almindeligt, at han vil splitte istedetfor at samle højre og opleve sin egen ydmygelse.

17. Sept. J. C. Christensen sagde mig, at i et bestyrelsesmøde dagen forud havde man været enig om (Alberti og C. Hage var ikke tilstede) at ønske, at jeg ikke modtog valg til formand, ikke paa grund af min ledelse af forhandlingen men for min politiske stillings skyld. Han vidste ikke, hvordan partiet vilde stille sig, men jeg kunde jo give ham et brev med, som han i paakommende tilfælde kunde benytte, for at der ikke skulde blive skandale. Jeg var ikke tilbøjelig til at gøre dette, men vilde nu betænke mig. Jeg tror ikke, at Christensen selv ønsker min bortgang, men det er rimeligt nok, at Krabbe gør det, og ikke mindre J. Busk, A. Nielsen, Gulbrandsen osv. Christensen nævnede Kødets artikler i bladene, som om jeg skulde være enig deri, men dette er jo langt fra.

18. Sept. Svend mente, at jeg ikke skulde lette den radikale bestyrelse min bortgang ved selv at tilbyde den, men lade partiet stemme imod mig. Det vilde vel føre til, at flere traadte ud af det, naar man vragede mig. — Forrige aar tibød jeg at gaa, hvis bestyrelsen ønskede det; men da tænkte jeg kun paa min ledelse af forhandlingerne. Derom var der nu ikke tale, men kun om min politiske stilling, og jeg kunde ikke erkende, at jeg havde krænket partiet. Dette kunde *maaske* tillade en vægring i aar.

19. Sept. Svend mente idag, at jeg burde svare bestyrelsen, at naar den ønskede, at jeg ikke længere skulde være formand, vilde jeg ikke gøre min person til stridsgenstand i partiet og trak mig derfor tilbage. Dette svarede til min oprindelige tanke.

20. Sept. Holm forundrede sig over, at partiet i dette øjeblik vilde vrage mig som formand, og jeg burde ikke lette dem det ved

at bede dem undlade at stemme paa mig. Han mente, at Blem var imod det og raadede mig til at høre hans mening. . . . Jeg ryddede op i min formandslejlighed, for at alt kunde være færdig til udflytningen. Det synes mig at blive en gunstig afslutning af min 13-aarige formands-stilling.

24. Sept. N. J. Larsen fandt det uheldigt, om Krabbe skulde blive formand paa en tid, hans datter forraadte den danske sag i Slesvig. Han og L. Dinesen kunde ikke tro, at jeg blev vraget som formand, men jeg *ønsker ikke* længer at være det. Jeg rydder og ordner fræmdeles formandslejligheden.

25. Sept. . . . Blem svarede, at jeg, naar partiet ønskede det, burde bøje mig for parlamentarismen, hvad netop er, hvad jeg vil.
. . . .

28. Sept. Flytter det sidste af mine sager bort fra formandslejligheden, saa at jeg kunde afgive nøglen, samtidig med at valget af en ny formand havde fundet sted. — Jeg følte det som en stor lettelse at blive fri for en formands ansvar for afgørelsen af rigsdagens anliggender og at faa tiden udenfor møderne til fri raadighed. Jeg kunde da ordne mine mangeaarige erindringer.

29. Sept. „Vort Land“ meddelte, at jeg vilde trække mig tilbage. — Enedes med Holm om affattelsen af svarskrivelser til reformpartiet, at jeg maatte betragte mit hværv som formand for afsluttet. — Fik mange forespørgsler fra blade og Ritzau om min stilling til formandsvalget. Svarede, at „Vort Land“'s meddelelse var urigtig, men at jeg ikke kunde sige noget før mandag 1.—10. Brevet lød saaledes:

Da partiets bestyrelse har meddelt mig, at den af politiske grunde ikke ønsker mit genvalg til folketingets formand, maa jeg, som ikke nogensinde har søgt denne tillidspost, og som paa ingen maade ønsker, at min person skulde foranledige strid i partiet, betragte dette mit hværv som afsluttet og bede partiet modtage min oprigtige tak for de mange aar, hvori det har betroet mig denne ansvarsfulde stilling.

Sofus Høgsbro.

(Givet til J. C. Christensen 30.—9.—00, men ikke brugt af ham.)

30. Sept. J. C. Christensen fandt mit svar vel skrevet, men antog, jeg havde taget bestyrelsens erklæring for alvorlig, og spurgte,

om jeg, hvis partiet ønskede, at jeg blev, da vilde tage mod valget. Han vilde i saa fald foreslaa det. Spørgsmaalet om brændevinskatten kom jo ikke til at foreligge som sidst. Jeg forlangte betænkningstid. — Dinesen sagde, at „de 8“ lagde vægt paa, at jeg blev, og at det havde politisk betydning for tiden.

Det var meddelt kabinetssekretær Rosenstand paa forespørgsel, at det haab, man havde næret om, at ministeriet og Estrup skulde paany kunne samle højre, var bristet, og at tværtimod højre var splittet mere end nogensinde; stemningen gik med „de 8“ og mod ministeriet. — Jeg befandt mig ikke vel.

1. Okt. Jeg meddelte J. C. Christensen, at jeg bøjede mig for partiet, hvad det besluttede. I mødet foreslog Christensen at genvælge mig, da Trier var for københavnsk og Krabbe for kompromiteret ved datteren. Flertallet stemte derefter paa mig, og jeg valgtes i salen, hvor de moderate ogsaa stemte paa mig. . . . Jeg begyndte at flytte mine sager tilbage til formandsværelserne og ordne alt som forhen.

2. Okt. Bertelsen sagde, at Nellemann var vred over, at man i aar havde holdt ham udenfor alle forhandlingerne mellem landstingets højremænd, baade ministeriet og de 8, saa han ingenting vidste; men de 8 maatte huske paa, at de netop havde været de ivrigste for, at en formueskat nødvendig maatte føre en brændevinskatt med sig, saa de ikke i aar kunde gaa derimod.

9. Okt. Hanssen-Nørremølle glædede sig over, at jeg var blevet formand, da Krabbes valg vilde vakt bitterhed. — Krabbes ønske om, at folketinget skal holde „Dannevirke“ henviser jeg til landstinget, som hidtil har holdt bladet.

10. Okt. Matzen vil ikke, at landstinget skal holde „Dannevirke“, og jeg kan da ikke „demonstrere“ ved at antage det til folketinget.

11. Okt. Jeg meddelte det til Krabbe, men vil ikke hindre, at det fræmlægges, hvis udgiverne sender det. — „Sorø Amtstid.“ meddeler udtalelser i „Dannevirke“, som vækker bitterhed hos folketingsmændene mod det og mod Krabbe selv. . . .

14. Okt. Skriver til „Sorø Amtstid.“, at folketinget holder „Hejmdal“ siden dets begyndelse. (Den havde paastaet, at tinget ikke holdt det, og det var gaaet over i andre blade.)

19. Okt. Borghjerg angreb Kongen personligt. . . .

20. Okt. Paatalte Borgbjergs angreb som stridende mod grundlovens § 12. . . . Alberti kaad i angreb paa Bjerre, som jeg maa paatale, men han gør det latterligt.

11. Nov. Jeg skrev til Køedt med tak for hans skrift om skattereformerne og beklagelse af, at han for ofte oversaa, at grunden til de uheldige politiske forhold var mindretallets klamren ved magten trods grundlovens forudsætning. Han maatte ikke blive træt, men holde ud. . . .

21. Nov. L. Dinesen udelukket af højres bestyrelse og undsagt af Hillerøds ledere. . . .

22. Nov. Hørte i landstinget forhandlingen om skatteloven. „De 8“ udtræder af landstingets højre. — Estrup vist tilrette af H. N. Hansen. — Strid mellem Sehested og Frijs.

23. Nov. Sehested erklærer, at han har misforstaaet Frijs, og at dennes erklæring ikke var fyldestgørende. Ministeriet er altsaa dannet paa en misforstaaelse. . . . Straks efter ministeriets dannelse paastod højre, at hele landstinget vilde slutte sig til det, og Kronprinsen gik i Odense ud derfra; men Dinesen og andre paastod det modsatte. H. N. Hansen gjorde begyndelse ved at udmælde sig og nu har de 7 andre fulgt efter, hvad Dinesen ogsaa dengang forudsagde vilde ske. Han og Scavenius fik ministeriet Estrup dannet i 1875, og nu styrter de hans eftermænd og dermed ham selv.

1. Dec. Hos udenrigsministeren. Zytphen-Adeler sagde, at han fra hans fader, der var opdraget sammen med Frederik 7., vidste, at denne alt fra 1835 kendte Lovise Rasmussen, som vel ikke var smuk, men som havde en smuk figur og var begavet, om end intrigant. Han havde lært (hende) at kende ved oberst Rømelings, der boede paa det saakaldte gethus og havde balletdanserinderne under sig og levede med flere af dem. Prins Frederik havde truffet jfr. Rasmussen paa vejen fra ham ved dronningens tværgade. Han kendte godt hendes forhold til andre, men brød sig ikke om dem. Efter ham fandtes der breve og meddelelser, især i rigsarkivet, som burde brændes for ikke at overskygge hans gode sider. Det var beklageligt, at hans andet ægteskab blev opløst. Det var i virkeligheden mod hendes ønske, men skyldtes intriger (mon fra prinsesse Louises og Hessenernes side?). Da admiral Irminger skulde meddele Frederik 7's død ved de tyske hoffer, besøgte han undervejs prinsesse Mariane i Strelitz, og hun udtalte da sin bekymring over, at man i Danmark maaske var ilde stemt imod hende. Hun havde i virkeligheden gerne blevet der, skønt

kronprins Frederik f. eks. havde faa dage efter bryllupet ført Lovise Rasmussen ind i hendes værelse og forestillet hende som sin skytsengel.

General Holtens skildringer var en skandale, men gjorde derfor ikke saa megen skade. Derimod ramte grev Rantzau-Breitenburgs nys udkomne dagbogsoptegnelser mere, fordi de var mere sandfærdige og fræmhævede baade lys og skygge.

Det var Zytphen-Adeler, som havde anbefalet Aage Friis til de tyske Reventlow'er og Bernstorf'er. Han satte megen pris paa ham og hans arbejde. Han var vel venstremand, men det var for smaat at lægge vægt derpaa; i udlandet, hvor man havde større forhold, saa man ogsaa mere stort paa sligt. Hovedsagen var, at hans fræmstillinger var paalidelige.

Det var en sørgelig skæbne, at mænd som Moltke'rne, Bernstorf'erne og Bülow'erne havde forladt Danmark og var gaaet i prøjsisk tjeneste. Bülow, der havde været vor gesandt i Frankfurt og var en loyal mand, havde ønsket at blive gesandt i London, men dette nægtede man ham, og saa gik han bort. Men det havde været en lykke for os, om han og ikke Torben Bille havde været gesandt i London i 1864; ti Bille havde en hovedskyld i, at det gik saa skævt, som det gik.

12. Dec. Møde i den interparlamentariske gruppes bestyrelse, hvor Bajer holdt et akademisk foredrag om, hvorledes Danmark skulde virke til at sætte voldgiftens benyttelse i gang, naar det tegnede til krig mellem stormagterne. Okt. Hansen og jeg udtalte os afgjort derimod.

13. Dec. Frijs og Alberti ses at forhandle fortroligt med hinanden, og man antager, at de gerne vilde danne et koalitionsministerium, hvad Scavenius har sagt, at han ønskede, men hvad Vilh. Lassen, Sigurd Berg og fl. venstreblade ikke vil.

14. Dec. Bertelsen, A. Jensen, L. Dinesen og N. Jensen var her og talte om et nyt ministerium, som de ønskede som koalition; men Dinesen antog, at det ikke bliver før valgene, og at disse vilde faa et saa radikalt udfald, at det blev umuligt.

19. Dec. Partimøde, hvor J. C. Christensen fræmstiller, hvorledes man bør forhandle med vælgerne, og navnlig at man ikke ubetinget maa udtale sig mod et koalitionsministerium. Anders Nielsen vil dog betragte det som en ulykke for venstre, medens J. C. C. henviser til martsministeriet. Toldsagen kom naturligvis fræm, naar skattelovene først var vedtagne, hvad de nok blev, om end ikke i denne samling. Ministeriet vilde sikkert strække sig vidt for at faa dem igennem.

20. Dec. Grev Reventlow siger, at man antager, at kronprinsen har skrevet stykket mod Frijs i „Berl. Tid.“ i aftes, og ønsker, at det skal være bekendt; men Frijs og de 8 giver sig ikke, og hvad vil kongehuset gøre, naar det foruden det lille hartkorn nu ogsaa faar det store imod sig? Købstæderne tager Socialisterne. . . . L. Dinesen var misfornøjet med reformpartiets krasse optræden overfor højre, ogsaa „de 9“.

21. Dec. Grev Frijs vil i „Berl. Tid.“ værge sin troskab mod kongen, som et stykke i „Berl. Tid.“ i tirsdags, 18.—12., drog i tvivl — efter kronprinsens tilskyndelse.

1901.

1. Jan. Til kur hos Kongen Kl. 12. Kongen udtalte sig stærkt mod H. N. Hansen, der som kongevalgt burde have underrettet ham eller hans regering om sin beslutning, at udtræde af højre og opponere mod regeringen eller nedlægge sit mandat. (Senere sagde Matzen, at den teori kunde han ikke slutte sig til, da de kongevalgte var livsvarige og ikke bundne til det enkelte ministerium, hvad jeg med erfaringen fra 1866 stadfæstede — spørgsmaalet om deres opløselighed med hele tinget dog forbeholdt). Kongen fræmhævede, at det gjaldt at være patriotiske og ikke egoistiske. Matzen havde viist sig som god patriot, jeg en tid lang ikke, men i den sidste tid var jeg forandret mig. Jeg gjorde Kongen atter opmærksom paa, at min stilling var betinget af omstændighederne og ikke af noget personligt. Kongen mente, at vi alle 3 som Slesvigere maatte være gode patrioter (jeg havde oftere mindet hoffet om denne vor slesvigske fødsel). Ved taflet opfordrede Kongen mig til at gaa oftere i teatret. Man havde godt af at blive opmuntret ved at se Olav Poulsens spil.

Efter taflet kom Kronprinsen hen til mig og udtalte sig længe og skarpt mod „de 8“ som forrædere og bedragere mod ministeriet. De burde straks have sagt, at de vilde træde i opposition til det. I saa fald var det ikke blevet dannet. Nu var Kongen personlig saaledes engageret, at han ikke kunde slippe ministeriet (og vel ikke mindst Kronprinsen selv efter sin tale i Odense). Havde „de 8“ villet, hvad de nu sagde i deres manifest, kunde 30 aars kamp været sparet. Kronprinsen sagde, at „de 8“ nu talte som Berg og Holstein tidligere. Han havde læst rigdagstidende og kunde paavise det ord til andet. (Det viste sig især at være det, at kronen skulde staa udenfor og over partierne. Han var kendeelig tilhænger af Estrups og Nellesmanns lære om Kongens fri magt til at vælge ministre og tage parti i den politiske kamp, og det pinte ham at slippe den, som opgivet af „de 8“). Køedt maatte

man respektere. Han var en aaben og ærlig karakter. (Hertil sluttede jeg mig fuldt.). Da jeg søgte at forklare Frijs's optræden som ledet af hans ønske om at vise, at der kunde regeres med hans faders grundlov, svarede Kronprinsen, at saa burde han være traadt til de gange, det var tilbudt ham at danne ministerier og ikke rejse til London, naar det skete (efter Reedtz-Thotts fald). Navnlig fræmhævede Kronprinsen det forkastelige i, at en forhenværende konsejlspræsident vilde være blandt „de 8“. Han endte med at udtale haabet om snart at se mig igen.

Efter denne samtale er det sandsynligt, at han virkelig har skrevet eller „inspireret“ det stykke, „Berl. Tid.“ havde for 8 Dage siden om, at Frijs burde mindes, at hans fader betragtede Kongen og fædrelandet som ét (en for kronprinsens og folkets fremtid sørgelig tanke).

Bjerre sagde, at det i foraaret blev tilbudt Frijs at danne ministeriet, idet der kom bud fra Kongen til højres bestyrelse, om nogen af dem vilde paatage sig at danne det. Af dem kunde der kun være tale om Moltke og Frijs. Moltke vilde ikke. Frijs syntes tilbøjelig, men opgav det, maaske efter at have overbevist sig om, at han ikke kunde faa det sammensat, som han ønskede. Hvis Sehested ikke havde stolet paa „de 8“s tilslutning, havde han ikke paataget sig dannelsen. Det var ministeriets tanke at søge dannelse af et moderat parti paa rigsdagen, der kunde blive grundlag for et venstreministerium, og selvfølgelig maatte da Scharling og han ofres som syndebukke. Ulykke var det, at Alberti havde magten over I. C. Christensen; ti han havde ikke tillid enten i eller udenfor sit parti. Det var beklageligt, at Bojsen vilde trække sig tilbage; ti derved blev den moderate politik saaledes svækket, at den ikke havde nogen udsigt, og radikalismen vilde faa magten i folketinget. . . .

Ved kuren om formiddagen havde Kronprinsen talt med mig om min paatale af Jeppesen-Borgbjergs angreb paa kongemagten, hvilket foranledigede mig til at forklare, hvorledes jeg ikke havde kunnet høre ham.

Efter taftet beklagede Kronprinsen, efter at han havde takket mig for min lykønskning om formiddagen, at jeg vilde trække mig tilbage fra formandsstillingen, hvad jeg var kommen til at antyde. — Ved bordet sad jeg ved siden af Meldahl (admiralen), som sagde, at den nuværende politiske stilling var uholdbar, og der maatte ske en forandring. Han havde længe staaet imod denne erkendelse, men nu kunde han ikke længere.

Kronprinsen udtalte ogsaa sin harme over, at folketingskommissioner skulde angive regeringens beslutninger. Paa denne maade kunde en folketingskommission ogsaa bestemme landets forsvars-anliggende.

Om eftermiddagen besøgte jeg Bojsen for at søge at faa ham

til ikke at nedlægge sit hværv som folketingsmand; men det var forgæves. Hans ønske om at gennemføre en forhandlingspolitik var optaget af reformpartiet, men dets arbejde i skattekommissionen brød med alle venstres gamle grundsætninger, og dog havde hans partifæller sluttet sig dertil. Saa havde han ikke mere at gøre i tinget og havde derfor sagt sit parti og sine vælgere, at han trak sig tilbage; men det var Ritzaus bureau, som imod hans ønske allerede nu havde offentliggjort det og endda paa en misvisende maade, hvad han vilde oplyse i de mønske blade. — Efter valget maatte de to venstrepartier træde i samarbejde, da de nu gik sammen; de moderate maatte ikke plukkes itu, men enten optages alle i reformpartiet eller slet ikke.

2. Jan. Jeg gik til Kødtd. Jeg spurgte ham, om han ikke kunde gaa til Kronprinsen og søge at faa ham fra hans betragtning af Kongen som forpligtet til at holde paa ministeriet eller maaske høre, hvordan Hørring stillede sig hertil, men han vilde intet gøre. Han var forraadt af venstre, hvor Alberti havde faaet magten over J. C. Christensen og derved over Madsen-Mygdal, og han stoledede ikke paa et ministerium, hvori de fik sæde.

Kødtd misbilligede „de 8“s fræmgangsmaade. De burde have skilt sig ud ved ministeriets dannelse eller, som Bojsen mente, vente til fællesudvalget. Frijs vilde tage J. C. Christensen, C. Hage og L. Dinesen med i sit ministerium; men de vilde ikke en toldlov som hans. C. Hage havde ikke længer indflydelse paa J. C. Christensen, men det var Alberti, som havde faaet J. C. C. til at støtte sig til Ole Hansens aldeles ufuldstændige og vildledende husholdningsregnskaber.

Den tale havde gjort ham stillingen klar, og han havde saa meget mere grund til at beklage sig derover, som J. C. Christensen og Madsen Mygdal i begyndelsen af samlingen havde faaet ham til imod sit ønske at blive i tinget og ikke at udtale sig enten der eller i partiet for en moderat forhøjelse af brændevinsskatten, idet de lovede ham tilsidst at ville gaa ind derpaa, naar de kunde faa toldloven. At den kunde faas i folketingets skikkelse havde (han) Hørrings og Frijs's ord for. De mente sikkert at kunne stole paa 15 medlemmer af landstinget, naar den kom fra et fællesudvalg, og indtil da maatte man gerne lade brændevinsloven hvile i udvalget, naar man saa samtidig med toldlovens vedtagelse vilde gaa til en forhøjelse af brændevinsskatten med 10 øre. Det var en uforsvarlig og forfærdelig kortsynet politik at vrage et saadant tilbud og saa lave saadanne skattelove som de nuværende!

L. Dinesen skulde være forsvarsminister i et ministerium Frijs. C. Hage var utilfreds med alliancen mellem Alberti og J. C. Christensen og ønskede meget, at Kødtd skulde blive i rigsdagen. Fik

vi, som jeg antog, ved valgene et endnu mere radikalt folketing, vilde det efterhaanden føre til ny provisorier.

Frijs havde sagt, at han i sit ministerium kun vilde have mænd, som ogsaa i deres private liv var paalidelige, og, da Alberti blev nævnt for ham, havde han kun trukket paa skulderen; men Kødtedt havde den tro, at han ikke vilde have Alberti.

Kødtedt vilde, at jeg skulde tale med Hørring og C. V. Nyholm; men dette antog jeg ikke kunde nytte noget.

4. Jan. Jeg hos Kronprinsen til taffel. . . . Biskop Rørdam . . . sagde, at Fynboerne spurgte om, *hvorledes* præsten prækede, men Vestjyderne om, *hvad* han prækede.

Kronprinsen beklagede striden mellem tingene. Jeg sagde, at de stod saa skarpt imod hinanden, at der først i et fællesudvalg var mulighed for en overenskomst, men det blev vanskeliggjort ved, at valgene stod for. Vi vilde faa et radikalere ting end det hidtilværende og gik urolige tider i møde og ikke den rolighed, Kronprinsen havde ventet ved talen i Odense. Han erkendte rigtigheden deraf, men han drog næppe den slutning deraf, at ministeriet burde vige, og hvem skal afløse det under den stemning, der er hos Kongen og Kronprinsen? Efter bordet talte han igen meget venlig med mig og spurgte til prostitutionsforslaget, som han vilde ønske maatte blive vedtaget. Han bad mig hilse Svend, at han ønskede at lære ham at kende. Han havde i sin tid villet, at Hørring skulde gaa ind paa forslaget, men vidste, at det var sundhedskollegiet, som stod imod, hvad jeg gjorde opmærksom paa. . . . Tilsidst takkede han mig med usædvanlig varme for min loyalitet mod ham og hans børn, som jeg havde fulgt fra deres barndom. . . .

Admiral Ravn fortalte, at han i 94 havde ønsket et blandingsministerium med optagelse af moderate (Bojsen og Neergaard), men at det var Estrup, som forhindrede det, da kongen fulgte ham. Kronprinsen var mere hæftig end kongen og kunde ikke som denne glemme tidligere formentlige fornærmelser, saaledes ikke Billes og Kleins tidligere modstand mod kongen (i 63—64). Kongen derimod bar ingen nag. Ravn selv var glad ved ikke længer at være minister, da folketinget havde behandlet ham saa ilde i de sidste samlinger (A. Nielsens angreb). Han var ikke vendt tilbage til sine matematiske studier, men beskæftigede sig nu med historie og geografi.

Kronprinsen misbilligede alvorligt fru Wildenraths færd i Slesvig og spurgte om Krabbes stilling til sin datter, hvad jeg omgik, skønt jeg vidste, at han i det væsentligste var enig med hende i angrebene paa Hanssen-Nørremølle, og hans færd ligeoverfor mig vel kunde berettigede mig dertil, men jeg vilde ikke gøre hans stilling som min eftermand vanskeligere. (Dinesen har iøvrigt engang fortalt, at Krabbe overfor Kronprinsen havde rost sig af, at det var

ham, som havde foranlediget, at folketinget bevilgede appanagen til prins Kristian, da han var bleven forlovet, men at Reedtz-Thott havde oplyst kronprinsen om, at det ikke var Krabbe, men mig, hvem tanken skyldtes, og at jeg havde faaet baade Bojsen og J. C. Christensen til at gaa ind derpaa. Formodentlig har han det fra Bojsen, som straks havde forhandlet med R.-Th. derom).

7. Jan. Til L. Dinesen fortalte jeg om mine samtaler med kongen og kronprinsen og Bojsen, ligesom tidligere bl. a. til J. C. Christensen og C. Hage.

9. Jan. „København“ havde en beretning om min tale med kronprinsen, som var greben ud af luften, og som jeg derfor straks fralagde mig i „Berl. Tid.“s aftennummer.

Grev Frijs kom til mig og sagde, at der ikke, som Bjerre havde sagt, var tilbudt ham at danne et ministerium. Han kendte ikke noget til, at der var kommen bud derom til højres bestyrelse; Moltke havde været hos kongen, men Frijs vidste ikke, at han havde bragt nogen besked til bestyrelsen. Frijs havde truffet Rosenstand paa trappen her i bygningen og havde da haft en samtale med ham om, at det ny ministerium næppe var saa heldigt, og da R. ytrede, at det maaske havde været bedre, at Frijs havde dannet et, havde denne svaret, at det ikke havde været ham tilbudt, og at man rimeligvis ikke vilde gaa ind paa hans betingelse: at ville have ret til at opløse landstinget. Nu mente han, at der først maatte ske en henvendelse til venstre, og kun, hvis det ikke vilde eller kunde, var tiden kommen til et blandingsministerium. Hvad man allerede burde have haft efter forliget, og hvad han ogsaa havde sagt til Reedtz-Thott. Denne vilde maaske ogsaa nok, men var formodentlig vegen for højere indflydelse (kongen eller Estrup?). „De 9“s udtalelse om kronen udenfor partierne var vel en ny tale for højre, men tiderne havde ogsaa forandret sig. (Jeg sluttede mig til hans udtalelse om et tilbud til venstre som overgang til et blandingsministerium).

10. Jan. Harald Holm fortalte mig om de moderates manifest til Ritzaus bureau og om forhandlingerne om forliget i 94, hvorledes grev Frijs nødte Estrup til først at tage sin vægring ved afgang tilbage og istedetfor give den bekendte erklæring i landstinget og siden til at opfyldte den.

11. Jan. Jeg spiser til middag hos prins Kristian, hvor den lille prins Frederik viser sig paa gulvet midt i en stor omkreds af landets første embedsmænd. Han saa nok saa frejdig ud og gik omkring og tog folk i haanden, skønt endnu ikke 2 aar gammel. Jeg sad mellem general Hedemann og minister Bjerre og havde efter

bordet en lang samtale med prinsen, overpræsident Oldenburg og minister Scharling, hvori navnlig Oldenburg fortalte om Kristian 8's elskovsventyr og Frederik 7's overvejende fantasier for ikke at sige løgnagtighed. Underskriften under 5te-juniloven var han drevet til af Berling og grevinden mod sin vilje. Kristian 8's privatliv var usædeligt og Frederik 7's forhold til hans koner raat. Rørdam og Bjerre vilde have Jensen paa Harboøre afskediget paa grund af hans unitariske lære. Prinsen talte om kongens store hengivenhed for Frederik 6. Oldenburg anførte en hel del af Rantzau-Breitenburgs erindringer, Rubins historie o. fl. Han sagde, at han som overpræsident havde god tid dertil. Han læste ogsaa „Socialdemokraten“ lige siden dens begyndelse og fortalte en del om de enkelte socialister. Lyngsies havde stor magt og var farlig for J. Jensens og P. Knudsens herredømme som førere. Oldenburg mente, at den lille prins Frederik aldrig blev konge, ti til den tid var landet blevet en republik. Prins Kristian var ligesaa høj som Kristian I og han blev nok Kristian den sidste. . . .

12. Jan. N. Jensen har været hos Hørring, men han er imod „de 9“ og af ham kan ingen indskriden til fordel for dem ventes. . . . Krabbe vælger Zahle til at forsvare sit ændringsforslag til valgloven — betegnende for hans frieri til Hørupeerne. Han skal for sine stillere have beskyldt de nordslesvigske førere for et raadenskab, han ikke vil eller kan nærmere forklare (fortæller Jakob Hansen). . . .

15. Jan. Konferensraad H. N. Hansen var hos mig for at høre, hvad det var kongen og kronprinsen havde sagt om ham, da han fandt det rigtigt, at jeg ikke vilde meddele ham det gennem mellemænd. Han sagde, at Frijs nu havde været hos kongen (igaar); men at samtalen mellem dem var falden som sædvanlig uden særligt mærkeligt. Hansen mente, at Frijs burde offentlig modsige paastanden om, at det havde været tilbudt ham at blive minister. . . .

17. Jan. Var til middag hos den svensk-norske minister. . . . Kronprinsen talte med mig om beretningen i „Kbhvn.“ om vor samtale og mit dementi, hvad der gav mig lejlighed til at forklare, hvorfor jeg ikke havde dementeret andre falske samtaler. Han vilde indbyde mig til at komme til sig, ogsaa naar jeg ophørte med at være formand. Prins Hans fortalte om sin slægt paa Gottorp slot. Frederik 7's anden kronprinsesse Mariane besøgte efter dronningens opfordring i 1865 Bernstorff i 14 dage (aldeles uforberedt, saa hun tildels maatte gaa i dronningens klæder). Hun talte dansk og var endnu venlig sindet mod Danmark. . . . Prins Hans havde i mange aar skrevet dagbøger, men brændte en del

af dem. Kongen skrev ikke saadanne. Baade prins Hans og kronprinsen havde faaet breve fra Monrad, hvori han udtalte sig skarpt mod provisorier. — Rosenstand sagde, at grev Frijs dagen før havde været hos kronprinsen, som havde udtalt sin fordømmelse af „de 9“s færd, men ikke omtalt avisartiklerne mellem dem.

24. Jan. Var til middag hos kronprinsen i en mindre kreds. . . . Kronprinsessen talte efter bordet den hele tid med mig. Hun interesserede sig meget for politik baade her, i Sverige og Norge, skønt hendes indflydelse kun kunde blive indirekte. Hun udtalte sig mere og mere tydeligt mod „de 9“ og gjorde undskyldning for, at hun talte med mig om politik, mens jeg takkede hende for den tillid, hun derved viste mig. Jeg forholder mig defensiv, men lærer efterhaanden stillingen saaledes, at jeg kan begynde at angribe. . . .

26. Jan. Brev fra Lars Nielsen om, at stemningen er for mit genvalg i S. Broby. . . . Svarede L. Nielsen, at jeg var rede, hvis kresen ønskede det, men ikke uden betænkelighed paa grund af den radikale udvikling, ministeriet fræmkaldte. . . .

27. Jan. Læste i „Højskolebladet“ L. Schrøders stykke om det 19de aarhundredes begyndelse og ende, som vakte yderligere tanker om socialismens fræmskridt og delvise berettigelse, støttet af Bramsen og Juul-Rysensteen.

14. Febr. Scharling vil ikke fralægge sig provisoriet. Bojsen beklager, at han gik i den af C. Hage stillede fælde istedetfor blot at henvise til forliget 94; men da blev provisoriet jo ikke slaet ihjel, omend ministeriet Sehested næppe magter at gennemføre det. . . .

22. Febr. Jakob Hansen erklærede Krabbes genvalg for umuligt og meddelte, at de sønderjyske foreninger vilde optræde mod ham.

Sagfører Hansen fra Kolding vilde have mig til at underskrive en opfordring til at rejse et mindesmærke for Berg. Den var skreven i saa overdrevne udtryk, at jeg maatte tage et forbehold, og heri var Bojsen enig med mig.

8. Marts. Læst A. D. Jørgensens erindringer; mere en skildring af hans indre udvikling end af hans ydre oplevelser. Han nævner forhandlingen med Krieger og mig i 1881, men ikke dem med Krieger og Bojsen 1884—85 og heller ikke hans raad til mig 1885, at oppositionen skulde nedlægge sine mandater, som det skete i Hessen (?), eller hans opfordring til mig at gaa til Frijs d. ældre

og Sponneck for at faa dem til at fortrænge Estrup, hvad jeg efter at have undersøgt deres ? vægrede mig ved, eller den plan, M. Levy den yngre dengang havde om, at A. D. Jørgensen skulde være kultusminister. Heller ikke striden om at fortrænge Johan Grundtvig fra arkivet omtaler han.

24. *Marts.* Var hos Bojsen til middag. . . . Bojsen udbragte min skaal med ønsket om, at jeg endnu i mange aar maatte vedblive at være formand for folketinget, hvad jeg erklærede, jeg ikke vilde være mere. Han udtalte sig om sin bortgang, særlig af helbredshensyn, men han kunde maaske komme tilbage under forandrede forhold. . . .

30. *Marts.* Jeg frasiger mig formandspladsen. . . .

6. *April.* Skolebestyrer Niels Hjort her for at tale om Krabbes valg. Jeg raadede til at stille en anden mod ham, hvis man var sikker paa at kunne sætte ham igennem, ellers ikke. Jeg vilde ikke modtage valg i hans sted. . . . Bojsen her og vi talte om valget i almindelighed og paa Møn i særdeleshed. . . .

8. *April.* Jeg hos kongen og talte til ham paa folketingets vegne med personlige ønsker for hans usvækkede kræfter og for glæde over en lykkelig fremtid for et tro og taknemligt folk. Han takkede, men beklagede valget. Jeg mente, at det vilde blive vanskelige tider for ministeriet, som ikke havde folkets tilslutning. Folketinget blev mere radikalt, og Socialismen bredte sig ogsaa paa landet. Kongen mente, at han gjorde alt, hvad han kunde ved at vælge dygtige og patriotiske mænd. Alle viste ham dog den største hengivenhed. Jeg svarede, at det ikke var hans person, men ministeriet valget gik imod. Han udtalte sin vrede over „Politiken“ og selv „Dannebrog“ syntes han ikke om. Det havde et meget rosende stykke om kongen, men samtidig angreb det ministeriet. „De 8“ havde sikkert gjort højre megen skade, særlig var han utilfreds med H. N. Hansen, der, skønt valgt som tro højremand, havde udmeldt sig uden at tale med ham derom. Matzen, som sluttede sig til flere af kongens udtalelser, bragte Krabbes nederlag paa bane og udtalte sig stærkt mod ham. Kongen syntes at dele hans syn, men undrede sig over Krabbes optræden, da han dog vel var en god dansk mand.

11. *April.* Der var statsraad, og baade „Agrardagbladet“ og „Dannebrog“ søgte oplysning hos mig; men jeg vidste intet og antog, at der først vilde blive ministerskifte efter næste landstingsvalg. Maaløe vilde vide, at Grev Frijs, J. C. Christensen, Alberti, N. P. Jensen og Jøhncke var kaldte til kongen. Jeg betvivlede

det, og i det samme kom J. C. Christensen. Han vidste intet og var enig med mig. Saa kom Dinesen og fortalte efter Frijs og Scavenius, at Bramsen vilde gaa, Juul og krigsministeren samt landbrugsministeren var villige til det samme, men Scharling, Goos og Bjerre vilde ikke. Sehested var vaklende, og rimeligvis skulde Estrup spørges. Frijs var bestemt paa at ville med „de 8“ slutte sig nær til reformpartiet. Journalist V. Adler mente, at Bramsen allerede havde indgivet sin afskedsbegæring til Sehested, efter hvad man havde sagt til Hagemann. Frijs var set sammen med Alfred Hage, der skulde være tilbøjelig til at gaa med „de 8“. Frijs skal have advaret kronprinsen, som blev vred og sagde, at han ikke behøvede slige advarsler, hvortil Frijs havde svaret, at det heller ikke var rettet til kronprinsen men til den vordende konge. Prinsesse Marie skal have kongens øre og indtrængende tilraade et ministerskifte. Det antages, at det i saa fald bliver venstre, der kaldes, og ikke Frijs eller et blandingsministerium. Dog menes der, at Marie peger paa Deuntzer. — J. C. Christensen sagde, at han ikke antog, at Krabbe kunde blive formand. . . . Han fortalte, at Krabbes datter havde forraadt til Tyskerne, hvad man gjorde i København for at hindre danske ejendomssalg til Tyskerne, og det vilde Krabbe ikke misbillige. . . .

19. April. Berntsen fortalte mig, at general Hedemann havde raadet kongen til at lade Holstein-Ledreborg danne et venstreministerium, men at kongen havde sagt, at han var vel tilfreds med sine nuværende ministre. . . .

25. April. Busk holder jubilæum i Ribe og faar telegram fra Hørup, de københavnske folketingsmænd (endog Johan Ottesen) og selv fra Krabbe, der forhen var hans afgjorte modstander. Krabbes politik ledes mere og mere af personlig ærgerrighed og vil vist blive skuffet.

26. April. Var tilstede ved søofficersskolens jubilæum. Admiral Ravn fortalte, at Scavenius havde været ivrig imod, at der i 94 optoges moderate i ministeriet Reedtz-Thott, hvad Ravn meget havde tilraadet. Scavenius var modstander af ethvert ministerium, hvoraf han ikke selv var medlem. Han vilde kun selv være minister. — Etatsraad Breinholt fortalte, at overpræsident Oldenburg havde talt med kongen i 1½ time og tilraadet at tage et venstreministerium, hvad kongen vilde tænke paa, naar han i juli kom tilbage fra Wiesbaden. Breinholt sagde, at hoffet havde grund til at bebrejde M. Frijs, at han ikke allerede forrige aar havde sagt, at han ikke kunde støtte ministeriet Sehested; men han kunde ikke gøre det uden dermed indirekte at anbefale sig selv, og det tillod hans „mimose“-natur ham ikke.

27. April. Oldenburgs opfattelse af kongen, som vilde han i juni danne et venstreministerium, omtales i bladene, f. eks. „Samfundet“. Foranlediger megen eftertanke.

28. April. I Dagmar-teatret for at se Bjørnsons stykke Povl Lange og Tora Parsberg med Svends, Olavs o. fl. Vi fik plads ved siden af Bjørnsons. Han saa mig, da han efter stykket hilste til alle sider paa den modtagne hyldest, og gav mig da haanden; men vi talte ikke sammen, og jeg søgte ham ikke mellem akterne. Han søger jo nu Hørupernes lejr, skønt det nævnte stykke gaar i modsat retning.

2. Maj. Rejste med jærnbaneloget over Frederits og Esbjerg til Velling sammen med Bennike. — Traf paa færgen Johannes Clausen fra Vonsild, som søgte mig for at henlede opmærksomheden paa oberst i artilleriet Madsen som vordende krigsminister i et venstreministerium. Bennike anerkendte hans dygtighed, men var ikke vis paa, han duede til krigsminister. Clausen mente at kunne paavirke kronprinsen, med hvem han havde forhandlet meget.

28. Maj. L. Dinesen fortalte mig, at Steffensen havde fortalt ham, at højres repræsentantmøde og derefter følgende møde med redaktørerne var gaaet stærkt imod højres ledende mænd, men foreløbig havde man lovet offentlig at være tavse derom.

6. Juni. Talte med L. Dinesen paa rigsdagen. Vi antog, at ministeriet vilde gaa, men at der vilde blive stillet betingelser for venstre, som det ikke kunde gaa ind paa.

13. Juni. Talte paa rigsdagen med Elberling og H. N. Hansen, som ikke ventede andet end en supplering af ministeriet, da der var nok, som vilde være ministre. Leunbach, H. Scharling, N. Andersen vilde ikke betænke sig paa at bøje sig for kongens ønsker.

22. Juni. Dr. P. Munch var her. Han vilde skrive historien fra 1866—70 og ønskede oplysninger af mig, som jeg gav ham eller lovede at give ham.

27. Juni. Jeg talte med C. Hage, om at det vilde faa politisk betydning, om han paatog sig at være folketingets formand, hvis der ikke kom noget ministerskifte. Hans betænkeligheder syntes ikke uovervindelige. Jeg henviste til den betydning, hans samtaler med kongen og kronprinsen kunde have paa fremme af det forestaaende, uundgaaelige systemskifte. Han mente ikke at kunne udrette mere end jeg, som med saa stor takt fuldtud havde repræ-

senteret folketinget ved hoffet, hvorimod jeg fræmhævede hans snarraadighed og smidighed i debatten. . . . J. C. Christensen, Hage og jeg var fræmdeles i tvivl om, hvorvidt kongen vilde slippe ministeriet og ikke søge hullerne udfyldt.

1. Juli. Talte med L. Dinesen, som fortalte om højres indvortes uenighed overensstemmende med meddelelserne i „Jyllandsposten“ og „Samfundet“. Stykket der idag var affattet af „de 8“. . . .

15. Juli. Kongen kom tilbage fra udlandet. . . .

16. Juli. Olav Jørgensen, „Agrardagbladet“, siger, at der gaar mange rygter om ministerskiftet. Jeg kan intet sige ham.

17. Juli. Kl. 4 mælder Maaløe, at ministeriet er gaaet af, og at Bjerre har sagt, at Holstein Ledreborg skal danne det ny. . . . Kongen lader gennem Rosenstand opfordre Deuntzer til at danne et venstreministerium.

18. Juli. Deuntzer forhandler med Alberti og J. C. Christensen om det ny ministerium.

19. Juli. Holstein-Ledreborg kommer til byen. „Politiken“ har forhandlingerne om det ny ministerium, som hidtil var ukendt for alle udenforstaaende. — Deuntzer, Alberti, Christensen, Holstein og Ole Hansen forhandler; man venter paa Hage, som er tilkaldt fra Paris. — Rørdam og jeg vil overtale J. C. Christensen til at tage forsvarsministeriet, hvad ogsaa Hørup ønsker (efter Rørdams sigende). . . . Guldbrandsen ønsker stærkt Blem istedetfor Ole Hansen, hvad jeg styrker ham i.

20. Juli. Holstein vil ikke gaa med i ministeriet; mon fordi han ikke bliver konsejlspræsident? eller fordi Alberti og Ole Hansen skal med? Hage er vist tvivlsom, naar Holstein ikke vil. Hvad saa? Vil Jöhncke? Kan man danne et ministerium med Ole Hansen og Enevold Sørensen, som nok ogsaa er tænkt? Deuntzer er at beklage, som er ukendt med de parlamentariske personer og derfor følger J. C. Christensen og Alberti i valget. „Politiken“ intrigerer vist for at faa Alberti ud.

22. Juli. C. Hage haabede endnu paa muligheden af Holsteins indtrædelse i ministeriet; men det er vistnok forgæves. Derimod synes Jöhncke at være villig. En krigsminister er vanskelig at faa, og en udenrigsminister haves heller ikke. Hage ønsker Hegermann fra Paris, men andre foretrækker nok Ahlefeldt fra Wien. Det er vist tvivlsomt, om nogen af dem vil gaa med. Jeg anbefalede Blem

i stedet for Ole Hansen, og Hage indrømmede, at denne havde sine mangler, men dog i andre henseender maatte foretrækkes.

. . . .

23. Juli. Ministeriet udnævnt. Bergs og Hørups venner med tilsidesættelse af Grundtvigs, bygget paa en øjeblikkelig folkestemning; men vil den holde sig? og hvad vil landstinget sige? Kongen vil vist vanskelig kunne forlige sig med Hørup. Skønt hvem ved det? Han har jo forsonet sig baade med Krabbe og mig. Men hvor længe vil venstre kunne holde sammen? Først naar det skilles, kan det overvindes. Vi maa se paa ævnen til at fræmme sagerne og ikke paa personerne.

24. Juli. Ministeriet udnævnt officielt. Efter et langs livs ørkenvandring kommer nu indgangen til „det forjættede land“, om den end er noget forskellig fra det, jeg arbejdede for; men, som Moses, er jeg nu for gammel til at kunne høste frugten deraf. Det er en yngre slægt, som vil tage arven og gøre det paa sin maade, og saaledes er nu engang menneskelivets gang.

25. Juli. Talte med J. C. Christensen. Han mente, at jeg ikke var helt fornøjet med ministeriet. Jeg svarede, at jeg var „mellemfornøjet“. Det undrede mig, at man havde taget Hørup med; men han mente, at han kunde blive farligere udenfor ministeriet end i det. Med Kochs udnævnelse til biskop var han tilfreds. Han vilde have gjort det samme. Titlen excellence mente han, de ikke kunde slippe for. Derimod skulde rigsdagen ikke *aabnes* paa universitetet. Frue kirke kunde man beholde; men jeg mente, at „marmorkirken“ var naturligere at benytte. A. Nielsen mente han skulde være formand i finansudvalget, Svend medlem af det. (Jeg mener, at det kunde han ikke for sin forretning). Trier skulde være formand i folketinget, men det maatte jo partiet bestemme. — N. J. Larsen mente, at Alberti ikke kunde fræmme retsreformen, selv om han vilde, hvad der kunde være tvivlsomt, og han vilde ikke lade Deuntzer hjælpe sig.

4. Aug. „Samfundet“ bringer i et stykke „Med eller mod“ „de 8“s Tanker om deres stilling til ministeriet efter aftale med H. N. Hansen, Steffensen og gennem dem med M. Frijs.

5. Aug. Talte paa rigsdagen med L. Dinesen, som ikke vil udmælde sig af højre, hvad Reventlow ønsker, og heller ikke slutte sig til en samlet højre opposition, hvad Rasmussen (valgt i Randers) ønsker, inden venstre har givet grund dertil.

6. Aug. Mit arbejde i Slesvig vil bære spor, selv om dets frugt for tiden bekæmpes og efterhaanden kan fortrænges af Tyskheden, som mit arbejde i politiken for den danske bondestands udvikling ikke er forgæves, selv om det for tiden trænges tilbage af den københavnske radikalisme. Det er slægternes omskiftning, jeg maa føle, ligesom slægterne før mig.

8. Aug. Et stykke af Dinesen i „Samfundet“ paa viser Hørups tidligere afvigelser fra hans nuværende stilling gennem „Politiken“ til forsvarsagen og Socialisterne (Hørup kan indtage forskellige standpunkter, naar han derved tror at kunne fræmme sine øjeblikkelige planer. „Hensigten helliger midlet“ er en sætning, han anvender paa sin maade.)

9. Aug. Jöhncke fortalte Dinesen, at Kongen havde taget meget korrekt mod ministeriet, men at kronprinsen havde givet dem formaninger, som han helst havde maattet spare. — Grundtvigianismens politiske betydning, der i „Dansk folketidende“s dage var saa stor, at den beherskede folketinget, er paa grund af dens splidagtighed tabt, ligesom dens modstanderes, de nationalliberales; men saaledes vil det ogsaa gaa den nuværende københavnske eller hørupske radikalisme, som i virkeligheden kun har skin af demokrati, da den er væsentlig aandsaristokratisk. Blot jeg kan finde min rette, beskedne plads under de forandrede forhold.

17. Aug. Fik indbydelse fra kronprinsen til mandag kl. 6. Det er første gang, jeg skal til ham paa Charlottenlund, og jeg havde haabet, at jeg ikke oftere skulde komme til ham nu, jeg havde opgivet min formandsstilling, om end kronprinsen havde sagt, at han ønskede at se mig ogsaa derefter.

18. Aug. Læst Marstrands skildring af Falkenstjernes liv, men hvor godt den end er affattet, fik jeg dog ingen forklaring paa de forunderligt skiftende modsætninger hos Falkenstjerne, saa man ofte maatte tvivle om hans standpunkt. Han var en discipel af Grundtvig og Hostrup og vilde landets forsvar, var en modstander af visnepolitik og af den moderne litteratur med kønslivet som midtpunkt, og dog sluttede han sig til Edv. Brandes og Hørup. Og saa ende som præst, efter at have fundet „mest forstaaelse hos Edv. Brandes“. Men hos Marstrand selv er der jo lignende gaader.

19. Aug. Til middag hos kronprinsen paa Charlottenlund. Han kaldte mig ud paa verandaen for at vise mig den smukke udsigt og udtalte da, fjernt fra de andre, sin og kongens glæde over det nuværende ministerium og den ro, det syntes at ville skabe i landet. Nu kunde der regeres ikke blot for folket men

ogsaa ved folket. Skade, at „gamle Berg“ ikke havde oplevet at se det. Paa min bemærkning, at folketinget nu var meget forskelligt fra dengang, svarede han, at det jo var modsæningen, der havde fræmkaldt Socialismens indflydelse. Nu vilde forhaabentlig alt blive godt, og landstinget vilde vel ogsaa bøje sig for kongens regering. Han tænkte sig, at kongen nu vilde aabne rigsdagen med en tale (af Deuntzer), som kunde blive smuk og gøre virkning, anderledes end den tørre og korte, som holdtes, da Kristiansborg var brændt. Han tænkte, at man heller ikke vilde aabne rigsdagen paa universitetet, hvad jo var meningsløst, men f. eks. i Kristian 7's palæ, hvad der var mere neutralt. Han huskede nøje, hvad der tidligere var sagt, da han gjorde sine udklip af, hvad der berettedes.

20. Aug. Fik brev fra J. C. Christensen om afsendelse af mænd til kongen, og jeg skrev til L. Nielsen derom.

1. September. Folketog til Amalienborg for at takke kongen. Jeg havde faaet indbydelse til middagen og deltog i toget fra Frederiksgade til Amalienborg, som jeg i 48 havde gaaet fra gl. torv til Kristiansborg og i 39 været med at sende mænd til Kr. 8. Var kl. 5½ indbudt til middag i exercerhuset. Deuntzer kom hen og hilste paa mig og spurgte, om Svend ogsaa var tilstede, hvad jeg bekræftede. Ogsaa krigsministeren, dr. Jacoby, Oktav. Hansen o. fl. hilste paa mig, saa jeg er endnu ikke gaaet helt ud af sagaen.

9. September. Paa et Møde i Hellested taler Svarre i en skaal for mig og meddeler det i Østsjællands Folkeblad d. 10nde.

10. September. Holm ønsker de moderates gruppe beholdt for at have ret til kritik af ministeriet.

11. September. Dinesen mener, at Neergaard og Larsen vil ligesom „de 8“ støtte ministeriet saa længe muligt men vedblive som en særegen gruppe.

14. September. Møde af venstres bestyrelse, antager jeg, men jeg gaar ikke paa rigsdagen for ikke at være paatrængende eller nysgerrig. Kongen vil aabne rigsdagen i folketings salen, men hvorledes skal det ordnes? — L. Dinesen bekræftede, at kongen af egen drift, uden at have hørt Sehested, havde anmodet ham om at indgive sin afskedsbegæring. Han antog, at det var sket efter tilskyndelse af Hørring.

15. *September.* Holm fortalte, at de moderates førere vilde gerne gaa sammen med reformpartiet og maaske Dinesen om en svaradresse paa frontalen.

16. *September.* N. J. Larsen fortalte, at retsreformen skulde forelægges i landstinget, hvor det antages, at det efter første behandling vilde blive lagt i et udvalg til hvile i den første samling. De moderate, selv Neergaard, vilde holde paa den samlede gruppe uden at gaa op i reformpartiet. Man vilde svare afventende og ikke angribe ministeriet, for det var uundgaelig, men være rede til at støtte Alberti mod Hørup. . . . Jeg søgte Deuntzer for at tale med ham om kongens modtagelse i folketinget. Han henviste mig til Oxholm. Meget fortroligt.

19. *September.* Var hos J. C. Christensen for at aftale med ham tiden for folketingets første møde, billet-fordelingen osv. I modsætning til Deuntzer meget forretningsmæssig.

21. *September.* Kørte til Fredensborg med Matzen og Trier og var der til middag kl. 7. . . . Kongen ønskede Kristiansborg opført og mente, at det var Berg, som havde skrevet, at det ikke skulde ske, hvad jeg oplyste ikke var tilfældet. Han sagde, at jeg jo vilde have en egen bygning for rigsdagen. Dette bekræftede jeg og mindede om, at intetsteds var en rigsdag anvist plads i kongeslottet. Han mindede ogsaa om, at lensgreverne havde været imod genopførelsen (vel sigtende til Ahlefeldt, hvad jeg engang tidligere havde beraabt mig paa). Jeg beklagede, at rigsdagen nu havde saa daarlig plads til at modtage kongen, og formodentlig var det herved, at han var kommen ind paa at omtale ønsket om Kristiansborgs genopførelse.

Kong Edvard af England omtalte (paa tysk) ministerskiftet, som havde fundet sted, og fandt det rigtigt, at man ikke længere vilde regere med minoriteter, hvorefter jeg henviste til det heldige i at følge Englands forfatningsforhold.

Dronning Alexandra fandt det smigrende, at jeg ikke kunde mærke stor forandring paa hende fra den tid, jeg havde set hende som ung paa Kristiansborg. Hun bemærkede, at kongen og begge rigsdagens formænd var Sønderjyder, og spurgte mig, om jeg kom der oftere. Jeg fortalte hende, at jeg nylig havde været der og mine indtryk derfra og greb lejligheden til i manges navn at takke hende for hendes deltagelse for Danmark og særlig for Sønderjylland, hvad hun jo navnlig havde viist, da hun foranledigede et svar paa den oxfordske professor Müllers forsvær for det slesvigholstenske oprør. Det glædede hende øjensynligt at vide sig paa-skønnet, og hun ønskede et fotografi af mig, hvad jeg ansaa for

alt for stor en naade; men hun fastholdt det, og prins Hans paa-lagde mig at opfylde hendes ønske. . . .

Kongen af Grækenland mente, at ministerskiftet burde have fundet sted for 10 aar siden, hvori jeg istemmede. Da havde folketinget været et andet. Socialister, sagde kongen, havde man ikke i Grækenland. Han vilde ikke have noget tokammer men vel et statsraad efter fransk mønster (fra Napoleons tid). Her, hvor man havde to kamre, var det en anden sag. — Det samme sagde han til mig ved kronprinsens sølvbryllup. Paa en bemærkning af mig om prins Georg af Kreta, sagde kongen, at han vedblev at føle sig som dansk, hvad jeg glædede mig over ikke mindre end over selve kongens ønsker om at være knyttet hertil.

Prins Hans udtalte sin tilfredshed med det ny ministerium. Kun havde han ønsket, at ogsaa „de 8“ var kommen med. De var jo hans gode venner. Da ogsaa jeg udtalte min sympathi for „de 8“, mente han, at vi skulde tale sagte, for at ikke kronprinsen eller kongen, der stod næved, skulde høre det, idet han vel gik ud fra, at jeg kendte deres uvilje mod de 8. . . .

Matzen, jeg og Trier havde faaet anvist en plads for os selv, adskilte fra de mange hoffolk, saa „herskaberne“ lettere kunde komme til at tale med os. . . .

Rosenstand kørte med os til Holte og fortalte livligt om sine erfaringer. Deuntzer havde holdt ham og kongen i kundskab om ministeriets gradvise dannelse; men Hørup var endnu ikke nævnt d. 22de, saa Rosenstand først af aviserne saa, at han var kommet med. Forøvrigt havde Hørup gjort et godt indtryk baade paa kongen og kronprinsen. — Han havde søgt at paavirke kongen og kronprinsen til allerede tidligere at gaa til venstre, men kronpr. havde bundet sig for meget ved sin tale i Odense, som han uden fremmed paavirkning, end ikke af selve ministrene, havde formet som et stærkt forsvar for ministeriet. . . . Rosenstand mente, at optagelsen af Hørup i ministeriet havde stødt mange højremænd bort, som ellers vilde have fundet sig i systemskiftet, men Trier mente, at ligesaa mange var vundne.

22. *Septbr.* Dinesen mente, at han selv og ikke Scavenius var den ledende mand bl. „de 8“.

23. *Septbr.* Maaløe . . . vilde, jeg skulde arbejde for at Svend kunde blive formand eller næstformand; men jeg afslog det. Jeg vilde ikke paatvinge mine raad. Vilde man have dem, kunde man spørge mig. — Læste forhandlingen om menighedsraad i forrige samling og var enig med Holm.

25. *Septbr.* Deuntzer saa paa folketingssalen og opfordrede til at gøre alt saa festligt som muligt uden hensyn til bekostningen.

Han vilde have folketingsbordene bort og blot stole i stedet; men det modsatte jeg mig. Det skal ses, at det er folketingets mødesal og ikke et almindeligt rum, og det strider imod traditionen. Af hensyn til socialisterne foreslog (han) at udbringe et leve for Kongen og grundloven.

5. Okt. Rigsdagen aabnet af Kongen i folketingssalen med en tale og i nærværelse af kongefamilien, hoffet, diplomaterne og fuldt besatte tilhørerpladser. Det var min sidste formandsgerning, naar undtages, at jeg ledede valget af en midlertidig formand. For mig var det en lettelse at befris fra formandens ansvar og den sidste uges besvær og slippe for det ærgerlige arbejde med Matzen og Kretz. — I afdelingen til valgbrevets prøvelse valgte man mig til formand og vilde ogsaa have mig til ordfører; men dette vægrede jeg mig ved.

7. Okt. Partimøde kl. 11. Krabbe valgt til 1. viceformand ved anden afstemning og A. Thomsen til anden ligeledes ved anden afstemning. Jeg stemte ikke paa nogen af dem, 4 stemmer faldt paa Svend.

8. Okt. Deuntzer var meget tilfres med ordningen af aabningsmødet, som ogsaa kronprinsen til mig havde udtalt. D. mente ikke, at Enev. Sørensen kunde deltage i denne samling; han var baade legemlig og aandelig svækket. Hørups knude skulde brændes bort med elektricitet, men den var maaske blevet for stor. Han var aandelig rask. Deuntzer var tilstede i det hele partimøde, hvor J. C. Christensen fræmstillede de krav, regeringen maatte stille angaaende prinsesse-udstyr og kanoner, og Hage nødvendigheden af statslaans hurtige bevilling. Christensen (?) foreslog en beslutning af folketinget som svar paa trontalen, hvilket vedtoges. Flere udtalte sig dels imod kanonerne og dels mod prinsesseudstyret, men man var enig om at bevilge det. Derimod forlangte flere, navnlig Ingv. Jensen, at ministeriet skulde forhandle forud med partiet om lovforslag, og Fogtmann vilde, at kommissionen skulde bindes til at nedsætte militærudgifterne. Det vedtoges enstemmigt efter forslag af Jens Busk at genvælge den gamle bestyrelse med samtlige 4 ministre. . . .

10. Okt. Var tilstede i to partimøder, hvor de forskellige personlige rivninger kom tydelig fræm. Oskar Hansen vilde gerne ind i udvalgs-sammensætningsudvalget, men bønderne (og jeg) stemte paa bønder. Københavnerne har magt nok. . . . Foreløbig gaar alt lykkeligt for ministeriet.

19. Okt. Til middag hos udenrigsministeren, havde plads mellem Alberti og Thiele. . . . Indbydelse og anvisning af pladsen betegnede, at jeg skulde behandles med „formands“ rang. . . . Fra ministeren gik ministeren og jeg til redaktørernes middag med rigsdagsmændene. Min skaal blev udbragt, og jeg svarede med gode ønsker for den unge slægt, som skulde afløse os ældre under gunstigere forhold.

29. Okt. (I Flensborg til Gustav Johannsens Begravelse). Var tilstede ved højtideligheden i kirken, fulgte liget til fods til kirkegaarden. Redaktør Jessen gik med mig og opfordrede mig til at sige nogle faa ord til minde om Joh., men gav mig forskrift om, hvad jeg ikke maatte sige, hverken „danske“ hjerter eller „Sønderjyder“ eller „broderskab“ med Nordmænd og Svenskere o. s. fr. Paa tilbagevejen fulgtes professor la Cour med mig. Jeg opfyldte Jessens ønske, mindede om Joh.s tale i Kristiania til rigsdagsmænd fra de 3 lande og den virkning, den gjorde. Jeg blev modtaget med opmærksomhed og vandt bifald, omend stiltiende, som mindefesten krævede. Borgerforeningens formand J. (?) førte mig til bords, Ved den anden side sad P. Skau. Flere gamle elever hilste paa mig. . . . Jessen valgtes af vælgerforeningens bestyrelse til Johannsens eftermand paa rigsdagen med 9 st. mod 5, som faldt paa H. P. Hanssen.

5. Nov. Efter opfordring af venstre-reformpartiet aabnede jeg forhandlingen om de kirkelige lovforslag i en tale, der har fundet mere bifald, end den fortjente — vel især af hensyn til mine 79 aar. Holm var utilfreds med menighedsraadsforslaget.

7. Nov. Deuntzer udtaler sin tilslutning til min tale, men frygter modstanden fra indre missions side. Det er ikke blot hofchef Moltke hos kronprinsen, men ogsaa hofmarskal Oxholm, som ivrig støtter den. — Om aftenen i studenterbjerg, hvor Svend indledede forhandlingen om de kirkelige love. Jeg hørte Henrik Scharlings voldsomme angreb, der mindede om kampen i 1868 og Monrads forsvar for præstevalg af menigheden.

9. Nov. Holm meget bitter over sin ene stilling i angrebet paa menighedsraadet, endog i sit eget parti.

11. Nov. Holm siger, at han vil opgive rigsdagen, hvis han ikke vælges ind i udvalget om de kirkelige love, hvad flere af hans parti tænker paa. Det gaar ham som Bojsen m. h. t. skattelovene, men han kan ikke tage det saa resigneret.

12. Nov. Holm blev valgt til udvalget trods N. J. Larsens modstand. Jeg blev ogsaa valgt.

13. Nov. I udvalget foresloges Thomsen til formand, og jeg støttede det, saa han valgtes — uden afstemning. Det var mig en lettelse, at det ikke blev mig; men flere undrede sig herover. Jeg blev ikke nævnet. Formodentlig efter J. C. Christensens ønske.

. . . .

26. Nov. J. C. Christensen svarer paa forespørgsel, at det „er bedst, der en tid bliver stilhed om Krabbe“. Derfor blev ikke han, men Alfr. Christensen formand i retsudvalget. Derimod skulde han og Svend være ordførere.

11. Dec. Udvalget vilde have mig til ordfører for de kirkelige forslag. Dette turde jeg ikke paatage mig, hvor kært det end vilde være atter at udføre dette efter 30 aars forløb. Jeg henviste til Thomsen i mit sted.

12. Dec. . . . Kunde ikke deltage i udvalgsrådet, hvor man, uagtet jeg havde nægtet at ville modtage valg, alligevel enstemmig, undtagen Holm, valgte mig til ordfører efter forslag af Thomsen og Krabbe.

13. Dec. . . . Nægtede at modtage valget til ordfører paa grund af mit svage syn og foreslog Thomsen i mit sted. Han valgtes.

NOTER

1874.

20. Februar. Høgsbros Brev er kun en Tilføjelse til et Brev fra Fru Høgsbro i Anledning af N. J. Termansens Datters Død.

Finansminister Krieger har forelagt Folketinget et Lovforslag om Lønningstillæg for Embeds- og Bestillingsmænd; d. 23. Februar vedtages en af J. A. Hansen foreslaet Dagsorden, efter hvilken Folketinget nægter at behandle Sagen, da det forudsætter et Tillidsforhold mellem Ministeriet og Folketinget og et saadant ikke er til Stede.

Kultusminister Halls Forslag om Almueskolens Ordning var bleven behandlet i Folketinget 1872—73, i Landstinget 1873—74, uden at der var opnaaet Enighed.

26. Februar. Udtalelsen fra Vælgere i Svendborg Amts 5. Kreds findes i D. F. 13. Marts*).

13. Marts. D. 6. Marts offentliggør 44 Mænd en Takadresse til Pastor Otto Møller i Gylling for hans Bog: „Politik og Kristendom“. I Dansk Folketidende 13. Marts meddeler Læge Blicher og Pastor A. Leth, Middelfart, at det ikke havde været deres Tanke, at Skrivelsen til Otto Møller „skulde gjælde for en Fællesudtalelse af alle, som var enige med Otto Møller“.

17. Marts. D. F. 20. Februar har meddelt at „i Sønderjylland er der fra en Del ansete Mænd gjort Skridt til at hindre, at de derværende Blade og særlig „Dannevirke“ skulde give Anledning til den Misforstaaelse, at de stiller sig paa den danske Regerings Side i dens Kamp mod Folketinget“.

28. Marts. I D. F. 27. Marts advarer 39 Grundtvigianere i en Skrivelse „Til Venner i det danske Folk“ mod det forenede Venstre. Auditør Bjerre, Nyborg, skriver i „Fædrelandet“ 25. Marts bl. a.: „Sandheden er den, at Hr. Høgsbro ikke blot ikke er, men ikke engang kan være, umuligt kan være Grundtvigs Talsmand; thi ligesaa bekjendt som det er, at Hr. H. kom meget i Gr.'s Hus, ligesaa bekjendt er det — og det lyder allevegne fra som noget saa Notorisk, at Hr. H. næppe selv engang kan eller vil nægte det — at han aldrig har sluttet sig til Gr.'s kristelige Livssyn, ja, det forlyder end ogsaa, at han med Hensyn til sin kristelige Livsopfattelse langt snarere hører hjemme paa den anden Side Sundet (og Østersøen) blandt dem, Gr. paa det sidste Kirkemøde i Kjøbenhavn saa indtrængende og varmt bekjæmpede.“

I „Dansk Ugeblad“, redigeret af Dr. C. Rosenberg, findes der i 1873—74 stadige Angreb paa Høgsbro.

*) Forkortelsen D. F. betyder „Dansk Folketidende“.

I „Nordisk Maanedsskrift“ 1874 S. 151 ff. skriver cand. teol. Villiam Jacobsen (Forstander f. d. forened. Velgørenhedsselskabs Drengeskole i Kbh.) en Artikel: „I Anledning af Otto Møllers: politik og kristendom.“

Hostrup tog ikke direkte Del i Striden; efter Vennemødet i Sept. skrev han 25. September et lille Stykke om Sagen i Anledning af et Ordskifte ved dette Møde.

I Adressen nævnes det, at „det har været bragt paa Tale at straffe en By med Næringsløshed, fordi den ikke stemte paa „Det forenede Venstres“ Kandidat“, og at „et Venstreblad har foreslaaet at udhungre de Højskoler, der ikke er paa Flertalsmagtens Side.“

2. April. Povlsen Dal er Forstander paa Galtrup Højskole paa Mors.

7. April. Hverken C. J. Brandt eller P. A. Fenger er blandt de 39.

Niels Lindberg skrev „Et Par Ord angaaende de 39's Fællesudtalelse imod Venner i det danske Folk“ (D. F. 17. April) med Motto:

Enten man ta'er det paa langs eller tværs,
løjerligt bli'er det som Lüttichovs Vers.

og senere d. 24. April „En Forelæsning“.

Høgsbro har vedføjlet dette Brev af Lindberg en Udtalelse om denne i Bjørnsøns „Norsk Folkeblad“: „Han er en Kæmper for Aandens Frihed, som vi tror ganske særlig vil tiltale Nordmændene. Der er nemlig noget Haandfast ved hans Logik, noget Bredskuldret ved hans Villie og noget saa uforfærdet Sandfærdigt i hans hele Stil, at man tager Respekt. Hans Lærdom har allerede i og for sig Krav derpaa. Ofte vil han i Kampen forefalde lidt haardhændet, men altid i Sag og altid urokkelig rolig.“

10. April. Høgsbro har i D. F. 13. Marts skrevet om Grundtvigs Stilling i 1866 og sit Forhold til Grundtvig i Anledning af en Artikel i „Fædrelandet“ 6. Marts. I „Dansk Ugeblad“, hvor Spørgsmaalet tidligere har været drøftet, benægter fhv. Folketingsmand N. Hansen Rigtigheden af H's Fremstilling af Grundtvigs og Tschernings Virksomhed i 1866. D. 10. April fastholder H. sin Fremstillings Rigtighed og vil ikke indlade sig paa Forhandling med N. H., saa meget mindre „som de omtalte Kjendsgjæringer kan bevidnes af endnu levende Mænd.“

27. April. Niels Lindberg har ladet Otto Møller vide, at han d. 30. Maj 1865 stillede den nationalliberale Ingerslev i Odder. Dette rettes i det følgende Nummer til „stemte paa“.

„Morgenbladet“, Vestres Hovedstadsblad, begynder at udkomme Okt. 1873. „Dansk Folketidende“s Holderantal var i disse Aar: 1871: 1122, 1872: 1244, 1873: 1493, 1874: 1472, 1875: 1509, 1876: 1400.

19. Maj. Høgsbro har omtalt Spørgsmaalet om Højskoleunderstøtelseerne i sit Blad d. 8. Maj.

19. Maj. Birkedal svarer M. Melby i D. F. 1. Maj; Birkedal sender samtidig med Artiklen Høgsbro følgende Brev:

Kirkely, d. 25. April 1874.

Vil De ikke nok indrykke det vedlagte Stykke i „Dansk Folketidende“? For gammelt Venskabs Skyld. Gud give, at det kunde blive et *fornyet* Venskab — det vilde glæde mig usigeligt.

De Læsere, som holde „D. F.“, faa ikke mit Svar til Melby at se, hvis det ikke kommer i samme Blad, og det vilde jeg dog hjertelig gjerne. Vil De ikke, saa send Stykket til „Dansk Ugeblad“.

Deres

Vilhelm Birkedal.

Peter Bojsens Stykke mod Ths. Rørdam: Et Svar i Anledning af Pastor Ths. Rørdams „Vennebrev til Grundtvigianerne i det forenede Venstre“ — staar i D. F. 1. Maj.

Med de to kirkelige Forslag hentydes til Forslagene om Præstelønningerne og om Præstevalg.

21. Juni. Samtlige Medlemmer af det forenede Venstre er indbudt til et to-Dages Møde paa Rødkilde. — Høgsbro vil ikke deltage i Festen for ikke at blive fejret sammen med J. A. Hansen, hedder det i en senere Optegnelse.

3. Juli. Høgsbros Breve til Krabbe findes i privat Eje. — General Haffner havde været Krigsminister i Holstein-Holsteinborgs Ministerium 1870—72, men var traadt tilbage paa Grund af Uoverensstemmelse med sin Svoger, Finansminister Krieger.

Høgsbros Hjemmelsmand er ifl. Dagbogoptegnelserne Grev Holstein-Ledreborg.

10. Juli. Ved et Dyrskue i Hillerød er Kongen tilstede; han lader Folketingsmand Dinesen kalde til sig og udtaler sig meget anerkendende om hans Virksomhed. I sit Svar udtalte Dinesen, at „det kunde ikke undgaa Nogens Opmærksomhed, at der gik en republikansk Understrøm jævnsides med Oppositionen, men den vilde ikke have nogen Fremtid i Danmark“. Denne private Samtale gengives i „Dagstelegraf“. — C. Rosenberg gengiver Samtalen i „Dansk Ugeblad“ 25. Juni.

12. Juli. D. 14. Juli danner Godsejer Fønnesbech et nyt Ministerium, hvori 4 af de afgaaede Ministre samt Musæumsdirektør J. A. Worsaae og Departementschef Tobiesen har Sæde.

27. Juli. D. 21. Juli afrejste Kongen, ledsaget bl. a. af Justitsminister Klein, til Island.

27. Juli. Bjørnsons Sang er „Foragtet af de store“ — „Opsang for Friheds-Folket i Norden, Danmarks forenede Venstre tilegnet af Forfatteren“. — Edv. Grieg har skrevet Melodien.

16. August. Kaptajn Mikael Gjørup havde bl. a. en Tid været Redaktør af „Augustforeningens“ Blad „Enhver Sit“.

26. August. Folketingsmand Villads Holm, der var Medlem af „Det forenede Venstres“ Bestyrelse, skrev i Aug. og Sept. flere Artikler i „Aalborg Stiftstidende“ om den politiske Stilling.

2. September. De 2 Aktstykker findes blandt Høgsbros Papirer og lyder saaledes:

I. Deres Excellence Hr. Conseilpræsident *Fønnesbech*.

Hr. Baron Gedalia har meddelt mig, at De ønsker i Dag Kl. 10½ at faa en Samtale med mig som Formand for Bestyrelsen af „det forenede Venstre“ og et Par andre af Bestyrelsens Medlemmer.

Jeg beder Dem med et Par Linier at underrette mig om til Statsrevisoratet, at deri ikke ligger nogen Misforstaaelse, og jeg skal da have den Ære at opfylde Deres Ønske.

F. T. Statsrevisoratet paa Kristiansborg Slot, d. 28. Aug. 1874.

Ærbødigst

J. A. Hansen.

Høgsbro tilføjer:

Brevet blev leveret i Finansministeriet Kl. 10½; men Min. var hverken kommen dertil eller til Konseilpræsidiets endnu Kl. 11½. Kl. 12 forlod Berg og I. A. Hansen Statsrevisoratet men kom igjen Kl. 1, og da var omstaaende Brev modtaget af Høgsbro.

Afskrift.

II. Hr. Assurancebestyrer *J. A. Hansen*, p. t. Statsrevisoratet.

Idet jeg herved takker for Deres ærede Meddelelse af Dags Dato, tillader jeg mig at bemærke, at Deres Mistanke om Misforstaaelse er ganske begrundet, forsaavidt jeg ikke har forlangt nogen Samtale med Bestyrelsen for „det forenede Venstre“, men har forstaaet Baron Gedalias Ytringer saaledes, at De og Hr. Berg ønskede en Samtale med mig. Jeg svarede ham, at jeg var til D'Herrers Tjeneste, og da det ikke var Dem belejligt i Gaar Aftes Kl. 7, har jeg i Dag, men forgjæves, ventet Dem i min Bopæl St. Annæplads Nr. 15 fra Kl. 10½ til 11½, hvilket jeg blot bemærker til Undskyldning for, at dette mit Svar paa Deres Skrivelse, som jeg først modtog her i Ministeriet, kommer senere end De ellers kunde ventet.

Finansministeriet, d. 28. Aug. 1874.

Ærbødigst
Fonnesbech.

Marineminister Ravn havde ved Ministeriets Dannelse ogsaa overtaget Krigsministeriet. D. 26. Aug. udnævnes General Steinmann til Krigsminister.

6. September. Michaelsen er den ogsaa fra Grundlovsforhandlingerne i 1865—66 kendte Postmand Joseph Michaelsen.

27. Oktober. Høgsbros Breve til Johs. Clausen findes i privat Eje. Johs. Clausens Stykke „Lidt om Arbejderspørgsmaalet“, der findes i D. F. 30. September, munder ud i Ønsket om en øget Statshjælp til fattige Højskoleelever. Der føres i D. F. en almindelig Forhandling om dette Spørgsmaal paa denne Tid.

Ved „Frigjørelse af Skolepengene“ tænkes der paa Systemet „de flydende Skolepenge“, som Venstre bl. a. i 1873 har givet sin Tilslutning.

Dagbogen.

3. Maj. I D. F. 8. Maj fortælles der om, hvorledes Højre søger at sætte Husmændene op mod Gaardmændene ved Hjælp af Folk som de fhv. Folketingsmænd N. Hansen og Lunde.

17. Juli. D. 30. Juli ordineres Cornelius Appel paa Askov til Præst for Frimenigheden i Rødding.

2. Aug. Bjørnsons Brev til Høgsbro findes i „Brytningsaar“ I, S. 244—46.

1. Sept. Den svenske Politiker Sv. A. Hedin redigerede fra 1. Sept. 1874 „Aftonbladet“.

3. Nov. Ved et politisk Møde i Arninge ved Nakskov har Lærer Andersen fra Kjeldernæs i en Skaaltale for Kongen ifl. „Nakskov Avis“ brugt Udtrykket „den, der kalder sig Konge“. Kultusminister Worsaae lod ham derfor tildele en alvorlig Irettesættelse for „usømmelig Adfærd som Ungdomslærer“.

Spørgsmaalet om en Arbejder-Kommission er rejst af Folketingets Andragendeudvalg. Dens Sammensætning volder en Del Vanskeligheder, saa den først i Sept. 75 kan træde i Virksomhed.

11. Nov. Berg, J. A. Hansen o. fl. stiller i Folketinget følgende Fore-spørgsel: „Hvorledes formener Kirke- og Undervisningsministeren at kunne forsvare den Fremgangsmaade, han har anvendt imod Lærer Andersen fra Kjeldernæs?“

18. Nov. I „Dyrekredsen“ var samlet nogle af Studenterforeningens førende Konservativer, foruden P. Hansen Forfatteren Carl Møller, den senere National-bankdirektør Strøm, Visedigteren Conrad Møller o. fl.

1875.

1. Febr. — N. F. S. Grundtvigs Søn, Fr. Lange Grundtvig, udgav i 1874, da han var 20 Aar gl., et Rimbrev „Til Grundtvigs Venner“, der indeholder et Angreb paa det forenede Venstre. — Bjørnsons Brev i denne Anledning D. F. 22. Jan.

Høgsbro har ikke brugt den omtalte Artikel.

Cand. theol. Harald Holm er i 1874 bleven forlovet med Høgsbros Datter Gudrun.

10. Febr. Brevet er sendt sammen med nogle Rettelser til et Svar til Vilh. Birkedal (D. F. 19. Febr.).

10. Marts. Anders Tange skriver i „Fyns Tidende“ 9. Marts en Artikel: „Pastor Clausen i Ryslinge i Færd med at forandre Signaler“, hvori han behandler Clausens Pjece: Hvorfra skal Hjælpen komme og den i Anledning af dette Skrift førte Forhandling i „Fædrelandet“; Johs. Clausen svarer 17. Marts, Tange 23. Marts.

16. Maj. Om Begivenhederne i Foraaret 1875 har Høgsbro anonymt skrevet en Fremstilling — „Et Minde fra 1875“ — i „Den ny Tid“ 1885 Nr. 172; det hedder her: „Ministeriet *Fonnesbech—Klein* havde i April 1875 faaet Landstinget til at gjøre flere Ændringer i Finans-Lovforslaget, saaledes som det var kommet fra Folketinget, og lovet Landstinget at holde fast ved dem; men, da Forslaget kom til 4. Beh. i Folketinget, søgte en Del af Højre ved dets Finansudvalgs-Medlemmer *Scavenius, Aaberg og Dinesen* Overenskomst med det forenede Venstre, saaledes at der vel vedtoges nogle ny Indrømmelser til 4. Beh. i Folketinget, men at til Gengæld omtrent 25 Højremænd og 55 Venstremænd forpligtede sig til at fastholde det saaledes ændrede Forslag „gennem alle senere Stadier af Forhandlingen om Finansloven for 1875—76 overfor den nuværende Regering. Hvorvidt en ny Regering vil kunne opnaa enkelte mindre Ændringer forbeholdes nærmere Forhandling.“ — Overfor Fællesudvalget lover Ministeriet at gaa af, naar en Finanslov er vedtaget. Ved dette Løfte føler Højre sig løst fra Overenskomsten og er rede til flere Ændringer for at naa til Enighed med Landstinget. En Fløj af Venstre under Berg og J. A. Hansen — 22 ialt — følte sig ved Overenskomstens Bortfald ikke bundet til de i denne indeholdte Indrømmelser, mens en anden Fløj — ca. 30 — under Høgsbro og Bojsen i det væsentlige alligevel gik ind paa disse. — Finanslovsforslaget blev vedtaget d. 14. Maj, og d. 19. indgav Ministeriet sin Afskedsbegæring; d. 11. Juni danner Estrup det ny Ministerium. — Denne Uenighed indenfor Venstre førtes i Sommeren 1875 ud paa Møderne i Landet.

28. Maj. Ved et Møde i Beks Kro mellem Kallundborg og Slagelse udtaler Berg, at „den Sætning, at „Sjælland er Danmarks naturlige Fæstning“, var paa en Maade gaaet i Opfyldelse ved den sidste Afstemning i Rigsdagen, idet de sjællandske Venstremænd havde staaet fast paa een nær. Paa Fyn havde Fortet flyttet sig fra Nyborg (Tanges Valgsted) til Svendborg (J. A. Hansens).“

24. Juni. Artiklen hedder „Til danske Venner“ (D. F. 2. Juli) og indeholder en Redegørelse for Bjørnsons Opfattelse af Stillingen i Tyskland overfor det sønderjydske Spørgsmaal.

19. Juli. Ved et Møde i Kolding d. 11. Juli var Folketingsmand Niels Andersen, Husby, traadt op mod Holstein-Ledreborg, Berg og J. A. Hansen.

8. Aug. Aktieselskabet „Albertis Svovlsyrefabriker“ standser i Juli sin Produktion, da det Selskab, som Virksomheden var forsikret i, efter en for nylig stedfunden Ildebrand i Fabrikkerne har opsagt sin Forsikring.

3. Sept. D. 20. Aug. udsender Balthazar Christensen en fortrolig Skrivelse til alle Medlemmer af d. f. Venstre. Han fremhæver her det ønskelige i at opnaa Enighed og skriver saa „under disse Omstændigheder troer jeg, som Venstres ældste Mand, at turde og at burde forsøge paa allerede nu at gjøre denne Gjenforening til en Kjendsgjerning. Jeg tillader mig nemlig herved at rette den Opfordring til de ærede Herrer, at de hurtigst mulig skriftligt med et Ja eller Nei ville meddele mig, om De samstemmer med mig i:

at vort „forenede Venstre“ gjenreises paa sit hidtidige Program og under sin hidtidige Vedtægt, samt

at al Forhandling om Spaltningen d. 14. Mai med hvad dermed staaer i Forbindelse i det Mindste foreløbig, saavidt muligt, holdes ude af enhver Forhandling i og udenfor Partiet, og

at jeg . . . maa, indtil Formand og Styrelse kan komme tilstæde, som Aldersformand varetage det Fornødne for dets Gjensamling. . . .

Forsaavidt denne min Opfordring vinder Samstemning, vil jeg ansee mig berettiget til i min fornævnte Egenskab af Aldersformand at erklære „det forenede Venstre for igjen at have constitueret sig . . .“.

I et Brev fra Ths. Nielsen til Høgsbro fortæller denne, at han har svaret, at d. f. V. ikke trænger til nogen ny Stiftelse.

12. Sept. C. Berg skriver 4 Breve til Høgsbro i „Morgenbladet“ 7.—10.—12.—16. Sept. Navnlig det første angriber H. personligt: Han er bleven bitter; han skulde have været med ude paa de friske Vælgermøder, „den megen Stillesiden gør Blodet tykt og Sindet tungt.“ H. har ved at optage en Artikel af Ths. Nielsen, hvor Kristendom og Politik blandes sammen, sagt god for denne Sammenblanding. Det protesterer Berg med. „Jeg betvivler ikke, at det er usandt, naar Deres mindre gode Venner sige om Dem, Hr. H., at Deres Kristelighed næppe naaer op over Frysepunktet, og om Hr. Ths. Nielsen, at hans religiøse Strømninger paa anden Omgang have ført ham fra Pietisme til Grundtvigianisme og derfra henimod Atheisme, uden at det vides, i hvilken Fase — i nogen af disse eller en hel ny — han for Tiden befinder sig i. Jeg nævner kun dette for at vise Dem, hvortil det fører, naar man giver sig til at være Dommer over det, der i dybeste Forstand er den enkeltes Sag.“

15. Sept. Meddelelsen om Planerne med Heltzen har Høgsbro faaet fra Anders Tange, der bl. a. skriver: „Det er vel J. A. Hansens Hensigt ved Heltzens Hjælp at bane sig Vej ind i et Ministerium.“ — Heltzen blev ikke opstillet.

1876.

14. Januar. Biskop Jørgen Hansen var 1848—64 Biskop over Als og Ærø; han vedblev efter 1864 at virke som Sognepræst paa Als. Han har søgt den danske Stat om Pension, men har faaet Afslag; han har derefter sagsøgt Regeringen for Domstolene, men tabt sin Sag. Han faar dog tillagt Pension af Ærø Kirkekasse paa 622 Kr. aarlig — regnet fra 1864; nu foreslaar Kultus-

minister Fischer ham bevilget en Pension paa 1400 Kr. aarlig. Forslaget kom i Udvalg, og efter Aftale mellem dette og Ministeren blev det henlagt, „man antager, at den Stemning, der er kommet til Orde derimod fra ansete Mænd i Nordslesvig, har været en af Hovedgrundene dertil“. (D. F. 12. Februar 76.).

Nic. Ahlmann var 1867—75 Medlem af den preussiske Landdag; 1873 solgte han sin Gaard, Werthemine paa Als, og flyttede til København.

12. *Marts*. I en Artikel i „Nationalzeitung“, der er refereret i D. F. 25. Februar, skriver Bjørnson: „Tysklands Enhed, dets Kamp mod Jesuiterne og Pavedømmet har begejstret os, jo mere vore Øjne aabnedes“. — Herimod protesterede Pastor Georg Brahm i D. F. 10. *Marts*.

N. J. Termansen: Tysklands „naturlige Grænse“ i D. F. 7. April.

Bjørnson giver Høgsbro Ret i Indsigelsen. „Jeg opdagede det hele før dit brev. Derfor telegrammet“ (Brev 17. *Marts*).

24. *Marts*. Pastor F. E. Bojsen har i Brev til Høgsbro 20. *Marts* skrevet: „Det har været en umaadelig stræng Rigsdagssession for mig, thi det Forsvarsvæsen er mit ømme Punkt. Jeg har saa ofte tænkt paa, hvorledes Grundtvig vilde have stillet sig til denne Sag. Det har for mig en umaadelig Betydning.“ — Forsvarssagen er kommen i Forgrunden ved det Estrupske Ministeriums Forslag om Befæstningsanlæg til en Sum af 71 Mill. Kr. Da dette Forslag stemmes ned, opløses Folketinget i *Marts*.

7. *April*. Thomsen har meddelt, at Vilh. Birkedal vil stille sig mod Høgsbro, og at han fastholder sin Beslutning om just at stille sig i denne Kreds. „Hvis De og B. bliver Modkandidater, vil der blive en bitter og derfor sørgelig Stilling i Valgkredsen ved denne Side; for at dæmpe derpaa vilde jeg og mange med mig ønske, at De ikke blev hans Modkandidat.“

Ved dette Valg arbejder Høgsbro stærkt for at faa Borgmester Schiørring genopstillet af Venstre paa Mors, selv om han ikke hører det forenede Venstre til; han henviste i Brev af 2. April til Pastor Otto Jacobsen i Nykøbing til det ønskelige i, at faa flere Venstremænd med lærd Dannelse ind i Rigsdagen. Pastor Jacobsen kan dog ikke gaa ind derpaa, og Schiørring opstilles ikke.

2. *Maj*. Ved Valget d. 25. April vælges Høgsbro med 1003 St. mod Birkedals 240 St. — Chr. Madsen fra Aarslev, der tilhører Indre-Mission, er anbefalende Stiller for Høgsbro; han, hedder det i Referatet i D. F., „savnede Stadighedens Aand hos Mænd som Birkedal og Clausen, men havde fundet den hos Høgsbro f. E. i Grundlovskampen, da Birkedal vaklede.“

I Kerteminde faldt Harald Holm med 657 St. mod Cornelius Petersens 867. Holstein-Holsteinborg faldt i Skelskør og Klein i Aalborg.

28. *Maj*. Krügers Udtalelser er bleven brugt i en Artikel om Befæstnings-spørgsmaalet i D. F. 21. April.

Krüger svarer, at som han har opfattet Artiklen, er der flere, der har gjort det, og han vedlægger som Vidnesbyrd herom et Brev fra en Mand i Varde. Han ønsker derfor sin Erklæring optaget.

2. *Juni*. Høgsbros Brev til Hedlund er foranlediget ved et Brev fra Bjørnson 22. *Maj* (Brytningsaar II, S. 132 f), hvor det hedder: „Hedlund spør mig hvorledes det nu egenlig staar hos eder. Kan du ikke svare ham direkte og aldeles aabent? Han fortjener dette.“

Holms Artikel, „Udlandet og vore Partikampe“, staar i „D. F.“ 19. *Maj*.

8. *Juni*. Krüger tager ikke mod Rettelserne, men sender Erklæringen til „Dagbladet“, der bringer den d. 12. *Juni*.

1877.

22. April. Bjørnson havde i „Oplandenes Avis“ skrevet en Artikel „Lidt om vor nuværende Religionsforkyndelse“, undertegnet „En Kristen“. Dette gav Anledning til Angreb paa Bjørnson i „Dansk Kirketidende“ Dec. 76 og Febr. 77 fra Præsterne Gustav Hejberg og Laurids Nyegaard. — Harald Holm tog Bjørnson i Forsvar i 2 Artikler i D. F. 2.—9. Marts: „Kristendommens Forkyndelse og Folkearbejdet“. D. 15. April—22. April redegør C. J. Brandt i „Dansk Kirketidende“ udførligt for sin Opfattelse. Holm svarer i D. F. 11. Maj, og umiddelbart efter følger Bjørnsøns Tak til H. Holm. Takken til Høgsbro lyder saadan: „Og endskjønt jeg tilæmner at indsende dette lille Stykke til Hr. Høgsbros Blad, maa jeg dog faa Lov til ogsaa at takke ham for, hvad han har lært nu, om det at skrive, som det sømmer sig en Kristen. For ham er Opgaverne meget vanskeligere. Han skriver ikke i Æmner, som af sig selv paakalder Fred og Kjærlighed, og han behandles selv paa den raaeste Maade, — ligesom det, han elsker og lever for. Desuagtet: aldrig et haardt Svar paa personligt Angreb, som oftest slet intet.“

I April 77 er den første provisoriske Finanslov bleven udstedt.

Hostrups Digt til Ploug i D. F. 27. April. Ploug svarer med et Digt i „Fædrelandet“ 28. April.

Bjørnson har bedt Høgsbro om at sørge for, at danske Venner skænker ham et stor Dannebrogssflag. (Brytningsaar II, S. 158).

3. Maj. Holstein-Ledreborgs Tale ved et Vælgermøde i Leire er gengivet i D. F. 25. April. — Den synes ikke at være udkommen som selvstændigt Skrift.

I Gengivelsen af Bjørnsøns Brev i D. F. 11. Maj er Udtrykket om Kongen udeladt. Den udeladte Sætning lyder: „Vilde Kongen ikke tage et nyt ministerium, som kunde med nytte prøve at besværges splittelsen, saa burde ogsaa han gaa.“ (Brytningsaar II, S. 165.)

Der cirkulerede paa denne Tid Adresser til Kongen og Ministeriet; de samler ialt c. 33,000 Underskrifter.

Bjørnson har skrevet til Høgsbro (Brytningsaar II, S. 122), at ifald der sker et Lovbrud, vil ogsaa en stor Del af den dannede Verden indenfor Danmark — „det haab har jeg ubetinget til dansk dannelse, anført af Krieger og Martensen“ — være med til at overbevise Kongen om, „at han er kommet i slæt sælskab.“

6. Maj. Folketingsmand Chr. Pedersen offentliggør i Morgenbladet 17. April en Erklæring, hvori han gør opmærksom paa, at det er ham, og ikke Formanden, Krabbe, der bærer Ansvaret for den Afslutning af Debatten i Folketinget, som bl. a. afskar Estrup fra at faa Ordet, og som vakte saa megen Harm. „Grundlovsværneforeningen“ dannes ved et Møde i Middelfart d. 21. April.

22. Maj. Der indledes i Maj kriminel Undersøgelse mod J. A. Hansen som Formand for Holbæk Amts Brandforsikringsselskab for Kassemangel. Han dør d. 1. Juni 1877.

Tjælde er en af Hovedpersonerne i Bjørnsøns Skuespil „En Fallit“.

27. Maj. Den konservative og klerikale Hertug af Broglie danner d. 16. Maj 77 et nyt Ministerium.

Frants Deak, liberal ungarsk Statsmand, der efter Østrigs Krænkelser af Ungarns Forfatning nægtede at deltage i Landets Styrelse, fordrerede Retskontinuiteten hævdet d. v. s. Genoprettelsen af Ungarns særlige Forfatning og Loven fra 1848.

D. 22. Maj skriver Bjørnson til Høgsbro: „J. A. Hansen! Æfterrættningen har lagt lam en sang, som jeg nætop havde begyndt ifølge Holms brev.

Nu skal det vel knibe, om den kommer istan.“ Det er som i 1874 C. Berg, der i et Brev til Høgsbro anmoder denne om at henvende sig til Bjørnson om en Kampsang. Sangen blev alligevel til; Prof. Koht mener, at det sikkert er „Friheds-Visen“ i D. F. 15. Juni. (Brytningsaar II, S. 176 og 314.)

„Forpligtelsen“ til Brandt staar i Brevet af 22. Maj: „Jeg forpligter Dem herved til at lade optage baade Holms og min artikel af dansk folketidende for 11. maj i det blad, hvori De har angrebet mig saaledes, at jeg føler mig mishandlet.“

Præsterne Dalsgaard, Ringgive, og J. Victor Bloch, Vig, har taget Bjørnson i Forsvar.

Overrækkelsen af Gulduret var oprindelig planlagt til en Fest i Brobyværk d. 28. December 1876; men Aftenen forud blev Høgsbro indesneet mellem Sorø og Slagelse og slap først fri efter 19 Timers Forløb, ud paa Eftermiddagen d. 28.; han vendte saa tilbage til Kbh. — Paa Fyn havde Vejene ogsaa været tilsneede, saa kun faa Vælgere havde kunnet give Møde. Festen udsattes saa til d. 5. Juni 77.

Den københavnske Venstreklub er „Onsdagsforeningen“.

D. F.'s Anmeldelse af „Kongen“ d. 13. Juni.

Om dette Brev skriver Bjørnson til Høgsbro (Brytningsaar II, S. 177): „Dit sidste brev var næsten ubehageligt ved sin misforstaaelse af mit og sin knarvorne besvarelse. Nu — du kan være ked ogsaa mig, kære vän; jeg forstaar, hvor pint og plaget du maa være.“

30. Maj. C. G. Holck var Professor i Statsret fra 1861 til sin Død 1868.

Grundlovens § 72: „Domstolene ere berettigede til at paakjende ethvert Spørgsmaal om Øvrighedsmyndighedens Grændser. Den, der vil reise saadant Spørgsmaal, kan dog ikke ved at bringe Sagen for Domstolene unddrage sig fra foreløbigen at efterkomme Øvrighedens Befalinger.“

Fuldmægtig Orla Lehmann Hansen var Næstformand i Brandforsikrings-selskabet.

25. Juni. Fællesudtalelsen — Til vore Meningsfæller — i D. F. 3. Juni. Først i Juli besluttede Ministeriet sig til at anlægge Sag mod de 9 Underskrivere. Overretsprokurator V. Rode fører Ministeriets Sag, Overretsprokurator C. Alberti Venstres Bestyrelses. Anklagen lyder paa, at „Ministeriet sigtes for at have gjort sig skyldig i grov Forsømmelighed, i klart og utvetydigt Grundlovsbrud ved af egen fri Vilje at vælge en Fræmgangsmaade, som Grundloven forbyder, og i Fortielse og Sandhedsforvanskning i dets Fræmstilling overfor Hs. Maj. Kongen.“

Juli. Overretsprokurator Lassen, Kbh., repræsenterede 1876—79 Frederikssundskredsen i Folketinget.

16. Juli. Bjørnsons Brev er dateret 16. Juni; men det maa være en Fejlskrivning for 16. Juli. Først d. 2. Juli rejste et dansk Selskab paa c. 40 Præster, Lærere og Bønder til Norge for at deltage i forskellige Møder.

Høgsbro har efter Frede Bojsens Raad sendt Bjørnson Flaget „fra en Kreds af Venner“, uden at opgive Navnene; Udgifterne skal saa fordeles senere. I Brevet til Bjørnson af 24. Februar 78 nævnes Givernes Navne.

9. August. Baron Zytphen Adeler har efter Samraad med C. Alberti til 1. Aug. indbudt en Del af Venstres „meget fremragende Mænd“ til et Møde for at drøfte den politiske Stilling. Krabbe var blandt de indbudte.

Andreas Hansen er Søn af J. A. Hansen og Formand for den liberale „Onsdagsforening“ og for den københavnske Afdeling af Grundlovsværneforeningen. Der var paa Grund af denne sidste Forenings socialdemokratiske Præg Strid mellem den og Landsforeningens Bestyrelse.

21. Oktober. Med Mæglingsforslaget tænkes der paa et Forslag i Udvalget om, at Ministeriet skal forelægge Rigsdagen en midlertidig Finanslov af det sædvanlige Indhold gældende enten fra 31. Marts eller fra Udstedelsesdagen eller det Tidspunkt, Ministeriet anser for fornødent; i saa Fald vil Flertallet søge Forkastelsen af den provisoriske Finanslov udsat. — Forslaget kom ikke frem til Afstemning.

1878.

24. Februar. Georg Brandes forlod 1877 Danmark og tog fast Ophold i Berlin. Bjørnson oplyser i et Brev til Høgsbro (Brytningsaar II, S. 221), at Brandes „maatte fra Danmark, fordi han ikke kunde existere; han havde ikke nok at leve af!“

Venstres Deling daterer sig fra de bevægede Forhandlinger om den provisoriske Finanslov Okt.—Nov. 77. Bojsen, Høgsbro og Holstein-Ledreborg har medvirket til at skaffe Ministeriet en ordinær Finanslov, hvad Berg og Hørup ikke har villet støtte. Fra Dec. kom Bruddet aabenlyst frem, men først d. 8. Marts sprængtes Partiet, idet Berg træder ud af d. forenede Venstre og sammen med 27 andre danner „Folketingets Venstre“.

Bjørnson havde paa dette Tidspunkt ikke brudt med den kristne Tro; i Febr. 78 havde han en Forhandling i „Dagbladet“ med Erik Vullum om Grundtvigs historiske Syn. Her tager han for sidste Gang sig selv med blandt „vi kristne“.

21. April. D. 10.—11. April 78 holdes i Tivolis Koncertsal et stort Møde, hvor Grundtvigs Tanke om „Højskolen i Soer“ drøftes. Der er Stemning for, at man skal søge Statens Hjælp til Tankens Virkeliggørelse. Ploug kritiserer meget skarpt Mødet (Fædrelandet 16.—17.—20. April); det hedder bl. a.: „Højskolen i Soer vilde hverken blive et „Anneks“ til Universitetet eller et „Hovedsogn“; den vilde kun blive en daarlig Frimenighed eller rettere en sekterisk Forsamling; dens Princip vilde fornægte Videnskabens Princip; dens Grundighed vilde blive en Grundighed paa anden Haand; den vilde med to Ord blive et *Halvdannelsens Universitet*, der trods alle fantastiske Indbilledninger, alle hovmodige Drømme, alle spillevende Ord kun vilde bidrage til at øge Forvirringen og Spliden, til at opskrue de uberettigede Paastande og Fordringer, til yderligere at forkjæle og blødgiggjøre Ungdommen og til at tilbagetrænge og svække den ærlige, men besværlige og ifølge den menneskelige Skrøbelighed altid for Fristelser udsatte Stræben efter Sandhed, uden at noget andet opnaaedes derved, end at Grundtvigs Parti tilfredsstillede sin Forfængelighed.“

Grundlovsværneforeningens Fællesbestyrelse vedtog paa et Møde i Aarhus d. 14. April at sende „Morgenbladet“s Redaktør N. J. Larsen, der sad i Fængsel, en hjertelig Hilsen med Tak for, hvad han maatte lide for Folkesagen. Endvidere tilstilles der ham 1500 Kr. som en foreløbig Gave til Dækning af Udgifterne ved de Retssager, der er anlagt mod Bladet.

23. April. Et Flertal paa 6 indenfor Grundlovsværneforeningens Bestyrelse — Grosserer Anker Heegaard, København, Prokurator Clausen, Nyk. S., Købmand Groos, Kolding, Prokurator Weng, Skanderborg, Gaardejer M. Nielsen, Vesterdal, og Højskoleforstander Jens Lund, Vejstrup — fordømmer i en Udtalelse til Medlemmerne det forhandlende Venstres Holdning. — Mindretallet — Højskoleforst. P. Bojsen, Gedved, Gaardejerne Hans Frandsen, Gudum, S. A. Ovesen, Solbjerg, M. Jensen, Krogstrup, og J. Kl. Nielsen, Tømmerup — billiger vel heller ikke det forhandlende Venstres Stilling, men vil ikke derfor beskyldte dem for Svigten af Venstres Sag.

„Dansk Folketidende“, der 1876 havde 1400 Abonnenter, havde Okt. 77: 1380, Jan. 78: 1298, April 78: 1169, Juli 78: 1070. — I et Brev fra Ths. Nielsen

4. Maj (Høgsbro har øjensynligt bedt Meningsfæller om Støtte for Bladet) hedder det: „Man har afsagt D. F., dels fordi det økonomiske Tryk er saa stort, og dels fordi den erstattes af de lokale Blade.“

7. Maj. Frede Bojsens Brev til Balth. Christensen findes bl. Høgsbros Papirer. Det indeholder Meddelelse om, at han ikke kan komme til Middelfart — „forøvrigt er jeg som bekendt ikke nogen aquisition paa et folkemøde.“ Endvidere hedder det: „Jeg har havt en samtale med Bille her, hvoraf fremgik, at de nationalliberale fremdeles ere opsatte paa at faa ministeriet til at gaa og endnu venter, at det vil ske efter Juni maanedes forløb, naar først spørgsmaalet krig eller fred er afgjort. Han mente, at vi i vore udtalelser skulde gaa ud fra som en selvfølge, at ministeriet ikke kunde møde os igen til efteraaret, og navnlig undgaa enhver accepteren af realforhandling med Estrup. Man er meget opbragt over Fischers nyeste dekorationer (af Didrik- sen m. fl.). Bille forudsatte, at naar Juni maaned var forbi uden noget skifte, saa maatte der komme en forhandling mellem dem og os om taktikken til efteraaret, inden vi lægger nogen særlig felttogsplan, og det vil vist ogsaa være rigtigt. Naar fuldt samarbejde med de Bergske ikke kan naas, maa vi ialfald søge for, at højre ikke paany smelter sammen.“

Lars Dinesen var 1877—78 Redaktør af „Folkets Avis“, der d. 4. Maj bringer en Artikel, hvori det vel indrømmes, at „vor nuværende Regering maaske ikke yder i alle Henseender fuld Betyggelse for en ligesaa klog som kraftig Politik“, men nu maa Estrup blive paa sin Plads paa Grund af de urolige europæiske Forhold.

Ved kgl. Resol. oprettes en Lejr i Dyrehaven, mens Loven bestemmer, at Lejrsamlinger skal holdes i Jylland. Estrup har paa egen Haand ydet Jernbaneselskabet Randers—Grenaa en Støtte fra Statskassen paa 770,000 Kr. — efter at han forgæves har søgt at bevæge Finansudvalget til at give Tilsagn om Støtte til Banen.

Godsejer P. A. Tutein fra Marienborg paa Møn, D. G. Monrads Svigerfader, havde holdt Guldbryllup d. 3. Maj 1878.

Der hentydes vist til Grev Holsteins Udtalelser ved et Vælgermøde i Bæks Kro (jfr. D. F. 10. Maj).

D. G. Monrad har i Tiden 1874—78 i en Række politiske Breve (18 ialt) udtalt sig om de politiske Spørgsmaal.

7. Maj. Brevet indledes med Skildringen af et Par Vælgermøder, Holstein har deltaget i.

12. Maj. Bjørnson har ikke skrevet en saadan Artikel i D. F.

I „Ude og hjemme“ 1. Aarg. (1877—78) — Nr. 30, 31, 32, 33 skriver Bjørnson en Levnedstegning af Vis-Knut.

12. Maj. Tanges Brev beretter om Møder paa Fyn.

12. Maj. Der er i Brevene fra denne Tid megen Bitterhed mod de national-liberale Blade. „Ulykken er — skriver Fr. Bojsen i Maj — at de national-liberale ikke længere kan holde styr paa deres egne blade.“

15. Juni. „Jyllandsposten“ 19. Maj refererer, at Krabbe har sagt, at „havde han ikke som Formand i Tinget været forhindret i at optræde som aktiv Deltager, kunde han muligvis have afværget, at Splittelsen var sket; dog bestemt kunde han ikke sige det.“

Der nedsættes i Juni Maaned en Sparekassekommission med Nationalbankdirektør Levy som Formand. — Bojsens Afslag er begrundet baade af politiske Grunde og af Helbreds-Hensyn.

24. Juni. „Fædrelandet“ har d. 21. Juni beskyldt Høgsbro for, at han „har modtaget offentlig Understøttelse for at skrive Historie — men rigtig nok ikke har skrevet nogen“, idet der hentydes til den Understøttelse paa 300 Rdl., som Høgsbro i 1863 modtog af det slesvigske Ministerium til at skrive Oprørets Historie. — Der er i Artiklen desuden beskyldt for Løgn og Bagvaskelse. I D. F. 28. Juni offentliggør Høgsbro en Erklæring, hvori det bl. a. hedder: „Paa et saadant Sprog er det rette Svar en Henviſning til Domstolene; men allerede for 6 Aar siden har jeg givet mine Grunde, hvorfor jeg ikke vil gaa denne Vej, saa længe Grundlovens Løfte om en Omordning af vort Retsvæsen ikke er indfriet, og jeg har endnu ikke fundet det nødvendigt at fravige dette Forsæt, hvor ofte og hvor stærkt jeg end har været fristet dertil.“

4. August. Hedlunds Artikel om J. A. Hansen D. F. 1. Juni 1877.

21. August. I „Dansk Folketidende“ skriver m. (det er sikkert Harald Holm) d. 10. Maj imod Tanken om en grundtvigsk Statshøjskole i Sorø og gør opmærksom paa, at der var mange, der spurgte om en Pastor Hoff, om der ikke var et Mellemed mellem de nuværende Højskoler og Maalet, hvis der ikke i dette Øjeblik kunde skabes en Statsindretning i Sorø. L. Schrøder har paa Mødet antydet Planer, som man maa imødesee med Interesse

Otto Møller: „Den danske Højskole i Sorø“ betragtet som en dansk Vel-færdssag.

Sept. — Pastor Thomas Rørdam, Norup, har i D. F. 16. August angrebet Ole Arvesen og V. Ullmann, fordi de til et Møde paa Sagatun Højskole, hvor „Sammenkomsterne begyndte og sluttede med Salmesang, Bekjendelse og Bøn“ har indbudt Bj. Bjørnson, der for nylig har benægtet Djævelens Existens og derved har „erklæret sig . . . løst fra Herrens Salighedsvilkaar“. — Bjørnsons Svar i D. F. 20. September. Striden fortsættes den følgende Tid i D. F. og Dansk Kirketidende. Ths. Rørdam har tidligere skrevet om Bjørnson i Dansk Kirketidende 3. Marts 1878.

13. September. Red. Jørgen Pedersen har sammen med Folketingsmand Anders Tange modvirket en Sæmſlutning mellem den fynske Vælgerforening og Grundlovsværneforeningen. Først paa Aaret 1878 er der i „Fyns Tidende“ ført en Forhandling om dette Spørgsmaal.

Ved Grundlovsværneforeningens Generalforsamling i Aarhus d. 18. September, hvor flere af Folketingets Venstres Rigsdagsmænd havde givet Møde, men ingen af d. f. V.'s var tilstede, forkastedes P. Bojsens Forslag med 102 St. mod 27. — Mindretallet træder ud af Bestyrelsen, og Højskoleforstander Jens Lund bliver Formand i Stedet for P. Bojsen.

20. September. I sin Artikel (D. F. 20. September) tegner Bjørnson et Billede af Ths. Rørdam, der giver den knælende Ole Arvesen Tilgivelse. De udeladte 4 Linier lyder: „Da dette storartede Tableau er tænkt til Forsvar for Djævelmythen ogsaa i „Nordenlandene“, kan jeg tydelig se Gruppen oversvævet af et jublende Smaadjæve-Kor.“

25. September. Termansen valgtes til Landstingsmand for 11. Kreds i Oktober 78.

16. December. Folketinget nægtede under Henviſning til, at Sagen ikke forelaa oplyst, at yde Hjælp til de Plantere, der var bleven ruineret ved Negeroprøret paa St. Croix i Oktober. Estrup svarede herpaa med en Opløsning af Tinget. Ny Valg udskrives til d. 3. Jan.

Der tænkes med den „gale“ Schrøder paa Ludvig Schrøders Broder, Johs. Schrøder.

21. December. Prinsesse Thyra holdt d. 21. December Bryllup med Hertugen af Cumberland.

1879.

18. Januar. Red. Carlsens Strid med „Morgenbladet“ drejede sig om en Berigtigelse af et Referat fra et Møde i Vendsyssel.

1. Maj. Ved Statsrevisorvalget faldt Høgsbro for Hørup, idet Folketingets Venstre vel stemte paa B. Christensen til Genvalg men undlod at stemme paa Høgsbro. H. havde haft denne Post 1864—67 og derefter fra 1873. Den gav ham en Indtægt paa 2400 Kr. + 400 Kr. (til Medhjælp) aarlig. — Ved Valget d. 3. Januar var „det forenede Venstre“ gaaet stærkt tilbage, fra c. 48 til 27.

Valget i Nyborg kasseredes (Anders Tange var falden med 1084 St. mod Højremanden, Forpagter Christiansens 1091).

14. Juni. I „Verdens Gang“ 15. Maj protesterer Bjørnson mod, at Bladet har skrevet, at „Overløberen Høgsbro“ er bleven kastet som Statsrevisor; han redegør for de moderates Politik og tilføjer: „Hvad Høgsbro angaar, har han (ved i sit Ugeblad „Dansk Folketidende“ at brede sikker og rolig politisk Kundskab udover Landet) paadraget sig et saadant Had af Høire, at denne stille, hæderlige Mand holdes for en lav og foragtelig Person; — ja, vi kjender det fra vor egen lille Krig, hvori alle, som gaar til Venstre, ogsaa strax blir uhæderlige Personer. Berg er en lidenskabelig Natur, som nu lægger sit Had til Høires — og Følgen er, at Høgsbro mister, efter en 20—30 Aars Tjeneste i den danske Forfatnings- og politiske Udviklings-Kamp, den eneste lille Post, hans Troskab, Opofrelse, Duelighed havde indbragt ham. Han er med en stor, uforsørget Familie næsten bleven brødløs.“

D. 13. Juni træder 9 Medlemmer af „Folketingets Venstre“ under Ledelse af C. Alberti ud af Gruppen.

Ved Omvalgene i Nyborg og Assens vælges de moderate Venstrømænd Anders Tange og Red. Jørgen Pedersen.

Ludvig Kossuth og Arthur Görgei var Ledere af det ungarske Oprør 1848—49. Mens Kossuth selv i Nederlaget var uforsonlig, rejstes der Beskyldninger for Forrædderi mod Görgei, der havde Ansvaret for den ungarske Hærs Kapitulation.

Jernbanen i Valgkredsen er Banen Ringe—Faaborg.

Berg fik Tilslutning fra en Del Grundtvigianere; N. J. Termansen skriver herom i et Brev 1. Juli 1878 til Høgsbro: „Da jeg var i Vestjylland, var det Reglen, at alle aandsvakte Folk sagde: „Vi følger Berg“, men jeg syntes rigtignok, naar man kom nærmere ind paa dem, at det ikke betød saa meget.“

Juli. Med „Dinesens Løgne“ hentydes til nogle Udtalelser ved et Møde i Frederiksborg, refereret i D. F. 18. Juli.

Holstein-Ledreborg skriver i D. F. 25. Juli en Artikel: „De National-liberale. Svar paa Tiltale.“

Hof- og Statsretten har d. 16. Juni dømt i Sagen mod Venstres Bestyrelse; Bestyrelsesmedlemmerne dømmes for fornærmelige Udtalelser mod Ministeriet til at hensættes i simpel Fængsel i 3 Maaneder samt til at betale Sagens Omkostninger. Dommen apelleres til Højesteret.

3. Oktober. Gaardejer A. Thyssen-Hansen i Randerup — senere Formand for den sønderjyske Skoleforening — var Søn af Gaardejer Niels Andersen Hansen, der før Høgsbro var Folketingsmand for de slesvigske Enklaver. I A. T. Hansens Brev til H. 2. Oktober fortæller han: „Det var Faders Forlangende til mig, inden han døde, at jeg efter hans Død skulde bringe Dem hans sidste Hilsen.“

1880.

I. Februar. M. L. Appel er Søn af Cornelius Appel.

Lærer L. B. Poulsen ordineredes til Frimenighedspræst i Bovlund i Sønderjylland.

Birkedal udgav 1879—82 „Dansk Folkeblad, En Røst til og fra Folket“.

Februar. En Kreds af Vælgere i Svendborg Amts 5. Valgkreds udsender i Januar en Opfordring til Kredens Vælgere om at yde økonomisk Støtte til Høgsbro i denne vanskelige Tid. Opfordringen har følgende Tilføjelse: „Afset fra alle politiske Hensyn finder vi, at Folketingsmanden for vor Valgkreds ikke bør savne vor Bistand under Omstændigheder som de foreliggende. Vilh. Birkedal, Rs. Hansen, C. N. Lorenzen.“

En anden Kreds af Vælgere samlede Penge ind for at støtte Høgsbros Søn under hans Læsning.

Høgsbro vælges igen til Statsrevisor Foraaret 1880.

23. April. Vilh. Birkedal har ikke i 1874 skrevet i „Fædrelandet“ mod Høgsbro, derimod i „Dansk Ugeblad“ 20. Marts 74. De krænkende Ytringer vedrører vistnok Udtalelser af Høgsbro om, at han gennem sit personlige Forhold til Grundtvig „tror at kjende“ Grundtvigs Tanker om de politiske Forhold; hertil bemærker Birkedal, at overfor det maa „det være os tilladt uden al Fornærmelse at sige, at vi tror, at Hr. Høgsbro aldrig har forstaaet Gr. uden til tarveligt Husbehov, og det simpelthen af den Grund, at han aldrig har tilegnet sig Grundtvigs kirkelige Syn, og det er bekjendt, at det var gjennem sin Kristendoms Aandsblik, at han (Gr.) tilegnede sig sit Folkebegreb og sin Tankegang om Folkesamfundet“. — Auditør Bjerres Angreb er omtalt i Noterne til 1874.

26. April. Kultusminister Fischer har 1878 forelagt et Lovforslag om Almueskolevæsenets Ordning. Folketinget har nedsat et Udvalg, der Sommeren 1880 afgiver en meget omfattende Betænkning. Høgsbro indtager i Udvalget en Sættilling, men slutter sig subsidiært til det største Mindretal, hvortil Kl. Berntsen og Højmark hører. (jfr. D. F. 13. August 80.)

Holstein-Ledreborg er sin Gruppes Ordfører i Forhandlinger om Forsvarsloven 1879—80, mens Frede Bojsen er i Udlandet. Han opgiver i Udvalget om Søværnets Ordning Fordringen om, at Søforterne skulde underlægges Søværnet, og foreslaar tillige, at Søværnsloven ikke kan træde i Kraft før samtidig med Hærloven.

19. August. Bojsens Svar til Hørup i D. F. 27. August, til Berg 3.—10. September.

27. August. I August 80 begærer Kultusminister Fischer sin Afsked; Jakob Scavenius udnævnes til hans Efterfølger.

11. September. I 1879 nedsættes en Kommission til at undersøge Universitetets økonomiske Forhold; paa Grundlag heraf forelægges et Lovforslag om Universitetets Formuesforhold. Fischer befandt sig i et Modsætningsforhold til toneangivende Universitetskredse, da han i 1877 havde arbejdet for Georg Brandes' Ansættelse som Professor, og da han i 1879 ved Universitetsjubelæet ønskede Festen givet et almen-europæisk Præg.

Ved et Suppleringsvalg i Kbh.s 5. Kreds vælges Prof. Goos som Højres Kandidat.

26. Oktober. I Sagen mod Venstres Bestyrelse nedsætter Højesteret Straffen til en Bøde paa 300 Kr. for hver af de sigtede; de skal tillige betale Sagens Omkostninger.

1881.

28. Februar. I Anledning af Artikler i D. F. 24. September—1. Oktober 1880 om Forholdet mellem det danske og det europæiske Venstre skrev Hørup i „Morgenbladet“ 3. Oktober et skarpt Angreb paa Høggsbro. Denne anlagde Sag mod Hørup for en Række fornærmende Udtryk, og ved Overretten dømtes Hørup d. 21. Marts 81 til at betale en Bøde paa 100 Kr. og betale Sagens Omkostninger.

Folketingsmand Jens Busk modtog i Anledning af sin Optræden overfor Rekrutplagerierne paa Jægersborg en Adresse og en Gave fra Frederiksborg Amt. Overrækkelsen fandt Sted ved et Festmaaltid. (D. F. 26. November.)

Edv. Brandes er i September 1880 blevet valgt til Folketinget paa Langeland. Det er Udtalelser af ham under Valgkampen, der har gjort Spørgsmaalet: dansk eller europæisk Venstre aktuelt.

11. Maj. Folketinget var bleven opløst og ny Valg udkrevet til d. 24. Maj.

2. August. Folketinget opløstes igen og ved Valget d. 26. Juli valgtes Høggsbro med 1147 Ja mod 254 Nej. — I Kjerteminde valgtes Højremanden Gaardejer N. Andersen med 926 St. mod Friskolelærer Stenbæks 906. — Valgmenighedspræst Niels Lindberg, Kjerteminde, havde meget stærkt forsvaret Edv. Brandes' Valg og hans Edsaflæggelse og vel derved — efter Tanges Opfattelse — svækket Venstres Stilling i Kredsen.

6. September. Hans Krüger er død d. 27. Aug. — C. Appel har ikke skrevet om Krüger i D. F. — — Man kunde fra dansk Side ikke enes om en Fælleskandidat i Haderslev-Kredsen, saa baade Tobaksfabrikant Junggreen, Aabenraa, og Landdagsmand, Gdr. Hans Lassen, Lysabild, opstilledes. Junggreen fik 3864 St., Hans Lassen 5260 mod den tyske Kandidats 2515. Ved det bundne Omvalg mellem Junggreen og Hans Lassen valgtes den sidste.

14. September. Ved et Møde 31. August i Arbejdernes Forsamlingsbygning i Rømersgade fremsatte cand. teol. Falkenstjerne under stærk Bifald en Opfordring til at danne Vælgerforeninger i alle Københavns Kredse (Morgenbladets Referat 2. September.)

30. December. Hvornaar disse Optegnelser om Samtalen er gjort, kan ikke afgøres.

Sammenstødet mellem Estrup og Krieger er foranlediget ved Spørgsmaalet om Krigsskattoldens Ophør; Folketinget fordrer dette, og Krieger finder denne Fordring berettiget. — I D. F. 18. Januar opfattes Sammenstødet som „et Brud i Højre“.

Ogsaa senere paa Vinteren har Høggsbro drøftet politiske Spørgsmaal med A. D. Jørgensen. Et Vidnesbyrd herom findes i et Brev fra A. D. Jørgensen til Krieger d. 21. Marts 82, som findes i Rigsarkivet, og hvoraf et Uddrag skal meddeles: „Jeg havde igaar en lang Samtale med Høggsbro, i hvilken jeg paa mange Maader søgte at lægge ham paa Hjerte, hvor stort et Ansvar han og hans Parti paatog sig ved at sprænge Finanslovbehandlingen. Han holdt imidlertid fast paa, at Universitetsbevillingen var Resultatet af en eengang truffen Overenskomst, der ikke kunde ændres og ophæves af Landstinget osv. De 3 Punkter ansaa han for umulige i enhver Overenskomst; alt andet vilde man ofre for Landstinget, om det krævede det, for at vise, at det ikke skulde være en Strid om Bevillinger. Det skinnede igennem, at der var andre, som var villige til endnu større Indrømmelser, ø: til Indrømmelser paa et af de 3 Punkter, særlig vistnok Bojsen, men H. syntes at være sikker paa, at de ikke kunde samle 25 Mand. Bojsen, fortalte han, var saa betagen af det pinagtige i Stillingen, at han maaske vilde nedlægge sit Mandat, naar den provisoriske Finanslov var udstedt, da dermed ethvert Haab om en mindelig Udgang

maatte opgives. Ikke en eneste Mand i Venstre vilde oftere være med til at hjælpe os paa ret Køl igen efter et saadant Ministerium. Hvad der var afgørende for H. til ikke at kunne tilraade Opgivelsen af noget af de 3 Punkter nu, var, sagde han, den fuldstændige Vished for, at han og hans Parti derved i Sommerens Løb vilde blive aldeles ødelagte. Berg vilde drage omkring og fremstille Slaget som vundet, men forraadt af de moderate: Højre var slaaet, splittet, oprevet; saa i det sidste Øjeblik var H. kommet Min. til Hjælp, og nu sad vi der igen med det. Jeg førte derefter Samtalen over paa de Muligheder, som maatte ligge bagved et Provisorium, — dersom altsaa Landstinget ikke vilde tage andre Indrømmelser i Vederlag for de 3 Punkter. H. udtalte i den Anledning, at efter hans Mening var Sammenstødet med Befolkningen kun derved undgaaet i 77, at alle Venstremændene offentligt og privat havde anvendt hele deres Indflydelse for at forhindre det; han for sit Vedkommende med den Motivering, at man havde havt en formel Uret paa sin Side. Saadanne Udtalelser vilde denne Gang ikke fremkomme men man vilde lade Sagerne gaa, som de kunde. Han udtalte som sin Mening, at alvorlige Sammenstød ikke vilde udeblive. Følgerne heraf mente han vel var vanskelige at beregne, han ansaa det endog for tænkeligt, at Forfatningen under en eller anden Form vilde blive sat ud af Kraft, men han var tillige forvisset om, at dette kun vilde blive et Tidsspørgsmaal. Paa mit Spørgsmaal om, hvilke Fordringer Venstre vilde stille, dersom en af dem under saadanne Omstændigheder blev kaldet til at danne en Regering, svarede han efterhaanden i Samtalens Løb, som det forekom mig i fuld Oprigtighed følgende: dersom mod Forventning Berg skal danne Regering, saa vil ingen af de moderate gaa med ham, da han i Virkeligheden savner alle Forudsætninger for at holde sig mere end helt forbigaaende. Kaldes Krabbe, hvad der maa anses for det mest sandsynlige, saa vil han straks og ubetinget søge Samarbejde med de moderate Højremænd i Landstinget; der vil ikke blive gjort noget Forsøg paa at regere med Folketinget alene. Jeg gjorde ham opmærksom paa, hvor farligt det dog er at appellere til den tilfældige Afgjørelser mellem Konge og Folk, og hvor ulige bedre det vilde være at enes før Bruddet; men han fandt det rent ud taabeligt at fortsætte det sidste Aars Arbejde og var for saa vidt ret fornøjet med, at de to Opløsninger havde lagt Begyndelsen til Enden. En Fortsættelse vilde meget snart føre til, at de moderate helt forsvinder, idet de enten vil slutte sig til de radikale eller opgive deres politiske Virksomhed, ligesom forhen Medlemmer af „Mellempartiet“ gjorde.“

1882.

13. Januar. Ved Suppleringsvalget d. 11. Oktober 81 til Landdagen efter Krügers Død opstilledes fra dansk Side baade Grdj. P. Skau og Landmaaler, Gaardejer A. D. Hørlyck. Hørlyck fik 80 St., P. Skau 74, den tyske Kandidat 55 St. Ved Omvalget valgtes Hørlyck. — Hans Lassen, der havde været Landdagsmand siden 1875, havde siden 1879 efter Preussens Ophævelse af § 5 ment, at Landdagsmændene burde aflægge Ed til den preussiske Konge og indtage deres Sæde i Landdagen. Af Hensyn til Krüger undlod han det dog, saalænge denne levede, men 1881 aflagde han Eden. Hørlyck, der var Landdagsmand til 1888, holdt fast ved Edsnægtelsen.

2. Marts. Gartner Fernando Linderberg, der udgav et socialt-radikalt Blad „Folkebladet“, var bleven anklaget for Majestætsfornærmelse, fordi han i sit Blad havde skrevet: „Det er maaske en af det danske Folks største Svagheder, at vi endnu ikke har lært at skamme os over den Mængde kronede Gjøgl og Humbug, under hvilket vi endnu fremdeles træller.“ Han dømtes ved Underretten, men frikendtes ved Højesteret 14. Marts 82. — Bjørnsons Brev D. F. 3. Marts.

D. 14. Febr. havde de liberale Studenter indbudt Rigsdagens Venstre til en Fest. (D. F. 17. Februar.)

7. Juni. D. 21. Oktober 81 har Højesteretssagfører Octavius Hansen tilskrevet Frede Bojsen et Brev, hvori han gør opmærksom paa, at det „idag just er et Aar siden, at jeg havde den Fornøjelse ved Højesterets Dom at faa de 9 Medlemmer af det forenede Venstres Bestyrelse fri for 3 Maaneders Fængsel,“ og det kan derfor „vist ikke synes for ubeskeden eller forhastet, naar jeg herved tillader mig at spørge, om det er Venstrepartiets Mening, at jeg for mit betydelige Arbejde i nævnte Sag ikke skal have andet Salær end de 200 Kr., som Højesteret tilkendte mig“. — Først d. 5. Juli 82 kan Høgsbro afslutte Regnskabet for hele Sagen.

Indtægt.

1. Modtaget fra P. Bojsen ifl. D. Folketid.	2383,60 Kr.
2. Ved Fr. Bojsen fra Præstø Amts 6. Kreds (desuden findes 150 Kr. opførte i Post 1.)	355,32 —
3. Ved Grev Holstein fra Kbh's Amts 5. Kr.	355,32 —
4. Ved C. Berg hans $\frac{1}{9}$ af Justitsomkost. og Salærer	55,32 —
	3149,56 —

Udgift.

1. Bøde for 8 Bestyrere à 300 Kr.	2400,00 Kr.
2. Salærer til 3 Sagførere, idømt af Højesteret for alle 9.	450,00 —
3. Forskelligt	145,77 —
4. Bidrag til det frivillige Honorar til Octavius Hansen (foruden de $\frac{8}{9}$ af det idømte Beløb eller 177,77 Kr.)	153,79 —
	3149,56 —

Salæret til Oktavius Hansen

	2000,00 Kr.
1. Den Bojsenske Indsamling til det tvungne Salær, $\frac{8}{9}$ af 200 Kr., eller 177,77 Kr., og til det frivillige Resten af Indsamlingen 153,79 — ialt	331,56 Kr.
2. Bojsens og Holsteins Niendedele	400,00 —
3. Albertsens, Clausagers, Holms, Høgsbros og Madsens Tilskud	286,60 —
4. Grundlovsværneforeningen	800,00 —
5. Bergs $\frac{1}{9}$ af det tvungne Salær	22,22 —
	1840,38 —
6. Bergs $\frac{1}{9}$ af det frivillige Salær	200,00 — 2040,38 —

Det er i Horsens Folkeblad bleven meddelt, at Grundlovsværneforeningen har betalt Salæret til Oktavius Hansen, og denne Meddelelse vandrer omkring i de andre Blade. Høgsbro beder Bojsen dementere dette.

Det er til „Aarhus Folkeblad“, der søges en Redaktør. — Folketingsmand Højmark henvender sig ogsaa i et udførligt Brev til Høgsbro om Raad; dog er allerede da Opmærksomheden bleven henledt paa cand. teol. N. J. Laursen, der antages til Redaktør.

D. G. Monrad blev valgt til Folketingsmand i Middelfart 16. Maj 82 efter B. Christensens Død.

9. Juli. D. F. bringer 7. Juli Referat af Udtalelser af Bjørnson ved et Par politiske Møder.

11. August. J. P. Harboe var Lærer i Asbo ved Vejen.

„Dansk Folketidende“s Holdertal var i de sidste Aar gaaet stærkt tilbage.

14. August. Resultatet af Forhandlingerne mellem Bojsen og Høgsbro blev Udsendelsen af en Skrivelse af Fr. Bojsen, hvori der gøres opmærksom paa D. F.'s store Betydning, og hvori meddeles, at Harald Holm fra 1. Jan. 83 for egen Regning vil fortsætte Udgivelsen. „Den nuværende indtægts overskud vil dog kun tarveligt kunne lønne hans betydelige arbejde og risiko. Til medarbejdere vil der ikke kunne blive noget tilovers.“ — For at bedre paa den daarlige Økonomi anmodes der saa om økonomisk Hjælp. — D. 1. Jan. staar Holms Navn som Udgever, D. F. „ledes“ af ham og Høgsbro.

1883.

27. Juni. I Sommeren 1883 afholdes der store Folkemøder i de forskellige Landsdele for at protestere mod Ministeriet. Disse Møder planlægges i Samarbejde mellem de lokale Ledere og Rigsdagsmændene (og paa Sjælland i alt Fald Grundlovsværneforeningens Fællesbestyrelse). Møderne holdes i Hertaldalen 20. Maj, Saksøbing 3. Juni, Skanderborg 17. Juni, Højby paa Fyn 24. Juni. Der vedtages enslydende Udtalelser paa disse Møder. Da Kongen 28. Juni besøgte Landmandsforsamlingen i Aalborg, søger en Deputation fra Skanderborg-Mødet Foretræde hos ham, men det nægtes dem.

Højre har indbudt til et Folkemøde i Hillerød d. 1. Juli. Ideen om, at Venstre bør møde op ved den Lejlighed, synes udgaaet fra Skanderborg-Mødet. I en fortrolig Hilsen fra dette Møde til Indbyderne til Lejremødet hedder det: „Det bør ikke være Provisoristerne tilladt i offentlige Møder at forvanske Indtrykket heraf (o: af Folkemødernes Beslutninger) eller haane vor Grundlov“; derfor maa det sjællandske Venstre ved at møde kraftigt op i Hillerød bevirke, at ogsaa dette Møde kommer til at vedtage Protesten. — I et fortroligt Cirkulære til Venstrerigsdagsmænd 18. Juni giver Berg Tanken Tilslutning: „Det vil være svækkende for vore Venstremødernes Resultater og krænkende i og for sig, om det Estrupske Højre skulde have Lov til at holde offentlige Møder — private med Rysselske Adgangstegn som Betingelse kan ikke forhindres — uden den kraftige Indsigelse fra vor Side, hvortil Flertallet al Tid har Ret og Magt, naar det alvorligen vil.“ — — Sammen med Lejremødets Leder Gaardejer P. Jensen, Estrup, tilrettelægger Berg Venstres Deltagelse i Mødet.

19. Juli. D. 3. April 83 havde Folketinget standset Ministeriets Forsvarsforslag med følgende Dagsorden: „Da Tilvejbringelsen af den fornødne Enighed om Ordningen af Landets Forsvarsvæsen kræver en Regering, der gør dette til sin alvorlige Opgave, gaar Tinget over til Dagsordenen.“

Dansk Folketidendes Tilbagegang fortsættes dette Aar; trods dette var det Hensigten at fortsætte. Naar man alligevel standser Udgivelsen med 1883, skyldes det bl. a. Ønsket om at støtte Bestræbelserne for at skabe et Hovedorgan for Venstre i „Morgenbladet“, fra hvis Ledelse Hørup ved Udgangen af 1883 træder tilbage, da Berg er misfornøjet med den Aand, hvori Bladet ledes. — Har. Holm knyttes som Medarbejder til Morgenbladet (Brev fra Berg 24. December).

12. November. N. J. Termansen fik Stillingen som Branddirektør og flyttede saa til Holsted.

1884.

21. Juli. I Anledning af Sverdrups Besøg — Sverdrup havde d. 23. Juni dannet Norges første Venstreregering — holdt Rigsdagens Venstre d. 6. August en Fest for ham paa Skodsborg Badehotel, hvori deltog c. 600 Mennesker. Referat fra Festen i „Morgenbladet“ 8.—9. August. — — Frede Bojsen skriver 1. August til Høgsbro, da han har hørt om den planlagte Fest: „Det var jo meget tappert bedrevet af vore høje chefer at arrangere en saa storartet fest.

Nordmændene her ere ved min beretning derom ganske imponerede. Jeg kan heller ikke skønne rettere, end at tidspunktet netop er heldigt for en indirekte politisk demonstration i Danmark . . .“.

15. Oktober. D. 3. Oktober brændte Kristiansborg Slot. Bl. Høgsbros Papirer findes en først i Dec. 84 forfattet indgaaende Skildring af Branden. — Højres Aviser søgte at lægge Ansvar for Branden paa Folketingets Formand, Chr. Berg, der boede paa Slottet. — Bureauchef Dessau udsendte en Berigtigelse af forskellige fremsatte Paastande (Morgenbladet 11. Oktober). — I „Morgenbladet“ 1885 har Høgsbro paa Grundlag af de optagne Retsforhør skrevet en Fremstilling af Branden (24. Marts ff.); i Anledning af et Par Indlæg fra Brandinspektør Meyer og Slotsforvalter Zeltner 4. Maj, skriver Høgsbro et kort Svar 7. Maj.

1885.

Maj. Venstre paa Rigsdagen var bleven delt i 2 Grupper — det danske Venstre under Berg—Bojsen og det europæiske under Hørup. Dog havde de 2 Grupper en fælles Bestyrelse. Ved et politisk Møde i Havdrup 17. Maj udtalte Hørup efter „Morgenbladet“s Referat: „Stol ikke paa Folketinget, for Folketinget kan ingen Ting. Stol ikke paa de parlamentariske Midler, for der er ingen.“

Legationsraad v. Stumm har overtaget Ledelsen af den tyske Legation, mens den midlertidige Chef er bortrejst; det ventes, at Hr. v. Stumm vil blive udnævnt til Gesandt i Kbh.

27. Maj. Knud Rasmussen er Friskolelærer i Sødinge.

Vilh. Birkedal opgiver i Juni sin Gerning som Valgmenighedspræst i Ryslinge.

18. Juni. I Vinteren 1882—83 organiserede Højre Indsamling af Penge til politiske Formaal. Venstre beslutter da at foretage noget lignende. I en Skrivelse fra Frede Bojsen umiddelbart efter Mødet i Herthadalen i Maj hedder det: „Vi — o: Venstres 7 Delegerede — ere enige om at søge en støtte for samarbejdet i venstre ved at samle en krigsfond under de delegeredes bestyrelse, og der vil derfor komme en anmodning til hver rigsdagsmand om at angive 2 à 3 paalidelige mænd i hver kommune, der vil paatage sig en saadan indsamling senere. Denne beslutning er fattet efter en temmelig bitter forhandling mellem Berg og grundlovsværneforeningens bestyrelse, der modsatte sig planen. Berg er nu enig med os i, at den politiske ledelse maa være i rigsdagsmændenes haand. Vi anbefaler vore venner at følge opfordringen allerede af den grund, at De derved selv vil kunne udpege de mænd, som De ønsker til saadan en Virksomhed i Deres valgkreds, medens man maa være forberedt paa, at B. ellers vil søge tanken iværksat ved andre kræfter. — En fælles krigskasse kan blive meget fornøden.“ — I Sept. 1883 udsender de 7 Delegerede (Venstres Fællesbestyrelse: Berg, Bojsen, Busk, R. Claussen, Holstein, Høgsbro, Hørup) Opfordring til Dannelse af demokratiske Foreninger i hvert Sogn og om Bidrag til et demokratisk Fond, som de Delegerede i altfald foreløbig skal bestyre. Det hedder endvidere i den fortlørlige Opfordring: „Allerede nu tillader vi os at henlede Deres Opmærksomhed paa Vigtigheden af, at Venstre saa vidt muligt sikrer sig gode Valg til Landboforeninger, Skytteforeninger, Vaabenbrødre- og Forsvarsbroderselskaber, Kredit- og Assuranceforeninger m. Fl., hvilke Virksomheder nu saa godt som udelukkende ledes af vore Modstandere, ofte med stærkt politisk Tendents.“ — Efter den provisoriske Finanslovs Udstedelse udsender Fællesbestyrelsen 2. Maj 85 en fornyet Opfordring om ny Bidrag: „vi ønske opstillet som Regel, at man for 1885 vil bidrage 1 Kr. pr. Td. Hartkorn, og Ikke-Hartkornsbesidderen efter deres Stilling og Evne i Forhold hertil.“

Ved et politisk Møde i Holstebro d. 16. Juni nægtede Berg at tale, saalænge Politimesteren befandt sig paa Tribunen; to Gaardejere, Noes og Th. Nielsen, ledsagede da Politimesteren ned af Talerstolen. — Senere dømtes Berg og de to Gaardejere af Højesteret til 6 Maaneders Fængselstraf.

19. Juni. „Fyns Tidende“ har d. 10. Juni gengivet en Tale, Høgsbro har holdt ved et Vælgermøde i Ringe; dette Referat bruger Højres Generalkorrespondent til Udgangspunkt for en Række Betragtninger.

Landstingsmand, Etatsraad Broberg havde brudt med Højre og redegjort derfor i et lille Skrift: Populaire politiske Betragtninger (1884).

Den sidste Del af Brevet hentyder til Forhandlingerne d. 31. Marts.

21. Oktober. Askov-Sagen: i 1881 formedes ved et Møde paa Askov en Række kirkelige Frihedskrav. De Præster, der havde underskrevet disse Fordringer, fik en „Næse“ af Kultusministeren; nogle Præster — deriblandt V. Birkedal og V. Brücker — afviste Kultusministerens Indblanding; dette blev af denne bragt for Domstolene. Ved Højesterets Dom blev Præsterne frifundet.

1886.

13. Marts. Borgmester Rump, Korsør, var valgt i 3. Landstingskreds.

20. Marts. Forpagternes Valgret var blevet afgjort ved en Højesteretsdom 1882. — Spørgsmaalet — „Har Forpagterne privilegeret Valgret?“ — behandles i Morgenbladet 21.—22. April 85 af D—e.

21. August. de patria bene meritis = vel fortjent af Fædrelandet. Berg var nylig kommen paa fri Fod efter sit Fængselsophold.

Biskop Monrad havde nedlagt sit Mandat som Folketingsmand, og der var udskrevet nyt Valg i Middelfart 15. September.

Oberst Vaupell, der med stor Energi havde deltaget i 80'ernes Forsvarsagitation, nærmede sig i disse Aar Venstre, saa han i 1887 kunde opstilles som Oppositionens Kandidat — Kaptajn C. Th. Sørensen var Venstres militære Raadgiver i Provisorieaarene. — Højskoleforstander Ludvig Schrøder var villig til at tage Del i aktiv Politik; Frede Bojsen har i Juni haft en Samtale med ham paa Askov og skriver herom til Høgsbro d. 15. Juni: „Jeg lovede Schrøder at skrive til ham, hvad I høje herrer mente om hans mulige Kandidatur til landstinget; jeg fortalte Dem jo min samtale med ham — og hans stilling er den kun at ville vælges sammen med Termansen, hvori jeg bestyrkede ham. Deri forekom det mig, at ogsaa De var enig. . . . Schrøder ønskede kun at kende Deres og Bergs og min Mening. — Jeg sagde ham, at meningerne visst var delte om folkething eller landsting, men at vi næppe vilde paavirke hans beslutning, han burde følge eget kald — og det vilde da være landsting sammen med Termansen.“

24. August. Oberst Vaupell havde i 1876 faaet sin Afsked som Officer.

I „Politiken“ 23. August fremsætter en Indsender Ønsket om, at „demokratisk Fond“ tager sig af Elevunderstøttelserne til vore Højskoler. Redaktionen gør opmærksom paa, at de politisk forfulgte Højskoler i det forløbne Aar af Fondet har faaet Dækning for hele det direkte Stats- og Amtstilskud, der er bleven dem berøvet.

Admiral Schønheyder, der oprindeligt havde repræsenteret Højre i Folketinget (til 1873), sluttede sig nu til Venstre.

28. August. Red. V. Secher, der tidligere havde redigeret „Dags-Avisen“ og „Den ny Tid“, var fra Juli 86 knyttet til „Morgenbladet“.

1. Oktober. Ved Landstingsvalget 1. Oktober i Varde faldt Termansen, idet han kun fik 25 St., mens Venstres Kandidater Ludvig Schrøder og Red. Bølling hver fik 48.

Holstein-Ledreborgs Tale om en „produktiv Politik“ ved Fremskridtsklubbens Kasinomøde er udførligt refereret i Politiken og Morgenbladet 1. Oktober.

25. December. Demokratisk Fonds Regnskab:

	1883—84	1885	1886
Dækning af tidl. Underskud	2,291,77	—	—
Rejseudgifter	2,515,67	2,747,10	957,62
Omkostninger ved Fester og Møder	3,037,70	168,00	4,763,97
Udgivelse af pol. Skrifter	514,50	891,20	1,367,00
Pol. Retssager og Understøttelser i Anl. af dem	2,000,00	2,079,04	14,734,32
Bestyrelsesudgifter	1,133,77	1,133,85	1,043,09
Forskelligt	—	28,75	70,00
Andre Understøtt., især til politisk forfulgte	—	—	1,150,00
Understøtt. t. Folkehøjskoler	—	1,100,00	10,200,00
	11,493,41	8,147,94	34,286,00

1887.

12. Februar. Landstingsmand, Red. Bølling døde Dec. 86; Suppleringsvalg d. 18. Februar. — Ths. Nielsen vælges med 121 St., mod Højres 64. Termansen opstilles ikke.

5. Maj. Fra Marts 1887 var der blevet ført Forligsforhandlinger mellem Højre og Venstre; de var blevne indledet af Holstein-Ledreborg fra Venstres og Generalmajor Tvermoes fra Højres Side. Senere havde Bojsen og Hørup haft Konferencer med Estrup og Nellemann.

De octobristisk-protektionistiske Planer er bl. a. knyttet til Harald Branth, Sdr. Elkjær. D. 6. Maj 86 skriver Frede Bojsen til Høggsbro: „Den ny Oktoberforening bliver næppe til noget — om det end gærrer flere Steder. Branth fra Sdr. Elkjær har vel ogsaa skrevet til Dem om sine agrariske planer?“

16. August. Berg, der allerede i Foraaret som Protest mod Forligsforhandlingerne havde nedlagt sin Stilling som Formand i Folketinget (Høggsbro blev hans Efterfølger), havde ved Møder i Kolding 12. Juni og i Esbjerg 6. Juli skarpt angrebet den Del af Venstre, der søgte at faa Føling med Provisoristerne.

18. August. Red. Korsgaard, der var Bergs Meningsfælle, traadte 5. August tilbage fra sin Stilling som Redaktør af „Morgenbladet“; Otto Borchsenius blev derefter ansvarshavende Redaktør.

26. August. D. 4. Sept. holdt Venstres Bestyrelse Møde (Berg var fraværende), og her vedtoges det at afvise forskellige demokratiske Foreningers Fordring om et Delegeretmøde inden Udgangen af September. Et saadant Møde maa, skal det i det hele afholdes, finde Sted, naar Rigsdagen er samlet, og paa et Tidspunkt som dette, hvor „det nødvendige Sammenhold i Kampen mod Ministeriet trues af fremkomne Meningsforskjelligheder indenfor Venstre“, kan et saadant Møde ved at blande sig i Dagens Strid, som Deltagerne paa egen Haand ikke kender til Bunds, komme til at volde ubodelig Skade. Men Spørgsmaalet skal blive forelagt Rigsdagens Venstre paa et Partimøde. — Inden dette holdes, har Berg skilt sig ud fra Venstre og dannet en selvstændig Gruppe. Ved Partimødet d. 20. Oktober besluttedes det enstemmigt, at et Delegeretmøde ikke skal sammenkaldes „da det maatte antages, at det under de givne Forhold langtfra vilde styrke Partiets Sammenhold, men tværtimod endnu yderligere splitte og lamme det.“

25. *November.* „Politiken“ havde d. 16. Novbr. i en Anmeldelse hugget efter det danske Venstre i følgende Bemærkning: „Vi har herhjemme haft vort Patentykleri i Form af *dansk Bevægelse* baade som politisk og literær. Men Bevægelsen er saa død som en Sild, og den raadne Stank, der endnu udstrømmer fra dens Organer i Pressen, generer ikke, da man ikke behøver at dvæle i deres Nærhed.“ Dette giver Anledning til en skarp Polemik med „Morgenbladet“. — Bladets Bemærkning om Hørup og Møderne findes d. 20. Novbr. og lyder saaledes: „Det kan jo dog vel næppe være en Tilfældighed, at han kun var med til et Par af Delegeretmøderne; hvis han var den sande Fører, hvis hans Navn gav sympatetisk Gjenlyd i Vælgerfolket, saa havde det jo været hans Pligt at vise sig overalt og føre den ledende Tale.“

1888.

April. — Referatet af Forhandlingerne kom ikke offentligt frem. — Høgsbro offentliggjorde i „Morgenbladet“ 29. April en Protest i Anl. af nogle Udtalelser af Folketingsmand Villads Holm om, at „de af ham med flere i Rigsdagssamlingens sidste Dage indledede Underhandlinger med Ministeriet og nogle af Højres ledende Mænd var førte efter Bemyndigelse af og i Overensstemmelse med flere Medlemmer af Venstres Bestyrelse, og deriblandt ogsaa med mig.“ Høgsbro har ikke haft nogensomhelst Forbindelse med de underhandelnde, „før Hr. Holm Paaskelørdag kom til mig paa Formandspladsen og i fleres Navne bad mig udsætte Forhandlingen om Finansloven og Befæstningsloven til en senere Tid paa Dagen.“ Alt, hvad han da vidste, var nogle tilfældige Oplysninger, han havde faaet af Dr. Geert Winther.

Der holdes i Forbindelse med Industriforeningens 50-Aars Jubilæum en stor nordisk Udstilling.

14. *April.* Bojsens Artikel handler om hans Forhold til Venstres Politik i den foregaaende Samling. — Plougs Artikel i „Ugeblad f. Danmarks Højreforeninger“ 13. April.

Høgsbro besøgte paa sin Rejse Rigsdagene i Stockholm, Kristiania, Berlin og Wien for at studere Rigsdagsbygningernes Indretning.

6. *Maj.* Hostrup fyldte 70 Aar d. 27. Maj. —

31. *Juli.* Kejser Vilhelm II besøgte København d. 30. Juli.

Turen til Hamburg gælder et Besøg i Byens Frihavn. — Holm, Tauber og Neergaard var Medlemmer af Folketingets Toldudvalg, der bl. a. drøftede Planen om en københavnsk Frihavn.

12. *August.* I „Roskilde Dagblad“ 10. August skriver Grev Holstein en Artikel om den politiske Stilling, der munder ud i Fordringen om et Delegeretmøde for de demokratiske Foreninger. „Det Samarbejde, der har været mellem Højres Rigsdagsmænd og deres Tilhængere i Valgkredsene, har spillet en betydelig Rolle i Partiets Manøvretygtighed. Dette Samarbejde skal ogsaa findes i Venstre.“

27. *August.* Red. Vilh. Lassen havde i sit Blad „Aarhus Amtstidende“ udkastet Tanken om Dannelsen af særlige „Bondeorganisationer“.

29. *August.* Rigsdagens Formænd har med Tilslutning fra Finansudvalget ønsket foretaget visse Ombygninger ved Fredericiagadens Kaserne, hvor Rigsdagen var til Huse efter Branden 1884. Efter gammel Praxis sorterede den Art Sager under Rigsdagen alene. Da Formændene anmoder om, at der maa blive givet Ingeniørkorpset Ordre til at foretage de ønskede Ombygninger,

svarer Krigsministeriet Nej. Estrup billiger Bahnsons Holdning. — jfr. Artikler i „Morgenbladet“ 1.—15. September.

2. September. Bojsen har d. 6. September i „Morgenbladet“ en kort Replik til Hørup, hvori ogsaa Delegeretmødet omtales, og der gøres opmærksom paa det underlige i, at et saadant Møde sammenkaldes uden at man henvender sig til Venstres Bestyrelse, der tillige er Fællesbestyrelse for de dem. Foreninger.

13. September. Tietgen har tidligere arbejdet paa en Toldreform, men ved det store Handelsmøde 1888 foreslog Tietgen en Resolution, der opfordrede Regeringen til „at stille alle Forandringer i Toldtarifen i Bero“, indtil der er bleven nedsat „en Fælleskommission til Undersøgelse af Betingelserne for en handelspolitisk Forbindelse mellem de 3 nordiske Riger“, og „en saadan Undersøgelses Resultater foreligger.“

I „Politiken“ og „Morgenbladet“ polemiserer Hørup og N. J. Larsen imod hinanden.

13. September. Venstres Delegeretmøde blev holdt i Kbh. d. 29.—30. September. Adgang til det havde 3 Delegerede fra hver Valgkreds og Venstres Fællesbestyrelse. Bladene bragte ikke Referater. Mødet endte med Dannelsen af en Landsorganisation for Venstre og Vedtagelse af 2 Resolutioner; i den første anbefales Forhandlingspolitikken til Gjennemførelse af demokratiske Reforme, i den anden skitseres det saglige Program.

23. September. Bjørnstjerne Bjørnson skriver i „Verdens Gang“ 18. Juli: „Jeg kom til at tale med det danske folketinges formand om dette under hans besøg her i vaar. Han fortalte, at i Kjøbenhavn havde han spurgt Sverdrup, om den almindelige stemmeret var mulig i Norge — og havde i en lang begejstret tale faaet et eneste veltalende Ja.“

Der findes et Udkast til Brev til Bjørnson om samme Emne 22. September, og Høgsbro har omskrevet og forkortet ogsaa dette Udkast; Brevet til Bjørnson er ikke bevaret.

25. September. Paa dette Brev har Høgsbro skrevet: „Blev ikke afsendt, da jeg modtog et brev fra Bjørnson, som gjorde mig tvivlsom om hans og Hedlunds forhold; men da han blev syg i Juni 1889, skrev jeg ham til 24. Juni 89 og udtalte min tilslutning til hans politik baade i Sverrig og Norge.“

28. Oktober. Hørup, der i de sidste Maaneder stærkt havde angrebet Bojsen, blev først i Oktober ikke valgt ind i Venstres Bestyrelse. Ved Viceformandsvalget i Folketinget var han først i Oktober bleven valgt sammen med Fr. Bojsen, men ved Valget d. 29. Oktober for de næste 4 Uger valgtes Bojsen med 40 St., og Niels Albertsen med 32, mens Hørup fik 25 og R. Claussen 14.

25. November. Høgsbro har paa det ufuldendte Udkast skrevet: Det er tvivlsomt, om dette bør sendes.

26. November. Hørup's Tale i den liberale Vælgerforening er udførligt refereret i „Politiken“ 23. November. Han udtalte her: „Om Venstres Politik i den nævnte Samling (1887—88) er jeg ikke den Rette til at give Oplysning. Jeg har ingen Del haft deri, og jeg har aldrig forstaaet den. . . .“

Kong Christian IX fejrede 15. November sit 25-Aars Regeringsjubilæum.

29. November. „Politiken“ bringer 29. November under Titlen „En Foræring paa 3 Millioner“ Meddelelse om, at Regeringen har til Hensigt at give Tietgen Koncession paa Udstedelsen af et saakaldt *Lotterilaan* eller *Præmielaan* paa 15 Mill. Kr.

1889.

26. August. Høgsbros Brev er ikke bevaret.

30. September. — Venstre holdt Delegeretmøde i Kbh. 5.—6. Oktober. — Bojsen skriver 13. August til Høgsbro: „Jeg har skrevet til de 33 (den Bojsenske Gruppe i Folketinget) og mindet hver især om at virke for valg af vore venner til delegeretmødet i efteraaret og underrette os om valgets udfald. Vi maa jo se at faa bedre samling paa dem end sidste gang. Der bør vel sørges for et hovedkvarter, hvor de kan samles privat.“ — Resolutionerne fra 1888 vedtoges med 183 St. mod 96, mens en af Berg foreslaaet Resolution om, at intet Forlig maatte sluttet med det provisoriske Ministerium, forkastedes.

1. Oktober. — Der var d. 25. September bleven holdt et offentligt Møde om Hundesagen i Kbh.

1890.

Efter 21. Januar. Bojsen meddeler i et Brev, der er skrevet før Valget, at han har truffet Aftale med sine Stillere om, at han skal have Lov til at blive hjemme Resten af denne Samling som Rekonvalescent; han trækker sig derfor tilbage fra Finansudvalget og Viceformandskabet; han tænker sig Harald Holm og N. Neergaard som sine Efterfølgere. „Jeg skriver dette før valgdagen for at afværge misforstaaelse. Min bestemmelse i denne Henseende er uigenkaldelig. Det er den eneste mulighed for at prøve, om jeg kunde samle nogle kræfter til næste samling. Iaar vil der jo dog intet kunne udrettes.“

Finansudvalget faar den af Bojsen foreslaaede Sammensætning. — Hørup kom paany ind i Venstres Bestyrelse (i Thorups Sted).

16. Februar. Ved et privat Møde i Folketinget prøves efter Forslag af Fr. Bajer den d'Hondt'ske Fordelingsmetode ved Forholdstalsvalg paa Valgene til Udvalg. Et Lovforslag herom stilles bl. a. af Holstein, Tauber og flere af det forhandlende Venstre, og med Har. Holm som Ordfører behandles det 1. Gang d. 21. Februar.

15. Juli. Efter Prokurator C. Albertis Død blev hans Søn, Højesteretsagsfører P. A. Alberti d. 24. Maj valgt til Formand for den sjællandske Bondestands Sparekasse. Hans Valg gav Anledning til en Del Kritik i „Politiken“, bl. a. fordi det mente, at han var Højremand. I „Morgenbladet“ blev hans Valg forsvaret. Striden varede til ind i Juli Maaned.

Der har været Strid om Bestyrelsen af Frederiks Hospital, fremkaldt ved Ministeriets Afskedigelse af Dr. Rovsing. (Morgenbladet 1.—3.—9.—10. Juli.)

D. 12. Juni har Folketingsmand Holstein-Ledreborg nedlagt sit Mandat som Folketingsmand for Lejre-Kredsen; ved Suppleringsvalget opstilles bl. a. fhv. Folketingsmand Dønnergaard, der p. t. er under kriminel Tiltale for sit Forhold til Albertis Smøreksporforening.

D. 14. Juli nedlagde Ludvig Schrøder sit Mandat som Landstingsmand.

31. Juli. Bojsen har indbudt til en Sammenkomst paa Rødkilde i Anledning af Højskolens 25-Aars-Jubilæum; men han er usikker m. H. t., hvem der skal indbydes af Rigsdagsmændene.

8. September. Bojsen har udarbejdet en Redegørelse for „de reformforslag, som jeg antager maa blive grundlagt for vinterens arbejde.“ Efter Løfte har han først sendt dem til Herman Trier.

1891.

29. April. Harald Holm: Forhandlingspolitikkenes Resultater i Rigsdags-samlingen 1891—92.

14. Maj. D. 24. Maj udmelder det forhandlende Venstres Repræsentanter i den liberale Vælgerforenings Bestyrelse sig af Foreningen.

22. Juni. Christian 9's Guldbryllup fejredes 26. Maj 1892.

7. Juli. Kultusminister Scavenius tager sin Afsked d. 6. Juli; til hans Efterfølger udnævnes Professor Goos.

Kultusministeriet har i Juni ved Højesteret tabt en Sag mod Beldringe Sogneraad (jfr. Ugeskrift f. Retsvæsen 1891. S. 1023).

12. Juli. „Morgenbladet“ forklarer Scavenius's Tilbagetræden ved at henvise til hans Uvilje mod sidste Vinters Forhandlingspolitik og hans nære Forhold til Hørup—Brandes, og er meget venlig i Omtalen af Goos.

En Kreds af Damer har udsendt Opfordring til at fejre Kongens Guldbryllup ved at rejse et Nationalmonument, som Billedhugger Hasselriis har udkastet Tanken til.

27. Juli. I en Artikel i „Holbæk Amtstidende“, der refereres i Morgenbl. 26. Juli, har Berg skrevet, at Bojsen efter at have været rundt i Landet til de store Partimøder har udtalt „Tvivl om sin Sag“.

28. Juli. Forslaget til en Omordning af forskellige Forhold Landbohøjskolen vedrørende har været fremsat flere Gange tidligere, men man har fra Venstres Side ikke ønsket at yde yderligere Understøttelse til den højere Landbrugsundervisning, uden at der samtidig ydedes øget Hjælp til de alm. Landbrugsskoler og Folkehøjskoler.

I Samlingen 90—91 var der af Bojsen stillet Forslag om Jord til Have-lodder for Husmænd.

4. August. Fernando Linderberg havde 1888 stiftet „Dansk Arbejderforbund“ og var Redaktør af dets Blad „Programmet“.

10. August. Ved Suppleringsvalget til Landstinget i 11. Kreds (efter Ludvig Schrøders Mandatnedlæggelse) valgtes Gaardejer P. K. Pedersen, Frøsiggaard; Bergs Folk opstillede Møller Niels Møller, Letbæk Mølle.

10. September. Redaktør N. Th. Petersen, Nakskov, var Formand for Samenslutning af Venstreblade og Maribo Amts Repræsentant i de demokratiske Foreningers Fællesbestyrelse.

1892.

29. Januar. Det forhandlende Venstre har d. 23. Januar enstemmigt udtalt Ønsket om, at Høgsbro „da De i særdeles grad nyder partiets tillid i Deres stilling saavel som thingets som partiets formand“ vil fortsætte sin Virksomhed i disse Stillinger.

21. Maj. Det var i det væsentlige denne Tale, Høgsbro holdt til Kongen paa Guldbryllupsdagen d. 26. Maj.

29. Maj. Høgsbro fylder d. 18. Juli 70 Aar, og Frede Bojsen har indbudt ham til Rødkilde den Dag. — Spørgsmaalet drøftes i senere Breve. D. 9. Juli skriver Høgsbro: „Hvorfor vil De saa absolut gjøre fest for mig, naar jeg ikke dur dertil? Jeg vil jo med glæde være Deres gjæst, naar jeg blot maa have fred for al den offentlige stads.“ — Festen blev saa ikke afholdt efter den oprindelige Plan, men d. 26.—28. holdes der paa Rødkilde en stor politisk Fest, hvori næsten alle det forhandlende Venstres Rigsdagsmænd deltager, og den første Sammenkomst under Mødet former sig som en Hyldest-fest for Høgsbro. Gaardejer A. Jensen holdt Talen for Hædersgæsten; ved Fællesspisningen overrakte Alberti Høgsbro en Adresse med 9719 Underskrifter og en Sparekassebog med c. 7000 Kr. —

4. September. Pastor Brückers Grundlovstale ved Festen i Dons Mølle staar i Højskolebladet 1892 Sp. 1130—1136.

26. September. D. 31. August gaar „Morgenbladet“ ind, og fra 1. September udkommer Bladet „Dannecbrog“ med Red. V. Secher som Redaktør. —

1893.

4. Marts. Teaterintendant Berner, der fra 1839 til 1876 havde været knyttet til det kgl. Theater og fra 1866—1876 haft den reelle Ledelse, havde i 1872 været Medlem af Teater-Bygningskommissionen.

8. Marts. C. V. Nyholms anonyme Stykke i „Tilskueren“ IX. hedder „Stridspunkter i Grundloven“.

23. Marts. Der findes i Dagbogen 1893 en Mængde Oplysninger vedrørende Besættelsen af den ved Bureauchef Dessaus Død ledigblevne Plads. Det var Uenighed m. H. t. dette Spørgsmaal, der efter Høgsbros Mening gjorde N. J. Larsen uvillig til at støtte den Ordning m. H. t. Pensionen, som H. ønskede.

20. Maj. L. Dinesen fører i disse Dage i „Nationaltidende“ en Polemik om Forsvarsordningen med Kaptajn C. Wagner. Den gamle Officers Artikel staar i „Dagbladet“ 13. Januar 1892 og hedder: „General Kauffmann som Krigsminister!“ Hans Svar i „Nat.“ 20. Maj 93.

1. Juni. Ved et Møde i Odense 27. Maj stiftes Agrarforeningen.

6. Juni. S. H.: Lidt Agrarstatistik i Fyns Tidende 7. Juni.

7. Juni. Jakob Scavenius: Om Forliget og dets Betingelser 1893.

21. Juni. Grosserer Fr. Vett havde udkastet Ideen til en Husholdnings-Forbrugsforening efter de store engelske „Stores“ Mønster. Et Aktieselskab dannes og søger nu at virkeliggøre Tanken; men den møder en forbitret Modstand fra Handelsstandens Side.

Bj. Bjørnson besøger i disse Dage København. Høgsbro bliver ikke indbudt til at deltage i Festen for ham.

28. Juni. Dr. Geert Winther var meget optaget af Planer om at udjævne Modsætningen mellem Landsting og Folketing. Han arbejder i flere Aar for den Tanke at faa dannet et staaende Udvalg for begge Ting, der ogsaa skulde virke mellem Samlingerne, og paa een Gang forberede det kommende Rigsdagsarbejde og føre en Slags Tilsyn med Statsstyrelsen.

29. Juni. Høgsbros Brev til Pastor, Dr. phil. H. Rørdam findes paa det kgl. Bibliothek og lyder saaledes:

29. Juni 1893.

Hr. pastor, dr. H. Rørdam! I anden del af Deres skrift om pastor P. Rørdam side 203—04 har De aftrykt et brev, hvori han udtaler en efter min mening aldeles ubertiget dom — selvfølgelig efter andre — om Knud Knudsen som Godsejer. Jeg kendte Knudsen fra 1848 til hans død meget nøje, kom jævnlig i hans hus og iblandt egnens befolkning, og jeg var folketingsmand for denne kres fra 1858—64. Jeg havde derved en særlig opfordring til at gjøre mig bekendt med fæsteforholdene og jeg udtalte mig i selve folketinget derom i samlingen 1861—62 (jfr. tidenden sp. 1689—90). Jeg oplyste da, at Knudsen havde solgt paa saa billige vilkaar, at saagodt som alle fæsterne var gaaede ind derpaa, og at der da (21. November 61) ikke var mere end 20 tdr. htk. fæstegods tilbage, hvorimod ejeren af det nærliggende grevskab Schackenborg ikke havde villet sælge saa billigt som Knudsen, og hans fæstere derfor heller ikke havde villet købe. Det er jo klart, at noget saadant kunde jeg ikke have udtalt i tinget, naar det ikke var rigtigt — begge godser laa i min daværende valgkreds — og det anførte udsagn i brevet strider ogsaa i den grad mod det ualmindelig billige og ægte folkelige sindelag, som udmærkede Knudsen, at jeg, selv uden denne samtidige meddelelse af mig, turde have erklæret den for fuldstændig ugrundet.

Jeg betvivler naturligvis ikke, at Rørdam har hørt den anførte ytring — jeg har selv engang hørt en fuld bonde ved en fest vælte sig ind paa Knudsen med en noget lignende beskyldning —; men jeg har aldrig hørt en saadan dom af nogen af de mange hæderlige og kyndige mænd i egnen, som jeg kom i berøring med. Tværtimod nød Knudsen til det sidste en saa ubetinget agtelse og tillid, at han stod som den ubestridte høvding og fører for hele Slesvigs vestkyst mere end selv Mænd som Krüger og L. Skau.

Dette har jeg troet at skyldte Knudsens minde at udtale for Dem for det tilfælde, at De skulde finde det billigt ved lejlighed at give en afdød hædersmand den oprejsning, han fortjener, og jeg haaber, at De baade som præst og historiker ikke tager mig ilde op, at jeg har optaget Deres tid med disse linier.

Med særdeles højagtelse

Sofus Høgsbro.

Geert Winthers Artikler findes i „Aalborg Stiftstidende“ d. 27. April, 1. Juni 1893.

8. September. Høgsbro har holdt Vælgermøder paa Fyn og der bl. a. i Vester Hæsing d. 4. holdt en Tale, hvori han tager Afstand fra den hidtil førte Forligspolitik og rejser Kravet om en Grundlovsforandring; denne Tale gav Anledning til megen Forhandling i Pressen. Talen er gengivet efter Høgsbros Manuskript i „Fyns Tidende“ 5. September.

19. Oktober. Rigsdagens Formænd har indstillet cand. jur. Kretz til Bureauefstillingen; men der er en Del Opposition herimod.

Den sidste Del af Dagbogen indeholder en Skildring af Fru Høgsbros Sygdom og Død d. 27. December.

1895.

1. Januar. Dagbogen for 1894 findes ikke mere. Ved Forliget i Foraaret 1894 hørte Høgsbro til de 14 Medlemmer af det forhandlende Venstre, der stemte imod dette. Harald Holm stemte derimod for Forliget, hvad der gav Anledning til stærke Brydninger indenfor den Høgsbroske Familie. — 17.

December 94 havde Høgsbro nedlagt sin Stilling som Formand for Folketinget som Protest imod den af de moderate og Højre vedtagne Valgkredslov, der udvidede Valgkredsenes Tal fra 102 til 114, men som ikke opfyldte Grundlovens Bud om en Valgkreds for hver 16000 Indbyggere. Rs. Claussen blev Formand i hans Sted.

3. Januar. I „Berlingske Tidende“ 3. Januar findes et anonymt Angreb paa Høgsbro: Hr. Høgsbro som Grundlovsfortolker (H's Stilling til Valgkredsloven).

10. Januar. Prof. Will. Scharling var d. 17. December 94 bleven valgt til 1. Viceformand.

19. Januar. I August 1894 havde Ministeriet Estrup trukket sig tilbage og Reedtz-Thott danner det ny Ministerium.

15. Februar. Høgsbros Bemærkning om Brandes—Hørups Ansvar for Nederlaget er foranlediget af følgende Udtalelse af Bjørnson i et Brev fra Rom 22. Januar 95: Man siger mig bestandig: det frafall skyldes Grundtvigianerne. Intet kan være fejlagtigere. Det skyldes noget i den danske natur, som den nu engang er blet til, og som ikke Grundtvig, ikke et eller to slægtleds arbejde kan rette uten hos de enkelte. Der var mange slags Grundtvigianere. Men naar jeg ser, at aarets litterære begivenhed er „Vølund smed“ og „Marie“, saa ser jeg ogsaa paa *det* i den danske natur, som har voldt ulykken. Og ingen skal skylle *disse* for aa ha været Grundtvigianere. Har du nogetsteds i værden ellers set, at et lands fred og retfærd kan bygges paa et liv og en livsfilosofi som Vølunds Smeds? Naar opgaven tages saa letfærdigt og desuagtet prises som sindbilledlig foregangsvej for det Danmark, der vil oprejsning, — ja, hvad kan man *saa* vente? Hvad del har i det hele ikke det Brandes'ske væsen hat i aa forføre det moralske alvor, som ingen *langvarig* kamp kan undvære? Hørup med Brandes'erne i følge har været som den, der holdt en kjærnesund, vittig tale til danske om aa vise mot og troskab, mens hans følge løp bort med pigerne til skoven — og bød al ungdom gjøre det samme. Jeg er ikke blind for deres eget arbejde i begejstring for frihed og manddom; men denne deres begejstring har været tilsat av en tøjlesløshed og raahed i livsnydelsens forkyndelse, som har ophævet alt for meget av deres eget arbejdes værd og skjæmt de medforbundnes. Den blanding af blødhed og beregning, som ænnu er saa ægte dansk, og som har gjort sit værk i overløperiet, — aldrig hadde det nådd fræm til sejer uten den farsot paa vilje og den frygt for kompagniskabet, som Brandes'eriet skapt utover leg'er og bygder.

11. Marts. Forslag til Ændring i Lov om Rentefoden af 6. April 1855.

31. Marts. J. C. Christensen: Den ny Tid. En lille Valgbog 1895.

9. April. Ved Valget valgtes der 53 Radikale og Socialdemokrater, 27 moderate og 25 Højre. — Svend Høgsbro valgtes i Storehedinge.

1. Maj. Høgsbro er fra 4.—29. Maj paa Rejse i Tyskland og Østrig.

20. Juni. Den danske Journalistforening har indbudt de fremmede Journalister, der er til Stede ved Nordøstersøkanalens Aabning til et Besøg i København. — Københavns Borgere indbyder dem til en Festmiddag paa Hotel d'Angleterre.

2. Juli. De af Hage nævnte §'er i Grundloven handler om: de provisoriske Love (25), Finansloven (49), Folketingets Valgperiode (33), de Kongevalgte (39), Rigsretten (68), Ministeransvarlighed (14).

19. Juli. I 1892 var der bleven nedsat en Proceskommission, af hvilken Assessor Vilh. Thomsen, Prof. Deuntzer og Departementschef Ricard var Medlemmer.

23. Juli. Et Selskab af Rigsdagsmænd er af Folketingsmand, Kaptajn Trolle med Marineministeriets Bemyndigelse bleven indbudt til en Limfjordstur med Kanonbaaden „Hauch“. Formaålet er at faa vakt Interesse for en Vestkysthavn.

2. August. Det er i Anledning af Gaardejer Bunde Refslunds Begravelse, Høgsbro er rejst til Sønderjylland. Jørgen Favsbøl ejer Branderup Mølle. — Ved Forhandlingerne om Rødding Højskolegaards Overdragelse til Rødding Frimenighed var Høgsbro kommen i et skarpt Modsætningsforhold til Gaardejer J. N. H. Skrumsager i Københoved.

27. August. cand. jur. Ejnar Berg er Christen Bergs ældste Søn.

16. September. Jakob Scavenius havde 1894—96 Ophold i Nordfrankrig.

5. Oktober. Hilda er en Datter af Sofus Høgsbro.

10. Oktober. Folketingsmand C. Krabbe, der stod udenfor Partierne, indbragte 10. Oktober et „Forslag til Grundlovsbestemmelse vedrørende Bevilningslove og indeholdende nogle i Forbindelse dermed staaende Bestemmelser om Folketingets Medlemstal og Rigsretten.“

8. November. Forespørgslen om en ny Rettergangsmaade stillede og behandlede 11.—13. Jan. 1896.

16. November. Kultusminister Bardenfleth har d. 9. Oktober stillet „Forslag til Lov om Forandring i forskellige Bestemmelser angaaende Borger- og Almueskolevæsenet“.

3. December. Klein havde i Samlingen 1885—86 stillet Forslag til „Tillæg til og Forandring i Grundlovens §§ 25, 49 og 53“ (Rigsdagstidende, Tillæg A. 1641).

13. December. D. 5. December rammes Høgsbro af et Ildebefindende, der binder ham hjemme til d. 13., da han igen giver Møde paa Rigsdagen.

1896.

1. Januar. Høgsbro havde været til Stede ved Landmandsforsamlingen i Randers Juni 1894 og deltaget i Kongemiddagen d. 4. Juni, hvor den omtalte Begivenhed maa have fundet Sted.

4. Januar. Høgsbro meddeler disse Samtaler om Nordslesvig i Brev til Jørgen Favsbøl, Branderup Mølle.

13. Januar. Henning Jensens Forslag er forelagt i Samlingen 1890—91. Forhandlingen: Rigsdagstidende F. Sp. 2383 ff.

Paa Finansloven var opført en Bevilling til et Panserskib.

30. *Januar.* Forslag om Frednings- og Ordensbestemmelser for Fiskeriet i de til Danmark og Sverige grænsende Farvande havde været forelagt første Gang i Samlingen 1894—95. Blev først Lov 7. April 1899.

Apanageloven gaar ud paa at forhøje Apanagen for Prins Valdemar til 50,000 Kr. aarlig og at fastsætte en Apanage for Prins Kristian af 24,000 Kr. aarlig; den havde været forelagt i hver Samling siden 1891—92.

6. *Februar.* Trier, S. Bojesen og Jungersen foreslog d. 5. Februar Folkeetinget at udtale en Misbilligelse af, at Krigsministeren i Strid med Hærloven, særlig dennes § 124, har ladet Oberst F. P. A. V. Tobiesen forblive i Posten som Chef for Officersskolen ud over d. 19. Oktober 1895. Forslaget vedtages d. 3. Marts.

10. *Februar.* Ved et Suppleringsvalg i Valby paa Grund af Bladudgiver Herman Bings Død opstilledes Jakob Scavenius af Højre; Venstres Kandidat var Dr. phil. Oscar Hansen, der (25. Februar) valgtes med 1638 mod Scavenius's 1423 St.

5. *Marts.* Ved Valget i Skanderborg 9. April 95 var Red. Oluf H. Jørgensen, der tilhørte det forhandlende Venstre, bleven valgt med 1033 St. mod 1021 St., der faldt paa den radikale Gaardejer Jens Sørensen. — Valget blev forkastet.

11. *Marts.* D. 5. Marts var A. S. Poulsen, den senere Biskop over Viborg Stift, bleven udnævnt til Domprovst i Roskilde.

18. *Marts.* Gaardejer Jacob Hansen, Forsinge, er Formand for Agrarforeningens sjællandske Afdeling. Spørgsmaalet om en Tyendelov drøftes ikke paa Agrarforeningens Generalforsamling i Juni.

14. *April.* Uenigheden om Skoleloven samlede sig især om Kaldelsesmaaden og om Skolekommissionens S sammensætning.

25. *April.* Godsejer Ingerslev havde været Estrups Indenrigsminister 1885—1894 og Minister for offentlige Arbejder i Reedtz-Thotts Ministerium.

5. *Maj.* Kronprins Frederiks ældste Datter Louise holdt Bryllup med Prins Frederik af Schaumburg Lippe.

19. *Maj.* D. 22. Maj udnævntes Godsejer K. Sehested til Landbrugsminister.

4. *Juni.* Landbrugsminister Sehested har ved den Fællesspisning, der afslutter Agrarforeningens Generalforsamling d. 3. Juni, holdt en meget agrarvenlig Tale. — Der blev ved dette Møde vedtaget en Resolution, der fordrer, at de Rigsdagsmænd, der slutter sig til Agrarprogrammet, danner en selvstændig Gruppe ved Behandlingen af Agrarspørgsmaal.

8. *Juni.* Skoleinspektør Whiggers, der er Formand for Højres Arbejder- og Vælgerforening, taler ved Højres Grundlovsfest i København, hvor Jak. Scavenius ogsaa var til Stede.

16. *Juli.* K. H. N. Vinther: Oplevelser fra Menighedslivet i København og Sydøstsjælland fra Aarhundredets Midte. 1895.

5. *Septemder.* Prostitutionssagen, der havde været drøftet i tidligere Samlinger, kom ikke frem 1896—97.

25. *September.* Ved et Suppleringsvalg i Helsingør efter Krigsminister C. Thomsens Død vælges Maskinarbejder Chr. Rasmussen med 1077 St. mod Højres 1058.

5. *Oktober.* Scavenius's Brev, der handler om Oprettelse af et nyt Højreblad og giver Oplysninger om andre Bladplaner indenfor Højre, staar i „Kjøbenhavn“ 3. September 1896.

9. *Oktober.* I Nørresundby havde ved et Suppleringsvalg, hvor Jensen-Sønnerup blev valgt, de radikale stærk Fremgang og de moderate Tilbagegang.

14. *Oktober.* Ved et Suppleringsvalg til Landstinget i Randers 22. September opstillede Højre-Agrarene Kammerjunker Neergaard og Højre Overretssagfører Kier, Aarhus.

15. *Oktober.* Gaardejer Lars Frederiksen i Ryslinge har skrevet forskellige Smaaskrifter om den kirkelige og folkelige Vækkelse — bl. a. „Den kirkelige Bevægelse i Ryslinge i Fyen 1849—1868“ (1879) og „Friskolebevægelsen i 1852 og de følgende år“ (1885).

12. *November.* Grundlovsforslaget omhandlede Forandringer i §§ 25, 48 og 49. — I det i Anledning af Sagen nedsatte Udvalg blev Høgsbro Formand.

14. *November.* „Kolding Folkeblad“s Jubilæumsnummer udkom 18. December. Madsen-Mygdal har ikke skrevet om det af Høgsbro nævnte Emne, men derimod om Bergs Arbejde i den danske Presse.

16. *November.* Et Forslag til Lov om Anholdelse, Varetægtsfængsling og Ansvar for ulovlig Anholdelse eller Varetægtsfængsling var indbragt i Folketinget af Alfr. Christensen o. fl.

18. *November.* Ved et Jordskælv paa Island er der opstaaet stor Nød i mange Hjem, og der er i den Anledning dannet en Komité for Indsamling af Bidrag til de skadelidte. Klein er Formand for den.

19. *November.* J. C. Christensen og Svend Høgsbro har indbragt Forslag til Lov om Ægteskabs Indgaaelse (borgerligt Ægteskab). Har. Holm var enig med Forslagsstillerne i Princippet, men fandt, at Tiden ikke var moden til Tankens Gennemførelse.

21. *November.* C. Hage stillede d. 3. December en Forespørgsel om Regeringens Bestræbelser for at opretholde Danmarks Neutralitet. Spørgsmaalet var aktuelt, da et engelsk Blad har bragt Meddelelse om en hemmelig Alliance mellem Rusland og Danmark. Forespørgslen endte med en enstemmig Vedtagelse af en Dagsorden, hvori udtaltes, at Folketinget „forventer, at Regeringen ikke vil lade nogen Lejlighed unyttet til at overtøye Udlandet om, at Danmarks Bestræbelser under en Konflikt med andre Stater udelukkende vil være rettede paa at opretholde Landets neutrale Stilling“.

2. *December.* „Om Grundlovsændringen“, nogle Bemærkninger af Højstetssagfører Otto Liebe i Berl. Tid. 21.—23. November (Aftenudgaven).

11. *December.* I Resolutionen, der vedtages paa Højres Delegeretmøde, (mod Scavenius, der anbefaler en anden) tages der bl. a. Afstand fra det forelagte Grundlovsforslag, især m. H. t. § 25.

1897.

1. *Januar.* „Aarhus Stiftstidende“ bringer d. 31. December 1896 en redaktionel Artikel: „Den jydsk Prins“, hvori der gøres opmærksom paa, hvordan Prins Christian under sine Ophold i Jylland har „skabt sig en saadan Popularitet, at han almindeligvis og i daglig Tale betegnes som: *den jydsk Prins.*“ Dette har igen affødt et naturligt Ønske om at knytte Prinsen „endnu nærmere til Jylland og paa en saadan Maade, at Befolkningen her jævnlige kunde have ham i sin Midte“. Derfor fremsætter Bladet nu den Tanke, at „Jyderne burde skænke „den jydsk Prins“ en Bolig herovre, et Sommerslot i en smuk Egn“.

4. *Januar.* Et i Oktober fremsat Forslag om Medgift til Prinsesse Louise var bleven henvist til Finansudvalget, der ikke afgav Betænkning om det. — Ved Lov af 1. Maj 79 var der bleven bevilget Medgift og Brudeudstyr til Prinsesse Thyra.

8. *Januar.* Finansminister Lüttichau har foreslaet en Toldrevision (der vilde medføre en Nedgang i Indtægt paa c. 1 Mill.) og samtidig en Forhøjelse af Brændevinsskatten paa 5 Mill. — Senere kom hertil et Forslag om Skat paa Indtægt og Formue.

6. *Juli.* C. Th. Zahle m. fl. indbragte et Lovforslag om „Tillæg til Tyendelov af 10. Maj 1854“. Vedtages i Folketinget ved 3. Beh. 6. Marts.

12. *Marts.* Indenrigsminister Hørring foreslaar, at naar en Indkomst- og Formueskat er traadt i Kraft, overgaar Land- og Ligningsskatterne til Kommunen. Mod Regeringens Protest vedtog Folketinget, ved en Anmærkning paa Finansloven, at denne Overgang skulde ske allerede i indeværende Aar. Krigsminister Schnack forlangte paa sit Budget mindst en Forhøjelse paa 200,000 Kr. udover, hvad Venstre tilbød.

29. *Marts.* Da Enighed om Finansloven ikke kan naas — Regeringen ønskede i Overensstemmelse med Folketinget indsat 2 Poster, en angaaende Tilskud til Fredsbureauet i Bern, en anden om Rentenedsættelse for nogle Statsejendomme dels under Finansministeriet, dels under Kultusministeriet, hvad Landstinget nægtede Tilslutning til — nedsættes der et Fællesudvalg 25. Marts, og da dettes Arbejde ikke er endt før Udgangen af Marts, vedtages en midlertidig Finanslov, gældende for 2 Maaneder.

5. *April.* I Finanslovsforslaget — i § 26: andre og overordentlige Statsudgifter — er bl. a. foreslaet 25000 Kr. til Omdannelse af forældede Broncekanoner til 14 cm. hurtigskydende Kanoner. I § 26 er der fra Krigsministeriet opført 24 Poster, men Venstre vægrer sig ved at bevilge de fleste af dem.

25. *April.* Guldborg er Harald Holms ældste Datter.

15. *Maj.* Det var i 1873, at Taubers Angreb paa den slesvigske Embedsstand førte til Sammenstød med Formanden, Hall.

19. *Maj.* I den Resolution, der vedtages paa Aagrarmødet, udtales en Tak til Regeringen for de forelagte Told- og Landbolove, og en Beklagelse af Landstingets Holdning i Finanslovssagen.

19. *Juni.* Det af J. Appel og L. Moltesen redigerede „Dansk Tidsskrift“ Begynder at udkomme 1898.

27. August. Kronprinsens næst yngste Datter holder Bryllup med Hertug Karl af Vestergötland.

23. Februar. I Næstved er der Suppleringsvalg i Anl. af, at Red J. Lund er udtraadt af Folketinget. Grd. Jul. Frandsen vælges.

1898.

1. Januar. Overhofmarskal C. L. Løvenskjold havde fra 1860 været knyttet til Frederik d. 7's Hof. — J. P. Trap, der havde været Frederik d. 7's Kabinetssekretær, efterlod sig ved sin Død en Række Optegnelser om sit Liv i Statens og Hoffets Tjeneste; disse Erindringer er ikke udgivet. Worsaaes Udtalelser om Frederik d. 7. findes i hans Bog: Optegnelser om Rosenborgsamlingen i 25 Aar (1886).

5. Januar. I Oktober har Konsejlspræsidenten fremsat Forslag til Lov om Medgift for Prinsesserne Louise og Ingeborg. Det henvises til Finansudvalget, der ikke fremmer det.

10. Februar. Paa Finansloven ønsker Venstre vedtaget Bestemmelse om, at Renterne af offentlige Midler nedsættes $\frac{1}{2}$ pCt. (til $3\frac{1}{2}$ pCt.).

20. Februar. L. Hertel: H. V. Hertel. Bidrag til den sønderjydske Folkevækkelses Historie. 1897.

24. Marts. Frede Bojsen: Lovgivningsværket 1890—95 og dets Følger (1898). Venstres Opraab udstedes d. 25. Marts; det er ikke underskrevet af Høgsbro og Køedt. J. C. Christensen redegør „i Forstaaelse med begge nævnte Mænd“ for Aarsagen hertil: Høgsbro ønsker ikke som Formand i Tinget „at udtale sig paa denné direkte Maade mod de andre Partier i Tinget“, Køedt er Fælleskandidat i sin Kres for alle Partier mod Højre og finder det derfor mest korrekt ikke at underskrive.

8. April. Henrik Ibsen har de første Dage i April besøgt København; han søger Audiens hos Kongen i Anledning af en Ordensdekoration.

15. April. Prof. Deuntzer gør i sin Tale opmærksom paa den frugtbare Lovgivningsvirksomhed, der er udfoldet her i Landet siden Grundlovens Givelse og især under den nuværende Konge. Der er siden 1849 udkommen 2000 Love, hvoraf de 1200 i den nuværende Konges Regeringstid. Det største Antal i et enkelt Aar — 66 — var udkommet 1866, det mindste Antal — 3 — i 1886. Han slutter med at ønske godt for den forestaaende Procesreform — „at vor Konge maatte opnaa den Tilfredsstillelse at føje dette Blad til sin rige og hæderfulde Lovgivningskrans“. (Berlingske Tidendes Referat).

18. April. Dr. C. Rothe, Berlingske Tidendes Redaktør, skriver om Valget d. 5. April, der har givet Reformpartiet absolut Flertal i Folketinget (63 Mandater); han tror dog ikke, Tiden er inde til et Ministerskifte, og haaber paa en Spaltning af Venstre, der kan føre til en Sammensmeltning af alle besindige Venstremænd til eet Parti.

25. April. Kommandør Sigurd Bojesen, der i 1895 havde besejret General Bahnson i Frederiksberg I, faldt denne Gang for Professor Ellinger.

18. Maj. Ved Valget 20. April 1892 i Roskilde havde Grev Scheel kun 2 Stemmer mere end Venstremanden, Mejeriejer Rosleff.

20. *Maj*. Den svenske Baronesse Lilienkrantz spillede en ret betydningsfuld Rolle i den danske Socialistbevægelse i 70'erne og 80'erne. Hun var i Opposition til den Retning, der efter Pios Bortrejse blev den førende indenfor Arbejderbevægelsen. Sammen med Vilh. Rasmussen, der oprindeligt havde været Handelsmand og senere Journalist ved forskellige Blade, udgav hun i 1884 Bladet „Den ny Socialist“, der stærkt angreb Socialdemokratiet.

1. *Juli*. J. C. Christensen svarer d. 4. Juli paa Høgsbros Brev: „Det synes altså at være rigtigt med Ministeriets Selvbevillinger, ihvor utroligt det end synes, og det ondartede ved Sagen er, at det nok drejer sig om nægtede Bevillinger. Dette tillige med Undladelsen af at indkalde Rigsdagen efter Valget, hvor Sagen kunde være forelagt, ser ikke godt ud. Imidlertid er der næppe noget at gøre ved Tingene før i Oktober, naar vi bliver samlede, da maa vi æske nærmere Oplysninger og tage Bestemmelse.“ — D. 19. Oktober standsedes 1. Behandling af Finansloven, og der nedsattes et Udvalg for at undersøge denne Sag. Mod Højres Stemmer vedtog Tinget en af dette Udvalg foreslaaet Udtalelse om, „at den paa forventet Tillægsbevilling truffne Foranstaltning til Afhjælpning af Mangler ved Kjøbenhavns Søbefæstning ikke kan forsvares ved den Henvisning til ydre politiske Forhold, som Ministeriet har fremsat“, og at Folketinget derfor misbilliger denne „Tilsidesættelse af Rigsdagens Bevillingsmyndighed“ og derfor „ikke vil give Ministeriet sin Tilslutning ved Behandlingen af denne Sag paa Tillægsbevillingsloven“.

10. *September*. P. Lauridsen: Det nationale Gennembrud i Sønderjylland i Tilskueren, April—Maj 1898.

12. *September*. I „Højskolebladet“ 1898 Sp. 1074 ff. redegør Fernando Lindeberg for Liebknechts Stilling til den socialistiske Fremtidsstat.

13. *September*. Vilhelm Lassen: Venstreministerium. Tilskueren, Januar 1898.

27. *September*. L. Hertel maa i „Højskolebladet“ 1898 Sp. 687, 1135, 1169, værges sig mod Angreb, der er rettet mod Bogen om H. V. Hertel bl. a. af P. Skau, Bukshave.

30. *September*. Dronning Louise er død d. 29. Sept.

22. *Oktober*. P. Lauridsen: Professor C. Flor og Nordslesvigerne. 1844—46. i Aarboeg for dansk Kulturhistorie 1898 S. 131—169.

15. *November*. „Forslag til Lov om Retternes Medvirkning til Optagelse af Bevis i Udlandet.“ — Behandles 1. Gang i Folketinget 15. November.

19. *November*. Køllers Masseudvisninger fra Nordslesvig begynder i Efteraaret 1898.

1899.

4. *Januar*. Høgsbro har i en Aarrække boet paa „Røddinghus“ i Landskronagade. I Slutningen af 1898 sælger han Huset og flytter nu til H. C. Ørstedesvej, hvor hans yngste Datter Ragnhild overtog en Børneskole.

5. *Januar*. Dr. C. Rothe trak sig i Marts tilbage fra Stillingen som Red. af „Berl. Tid.“

11. Januar. Svend Høgsbro har som Ordfører for en Gruppe Folketingsmænd forelagt „Forslag til Lov om Modarbejdelse af offentlig Usædelighed og venerisk Smitte“.

31. Januar. Landstinget havde netop færdigbehandlet Forslagene til Lov om „Forandringer i Lov om Valgene til Rigsdagen af 12. Juli 1867“ og om „forskellige Forhold vedrørende Folkeskolen“.

16. Februar. Dagen forud drøftes et Forslag til Lov om Opførelse af en Tilbygning til det kgl. Teater. Man drøfter Tanken om en Bortforpagtning af Teatret til et privat Selskab, der saa skulde have et fast Tilskud af Staten. Ministeren er ikke nogen principiel Modstander af en saadan Ordning.

21. Februar. Fra Pastor Lützhøft og Kapellan Axel Bjerre har Høgsbro faaet Opfordring om til Nationaltidendes Søndagsnummer at udtale sig om Kirkeforfatningsspørgsmaalet.

15. Marts. Landstinget har færdigbehandlet et Forslag til Lov „om forberedende Foranstaltninger til Genopførelse af Christiansborg Slot“. Det naaede ikke til Behandling i Folketinget i denne Samling.

31. Marts. P. G. C. Jensen har privat indbragt et Forslag til Lov „om Tillæg til Lov N. 64 af 28. Maj 1880 om Spare- og Laanekasser“.

8. April. Danmarks nuværende Kronprins er født 11. Marts 1899.

H. Matzen udnævnes 1899 til Medlem af den internationale Voldgiftsret i Haag.

31. Juli. Høgsbro deltager i det interparlamentariske Møde i Kristiania. Fr. Bajer har stillet Forslag om, at Konferencens Medlemmer skulde henvende sig til deres respektive Regeringer, for at disse skulde undersøge og anbefale J. V. Blochs Værk om en nær Krigs Følger. Det forkastes med alle Stemmer mod 7.

29. August. Dagen forud er Oberst Schnack bleven udnævnt til Krigsminister (i Stedet for Oberst Tuxen) og Direktør L. Bramsen til Indenrigsminister (i Stedet for Stiftamtmand Bardenfleth). Justitsminister Rump træder ogsaa tilbage. Justitsministeriet overtages foreløbig af Hørring.

12. September. Mindesmærket er Billedhugger Pedersen-Dan's Statue af „Den lille Hornblæser“ paa Vester Boulevard.

18. September. Fabrikant Aksel Meyer er Formand for Fællesrepræsentationen for Industri og Haandværk, Bankdirektør Aksel Heide, Veksellerer L. Bing og Herman Trier har med Resultat mægllet under den store Lockout.

29. September. Sofus Høgsbros Svigermor, Sofie Conradine Jürgensens Erindringer er nedskrevet og udgivet af Læge Olav Høgsbro under Titlen „Oldemors Erindringer“ (1898).

1900.

10. Januar. J. C. Christensen har i „København“ 5. Januar skrevet om den politiske Stilling.

17. *Januar.* Finansministeren har forelagt Forslag om Indkomst- og Formueskat, om Overgang af Statsskatter til Kommunerne, om en Toldlov og om Brændevinsafgift, mens et Forslag om en Tiendeafløsningslov er indbragt privat.

5. *Februar.* Byen Wismar var i Sveriges Besiddelse til 1897 (dog fra 1803 pantsat til Mecklenburg-Schwerin).

12. *Februar.* Skuespiller Schyberg har paa Grund af en Kritik i „Politiken“ (af Edvard Brandes) af hans Udførelse af Leanders Rolle i „Gert Westphaler“ overfaldet Edv. Brandes; denne udfordrer Schyberg til en Duel, der d. 10. Februar finder Sted i Ermelundskrattet. Schybergs Sekundanter er Skuespillerne Mantzius og Poul Nielsen, Edv. Brandes's Peter Nansen og Erik Skram. Der veksles 4 Kugler, men ingen af dem rammer. Erik Skram er Protokolsekretær i Folketinget.

22. *Februar.* Der fremkommer i Pressen Meddelelse om, at Hørring forbereder Lovforslag om de vestindiske Øers Salg til de forenede Stater. Spørgsmaalet kom først til Behandling i Rigsdagen i Samlingen 1901—02.

24. *Februar.* Høgsbro var tilstede i det kgl. Teater den første Aften, da Schyberg optraadte efter Duellen, og da der i Teatret fandt voldsomme Demonstrationer Sted. Skuespiller Lars Knudsen er Søn af Pastor J. L. Knudsen.

Præsterne ved Sct. Knuds Kirke i Odense har andraget om at faa et Missionshus indviet til kirkeligt Brug som foreløbig Filialkirke. Kirkeminister Sthyr afviser Andragendet, men finder intet at indvende mod, at der finder Prædike-tjeneste Sted i Missionshuset. Pastor Emil Koch angriber i „Kristeligt Dagblad“ 13. Februar skarpt denne Afgørelse. Kirkeminister Sthyr sender i den Anledning en Skrivelse til kst. Biskop, Stiftsprovst Balslev, som offentliggøres i „Berl. Tid.“ 22. Februar. I denne Skrivelse irettesættes Pastor Koch for „sin egenraadige Optræden overfor Dem“, hvorved han har „gjort sig skyldig i en Tilsidesættelse af den af ham ved hans Præsteløfte overtagne Forpligtelse til at foregaa Menigheden med et godt Eksempel og overfor Foresatte og Embedsbrødre at udvise et saadant Forhold, at der ikke med Grund skal kunne føres Klage over ham, og at denne Tilsidesættelse er af den Art, at den fortjener den skarpeste Paatale.“

7. *Marts.* Der er stillet Forslag i November om Oprettelse af en Dampfærgforbindelse mellem Gedser og Warnemünde, — og et Udvalg har arbejdet med Sagen. Betænkning afgives 24. Marts.

9. *Marts.* I den af Folketinget vedtagne Dagsorden udtales, at Tinget „ikke finder det ønskeligt at foretage en Forhøjelse af Afgiften paa Brændevinsbrænding i det Øjemed at tilvejebringe hel eller delvis Dækning af den ved den foreslaaede Revision af Toldloven fremkommende Indtægtsnedgang“. Mod Dagsordenen stemte af Reformpartiet: Bertelsen, Svend Høgsbro, Jensen-Bælum og Jessen.

16. *Marts.* D. 2. Marts stillede Anders Nielsen i Folketinget følgende Fore-spørgsel til Krigsministeren: „Har Krigsministeren Kundskab om de Forhold, hvorunder Rekrutuddannelsen foregik ved 8. Infanteri-Bataillon i 1897? Og i bekræftende Fald: Er der da fra Krigsministeriets Side taget Forholdsregler saaledes, at de stedfundne Myndighedsmisbrug ikke kunne ventes gentagne?“

20. *Marts.* I en Replik til Lyngsie under Finanslovbehandlingen i Folketinget 16. Marts udtaler Indenrigsminister Bramsen, at det maa være Arbejder-

organisationernes Sag at sørge for, at deres Medlemmer ikke faar ringere Løn hos Staten end hos private.

21. *Marts*. D. 28. *Marts* vedtages Nedsættelse af en parlamentarisk Kommission (i Henhold til Grundlovens § 46) „med det Hverv at undersøge, hvorledes en retfærdig Omordning af vore Beskatningsforhold . . . bør foretages“.

23. *Marts*. I cand. teol. Oscar Geismars Interview i „Samfundet“ udtaler Høgsbro, at de sidste Dages politiske Begivenheder (Skatteloven, Brændevinsloven, Gedserfærgeren) har fjernet Reformpartiets Mænd ganske betydeligt fra Ministertaburetterne, at han er enig med Svend Høgsbro i hans Stilling til Brændevinsskatten m. m. —

27. *Marts*. Grev Frijs udtaler i Landstinget (Rigsdagstid. L. Sp. 1519) at han samstemmer med Ahlefeldt „i Ønskeligheden af, at der danner sig et Landboparti“. Overalt organiserer Samfundsklasserne sig i Foreninger. „Vi have endogsaa fra Ministerbordet i de allersidste Dage hørt en Opfordring til Arbejderne til at træde ind i Fagforeninger. Der er kun een Pariakaste, og det er Landboerne. Saa snart der er Tale om, at de prøver paa at træde sammen, saa staar der et Styr og Spektakel, som om Samfundet var nær ved at revne.“ Men det maa man se at komme ud over og forstaa, at det vil være til det hele Samfunds Gavn, idet der herved vil være et Grundlag for, „at vi kunne gaa en roligere Udvikling og en sundere Konservatisme i Møde, end det hidtil har været Tilfældet“.

1. *April*. „De 8“ er foruden Grev Frijs: Grev Ahlefeldt-Laurvig, Baron Reedtz-Thott, Godsejer Rottbøll, Godsejer Steensen-Leth, Etatsraad Breinholt, Generalauditør Steffensen og Borgmester H. N. Hansen.

5. *April*. Gaardfæster Jens Rasmussen repræsenterede Nykøbing S.-Kredsen i Folketinget 1864—1889.

7. *April*. I Brevet til Stillerne, som „Fyns Tidende“ omtaler d. 6. April, skriver Høgsbro, at han er enig med de af Reformpartiets Medlemmer, der stemte mod Brændevinsdagsordenen.

9. *April*. Ritzaus Bureau meddeler d. 7. April om Aftenen, at der „var ikke truffet nogen Afgørelse i Spørgsmaalet om Dannelse af et nyt Ministerium“.

24. *April*. Dinesen og Reventlow angriber Bramsen for hans Stilling til Loven om Adgang til at drive Livsforsikringsvirksomhed.

27. *April*. De ny Ministre er: H. Sehested (Konsejlspræs. og Udenrigsm.), Goos Justitsm.), Juul-Rysensteen (Trafikm.), Hofjægermester Friis (Landbrugsm.), Schnack (Krigsm.), W. Scharling (Finansm.), Middelboe (Marinem.), Bjerre (Kultism.), Bramsen (Indenrigsm.).

3. *Maj*. H. N. Hansen udmelder sig af Højre nogle Dage efter.

16. *Maj*. Det oplyses senere i Dagbogen, at Indbydelsen til Margrethe-Mindet er udgaaet fra Musæumsdirektør Møllerup, mens det er Krabbe, der har samlet Politikernes Underskrifter. I et Brev til Frede Bojsen 21. *Maj* gør Høgsbro denne opmærksom paa Forbigaaelsen: „Skulde det være et fingerpeg om, at jeg nu burde overlade formandspladsen til Krabbe, der er for-

mand for komiteen? Jeg er i saa fald ikke utilbøjelig dertil. I virkeligheden er jeg jo ikke længere reformpartiets tillidsmand.“ Frede Bojsen svarer d. 22. Maj: „Jeg undrede mig ogsaa over indbydelsen til Margrethemindet, der benyttes som udtryk for alliancen mellem de radikale fløje. Men i saa fald maa ingen af den gamle folkelige kreds vige. Vi maa ikke lade sejren for den ny halløjpolitik. Vil man kaste os bort, saa maa det ske med magt — kun derved kan vi bidrage, hvad vi formaar, til at aabne vælgernes øjne. Jeg stoler paa, at De heller ikke svigter. I kamp om formandspladsen tror jeg endnu, at rabalderen vil trække det korteste straa.“

18. Maj. Gabriel Sibbern: Den religiøse Absolutisme. 1900.

9. Juli. Grev Ahlefeldt-Laurvig bliver under sit Ophold i Odense interviewet, og dette Interview udsendes gennem Ritzaus Bureau; i det udtaler Greven, at „de 8“ staar fuldstændig frit overfor Regeringen.

12. Juli. „København“ bringer 11. Juli en Artikel: „Sofus Høgsbro, Kronprinsen og „de brave Jyder“,“ hvori fortælles, at Kronprinsen talte med Formanden om sit nylig afsluttede Besøg i Jylland og roste Jyderne som dygtige og brave Folk. Høgsbro svarede dertil, at han ogsaa holdt meget af Jyderne „ikke mindst fordi de altid vælger Venstremænd ind i Folketinget“.

14. Juli. Høgsbro deltager i den interparlamentariske Konference i Paris og er i den Anledning i Tyskland—Frankrig fra 22. Juli—8. August.

7. September. Der fremkom ingen Mindretalsindstilling fra Skattekommissionen.

24. September. Fru v. Wildenrath-Krabbe har kort efter Nytaar 1900 overtaget Redaktionen af „Dannevirke“; hun angriber i sit Blad stærkt de sønderjydske Førere. Da Bladet sælges i September, begynder hun kort efter Udgivelsen af et nyt Blad „Det gamle Dannevirke“. Baade da og tidligere har hun samvirket med de tyske Myndigheder.

19. Oktober. Det er under Behandlingen af et nyt Forslag om Prinsesse-Medgift, Borgbjerg behandler Kongehusets Forhold. Han hævder, at Stillingen herhjemme er saadan, at „det gror i Bunden, det visner i Toppen“. Denne frodige folkelige Udvikling afspejles ikke i det politiske Liv — Hvorfor? „Jeg er enig med Venstres Hovedorgan, naar det i Foraaret, kort efter Ministeriets Udnævnelse, skrev, at Grunden vistnok maa findes i den Oldingehaand, der ledes af Kvindehaender og lægger sig klam og kold paa Udviklingen herhjemme“. (Rigsdagst. F. Sp. 612). Det er disse Ord, Høgsbro paataler den følgende Dag. De følgende Dage drøftes denne Episode en Del i Dagbladene.

11. November. A. P. Køedt: Politisk Møde paa Samsø d. 9. September 1900. Skattebevillingsretten.

22. November. Grev Frijs redegør i Landstinget for Forhandlingen mellem ham og H. Sehested før Ministeriets Dannelse; Sehested benægter Referatets Rigtighed, hvorefter Grev Frijs svarer: „Jeg kan kun overfor den ærede Konsejlspræsidents sidste Bemærkning svare, at dette er et Dementi til, hvad jeg har sagt, og det er et Dementi, som jeg paa dette Sted ikke vil svare paa.“ — Der taltes i Anledning af disse Ord om en mulig Duel, men næste Dag afgav Konsejlspræsidenten en Erklæring om, at det ikke har været hans Hensigt at beskyldte Grev Frijs for at tale Usandhed. „Naar det ærede Medlem

hævder, at han under vor Samtale i Foraaret har fremhævet Gennemførligheden af de eventuelle Skattelovsforslag som et væsentligt Moment, maa jeg erkende, at skønt det er undgaaet min Opmærksomhed, maa det vel forholde sig saa. Min Opfattelse af Samtalens Resultat er det af mig i Gaar refererede. Det er en Selvfølge, at hvis jeg havde haft samme Opfattelse som det ærede Medlem, vilde Samtalen ikke have været fyldestgørende for mig.“ — Ministeriet havde i sit Skattelovsforslag forladt den af Folketinget næsten enstemmigt hævdede Opfattelse og var gaaet over til at bygge paa et nyt Grundlag (Indkomstkildebeskatningen og Overførelse af en Del af Toldindtægten til Kommunerne), som man ikke kunde vente Folketingets Tilslutning til.

1. December. C. F. v. Holten: Erindringer (udg. af W. Bloch) 1899. C. Rantzau-Breitenburg: Erindringer fra Kong Frederik den Sjettes Tid (udg. af L. Bobé). 1900.

Bernhard Ernst Bülow var fra 1851—62 dansk Forbundsgesandt i Frankfurt; senere i preussisk Statstjeneste og en Tid Udenrigsminister. Fader til Rigskansler Bernhard Bülow.

20. December. Den omtalte Artikel staar i „Berl. Tid.“ 18. December (Aften). Kontorchef Schovelin har paa Højres Delegeretmøde fremdraget et Ord af gamle Grev Frijs: „Jeg og mit Hus vil tjene Kongen.“ I „Nationaltidende“ 14. December gør Grev Mogens Frijs opmærksom paa, at Ordene, der blev brugt ved Oktoberforeningens Fest paa Hotel Fønix, Oktober 65, lyder saaledes: „Jeg vil med mit Hus og Alt, hvad jeg ejer, tjene gamle Danmark, mit elskede, men sønderrevne Fædreland.“ — Artiklen i „B. T.“ gengiver nu Talen helt og viser, at blandt de Programpunkter Grev Prijs stiller op, har „Kongedømmets Befæstelse“ Pladsen som Nummer 1. Artiklen slutter: „For afbøde Grev Frijs stod Konge og Fædreland som Et. — Dette til Belysning af hans Søns Indsigelse mod Ordet „Konge“ i den saa ofte nævnte Udtalelse.“

1901.

1. Januar. I en Tilføjelse i Dagbogen hedder det: „Kronprinsen var meget lidenskabelig imod de 8, kaldte dem „forrædere“. (Senere blev det fortalt, at man ved hoffet kaldte dem „Ulfelderne“).“

9. Januar. Efter „København“s Referat har Kronprinsen beklaget den Modtagelse, det nye Ministerium har faaet. Høgsbro udtaler sig for et nyt Ministerium, men Kronprinsen afviser det: „I hvert Fald maa Ministeriet blive siddende et Aar, for at man kan se, om Misstemningen mod det ikke i den Tid kan lægge sig.“ Høgsbro siger i sit Dementi, at baade Kronprinsen og han tillægges Udtalelser, som aldeles ikke er faldne.

11. Januar. Pastor Anton Jensen, Harboøre, afskediges d. 28. Januar fra sin Embede paa Grund af Vranglære.

27. Januar. Ludvig Schrøder: „Bidrag til Oplysning om, hvad det nittende Aarhundrede har bragt os“ — Højskolebladet 1901 S. 1.

6. April. Ved Folketingsvalget d. 3. April valgtes der 76 Tilhængere af Venstrereformpartiet, 16 moderate, 14 Socialdemokrater og 8 Højre. — I Kalundborg-Kredsen afgaves der 1227 Ja-Stemmer for Krabbe mod 1273 Nej-Stemmer.

11. April. For at forhindre tyske Køb af nordslesvigske Gaarde var der under Ledelse af Mag. H. V. Clausen, senere Skoledirektør Niels Hjort og

Grosserer Holger Petersen dannet en Organisation, „Foreningen af 5. Oktober 1898“, med den Opgave at skaffe Kapital til Støtte for unge Nordslesvigeres Gaardkøb i de truede Egne.

25. Juli. Provst P. G. Koch udnævntes d. 22. Juli til Biskop over Ribe Stift.

18. August. Jakob Marstrand: F. Falkenstjerne i „Den danske Højskole“ I, S. 321.

21. September. Den tyskfødte Professor Max Müller har i „The Nineteenth Century“ Maj 1897 skrevet en Artikel, „The Schleswig-Holstein Question and its Place in History“. Rigsarkivar A. D. Jørgensen svarer i Tidsskriftets December-Nummer med en Artikel: „The Danish View of the Slesvig-Holstein Question“, der senere som Særtryk udkom paa Verdenssprogene.

22. September. Bemærkningen er fremkaldt ved, at Høgsbro har refereret en Udtalelse fra Hoffesten om, at Scavenius er den ledende.

26. November. Skolebestyrer Niels Hjort har i „Nationaltidende“ 25. November skrevet en Artikel mod Krabbe og J. C. Christensen: „Krabbe og Reformpartiet.“

Efter et kort Sygeleje døde Sofus Høgsbro d. 15. Januar 1902. Dagbogen er ført frem til 9. Januar.

NAVNELISTE

Navneliste.

A.

- Aaberg, Chr. P., Gaardejer, Møborg., S. 37, 214, 233, 247, 250, 253, 341.
Aastrup, I. P., Etatsraad, Sekretær i Ordenskapitlet, S. 235, 297.
Adler, V., Journalist, S. 222, 268, 274, 324.
Agerskov, I. C. M., Ingeniør, S. 205.
Ahlfeldt-Laurvig, Chr. I. F., Lensgreve, S. 224, 231, 235, 267, 271, 289, 292, 295, 305—06, 308—10, 330, 373—74.
— C. W., Gesandt, S. 326.
Ahlmann, Nicolai, Godsejer, S. 50, 266, 343.
Ahnfeldt, I. H., Amtmand, S. 228.
Alberti, C. C., Overretsprokurator, S. 24—25, 27, 32, 42, 65, 77, 93, 95—96, 102, 121, 194, 342, 345, 349, 360.
— P. A., Højesteretssagfører, S. 158, 172, 187, 190, 192, 194—95, 201—2, 206, 208—10, 216, 220, 222—23, 225, 231, 233, 236, 243, 245—49, 254—56, 258—60, 265, 267, 270, 285, 287, 289, 293, 295—96, 298—301, 308, 310—11, 314—15, 317—19, 323, 326—27, 330, 333, 360, 362.
Albertsen, Niels, Gaardejer, Astrup, S. 151, 153, 353, 359.
Albretsen, Hans, Husmand, Næstelsø, S. 42.
Alexandra, Dronning af England, S. 330.
Andersen, Lærer, Kjeldernæs, S. 28, 29, 340—41.
— H. N., Etatsraad, S. 235.
— I. H., Højskoleforstander, Rødkilde, S. 75.
— N., Gaardfæster, Eskør, S. 39, 82, 342, 351.
— N., Entreprenør, S. 288, 296, 325.
— Søren, Gaardejer, S. 203.
Andersen-Rosendal, I. F., Proprietær, S. 257, 267, 270.
Andræ, C. G., General, S. 156, 157, 265.
— P., Forfatter, S. 265.

- Appel, Cornelius, Frimenighedspræst, S. 3, 25—27, 31, 98, 104, 340, 350—51.
— Jakob, Højskoleforstander, S. 230, 263, 307, 368.
— Kr., Friskolelærer, S. 23, 34, 46.
— M. L., Redaktør, S. 98, 350.
Arvesen, Ole, norsk Højskolemand, S. 348.
Asmussen, A. F., Departementschef, S. 178.
Astrup, H. R., norsk Politiker, S. 240.

B.

- Bagger, I. H., Højesteretssagfører, S. 30.
Bahnsen, I. I., General, S. 133, 139, 140, 177, 179, 182—83, 188, 268, 276, 287, 294, 359.
Bajer, Fr., Løjtnant, S. 16, 29, 49, 149, 156, 181, 189, 195, 197, 204, 208—13, 221, 229, 230, 234, 236—39, 243, 253, 257, 265—66, 270, 272, 275—76, 279, 281, 283, 285—86, 305, 315, 371.
Balle, N. E., Biskop, S. 3.
Balslev, L. N., Biskop, S. 272.
— S. Th., Præst, S. 129.
Bang, Herman, Forfatter, S. 255.
— C. F. G., Præst, S. 191.
Bardenfleth, V., Amtmand, S. 202—03, 209—11, 217, 223, 257, 269, 283, 286, 365, 371.
Barner, H. S. V., Kammerherre, Eskildstrup, S. 270.
Beck, Vilh., Præst, S. 238, 282.
Beck-Friis, L. G., svensk Gesandt, S. 218, 220—21, 269, 300, 321.
Begtrup, Holger, Højskoleforstander, S. 142, 228.
Bek, Jens, Højskoleforstander, S. 25.
— Jens, Snedker, S. 191.
Bennike, F., Oberst, S. 177, 183, 218, 219, 233, 235, 325.
Bendtsen, Chr., Lærer, S. 102.
Bentsen, Protokolsekretær, S. 222.

- Berg, C., Lærer, S. 3, 4, 10, 13, 15, 19, 23, 24, 26, 27, 29, 36, 37, 39, 42—44, 46—49, 54, 64, 65, 67, 74, 76, 78.
 — 81, 82, 84, 85, 87, 88, 90, 92—96, 99—102, 105—07, 111—13, 115—17, 121—28, 130—31, 133, 136, 140, 141, 142, 146, 149, 150, 152—57, 162, 164, 167, 169—70, 172, 183, 187, 190, 194—96, 227, 235, 266, 275, 290—91, 293, 316, 322, 327, 329—30, 340—42, 345—47, 349, 352—57, 361, 367.
 — Ejnar, cand. jur., S. 204, 207—08, 228, 232, 234, 365.
 — Maren, Frue, S. 167, 183, 195, 209—10, 215, 279.
 — Sigurd, Redaktør, S. 315.
 Berling, C., Kammerherre, S. 321.
 Berner, C. C., norsk Politiker, S. 272.
 — G., Teaterintendant, S. 177—78, 362.
 Berntsen, J. Kr. Gaardejer, S. 98, 191, 269.
 — Klaus, Skolemand, S. 26, 38, 43, 45, 48, 53, 69, 78, 81, 93, 101, 104, 124, 157, 159—62, 165—66, 170, 172, 174, 178—79, 182—83, 186—87, 189, 191, 213, 227, 265, 275, 287, 294, 324, 350.
 Bertelsen, J., Proprietær, Skalberg, S. 113, 177, 196, 202—05,, 207—10, 212—13, 219, 237, 242, 245—46, 250, 255, 261, 267, 270, 291, 301—02, 305—06, 313, 315, 372.
 Berthelsen, S., Godsforvalter, S. 195, 285, 288.
 Beyer, P., Læge, S. 273.
 Bille, C. St. A., Redaktør, S. 28, 30, 74, 78, 102, 282, 319, 347.
 — Torben, Diplomat, S. 315.
 Bing, Herman, Bladudgiver, S. 141, 145, 195, 196, 200, 212, 366.
 — L., Veksellerer, S. 195, 371.
 Birkedal, Vilh., Præst, S. 4, 5, 9, 32, 34, 46, 53, 62, 96, 98, 103, 209, 218, 232, 274, 338, 341, 343, 350, 355—56.
 Bismarck, Otto v., tysk Rigskansler, S. 33, 71, 98, 104, 163, 221, 275.
 Bjerger, Povl, Højskolelærer, S. 278.
 Bjerre, Auditør, S. 4, 99, 337, 350.
 — A., Præst, S. 282, 371.
 — J. J. K., Provst, S. 177, 203, 257, 263—64, 270, 273, 287, 305—06, 314, 317, 320—21, 324, 326, 373.
 — P., Proprietær, S. 305.
 Bjørnbak, Lars, Lærer, S. 8, 24.
 Bjørnson, Bjørn, Direktør, S. 100, 198.
 — Bjørnstjerne, Forfatter, S. 3, 13, 15, 24, 26, 33, 34, 38, 39, 50, 51, 59, 61, 63, 66, 69, 70, 72, 73, 79, 84, 86, 88, 89, 93, 100, 109, 111, 137, 142—44, 185, 186, 190, 192, 197, 199, 211, 228, 272, 279, 285, 292, 325, 338—49, 352—53, 359, 362, 364.
 Blehr, O. A., norsk Politiker, S. 143, 285.
 Blem, M. P., Gaardejer, S. 148, 155, 162, 177, 197, 199, 202, 203, 208, 222, 228, 241, 245, 246, 248, 250, 258, 259, 312, 326.
 Blicher, Læge, S. 2, 357.
 Bloch, S. 286, 371.
 — I. V., Præst, S. 67, 345.
 — W., Sceneinstruktør, S. 375.
 Bluhme, H. E., Godsejer, S. 128, 172, 189, 196, 211, 217, 222, 239, 246, 250, 300.
 Bluntschli, I. C., schweizisk Retslærd, S. 181—82.
 Bobé, L., Historiker, S. 375.
 Boisen, F. E., Præst, S. 5, 6, 51, 72, 75, 112, 343.
 — P., Præst, S. 229.
 Bojesen, Ernst, Boghandler, S. 263.
 — Sigurd, Kommandør, S. 195, 196, 211, 218, 222, 231, 235, 239, 241, 245, 248, 261, 272, 366, 369.
 Bojsen, Emil, Redaktør, S. 132.
 — Frede, Højskoleforstander, S. 4, 9, 10, 13, 15, 19, 26—30, 37—39, 43—48, 64, 69, 70, 72, 73, 75, 77—79, 81—83, 88—90, 96, 97, 99, 100—02, 104, 106—08, 110—14, 117, 119—23, 128—32, 134—42, 144, 145, 147, 149—66, 169—80, 182—186, 188—90, 192, 195, 197, 198, 202, 204—13, 224, 227, 237, 240, 244, 245, 248—51, 253—57, 259—62, 265, 266, 271, 277, 278, 280, 281, 285, 286, 290, 293, 294, 296, 299, 302, 303, 308, 317—20, 322, 323, 333, 341, 345—47, 350—51, 355, 356—62, 369, 373—74.
 — Mix, g. m. H. Anker, S. 100.
 — P., Seminarieførstander, S. 7, 9, 26, 35, 36, 76, 86, 87, 132, 214, 221, 227—29, 245, 271, 339, 346, 348, 353.
 Borchsenius, Otto, Kritiker, S. 134, 137, 140, 154, 161, 187, 286, 357.
 Borghberg, F. J., Journalist, S. 297, 313, 314, 317, 374.
 Brahm, G., Præst, S. 343.
 Bramsen, L. E., Direktør, S. 230, 243, 264, 286—88, 291, 295—96, 303, 307, 322, 324, 371—73.
 Brandes, Edv., Forfatter, S. 111, 134, 149, 159, 160, 175, 176, 192, 207, 298, 300, 328, 351, 361, 364, 372.
 — Frue, S. 176.
 — Georg, Kritiker, S. 30, 73, 75, 109, 209, 280, 346, 350.

Brandt, C. I., Præst, S. 5, 59—61, 67, 85, 338, 344—45.
 — Harald, Godsejer, S. 357.
 Bregendahl, L. N., Overretsassessor, S. 205.
 Breinholt, N. B., Proprietær, S. 185, 214, 252, 254, 263, 266, 310, 324, 377.
 Brix, C. C., Professor, S. 25.
 Broberg, C. A., Grosserer, S. 118, 356.
 Broglie, Hertug af, S. 66, 344.
 Bruun, Anne, Lærerinde, S. 237.
 — C. A., Chef for Orlogsværftet, S. 218.
 Brücker, V., Præst, S. 173, 356, 362.
 Buch, H., Gaardejer, Seest, S. 29.
 Bull, Otto, Kammerherre, S. 227.
 Busk, Jens, Gaardejer, S. 80, 81, 103, 122—24, 128, 130, 132, 150, 155, 157, 159, 175, 189, 196—97, 200, 207, 211, 233, 237, 239, 242, 243, 246, 249, 250, 259, 267, 288, 289, 298, 299, 302, 311, 324, 332, 351, 355,
 Bülow, B. E., Gesandt, S. 315, 375.
 — Bernhard, tysk Rigskansler, S. 375.
 Bærentsen, C., Amtmand, S. 280.
 Bølling, C., Redaktør, S. 167, 357.
 Bønløkke, C. C., Gaardejer, Aalsrode, S. 190, 233.
 Bøtker, I. P., Gaardejer, Møldrup, S. 156.

C.

Carlsen, H. R., Godsejer, S. 9, 10, 12, 14, 25, 108.
 — V., Redaktør, S. 91, 139, 140, 349.
 Carstensen, C., Journalist, S. 207, 222, 230.
 — W., Admiral, S. 206.
 Casse, Frue, S. 237.
 Chamberlain, J., engelsk Politiker, S. 204.
 Christensen, Alfred, Overretssagfører, S. 195, 199, 200, 207, 213, 222, 235, 250, 261, 267, 274, 288, 304, 307, 308, 334, 367.
 — Balthasar, Overretsprokurator, S. 7, 10, 12, 15, 17, 23—27, 44—48, 64, 72, 77, 80, 81, 89, 90, 342, 347, 349, 353.
 — J. C., Lærer, S. 187, 190, 192—94, 196—97, 199, 203—04, 207—08, 210—13, 216—17, 219—26, 228, 231—37, 239, 242—50, 252—63, 267, 269—71, 274, 275, 277—79, 282—84, 286, 287, 289, 290, 292—301, 303, 304, 306—09, 311—13, 315, 317, 318, 320, 323, 324, 326, 327, 329, 330, 332, 334, 364, 367, 369—71, 376.

Christensen, G., Overretssagfører, S. 172, 176, 188, 273.
 — M. C., Gaardejer, Kæret, S. 30.
 — Ole, Husejer, S. 42.
 — Poul, Husmand, S. 155, 176, 217, 222, 237.
 Christian I, S. 321.
 — VIII, S. 225, 268, 292, 321, 329.
 — IX, S. 40, 56, 62, 174, 207, 214, 215, 218, 220, 225, 227, 233, 237, 238, 241, 247, 251, 252, 257, 259, 261, 268, 272—74, 278, 280—82, 284, 292, 294, 299, 306, 307, 311, 313, 316, 317, 320—32, 339, 344, 359, 361, 369.
 — Prins (Chr. X), S. 188, 196, 215, 218, 225, 238, 241, 243—44, 261, 264, 268, 277, 320—21, 366, 368.
 Christiansen, M. P., Gaardejer, Gammelsogn, S. 29, 129.
 — R., Forpagter, S. 266, 349.
 Clausager, A. B., Gaardejer, S. 177.
 — A. J., Gaardejer, S. 29, 108, 123, 125, 127—29, 276, 353.
 Clausen, Prokurator, Nykøbing S., S. 346.
 — H. N., Professor, S. 107—08.
 — Johs., Præst, S. 1, 22, 35, 53, 325, 340—41, 343.
 — H. V., Magister, S. 375.
 Claussen, Rs., Bladudgiver, S. 96, 138—40, 146, 155—57, 159—62, 164, 166, 172, 177, 180—82, 184, 185, 188, 189, 192, 197, 202, 213, 239, 252, 283, 287, 288, 293, 355, 359, 364.
 Cobden, R., engelsk Politiker, S. 198.
 Colding, I. G. F., Oberst, S. 175, 221.
 la Cour, J., Landbrugsskoleforstander, S. 136.
 — Poul, Højskolelærer, S. 128, 167, 323.
 Cumberland, Hertug af, S. 238, 349.

D.

Dagmar, russisk Keiserinde, S. 292.
 Dahl, F. C. B., Skolebestyrer, S. 24.
 Dalsgaard, I. N. L., Præst, S. 67, 345.
 — I. P. J., Gaardejer, S. 146, 155, 172, 255, 265, 310.
 Dam, P., Friskolelærer, S. 189.
 — Ph. R., Kaptajn, S. 29, 152, 155, 159.
 Danner, Grevinde, S. 268, 314—15, 321.
 Danneskjold-Samsø, C. F., Greve, S. 90.
 Deak, Frants, ungarsk Statsmand, S. 66, 94, 344.
 Dessau, D., Bureauchef, S. 290, 355, 362.
 d'Hondt, V., belgisk Jurist, S. 155.

- Deuntzer, I. H., Professor, S. 202, 261, 268, 272, 275, 284, 290, 324, 326—27, 329—33, 365, 369.
- Didrichsen, F., Professor, S. 347.
- Dinesen, Lars, Statsrevisor, S. 12, 31, 73, 78, 79, 82, 96, 174, 175, 178, 179, 182, 183, 194, 205—06, 219, 221, 223, 228—31, 233—34, 237—39, 242—43, 246, 249—50, 255—57, 259—60, 263—67, 269—76, 280, 283—90, 295, 296, 298—303, 305—16, 318—19, 324—30, 331, 339, 341, 347, 349, 362, 373.
- W., Kaptajn, S. 172.
- Drewsen, I. C., Fabrikant, S. 211.
- M. Fabrikant, S. 211—12.
- Dreyer, C. V. J., Amtmand, S. 264.
- I. W., Læge, S. 124.
- Dreyfus, A., fransk Kaptajn, S. 287.
- Dønnergaard, H., Gaardejer, S. 158, 360.
- E.**
- Eckardt, Proprietær, S. 182.
- Edvard 7., engelsk Konge, S. 279, 330.
- Elberling, Emil, Rigsdagsbibliothekar, S. 182, 184, 188, 202, 228, 229, 274, 276, 278, 308, 311, 325.
- Ellinger, H. O. G., Professor, S. 369.
- Erslev, Kr., Professor, S. 274.
- Eskesen, Morten, Friskolelærer, S. 277.
- Estrup, I. B. S., Godsejer, S. 10, 13, 14, 40, 48, 52, 54, 69—71, 73, 79, 82, 84, 89, 91, 96, 100, 104—07, 110—12, 118, 121, 125, 128—30, 132, 136, 139, 140, 142, 150, 163, 165, 173, 176, 178—82, 186, 188, 202, 204—07, 213, 216, 217, 223, 229, 231—33, 235, 238, 243, 251—59, 263, 265—67, 270—76, 280, 285, 294, 306, 307, 311, 313—14, 316, 319, 320, 323, 324, 341, 343, 344, 347, 348, 351, 357, 359, 364, 366.
- R., Frue, S. 284.
- Fischer, C., Kaptajn, S. 183.
- I. C. H., Adjunkt, Minister, S. 25, 85, 86, 96, 100, 101, 343, 347, 350.
- Flor, C., Professor, S. 25, 271, 276, 277, 370.
- Fogtmann, K. L., Lærer, S. 219, 224, 238, 239, 249, 267, 289, 305, 308, 332.
- Fonnesbech, C. A., Godsejer, S. 12—15, 18—21, 23, 25—27, 33, 40, 46, 339—41.
- Forchhammer, J. G., Geolog, S. 290.
- Frandsen, Hans, Gaardejer, Gudum, S. 346.
- Jul., Gaardejer, S. 265, 369.
- Frederik III, tysk Kejser, S. 215.
- V, S. 238.
- VI, S. 375.
- VII, S. 108, 212, 268, 275, 278, 314, 315, 321.
- Kronprins (senere Frederik VIII), 174, 177, 183, 188, 196, 202, 214—16, 218, 220—21, 225, 227, 233, 238, 240, 241, 244, 248, 268—71, 277, 281, 284, 291—94, 304, 309—10, 314, 316—19, 320—25, 328, 331, 366, 369, 374, 375.
- Prins, S. 320—21, 371.
- Storhertug af Baden, S. 221.
- Prins af Schauenborg-Lippe, S. 366.
- Frederiksen, Højskoleforstander, S. 9.
- J., Gaardejer, S. 192, 250, 287.
- Lars, Gaardejer, S. 35, 232, 367.
- N. C., Professor, S. 31, 198.
- Friedberg, E. A., tysk Kirkeretslærd, S. 193.
- Friederichsen, C., Bureauchef, S. 176.
- Friis, Aage, Professor, S. 291, 315.
- F., Direktør, S. 324, 373.
- Frijs, C. E. Krag-Juel-Vind, Greve, S. 25, 72, 95, 106, 118—20, 183, 232, 322, 375.
- Mogens Krag-Juel-Vind, Greve, S. 224, 235, 243, 254, 256—59, 263, 267, 271, 282—84, 287—89, 295—99, 303—05, 308—11, 314—24, 327, 373—75.
- F.**
- Faaborg, T. C., Mag. art., S. 202.
- Falbe-Hansen, V. A., Professor, S. 273.
- Falkenstjerne, F. F., Højskoleforstander, S. 105, 149, 187, 328, 351, 376.
- Fausbøl, J., Gaardejer, Branderup, S. 203, 365.
- Feddersen, Sekretær, S. 205.
- Fejlberg, H. F., Præst, S. 205.
- Fenger, C. E., Læge, S. 275, 282.
- H. M., Provst, S. 282.
- P. A., Præst, S. 5, 328.
- G.**
- Gad, M., Bureauchef, S. 31.
- Gardie, R. de la, svensk Politiker, S. 308.
- Gedalia, G. A., Baron, S. 18, 20, 24, 27, 339, 340.
- Geismar, Oscar, Journalist, Præst, S. 304, 373.
- Georg, græsk Konge, S. 241, 248, 251—52, 277, 279, 331.
- græsk Prins, S. 331.

- George, Henry, amerikansk Socialøkonom, S. 195.
- Gertz, M. Cl., Professor, S. 279.
- Gjærup, M., Kaptajn, S. 16, 339.
- Gladstone, W. E., engelsk Politiker, S. 200.
- Goethe, J. W., tysk Digter, S. 129.
- Goos, C., Professor, S. 70, 102, 165, 177, 78, 220, 243, 273, 287, 300, 305, 307, 324, 350, 361.
- Gram, G., norsk Politiker, S. 143.
- Grieg, Edv., norsk Komponist, S. 339.
- Groos, Købmand, S. 26, 346.
- Grove, C., Højskoleforstander, S. 5.
- Grundtvig, Asta, Frue, S. 7, 11.
- Fr., L., Præst, S. 34, 167, 341.
- Johan, Arkivar, S. 323.
- N. F. S., Præst, S. 4, 6, 7, 10, 24, 51, 52, 60, 75, 76, 109, 167, 169, 174, 276, 291, 296, 327—28, 337—38, 341, 343, 346, 350, 364.
- Græsted, S. 30.
- Grøn, Niels, Journalist, S. 300.
- Guldbrandsen, N., Journalist, S. 196, 211, 233—34, 237, 250, 262, 267, 284—85, 288, 305, 311, 326.
- Gyldencrone, E., Baron, S. 294.
- Gørgei, A., ungarsk General, S. 94, 349.
- H.**
- Haffner, W., General, S. 11, 25, 118, 339.
- Hage, Alfred, Godsejer, S. 255—56, 306, 324.
- C., Grosserer, S. 122, 123, 128, 145, 147, 155, 157, 159, 195—97, 200—01, 204—08, 210, 213, 216—24, 226, 228, 230—34, 239, 242—43, 245, 249, 251—61, 265—66, 270, 273, 275, 280, 282—83, 289, 293, 295, 296, 299—301, 305, 308—11, 318, 320, 322, 325—27, 332, 365, 367.
- Johs., Godsejer, S. 175, 224, 306.
- Hagemann, G. A., Direktør, S. 300, 324.
- Hall, C. C., Professor, S. 9, 11, 25, 29, 59, 74, 78, 96, 337, 368.
- Hammerich, H. A., Ingeniør, S. 224, 243, 249, 251, 306.
- Hans, Prins, S. 188, 221, 225, 292, 321—22, 331.
- Hansen, Andreas, S. 72, 345.
- A. Thyssen, Gaardejer, Randerup, S. 97, 349.
- Constntin, Maler, S. 166.
- H. C., Gaardejer, Kartofte, S. 245.
- H. N., Borgmester, S. 179, 200, 255—56, 281, 308—09, 314, 316, 321, 323, 325, 327, 373.
- Hansen, I. A., Skomager, S. 3, 13, 15, 18, 20, 22, 25, 27, 29, 30, 36, 37, 39, 40, 42—48, 64—68, 72, 74, 79, 84, 85, 90, 92, 94, 95, 232, 238—39, 291, 337—42, 344, 348.
- I. L., Sagfører, Kolding, S. 322.
- Jacob, Gaardejer, Forsinge, S. 188, 214, 223, 229, 243, 259, 306, 321—22, 366.
- J. E. V., Admiral, S. 294.
- Jørgen, Biskop, S. 49, 50, 342.
- N., Gaardejer, Gundsøllille, S. 172, 246.
- N., Gaardejer, Oure, S. 46.
- N., Redaktør, S. 6, 7, 238—40, 338, 340.
- N. Andersen, Gaardejer, Randerup, S. 97, 349.
- Octavius, Højesteretssagfører, S. 102, 110, 121—24, 172, 195, 204—05, 212, 213, 257, 260, 261, 165—66, 274, 288, 295—98, 315, 329, 353.
- Ole, Gaardejer, Bringstrup, S. 196, 208, 265, 283, 318, 326, 327.
- Orla L., Løjtnant, S. 69, 345.
- Oscar, Dr. phil., S. 219, 221, 224, 250, 261, 267, 274, 288, 332, 366.
- P., Journalist, S. 30, 184, 341.
- R., Højskolelærer, S. 53, 98, 350.
- Rs., Gaardejer, Mammen, S. 267.
- Ulf, Højesteretssagfører, S. 274.
- Ølstykke, I., Lærer, S. 146, 155.
- H. P., Redaktør, S. 216, 313, 319, 333.
- Harald, Prins, S. 277.
- Harboe, I. P., Lærer, S. 112, 353.
- Hasle, I. P., Proprietær, S. 27.
- Hasselriis, L., Billedhugger, S. 361.
- Hauberg, S., Fabrikant, S. 179.
- Hedemann, M. S. F., Oberst, S. 178, 249, 257, 320, 324.
- Hedin, S. A., svensk Politiker, S. 27, 236, 237, 239, 240, 247, 266, 271, 275, 281, 297, 340.
- Hedlund, S. A., svensk Redaktør, S. 27, 55, 58, 64, 67, 83, 89, 91, 100, 143, 343, 348, 359.
- Heegaard, Anker, Fabrikant, S. 346.
- Hegel, J., Forlægger, S. 228.
- Hegermann-Lindencrone, J. H., Diplomat, S. 326.
- Heiberg, G., Præst, S. 344.
- Heide, A., Bankdirektør, S. 371.
- Heltzen, E. S. E., Amtmand, S. 39, 48, 49, 120, 182, 342.
- Helweg, H. C., Læge, S. 26.

- Hennings, S., Kabinetssekretær, S. 279.
 Herslev, Læge, S. 205—06.
 Hertel, H. V., Præst, S. 270, 277, 369—70.
 — L., Præst, S. 270, 369, 370.
 Hjort, N., Skoledirektør, S. 323, 375—76.
 Hoff, V. I., Præst, S. 348.
 Holch, H. C., Borgmester, S. 266.
 — C. G., Professor, S. 68, 345.
 Holm, Guldborg, S. 250, 368.
 — Harald, cand. teol., S. 27, 30, 31, 53, 57, 59, 61, 75, 83, 84, 89, 90, 101, 108, 113, 117, 120, 124, 137, 138, 140, 142, 146—50, 152—59, 161—62, 164, 166, 172, 174, 176—78, 180—82, 185, 86, 188—90, 192, 195, 197—200, 202, 04, 208—12, 217, 220—21, 227, 229—30, 232, 234—35, 237, 239, 240—42, 245, 250, 253—55, 257, 259, 263, 266—67, 270, 271, 277, 280, 283, 286—87, 290—91, 298—300, 302, 311—12, 320, 329—31, 333—34, 341, 343—44, 348, 354, 358, 360—61, 363, 367—68.
 — Kr., Gaardejer, S. 127.
 — P., Skrædder, S. 175.
 — V., Gaardejer, S. 18, 19, 22, 29, 113, 150, 276, 339, 353, 358.
 Holme, Godsejer, S. 162—63.
 Holst, Lars, norsk Redaktør, S. 172.
 Holstein-Holsteinborg, L. H. C. H., Greve, S. 11, 12, 25, 54, 339, 343.
 Holstein-Ledreborg, I. L., Greve, S. 13, 15, 16, 18, 19, 24—30, 33, 36, 44, 45, 47, 62, 64, 72, 73, 76, 78, 80—82, 89, 90, 97, 99, 102, 109, 110, 117, 122—26, 129, 131, 133—35, 138—42, 144, 146, 148—57, 159—60, 181, 186, 233, 249, 258, 263, 271, 273, 274, 316, 324, 326, 339, 342, 344, 346—47, 349—50, 353, 355, 357, 358, 360.
 Holten, C. F. v., Generalmajor, S. 315, 375.
 Hoppe, I. C., Amtmand, S. 228.
 Horst, H. J., norsk Politiker, S. 239, 271.
 Hostrup, Elisabeth, Frue, S. 279.
 — I. Chr., Præst, S. 61, 62, 137, 328, 338, 344, 358.
 Høgsbro, Amalie, Frue, S. 92, 96, 274, 337.
 — Gudrun, S. 209, 341.
 — Hilda, S. 206, 365.
 — Hjalmar, Lærer, S. 195.
 — Ingeborg, S. 240, 289.
 — Olav, Læge, S. 213, 240, 250, 274, 277, 289, 325, 371.
 Høgsbro, Ragnhild, S. 280, 284, 370.
 — Svend, Højsteretssagfører, S. 24, 95, 110, 137, 177, 188—90, 192—200, 202—03, 205, 207—09, 211—12, 214, 217, 220, 222—25, 228, 230—31, 235, 246, 250, 260, 264, 267, 270, 280—83, 287—89, 296—302, 304, 306—07, 311, 319, 325, 327, 329, 331—34, 364, 367, 371—72.
 Højgaard, N., Lærer, S. 53.
 Højmark, Kr. Lærer, S. 25, 85, 105, 110, 118, 136, 181, 186, 202, 209, 251—52, 350, 353.
 Hørlyck, A. D., Gaardejer, Rurup, S. 109, 352.
 Hørring, H. E., Departementschef, S. 198, 223, 255, 259—62, 270, 272—73, 281—83, 285, 288, 291, 295, 298—301, 303, 306, 318, 319, 321, 329, 368, 371, 372.
 Hørup, V., Redaktør, S. 25, 27, 76, 80, 84, 85, 90, 93, 100—03, 105—06, 116—18, 122, 124, 129, 131, 133—38, 140—42, 144—46, 148—53, 155—64, 169—70, 172, 192—95, 197—98, 204—05, 207—11, 213, 215, 226, 241, 249, 253, 253, 261, 274, 279, 296, 324, 326—28, 330—32, 346, 349—51, 354—55, 357—61, 364.
 Høxbroe, H., S. 277—78.
 — P., S. 277.
 Høxbrou, H., S. 277.
 — I. H., S. 277.
- I.
- Ibsen, Henrik, Forfatter, S. 272, 292, 369.
 Ihering, C. R., tysk Retslærd, S. 181.
 Ingeborg, Prinsesse, S. 238, 264, 369.
 Ingerslev, H. P., Godsejer, S. 223, 226, 338, 366.
 Ipsen A. Forfatter, S. 304.
 — J., Justitiarius, S. 287.
 Irminger, C. L. C., Admiral, S. 314.
- J.
- Jacobsen, Aug., Gaardejer, S. 53.
 — C., Brygger, S. 257.
 — Otto, Præst, S. 4, 5, 343.
 — Will., cand. teol., S. 75, 202—03, 338.
 Jacoby, E. M., Læge, S. 329.
 Jensen, Redaktør, Roskilde, S. 184.
 — Redaktør, Stege, S. 162.
 — A., Gaardejer, S. 362.
 — Anton, Lærer, S. 315.

- Jensen, Anton, Præst, S. 321, 375.
 — Byriel, Gaardejer, S. 250.
 — C. A., Maler, S. 211.
 — David, S. 257.
 — Ferd., Præst, S. 280.
 — G., Maler, S. 308.
 — Hans, Redaktør, S. 178—80, 195, 265.
 — Henning, Præst, S. 122, 124, 146, 216, 365.
 — Ingv., Lærer, S. 201, 207, 211—12, 219, 224, 233, 237, 245—46, 249, 288, 332.
 — Jens, Gaardfæster, Trunderup, S. 46.
 — Jens, Borgmester, S. 321.
 — Kr., Gaardejer, Højby, S. 103, 172.
 — Lars, Gaardejer, Arløse, S. 285.
 — M., Gaardejer, Krogstrup, S. 346.
 — N. P., Oberst, S. 181, 323.
 — P., Gaardejer, Estrup, S. 354.
 — P. G. C., Sagfører, S. 245, 256, 260, 263, 280, 283, 287, 289, 300, 303, 371.
 — Reinhold, Landmaaler, S. 6.
 — S., Lærer, Aarslev, S. 188—89.
 — Ths. Gaardejer, Kristrup, S. 123.
 — Bælum, I. H., Snedker, S. 237, 267, 288, 372.
 — Sønderup, I., Gaardejer, S. 367.
 — Toustrup, N., Gaardejer, S. 32, 43, 160—61, 171, 193, 200, 212—13, 221, 229, 240, 250, 261, 270, 281—83, 285, 291, 298, 303—05, 315, 321.
 Jessen, A., Gaardejer, S. 298, 372.
 — Jens, Redaktør, S. 333.
 Johansen, N., Gaardejer, S. 214, 252.
 — Osc., Overretssagfører, S. 274.
 Johansen, Gustav, sønderjydsk Politiker, S. 279, 288, 333.
 Juel, C., Etatsraad, S. 15, 24—27, 31, 82, 83, 113.
 Jungersen, C., Gaardejer, S. 212, 214, 218, 239, 246, 253, 267, 298, 302, 366.
 — Fr., Præst, S. 284.
 Junggreen, I. P., Tobaksfabrikant, S. 105, 351.
 Juul-Rysensteen, Chr., Godsejer, S. 305, 322, 324, 373.
 Jürgensen, Sofie Conradine, Frue, S. 289, 371.
 Jøhneke, F., Admiral, S. 114, 280, 323, 326, 328.
 Jørgensen, A. D., Rigsarkivar, S. 105—08, 118, 186, 205, 268, 277, 292, 322, 323, 351, 376.
 — Andreas, Sagfører, S. 151—52.
 — H., Gaardejer, Ougtvad, S. 263.
 — Jens, Gaardejer, Bjerregaard, S. 166.
 Jensen, Oluf H., Redaktør, S. 162, 172, 326.
 — P., Lærer, S. 212, 237.
 — P., Gaardejer, Hesselballe, S. 116.
 — Søren, Gaardejer, S. 194.
 — Nørrelund, Ths., Lærer, S. 181, 184.
- K.**
- Karl, Prins, S. 268, 277.
 — Prins af Hessen, S. 292.
 — Hertug af Vestergötland, S. 237, 369.
 Karoline Amalie, dansk Dronning, S. 278.
 Kaufmann, W. F. L., General, S. 11, 183, 362.
 Kielland, Alexander, norsk Forfatter, S. 228.
 Kjer, G. L., Overretssagfører, S. 232, 367.
 Kjær, Søren, Gaardejer, S. 24, 30, 172, 188, 276.
 Klausen, K. M., Lærer, S. 281, 292, 293, 296.
 Klein, C. S., Højsteretsassessor, S. 8, 12, 14, 16—18, 20—21, 28, 54, 73, 74, 106, 110, 119, 128, 136, 155, 205, 207, 213—17, 219, 223, 235—39, 243, 252, 268, 294, 319, 339, 341, 343, 365, 367.
 Knudsen, I. L., Præst, S. 372.
 — Knud, Godsejer, S. 185, 363.
 — K. C., Højskoleforstander, S. 192.
 — Lars, Skuespiller, S. 300, 372.
 — P., Handskemager, S. 321.
 — Rasmus, Gaardejer, Baring, S. 122—24.
 Koch, Emil, Præst, S. 300, 372.
 — G., Biskop, S. 327, 376.
 — P., Justitiarius, S. 228, 257.
 Koht, H., norsk Professor, S. 345.
 Konow, W., norsk Politiker, S. 143, 280—81.
 Korsgaard, K. P. K., Redaktør, S. 131, 163, 175, 183, 307, 357.
 Kossuth, L., ungarsk Statsmand, S. 94, 349.
 Krabbe, C., Herredsfoged, S. 6, 10—15, 17, 23, 25—30, 33, 39, 44—49, 59, 60, 63, 64, 71—73, 75, 78, 81, 82, 89, 90, 104, 107, 110, 132, 133, 184, 188, 196, 200, 202, 204—06, 208—14, 216—17, 219, 222—23, 225—26, 230—31, 233—34, 236, 238—40, 244, 246, 254—56, 265, 283, 287, 290, 294, 297, 298, 301, 305, 308, 310—13, 319—24,

- 327, 332, 334, 339, 344—45, 347, 352, 365, 373, 375—76.
- Kretz, F. E., Bureauchef, S. 187, 205, 221—22, 230, 241, 243, 257, 302, 332, 363.
- Krieger, A. F., Professor, S. 8, 11, 12, 29, 59, 62, 70, 72, 74, 86; 88, 105—107, 110, 118, 128, 241, 322, 337, 339, 344, 351.
- Kristensen, Lars, Gaardejer, Ringe, S. 272.
- Th., Gaardejer, Thorsager, S. 155.
- Kristiansen, K., Gaardejer, Beder, S. 284.
- Kruse, Th., Lærer, S. 29.
- Krüger, H. A., Møller, S. 3, 4, 50, 54, 57, 69, 104, 105, 109, 238, 277, 343, 351—52, 363.
- Kvist, L., Gaardejer, S. 155, 177, 208, 209, 211, 222.
- Køller, E. M., preussisk Embedsmand, S. 281, 370.
- L.**
- Langebek, J., Historiker, S. 277.
- Larsen, I. K., Gaardejer, Nr. Onsild, S. 155.
- Kr., Gaardejer, Hagendrup, S. 155.
- Lars, Gaardejer, Vejby, S. 24, 155.
- L. C., Gaardejer, Haldum, S. 155.
- N., Gaardejer, Ørslev, S. 29.
- N. I., Redaktør, S. 24—27, 29, 122, 131, 136, 140, 142, 146—48, 150—62, 165—66, 170, 172, 174—79, 182, 186, 187, 216—17, 220, 223, 228, 235—36, 250, 253, 265, 267, 273, 275, 278, 280—81, 286—87, 290, 297, 302, 309, 312, 327, 329—30, 334, 346, 359, 362.
- Ths., Smed, S. 237.
- Lassen, Hans, Gaardejer, Lysabild, S. 105, 109, 216, 351—52.
- I. L., Overretsprokurator, S. 70, 345.
- Jul., Professor, S. 290.
- Vilh., Redaktør, S. 209, 234, 276, 289, 315, 358, 370.
- Lauridsen, I. K., Overretssagfører, S. 162—63.
- P., Skoleinspektør, S. 278, 370.
- Laursen, N. I., Redaktør, Præst, S. 177, 180, 182, 188, 291, 353.
- Lautrup, Kr., Gaardejer, S. 203.
- Laveleye, Emile de, belgisk National-økonom, S. 181—82.
- Lefolli, H. H., Rektor, S. 5.
- Lehmann, Edv., Professor, S. 227.
- Leth, A., Præst, S. 2, 337.
- F. H. T., Overretsprokurator, S. 83.
- Leth-Espensen, C., Gaardejer, S. 222, 239.
- Leunbach, Biskop, S. 325.
- Levison, F. E., Læge, S. 170.
- Levy, M., Nationalbankdirektør, S. 11, 323.
- M., Bankdirektør, S. 236, 347.
- Liebe, C. C. V., Højesteretssagfører, S. 23, 118, 137, 175, 187, 196, 205, 220, 221, 236, 297.
- Otto, Højesteretssagfører, S. 236, 367.
- Liebknrecht, Wilh., tysk Socialistfører, S. 276, 370.
- Liliencrantz, Baronesse, S. 273, 370.
- Lindberg, N., Præst, S. 3, 5, 7, 8, 104, 338, 351.
- Linderberg, F., Forfatter, S. 109, 166, 169, 191, 352, 361, 370.
- Lindø, Gaardejer, S. 267.
- Lohmann, Kr., Gaardejer, S. 172.
- Lorenzen, C. N., Præst, S. 98, 350.
- Nis, Gaardejer, Lilholt, S. 97, 277.
- Louise, Dronning, S. 225, 238, 268, 273, 277, 278, 279, 314, 370.
- Kronprinsesse, S. 238, 268, 282, 322.
- Prinsesse, S. 216, 227, 243, 261, 366, 368—69.
- Lund, J., Redaktør, S. 194, 210, 369.
- Jens, Højskoleforstander, S. 46, 77, 140, 346, 348.
- John, norsk Politiker, S. 239, 271, 285—86.
- Rs., Præst, S. 108.
- Lundbye, C. C., General, S. 108.
- Lunde, P. F., Jernstøber, S. 340.
- Lunn, V., Godsejer, S. 220, 300.
- Luther, Morten, S. 114.
- Lyng, G. V., norsk Professor, S. 100.
- Lyngsø, M. C., Arbejderfører, S. 321, 372.
- Lüttichau, C. D., Godsejer, S. 151, 203, 221, 225, 228, 231, 240, 242, 244—45, 251, 253, 255, 259—60, 368.
- Lützhøft, H., Præst, S. 282, 371.
- Løvenskjøld, C. L., Overhofmarskal, S. 268, 275, 369.
- M.**
- Maaløe, A., Redaktør, S. 187, 189, 202, 245, 323, 326, 331.
- Madsen, Chr., Gaardejer, Aarslev, S. 53, 343.
- H., Gaardejer, Nr. Brøby, S. 184, 191, 194, 302, 304.
- H., Gaardejer, Ferritslev, S. 46.
- J., Gaardejer, Bur, S. 29, 353.

- Madsen, P., Gaardejer, Eskildstrup, S. 196, 297, 353.
 — P., Professor, S. 188.
 — P. M., Kaptajn, S. 266, 269.
 — V. H. O., General, S. 325.
 — -Mygdal, N. P., Lærer, S. 193, 197, 201, 206—08, 211—12, 226, 228—30, 235, 237, 245—46, 259, 261, 283, 289, 298, 318, 367.
 Madvig, I. N., Professor, S. 107—08.
 Mantzius, K., Skuespiller, S. 372.
 Margrethe, Dronning, S. 308.
 Mariane, Kronprinsesse, S. 314, 321.
 Marie, Prinsesse, S. 238—39, 324.
 Marott, C. E., Redaktør, S. 276.
 Marstrand, Jacob, Borgmester, S. 122, 139, 144, 162, 195, 204, 261, 274, 328, 376.
 — W., Maler, S. 167.
 Martensen, H. L., Biskop, S. 62, 70, 85, 344.
 Matzen, H., Professor, S. 117, 190, 202, 206, 214, 221, 225, 228—30, 235, 237—38, 240, 242—43, 247—48, 262, 264—65, 268, 273, 276—78, 280—81, 284, 288, 292—93, 295, 297, 299—300, 303, 305—06, 309, 313, 316, 323, 330—32, 371.
 Maud, Prinsesse, S. 237—38, 268.
 Melbye, M., Præst, S. 6, 338.
 Meldahl, F., Arkitekt, S. 293.
 Meldal, J. S., Admiral, S. 317.
 Meyer, Aksel, Fabrikant, S. 371.
 — S., Brandinspektør, S. 355.
 Michaelsen, J., Postmand, S. 20, 340.
 Middelboe, C., Admiral, S. 373.
 Møllerup, H. C., Øjenlæge, S. 187.
 — W., Historiker, S. 373.
 Moltesen, L., Dr. phil, S. 263, 368.
 Moltke, I. L., Greve, Hofchef, S. 238, 269, 282, 293, 333.
 — Otto, Greve, S. 268.
 — -(Lystrup), C., S. 163, 206, 284, 317, 320.
 Monrad, D. G., Biskop, S. 25, 78, 107—08, 110—11, 122—23, 149, 322, 347, 353, 356.
 — I. H., Præst, S. 186, 202, 216.
 Mouritsen, N., Lærer, S. 123, 127, 129.
 Munch, P., Dr. phil., S. 193, 274, 325.
 Müller, L. Chr., Præst, S. 209.
 — Max, Professor, S. 330, 376.
 Mølgaard-Nielsen, M., Gaardejer, S. 216.
 Møller, Carl, Forfatter, S. 341.
 — Conrad, Visedigter, S. 341.
 — Niels, Møller, S. 127, 361.
 Møller, Otto, Præst, S. 4, 7, 86, 337—38, 348.
 Mørk, I. M., Konsul, S. 26.
- N.**
- Nansen, P., Forfatter, S. 372.
 Napoleon III, fransk Kejser, S. 104.
 Neergaard, C. A. J., Kammerjunker, Løvenholm, S. 310, 367.
 — N. Th., Historiker, S. 138, 148, 152—55, 160—62, 164—65, 172, 177, 181, 192, 203, 213—14, 218, 228, 229, 231—32, 238, 242, 257, 259, 263, 276, 290, 296, 302, 319, 329—30, 358, 360.
 Neiiendam, Johan A., Grosserer, S. 134, 136, 154, 175, 187—88, 221.
 Nellemann, J., Professor, S. 154, 182, 202, 205, 213, 228, 230, 235, 241, 251—52, 255—56, 267, 272, 273, 276, 282, 285—89, 295, 302, 311, 313, 316, 357.
 Nielsen, Skomager, S. 166, 191.
 — Anders, Husmand, S. 196, 204, 207, 212, 217—24, 233, 242, 243, 246, 249, 267, 283, 284, 299, 303, 311, 315, 319, 327, 372.
 — Fr., Professor, S. 218.
 — I. Kl., Gaardejer, Tømmerup, S. 172, 346.
 — Kr., Gaardejer, Skuderløse, S. 172, 214.
 — Lars, Gaardejer, Højrup, S. 191, 322, 329.
 — M., Gaardejer, Vesterdal, S. 77, 346.
 — M. C. B., Provst, S. 172, 208, 221, 223, 235, 257.
 — P., Gaardejer, Hammerum, S. 45, 123.
 — Poul, Skuespiller, S. 372.
 — Rs., Gaardejer, S. 140, 171.
 — T., Redaktør, S. 356.
 — T., Træskomand, S. 212, 270, 285.
 — Ths., Bladudgiver, S. 29, 35, 37, 38, 40, 43, 45, 108, 123, 125, 127—28, 168, 176, 194, 276, 342, 346, 357.
 — Grøn, N. K., Gaardejer, S. 297.
 Nikolaj II, russisk Kejser, S. 229, 279, 292.
 Nissen, Hans, Gaardejer, Hammelev, S. 97, 271.
 Noes, Gaardejer, S. 356.
 Nyegaard, L., Præst, S. 232, 344.
 Nyholm, C. V., Højesteretsassessor, S. 119, 128, 147, 149, 161, 177, 186—88, 209, 213, 273, 319, 362.
 Nøhr, H. J. A., Gaardejer, S. 217.

- Nøkkentved, C. D. N., Oberstløjtnant, S. 183.
- Nørregaard, Jens, Højskoleforstander, S. 85—86, 136.
- O.**
- Oldenburg, V., Overpræsident, S. 321, 324—25.
- Olesen, Søren, Lærer, S. 224.
- Olsen, O. C., Bogtrykker, S. 179.
- Olsson, O., svensk Politiker, S. 266.
- Ottosen, Johan, Historiker, S. 235, 279, 324.
- Ousen, Jens, Gaardejer, Egum, S. 116, 152, 155, 311.
- Ovesen, S. A., Gaardejer, Solbjerg, S. 172, 346.
- Oxholm, O., Overhofmarskal, S. 172, 268, 282, 330, 333.
- P.**
- Paulli, I., Stiftsprovst, S. 282.
- Pedersen, Chr., Lærer, V. Ulslev, S. 29, 63, 344.
- Jørgen, Redaktør, S. 26, 46, 87, 93, 101, 111, 118, 162, 172, 229, 234, 348—49.
- N., Nyskov, S. 212, 249.
- P., Gaardejer, Sigerslevvester, S. 251, 254.
- P. K., Gaardejer, Frøsiggaard, S. 167, 361.
- Dan, Billedhugger, S. 371.
- Peschke-Køedt, A., S. 151, 152, 195—98, 200, 201, 203—04, 207—09, 211—12, 220, 240, 242, 244—46, 250, 260, 271, 282—83, 285, 287—89, 291, 293, 296, —99, 301—02, 304, 306, 311, 314, 316, 318—19, 369, 374.
- Petersen, Cornelius, Gaardejer, S. 39, 166, 343.
- G., Redaktør, S. 42, 46, 48.
- Holger, Grosserer, S. 376.
- N. Th., Redaktør, S. 170, 361.
- P., Gaardejer, Oppesundby, S. 155, 172.
- Philipsen, G., Boghandler, S. 195, 204, 261, 274, 287, 295, 299.
- Pingel, V., Dr. phil., S. 146, 149, 160—61, 164, 166, 185—86, 279.
- Pio, Louis, Løjtnant, S. 370.
- Ploug, Carl, Redaktør, S. 5, 10, 30, 60—62, 74, 76, 86, 110, 136, 276, 344, 346, 358.
- Pontoppidan M., Præst, S. 186.
- Poulsen, A. S., Biskop, S. 223, 366.
- H. J., Kaptajn, S. 271.
- L. B., Præst, S. 3, 49, 98, 203, 350.
- Olav, Skuespiller, S. 316.
- Povlsen, Alfred, Højskoleforstander, S. 119, 126.
- Karl, Præst, S. 117.
- Dal, A. K., Højskoleforstander, S. 5, 338.
- Nørbjærg, Gaardejer, S. 274.
- R.**
- Ralli, græsk Minister, S. 252.
- Randbøl, S. 49.
- Rantzau-Breitenburg, S. 315, 321, 375.
- Rasmusen, P., Overretssagfører, S. 327.
- Rasmussen, Carl, Protokolsekretær, S. 175.
- Chr., Maskinarbejder, S. 367.
- Jens, Gaardfæster, Veddinge, S. 306, 373.
- I., Skoleinspektør, S. 308.
- J., Gaardejer, Snertinge, S. 214.
- Knud, Friskolelærer, S. 117, 355.
- L., Husmand, S. 214.
- Laurs, Lærer, S. 191.
- N., Gaardejer, Lisbjerg Terp, S. 26.
- Vilh., Journalist, S. 273, 370.
- Ravn, C. H., Lærer, S. 157, 187.
- Jørgen, Gaardejer, S. 114.
- N. F., Admiral, S. 114, 218, 225—26, 252, 261, 264, 269, 271, 273, 275, 281, 283, 291, 294, 298, 300, 302, 307, 319, 324, 340.
- Rée, Frue, S. 187.
- Reedtz-Thott, K. T. T. O., Baron, S. 213, 217—18, 222—23, 225, 233—35, 240, 242, 244—46, 248—51, 253—64, 266—67, 271, 287, 289, 295, 298—303, 305, 309—11, 317, 319, 320, 324, 364, 366, 373.
- Baronesse, S. 202, 235.
- Refslund, Bunde, Gaardejer, S. 203, 365.
- Regenburg, Th. A., Amtmand, S. 276.
- Reventlow, C., Redaktør, S. 291.
- L. A. E., Greve, S. 214, 305—07, 316, 327, 373.
- Preetz, Greve, S. 291.
- Ricard, C. F., Departementschef, S. 202—03, 218, 309, 365.
- Richter, E., tysk Politiker, S. 185.
- tysk Retslærd, S. 193.
- Rimestad, C. V., Redaktør, S. 22, 31.
- Rode, Gotfred, Højskoleforstander, S. 229.

- Rode, Ove, Journalist, S. 308.
 — V., Overretsprøkurator, S. 345.
 Roed, P., Købmand, Kolding, S. 116.
 Rosager, A. K., Gaardejer, Vejstrup, S. 208, 267.
 Roscher, tysk Retslærd, S. 181.
 Rosenberg, C., Dr. phil., S. 12, 337, 339.
 Rosencrantz, Amtmand, S. 82.
 Rosendal, H., Højskoleforstander, S. 191.
 Rosenstand, F. V. F., Kabinetssekretær, S. 300, 313, 320, 322, 326, 331.
 Rosleff, H. I., Mejeribestyrer, S. 196, 204, 214, 233, 246, 259, 369.
 Rothe, C., Redaktør, S. 272, 280, 369—70.
 Rothøll, C. M., Godsejer, S. 214, 310, 373.
 Rovsing, Th., Professor, S. 360.
 Rubin, M., Direktør, S. 145, 199, 321.
 Rump, N. R., Amtmand, S. 257, 260, 281, 284—86, 356, 371.
 Ryssel, E. H., Manufakturhandler, S. 113, 354.
 Rømeling, Kammerherre, S. 314.
 Rørdam, H. F., Præst, S. 185, 363.
 — Holger, Læge, S. 283, 326.
 — P., Præst, S. 5, 185, 363.
 — Skat, Biskop, S. 227, 278, 282, 291, 319, 321.
 — Ths., Præst, S. 9, 86, 88, 339, 348.
- S.**
- Salomon, F. B., Højesteretssagfører, S. 300.
 Scavenius, Jakob, Godsejer, S. 73, 100, 105, 108, 158, 164, 181, 184, 186, 188, 190, 198, 205, 207, 219—21, 228—31, 236—38, 242, 251, 257, 266—69, 273, 290—91, 296, 305—06, 308—11, 314—15, 324, 331, 341, 350, 361—62, 365—67, 376.
 Scharling, H., Professor, S. 325, 333.
 — W., Professor, S. 179, 189, 200, 220, 222, 238, 243, 245, 249, 251, 257, 263, 270, 305, 317, 321, 322, 324, 364, 373.
 Scheel, F. C. R., Greve, S. 273, 369.
 Schelde, L. I., Gaardejer, Ferup, S. 116, 276.
 Schjørring, P., Borgmester, S. 24, 29—31, 52, 343.
 Schnack, I. G. F., Oberst, S. 253, 255, 281, 288, 291, 302, 303, 309, 324, 368, 371, 373.
 Schnak, Chr., Gaardejer, S. 87.
 Schovelin, Jul., Børskommissær, S. 375.
 Schroll, H., Kaptajn, S., 233, 300.
 Schrøder, Johs., Grosserer, S. 89, 348.
 — Ludvig, Højskoleforstander, S. 62, 70, 85, 114, 122, 124, 125, 130, 158, 168, 322, 348, 356, 357, 360, 375.
 Schyberg, Skuespiller, S. 298, 300, 372.
 Schønheyder, C. V., Admiral, S. 123, 356.
 Secher, V., Redaktør, S. 124, 141, 142, 161, 172, 187, 189, 356, 362.
 Sehested, H., Hofjægermester, S. 255—56, 304—07, 309, 314, 317, 322, 324, 329, 373, 374.
 — K., Departementschef, S. 228, 253, 263, 271, 366.
 Shaw, C. H. C., Højesteretssagfører, S. 241.
 Sibbern, G., Forfatter, S. 308, 374.
 Sinding, Stefan, Billedhugger, S. 228.
 Skaarup, Gaardejer, S. 214.
 Skau, L., Gaardejer, Sommersted, S. 97, 205, 229, 271, 277, 363.
 — P., Gaardejer, Bukshave, S. 333, 352, 370.
 Skeel, I. E. F., Godsejer, S. 82, 105, 231, 264.
 Skov, L. P., Proprietær, S. 214.
 Skram, Erik, Forfatter, S. 185—86, 298, 300, 372.
 Skribe, I. P. A., Amtmand, S. 203.
 — Frk., S. 203.
 Skrumsager, Asbjørn, S. 203.
 — I. H. N., Gaardejer, S. 203, 365.
 Slengerik, C. A. V., Redaktør, S. 307.
 Sloth, A. K., Gaardejer, S. 240.
 Spønneck, W. C. E., Greve, S. 108, 212, 323.
 Starcke, C. N., Professor, S. 199, 261, 274.
 Steen, J. V. C., norsk Politiker, S. 143, 228.
 Steensen-Leth, L. A. de, Gaardejer, S. 373.
 Steenstrup, Johs., Professor, S. 276.
 Steffensen, H. C., Generaldirektør, S. 176, 180, 206, 253, 256—57, 272, 301, 305, 309—10, 325, 327, 373.
 Steinmann, P. F., General, S. 19, 28, 340.
 Stenbæk, K. R., Friskolelærer, S. 93, 104, 357.
 Sthyr, H. V., Professor, S. 261, 300, 372.
 Stilling, I. F. H., Bagermester, S. 266.
 Strøm, R. N., Nationalbankdirektør, S. 341.
 Stumm, v., tysk Legationsraad, S. 117, 355.

- Sundberg, A. N., svensk Biskop, S. 205.
 Sutner, Bertha v., Baronesse, S. 285, 286.
 Svarre, Søren, Redaktør, S. 329.
 Svejstrup, H., Præst, S. 1, 114, 116.
 — P., Birkedommer, S. 257.
 Svendsen, H. J. M., Seminarieforstander, S. 209.
 — S., Gaardejer, S. 155.
 Sverdrup, Jakob, norsk Politiker, S. 228.
 — Johan, norsk Politiker, S. 13, 15, 25—27, 32, 64, 96, 111, 114, 115, 143, 45, 228, 354, 359.
 Sylow, N. C. H., Birkedommer, S. 223.
 Sørensen, A. Chr., Præst, S. 5.
 — A., Redaktør, S. 201, 210, 226.
 — C. Th., Kaptajn, S. 122, 123, 235, 356.
 — Enevold, Redaktør, S. 146, 326, 332.
 — Jens, Gaardejer, S. 146, 226, 246, 366.
 — S., Redaktør, S. 162.
 — S., Lærer, S. 127, 214, 249.
 — S. C., Præst, S. 282.
- T.**
- Tang, I. T. A., Seminarieforstander, S. 90.
 Tange, Anders, Gaardejer, S. 29, 35, 36, 39, 42, 46, 53, 70, 76, 80, 92, 101, 103, 104, 341—42, 347—49, 351.
 Tauber, I. H. G., Redaktør, S. 26, 90, 96, 102, 130, 138, 155—57, 159, 242, 256, 358, 360, 368.
 Termansen, Marie, S. 168.
 — N. I., Gaardejer, S. 1, 6, 8, 12, 24, 26, 27, 30, 40, 51, 62, 67, 72, 75, 89, 96, 100, 101, 105, 111, 113, 115—16, 124—25, 127—28, 161, 166, 167, 170, 253, 337, 343, 348, 349, 354, 356, 357.
 Thiele, T. N., Professor, S. 333.
 Thomsen, A., Lærer, S. 332, 334.
 — C., General, S. 11, 175, 178, 181, 183, 187, 367.
 — Edv., Landmaaler, S. 271.
 — H., Gaardejer, Roost, S. 259.
 — P., Højskolelærer, S. 34, 52, 53, 184, 191, 230, 248, 343.
 — V. C., Professor, S. 202, 365.
 Thorkelin, B. F. I., Oberst, S. 183.
 Thorup, I., Gaardejer, S. 145, 148—50, 155, 276, 360.
 Thylander, svensk Rigsdagsmand, S. 266.
 Thyra, Prinsesse, S. 238, 271, 281, 292, 349, 368.
 Tietgen, C. F., Bankdirektør, S. 102, 142, 145, 147, 148, 200, 359.
 Tobiesen, F., Departementschef, S. 13, 15, 18, 20, 25—28, 31, 339.
 — F. P. A. V., Oberst, S. 218, 366.
 Topsøe, F. V. W., Præst, S. 193.
 — V. C. S., Redaktør, S. 22, 218.
 Tostrup, Branddirektør, S. 114.
 Trap, I. P., Kabinetssekretær, S. 268, 275, 369.
 Trier, Ernst, Højskoleforstander, S. 62.
 — Herman, Pædagog, S. 117, 155, 159, 186, 196—97, 201, 207, 211, 218, 277, 283, 287, 294, 313, 327, 330, 331, 360, 366, 371.
 Trolle, C. L. A., Kaptajn, S. 203, 298, 365.
 Tscherning, A. F., Oberst, S. 6, 7, 24, 68, 194, 199, 211—13, 218, 228, 276, 291, 338.
 — E. A., Professor, S. 261.
 Tutein, F. C. F., Godsejer, S. 148, 151—52, 154—55, 159—60, 172.
 — P. A., Godsejer, S. 26, 347.
 Tuxen, C. F. F. E., General, S. 261, 269, 286, 371.
 — S. L., Professor, S. 228.
 Tvermoes, C. M. C., Generalmajor, S. 128, 132, 357.
- U.**
- Ullmann, V., norsk Minister, S. 270—72, 285—86, 301, 308, 348.
 Ussing, N. V., Professor, S. 290.
- V.**
- Valdemar, Prins, S. 196, 218, 225, 238—39, 244, 277, 366.
 Vaupell, Otto, Oberst, S. 122—24, 356.
 Vedel, Snedker, S. 193.
 — P., Departementschef, S. 218.
 Vermehren, Maler, S. 308.
 Vett, Fr., Grosserer, S. 362.
 Videbæk, I., Redaktør, S. 179, 287.
 Vinther, K. H. N., Lærer, S. 229, 366.
 Vullum, Erik, norsk Forfatter, S. 346.
- W.**
- Wagner, C. A., Oberstløjtnant, S. 298, 362.
 Wavrinsky, Edv., svensk Rigsdagsmand, S. 230, 237—38, 242, 266, 272, 275, 281, 285.
 Wedel-Heinen, Frk., S. 281.
 Weng, Prokurator, S. 346.

- Whiggers, Skoleinspektør, S. 228, 280, 366.
- Wiinblad, E., Redaktør, S. 235—36.
- Wildenrath-Krabbe, Frue, S. 312, 319, 324, 374.
- Wilhelm I, tysk Kejser, S. 215, 221.
— II, tysk Kejser, S. 214, 284, 292—93, 358.
- Wilster, Chr., Professor, S. 184.
- Wimmer, L., Professor, S. 186, 205, 229.
- Windthorst, L., tysk Politiker, S. 238.
- Winkel Horn, F., Dr. phil., S. 263, 286.
- Winther, G., Dr. phil., S. 7, 22—25, 29—30, 82, 137, 185, 202, 220, 241, 249, 254, 358, 362, 363.
- Wistoft, I. N. C., Assurancebestyrer, S. 172, 176, 185.
- Witzansky, H. T., Redaktør, S. 274.
- Worsaae, I. I. A., Musæumsdirektør, S. 14, 16, 26—28, 31, 33, 268, 275, 339—40, 369.
- Wulff, J., Sekretær, S. 245.
- Z.**
- Zahle, C. Th., Overretssagfører, S. 222, 224, 241, 244, 283, 321, 368.
- Zahle, P. C., Redaktør, S. 27, 42, 72.
- Zeltner, I. T., Slotsforvalter, S. 355.
- Zytphen-Adeler, G. C., Arkivar, Baron, S. 218, 257, 314—15.
- G. V. O., Godsejer, S. 71, 73, 306, 345.
- Ø.**
- Ørsted, A. S., S. 212.
- H. C., S. 290.
-

BREVE

fra Sofus Høgsbro til:

Appel, C., S. 104.
— M. L., S. 98.
Bajer, Fr., S. 16, 49.
Birkedal, Vilh., S. 98.
Bjørnson, Bj., S. 51, 59, 61, 63, 66, 69,
73, 79, 88, 90, 93, 109, 142, 148, 190,
192, 197, 199.
Boisen, F. E., S. 51.
Bojsen, Fr., S. 122, 123, 130, 132, 136,
137, 139, 141, 145, 146, 149, 150, 153,
157, 158, 159, 160, 161, 162, 164, 165,
166, 170, 171, 172, 173, 174.
Brücker, V., S. 173.
Clausen, Johs., S. 22.
Carlsen, V., S. 91.
Hansen, A. Thyssen, S. 97.
Harboe, I. P., S. 112.
Hedlund, S. A., S. 55, 58, 64, 83, 143.
Krabbe, C., S. 11, 12, 13, 15, 45, 46, 48,
71, 73, 81.
Krüger, H. A., S. 54, 57.
Pedersen, Jørgen, S. 118.
Rørdam, H. F., S. 363.
Sverdrup, Johan, S. 32.
Tange, Anders, S. 36.
Termansen, N. I., S. 1, 124, 127, 166,
170.
Thomsen, P., S. 52.

til Sofus Høgsbro fra:

Alberti, C., S. 102.
Appel, C., S. 3, 31.
Berg, C., S. 115, 130, 131.
Berntsen, Klaus, S. 38, 45, 69.
Bjørnbak, L., S. 8.
Bjørnson, Bj., S. 33, 34, 38, 50, 70, 86,
89.
Bojsen, Fr., S. 9, 10, 13, 15, 19, 37, 38,
39, 43, 70, 76, 83, 88, 96, 97, 99, 100,
102, 110, 111, 112, 113, 114, 117, 120,
121, 129, 131, 135, 137, 139, 140, 141,
142, 144, 145, 147, 149, 151, 152, 154,
155, 156, 158, 163, 164, 169, 171, 172.
— P., S. 7, 35, 36, 87.
Clausen, Johs., S. 1.
Clausen, Rasmus, S. 138.
Holm, Harald, S. 137.
Holstein-Ledreborg, I. L., S. 16, 18, 19,
78, 133, 134.
Høgsbro, Svend, S. 137.
Højmark, K., S. 85.
Hørlyck, A. D., S. 109.
Jacobsen, Otto, S. 4.
Krabbe, C., S. 14, 44, 47, 49, 63, 82, 132,
133.
Leth, A., S. 2.
Lindberg, Niels, S. 5.
Nyholm, C. V., S. 119.
Poulsen, L. B., S. 49.
Povlsen, Alfred, S. 119, 126.
Povlsen-Dal, A. K., S. 5.
Rasmussen, Knud, S. 117.
Tange, Anders, S. 42, 53, 70, 76, 80, 92,
101, 103, 104.
Termansen, N. I., S. 6, 8, 12, 40, 67, 72,
75, 100, -01, 105, 111, 113, 115, 116,
125, 128, 167.
Thomsen, P., S. 34.

